

IJA # 1565

ספר תורת האלהים ספר בראשית

Sefer Torat Elohim Sefer Be-Reshit

Livorno, 5614 (1853 or 1854)

1294

ספר
תורת האלהים

מפורש ושום שכל בהר"י קרש וישת לו הר"ים
חומש עם חמש מגלות והפטרות ותרגום
אנקלוס ופירוש רש"י ורבינו יעקב בעל
הטורים המה הנכורים . ותחתיו תעמוד הבארת באר
היטב הוא הרב שפתי חכמים מקום נהרים יאורים
להבין ולהשכיל דברי רש"י לנכון עם תלמיד אין למעלה
הימנו סר"י בירורים . ונוסף גם הוא פירוש חדש
ייל תרכום אנקלוס זה שמו גר צדק ממה שלמרחו

ספר
תורת האלהים

מפורש ושום שכל בהררי קדש וישת לו הררים
חומש עם חמש מגלות והפטרות ותרגום
אנקלוס ופירוש רש"י ורבינו יעקב בעל
הטורים המה הנכורים. ותחתיו תעמוד הבארת באר
היטב הוא הרב שפתי חכמים מקום נהרים יאורים
להבין ולהשכיל רברי רש"י לנכון עם תלמיד אין למעלה
הימנו סדרי בירורים. ונוסף גם הוא פירוש חדש
על תרגום אנקלוס זה שמו גר צדק ממה שלמרתו
וחדשתי שנים שלשה גרנירים. הכל כמו שיתבאר
בס"ד בהקדמת הספר עיניך תחוינה מישרים :

כתיב
הה
הה
הה
הה

ספר בראשית

פה ליוורנו יע"א

שנת למען תחיו לפ"ק

ברפוס הרש של המ"ן רט"ל
אליהו בן אמוזג וחבריו היו
מדפיסים ומוכרי ספרים

הקדמה לספר גר צדק

יקר תפארת גדולת הגר הקדוש אנקלוס ע"ה האומר
לאביו ולאמו לא רחיקו ולא
ואת אחיו לא הכיר ויעוש משכן ש'לו אהל שכן בימיו ילדותו להסתפח
בנחלת ה' אל עם אשר לא ידע מתמול שלשום ולחסות תחת כנפי
אלהי ישראל, כפלאה נשגבה למעלה ראש על כל ברכה ותהלה :

והנה חכמים הגידו כי התרגום היקר הזה, אשר לאורו הלכו
עמיט רבים, להבין ולהשכיל ממוטא דבר אמרות ה'
טחורות, זאת לפנים בישראל ביום המעמד הנכבד והגורא המה
ראו בן תמהו קול קורא ומתרגם דברים כהויתן כמות שהם לפנינו
היום, והוא ז"ל אשר הכפש לו תמלא מתורת רבותיו רבי אליעזר
ורבי יהושע ז"ל, החזירו לאיתנו הראשון ויעזקהו ויסקלהו ויעבהו
שורק והיה פרוי למאכל ועלהו לתרופה, כאשר ישאל איש בדבר
אלהים, למען דעת מה דבר ה' :

ולהיות שאין די באר כל הטובות אשר גמלנו הגר הקדוש הזה
והתועלויות הרמות הנמשכות מתרגומו זה, והלמודים
היקרים אשר שפתותיו תטופנה לרוב מאד, אמרתו אשמרה לשי
מחסום, כי לו דומיה תהלה, והשבת והתהלה לפני כסא גדולתו
ותורתו לאפק ותהו יחשבו לו :

ואם קטור קרה ידיו לבוא עד תכלית שבחיו ומהלליו הנשגבים,
כפשו יודעת מאד כי מאד עמקו במקומות רבים אמרו
קדוש הוא **אנקלוס** ע"ה, וכמה גדולי ישראל שמו כל מעיניהם
ליירד עד סוף כוונתו ולא נמנעו לישא וליתן על דקדוק
מלה אחת, ולא ינחו ולא ישקוטו עד ולא כנגה טרקה וישועתה
כלפיד יבער :

הקרמה

ויהי בהעלותי על לבבי מה גדלו דברי אנקלוס ע"ה בעיני השלמים האלה אמרתי מי יתן בקשר ויוחקו בעט ברזל ועופרת מבקר אמריהם ופירושיהם, לבאר כל סתום בדברי אנקלוס ולהקל מעל המעיין השגת התכלית והכוונה אשר אליה נתעורר הגר הקדוש, ואם באולי תמלא ידו להוסיף עליהם מלן לא כבוד את אשר תשיג ידי החלושה, אדברה וירוח לי לעלות וליראות לעיני תלמידי עם בני ישראל לתועלת גדול להבין דברי אנקלוס על מתכונתם:

והיה כל מבקש ה' בחדרי תרגום אנקלוס ע"ה בעיניו יראה ולבבו יבין כי רבו מהרבה, מלימות עמוקות ודברים קשים להולמם אשר לא עזרתי כח להעיר עליהם כאשר העירותי על השאר לרוב מאד, כי חבורי זה הקטן הנכני ולדתיהו בהמשך דפוס החומש, ולרגעים אבחנו מדוי דברי בו לעתים נפרדים, והשעה דחוקה עד מאד כאשר יבין איש ואיש על נקלה, וכמעט על חבורי זה נתאמת אומנם ז"ל תחלת המהשכה סוף המעשה וסופו כעוץ בתחלתו באפס מקום לתת ריוח בין הדבקים כאשר יאות ועוד כי מהירות ההדפסה לא יתנו השב רוח הטוב להתיישב על כל פרט ופרט ולהוסיף הדין לאמתו בכל השלמות האפשרי כי הן בעוד הפנקס פתוח והיד כותבת, הנוגשים אינם לאמר כלו מעשיכם דבר ווס ביומו כי יש לך בטלים הרבה כנגדך ומתון מתון ארבע מאות וזווי שויה:

והנה אמת נכון הדבר אשר חכמים הגידו ולא כחדו כי אין לו דבר רק כקנה באומנם לעולם יהי אדם רק כקנה ואי יהי קשה כארו האמנם החי יתן אל לבו כי פעמים אין לך קוש וכבדות ככבדות הקנה ואם ישלח איש ידו ויאחוו בזכבו להניף אות תופה כאשר הונף וכאשר הורם גם מתמול גם משלשום, חת אשר יהיה למטה בכפו, והנה נלב לקראתו כרמות נחש חמי עכשוב אשר לא ישמע לקול מלחשים, ואם יקרה לפעמים כי ע שפתו יעלה שלשה לשונות בחדל, ובמולא מוס אשר לא יכוב מימיו על הנייר תטוף מלתו, וימלא על כל גדותיו את החכמו ואת התבונה ואת הדעת, הנה כנגד זה לפעמים איש לשון כל יכו לבטא בשפתים את העולה על רוחו, ובלעגו שפה ובלשון אחר

הקרמה

ידבר, או במתן ורסן עדיו לבלום כאלם לא יפתח פיו, ובפרט אם ימחר יחוש מעשהו לאיוו סבה, ולו אין לבוא לגמר המלאכה אשר לפניו, כי אז תחוקנה מוסרות השכל כפלי כפלים וכל כחות הנפש לא תעשנה יריהן תושיה: הנה כי בן אתה קורא משכיל כבואך אל הקדש פנימה, זכור תזכור את אשר דברתי לך, ואתה תשמע וקלחת:

עתה באתי להשכילך בינה אורח זו האלך במחברתי זו אשר הכינותי ואל מי מקדושים לעזרה פניתי ומתודתם וחכמתם למרתי. הראשון שבקדושה לא אכחד ממך החובי הקורה כי זה **משה** האיש הוא **ינח'מנו** ממעשינו ומעטבון ידיו להאיר עינינו בהבנת דברי המתרגם באיוה נסחאות אשר לא עלו על ספרי הדפוס אשר לפנינו, מלבד דברי **רש"י** ז"ל הערוכים לעין כל אשר לא זכרתי שלא לכפול הדברים ללא תועלת, גם את השני קורא רבינו **ישעיה מברלין** ז"ל רב מפורסם באשכנז בחבוריו הרבים

והעומים, ראשון לאיוו, קשות מיושב, קטן שהגיה לחנוך על ס' החנוך, שאלת שלום פירוש נפלא על שאלות דרב אחאי גאון, ורבים בהנה, וס' **מיני תרגימא** על תרגום אנקלוס, הוא פנה דרך לפני במסלה העולה בית אל להאיר מחשבי התרגום בטוב טעם ודעת, גם את השלישי רמון מלאתי הוא ס' **אוהב גר**, אהבה תלויה בדברי טעם ודעת לתת לו אחרית ותקוה בנסחאות קדומות לרוב מאד, ובהערות על דקדוקי המלות ומלימות התרגום, אין די באר מעלתם וחין ערכם, ואחריהם ארשת שפתי לא מנעתי להעלות על מחברתי זאת מה שהשיגה ידי להוסיף משלי כיד ה' הטובה עלי:

אתה עתה ברוך ה', ממולא דבר תבין לאשורו זה שמי וזה זכרי **גר צדק** אשר קריתיו לי מחברתי זו אשר הכינותי כי ע"ה השלמים האלה אשר לפנינו זכרתי באו כל דברי הגר ע"ה מלודקים ומאומתים כל מאי ראפשר, ורק אין דבר שלא תהיה מגמתו בו לוישר או לתקן הבנת דבריו וללדק לפעמים הנסחאות אשר לפנינו עד מקום אשר ידי מגעת:

הקדמה

וזהו נחמתי אם באולי אעמוד כח במלאכתו זו לעמוד
לשרת בשם הנכבד הזה אנקלוס ע"ה ולפלא מעגל רגל
הקוראים והמעיינים בו, ועל ידי מחברתי זאת ישובו יושבי כללו
להתענג במתק ורשן אמרו הנעימים: עוד תשובה כימי קדם
שנת עולמים שפתותיו דוככות ממכון שבתו השמים בראותו פעולתו
זאת אשר לכבודו עמסתי על שכמי, את כל התלחה אשר מלאתני
ברך למען עשות תרגומו היקר ויבא בארעה, וג'ורח בשמי
שמיא כפשו תגיל בה' תשיש בישועתו בראותו ילדיו מעשה ידיו
בקרב הס' הזה יקדישו שמו ואת אלהי ישראל יעריץ בעתרת החיים
והשלום לכל המתעסקים, וכח מספיק לעמוד על המשמר ללמוד
וללמד לשם השם ולא לשם אישים לשמור ולעשות:

יום ד' לחדש תמוז שנת תזרח לפ"ק

ע"ה אליהו בן אמוזג ס"ט

כללים ברברי רש"י ז"ל

- א כל מקום שפירש"י כתרגומו. הנה הוא סותר את העברי פירוש שאין הפשט כמו העברי:
- ב אונקלוס תרגם. או אינו סותר התרגום אלא מפרש דעתו של אונקלוס:
- ג המתרגם בכל מקום שהוא. או סותר התרגום שהוא טעות:
- ד ותרגומו. או מביא רש"י ראיה לפירושו שכן הוא:
- ה וכשהוא כותב התרגום. כגון דחילו או כיוצא בו ואינו אומר כתרגומו או תרגם אונקלוס או אינו קשה על העברי אלא רוצה ליישב ולפרש לשון התרגום כגון שחלתיא שהוא מפרש שהוא לשון הוצאה:
- ו וכשהוא אומר ואונקלוס תרגם בפנים אחרים. או לשון המקרא נופל על לשון התרגום אך שמאריך בלשון:
- ז וכשהוא כותב העברי וגם התרגום. כגון ככד תרגום יקיר ולא אתייקר או הוא מפרש הפעולה שלא תטעה אחר העברי לומר שהוא צווי אלא שם דבר כמו כי ככד מנך הדבר. וגם כשמשנה לשון תרגום מן העברי לפי לשון התרגום י"ל כגון ופריכו בדרך ויפוש בארעה פריכו עבר והתרגום מהפכו להבא. או נקבה שדרך. תרגום פרש אנרך שלא נאמר שהינו שמוע:

ספר בראשית

« בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ : כ וְהָאָרֶץ
ב רבתי היתה
בעל השורים בראשית ר"ת בראשונה ראה אלהים שיקבלו ישראל תורה :

רש"י

א בראשית אמר רבי ינחק לא היה כריך (א) להתחיל את התורה אלא מהמדת
הזה לכם שהיא מצוה ראשונה שנצטוו (ב) ישראל ומה טעם פתח
(ג) בבראשית משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים שאם יאמרו אומות
העולם לישראל לסטים אתם (ד) שכבשתם ארצות שבעה גוים הם אומרים להם כל
הארץ של הקב"ה היא הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו ברצונו נתנה להם וברצונו
נטלה מהם ונתנה לנו : בראשית ברא . אין המקרא הזה אומר אלא (ה) דורשני
כמו שדרשו חז"ל בשביל התורה שנקראת ראשית דרכו (ו) ובשביל ישראל שנקראו
ראשית ובתורה ואם באת לפרשו (ז) כפשוטו כך פרשהו בראשית בריית שמים וארץ
והארץ היתה תהו ובהו וחשך ויאמר אלהים יהי אור ולא בא המקרא להורות סדר
הבריאה לומר שאלו קדמו שמים בא להורות כך היה לו לכתוב בראשונה ברא את
השמים

שפתי חכמים

בראשית (א) דהא תורה לא ניתנה לישראל אלא בשביל המצוות הכתובות בה שוקימו אותן
(וע"כ נק' בלשון תורה) וא"כ כל בני ספורי דברים לא היה לו לכתוב תורה אלא
לעשות ספר בפני עצמו כמו ספר יהושע או ספר שופטים : (ב) משא"כ מילה וגיד הכסה שלא
נצטוו בהם אלא ויחידים (בעדס ובעד כל ישראל) וכל זמן שלא נצטוו בהם כל ישראל אינה נחשבת
מכלל מצותיה דתורה צוה לנו משה קב"ה : (ג) בלשון נחמתי ותירוץ הוא ר"ל הפסוק שהלויים הוא
מפרש הטעם למה הקב"ה בבראשית והכי משמע מן הפסוק כח מעשיו פי' דהוא מעשה בראשית
ולכך הגיד לעמו משום שרצה לתת להם נחלת גוים . דבשביל אברהם שהצניחו הקב"ה שיקן
לזרעו את ארץ כנען . (והירושא הוא מספר מצות וחשוב כמצות) א"כ כריך להודיע שהבריאה
היא כח מעשיו א"כ י"ל היה לו לכתוב ספר בראשית אחר האזינו ולא להתחיל בו כאן ומתקן משום
כח מעשיו וכו' ר"ל אם היה כותב ספר בראשית בסוף הספר לא היה הוכחה שהכתוב נא להעיד
שאין בני ישראל כלום אלא היו בני אומרים מה שכתב ספר בראשית הוא להגיד שאין העולם
קדמון שהוא עיקר האמונה וכמו שכתב הרמב"ן אבל עכשיו מה שהתחיל בראשית ע"כ כרויכו' אנו
לומר ולפרש משום כח מעשיו וכו' והכתוב עצמו מעיד ע"ז ודו"ק : (ד) משמע דבתחילה היתה
הארץ של ז' אומות (שהם מבני חם) וא"ת והא בפרשת לך לך כתוב והכנעני אנו בארץ ופירש"י שם
שהיה הולך וכובש את א"י ומרעו של שם שחלוקו של שם ככלה כשחלקו לנו לבניו את הארץ ואם כן
מה שיד לייסגות צוה (כשהם מחזיקים בנחלתם) וכו' א"ע פ' שהקרקע אינה נגזלת וברשות דמרא
קאז קיימא מ"מ הו' כגולן כמו שירד לתוך שדה חנירו שלא ברשות להשגיח הקרקע שכריך ליתן
לו היבואה אם השנה יקר על הסוואה וישראל לקחו א"י עם שבה ולא נקחו אפילו הסוואה ומ"מ
ספר בבראשית וכו' לומר שהארץ ומלוואה של הקב"ה לעשות בה כרצונו וראה ויקר גוים שהקיר

ממונס

לס' זכרון שנת ה'תתק"ע
הרגום
כרעון גדל כענין
אונקלוס
ב.י.ד.מ.ש.נ.
ב.י.ד.מ.ש.נ.
ב.י.ד.מ.ש.נ.

« בְּקִדְמוֹת בְּרָא יי ית שמיא ית ארעה : ב וְהָאָרֶץ
הות רש"י

השמים וגו' שאין לך ראשית במקרא שאינו דבוק לתיבה של אחריו כמו בראשית
ממלכת יהויקים ראשית ממלכתו ראשית דגנך אף כאן אתה אומר בראשית ברא
אלהים וגומר כמו בראשית (ה) ברוח ודומה לו תחלת דבר ה' בהושע (ש) כלומר
תחלת דבורו של הקב"ה בהושע ויאמר ה' א' הושע וגו' וא"ת להורות בא שאלו תחלה
נבראו (י) ופירושו בראשית הכל ברא אלו ויש לך מקראות שמקצרים לשונם וממעיטים
תיבה אחת . כמו כי לא סגר דלתי בטני ולא פי מי הסורג . וכמו ישא את חיל דמשק
ולא פירש מי ישאנו וכמו אם יחרוש בבקרים ולא פירש אם יחרוש אדם בבקרים
וכמו מגיד מראשית אחרית ולא פי' מגיד מראשית דבר אחרית דבר . א"כ תימיה על
עמך (ב) שהרי המים קדמו שהרי כתיב ורוח אלהים מרחפת על פני המים ועדיין
לא גלה המקרא בסידור הקודמים והמאוחרים כלום בריית המים מתו היתה הא
למדת

שפתי חכמים

ממונס לישראל ועי"ל לסטים אהם דלשם היו גם כן ספר בנים וגם להם היה חלק בארץ . אף
קשה אפי' א"ת דרבי ינחק ספר דהכל ביד חם והוא נתן לכנען בני מ"מ רבי כתיב ארור כנען
עבד עבדו וגו' א"כ היה חם עבד לשם ומה שקנה עבד קנה רבו וי"ל כתיב לאחיו שגם ליבת יהיה
עבד א"כ גם ליבת יש חלק בו (ועי"ל דדוקא בני קב"ה וזכיה מוד אחרים או מן הספק אמרינן
יד עבד כיד רבו אבל לא אצל ירושה דק"ל גוי וירש את אביו דבר תורה וכנען ירש את הארץ מחס
אביו (נחלת יעקב) ע"ש : (ה) דלפי פשוטו משמע שאלו להורות סדר הבריאה וזה אינו כמו
שפירש"י בסמוך שאין לך ראשית וכו' : (ו) ולא היו מלשון התחלה שכריך להיות סמוכה וי"מ של
בראשית בשביל התורה וישראל (ושמושה של ב' כמו בעבור) : (ז) ר"ל שהיא בראשית מלה סמוכה
היא ממלת ברא שהיא פעל עבר כריך אתה לעשות שם כאלו נכתב במקום ברא בריית) דהוא דביק
דיש אם למסורת וכיון דכמסר בלא נקודים יוכל לקראת ברוח כמו ברא : (ח) דבראשית כמו
בתחלת בריאתה וכו' ובאותו תחלת הבריאה ובאשר היתה הארץ תהו ובהו וחשך ומתקן שהיה חשך
לכך ויאמר אלהים יהי אור וכל הענין מוסב על ויאמר אלהים : (ט) שלא תאמר היאך מפרש
בראשית בריאת השמים וכו' ויהיה הכל כמשך אל ויאמר אלהים וכן ויאמר אלהים כמשך למעלה
וזה ויאמר אלהים יהי אור משמע דיבור בפני עצמו כמו ויאמר אלהים יהי רקיע וגו' לכך מביא
ראיה ר"ל דהקם ג"כ לא יתכן לומר שתחלת דיעורו של הקב"ה שדבור עם שום אדם היה עם הושע
דא קודם הושע דיבר עם כמה כנאים אלא ה"פ תחלת דבורו של הקב"ה עם הושע מה היה ויאמר
ה' אל הושע וגו' ומוסב על הענין ויאמר ה' כמו כן הבא : (י) דקשו"א לך ראשית שאינו
דבוק וי"ל פירושו בראשית הכל הוא כפי הוי דנקות למלת הכל : (ב) דבשלמא אם אתה אומר
דלאו להורות סדר מוקדמים ומאוחרים בא אפי' שפיר דלא פי' בריאת המים . מתו היה משום דלא
רצה לפרש אלא עניינים שבראו אחר בריאת שמים וארץ אבל אם להורות סדר הבריאה בא . קשה
למה לא מפרש נמי בריאת המים : (ל) והא שמתקן הכל ולא הביא זה הקירוף לעיל בני ולא בא
המקרא

היתה תהו ובהו והשן עלפני תהום ורוח אלהים
מרחפת עלפני המים : ג ויאמר אלהים יהי אור ויהי
אור : ה וירא אלהים אתהאור כיטוב ויברך אלהים בין
האור ובין החשך : ה ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא
לילה ויהיערב ויהיבקר יום אחד : פ

ויאמר

בעל הטורים כמנין ויבדל מדלוקין בשנה במוצאי שבתות :

רש"י

למדת (ל) שקדמו המים לארץ . ועוד שהשמים מאש וממים כבראו ע"כ לא לימד
המקרא בסדר המוקדמים והמאוחרים כלום : ברא אלהים . ולא אמר ברא ה'
(ב) שבתחלה עלה במחשבה לבראתו במדת הדין וראה שאין העולם מתקיים והקדים
מדת רחמים ושתפה למ"ה והיינו דכתיב (ג) ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים :
ב תהו ובהו . (ד) תהו לשון תמה ושמונון שאדם תוהא ומשתומם על בהו שבה :
תהו . אשטורדי"שון בלע"ז : בהו . לשון רקות וזרו : על פני תהום . (ה) על פני
המים שעל הארץ : ורוח אלהים מרחפת . (ו) כסא כבוד עומד (ז) בחיור ומרחק
על פני המים ברוח פיו של הקב"ה (ק) ובמאמרו כיונה המרחפת על הקן אקוב"טיר
בלעז

שפתי חכמים

המקרא וכו' היה לו לומר א"כ תמה על עמך וכו' ל' דלעיל וכול לדחות דלא חשיב במקדמים
אלא מברואת שמים וארץ וזולך ומה שיהי קודם זה לא קחשיב אבל כאן דפירוש בראשית הכל
דמשמע שלא ברא כלום קודם שמים וארץ א"כ קשה תמה וכו' : (ב) אין דעמו שאמר ה' ולא
יאמר אלהים אם כן עדיין תקשה למה לא באמר גם כן אלהים אלא רצונו ולומר היה לו לומר ג"כ ה'
כמו שאמר ביום עשות ה' אלהים וגו' . ומפרש פי' דקשה לרש"י דהא אי היה העולם כבר במדת
הדין א"כ להקיים אפי' טעה אחת אלא ודאי במדת הרחמים בראו וא"כ ולמה לא באמר ה' (כח"י
הל' ברא ה' בשם העצם שלו שצנמוטו הוא הרחמים ולא בשם אלהים שהוא שם התואר על השופט
כי עדיין לא עשה משפט בארץ לכך מרמז על וכו') : (ג) ואפשר נמי שרצונו של רש"י לפרש
עוד שאל תקשה מנא לן דמשום שראה שאין העולם מתקיים במדת הדין שיתק' וכו' דילמא משום
טעם אחר דכתיב עולם חסד ויבנה או משום טעם אחר וע"כ למה הקדים מדת רחמים למדת הדין
וע"ז אמר והיינו דכתיב ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים הי"ל לומר שמים וארץ כמו בראשית ברא
אלהים את השמים ואת הארץ אלא להורות דמה שיתק' מדה"ל למדת הדין הוא משום אחר
אין שותגבר מדה"ל על מדה"ל משא"כ השמים יכולין לעמוד במה"ל : (ד) בראשית דרש"י סובר שם
מן שמות הכרדפים ר"ל ששניהם לשון שמה אי כמו ר"ל רוקות הוא לשון מקרא וצדאי הוא לשון
ארמו ושניהם הם לשון ריקן לאסוקי מן התרגום שיתרגם על תהו ובהו לשון צדיא ורקניא לכן פי'
בהו לשון צדי ורקניא ויפרש תהו לשון תימא שיתמה על בהו כלומר על השממוון שבו והו וי'
ועכו מתחלה ב"כ כמו וה' שלחתי ורוחו ודעו על הארץ והם כפי הארץ והיינו דכתיב נמי ורוח אלהים וכו'
על פני אלה שפתי על המים שם על הארץ כמו בראו : (ע) ב"ל היה לו לכתוב על פני תהום מאי
דחינו החשך דכתיב לעיל וחשך על פני תהום ועו"ל דהוכחתו הואיל וכל בני עשרה מאמרות
האמורות כאן משום דקודם לכן לא היה כן לכך הוצרך לומר יהיה דבר זה כגון בתחלה כתיב בראשית
וכו'

הות צדיא ורקניא וחשוכא פריש על אפי תהומא ורוח מן
קדם יי מנשכא על אפי מנא : ג ואמר יי יהי נהורא ויהו נהורא :
ד והוא יי ית נהורא ארי טב ואפריש יי בין נהורא ובין חשוכא :
ה וקרא יי לנהורא יממא ולחשוכא קריא ליליא ויהו רמש
נהוה צפר יומא חר :

רש"י

בלעז : ד וירא אלהים את האור כי טוב ויברך . אף בזה אנו צריכים לדברי הגדה
(ר) ראהו שאינו כדאי להשתמש בו רשעים והכדילו לדוקים (ש) לעתיד לבא ולפי
פשוטו כך פרשהו ראהו כי טוב ואין נראה לו ולחשך שיהיו משתמשים בערבוניה
(ת) וקבע לזה תחמונו ביום ולזה תחמונו בלילה : ה יום אחר . לפי סדר לשון הפרשה
היה לו לכתוב יום ראשון כמו שכתוב בשאר ימים שני שלישי רביעי למה כתב אחד
לפי שהיה הקב"ה יחיד בעולמו שלא כבראו המלאכים עד יום שני (א) כך מפורש
בבראשית

שפתי חכמים

וכו' משמע שלא היה אלא הארץ לבד ולא היה על הארץ כלום לכך אמר א"כ ויאמר אלהים תשא
הארץ וכו' מה דכתיב ויאמר אלהים יהי אור כרוך להיות קודם מאמר זה היה חשך והיכי כתיב
היה חשך ע"כ ב"ל מה שכתוב וחשך על פני תהום שם המים שפירוש תהום ככל מקום מורה על
המים ש"מ דהמים היו על הארץ וכן משמע מתוך פירש"י דויהי אור קאי על חשך על פני תהום וגו' . ויאמר
לעיל פירש בראשית שמים וארץ והארץ הייתה קבו ובהו וחשך על פני תהום וגו' . ויאמר
אלהים יהי אור מדלא הביא הפסוק כולו או לא היה לו להביאו כלל משמע דקאי עליו כי אלו לא
היה חושך על פניה לא נזר על האור : (ב) דקשה היה לו לכתוב שם ורוח מרחפת : (ג) דקשה
דאי קאי על כסא הכבוד למה אמר מרחפת לא לכתוב אלא ורוח אלהים על המים או קשה מפני מה
נקרא כסא הכבוד רוח אלהים : (ק) ומרחפת קאי על מאמרו ורוח פיו של הקב"ה : (ר) דלפי
פשוטו של מקרא משמע דבתחילה היו מעורבין יחד דלשון הבדלה שייך דבבר המעורב יחד וזה
א"כ כיון שיש אור אין חשך דאור וחשך אינם אלא קנין והעדר וא"כ חיבורם יחד בעת מן העתים
(כח"י דקשה דאין אפשר לפרש שקבע לזה תחמונו בלילה והלא לא נעשית הבדלה עד יום ד'
דכתיב ביה להבדיל בין היום ובין הלילה לכך צריכין אנו לדברי הגדה : (ש) לזדוק שהוא טוב
לכך ויבדל ר"ל כדי שיהיה הפרש בין הצדוק שהוא אור ובין הרשע שהוא חשך : (ת) ר"ל במדינה
זו יש אור ובמדינה זו יש חשך או ר"ל לפי שעות כגון שעה אחת יום וב' שעות לילה ואחר כך
לשפך היינו ערבוניה אבל אין לפרש בפעם אחת משם זה א"כ כדפרי' לעיל וא"כ יהיה פי' ויבדל
הבדול זמנו לזה תחמונו ביום ולזה תחמונו בלילה : (א) וזה דכתיב לקמן גני ד' כהרות שם האחד
מיטון אף ע"מ דכתיב בקר הכי שני שלישי וכו' י"ל דאי כתב ראשון היה עולם על הדעת דמה שכתב
משם ישרד והיה לד' ראשית לא שנתפרדו במקום אחד לד' ראשית אלא הסיורד הוא בזה אחר זה
בד' מקומות מחולקות ד"מ מתחלה כפרד כהר אחד ואחר כך בכמה פרסאות כהר שני וכן כולם
ע"ד זה לכך באמר אחד ולא ראשון להוציא מן הטעות ולומר שכולם במקום אחד מתפרדים ולא

זה

גד צדק

והשוכא פריש על אפי תהומא . יש ספרים שגורסים וחשוכא על אפי תהומא :
(א)

יב

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רִקְיעַ בְּתוֹךְ הַמַּיִם וַיְהִי מִכְדִּיל בֵּין מַיִם לַמַּיִם : וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־הַרְקִיעַ וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לַרְקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לַרְקִיעַ וַיְהִי־כֵן : ה וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לַרְקִיעַ שָׁמַיִם וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שְׁנִי : פ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִקְווּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל־מְקוֹם אֶחָד וַתֵּרָאֵה הַיַּבְשָׁה וַיְהִי־כֵן : ו וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לַיַּבְשָׁה אֶרֶץ וּלַמְּקוֹרֵה הַמַּיִם קְרָא יַמִּים וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב : וַיֹּאמֶר

בעל הטורים ס"ק מדה זכ"ס ומיס תכן במדה :

רש"י

בבראשית רבה : ו יהי רקיע (ב) יתחוק הרקיע שאעפ"י שנבראו שמים ביום ראשון עדיין לחים היו וקראו בשני מנגרת הקב"ה באמרו יהי רקיע וזה שכתוב עמודי שמים (ג) ירופפו כל יום ראשון ובשני (ד) יתמהו מנגרתו כאלם שמשתומם ועומד מנגרת המאיים עליו : בתוך המים : באמצע המים (ה) שיש הפרש בין מים העליונים לרקיע כמו בין הרקיע למים שעל הארץ הא למדת שהם תלויים באמרו של מלך : ז ויעש אלהים את הרקיע (ו) תקנו על עמדו והיא עשייתו כמו (ז) ועשתה את כפרתו : מעל לרקיע על הרקיע לא כאמר אלא מעל לרקיע לפי שכן תלויים באויר ומפני מה לא כאמר כי טוב ביום שני (ח) לפי שהיה נגמר מלאכת

שפתי חכמים

זה אחר זה ויהיה שני שלישי במעלה ולא במקום : (ב) דקשה הא כבר ברא שמים אע"ג דרש"י מ' לעיל לפי פסוקו בראשית בראש דמשמע דעדיין לא ברא שמים לאו למימרא דלא נברא ביום ראשון אלא ה"ק בתחילת בריאתו וכו' ובאמת בריאת שמים וארץ היה ביום ראשון : (ג) פי' שהיו רפויין : (ד) פי' שהיו תמוהין ונתחזקו : (ה) לאו למימרא דהוכחתו הוא מדכתוב בתוך המים שהוא לשון אמצע דהא כתוב וכי ישראל הלכו ביבשה בתוך הים ואינו באמצע אלא הוכחתו הוא מדכתוב ויהי מנדיל בין מים למים וגו' דמלתא דפשיטא הוא דכיון שהוא בתוך המים שהוא מנדיל בין מים למים אלא להכי כתוב בין מים למים וגומר שהם הפרש בין מים העליונים לרקיע כמו שיש הפרש בין הרקיע למים העליונים שיהא הפרש בין מים העליונים לרקיע כמו שיש הפרש בין מים העליונים לרקיע וכו' והא כפ' כי תבא פירש' תגדלם כדי שתכבול ש"מ שהוא לשון כיוול ולא לשון תיקון וי"ל קס"ג שהוא כיוול לאשה אבל מ"מ הגדולה תיקון לכפרות וא"כ שפיר מביא ראיה על שהוא ג"כ לשון תיקון שהוא תיקון האשה דהא בלא"ה אסורה להנשא אלא ע"י כיוול זה מותרת להנשא - (בא"י) ולי כראש דל"ק ולא מידו דכ"ע מודו דלשון עשייה הוא לשון תיקון כדמיימי בגמרא ראיה ממפסוקת לא עשה רגלו ולא עשה את שפתו והא דפליגי ר"ח ור"ע אי תקוין אי תגדל דהיינו כדמשמע עשייה בגמ' וע"ש ויתר : (ח) וא"ת והיאך תליה זה כבאן וי"ל דבלא זאת היינו אומר דמשום דרקיע לא קיימה כיוונו של הקב"ה כי הקב"ה אמר יהי רקיע וגו' דמשמע שהיה הפרש בין מים העליונים לרקיע כמו שיש מרקיע עד מים התחתונים והרקיע לא עשה כן אלא מים העליונים היו ממש על הרקיע כמו שכתובו שהארץ ג"כ לא עשקה כיוונו של הקב"ה כמו שפירש' ונני עץ פרי בשמך לכך לא כאמר כי טוב אבל עכשיו פירש' על הרקיע לא כאמר

אלא

וַיֹּאמֶר יְיָ יְהִי רִקְיעַ בְּמִצְעֵי מַיִם וַיְהִי מִפְרִישׁ בֵּין מַיִם לְמַיִם : וַיַּעֲבֵר יְיָ ית־רִקְיעַ וַאֲפְרִישׁ בֵּין מַיִם הַי מְלַבֵּעַ לְרִקְיעַ וּבֵין מַיִם הַי מְלַעֵל לְרִקְיעַ וַיְהִי־כֵן : ה וַיִּקְרָא יְיָ לְרִקְיעַ שָׁמַיִם וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם הַשְּׁנַיִן : וַיֹּאמֶר יְיָ וַיַּבְנֶהשׁוֹן מַיִם מִתַּחַת שָׁמַיִם לְאֶתֶר חֹד וַתִּתְחַוּוּ יַבְשָׁתָא וַיְהִי־כֵן : י וַיִּקְרָא יְיָ לַיַּבְשָׁתָא אֶרֶץ וּלְבֵית כְּנִישׁוֹת מַיִם קְרָא יַמִּים וַיְהִי־כֵן : וַיֵּרָא יְיָ אֲדָרַי טַב :

ואמר

רש"י

מלאכת המים עד יום שלישי והרי התחיל בה בשני ודבר שלא נגמר אינו במלואו וטובו ובשלישי שנגמר מלאכת המים והתחיל וגמר מלאכה אחרת כפל בו כי טוב ב' פעמים אחת לנגמר מלאכת השני (ט) ואחת לנגמר מלאכת היום : ח ויקרא אלהים לרקיע שמים : ט שם מים (י) שם מים (כ) אש ומים שערבן זה בזה ועשה מהם שמים : ט יקוו המים : היו שטוחין על פני כל הארץ והקוים באוקיינוס הוא הים הגדול שכל הימים : יוד קרא ימים : והלא ים אחד הוא (ל) אלא אינו דומה טעם דג העולה

שפתי חכמים

אלא מעל וכו' משמע דעשה הרקיע כיוונו של הקב"ה א"כ למה לא כאמר כי טוב - א"כ משום שיש קבאח בין מים התחתונים לעליונים כי העליונים כונעוים ברקיע ומים התחתונים אינם כונעוים מ"ה לא כאמר כי טוב אבל עכשיו שפי' דאף המים העליונים אינן כונעין קשה למה לא כאמר כי טוב (כח' בשלמא עד הנה ה"א להכי לא כאמר כי טוב לפי שלא נגמרה עדיין מלאכת המים דהא עדיין לא נברא אותו דבר שהמים יתחוו עליו אבל השתא דמשמעוין שהם תלויים באויר ובמלא שכתב כלה ובגמרא מלאכת המים קשה למה לא כאמר כהן כי טוב) : (ט) וא"ת היל"ל כי טוב בשני מסכי גמר מלאכת הרקיע שעמד בשני כמו שפי' לעיל דלחיים היו וקראו בשני וי"ל שהקוים המים אע"פ שהוא גמר מלאכה מ"מ הוא ג"כ מלאכה בשני עבמה אבל קריסת הרקיע אינה אלא גמר מלאכה ואין שייך לומר כי טוב בעבור גמר מלאכה לבדה - ועי"ל דההוא לאו עשייה היא כיון שלא נשקפה מכמות שהיה בתחלה אלא בתחלה לחין היו ובשני קראו אבל לא נשתנו ממראיתן ולא שייך לומר כי טוב - וא"ת הוה לו לומר ג' פעמים כי טוב ביום ג' אחת לנגמר מלאכת היום ואחת לנגמר יום שני ואחת לנגמר מלאכת הארץ כדכתוב וקראש היבשה וכמו שפירש' בסמוך דהשתא נשקפה מכמות שהיה בתחלה וי"ל דזה לא נקרא השקפות דהארץ כמו שהיה מתחלה היום ג"כ עכשיו אך ורק שלא היתה בראית : (י) ר"ל דאין חילוק בין ימין לשמאל כיון שיש אש למסורת א"כ הוה כאלו נכתב שמים בשמאל כדאין וכל קיץ מביא אלף היינו שא מים : (כ) מ"ה כקט שם מים דל"תק ארץ ומפרש שא מים דמשמע שהוא כושא את המים ולעיל פירש' שיש הגדל בין מים למים ועי"ל פי שם מים כלומר לאו דוקא שהוא כושא את המים עליו אלא כיון ששם מים על גביו ובשדלקו הוה כאלו הוא כושא את המים אבל באמת ששם מים - ותו קשה לרש"י למה לא קרא אותו שם מים כדי שלא יבא לרוד טעות לומר שהוא כושא מים - ומתקן אש ומים כלומר מ"ה כתוב שמים דפי' שא מים ושא אוקיות אש דהיינו אש ומים שערבן יחד - וא"ת דילמא משו"ה נקראו שמים ומכ"ל לפרש שם מים

גר צדק

יהי רקיע בתוך המים - ת"ת במציעות מים ולא תרגם בגו כנשאר מקומות והיינו על פי ב'ר ועיין באחריו :

ועוף

וַיֹּאמֶר יי תְּרַאֲת אֶרְעָא דִּיתָאָה עֲשָׂבָא דְּבֵר זְרַעִיה מְזֻרְעֵי אֵילָן
פִּירִין עֲבִיר פִּירִין לְזִנְיָה דִּי בֵר זְרַעִיה בִּיהַּ עַל אֶרְעָא וְהוּהוּ כֵּן :
יב וַאֲפִיקַת אֶרְעָא דִּיתָאָה עֲשָׂבָא דְּבֵר זְרַעִיה מְזֻרְעֵי לְזִנְיָה וְאֵילָן
עֲבִיר פִּירִין דְּבֵר זְרַעִיה בִּיהַּ לְזִנְיָה וְהוּהוּ יי אֲרִי טָב : יג וְהוּהוּ
רְמֵשׁ וְהוּהוּ צִפֹּר יוֹם תְּלִיתָאִי : יד וַאֲמַר יי יְהוֹן לְזִנְיָה בְּרִקְעָא
דְּשָׁמַיָא לְאַפְרִשָׁא בֵּין יַמְמָא וּבֵין לִילָא וְיִהוּן לְאַתִּין וְלִזְמַנִּין
וְלִמְנֵי בְּהוּן יוֹמִין וְשָׁנִין : טו וְיִהוּן לְזִנְיָה בְּרִקְעָא דְּשָׁמַיָא
לְאַנְקְרָא עַל אֶרְעָא וְהוּהוּ כֵּן : טז וְעֵבֶר

יז וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מֵאֲרַת בְּרִקְעֵי הַשָּׁמַיִם לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם
וּבֵין הַלַּיְלָה וְהָיוּ לְאַתֵּת וְלַמּוֹעֲדִים וְלַיָּמִים וְשָׁנִים : טז וְהָיוּ
לְמֵאוֹרֹת בְּרִקְעֵי הַשָּׁמַיִם לְהַאֲיִר עַל-הָאָרֶץ וַיְהִי-כֵן : טז וַיַּעַשׂ
אֱלֹהִים

בעל השורים מארת חסר שלח כנרא להאר אלא השמש וירח לא כנרא אלא כדו שלח ועבדו לחמה אם תקיה ויחד :

העולה מן הים בעכו לרג העולה מן הים (ט) באספמיו : יא תרשא הארץ רשא
עשב : (ג) לא דשא לשון עשב ולא עשב לשון דשא ולא היה לשון המקרא לומר
תעשבו הארץ שמיני דשאין מחולקין כל אחד לעצמו נקרא עשב פלוני ואין לשון
למדבר לומר דשא פלוני שלשון דשא הוא לבישת הארץ כשהיא מתמלאת בדשאים :
הרשא הארץ : תתמלא ותתכסה לבוש עשבים כלשון לעו נקרא דשא ארבה"ז
כלן בערכוביא וכל שרש לעצמו נקרא עשב : מוריע ורע : (ס) שיגדל בו זרעו לזרוע
מזונו (ע) במקום אחר : עץ פרי : שיהא טעם העץ כטעם הפרי והוא לא עשתה כן
אלא ותוצא הארץ עץ עושה פרי ולא העץ פרי (פ) לפיכך כשמתקלל אדם על עונו
(צ) נקודה גם היא על עונו ונתקללה : אשר ורעו בו : הן גרעיו כל פרי שמהן
האילן לומח (ק) כשנוטעין אותו : יב ותוצא הארץ : אעפ"י שלא כאמר למיכסו
בדשאין כזווייהן שמעו שנכטו האילנות על כן וכשאל קל וחומר בעמנו (ד) כדמפורש
באגדה בשמיטת חולין : יד יהי מארת וגו' : מיום א' כנראו (ש) וברביעי זיה
עליהם להתלות ברקיע וכן כל תולדות שמים וארץ כנראו ביום א' וכל א' וא' נקבע
ביום

מיום : וי' דא"כ הוה לו לקרותו אש מים ואין להקשות למה לא מירש"י זה לעיל גבי שמים וי' ל
דשמים הוא שם העצם אבל הכא כתיב ויקרא אלהים לרקיע שמים ש"מ דשמים הוא שם הקוואר ולא
שם העצם מ"ה פירש"י הכא : (ל) ר"ל דשא כל שאר ימים ויבקה טלחה מים בגדול כ"מ כל
הכחלים וגו' : (מ) דבאספמיו הדגים טובים יותר : (נ) קל להניח למה לא כאמר תדשא הארץ
דשא מוריע ורע או תעשבו הארץ עשב : (ס) רכזו לומר דמוריע הוא לשון מפעיל שהיא פועל
את אחרים : (ע) כלומר שהאדם יכול לזרוע במקום אחר ולשון מפעיל קאי על האדם : (פ) הקשה
מהר"ם מ"ט של האדמה שנוכתה וי' דכך היה כוונתה שמים שהק"ה כיה לאדמה שכוזב עץ
פרי דומה לעשב שקלחיו ועלו שמים אף זה יהיה עביו ופריו סוב וזה האדמה לקחה כנראו זו ומה
עשב שטבעו הוא שקלחיו ועלו שמים א"ה א"ה לאכלה אלא כנראו מעט תקון-אילנות שאין
טבען כך ואינו סכר ליהות סוב ק"ו אש יהיו כך כנראו סובי ויקוין ומ"ה לא עשתה כן וזו
מתוך

יב וַאֲפִיקַת אֶרְעָא דִּיתָאָה עֲשָׂבָא דְּבֵר זְרַעִיה מְזֻרְעֵי אֵילָן
פִּירִין עֲבִיר פִּירִין לְזִנְיָה דִּי בֵר זְרַעִיה בִּיהַּ עַל אֶרְעָא וְהוּהוּ כֵּן :
יב וַאֲפִיקַת אֶרְעָא דִּיתָאָה עֲשָׂבָא דְּבֵר זְרַעִיה מְזֻרְעֵי לְזִנְיָה וְאֵילָן
עֲבִיר פִּירִין דְּבֵר זְרַעִיה בִּיהַּ לְזִנְיָה וְהוּהוּ יי אֲרִי טָב : יג וְהוּהוּ
רְמֵשׁ וְהוּהוּ צִפֹּר יוֹם תְּלִיתָאִי : יד וַאֲמַר יי יְהוֹן לְזִנְיָה בְּרִקְעָא
דְּשָׁמַיָא לְאַפְרִשָׁא בֵּין יַמְמָא וּבֵין לִילָא וְיִהוּן לְאַתִּין וְלִזְמַנִּין
וְלִמְנֵי בְּהוּן יוֹמִין וְשָׁנִין : טו וְיִהוּן לְזִנְיָה בְּרִקְעָא דְּשָׁמַיָא
לְאַנְקְרָא עַל אֶרְעָא וְהוּהוּ כֵּן : טז וְעֵבֶר

ביום שנגזר עליו הוא שכתוב את השמים לרבות תולדותיהם ואת הארץ לרבות
תולדותיה : יהי מארת : חסר וי' כתיב על שהוא יום מארה ליעול אסכרה
בתינוקות הוא שכינו ברביעי היו מתענין על אסכרה שלא תפול בתינוקות :
להבדיל בין היום ובין הלילה : משנגזר האור הראשון (ת) אבל בשבעת ימי בראשית
שמשו האור והחשך הראשונים יחד בין ביום ובין בלילה : והיו לאותות כשהמאורות
לוקין סימן רע הוא לעולם שחומר מאותות השמים אל תחתו בעשותם רשון הקב"ה
אין אדם כרוכים לראו (א) מן הפורעניות : ולמועדים : על שם העתיד שעתידים
ישראל להטוות על המועדות והם נמנים למועד (ב) הלכנה : ולימים : שמוש
החמה חזי היום (ג) ושמוש הלכנה חזיו היום שלם : ושנים : לסוף שס"ה ימים
(ס"א רביעי יום) יגמרו מהלכתם בני"ב מזלות (ד) המשרתים אותם והיא שנה :
טז והיו

מתוך ג"כ למה כתיב כזויו חד למיכסו על תרווייהו ובעפיה כתיב למיכסו על כל חד וחד ככתי
בעמו אלא וי' שבעה שהק"ה כיה שיהא העשב ועץ פרי סוב מ"ה כתיב חד למיכסו אפרווייהו
כלומר שיהא בחד מין אבל הארץ לא עשתה כן לכן כתיב תרי למיכסו : (צ) והא דפי' אבל ארורה
האדמה משל ליוזא לתרבות רעה וכו' דמשמע שלא בעוונה נתקללה וי' דשא והא גרמה ומה
שכרחו רז"ל לומר גבי ארורה האדמה משל ליוזא וכו' משום דס"ל דממלת בעבורך משמע ולא
בעבורה : (ק) ק"ל למה כתיב כאן באילנות אשר זרעו בו וגבי עשב ככתב מוריע ורע לכך פי' וכו'
ר"ל כי עיקר של אילנות נמיתין מענף של אילן אחר שמרכיבין או שנוטעין אותו לכך כקט כאן
אשר זרעו בו שעיקרו של זרעו דהיינו בגרעיון אילן זרועתו לאסוקי גבי עשבי' איכס כומחין רק
מן הזרע : (ר) ומה אילכו' סהם גדולי ועכפיהם מרובים וגדולים ואיכן יכולין לעמוד רכזוין
ואפי' אם יתערבו יחד יש היכר ביניהם דזה מין פלוני ואפי' יצאו למיכסו אכסו שקטנים אכסו ואם
היינו מורובים יחד אין היכר ביניהם עאכ"ו שזרכוין אכסו לנחת למיכסו : (ש) ק"ל דה"ל קודם
לכן ויעש אלהים את הרקיע ואח"כ יהי מאורות : (ת) ק"ל והא כבר כתיב ויבדל אלהים וגו' :
(א) ש"מ שם חקת בלש טולכו בדרכי הגוים : (ב) שהוא מחיבור שני המאורות ולכן תלה
המועדים בשניהם : (ג) ר"ל יום שלם דהיינו י"ב שעות : (ד) שס"ה ימים קאי על החמה ושנת
הלכנה סהם סכ"ד ימים מובלעים בשנת החמה ולפי ששנת החמה היא אחד מהלכתה לסכך כל הי"ב
מזלות ושנת הלכנה היא מחברת עם השמש בכל אחד מהי"ב מזלות לכך תלה השנה שניהם יחד
ואע"פ

אלהים את שני המארת הגדלים את המאור הגדל לממשלת
היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה ואת הכוכבים:
ויתן אתם אלהים ברכיע השמים להאיר על הארץ:
הי ולמשל ביום ובלילה ולהבדיל בין האור ובין החשך וירא
אלהים כי טוב: ויהי ערב ויהי בקר יום רביעי: פ
כ ויאמר אלהים ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף
על הארץ על פני רקיע השמים: כא ויברא אלהים את
התנינם הגדלים ואת כל נפש החיה הרמשת אשר שרצו
המים למיניהם ואת כל עוף בנף למיניהו וירא אלהים כי
טוב: כב ויברך אתם אלהים לאמר פרו ורבו ומלאו את
המים בימים והעוף ירב בארץ: כג ויהי ערב ויהי בקר יום
חמישי: פ כד ויאמר אלהים תוציא הארץ
נפש חיה למינה בהמה ורמש וחית ארץ למינה ויהי בין:

בעל השורים ב' כמס' ולסגדול בין האור ולסגדול בין הקדש לומר כשסגדולין בין קדש לחול
שרץ לברך ג' על האור:
רש"י

טו והיו למאורת (ה) עוד זאת ושמשו שיאירו (ו) לעולם: טז המארת הגדולים
שנים נבראו (ז) ונתמעטה הלכנה על שקטרגה ואמרה א"ה לשני מלכים שישמשו
בכתר אחד: ואת הכוכבים על ידי (ח) שמייעט את הלכנה הרבה לכאיה להפיעם
דעתה: כגנפש חיה - שיהא בה (ט) חיות: שרץ - כל דבר חי שאינו נבנה (י) מן
הארץ קרוי שרץ - בעוף כגון זכוכים - בשקאים כגון נמלים (כ) וחפשים ותולעים
(ל) בכריות כגון חולד ועכבר וחומט וכיוצא בהם וכל הדגים: כא התנינם -
דגים גדולים שנים - וכדברי אגדה הוא (כב) ליתן וכת זוגו שבראם זכר ונקבה והר

שפתי חכמים

והע"ם שהלכנה גומרת מהלכנה כ"ט ימים ושעות ידועות: (ה) כלומר ועוד כוסף על ספוק
לסגדול וגו' שיאירו וכו': (ו) וה"ם והיו ר"ל החמה והלכנה למאורות להאיר לבריות ולכן כתב
רש"י שאלת לעולם ולא נקטלארץ כמ"ס בקרא לבריות שפירושו על הארץ על אבשי הארץ כי הארץ
איכה ריבכה לאור: (ז) דק"ל דנקחלה כתוב שני המאורות הגדולים וא"כ אמר את המאור הגדול
וגו': (ח) והסתא אתי שפיר דלא כתוב יהי כוכבים או יועש את הכוכבים: (ט) ק' לכנס
חיה משמע דמים הוכיחו כנס החים ולקמן כתוב ויברא אלהים וגו' לכן פי' כנס טיהא בה חיות
כלום שהמים יכינו את הגוף שיקבל את כנס החיובי שיתן בו הקב"ה וזה שפירש' לקמן ואת כל
כנס החים כנס שיש בה חיות וק"ל (ע"ל דק"ל והלא החיות אח"כ כבראו מן האדמה לכן פי' על
כנס טיהא בה חיות) ומה שהוכרך לפרש כן עוד פעם שני כנס חיה י"ל לפי שכתב בה"א הידועה

ויתן תרין נהוריא רברביא ית נהורא רבא למשלט ביממא וית
נהורא ועירא למשלט בליליא: וית כוכביא: וי ויתב יתהון וי
ברקיעא רשמיא לאנהרא על ארעא: יח ולמשלט ביממא ובליליא
ולאפרשא בין נהורא ובין חשוכא וחוא וי ארי טב: יט והנה רמש
והנה צפר יום רביעאי: כ ויאמר וי ירחשון מיא רחיש נפשא חיתא
ועופא דפרח על ארעא על אפי רקיעא רשמיא: כא וברא וי ית
תניניא רברביא וית כל נפשא חיתא דרחשא די ארחישו מיא
לזניהון וית כל עופא דפרח לזניהו וחוא וי ארי טב: כב ויברך יתהון
וי למימר פושו וסגו ומלו ית מיא ביממא ועופא וסגו בארעא:
כג ויתו רמש והנה צפר יום חמישיא: כד ויאמר וי תפק ארעא
נפשא חיתא לזניה בעיר ורחיש וחית ארעא לזניה והנה בין:

ועבר
רש"י

את הנקבה ומלחה לזדקוק לעתיד לבא (ג) שאם יפרו וירבו לא יתקיים העולם
בפניהם התנינם כתיב: נפש חיה - כנס טיש בה חיות: כב ויברך אותם - לפי
שחסריות אותם וזדון מהם (ס) ואוכלים אותם הולכרו לברכה ואף החיות הולכרו
לברכה אלא מפני הנחש שעתיד לקללה לכך לא ברכו (ע) שלא יהא הוא ככלל
פרו - לשון פרי כלומר עשו פירות: ורבו - חס לא אמר אלא פרו היה אחד מוליד
אחד ולא יותר וכא ורבו שאחד מוליד (פ) הרבה: כד תוציא הארץ - הוא שפירשתי
שהכל

שפתי חכמים

משמע שהוא חיה ממש לכן פי' פעם שנית שאין פי' כן מדכתיב אשר שרצו המים ומה שפי' ג"כ
ביום הששי לפי ששבי' נכתב אח"כ וחיות ארץ א"כ כנס חיה קאי אשרכים: (י) מה שמשפך רש"י
ומפרש נקחלה כנס חיה וא"כ שרץ ר"ל גם בקרא לרין לריות כן ושרצו המים כנס חיה ומה הן
כנס חיה - ומפרש שרץ ועוף וכן כתיב אח"כ תוציא ארץ כנס חיה למינה בהמה ורמש: (כ) הם
התולעים הנמנאים בארצה וגם זימות החמה כשירד גשם על הארץ: (ל) ר"ל גבי בהמות וחיות:
וכו': (ג) דק"ל לתת פרטם יותר משאר הבריות ולמה הוכיחם מכלל כל כנס החים ובה"א הידועה ל"ס
לכ"פ בראש זכר ונקבה לכן קריון התנינים ואח"כ הרג לנקבה לכך כתיב חסר וי"ד: (ס) ולא כתי
שחרצו כי מאחר ששם זכור כשיו מתברכים הם מאלוהים: (ע) וא"ת א"כ י"ל אמאי חיות עומדים
ברבויים כיון שחסריות מהם ולא בורך אותם הקב"ה וי"ל מברכות של האדם כתברכו גם החיות
כיון ששם מולידים כמו האדם ודלא כתורין מהרא"ם שכנס בעלי כנס חיה בדרך כלל - והא דנקברך
האדם אע"פ שאין מחסריות מהם ולא הספיק להם רצון ויברא א"כ משום גדלו לפני הקב"ה שואכל
מעין הדעת ויטול הכחש בהם ויהאם וילביש אותם בינה"ר ויתרבו מלחמות בעולם: (פ) (כח' ר"ל

גד צדק

ועוף יעופף - כנוסחא שלפניו דפרח ב' אכל ו"ם גורמים יפרח ופי' רמז"ן שיפוק ודנקונו
כחלקו כזה בתלמוד:

בה ויעש אלהים את־חית הארץ למינה ואת־הבהמה למינה ואת כל־רמש האדמה למינהו וירא אלהים כי טוב כי ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וירדו בדרגת הים ובעוף השמים ובבהמה ובכל־הארץ ובכל־הרמש הרמש על־הארץ: כי ויברא אלהים את־האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אתו ונקבה ברא אתם: כח ויברך אתם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו ומלאו את־הארץ וכבשה וירדו בדרגת הים ובעוף השמים ובכל־

חיה

בעל הטורים אדם נוטריקון אשר דס מרה . האדם חוקיות אדמה שבראו מן האדמה :

רש"י

שהכל נברא מיום ראשון (צ) ולא הוצרכו אלא להוויאם : נפש חיה . שיש בה (ק) חיות : ורמש . הם שרצים שהם נמוכים ורומשים על הארץ ונראים כאלו נגררים שאין הלוכין ניכר כל לשון רמש ושרץ בלשוננו קונמבור"ש : כה ויעש . תקנס כזביונס (ר) בתיקון (ש) בקומתו : כי נעשה אדם . ענותנותו של הקב"ה למדנו מכאן לפי שהאדם בדמות המלאכים ויתקנאו בו לפיכך נמלך בהם וכשהוא דן את המלאכים הוא נמלך בפמליא שלו שכן מינו באחזב שאמר לו מיכה ראיתי את ה' וישב על כסא וכל זכא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו וכי יש ימין ושמאל לפניו אלא אלו מימינים לזכות ואלו משמאילים לחובה . וכן בגזירת עירון פתגמא (ת) ובמאמר קדישין שאלתא אף כאן בפמליא שלו נטל רשות אמר יש בעליונים כדמותי אם אין כדמותי בתחתונים הרי יש

שפתי חכמים

ר"ל בפעם א' דהיינו תאומים ואין להקשות ואמר רבו בלבד ולא יאמר פרו כלל . יש לפרש לפי שאז לא היינו יודעים כמה ורבו אם בריבוי התולדה או בריבוי הקומה ונמצא כזה גם בחוקיות על פסוק והרביתי אתכם ופי' בקומה וקופס . אבל השקא דקתיב פרו ורבו וממילא דהריבוי קאי על הפרייה דהיינו בולדות) : (צ) דק"ל ה"ל לכתוב ויברא אלהים וגו' ולשון תוצא מורה שכבר נברא אלא שהוא מוכנס בו . ואין להוכיח מותבא הארץ לעול שהכל נברא ביום ראשון יש לפרש כה . ומלת תוצא הארץ אינו כן כי הוא בעצמו הנווי ויחוייב שהיה הכח קדום בה קודם הנווי הזה : (ק) מה ששנה רש"י לפרש כאן כמו לעיל גבי ישראל פי' כפש שהיה בה חיות כל' משום דגבי חיות הארץ כבר היה הכל נברא ביום הראשון עם כפש החיוניות כיון דקתי' תוצא וגו' אבל גבי דגים ועופות לא נבראו ביום ראשון אלא הכח שכיול להשריץ הגוף בלא כפש החיונית מדקתיב ויברא וגו' : (ר) לרזבנס שאם היו שואלים אותו מתחילה אם תרצה להיות נוצר כן היה מתרצה להיות כן : (ש) י"ל שעמדה כל קומתו מתחילה דק"ל כיון שכתוב ויהי כן ל"ל למכתב ויעש אחר כך ובדשאים באמר ותוצא אחר ויהי כן להורות שלא עשה כן ככ"ל ובמאורות שאמר ויעש אחר ויהי כן לומר שהקטין אחד מהן : (ת) י"ל כמו שגזרין המלאכים ומדכרום לפני הקב"ה כך עומדת הפתגמה וכו' אם

כה ויעבר יי ית חות ארעא לונה וית בעורא לונה וית כל ריחשא דארעא לונורו ויחאו יי ארי טוב : כי ויאמר יי געביר אנשא בצלמנא כדמוהנא וישלטון בנוני ימא ובעופא רשמא ובבעורא ובכל ארעא ובכל ריחשא דרחיש על ארעא : כי ויברא יי ית אדם בצלמיה בצלמא ביי בריא ירתיה דבר וניקבא ברא יתחון : כח וברוך יי יתחון יי ויאמר לרחון יי פושו וסגו ומלו ית ארעא ותקופו עליה וישלוטו בנוני ימא ובעופא רשמא ובכל

חיתא

רש"י

יש קנאה במעשה בראשית : נעשה אדם . אע"פ שלא סייעהו ביצירתו לא נמנע הכתוב מללמד דרך ארץ ומדת ענוה שהיא הגדול נמלך ונוטל רשות מן הקטן (א) ואם כתב אעשה אדם לא למדנו שהיא מדבר עם בית דינו אלא עם עצמו ותשובתו (ב) כתב בלדו ויברא את האדם ולא כתב ויבראו : בצלמנו . בדפוס (ג) שלנו : כדמותינו . להבין (ד) ולהשכיל : וירדו בדרגת הים . יש בלשון הזה לשון רידוי (ה) ולשון ירידה וזה רודה בחיות ובכסמות לא וזה נעשה ירוד לפנייה והחיה מושלת בו : כי ויברא אלהים את האדם בצלמו . בדפוס העשוי לו (ו) שהכל נברא במאמר והוא נברא בידים שנאמר ותשת עלי כפכה נעשה בחותם כמטבע העשויה ע"י רושם שקרין קוני"ו וכן הוא אומר תתהפך כחומר חותם : בצלם אלהים ברא אותו . פירש לך שאותו ללם המתוקן לו ללם דיוקן יוצרו הוא : ובר ונקבה ברא אותם . ולהלן הוא אומר ויקח אחת מללעותיו וגו' . מדרש אגדה שבראו שני פרזופים בריאה ראשונה ואח"כ חלקו . ופשוטו של מקרא כהן הדיעך שבראו שניהם בו ולא פירש לך כיצד בריאתן ופי' לך במקום אחר : כהן וכבשה . חסר וי"ו ללמד

שפתי חכמים

אם כן ס"מ שהקב"ה נמלך במלאכים : (א) (כח"י אע"ג דלעיל פירש שלא יתקנאו וכו' י"ל דה"ק שאעפ"י שיש בה כח לפני הקב"ה שלא להשגיח בקבא המלאכים אש"ה הראה עבודתו לימלך בהן כדי שלא יהיה להם פתחון פה להקבאות) : (ב) ר"ל שלא יטעו המינים : (ג) ר"ל גדשים כפירשט ואתחנן ומינה רואים לכך לא תפרש בדפוס העשוי לנו כמו שפירש בסמוך על מלת נכלמו בדפוס העשוי לו והא דפירש רש"י בסמוך ללם דיוקן יוצרו ה"פ באותו דיוקן שבראה להם לכניוים כסגנלה להם כך ברא את האדם ועי"ל משום כפל לשון פירש"י כאן ללם דיוקן יוצרו משום דקתיב נכלמו ככלם אלהים . אלא ידאי נכלמו קאי על הדפוס העשוי לו ונכלם אלהים קאי על דמות דיוקן ודק' ועיין בהרא"ם : (ד) דק"ל ויהא לאדם יש גוף ומלאכים לא יש גוף : (ה) ר"ל אי קרינן בחירוק או אי קרינן בצירי הוא לשון ירידה . (כח"י ל"ל דכאן קתיב וירדו שהוא לשון ירידה ובסמוך קתיב ירדו שהוא לשון רדיו אלא שכשדבר עם המלאכים הקטין אותו לומר שהוא ירוד אפי' מדגי הים ולא הוצרך להזכיר חית הארץ דכ"ס הוא . אבל כשדבר עם האדם הגיס דפתי

שאם

גר צדק

בצלם אלהים . י"ם גורסין בללם אלהים כמו המקרא :

חיה הרמשת על הארץ: כט ויאמר אלהים הנה נתתי לכם את כל עשב דבר ורעה מודרע דעל אפי כל ארעא ונת כל אילנא די ביה פירי אילנא דבר ורעה מודרע לכוני יהא למיכל: ל ולכל חית הארץ ולכל עוף השמים ולכל רומש על הארץ אשר בו נפש חיה את כל ירק עשב לאכלה ויהי כן: לא וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד ויהי ערב ויהי בקר יום הששי: פ

ב * ויכלו השמים והארץ וכל צבאם: כ ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה: ג ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש

בעל הטורים ב' במסרה אשר בו פרו עץ - פרו עץ הדור רמז למ' ד אילן שאכל ממנו אד"ה אקנון ביה: תרגום ירושלמי והמד זכ"ש חמדת זמיון איתו קראת:

רש"י

(ו) ללמדך שהזכר כובש את הנקבה שלא תהא יגאנית ועוד למדך שהאיש שדרכו (ח) לכבוש מלווה על פריה ורביה ולא האשה: כט ל לבם יהיה לאבלה. ולכל חית הארץ: השווה להם בהמות וחיות (ט) למאכל ולא הרשה לאדם ולאשתו להמית בריה (י) ולאכול בשר אך כל ירק עשב יאכלו וחד כלם (ב) וכשבאו בני נח התור להם בשר שנאמר כל רמש אשר הוא חי וגו' כירק עשב שהתתתי לאדם הראשון נתתי לכם את כל: לא יום הששי: הוסיף ה' בששי בגמר מעשה בראשית לומר שהתנה עמהם על מנת (ל) שיקבלו עליהם ישראל חמשה חומשיתורה. ד"א יום הששי. שכולם תלויים

שפתי חכמים

שם יזכה וייהי צדיק ויהי רודם ובהמות: (ו) (דב"ט) ק"ל הלא כבר נאמר נעשה אדם בצלמנו א"כ בצלמנו ב"ל: (ז) א"כ קרויין בקמ"ץ קמת ש"י ובענין: (ח) ר"ל שדרכו לכבוש במלחמה הוא מלווה על פריה ורביה ועי"ל האיש דרכו לכבוש את הנקבה לקמיש אף אם היא אינה רוצה אבל האשה אינה יכולה לכבוש את האיש לקמיש דאין קישוי אלא לדעת והכי משמע מן הפסוק פרו ורבו וכנסה מי שדרכו לכבוש (מהרש"ל) ויבזרך רש"י לשני טעמים דאין לטעם הראשון לנדר היה קשה מה ענין זה אלא ברבה ל"פ ועוד וכו' ואי משום טעם שני לנדר קשה דא"כ הו"ל ובענין נסו ופרו ורבו ורדו: (ט) (מרחשי) פירש מאחר שהיה אדם הכפוי למאכל הנה כמו שלל הותר לחיה לאכול רק העשבים והאילנות ולא את האדם מדכתיב ורדו בדגת הים אדם רודים נסו ולא הם בכס כך לא הותר לאדם לאכול רק העשבים והאילנות ולא להמית בריה וקרא דורדו בדגת הים וכעוף וגו' לא להמית אכילה קמיירו אלא למלאכה (ועיין בפרק ד' מיקות): (י) משמע דוקא להמית בריה לא הקור להם אבל מקם מאליה מותר לאכול להם ואת מ"ל לרש"י דהא בקי' כנה נקתי להם את כל עשב וגו' וי"ל דהוכחתו הואיל וזכרך לאסור לו אכרמן החי כדאמרינן צ"ד מיקות' ואי גס נהמה שמתה מאליה אסורה להם לאה צריך להזכירו על אהר מן החי פטוטה

שאסור

חיתא דרחישא על ארעא: כט ואמר יי ה"א יקביר לכוני נת כל עשבא דבר ורעה מודרע דעל אפי כל ארעא ונת כל אילנא די ביה פירי אילנא דבר ורעה מודרע לכוני יהא למיכל: ל ולכל חורת ארעא ולכל עופא רשמיא ולכל דרחיש על ארעא דביה נפשא חיתא נת כל ירוק עשבא למיכל והוה בן: לא והוא יי ית כל די עבד והא תקן לתרא ותוה רמש והוה צפר יום שתיתאי: * ואשתכללו שמיא וארעא וכל חיליהון: ב' ושיצו יי ביומא שביעאה עיבדתיה די עבד ונח ביומא שביעאה מכל עיבדתיה די עבד: ג ויברך יי ית יומא שביעאה ויקדש

רש"י

(ט) תלויים ועומדים עד יום הששי הוא טעה בסיון המוכן למתן תורה: ב ויכל אלהים ביום השביעי. ר"ש אומר (ג) ב"ו שאינו יודע עתיו ורנעיו צריך להוסיף מחול על הקדש והקד"ה שודע עתיו ורנעיו (ס) כנכנס בו כחוט השערה ונראה (ע) כאילו כלה בו ביום. ד"א מה היה העולם חסר מנוחה (פ) באת שבת באת מנוחה כלתה (צ) ונמרה המלאכה: ג ויברך ויקדש. כרכו במן שכל ימות השבוע יורד

שפתי חכמים

שאסור לו אבל אם נאמר דבכל שמתה מאליה מותר לו הואיל ולא המותה ה"א כמו כן אהר מן החי כמו מותר הואיל ולא המית נכך: (ב) כלומר הא דאיה על שהנער כאשר לאד"ה שהיו כשבאו בני נח הוצרך להמית הנשר: (ל) סי' לכך ברא שמים וארץ: (מ) ע"א דף ג' שנת דף פ"ח ע"ט: (ג) דק"ל דויכל אלהים ביום הו' משמע שעדיין עושה מלאכה ביום הו' אלא שכלה בו ואח"כ כתוב וישבות ביום הו' משמע שלא היה עושה בו מלאכה כלל: (ס) ר"ל המלאכה כנסת שבת: (ע) ר"ל לבני אדם כראש באלו כלה אבל האמת אינו כן ויהיה ויכל אלהים ביום הו' לפי הבראה ולא לפי האמת: (פ) וא"ת וכו' א"ל לטולם בלא מנוחה וכי בלא מנוחה לא יתקיימו שמים וארץ וי"ל דאין ה"ב כדפירש לעיל בראשית בשביל הקורה שנקראת ראשית דרכו ברא' וגו' ואי לא היתה מנוחה בעולם אין פנאי להם לישראל כל ששה ימים לעסוק בתורה לכך ברא השנת שאסור לעשות בו מלאכה הלכך עוסקים בתורה בשבת א"כ נמצא דבשביל מנוחה קיימים שמים וארץ: (צ) וא"כ א"ש הא דכתיב ויכל אלהים ביום הו' שהמנוחה נכראת ביום הו' ואי היו כליו כל המלאכות וזאת מנוחה אינם מלאכה גמורה אלא דרך העברה. ולפי הד' א"קשה למה אמר לשון מלאכה משמע מעשה מלאכה ממש לכך צריך לטעם הראשון. ולטעם הראשון קשה מ"מ לכתוב ויכל אלהים ביום הששי לכך צריך לשני טעמים האלו (מהרש"ל) (נח"י) וי"ל ואעפ"י שאין שייך לומר בריאה ומלאכה על המנוחה שהוא העדר הפעולה שהוא דבר שאינו גוף וממש מ"מ ב"ל דה"פ דאלו לא

גד צדק

לכם יהיה לאבלה. הני' שלפנינו לכוני וי"ס גורסים דילכוני יהא ואפשר הטעם שמתל לבם כקובע קודם יהיה ומורה על הקניין ולזה קרגס דילכוני ולגו' שלפנינו באלו כתוב יהיה לכם לאכלה כי הרבה ביואל בו מלאכה במקרא שנתחלף סדר המלות כמ"ס מקום שם קבר מגננו ראה אלהים באלו כתוב שם מקום קבר מגננו אלהים ראה וכו':

ומשקי

ויקדש אתו כי בו שבת מכל-מלאכתו אשר-ברא אלהים
לעשות: פ שני ר אלה תולדות השמים והארץ
בהבראם ביום עשות יהוה אלהים ארץ ושמים: ה וכל
שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל-עשב השדה טרם יצמח
כי לא המטיר יהוה אלהים על-הארץ ואדם אין לעבד את-

ה זעירא האדמה

בעל הטורים אוקיות נאברהם נזכות אברהם נברא העולם:

רש"י

וירד להם עומר לגלגלת ובשמי לחם משנה וקדשו במן שלא ירד (ק) כלל בשבת
והמקרא כתוב על (ר) העתיד: אשר ברא אלהים לעשות - שהמלאכה (ש) שהיתה
ראויה לעשות בשבת כפל ועשה בשמי כמו שפורש בנ"ר: ד אלה - האמורים
(ה) למעלה: תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ה' - למדך שכל (א)
נבראו בראשון - ד"ה בהבראם בה' בראם (ב) שכאמר ביה' ה' לור עולמים בב'
אותיות הללו של השם יצר שני עולמים ולמדך כאן שהעולם הזה (ג) נברא בה"א
דמו שירדו למטה לראות שחת (ד) כה"א זאת שסתומה מכל דדדיה ופתחה למטה
לרדת

שפתי חכמים

לא יורה את יום ה' לומי הברואה היה טבע האדם והכנראה לעמוד ולעבוד יום ולילה לא
יסבותו ולא היה בטבע לפסוק וללוח וא"כ הגוף כלה מאליו והעולם חרב מאין יושב אבל השתא
שזירף את יום ה' וכו' שבת ויכפש אז ירד הטבע לעולם לטוב וללוח ולמנוח מרגע לכפשו עד
אשר תשוב כפשו עליו: (ק) זא"ת מה זו ברכה הא לא מקרי ברכה אלא אם היה בשבת ויתר
מבשר ימים רק עומר לגלגלת - וי"ל דמה שירד המן בכל יום הוא ברכה וכתיב ויקדש שקדשו
במן שלא ירד בו כלל ואש"ה נברכו בברכ' המן מה שבשמי כפלה בו ברכתו ושי' ברכו לא ספקה ברכתו
(רא"ש) ועי' ברכו במן פי' שלא הסריח דהא כשאר ימים אם היה כותר היה מסריח ליום המחרת
כדכתיב וינקרו וכו' וירד טלעים ויבאש אף אם לא היו אובלין אלא חני עומר ומכתיב' עומר וחני
לגלגולת ליום השבת לא היה מסריח וזהו תוספת ברכה: (ר) כה"א ודבר תמוה היא צעונו
שנשבו וירדת המן שהוא לזמן מועט דהיינו מ' שנה וכתוב הכתוב בנ"ר ויברך ויקדש לפיכך כ"ל
כוונת זה הדרוש שה"ת ויקדש את יום השבת שלא לעשות בו דבר מצרי הע' ה' כגון מלאכה ומכא
ומתן ואש"ה ה"ך ודיבור לא יבא כנחול ולפי שדברה תורה נבד יכ"ר שיעלה על כל האדם לומר הן
לא צרע ולא כחשוק וכו' א"כ יחסר לחמו ולא וכל לעמוד עצמו על ממונו לזה הקדים לומר ויברך
וכי' ר"ל שכל ברכתו ביום ה' כדי לקדש את יום השבת ושלא לעשות בו מלאכה ולאו דוקא במן
היה ברכה וקדושה ולא בזמנים אחרים אלא בכל שבת ישנת הקב"ה אומר לו עלי ואני סורע ושיך
ברכה וקדושה ונקט מן לפי שראינו בעינינו הכנס הגדול שהממעים לא החסיר ולפי שנומן הברואה
לא היו שומרי שבת בעולם שהרי עדיין לא נכשדו לפיכך מסיום רש"י ואמר שהמקרא כאמר על
העתיד שיסמרו כו"א את השבת ולאו דוקא על זמן וירדת המן ע"ש: (ש) דלעשות להבא משמע
דכו"ל לכתוב אשר ברא אלהים ועשה: (ת) דק"ל הלא לא מפרש חכ"כ סוד דבר אלא קאי אדברים
האמורים למעלה: (א) ר"ל אף תולדות שמים וארץ נבראו ביום ראשון כדמס' בקרא בהבראם ביום
עשות וכו' וא"ת והלא כבר כ"ר רש"י לעיל במאמר ימי מאורות את השמים לרבות תולדותיה ואת הארץ
לרבות

ויקדש יתיה ארי ביה נח מכל עבידתיה די ברא יי למעבד: ר אלין
הולדת שמיא וארעא בר אתבריאוי ביומא די עבר יי אלהים ארעא
ושמיא: ה וכל אילני תקלא עד לא הוו בארעא וכל עשב דחקלא
עד לא צמח ארי לא אחית מטרא יי אלהים על ארעא ואנש לית
למפלח ית אדמתא: ו ועננא הוה סליק מן ארעא ומשקי ית כל אפי
אדמתא

רש"י

לרדת דרך שם: ה טרם יהיה בארץ - כל טרם שבמקרא לשון עד לא (ה) הוא
ואינו לשון קודם ואינו נפעל לומר הטרים כאשר יאמר הקדים וזה (ו) מוכיח ועוד
אחר (ז) כי טרם תיראהו עדיין לא תיראהו (ח) ואף זה תפרש עדיין לא היה בארץ
כשנמנה בריית עולם בשמי קודם שנברא אדם וכל עשב השדה עדיין לא צמח וכו'
שכתוב תואר הארץ לא יצאו אלא על פתח קרקע עמדו עד יום ו' ולמה כי לא
המטיר - ומה טעם לא המטיר לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתם
של גשמים וכשבא אדם וידע שהם נורד לעולם (ט) התפלל עליהן וירדו וזמחו
האילנות והשאים: ה' אלהים - ה' הוא שמו (י) אלהים שהוא שליט ושופט (כ) על
כל

שפתי חכמים

לרבות תולדותיה וי"ל דאי לא קרא בהבראם ה"א דלנברא שמים היה מאמר וכן לתולדות השמים
לכל תולדה ותולדה היה מאמר מיוחד כמו שהיו מחולקים כשועל כשואפו מן הכח אל הפועל לכן
כתוב אלה תולדות וגו' ללמד כי במאמר בריאת שמים נבראו גם התולדות כמו הורע חסום ביום
אחד ואח"כ יוצא כל חסום וחסום שכני עמיה ביומיה: (ב) וא"ת מאי דבר אחר הוא זה הא כפי הא'
לא דרש כלל ולא מפרש בהבראם כלל א"כ יכול להיות שדורש ג"כ כד"א וי"ל דלפי פי' הא' קאי
בהבראם אסופא דקרא בהבראם ביום עשות וגו' אבל לפי ד"א קאי ארישא דקרא השמים והארץ
בהבראם ה"ל בה"א בראם: (ג) אבל בלא זה לא היינו יודעים אזה כה"א ואזוה ביו"ד ולכן צריך
לשני טעמים ולפי הד"א קשה למה לא נאמר ביום עשות לכן פי' למדך שכלם וכו' ולטעם א' קשה
למה נאמר בהבראם בה"א לכך פי' ד"א: (ד) עיין טעם אחר במנחות דף כ ט: (ה) פי' במקום
שתי מיתות עדיין לא ר"ל הוא שם דבר ואינו נגזר ממנו פעל: (ו) פי' אם היה פירושו קודם ויהיה
דבק עם מלת יהיה ויכמה הכמוס אחריו אך יתן טעם בו לומר כי לא המטיר שהיא נקינת טעם
הסוכה שלא המטיר ואם אינו דבק עם מלת זה שחסר כאלו אמר וכל שיח השדה קודם זה היה בארץ
וכל שיח השדה קודם זה נאמר שוב לא יפול עליו כי לא המטיר: (ז) פי' עוד יש מוכיח אחר על זה:
(ח) הרא"ש האריך בזה ופרש"ל פי' מפני שא"ל לפי' בעיני אחר כי אם כאמר טרם פירושו קודם
א"כ אך כופל עליו מלת תיראהו שהוא ל' פעיד: (ט) ר"ל דודאי הקב"ה מתאווה לתפלתם של צדיקים
ויוודע שהאדם מכיר בטובתם של גשמים ותפלת עליהם (ועיין חילוק דף כ"ט): (י) שם העצם שלו
יהיה ר"ל יש בו אוקיות היה הוה ויהיה דהיינו שמו א"כ שם העצם כלומר אוק וסימן על עצמותו ית'
ושמות האחרים הם שמות הקוארים מורה על קואר מתואריו ית' יהא דלא מפ' פי' זה למעלה דכתיב
ביום עשות ה' אלהים משום דלמעלה צריך לכתוב ה' אלהים כדפירש"י לעיל ע"ש: (כ) ר"ל

גר צדק

ונשקו ית כל אפי אדמתא: בקצת פסוקים ואסקי: (ב)

האדמה: וואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה:
ווייצר יהוה אלהים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו
נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה: הויטע יהוה אלהים
גן בעדן מקדם וישם שם את האדם אשר יצר: ט ויצמח
יהוה אלהים מן האדמה כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל
ועץ החיים בתוך הגן ועץ הדעת טוב ורע: י ונהר יצא
מעדן להשקות את הגן ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים:
יא שם האחר פישון הוא הכנב את כל ארץ החוילה אשר-

בעל הטורים כ" וידון ט"ו לו ב זכרוס וכו' וכו' ר"ק חלה טהיה חלקו של עולם:
ב' נחם ס"ב ומוך ודל מרעבו יפרד כשנעשה אדם ר' דל מן המכות כפרד
מן סגן:

רש"י

כל וכן פירושו זה בכל מקום לפי פשוטו ה' שהוא אלהים: ו וואד יעלה. לענין
(ל) ברייתו של אדם העלה התהום (ב) והשקה עננים לשרות העפר ונברא אדם
כגבל זה שנותן מים ואח"כ לש את העיסה חף כאן והשקה ואח"כ וייר: ז וייצר.
שתי יצירות יצירה לעולם הזה ויצירה (ג) לתחיית המתים אבל בבמה שאינה
עומדת לדון לא נכתב ביצירתה שתי וידון: עפר מן האדמה. כבר עפרו מכל (ס)
האדמה מארבע רוחות שכל מקום שימות שם תהא קולטתו (ע) לקבורה. ד"ה כטל
עפרו ממקום שנאמר בו מובח אדמה תעשה לי הלא היא תהיה לו כפרה ויוכל לעמוד
ויפה באפיו. עשאו מן התחתונים ומן העליונים גוף מן התחתונים ונשמה מן
העליונים לפי ששני ראשון בראשו שמים וארץ. בשני ברא ריקע לעליונים. בשלישי
תראה היבשה לתחתונים. ברביעי ברא מאורות לעליונים. בחמישי ישרו המים
לתחתונים. הוזקק הששי בו לבראו בעליונים ובתחתונים ואם לאו יש קנאה במעשה
בראשית שהיו אלו רבים על אלו בבריית יום אחד: לנפש חיה. חף בהמה וחיה
נקראו נפש חיה אך זו של אדם חיה שבכולן שנתוסף בו דעה ודבור: ח מקדם.
במורחו (פ) של עדן נטע את הגן. ואם תאמר הרי כבר כתוב (צ) ויברא את האדם
בראשית

שפתי חכמים

חקף ואמין כח כמו ואת אולי הארץ: (ל) דק"ל דהא לעיל כפינו כי לא המטיר ה' כיון שעדיין
לא נברא האדם וכאן כפינו ואוד יעלה וגו' תשמע טהיה מטר אע"פ שעדיין לא נברא האדם:
(ב) הא דחוקי שתי ולא מפרש סתם מטר דהיינו המים שעל הארץ משקים העננים היינו מסוס
דכפינו כי לא המטיר דהיינו. סתם מטר שהוא ממים שעל הארץ ש"מ מקודם שנברא האדם לא
המטיר והוא אד עלה קודם שנברא האדם שהיו ח"כ כפינו ויורר ה' אלהים וגו' ואי היה מטר
סתם הוה הפסוקים כסותרין אהדדי וק"ל: (ג) (כ"ה) וכו' סתק"ה ה' נותן מעטטיו כח חיוני באדם
טוב לאחר שימות ויכל לחיות ולחזור בראשון הש"ת: (ד) דאל"כ מן האדמה ל"ל נחם סגן אבל
קשה ה"ל"ל מכל הארץ לכך אמר ד"ה וכו' ולד"ה קשה ה"ל"ל מאדמה מלת מן ל"ל לכך פי' מד'
רוחות: (ע) ע"ל"ל לחץ הקשוח הלא גם הבהמה נקצרת אע"פ שלא נברר עפרה אלא ר"ל
קולטת

אדמתא: ו וברא יי אלהים ית אדם עפרא מן אדמתא ונפח
באנפוהי נשמתא דחיי נחית באדם לרוח ממללא: ז ונציב יי אלהים
ננתא בעדן מלקדמין ואשרי תקן ית אדם די ברא: ח ויצמח יי
אלהים מן ארעא כל איקין דמרגג למחוי וטוב למיכר ואילן דחיי
במציעות ננתא ואילן דאכלי פירוהי חכמין בין טוב לביש: י ונתרא
הוה נפיק מעדן לאשקאה ית ננתא ומתמן מתפרש והוה לארבעא
רישי נהרין: יא שום חר פישון הוא דמקיף ית כל ארע בחוילה די

תמן

רש"י

וגו' ראיתי בכריתא של ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי מל"ב מדות שהתורה נדרשת
חו אחת מהן כלל שאחריו מעשה הוא פרטו של ראשון ויברא את האדם וזה כלל סתם
ברייתו מתיקון וסתם מעשיו חזר ופירש ויורר ה' אלהים וגו' וינחל לו גן בעדן ויניחאו
בגן עדן ויפל עליו תרדמה השומע סבור שהוא מעשה אחר ואינו אלא פרטו של ראשון
וכן אכל הבהמה חזר וכ' ויירר ה' מן האדמה כל חית השדה כדי לפרש ויברא אל האדם
לקרות שם וללמד על העופות שנבראו מן הרקק: ט ויצמח. לענין (ק) הגן הכתוב
מדבר: בתוך הגן. (ר) בחמט: יא פישון. הוא נילוס נהר מארים ועל שם שמימי
מתברכין

שפתי חכמים

קולטת ושמורה בטובה עד תחיית המתים: (פ) לאחרי מתרגום אונקלוס פי' מקודם דהא משט
המקרא משמע שלא נחמו עשנים ואילנות לא של גן ולא של שאר מקומות וזה דהארץ רש"י
לומר

גד צדק

והות באדם לרוח ממללא. אונקלוס ע"ה הסג הענין אל הנשמה ולא על האדם עצמו כמ"ש
הפסוקים ויהי האדם לנפש חיה ועיקר כוונת אונקלוס שהנשמה שאין לה מאליה ומעצמה כלי
הדבור הלשון והספיקים והגרון וכו' שנה להיות באדם לרוח ממללא כי בהתחברת אליו הוכנה
להביא כח הדברי מן הכח אל הפעל. ורמב"ן ז"ל כתב נראה שדעתו כדברי האומרים שאין זו
נפשית רבות וזאת הנפש המטבלת אשר נפחה הש"ת בחשו היתה זו לנפש מדברת וכן ל"ל מדעת
הנטי' רבה ברא נברא שדריה לנפשו דר' זורא וכו' ע"ש סהאריך: וישע"ה אלהים וגו'
מקדם: ח"ת מלקדמין וכן אמרו בע"ר ובעדריה ז' דברים נבראו קודם שנברא העולם גן עדן
דכתיב וישע וגו' וכתב הרש"א בחי' אגדות ותרגומו מלקדמין דהיינו קודם בריאת העולם ולא ביחא
לשו' לפרש במורחו דה"ו ה"ל למכתב נקדם ע"כ ויש לענין תוס' כבורות דכ"ה ותוס' כ"ב דכ"ה:
בתוך הגן: ת"ת צמחי' ננתא נקבא ודקדק רמב"ן ז"ל מדבריו שבנקודה האמצעית היה כטוע ואינו
כחו גנן סתם וגם עץ הדעת ט"ור היה צלמטע ולפי דבריו קשה לתם הפסוק ולא כתב בתוך הגן
אחר שביה כדי שיבא מוסב על זה וע"ז ויתכן לומר דכאמרו ועץ החיים בתוך הגן היינו אצות
הנקודה ממש הידועה לו ית' ולכן לא כלל גם עץ הדעת אמנם אמר ועץ הדעת להורות כי סוף
לו כטעו וכאשר נאמר לאדם העץ בתוך הגן נשמע האיסור מנוול על ב' האילנות שהאדם אי אפשר
לידע אצטע דק' ולגזי דודים ב' נקראים תוך והסברה סתקב המורחי לת"ת ביחא נפסוק ט' אבל
כפי' ז' שלא כתוב בו סוס וקורא אפ"ה ת"ת צמחי' עשות: והוה לר' רישי נהרין: י"ס גו' והיו
זמן היום: פ"ש וגו' לא תרגם אונקלוס כי אם חדקל דגלת אולי כי ב' הראשונים כך היו
נקראים גם בזמני ונאמת כי גימון גם היום כך נקרא בני יוסי הארץ:

שם הזהב : י וזהב הארץ הוא טוב שם הכדלח ואבן
השהם : י וישם הנהר השני גיחון הוא הסובב את כל
ארץ כוש : י וישם הנהר השלישי חדקל הוא ההלך קדמת
אשור והנהר הרביעי הוא פרת : טו ויקח יהוה אלהים את
האדם ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה : טז ויצו יהוה אלהים
על האדם לאמר מכל עץ הגן אכל תאכל : יז ומעץ הדעת
טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלה ממנו מות תמות :
יח ויאמר יהוה אלהים לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו
עזר כנגדו : שלישו יט ויצר יהוה אלהים מן האדמה כל חית
השדה ואת כל עוף השמים ויבא אל האדם לראות מה
יקרא לו וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו :

ז שוא פתח

ויקרא

רש"י

מתברכין (ש) ועולין ומסקין את הארץ כקרא פישון כמו ופשו פרטיו ד"ה פישון שהיא
מגדל פשתן שזמר בישיעה על מצרים ובשו עובדי פשתים : יג גיחון . שהיה הולך
והומה והמיינת גדולה מאד כמו כי יגח שמנח והולך והומה : יד חדקל . שמימיו
חדין וקלין : פרת . שמימיו פרוין ורביין ומברין את האדם : כוש ואשור . עדיין
לא היו (ח) וכתב המקרא על שם העתיד : קדמת אשור . למזרח (א) של אשור :
הוא פרת . החשוב על כלם (ב) הנזכר על שם א"י : שו ויקח . לקחו (ג) בדברים
כאדם ופתחו לזכנם : יח לא טוב היות וגו' . שלא יאמרו שתי רשויות הן הקב"ה
בעליונים יחיד ואין לו זוג וזה בתחתונים ואין לו זוג : עזר כנגדו . זכה עזר לא
זכה

שפתי חכמים

לומר נטע את הגן שלא נטעה לומר שמקדם קאי על וישם שם את האדם : (צ) אעפ"י שמקדם
הקושיא הוא על ויזכר ה' אלהים את האדם מ"מ המקין הקושיא עד שה אחר שבי ויטע וגו'
במזרחו של עדן ואז ויהי גם זה מפרטי האדם ויזכר מה שהטעו עליו סמך בריאתו מהיכן וכו'
חזר ופירש ויזכר ה' עפר מן האדמה וגו' ויזכר לו גן עדן אכל את חמ' מקדם לשון קדמין
כלומר מקדם וא"כ לא היתה הצמחה בעבורו וא"כ אין זה מפרטיו ויהי קשה על הקרא למה
הפסוק כמה שאמר ויטע ה' אלהים כיון שכבר נטעו אלה ע"כ מקדם פירוש מזרח וי"ל כמו
איפכא שכלא אי הוה מקדם פירש מלקדמין כפרגומו כיחא מה שכתוב כאן ויטע וגו' בני ויזכר
וגו' כמדרש ויזכר וזכרה לשו"כ וזכרה לשו"כ הו' להודיע שהאדם נברא לתענוגי ע"כ ולתענוגי
ע"הו דאל"כ תקשה למה נטע גן בעדן מלקדמין אם לא נשניול תענוגי האדם אכל עכשוו שפי'
מקדם במזרחו של גן ולא בא להרוות אלא באיזה מקום היתה חנייתו של אדם ולא להודיע על
תענוגי עו"ה ואדרבה כיחא איפכא חילול שבתא את האדם נשניול שיתענג בתענוגי עו"ה וא"כ
קשה למה סמך ויטע וגו' לקרא דויזכר ולא אל ויזכר וע"ז פי' ראייתו וכו' : (ק) דלא אכל
הארץ קאי למה לא בזה הסס נטעה הסווי להזכיר עץ חמדה וגו' : (ר) דאל"כ ל"ל למכתב בתוך
הגן

תמן דחבא : יכ ורחבא דארעא החיה טוב תמן בדלחא ואבני
בדלחא : יג ושום נהרא תנינא גיחון הוא דמקיף ית כל ארע דכוש :
יד ושום נהרא תליתאה דגלת הוא דמקלף למדנהא דאתור
וגהר דרביעאה הוא פרת : טו ודבר יי אלהים ית אדם ואשריה
בגנהא רעבו למפלחה ולמטרה : טז ופקיד יי אלהים על
אדם למימר מכל ארץ נפתא מיכל תיכול : יז ומאילן דאכלין פירותי
חכמין בין טוב לכיש לא תיכול מניה ארי ביומא דתיכול מניה
מימת תמות : יח ויאמר יי אלהים לא תקין די הווי אדם בלחודוהי
אעביד ליה סמך בקבליה : יט וברא יי אלהים מן ארעא כל חנת
ברא ונת כל עופא דשמיא ואיתי לנת אדם למחוי ביה וקרי ליה
וכל די הווי קרי ליה אדם נפשא חיה הוא שמיא :

ויקרא

רש"י

זכה (ר) כנגדו להלחם : יט ויצר מן האדמה . הוא יצירה היא עשייה האמורה
למעלה ויעש אלהים את חית הארץ וגו' אלא בא ופירש שהעופות נבראו מן הרקק
לפי שאמר למעלה מן המים נבראו וכאן אמר מן הארץ נבראו . ועוד למדך כהן
שכשעת (ה) יצירתן מיד בו זמנים הביאם אל האדם לקרות להם שם . ובדברי אגדה
יצורה

שפתי חכמים

הגן דהא כתיב ויזכר וגו' דלענין הגן קאמר : (ש) דק"ל דכיון שהוא נולד היה לו להזכיר
בשם היותר מסודרם שהוא נברא ממצרים שלא נטעה לומר שהוא נברא אחר וארץ אחרת ולא ארץ
מצרים ותורן ע"ש יכו' כלומר משה קרא בשם פישון משום דנשם זה מזכיר שנחו של נהר ומו
קשה למה נזכר זה בא להודיע את גדולתו יותר מנשאר כהרות בשמות שלהם ומפרש און ה"ב
דנשאר כהרות כמו מפורש בשמוקיהן השנח שלהם גיחון שהיה הולך וכו' וזוהו יתורן למה מהפך
רש"י הכתוב דמקחילה מפרש שמות כהרות ואח"כ קדמת אשור וכו' (ת) והא דלא פי' כן גבי פישון
דכתיב כמו הוא הסובב את כל ארץ החוילה ומאכנו שם איש חוילה כפ' נח וי' ל' דחוילה דהכא י"א שם
במחוז ולא על שם איש דהא הוא הולך בדרך מצרים ח"כ און קראו בשם האיש חוילה ועוד כיון
שכתב הארץ כה"א הודיעה החוילה ע"כ שם המחוז הוא וזוהו יתורן כמו דמקשי' מנ"ל לרש"י דכוש
ואשור ע"ש העמיד דולמא שם המחוז הוא כמו ארץ החוילה שהוא שם המחוז י"ל דה"כ היה לו ג"כ
להזכיר כה"א הודיעה החוילה כמו החוילה : (א) ר"ל קדמת כמו קדמה כה"א דנכמה מקומות מזכיר
שכתב י'ו במקום ה"א אלא לכך ככתב קדמת לפי שהוא דבוק למלת אשור וכיון שהוא קדמה ח"כ
הוא כאילו כתיב לקדם כי בו קוצה הכריעה למ"ד בתחילתה הטול כה"א בשופה ויהי כאלו כתיב
למזרח של אשור : (ב) ר"ל דדרוש מדכתיב הוא פרת אע"פ שכתב בכלולה הוא . הוא הסובב מ"מ
גבי שם הכתר לא כתיב הוא אלא גבי פרת : (ג) דק"ל דכל כוונת דכתיב לקחיה משמע שקדם
לשקחו לא היה בשרותו והא הכל בשרות הקב"ה הוא . (ח) והא דלא פי' הרב פי' זה לעיל על ש'
וישם ל"ל משום שהוא קרוב יותר לפשוטו לפי של לקחיה שייך דוקא בדבר החומרי או הכ"ח שחין
בהם דעה וניכח אכל האדם עוקרו המדע והשכל ולא הגוף ואין לשון לקחיה שייך על המדע והשכל
שהוא דבר שחין בו ממש אלא כהפיקו שמתפרק את דעתו ממחשבה אחרת כעין הלוקחה בגשמי'
שמעתיקו ממקום למקום : (ד) דק"ל דנחלה כתיב עזר ואח"כ כתיב כנגדו משמע להיות נגדו
להלחם

כ ויקרא האדם שמות לכל הבהמה ולעוף השמים ולכל חית השדה ולאדם לאמצא עור כנגדו: כא ויפל יהוה אלהים תרדמה על האדם וישן ויקח אחת מצלעותיו ויסגר בשר תחתנה: כב ויבן יהוה אלהים את הצלע אשר לקח מן האדם לאשה ויבאה אל האדם: כג ויאמר האדם זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת: כד על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד: כה והיו שניהם ערומים האדם

מלרע ז דנושה רגש אחר ואו שורק בעל הטורים חסר גי' כ"ד טקטה ככ"ד קטוין והגיאה לו:

רש"י

יורה זו לשון ריבוי וכיכוס כמו כי תזרז אל עיר שכבשן תחת ידו של אדם: וכל אשר יקרא לו האדם נפש היה וגו'. סרסו ופרסו כל נפש חיה אשר יקרא לו האדם זה סס (ו) הוא שמו לעולם: כ וילאדם לא מצא עור: ויפל ה' אלהים תרדמה. כשהביאן הבהמה לפניו כל מין ומין וזר ונקבה אמר לכולם יש בן זוג ולי אין בן זוג מזה ויפל: כא מצלעותיו. (ז) ומסטריו כמו ולכלל המשכן ו"ס שני פרטופין (ח) כנראו: ויסגור. (ט) מקום החתך: וישן ויקח. שלא יראה חמיכת הבשר (י) שממנו נבראת ותתבוס עליו: כב ויבן. ככנין רחבה מלמטה וקורה מלמעלה לקבל הולד כאומר של חטים שהוא רחב מלמטה וקצר מלמעלה שלא יכביד משאו על

שפתי חכמים

להלחם עמו: (ח) כראש דוב לא קאי אלא על בריאת בהמות וחיות סהם ביום הששי לאסוקי עופות בריאתן היתה ביום החמישי והוכרך טעם אחד להורות שמהם נבראו העופות ולטעם שבו להורות שנוסע ויזרזן וכו': (ו) הכך הקרא והסוף מלת טס אחר האדם ומלת לעולם אחר שמו כי בזולת תוספת טס ויהיה פי' יקרא לו כמו קראו לו ויאכל לחם לא קריאת שמת ואז אין טעם למאמר הוא שמו דלויכא למימר הוא שמו קודם קריאתו של אדם שחרי על ידו נקרא לחם שמות וזולת הסיפוך ויהיה פי' כל מה שיקרא לו האדם נטש כפס חיה הוא שמו וזה אינו אמת שזולת קריאת אדם נפש חיה הוא כי נפש חיה כולל בהמות וחיות ועופות ועוד איך נאמר ויקרא האדם שמות לכל הבהמה וגו' והלא אין כאן כי אם נפש חיה לבדו: (ז) פי' תהדוין: (ח) ר"ל דלפי פי' זה ש"ל מצלעותיו אהם הוציא זכב שלא נחסר מנוסו כלום וכו' אכל למ"ד פרטופין ויהיה כחשמו למלחות חסרו וכו' ואזי הויה אפי' למ"ד פרטופין לא היה חסר מנוסו כלום כי היה כמין ב' פרטופין עם גופן מדובקים זה בזה זה ולא נחסר אל מקום החתך וק"ל כ"ל. ואע"כ דקא' בגת' בשלמא למ"ד ב' פרטופין היונו דכתיב ויסגור אלא למ"ד זכב מאי ויסגור ומאני מקום החתך י"ל דא"כ הויה ב' פרטופין הויה מחוברין קת ביחד. (כח"י) ולפי שפשוט יוקר אליבא דמ"ד פרטופין לפי שהיה כל חלל הנוף פתוח שלא ה"ל גב הוכרך לומר ויסגור כמו שסוגרין בית פתוח או קיפה פתוחה אכל למ"ד זכב לא חתו שסיר כ"כ לפיכך הויה דמ"ד ופי' המקרא גם לדעתו ר"ל מקום חתך: (י) (כח"י) כ"ר וסנהדרין דף ל"ט ופירש"י שלא יראה

כ ויקרא אדם שמות לכל בעירא ולעופא דשמיא ולכל חות ברא ולאדם לא אצבח ספך בקבליה: כא ורמא יי אלהים שנתא על אדם ודמוך ונסיב הדא מעלעוהו ומלי בשרא תחותה: כב ובנא יי אלהים יר עלעא דנסיב מן אדם לאתתא ואתיה לות אדם: כג ואמר האדם הדא זמנא גרמא מנרמי ובשרא מבשרי לדא יתקרי אתתא ארי מפעלה אתנסיבא דא: כד על כן ישבוק גבר בית משכבי אבוי וי אמייה וירבק באתתיה ויהוין לבשרא חד: כה והוון תרויהוון ערטילאין אדם ואתתיה

רש"י

על קירותיו: ויבן את הצלע לאשה. (ב) להיות (ב) אשה כמו ויעש אותו גדעון לפסוד להיות אפוד: כג זאת הפעם. מלמד שנתקרה דעתו בחוס: לזאת יקרא אשה כי מאיש וגו'. לשון נופל על לשון מכאן (ג) שנברא העולם בלשון הקדש: כד על כן יעזב איש. רוח הקדש (ג) אומרת כן לאסור על בני נח (ס) הערות: לבשר אחר. הולד נוצר על ידי שנייהם ושם נעשה (ע) בשרם אחד: כה ולא יתכוששו. שלא

שפתי חכמים

ידאם בחמישה קודם גמר תיקונה ושם תוכח סוה הפי' אליבא דמ"ד זכב לפיכך הקדוש הרב למרש ויסגור מקום החתך סהא ג"כ אליבא דמ"ד זכב כדי ללמד סוה הפירוש ג"כ אליבא דמ"ד סה' א: (ב) דק"ל ויבן את הצלע אינו משמע שברא את האשה מן הצלע אלא משמע שבכס את הצלע לאשה להיות לה סוס דבר לכך משרש להיות אשה ובן קרא שמה רש"י ויעש אותו גדעון לאסור אין פיירושו שקיין אותו לבורך אפוד. אלא תקבו סהא עמנו ויהיה אפוד: (ל) לאו בתשמיש מיירי אלא אין זה אלא רמז ועיקרו מן והאדם ידע את חוב אשקו כפיק מהר"מ ועי"ל סהים משיג בשכלו טעם כל בהמה וחיה דאי לא היה יודע טבעם לא היה יודע לקרות להם שמות: (מ) לכך לשון נופל על לשון אכל בלשון אחר אין טעם בלשון שלכך נקראת אשה. כי אין פה אשה נגזר משם איש בטוס לשון חוץ מל"הק: (נ) ר"ל דאדם אינו יכול לומר כן דהא לא היו לו אב ואם וגם לא היו לו נכוס בעת שהת ולמה הוכרך לכך: (ס) ודבק באשקו ולא באשק חבירו דהא מהאי קרא נסקי עריות כאלו אחר על כן יעזוב איש את אשת אביו ואת אמו שלא ישאם עמהם ברא"ס. ור"ל מנ"מ זכב שר"הק מנווים וכו' לאסוקי שלא תאמר בטעם הוא כן דא"כ ה"ל עוזב ולא יעזוב מהרש"ל. (כח"י) ובראה לפרש תיבת על כן דה"ק הואיל ועשיתי לו טובה כואת ובנתי לו אשה על מנת כן עשיתי שקיים אלו העריות כמו שבאמר לומר אל אהר הובאמין מארץ מצרים ופירושו על מנת כן הובאמין שקיים המצות: (ע) כ"ר למעוטי בהמה וחיה שאינם כולדים מן האדם. (כח"י) וב"ל דס"ל להרב דזה הוא כמו תיבת טעם אל איסור העריות כדי שלא להרבות ממורים אעפ"י שהגיאה אסורה אפי' בזילת וזקנה שאינם ראויים להוליד וגם עם שהמהם וחיה שאינם מתעברות מן האדם מ"מ יוקר כראה וניכר האיסור כשמוליד מאמר ויהו מעוות שאינו יכול לתקן: (פ) כידע

גר צדק

ומלי בשרא וכו'. ויבלי רגש ככ"ל: כי מאיש לקחה זאת. ארי מבעלה וכו' ת"א איש מבעלה ולא מגנבה. פסם שמלת איש נכאן טשמש כמו בעל כמו תקראי איש: בקיטשא

ואשתו ולא יתבששו: ג והנחש היה ערום מכל הית
השדה אשר עשה יהוה אלהים ויאמר אל-האשה אף כי
אמר אלהים לא תאכלו מכל עץ הגן: ב ותאמר האשה אל-
הנחש מפרי עץ הגן נאכל: ג ומפרי העץ אשר בתוך הגן
אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פדתמתון:
ד ויאמר הנחש אל-האשה לא-מות תמותן: ה כי ידע אלהים

קדש

רש"י

כי

שלא היו יודעים דרך (א) נגיעות להכנין בין טוב לרע ואעפ"י שנתנה בו דעה לקרות
לחס סמות לא נתן בו יצר הרע עד אכלו מן העץ וכנגס בו יצר הרע וידע מה בין
טוב לרע: א והנחש היה ערום: מה ענין זה לכאן היה לו לסמוך ויעש לאדם
ולאשתו (ז) כתנות עור וילביסם אלה ללמדך מאיזו עשה קפץ הנחש עליהם ראה
אותם ערומים ועוסקים בתשמיש (ק) לעין כל ונת' אזהרה להם: ערום מכל: לפי ערמתו
וגולתו (ר) היתה מפלתו ערום מכל ארום מכל: אף כי אמר וגו' שמה (ש) אמר
לכם

שפתי חכמים

(א) (גידה לדרך) יש לומר שלא היו יודעים דרך נגיעות כלל ולא מחמת חסרון חכמה אלא מחמת
שלא היו זריזין לידע דרך נגיעות כיון שלא היה להם יצר' (ז) כנגד הראש ומכל' לומר
סתמכותו הללו נקחלת בריאתך מיד נעשו מפני הניכר והחום עד שיקשה עליו מה ענין זה
לכאן וכו' דילמא לא נעשו הסתכותו הללו אלא לאחר שחטאו ואכלו מן העץ והסתכותו הללו היו
מפני הנוכח שהיו ערומים ויהיו המקראות כסדרן וכו' וכל' דהוכחתו מדתכניו ויקרא האדם שם
אשתו חוה וגו' וסומך ליה ויעש ה' אלהים וגו' ופירש' ויקרא האדם חוה לענין ראשון וגו' וא"כ
קריאתו שם חוה קודם שחטא היה וסומך ליה ויעש ש"מ דנקחלת בריאתך עשה להם הכתנות ולא
אחר שחטאו מפני הנוכח והע"ל מדתכניו בקרא ויעש להם כתנות עור וילביסם דמשמע הקב"ה
הלביסם כי מפני שחטאו הוכרח הקב"ה להלביסם ולהם לא הלבישו את עצמם כמו שעשו להם
חגורות מעצמם והיה לו לקבוע ויעש להם כתנות עור ללבוש אלא ע"כ נקחלת בריאתך עשה מפני
הקור והחום ועל מה ספק הראש אף היו ערומים וכו' וכל' דלמ' ד שני כתנות עור חלקים
כשצורך מדונקים לעורן א"כ היה ערומים רק על העור היה מדונק כעין צפורה אבל הכל בגלוי
היה וגם אחר התשמיש וק"ל ואיילו למ' ד שעשאן מאמר הארבעת והיו נעשים לו מפני הצנע והחום
כיון שנריאתך היתה נכסיה לדעת ר"א או נכסין לדעת ר"י וכשני חדשים אלו אין בהם אף קור ולא
חום לא היו מלובסים בהם אלא ערומים היו בלי לבוש כי לא יתבוסשו ממה שהיו ערומים כי לא
אכלו עדיו מן העץ לידע בין טוב ו בין רע וכיון שהיו ערומים והיו משתמים לעין כל נקחלתו
הנחש וכו' וכל' למה לקחו עליהם אהבה ויעשו להם חגורות היה להם ללבוש הכתנות אין ה"כ אף
ורק נבאיתו השעם לא היו מנוזין אצלן ולא רבו להיות עומדים הכתנות אין ה"כ אף
ות"מ כ"ל שנחלוקת שנויה (ספחים דף כ"ד) והכי איתא הקס עשרה דברים נכבדו בע"ט בין
השמשות וכו' ויש חומרים אף בגדיו של אדם הראשון וא"כ לי"א נכבדו אחר שחטאו דאיכסו סרחו
בעשרית דהיינו קידם בין השמשות ולא תקשה דסבירא להו דקודם בין השמשות נכבדו אפטר כמו
דכ"ל דנכבדו קודם שחטאו: (ק) (אב"א) ואת' ותשמיש היכן רמזו"ל לא היה ב"ל רק ויהיו
סביבם ערומים מה"ל האדם ואשתו אלא הכוונה מלבד שהיו ערומים היו מתקדשים בדרך איש
ואשתו

ואתתיה ולא מתבלמין: א ותו"א יהוה חכים מכל חיות ברא די
עבר יי אלהים ויאמר לאתתא בקושטא ארי אמר יי לא
תכלון מכל אילן גנתא: ב ואמרת אתתא לתו"א מפירי אילן
גנתא נכול: ג ומפירי אילנא די במציעות גנתא אמר יי לא
תכלון מיניה ולא תקרבון ביה דלמא תמורתון: ד ויאמר
חויא לאתתא לא ממת תמותון: ה ארי גלי קדם יי
ארי

רש"י

לכם לא תאכלו מכל וגו' - ואע"פ שראה אותם אוכלים (ת) משאר פירות הרבה עליהם
דברים כדי שתשיבנו ויבא לדבר באותו העץ: ג ולא תגעו בו - הוסיפה על הכוונה
לפיוכך בזה לידו גרעון הוא שנאמר אל תוסף על דבריו: ד לא מות תמותון -
דחפה עד (ב) שנעשה בו אמר לה כשם שאין מיתה בנגיעה (ג) כך אין מיתה
באכילה

שפתי חכמים

ואשקו: (ד) דק"ל למה נאמר מכל אלא לפי ערמתו וכו' ר"ל מתוך שהיה ערום מכל לכך היה
ארום מכל: (ש) שאי אפשר לפרשו כ"ש מפני שהוא תחילת דבור (ת) כנגד הראש אע"פ שלא נודע
זה מן הסקוב מו: רח הוא דל"כ מה היו אוכלין ואין זה ראייה דלמא היו אוכלין ממנו עשבים
וזרעוני גינה וכדאם דסוכת רש"י מדתכניו בקרא לא תאכלו מכל עץ הגן לא היה לו לבטוח אלא לא
תאכלו מעץ הגן כיון שראה אותם שאכלו עשבים וזרעונים א"כ כל' ל"ל אלא ודאי ראה אותם אוכלים
פירות אף שראה אותם אוכלים בסידורין ר"ל מהתאבים אכלו ומהנשן לא אכלו ומאילו אחר שהיה
עומד אצלו אכלו ואז שאל אותם כיון שראה אותם מקצת פירות אכלו ומקצתם לא אכלו הו"ל מקום
שאלה אם זה הוא משהו בחירה בעלמא שאין טובים כשאר פירות מ"ה אין אדם אוכלים אותם או
מפני כוונתו הו"ל ש"ס לכם לא תאכלו מכל עץ הגן ולכן אדם אוכלים ממקצתן ומקצתן אינכם
אוכלים וק"ל: (ב) דל"כ אף האמונה לו כמ"ס לא מות תמותון ולא עמדה להכחישו: (ג) ותו"א והלא
עדיון היתה יכולה לתות שהרי היום גדול עדיון והקב"ה אמר ביום אכלך ממנו מות תמות ויש
עוד להקשות מה על הנגיעה ימותו כ"ס על האכילה דאי אפשר לאכילה בלא נגיעה וא"כ ל"ל
לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו וכדאם דה"פ על האכילה ימותו ועל הנגיעה יסלבו בחוליו מיד ואח"כ
יהיה הולך ופוחת וימות ג"כ באותו יום וא"כ כשראתה שלא חלקה על הנגיעה ודאי לא תמות עוד
ויש מקשים מאי ראייה הוא זה לנחש שדחק את האשה עד שנבעה בעץ ולא ממה והאמת לא
הוזהרו אלא על האכילה ולא על הנגיעה והאשה עצמה למה לא יראה לנפשה כיון שהיא יודעת
נבעמה שלא כוון הסם כי אם על האכילה לבד וע"כ מאי דקשה דאדם שהוסיפה לומר על הכוונה
ו"ל דכיוונו היה אל האדם ולא אל חוה אף אדם כוון לחוה וכנעמה שוה לחוה הוזהרה גם על
הנגיעה כי ידע ששנים דעקן קלות הם והאשה היתה סבורה באמת שהיא כוון גם על הנגיעה
ומה שפירש"י הוסיפה על הכוונה והא' לפי מה שכוונה לה אדם בשם הקב"ה לא הוסיפה כלום
אע"כ לא היה לה להשיב לנחש ויתר ממה ששאל ממנה שהיא לא שאל אותה אלא על אכילה ולא
על הנגיעה ואם כן כשראתה האשה שלא ממה שנבעה לפי סברתה וכוונה מן בעלה אז לקחה גם
מן הסבר ואכלה ודק"ל: ויש מקשים עוד מה ראיה היא מן הנגיעה על האכילה בשלמא הנגיעה
היתה באינם שהיא דחפה עד שנבעה אבל האכילה יהיה בראון - ו"ל דהאשה סברה שהעץ הוא כמו
סם המות שכל מי שיאכל ממנו הוא ימות כמו מי שיאכל מעץ החיים הסברי עצמו הוא הנותן

גד צדק בקושטא ארי אמר ה' י"ס שמוחקין מלת ארי:

כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם והייתם כאלהים ידעי טוב ורע: ו תרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל: ו ותפקחה עיני שניהם וידעו כי ערמים הם ויתפרו עלה תאנה ויעשו להם חגרות: ה וישמעו את קול יהוה אלהים מתהלך בגן לרוח היום ויתחבא האדם ואשתו מפני יהוה אלהים בתוך עץ הגן: ט ויקרא יהוה אלהים אל האדם ויאמר לו איכה: י ויאמר את קלך שמעתי בגן ואירא כי ערם אנכי ואחבא: יא ויאמר מי הגיד חול

לך
בעל הטורים ד' במס' הכא האדם יראה לעינים - מתוך האור וטוב לעינים כעשן לעינים - האדם יראה לעינים ע"כ לפי הראות מתוך טוב וטוב לעינים אבל אחריתו כעשן לעינים שגרמו מיתה לכל :

רש"י

באכילה: ה כי יודע כל אומן טובא את בני (ד) אומנותו מן העץ אכל וברא את העולם והייתם כאלהים יוצרי עולמות: ו תרא האשה - ראתה דבריו (ה) של נחש והנאו לה והאמינתו: כי טוב העץ - להיות (א) כאלהים: וכי תאוה הוא לעינים - כמו שאמר לה ונפקחו עיניכם: ונחמד העץ להשכיל - כמו ש"ל יודעי טוב ורע: ו התן גם לאישה - שלא תמות היא ויחיה הוא (ז) וישא אחרת: גם - לרבות בהמה (ח) וחיה: ז ותפקחה וגו' - לענין החכמה (ט) דבר הכתוב ולא לענין דאיה ממש וסוף המקרא מוכיח: וידעו כי ערומים הם - אף הסומא יודע כשהוא ערום אלא מהו וידעו כי ערומים הם מזה אחת היתה בידם ונתערטלו הימנה: עלה האנה - הוא העץ שאכלו ממנו (י) בדבר שנתקלקלו בו נתקנו אבל שאר העצים מנעו מליטול עליהם ומפני מה לא נתפרסם העץ (כ) שאין הקב"ה חפץ להגות בריה

שפתי חכמים

בי חיים כך הפרי זה הוא סס המות ולכן אמרה לא תגעו בו כי הוא מושל בחוש שיש סמי המות הרופים שאף בניגעה ממוקים וסרה האשה זה הפרי בן ומש"ה דחפה הנחש ואמרה כשם שאין מיתה וכי' מנאמי: (ד) דקשה לרש"י אדרבה היה לו להקדוש ברוך להאכילם כדי שיהיו חכמים ויודעו טוב ורע ומתוך כל אומן טובא בני אומנותו: (ה) דקשה לרש"י מה ראתה עכשוו שלא ראתה מוקדם לכן דשא לא אכלה עדיין מן העץ - וקרא פירש ותתנוכס: (ו) וא"ת למה לא מפרסם רש"י כסדר שאמר לה הנחש ונפקחו עיניכם נתחלה ואח"כ להיות כאלהים וי"ל לכו סתקוב אחר כך כדואו וכי תאנה הוא לעינים דהיינו ונפקחו עיניכם ונחמד להשכיל דהיינו מה שאמר לה וידעו טוב ורע לכך כ"ל דמה סתקוב כי טוב העץ למאכל היינו מה שאמר לה הנחש להיות כאלהים: (ז) הוכחתו מדבקוב עמה: (ח) דאל"כ למה נקבסה עליהם מיתה אבל לא היה כוננה שומותו: (ט) כלומר לענין החכמה של יודעה כאמר סודוע להם עכשוו מה שאבדו ר"ל היא

ארי ביומא דתכלון מיניה ויתפתחו עיניכון ויתרוין כרבבין חקמין בין טוב לכיש: ו וחור אתא ארי טוב אילנא למיכל וארי אסו הוא לעינין ומרגג אילנא לאסתכלא ביה ונסיבת מאביה ואכלת ויהבת אף לבעלה עמה ואכל: ז ותפתחו עיני תרנוהון וידעו ארי ערטילאין אינון וחשיטו להון טרפי תאנין ועברו להון ורוין: ה ושמעו ית קל ממרא בני אלהים מהלך בגנתא למנח יומא ואיטמר אדם ואתתיה מן קדם יי אלהים בגו אילן גנתא: ט ויקרא יי אלהים לאדם ואמר ליה אן את: י ואמר ית קל ממרדך שמעית בגנתא ורחלית ארי ערטילאי אנא ואיטמרית: יא ואמר מן חני לך

רש"י

בריה שלא יכלימוה ויאמרו זו שלקה העולם על ידו מדרש רבי תנחומא: ח וישמעו - יש מדרשי אנדה רבים וכבר סדרוס רבותינו על מכוסם בבראשית רבה ובסאר מדרשות ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא ולאנדה המושבת דברי המקרא דבר דבור על אופניו: וישמעו - מה שמעו שמעו את קול הקב"ה שהיה (ל) מתהלך בגן: לרוח היום - לאותו רוח שהשמש באה משם וזו היא מערבית שלפנות ערב חמה במערב והם סרחו בעשירות: ט איכה - יודע היה היכן הוא אלא ליכנס עמו בדברים שלא יתא נבהל להשיב אם יענישוהו פתאום וכן בקין אמר לו אי הכל אחיך וכן בבלעם מי האנשים האלה עמך ליכנס עמהם בדברים (ב) וכן בחזקיהו בשלותו מרודך בבלאין: יא מי הגיד לך - מאין לך לדעת (ג) מה בזאת יש בעומד ערום: המן העץ - בתמיה

שפתי חכמים

הוא ממות ומעץ הדעת וגו' (כח"י) וכו' דלענין החכמה של דעת טוב ורע סתקוב מדבר וכמ"ס הרב לעיל ואעפ"י שתיקנה בו דעת לקרוא שמות לא ניתן בו יז"ה עד אכלו מן העץ ומ"ס וסוף המקרא מוכיח היינו שלא אמר הכתוב ויראו כי ערומים הם אלא וידעו ש"מ שנתחדש בהם וידעו וכו': (י) הוכחתו למה ליה למכתב תאנה היה לו לכתוב ויתפרו עלה ויעשו להם חגורות וכו קשה לרש"י ולמה לקח אדם העליון מן אותה העץ שחטאו בו ולא מן האחרים כדי שלא יניחו באותו עץ חטא כי נגאי הוא לפרסם חטאו כמה שחטא כמה דאמר חנוך עלי מאן דמפרסם חטאו ומשני אבל שאר עבדי וכו': (ב) פי' כיון דבתיב ויתפרו עלה תאנה שאין ת"ל אלא להודיע כמה שקלקלו א"כ קשה למה לא פרסם כפי' איוה עץ הוא ולמה לו ברמזים וק"ל: (ל) הוסיף מלת היה כי בזולת זה תורה על הזמן שהוא והוסיף א"ן ואמר שהיה שאלת מקבלך חסרה ש"ן: (מ) ר"ל דהקב"ה היה חפץ ממנו שואמר חטאין ויהרהר תקוים כלבו דהקב"ה רוצה בתשובתן ואינו חפץ במיתתן וא"ת דכאן וכן בבלעם מי האנשים וגו' פי' כדי להכניס עמו בדברים וכן בלך פירש כדי להטעותו וי"ל דהקב"ה נמי הוא כדי להכניס עמו בדברים אבל מה שכתביל לדבר עמו מי האנשים וגו' זה היה כדי להטעותו: (ג) וא"ת למה לא מפרסם רש"י ג"כ מי הגיד לך שערס אתה מן המורה

גר צדק

אסו הוא לעיינין - תרגם ענינון ולא הלשון כי לא יאמר ונפקחו אלא על מי שסתלק ממנו הראות וכל דבר שחזרונו לו יקרא רפואה וזה שפרגס אסו מל' רפואה: וחשיטו - דע ששע"ב שחוסר

לך כי עירם אתה המן העץ אשר צויתך לבלתי אכל ממנו
אכלת : יב ואמר האדם האשה אשר נתתה עמדי הוא
נתנהלי מן העץ ואכל : יג ואמר יהוה אלהים לאשה מה
זאת עשית ותאמר האשה הנחש השיאני ואכל : יד ואמר
יהוה אלהים אל הנחש כי עשית זאת ארור אתה מכל
הבהמה ומכל חית השדה עלי גחנך תלך ועפר תאכל כל
ימי חיך : טו ואיבה אשית בינך ובין האשה ובין זרעה ובין
זרעה הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב : ס טו אל
האשה אמר הרבה ארבה עצבונך והרנך בעצב תלדי

בנים

בעל הטורים ג' במס' המן העץ המן הסלע הזה המן הגורן כמ"ד אולן שאכל אד"ה
חטט סיס וזהו המן הגורן וכמו שנקבסה עליו מיתק בשביל המן העץ גם הקס
נקבסה עליו מיתק בשביל המן הסלע : ב' במס' הכא וזוידך והרבה ארבה את זרעך פי עכנוק היא
דס כדוק רמז למ"ס כל אשה שדמיו מרובים בנים מרובים :

רש"י

(ס) בתמיה : יב אשר נתתה עמדי . כהן כפר בטובה : יג השיאני . הטעמי כמו
אל ישיא לכם חוקיהו : יד כי עשית זאת . מלאך שאין מהפכים בזכותו של מסית
שאינו שללו למה עשית זאת היה לו להשיב דברי הרב ודברי התלמיד (פ) דברי מי
שומעין : כוכל הבהמה ומכל חית השדה . אם מבהמה נתקלל מחיה (פ) לא כ"ס
העמידו רבותינו מדרש זה במס' בכורות ללמד שימי עבדו של חש (צ) שבע שנים :
על גחונך תלך . רגלים היו לו (ק) ונקללו : טו ואיבה אשית . אתה לא נתכוונת
אלא שימות אדם כשיאכל הוא (ר) תחלה ותשא את חוה (ש) ולא באת לדבר אל חוה
תחילה אלא לפי שהנשים קלות להתפתות ויודעות לפתות בעליהן לפיכך ואיבה
אשית

שפתי חכמים

כמו שפי לעלו ו"ל דמה שאמר הקב"ה מי הגיד לך שערס אתה קאי אדברים של אדם שאמר
ואורח כי ערוס חכמי משמע דכשנביל שהיה ערוס לכך ירא לכך לא מצי לפרש מאין לך שערס
אתה מן המזות דכשנביל שאין לאדם מזוה אין לו לירא לפי שאין חייב לקיים רק מה שכתוב לו
אכל מה שלא כטעוה לו אין לו לירא שמה יעבש עליו אם עובר עליו ואם כשנביל שכתוב לו ועבר
עליו ירא דא"כ היה לו לומר כן כפי ואורח כי עברתי על המצוה אבל מה שערס היה מן המצות
לא היה לו לירא לכך מפרש מאין לך לדעת וכו' ועי"ל דכאן אי אפשר לפרש מי הגיד לך שערס
אתה מן המצוה דודאי היה יודע שעבר על המצוה . (גדה לדרך) ואני שמעתי פי אחר כלו מי הגיד
לך אם אתה ערוס אם לאו למה אתה משיב לי יותר ממה ששאלתי אותך כי כשאמרתי לך איכה לא
שאלתי אותך למה אתה ערוס איני אומר לך אלא אם חטאת ואלכת מן העץ וגו' : (ס) דל"ב היה לו
להשיב כן על שאלתו אבל כשהוא לטון בתמיה הסיב על תמיהתו של הקב"ה האשה וגו' וק"ל :
(ע) וא"ת כל מסית שנעולס לעולם יספור עצמו בטענה זו וי"ל דדוקא חש שלא כטעוה שלא
להסית ולא כענש אלא לפי שכל הקלה על ידו לפיכך שייך לומר דברי הרב וכו' אבל מסית שנכטוה
נקורס

לך ארי ערשילאי את המן אילנא דיי פקדך דיל דלא למיכל מיניה
אכלת : יב ואמר אדם אתתא דיהבת עמי היא יהבת לי מן אילנא
ואכלתי : יג ואמר יי אלהים לאתתא מה דא עברת ואמרת אתתא
הווא אטעני ואכלתי : יד ואמר יי אלהים לחויא ארי עברת דא ליט
את מכל בעירא ומכל חנת ברא על מעך תויל ועפרא תכול כל
יומי חיך : טו ודכבו אשוי בינך ובין אתתא ובין בנך ובין בנהא
הוא יהא דכיר לך מה דעברת ליה מלקדמין ואתתא תהא נטר ליה
לסופא : טו לאתתא אמר אסגאה אסגוי צערייכי ועירוייכי בעער תלדיין

רש"י

בנין

אשית : ישופך . יכתתך כמו ואכות אותך ותרגומו ושפית יתיה : ואתה תשופנו עקב .
לא יהיה לך קומה (ת) ותשככו בעקבו ואף משס תמיתכו (א) ולטון תשופנו כמו נשף
כהס

שפתי חכמים

נקורס שלא להסית נמאכ כשהסית עובר על מצוה כהס סטוב שלא להסית וכזה יש קצת ישוה
למיתק הר"ס ומתיקת יד אכא מורי ז"ל וכן מלאכי כסס מהר"ס (ל חוקינו) וא"ת הא ק"ל דאין
מסית אלא לע"ז אלא מדאמר לה והיותם כאלהים ש"מ דהיינו ע"ז : (פ) פי' שנתקללה בימי
עיבור שלה ויקר מנהגה שימי עיבורה של כהנים ויקר מעיבורה של חוה : (צ) פי' דיומי עיבורה
של חתול כ"ז ימים וימי עיבורה של חמור כה"כ כהמה גרוע מחיה ז' פעמים כך יהא הכחש
ארור מנהגה ז' פעמים כהמא שימי עיבורה שבע שנים וא"ל מכל החיה ר"ל ארי או אשעה
שעיבורה לג' שנים ולט' שנים דא"ל לכתוב מכל החיה וליתקין מכל הכהנים : (ק) דאם לא היו
לו רגלים מה קללה היא על גחונך תלך הלא מעיקרא כמי לא היו לו רגלים הר"ס : (ר) וא"ת
למה לא ירא הנחש שמה תחילה דהא לה נתן בתחילה וי"ל דהנחש סבור דדרך הכהנים
שמכבדות את בעליהן ונתתין להם תחילה וחוה גם היא נתן לאדם תחילה וימות וכיון שמראה חוה
שימות הוא לא תאכל היא או הכהנים חוה סבור שלא ינחה הוא לאכול ועי"ל שסבר הכהנים
מנווה שלא לאכול מעץ לכך ימות הוא אבל האשה אינה מנווה שלא תאכל מן העץ כי דוקא לאדם
אמר הקב"ה ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל לכן אף אם תאכל היא לא תמות : (ש) דל"ב מאי
ואיבה אשית דמשמע דקפיד אלהיבה . (ת) רצונו לתקן דק"ל הא הקב"ה קלל אדם כפי עצמו
וא"ל למה מערב כאן קללתו של אדם בקללתו של נחש ומתקן דהכל קללתו של נחש הוא וגנאי שלו
כלו לא יהיה לך קומה וכו' והרא"ס פי' דאל"כ מה ענין ואתה תשופנו עקב בקללתו של נחש הא
לאו קללה היא זו ומעל גחונך תלך לא נפקא דהתם לקבוצת רגלים הוא דאמר אבל אם רובס לקום
בקומה יקום כהן רחמנא תשופנו : (א) דקשה לרש"י כהו הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב
משמע שאין חילוק בין אדם לנחש אלא הוא יכתת ראשו והנחש ישופנו עקב וברי עוד יש הפרס
ביניהם שאדם מתיק את הכהנים והנחש אינו מתיק את האדם אלא ע"כ כ"ל אף משס תמיתכו הר"ס .
א"כ י"ל דקשה לרש"י דכיון דלעיל כתיב ישופך ראש וידעתי מקם וכאן כתיב תשופנו שהוא ג"כ
מלשון

גר צדק

שחופר ואמר כל ארמי חוטט כמו חטוטי שכני גס קופר ואמר עליו חוטט כדאמר'י ככתובות
בי חטו פית הקמירות לתקמרות כספות ק"י ווי לבון דמחטטין רקיעי חשך ואפשר שנגזר מן חוטט
שהוא הקופר נגדום : ואת תהא נטר ליה לסופא : אש' שהנין מלת ישופך וקסופני מגזרת
אשר (ג)

בנים ואל-אישך תשוקתך והוא ימשל-בך : ס יי ולאדם
אמר כי שמעת לקול אשתך ותאכל מן-העץ אשר צויתך
לאמר לא תאכל ממנו ארורה האדמה בעבורך בעצבון
תאכלנה כל ימי חיך : יי וקוץ ודרדר תצמיח לך ואכלת
את-עשב השדה : יי בועת אפיה תאכל לחם עד שובך
אל-האדמה כי ממנה לקחת כי-עפר אתה ואל-עפר תשוב :
כ ויקרא האדם שם-אשתו חוה כי הוא היתה אם כל-חי :
כאוי-עש יהוה אלהים לאדם ולאשתו בתנות עור וילבישם : פ

ויאמר

מלרע

בעל הטורים ב' במסרה הכא ואודך וילבושם כמות שעשה הקב"ה לאדם ר' בגדי כסוה
ואמא ככ"ר שכסו היו עובדים בכבודות וח קינות בזה הפסוק כנגד ח' כנדי
כסוה :

רש"י

זהו כשהנחש בא לנשך הוא נושף כמין שריקה ולפי שהלשון נופל על הלשון (ב) כתב
לשון נשיפה בשמים : שזו עצבונך . זה לרע גדול כנים : והרוגך . זה לרע העיבור :
בעצב תלדי בנים : זה לרע הלידה : ואל אישך תשוקתך . לתשמיש ואעפ"כ אין לך
(ג) מנח לתובעו כפה לא הוא ימשול בך הכל ממנו (ד) ולא ממך : תשוקתך . תאוותך
כמו נפש שוקקת : יי ארורה האדמה בעבורך . מעלה לך דברים ארוכים כגון
זבובים ופרעושים ונמלים (ה) משל ליוצא לתרבות רעה והכריות מקללות שדים
שינק מהם : יי וקוץ ודרדר תצמיח לך . הארץ כשתזרענה מיני זרעים תצמיח
קוץ ודרדר קונדם ועכביית (ו) והן נאכלין על (ז) ידי תיקון : ואכלת את עשב
השדה . ומה קלה היא זו והלא בברכה נאמר לו הנה נתתי לכם את כל עשב
זרע ורע וגו' אלא מה אמר כאן בראש הענין ארורה האדמה בעבורך בעצבון
תאכלנה ואחר העצבון וקוץ ודרדר תצמיח לך כשתזרענה קטנית או ירקות נגה היא
תצמיח

שפתי חכמים

מלשון יוסוף וא"כ אם יכתה הראש ודלו ימות הנחש ואם יסופנו עקב לא ימות והא הכל לשון א' הוא
למה משמש כאן לשון מיתה וכאן אינו לשון מיתה וע"ז פירש ואף משם וכו' : (ב) פי' דקשה לרש"י
למה לא נאמר כפי' תשכנו והראש"י פי' אע"פ שיזושרך הוא לשון בתיקה והיא אינה נוספת אלא
בראש ותסופנו ל' שריקה שאינו נופל רק בנחש מ"מ מכהב הכ' מדרך הכחות להשוות השלכות אף
שם מחולפים כפי' : (ג) ואע"פ שזו מדה ופה נכסוים י"ל דבא דקאמר בנח"ז מדה יפה כלו' מדה
יפה לה שלא סינקה מכוון המקום ואינה תובעתו לתשמיש מאחר שקללה הס' (מסרס"ל) : (ד) הא
דמאריך רש"י אע"פ שלא לזרך הוא שהיו ככר פי' אין לך מנח וכו' אלא לכך נקטו לומר לך
דשכל תלוי בו אע"פ שהיא אינה רוצה אלא הוא רוצה ויכול לכוסו או אם הוא אינו רוצה אע"פ
שהיא רוצה אינה יכולה לכוסו והוה שנקט רש"י מתכו ולא ממך : (ה) הכי גרסי' ד' משל ליוצא
לתרבות רעה וכו' דלפי' הראשון הקלה היתה לאדם ע"י האדמה אבל לפי המשל היתה הקלה לאדמה

דאף

בנין ולות בעליך תהי תיאובתך והוא ימשל בך : יי ולאדם
אמר ארי קבלתא למימר אתך ואכלת מן אילנא די פקדך
למימר לא תיכול מיניה ליטא ארעא ברילך בעמל תיכלינה
כל יומי חיך : הי וכיבין ואטרין תצמח לך ותכול ית עשבא
דחקלא : יי בועתא דאפך תכול לחמא עד דתיתוב לארעא
דמינה אתברייתא ארי עפרא את ולעפרא תתוב : כ וקרא אדם
שום אתתיה חוה היא הוה אימא דכל בני אנשא : כא ועבר יי
אלהים לאדם ולאשתיה לבושין דיקר על משך בשריהוון ואלבוישיון :

ואמר

רש"י

תצמיח לך קוצים ודרדרים ושאר עשבי שדה ועל כרחך תאכלם : יי בועת אפך .
לאחר שתטרח (ח) בו הרבה : כ ויקרא האדם . חור הכתוב לענינו הראשון ויקרא
האדם שמות ולא הפסיק אלא ללמדך שעל ידי קריאת שמות נודונה לו חוה כמו
שכתוב ולאדם לא מנח עור כנגדו לפיכך ויפל תרדמה וע"י שכתב ויהיו ערומים
סמך לו פ' הנחש להודיעך שמתוך שראה אותה ערומה וראה אותה עסוקים בתשמיש
נתאוה לה ובא עליהם במחשבה ובמרמה : חוה . נופל על לשון חיה (ט) שמחיה את
ולדותיה כאשר תאמר מה הויה לאדם בלשון חיה : כא בתנות עור . יי דבריו אנדה
אומרים (י) חלקים כשפורן היו מדוכקים על עורן . וי"א דבר הכא מן העור כגון
זמר

שפתי חכמים

דאף כאן האדם נכרא מן הארץ לכך קלל האדמה אבל ק' דבכא משמע דלכך קלל האדמה ולעיל פירש"י
משום דלא עשה כוון של מקום וי"ל הא והא גרמו דלוי תקללה בעון עמם היה להם להקלל
שקעסה פירות על חד מלת אבל בקוצים ודרדרים זה היה נשכול עון שניהם : (ו) פי' בעל הערוץ
ירקות מרים ומתקני ע"י הארץ ברותחין וקונדום בלשון לע"ז קרד"י : (ז) ר"ל לפי שא' אח"כ את
עשב השדה כלומר ע"כ מהם תיוון מאחר שלא תצמיח מכל מיני זרעונים שזרעוים לא אלו לכך כריך
לפרס דנאכלין ע"י תקון קוצים ודרדרים ושאר עשבי השדה פירוש קוץ ודרדר לאו דוקא דאל"כ מאי
זה דכתיב ואכלת את עשב השדה והלא אין שם אלא קוץ ודרדר : (ח) ללא שתאכל לחם מעורב בזרע :
(ט) ר"ל דקשה לרש"י היה לו לקרוא חיה וע"ז פירש נופל וכו' : (י) חלקים לשון חלוק ר"ל כמות
כעין

גר צדק

אשר בעצרה וסופנו לדעת קצת מפרשם לשון הסתכלות וראיה וכן בערבו יסוף וראה ולזה
תרגם פעם דבור ופעם נטר כי שניהם ויורו על הראיה השכלית לעבר ולעתיד וכן בויקרא רבה
פסוק כו יומך אחיך משפי לשון רואה ומקום : ער רתיתוב . קצת ספרים דמיתקן פירוש
על כו' יאחרים כי אין דרך העולם לקבור את עצמו : לבושין דיקר . כמשך אבגליום
ע"ש למ"ש שם בתורתו של ר"מ מכאו ככות אור ולמ"ש חז"ל בכ"מ דנגדו אדם הראשון
בגדי כסוה גדולה היו וכפלו בוד כמרוד ולקחם ממנו עשו כמ"ש את בגדי עשו ככה הגדול
התמודות שחמדס ממרוד :

קיקוי

רביעי ככ ויאמר יהוה אלהים הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע ועתה פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעלם: כג וישלח יהוה אלהים מנג' ערן לעבד את האדמה אשר לקח משם: כד ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן ערן את הכרובים ואת להט החרב המתהפכת לשמר את דרך עץ החיים: ס ד והאדם ידע את חנה אשתו ותהר ותלד את קין ותאמר קניתי איש את יהוה ב: ותסף ללדת את אחיו את הבל ויהי הבל רעה צאן וקין היה עבד אדמה: ג ויהי מקץ ימים ויבא קין מפרי האדמה מנחה ליהוה: ד והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלבהן וישע יהוה אל הבל ואל מלרע ב רפיה

מנחתו

רש"י

למר הארנבים שהוא רך וחס ועשה להם כתנות ממונו: כב היה כאחד ממנו הרי הוא יחיד בתחתונים כמו שאני יחיד (ב) בעליונים ומה היה יחידות לדעת טוב ורע מה שאין כן בבהמה וחס: ועתה פן ישלח ידו וימשיכה לעולם הרי הוא קרוב להטעות הבריות אחריו ולומר אף הוא אלוה ויש מדרשי אגדה הכל און מיושבין על פשוטו: כד מקדם לגן ערן בנורחו (ל) של גן ערן לכן: את הכרובים מלאכי חבלה: ההרב המתהפכת וזה (מ) להט לאיים עליו מליכנס עוד לגן תרגום להט שכן כמו שלף בסנהדרין ובלשון לעז לאמ"ה ומדרש אגדה יש ואני איני בא אלא לפשוטו: א והארם ידע כבר קודם הענין של מעלה (ג) קודם שחטא וכטרד מנג' ערן וכן הסריון והלידה שאם כתב וידע אדם נשמע שלאחר שנטרד היו

שפתי חכמים

כעין סורן מדובקים לעורן: (ב) ול"ב דה"ק כסס שאני יחיד בעליונים כדעיה שידועת הקב"ה יקרבך ויקבלה מקף הן מה שהוא שכל ומדע שהוא יודוע של אמת וסקר וגם ידועת טוב ורע שהוא ידועת נחם ומגונה כי ידועת הקב"ה מקף בכל כמו כן האדם אשר נאמן מכת השכל שיש לו מן העליונים וידע לבדו בין האמת והשקר שהוא השכל והמדע ומכת אכילתו מעץ הדעת וידע להבחין בין האמת והמגונה מש"כ בבהמה וחס אף שאכלה מעץ הדעת און לה הבנה בין האמת והמגונה אף בין המועיל והמזיק יש לה הבנה לברוח מן המזיק לה ולקרב אל המועיל א"כ הוא יחיד בתחתונים כמו שאני בעליונים שהמלאכים אינם יודעים להבחין בין האמת והמגונה רק בין אמת וסקר שהוא שכל ומדע ועמה פן ישלח וכו' הוא קרוב להטעות לבריות וכו' וד"ק כ"ל: (ל) ויהיה מ"ם מקדם שירשו מפאת קדם והיינו בנורחה של גן חוץ לגן ר"ל הכרובים היו חוץ לגן דאלו הם בנורחו של גן ולפנים ממנו היה האדם נכנס לגן עד שיבא סמוך להם אבל כשהוא חוץ לגן לא יכול ליכנס כלל וק"ל: (מ) דלהט היינו כמו מראה מלוטש ומראה בלא חרב לא משכתה לכך פי חרב המקשהת ולה להט כאלו אמר ואת החרב המקשהת שיש לה להט בהסיקה: (ג) דקשה לרש"י דהיה

ככ ואמר יי אלהים הא אדם הוה יחיד בעלמא מיניה למדע טוב וביש וכען דלקא וישיט יהיה ויפכ אף מאילן חייא ויכול ויחי לעלם: כג וישלחיה יי אלהים מנג' ערן למפלח ית אדמתה דאתגסיב מתמן: כד ותריך ית אדם ואשרי מקדמין לגנתא הערן ית קרוביא וית שגן חרבא דמתהפכא למיטר ית אורח אילן חייא: א ואדם ידע ית חנה אשתיה ועדיאת וילידת ית קין ואמרה קניתי גברא מן קדם יי: ב ואסיפת למילד ית אחותי ית הבל והוה הבל רעה עניא וקין הוה גבר פלח בארעא: ג והוה מסוף יומין ואייתי קין מאבא דארעא תקרובתא קדם יי: ד והבל אייתי אף הוא מבכירי עניה ומשמניגיהון והוה רענא מן קדם יי בהבל ובתקרובתיה

רש"י

(ס) היו לו בניס: קין על סס קניתי: את ה' כמו עס ה' כשברא אותי ואת אישי לבדו בראנו אכל בזה (ע) שותפים לנו עמו: את קין את אחיו את הבל שלשה אחים רבויים הם מלמד שתאומה כולדה עם קין ועם הבל נולדו שנים לכך כאמר (פ) ותוסף: ב רועה צאן לפי שנתקללה האדמה (צ) פירש לו מעבודתה: ג מפרי האדמה מן (ק) הגרוע ויש אגדה שאומרת זרע (ר) פשתן היה: ד וישע ויפן וכן לא עשה אל מנחתו לא פנה וכן אל ישעו אל יפנו וכן עשה מעליו פנה מעליו: וישע

שפתי חכמים

דהיה לו לכבוד וידע כבוד' תחת היו' ד: (ס) והא דנקט רש"י היו לו בניס ולא נקט אחר שנטרד ידעה משום דהוה משמע שאחר שנטרד ידעה הא קודם לכן לא ידעה והרי לעול קמוי זאת הפעם וגו' ופי' רש"י מלמד שגא וכו' משמע דאף קודם לכן גא עליו וזהו כמו יוחא מ"ל לרש"י דוהאדם ידע כבר קודם שנטרד קאי אף על הסריון והלידה דילמא על תשמיש לחודיה קאי אלא יש לומר דא"כ למה לי קרא דוהאדם וגו' והא כבר שמעינן ליה מקרא דזאת הפעם וגו': (ע) כי ג' שותפין יש באדם הקב"ה ואינו ואמו: (פ) ר"ל הוסיפה עוד את כלומר דשני אקיס משמעו שנים לכך מיושב נמי היטב מה שכתוב ותוסף: (צ) דקשה לרש"י למה היה רועה גאן הא לא הרסה להם להטות ברים ואל"ל דקשה לו למה היה רועה גאן מאחר שאין לו הנאה מהם דיש לומר משום שהמאה והחלב והגבינה והגמר והוא מוקר מ"ה היה עוסק בתלכא וו: (ק) דקשה לרש"י דהו"ל לכבוד מראשית פרי אדמה כמו שכתוב אבל הכל מנכסרות באנו ומחלבים: (ר) דק' למה כתוב מפרי האדמה היה לו לכבוד מן האדמה או מפרי העץ אלא שהביא פרי מדבר שהוא כמו אדמה שאין גזעו מחליף דאמרינן בגמ' שאין גזעו מחליף ונקרא אדמה ופשתן נמי אין גזעו מחליף ונקרא ג' עץ שנאמר ותמטנס בפשתן העץ לכן אמר מפרי האדמה שהוא פרי כמו מן העץ והוא אדמה

גר צדק

קניתי גברא מן קדם ה' גירסת הרמב"ן קדם ה' לעבודתא ה' במקומו אחריו מותו וכן נקט דמוסוס: תקרובתא קדם ה' יש ספרים שגורסים קורבנא וכן ואל קין ואל מנחתו ולאמא הוא כי כשידבר לככה ש"י מיניו תמיד קורבנא ולא תקרובתא אס לא כשידבר לככה אדם כמו מנחה

מנחתו : ה ואל-קין ואר-מנחתו לא שעה ויחר לקין מאד
ויפלו פניו : ו ויאמר יהוה אל-קין למה חרה לך ולמה
נפלו פניך : ז הלוא אסית'טיב שאת ואס-לא תיטיב לפתח
הטאת רבין ואלוה תשוקתו ואתה תמשל-בו : ה ויאמר
קין אל-הבל אחיו ויהי בהיותם בשדה ויקם קין אל-הבל
אחיו ויהרגהו : ט ויאמר יהוה אל-קין אי הבל אחיך ויאמר
לא ידעתי השמר אחי אנכי : י ויאמר מה עשית קול דמי
אחיך צעקים אלי מן-האדמה : יא ועתה ארור אתה מן
האדמה אשר פצתה את-פיה לקחת את-דמי אחיך מידך :
יב כי תעבד את-האדמה לא-תסוף תת-כחה לך נעונד תהיה
בארץ : יג ויאמר קין אל-יהוה גדול עוני מנשוא : יד הן גרשת
אתי היום מעל פני האדמה ומפניך אסתר והייתי גע ונד

בארץ

בעל הטורים כ' במס' סכא . ואורך אבי לדודי ועלי תסוקתו זכ"ס חו"ל ב' תסוקתו
הן תסוקתן של רשעים לעבירה שבאמר ואלוה תסוקתו . תסוקתו . של הקב"ה
אל ישראל שבאמר אבי לדודי ועלי תסוקתו :

רש"י

וישע . ירדה אש (ש) ולחכה מנחתו : ז הלוא אם תטיב . כתרגומו פירושו :
לפתח הטאת רובין . לפתח קברך (ת) חטאתך שמור : ואלוה תשוקתו : של חטאת
הוא היצר הרע תמיד סוקק ומתאוה להכשילך : ואתה תמשל בו . אם תרצה תתגבר
עליו : ח ויאמר קין . כנכס עמו בדברי ריב ומזה (א) להתעולל עליו להרגו ויש
בזה מדרשו אגדה אך זה ישובו של מקרא : ט אי הבל אחיך . להכניס עמו בדברי
נחת אולי וישיבו (ב) ויאמר אבי הרגתיו וחטאתי לך : לא ידעתי . נעשה כנוכח
(ג) דעת עליונה : השומר אחי . לשון תימה הוא וכן כל ה"א הנקודה בחטף פתח :
דמי

שפתי חכמים

אדמה שאינו עץ הא כיכר אלא זה זרע הפסוקן שהוא אדמה ועץ מהרש"ל : (ש) כלומר במה
ידע שפכה אלו ומפרש ירדה אש וכו' : (ת) דקשה לרש"י מאי לפתח דהא לגבי דויא דגיהנס אך
שייך פתח על זה תימן לפתח קברך דהיינו כער חיובת הקבר : (א) ק"ל שלא מפרש קברא מה
הוא האמירה אלא ש"מ כנכס וכו' . בנראשית רבה מפרש לפי שקין עובד אדמה היה והכל היה רועה
נאן הוה קין אומר שהאדמה שלו וא"כ לא היה להכלל מקום בכל עולם ולא הניחו לרעות אלוה וע"כ
באו לודי ריב : (ב) ובה דלא פי' רש"י כן לעיל גבי אדם יש לומר דגבי אדם לא שייך לומר אולי
יאמר חטאתי דהא כבר הקודם בזה שהיה נחמה . עוד יש לומר דאדם צדוק גמור הוה שהוא אולי
יביר כסויו של הקב"ה ונדלו וידע על חטאו משא"כ קין מ"ה היה צריך לוכנס עמו בדברים כדי
ששבו וכו' מהרש"ל : (ג) שחושב שאין הכל כסוי לפניו דאל"כ לא היה מכחשו : (ד) פסכודין

ובתקרבתי : ה ובקין ובתקרבתי לך הורג רעוא ורתיקת
לקין לחדא ואתכבישו אפוהי : ו ויאמר יי לקין למא תקיף לך ולמא
אתכבישו אפך : ז הלא אם תוטיב עובדך וישתביק לך ואם לא
תוטיב עובדך ליום דינא חטאך נטיר דעתיד לאתפרעא מינד
אם לא תתוב ואם תתוב ושתביק לך : ח ויאמר קין להבל אחוהי
והוה במהויהוון בחקלא וקם קין על הבל אחוהי וקטליה : ט ויאמר
יי לקין אי הבל אחיך ויאמר לא ידענא הנטר אחי אנא : י ויאמר מה
עבדתא קל דם ורעיון דעתידין למיפק מן אחיך קבליון קדמי מן
ארעא : יא ובען ליט את מן ארמתא דפתחה ית פומיה למסב
יב דמי אחיך מן ירך : יב ארי תפלה ית ארמתא לא תוסף
למייתן חילה לך משלטל וגלי תהי בארעא : יג ויאמר קין קדם יי סגו
חובי מלמשבק : יד הא תריכתא יתי וימא דין מעל אפי ארעא
וימן קדמך לית אפשר לאשמרא ואהי משלטל וגלי בארעא ויהי
כל

רש"י

י דמי אחיך . דמו ודם זרעיותו ד"א שעשה בו פלעים הרבה (ד) שלא היה יודע
מהיכן נפשו יולאה : בן האדמה . יותר ממה שנתקללה היא כבר (ה) בעונה וגם
בזו הוסיפה (ו) לחטוא : יא אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך וגו' . הכני
מוסיף לה קללה אללך לא תוסף תת כחה : יב נע וגו' . אין לך רשות לדור במקום
אחד : יג גדול עוני מנשוא . בתמיה (ז) אתה טוען עליונים ותחתונים
ועוני

שפתי חכמים

דף ל"ז) ואסיים סס עד שהגיע לזארו : (ה) פי' בעון שהזיאה עץ עושה פרי וכשנתקלל אדם
פקדוה גם הוא על עושה אכל לא על עון זה שפסקה את פיה שעדיין לא נתקללה על עון זה
ואיך יאמר ארור אתה ויקר תקללת האדמה : (ו) (נח"י) נראה דס"ל להרע דלשון פסקה היינו
פתיחה וקירה וזכו החטא ובמ"ש הפוסקות פסכודין ל"ז שאין רישותן ניכר כלל : (ז) וחסר ה"א
הקמיים

גר צדק

מנחה לפשו אחיו תרגום תקרובתא ולקיים הגירסא שלכניו אפשר לומר אחת משקום או שלפחות
המנחה הזו בלתי מכויה מהש"י יוחם לה סס גרוע . או שאפשר לומר תקרובתא גם על קרבן ה'
כדרך שמכינו אופכא בש"ס שקרא למנחה ולדורון בעלמא בשם קורבנא במסכת ע"א רבא אמטי
ליה קורבנא לבר ששך ביום אודי וע"ש ופירש"י דורון : ואתכבישו אפוהי . וכן בדברי רז"ל
כבשו פניס בקרקע כלומר הטמיו וכסו פניס מחמת הכושת וכן הכי כבשו דרחמנא : קול דמי
אחיך . עיון ת"א וירא"ם בקב דאובקלום לא הזכיר דמו של הכל מפני שמבואר מן הכתוב והקסם
ה"ר ישעיה מברלין שדרך התרגום לתרגם גם מה שמבואר בע"מ וק"י דכפ' לקחת את דמי אחיך
וכו' . וזה כוונת הרא"מ ולא הזכיר דמו מפני שהוא מבואר מן הכתוב ר"ל בע"מ לקחת את דמי
אחיך וכו' :

בארץ והיה כל-מצאי יהרגני : טו ויאמר לו יהוה לכן בל-הרג
קין שבעתים יקם וישם יהוה לקין אות לבלתי הכות-אתו
כל-מצאו : טז ויצא קין מלפני יהוה וישב בארץ-נוד קדמת-
ערן : יז וידע קין את-אשתו ותלד את-חנוך והיה בנה
עיר ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך : חמישי וילד לחנוך
את-עירד ועירד ילד את-מחויאל ומחויאל ילד את-מתושאל
ומתושאל ילד את- למך : יט ויקח-לו למך שתי נשים שם
האחת

בעל הטורים ב' נסמ' סכא . ואידך כי מצאי מכל חיים זה"ש חז"ל לאיימונים בה סמא דחיי
למסמאלים בה סמא דמוקא וזהו והיה כל מצאי יהרגני :

דש"י

(ה) ועוני א"ל לטעון : טז לכן כל הורג קין . זה א' מן המקראות שקצרו דבריהם
ורמזו (ט) ולא פירשו לכן כל הורג קין לשון-גמרה כה יעשה לו כך וכך עונשו ולא פירש
עונשו : שבעתים יוקם . איני רוצה להקנס מקין עכשיו לסוף שבעה דורות איני
נוקם נקמתי ממנו שיעמוד למך מבני בניו ויהרגו וסוף המקרא שאמר שבעתים
יוקם והיא נקמת הכל (י) מקין למדנו שתחלת המקרא ל' גערה היא שלא תהא בריה
מויקתו וכיוצא בו ויהמר דוד כל מכה יבוסי ויגע בזכור ולא פירש מה יעשה לו
אבל דבר הכתוב ברמז (כ) כל מכה יבוסי ויגע בזכור ויקרב אל השער ויכבשנו ואת
העורבים (ל) וגו' וגם אותם יכה על אשר אמרו העור והספסל לא יבא אל תוך הבית
המכה את אלו איני אעשנו ראש ושר כאן קצר דבריו ובדברי הימים פירש יהיה
לראש ולשר : וישם ה' לקין אות . חקק לו אות משמו (מ) במלכו : טז ויצא קין . ינא
בהכנעה

שפתי חכמים

התמיכה כי לא יתכן בניתוקא ופי' מנשוא על עממו פי' שחטאו חטא גדול שאין ראוי לסלוחה
דא"כ היה הגדול החטא על עממו ואזר ואמר הן גרשת אותי הרי הודע על חטאוי וראוי לזה :
(ח) (כסד לדרך) נוסע מהרס"ל ע"ד כי עמד הסלוחה למען תורא ר"ל מאחר שעמד הסלוחה ואין
אנכך שום העדר ונכנס למען זה תורא אבל מלך בשר ודם אין בידו לחלוט רק כפי דת נימוסו
הוכרח לפשות או מיד כשחטא ויחבוש כאשר אנדתי אנדתי ויוסף לחטא וכך אמר קין אלה טוען וכו'
והכל ברשותך ואין מי מוחש בידך ועוני אי אהה יכול לטעון תגרום לומר ח"ו שהעדר הסלוחה
מחמת סהוא נגד הנימוס ואין הסלוחה בידך : (ט) דהל"ל אעשה לו כך וכך : (י) אין פירושו
על הורג קין שבעתים יוקם דהא למך הרג את קין ולא נעשה בו נקמה שיהרג לאחר שבעתים אלא
תחילת המקרא לכן כל הורג קין לשון גערה הוא ושבעתים יוקם קאי אקין ר"ל כי לא יקבל הכל
נקמתו מקין אלא עד שבעה דורות וכמו שמוכח סוף המקרא שבעתים יוקם קאי אקין ולא אמר
את קין ועי' ל' דא"כ א"כ פי' כל הורג קין יוקם שבעתים ויקר משאר רוצחים אלא ע"כ מלת שבעתים
יוקם הוא ענין שפתי עממו שהקב"ה יוקם מקין עד ז' דורות וע"כ זה א' מן המקראות שקצרו וכו' :
(ב) ר"ל כלבאן דבר הכתוב ברמז ובמקום אחר מפרש בדיחא כל מכה וכו' : (ל) ועורבים ופסחים
כלמי עכ"ל היו ופסח נגד יעקב ועור נגד יצחק והיה כתוב עליהם את השבעה ששבעה אברהם
לאבימלך שלא יעשה עמו מלחמה וכן אבימלך לו אבל בימי דוד כבר בטלה השבעה : (מ) מירש
אז

כל הישבחני וקטלני : טו ויאמר ליה יי בכן כל דיקטול
קין לשבעה דרין יתפרע מיניה ושני יי לקין אתא בדיר דלא
למקטל ויהיה כל הישבחנייה : טז ונפק קין מן גרם יי ויחייב
בארעא גלי ומשלטל בהוה עבידא עלוהי מלקדמין בננתא דערן :
יז וידע קין את אשתיה ועדיאת וילידת ית חנוך ותהו בגי קרפא
וקרא שמה דקרפא בשום בריה חנוך : יח ואתיליד לחנוך ירת
עירד ועירד ירת מחויאל ומחויאל ירת מתושאל
ומתושאל ירת למך : יט ונסיב ליה למך תרתין נשין שום

חריא

דש"י

בהכנעה (ג) כנוכח דעת העליונה : בארץ נור . ארץ שכל הגולים נדים שם : קרמת
ערן . שם גלה אביו כשגורש מגן עדן שנאמר וישכן מקדם לגן עדן לשמור את
שמירת דרך מבוא הגן שיש ללמוד שהיה אדם שם (ס) ומלינו רוח מזרחית קולטת
בכל מקום את הרוחמים שנאמר אז יבדיל משה וגו' מזרחה שמש . ד"א בארץ נוד
כל מקום שהולך היתה הארץ מודעזעת תחתיו (ע) והבריות אומרים סורו מעליו זהו
שהרג את אחיו : יז ויהי קין . בונה עיר (פ) ויקרא שם העיר לוכר בנו חנוך :
יח ועירד ילד . יש מקום שהוא אומר בזכר הוליד ויש מקום שהוא אומר ילד
שהולדה משמשת שתי לשונות לידת האשה נישטר"א בלעז וזרעית תולדות האיש
איכונ"יר בלעז כשהוא אומר הוליד בלשון הפעיל מדבר בלידת האשה פלוגי הוליד
את אשתו בן או בת כשהוא אומר ילד מדבר בזרעית האיש והוא בלעז איכונ"יר :
יט ויקח לו למך . לא היה לו לפרש כל זה (ק) אלא למדנו מסוף הענין שקיים
הקב"ה הבטחתו שאמר שבעתים יקם קין עמד למך לאחר שהוליד בניו ועשה דור
שביעי

שפתי חכמים

אות משמו של קין וכו' (אות תי"ו רמז בו תחיה) כלומר שלא יתרגמו או נמו אות אחת משמו של
הקב"ה והיא אות ה"א רמז על כל הורג קין מהרס"ל : (ג) הוכחתו מלשון ונא דהיה לו לכסוב
וילך דלשון ויבאה אל שידך אלא משו שיכא מדבר המוקף אבל כהא כתוב מלפני ה' דלא שויך
דבר המוקף ביה כי מלא כל הארץ כבודו : (ד) דאל"כ למה היו הפלגים במזרח ולא בדרום
אזרחת : (ע) ופי' כד' א' לבד לא יכול להיות דא"כ למה נאמר בארץ נוד היה לו לומר במדינה
מהרס"ל : (פ) כלומר דהא לפרש דויהי כונס עיר קאי על קין ולא על חנוך הסמוך לו דאם לא
כן מאי כסם בנו חנוך : (ק) אלא כך היה לו לכסוב ומתושאל ילד את למך ולמך ילד את חנוך
למה

גר צדק

לכן כל הורג קין . נגירסא שלפניו כל דיקטול קין וכו' הרמז'ן בפ' ויאמר למך וקטל ספרוס
כל קטוליא קין ויהיה הכוונה כאלו מדברים להורגים ואומר כל קטוליא ההורגים שמעו קין
שבעתים יוקם וכיוצא בזה פי' ראב"ע ע"פ לא תענה ברעך עד שקר שהוא דרך קריאה אך לגי' זו
קסה לייסג מ"ש אחר זה קין לשבעה דרין יתפרע מיניה כי מלת מיניה אין לה מובן כי א"ל לומר
שחזור על קין שאין ממנו כפרעים אלא מן ההורגו . והסורג לא נוכח אלא בלשון רבים ונדרך
קריאה והוא כפרד מן סגא אחריו :

האחת עדה ושם השנית צלה : כ ותלד עדה את יובל הוא
היה אבי ישב אהל ומקנה : כא ושם אחיו יובל הוא היה אבי
כל תפיש כנור ועוגב : כב וצלה גם היא ילדה את תובל קין
לטיש כל הריש נחשת וברזל ואחות תובל קין נעמה :
כג ואמר למך לנשיו עדה וצלה שמען קולי נשי למך האונה
אמרתי כי איש הרגתי לפעמי וילד לחברתי : כד כי שבעתים
האלף בשוא לכר יקם

רש"י

שבעי והרג את קין וזה שאמר כי איש הרגתי לפעמי וגו' שתי נשים • כך היה דרכן
של דור המבול אחת לפריה ורביה ואחת לתשמיש זו שהיא לתשמיש משקה כוס של
עיקרון כדי שתתעקר ומקשה ככלה ומאכילה מעדנים וחברתה נוטה ואכלה
כאלמנה וזה שפירש חוב רועה עקרה לא תלד ואלמנה לא ייטיב כמו שמפורש באגדת
חלק : עדה • היא של פריה ורביה על שם שמנוגה עליו ומוסרה מאללו עדה תרגום
של סורה : צלה • היא של תשמיש (ד) על שם שיושבת תמיד בללו דברי אנדה הם
כב"ד : כ ב אבי וישב אהל ומקנה • הוא היה הראשון (ש) לרועי בהמות במדברות
ויושבי אהלים חדש כאן וחדש כאן בשביל מרעה זאנו וכשכלה המרעה במקום זה הולך
ותוקע אהלו במקום אחר • ומדרש אגדה בונה בתים לע"א כמה דאית אמר שמל
הקנאה המקנה וכן קין תובל לשון תבלין תיבל והתקין אומנותו של קין לעשות כלי זיון
אומנותו של קין תובל לשון תבלין תיבל ויעוגב לומר לעבודה זרה : כב תובל קין • תובל
לרזחים : לוטיש כל חורש נחשת וברזל • מחדד אומנות נחשת וברזל כמו ילטוש
עיקו לי חורש אינו לשון פועל לא לשון פועל כז"ל שהרי נקוד קמן קטן וטעמו למטה
כלומר מחדד ומנחלח כל כלי אומנות (א) נחשת וברזל : נעמה • היא אשתו של
(ב) כח כב"ד : כג שמען קולי • שהיו נשיו פורשות ממנו מתשמיש לפי שהרג את
קין

שפתי חכמים

למה לו למכתב ויקח לו למך שתי נשים : (ד) פי' שהסקה אותה כוס של עיקרון כדי שתהיה עקרה
ולא יבאום את ויה' ויה' והלא כתיב וצלה גם היא ילדה וי"ל דילדה קודם שתתקח כוס של עיקרון •
ועי' ל דמה שאמר וצלה גם היא ילדה רבותא נקט אע"פ שתתקח כוס של עיקרון אפי' הכי ילדה
ולא הויק לה כלום (רש"י) : (ש) וכן פי' אבי כלומר ראשון וישב אהל ומקנה ואמר במדברות
כלומר לא כסבל שהיה רועה בישוב וזו אומנות גדולה : (א) רזוחו בזה לפרש שהמקרא מסורה הוא
והכי קאמר לוטיש וחורש כל כלי נחשת והוסיף מלת כל כלי אומנות כלומר כלי אומנות הם כלי
המחרישה והחיתוך ודומיהם שנוכל בהם הלטישה ולטכות אלו : (ב) וא"ת מכל' לרש"י וי"ל דהא
לכך נקראת נעמה על שמעשה נעים והיתה כנועה והואיל וכן הוא א"כ למה מתק במבול ולא
ביצלה כח אלה על כרחך הוא אשת כח והרי אשת כח ביצלה מן המבול ועי' ל דהוכחתו הוא דלמה
כזכרה נקבה זו ויתר משאר נקבות אלה ודאי משום זה לפי שמצינו שלנעמה היו ג' אחין יבל
ויובל ותובל קין ותובל קין היה רשע כמו שפירש' שיהיה עושה כלי זיון לרזוחים ויבל היה צדיק
יושב אהלים לפי פירוש אחד שפירש' ויובל ג"כ צדיק היה וכמא' דמיונו היו צדיקים ואחד היה
רשע וגם נח היו לו ג' בנים שם חם ויפת וחס ויפת היו צדיקים כמו שפירש' בס' נח ואחד היה
רשע

תרא עדה ושם השנית צלה : כ וילידת עדה ית יובל הוא הנת רב־הון
דיתבי משקנן ומרי בעיר : כא ושם אחיה יובל הוא הנה רב־הון
דכל דמנגן על פום נבלא וירעי זמר כנורא ואבובא : כב וצלה
אף היא ולידת ית תובל קין רב־הון דכל ידעי עבידת
נחשא ופרזלא ואתרניה דתובל קין נעמה : כג ואמר
למך לנשוריה עדה וצלה שמען קולי נשי למך אציתו לממדי
לא נברא קטלית דבדיליה אנא סבל חובין לממת ואף ליה
עומא חבלית דבדיליה ישתמיצי זרעי : כד ארי לשבעא דרין
אתליאו

רש"י

קין ואת תובל קין בנו שהיה למך סומא ותובל קין מושכו וראה את קין וגדמה לו
כחיה ואמר לאביו למשך בקשת והרגו וכיון שידע שהוא קין וקנו הכה כף אל כף וספק
את בנו ביניהם והרגו והיו נשיו פורשות ממנו והוא מפיסן : שמען קולי • להשמע לי
לתשמיש וכי איש אשר הרגתי לחייני הוא נכר וכי אני פלעתינו מויד שהיא הפלע
י נהרג כלומר על ידי חברתי בתמימה והלא
חברתי : פצע • מכת חרב או חץ מקהדור ה'
קין שהרג מויד נתלה לו עד שבעה דורות
לי שביעות הרבה : שבעים ושבעה • לשון
זא • ומדרש בר"ר לא הרג למך כלום וגשו
ה לפי שנגזרה גזרה לכלות זרעו של קין
ית לבעלה למחר המבול בא ושוטף את הכל
ו וכי אני הרגתי את הכל שהוא איש בקימה
ומה קין שהרג נתלה לו ז' דורות אני שלא
רבה וזהו קל וחומר של שטות (ה) אס כן
אין

חכמים

זו נשים צדיקים ואחד רשע לכך פירש ונעמה הוא
: (ג) (נח"י) ואין זה כב"ר שלפנינו ול"כ שהרג
ביום והולידו עד הנה ועי' קורן כדי לקיים המצות
תחילה פירש' לכך פירשו הימנו לפי שנגזרה גזירה
על זרעו של קין וכאן משמע דבשני המבול היו פורשות וי"ל דכשיו היו וידעות שיבא המבול בימי
למך ובזכותו היו שבימי למך בן מתושאל על זרעו של קין יסיה אבל טעות היה שלא בא אלא בימי
למך בן מתושאל וק"ל : (ה) אבל לפי מדרש רבי תנחומא אונו של שטות משום שאותו ק' אינו
מכיל שבעתים ויקם קין סק"ו אינו אלא בעבור החטא שלו • ומהרש"ל כתב וא"ת מהעתו של
למך •

גר צדק

דמנגן על פום נבלא : יש מי שחשב להגיד דמנגן שהרי אחריו ידעי לשון רבים ולעב"ד אין
הכרח דכל דמנגן הוא לשון כללי ויבוא אחריו ג"כ לשון רבים ומה שיש להעיר הוא יתרון כוסף
על המקרא במ"ש דכל קאן וכו' שלא נזכר בפסוק :

ביומיה

צלה ויובל קין
רש"י

fragment/insert found with book إدراج وجد(ت) مع كتاب قطعة شظية /

האחת עדה ושם השנית צלה : כ ותלד עדה את יובל הוא היה אבי יושב אהל ומקנה : כא ושם אחיו יובל הוא היה אבי כליתפיש כנור ועוגב : כב וצלה גם היא ילדה את תובל קין למש כל הורש נחשת וברזל ואחות תובל קין נעמה : כג ויאמר למך לנשיו עדה וצלה שמען קולי נשי למך האזנה אמרתי כי איש הרגתי לפצעו וילד לחברתי : כד כי שבעתים האלף בשוא לכר

יקם רש"י

שביעי והרג את קין והו שאמר כי איש הרגתי לפצעו וגו' שתי נשים . כך היה דרכן של דור המבול אחת לפריה ורביה ואחת לתשמיש זו שהיא לתשמיש משקה כוס של עיקרון כדי שתתעקר ומקטטה ככלה ומאכילה מעדנים וחברתה נוספה ואכלה כאלמנה והוה שפירש חיוב רועה עקרה לא תלד ואלמנה לא ייטיב כמו שמפורש באגדת חלק : עדה . היא של פריה ורביה על שם שמנוגה עליו ומוסרה מאללו עדה תרגום של סורה : צלה . היא של תשמיש (ר) כב"ר : ב אבי יושב אהל ומקנה . הוא ויושבי האלים חדש כאן וחדש כאן בשביל ו ותוקע אהלו במקום אחר . ומדרש אבי הקבלה המקנה וכן אחיו תופש כנור ועו אומנותו של קין תובל לשון תכלין תי לרוכחים : לוטש כל חורש נחשת וברזל עיניו לי חורש אינו לשון פועל לא לשון פ כלומר מחדד ומחלחל כל כלי אומנות (ב) נח כב"ר : כג שמען קולי . שהי

שפוי

למה לי למכסח ויחך לו למך שתי נשים : (ר) ולא יכחוש את פיה וא"ת והלא כתוב וצלה גם וכו' ל דמה שאמר וצלה גם היא ולדה רבות ולא הזיק לה כלום (רא"ם) : (ש) וכן פי כלומר לא הסבל שהיה רועה בישוב וזו אומנות גדולה : (א) דמותה וכו' והכו קאמר לוטש וחורש כל כלי נחשת והסוף מלת כל כלי אומנות כלומר כלי אומנות הם כלי המחורשים והבחינה דומיהם שנוכלם הם הלטישה ולשכות אלו : (ב) וא"ת מנ"ל לרש"י וי"ל דהא לכך נקראת נעמה על שמעשים נעים וביהם כנועה והואיל וכן הוא א"כ למה מתה במבול ולא ניצלה ככה אלא על כרחך היא אשת נח והרי אשת נח ניצלה מן המבול ועי"ל דהוכחתו הוא דלמה נזכרה נקבה זו יותר משאר נקבות אלא ודאו ממש זה לפי שמכינו שלנעמה היו ג' אחין יובל ויובל ותובל קין ויובל קין היה רשע כמו שפירש'י שהיה עושה כלי זין לרוכחים ויובל היה צדיק וישג האלים לבי פירוש אחד שפירש'י ויובל ג"כ צדיק היה וכמא' דשנים היו צדיקים ואחד היה רשע וגם לנח היו לו ג' בנים שם חם ויפת ושם היו צדיקים כמו שפירש'י גם נח ואחד היה רשע

תרא עדה ושום הנותא צלה : כ וילידת עדה ית יובל הוא היה רב־הון דבתבי משכננין ומרי בעיר : כא ושום אחיהו יובל הוא היה רב־הון דכל דמננין על פום נבלא וירעי זמר כנורא ואבובא : כב וצלה אף היא ילידת ית תובל קין רב־הון דכל ידעי עבידת נחשה ופרזלא ונאחרתיה דתובל קין נעמה : כג ויאמר למך לנשוריה עדה וצלה שמען קלי נשי למך אציתו לממרי לא נברא קטלית דבריליה אנא סבל חובין לממת וצף לא עולמא חקלית דבריליה ושתיצו ורעי : כד ארי לשבעא דרין אתליאו

רש"י

קין ואת תובל קין בנו שהיה למך סומא ותובל קין מושכו וראה את קין ונדמה לו כחיה ואמר להביו למשוך בקשת והרגו וכיון שידע שהוא קין וקנו הכה כף אל כף וספק את בנו ביניהם והרגו והיו נשוי פורשות ממנו והוא מפייסן : שמען קולי . להשמע לי לתשמיש וכי איש אשר הרגתי לפצעו הוא נהרג וכי אני פלעתי מויד שיהא הפלע קרוי על שמי וילד אשר הרגתי לחבורתי נהרג כלומר על ידי חבורתי בתמימי והלא שוגג אני ולא מויד לא זהו פלעתי ולא זהו חבורתי : פצע . מכת חרב או חץ מקאדור"ה בלשון לעו : כד כי שבעתים יקם קין . קין שהרג מויד נתלה לו עד שבעה דורות אני שהרגתי שוגג לא כל שכן שיתלה לי שביעות הרבה : שבעים ושבעה . לשון רבוי שביעות אחו לו כך דרש ר' תנחומא . ומדרש בר"ל לא הרג למך כלום וגשו פורשות ממנו (ג) משקיימו פריה ורביה לפי שנגזרה גזרה לכלות זרעו של קין לאחר שבעה דורות אמרו מה אנו וילדות לבהלה למחר המבול בא ושוטף את הכל (ד) והוא חומר להן וכי איש הרגתי לפצעו וכי אני הרגתי את הכל שהוא איש בקומה וילד בשנים שיהא זרעי כלה באותו עון ומה קין שהרג נתלה לו ז' דורות אני שלא הרגתי לא כל שכן שיתלו לי שביעות הרבה והוה קל וחומר של שטות (ה) אם כן אין

שפתי חכמים

רשע כדחשמה ג"כ שם וא"כ אל יקשה לך למה היו בנים צדיקים ואחד רשע לכך פירש ונעמה הוא אשתו של נח ורוב בנים אחר אחי האם וק"ל : (ג) נח"י ואין זה כב"ר שלפנינו ול"כ שהרב הוסיף זה מדעתו לקרן ולמה עסקו בפריה ורביה והולידו עד הכה וע"ז תרין כתי לקיים המצות ועיין בסר"ס : (ד) ר"ל כלם וימותו . וא"ת נחמלה מירש'י לכך פירשו סימנו לפי שנגזרה גזירה על זרעו של קין וכאן משמע דבשכיל המבול היו פורשות וי"ל דכשיו היו וידעות שיבא המבול בימי למך ובספרות היו שנימי למך בן מתושאל על זרע של קין יהיה אכל טעות היה שלא בא אלא בימי למך בן מתושאל וק"ל : (ה) אכל לפי מדרש רבי תנחומא אינו של שטות ממש שאותו ק"ו אינו מבטל שבעתים ויקם קין אלא אינו אלא בעבור החטא שלו . ומאשר'ל כתב וא"ת מהעתו של למך .

גר צדק

דמננין על פום נבלא : יש מי שחשב להגיה דמננן שהרי אחריו ידעו לשון רבים ולעב"ד אין הכרח דכל דמננן הוא לשון כללי ויבוא אחריו ג"כ לשון רבים ומה שיש להעיר הוא יתרון נוסף על המקרא נמ"ש דכל קאן וכו' שלא נזכר בפסוק :

ביומיה

יִקְסֶיֶן וְלִמְךָ שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה: כה וידע אדם עוד את-אשתו ותלד בן ותקרא את-שמו שת כי שת-לי אלהים ורע אחר תחת הבל כי הרגו קין: כי ולשת-גם-הוא ילד בן ויקרא את-שמו אנוש אז הוחר לקרא בשם יהוה: ס ששי

ה * זה ספר תולדת אדם ביום ברא אלהים אדם בדמות אלהים עשה אתו: ב זכר ונקבה בראם ויברך אתם ויקרא את-שמם אדם ביום הבראם: ג ויחי אדם שלשים ומאת שנה וילד בדמותו בצלמו ויקרא את-שמו שת: ד ויהיו ימי-אדם אחרי הולידו את-שת שמנה מאת שנה וילד בנים ובנות: ה ויהיו כלימי אדם אשר-חי תשע מאות שנה ושלשים שנה וימת: ס ויחיי-שת חמש שנים ומאת שנה וילד את-אנוש: ז ויחיי-שת אחרי הולידו את-אנוש שבע שנים ושמונה מאות שנה וילד בנים ובנות: ח ויהיו כלי-ימי-שת עשרה שנים ותשע מאות שנה וימת: ט ויחי אנוש תשעים שנה וילד את-קין: י ויחי אנוש אחרי הולידו את-קין חמש עשרה שנה ושמונה מאות שנה וילד בנים ובנות: יא ויהיו כלי-ימי-אנוש חמש שנים ותשע מאות שנה וימת: ס יב ויחי קין שבעים שנה וילד את-מהללאל: יג ויחי קין אחרי הולידו

רש"י

אין הקב"ה גובה את חובו ומקיים את דברו: כה וידע אדם וגו'. בא לו למד הכל אדם הראשון וקבל על נשיו אמר להם וכי עליכם לדקדק על גזירתו של מקום (ו) אתם עשו מנזבתם והוא יעשה את שלו אמרו לו קשט עמך תחלה והלא פרשת מאשתך זה מאה ושלשים שנה משקנסה מיתה על ידך מיד וידע אדם וגו'. ומהו עוד ללמד שנתוספה לו תאוה (ז) על תאוותו כבראשית רבה: בו אז הוחר - לשון חולין לקרוא את

שפתי חכמים

למך ו' שאמר כלבו מה קין סהרג במזיד והיה ראוי למות מיד שנאמר שופך דם האדם וגו' אש"ה עבד הנזירה נתפלקו לו דורות אכי סהרגמי סוגג עאכ"ו שאעבד הנזירה נתפלקה: (ו) וקשה לפי פי' ה' שפירטו ממנו משום רחמים מה הסיב להם אדם ו' להשיב להם וכי מפני שעשה עבירה אחת סהרג יעשה עוד עבירה וינטל פריה ורביה אלא מעתה מי שאכל סוס וכי: (ז) פירוש נתחלה ל

אתליאו לקין הלא ללמך ברירה שבעין ושבעא: כה וידע אדם עורות אתתיה וילידת בר וקרת ית שמיה שת ארי אמרת יתב לי יי בר אחרון חלף הבל דקטליה קין: כו ולשת אף הוא אתליוד בר וקרא ית שמיה אנוש בכך ביומוהי חלו בני אנוש מלצללאה בשמא בני: * דין ספר תולדת אדם ביומא די ברא יי אדם בדמות אלהים עבד יתיה: ב דבר ונוקבא בראנון וברוך יתהון וקרא ית שימהון אדם ביומא דאתבריאנו: ג ותיא אדם מאה ותלתין שנין ואוליד בדמותיה דרמי ליה וקרא ית שמיה שת: ד ותיא יומי אדם בתר דאוליד ית שת תמני מאה שנין ואוליד בנין ובנין: ה ותיא כל יומי אדם דתיא תשע מאה ותלתין שנין ומית: ו ותיא שת מאה וחמש שנין ואוליד ית אנוש: ז ותיא שת בתר דאוליד ית אנוש תמני מאה ושבע שנין ואוליד בנין ובנין: ח ותיא כל יומי שרת תשע מאה ורבת עשרי שנין ומית: ט ותיא אנוש תשעין שנין ואוליד ית קין: י ותיא אנוש בתר דאוליד ית קין תמני מאה וחמש עשרי שנין ואוליד בנין ובנין: יא ותיא כל יומי אנוש תשע מאה וחמש שנין ומית: יב ותיא קין שבעין שנין ואוליד ית מהללאל: יג ותיא קין בתר

רש"י

את שמות האדם ואת שמות העצבים בשמו של הקב"ה לעשותן אלילים ולקריתן אלוהות: א זה ספר תולדות אדם. זו היא ספירת תולדות אדם ומדרשי אגדה יש רבים: ביום בראו וכו'. מגיד שכיום שנברא (ח) הוליד: ג שלשים ומאת שנה.

עד

שפתי חכמים

לא היתה לו תאוה אלא כשראה את חוה אכל עמה סוכסך לו תאוה על מאותו דגם כשלא היתה לפניו נקמה וייתה עליו הנקמה. ול' דבוכתק רש"י הוא למה לא אמר בקרא וקטר עוד אשתו ולסורות על הקללה שנתקללה חוה כצער העיבור ולמה כתב עוד בני וידע דמילתא דפסיטא הוא לחון הריון בלא תשמיש אלא לדרשה שנתוססה לו תאוה וכו'. ועי' דלא שידק לישא דעוד אלא כשהפעולה הסיכה סמוכה לפעולה הראשונה כתב עוד לסורות על תפיסת הפעולה כמו בני לאה דכתיב וקטר עוד כתב אחר לידה ראשונה אבל הכא שפירש היה מאשתו ק"ל שנים לא היה לו לכתוב סס עוד אלא וידע אדם את אשתו וגו' או לקוחים שניים כמו בני עמרם שפירש מאשתו ומכיון ביה לקוחים שניים ודוק כ"ל: (ח) סהרי כתוב זה ספר תולדות אדם ביום בראו וגו' משמע דנשים שנברא היו לו תולדות והיה ביום בראו דבוק עם תולדת אדם ולא עם בראות אלבים-הכא אחריו דאל"כ ביום בראו למה לו לא היה לו לכתוב אלא תולדות האדם בדמות אלה ס עשה איתו

סג

גר צדק ביומוהי חלו בני אנוש. חלו אשר סהא לשון חולין:

(ד)

וליקויה

הולידו את מהללאל ארבעים שנה ושמונה מאות שנה ויולד
 בנים ובנות : י' ויהיו כלימי קינן עשר שנים ותשע מאות
 שנה וימת : ס טו ויהי מהללאל חמש שנים וששים
 שנה ויולד את ירד : טז ויהי מהללאל אחרי הולידו את ירד
 שלשים שנה ושמונה מאות שנה ויולד בנים ובנות : י"ו ויהיו
 כלימי מהללאל חמש ותשעים שנה ושמונה מאות שנה
 וימת : ס יח ויחזירר שנים וששים שנה ומאת
 שנה ויולד את חנוך : יט ויחזירר אחרי הולידו את חנוך
 שמונה מאות שנה ויולד בנים ובנות : כ ויהיו כלימי ירד
 שנים וששים שנה ותשע מאות שנה וימת : ס כא ויהי
 חנוך חמש וששים שנה ויולד את מתושלח : כב ויתחלק
 חנוך את האלהים אחרי הולידו את מתושלח שלש מאות
 שנה ויולד בנים ובנות : כג ויהי כלימי חנוך חמש וששים
 שנה ושלש מאות שנה : כד ויתחלק חנוך את האלהים ואיננו
 כידלקח אתו אלהים : ס שביעי כה ויהי מתושלח שבע
 ושמנים שנה ומאת שנה ויולד את למך : כו ויהי מתושלח
 אחרי הולידו את למך שנים ושמנים שנה ושבע מאות
 שנה ויולד בנים ובנות : כז ויהיו כלימי מתושלח תשע
 וששים שנה ותשע מאות שנה וימת : ס כח ויחזיר למך
 שנים ושמנים שנה ומאת שנה ויולד בן : כט ויקרא את
 שמו נח לאמר זה ינחמנו ממעשינו ומעצבון ידינו מן

ב' טעמים הם והשני גרישין יטעים תחלה

האדמה

רש"י

עד כאן פירש (ט) מן האשה : כב ויתחלק חנוך . לדיק היה וקל בדעתו לטוב
 (י) להרשיע לפיכך מיהר הקב"ה וסילקו והמיתו קודם זמנו והו' ששנה הכתוב
 במיתתו לכתוב ואיננו בעולם למלאות שנותיו : כד כי לקח אותו . לפני
 זמנו

שפתי חכמים

סני וחזיוני מזה טוב ספר תולדות אדם שב אל והאדם ידע את חוה אשתו וקלדאת קין והכל :
 (ט) דקשה לרש"י והלא ביום שנברא הוליד וא"כ למה לא היו לו בנים עד עכשיו : (י) ר"ל כיון
 דכתיב

בתר דאוליד ית מהללאל תמני מאה וארבעין שנין ואוליד
 בנין ובנין : י' והיו כל יומי קינן תשע מאה ועשרא שנין ומית :
 טו ותרא מהללאל שיתין וחמש שנין ואוליד ית ירד : טז ותרא
 מהללאל בתר דאוליד ית ירד תמני מאה ותלתין שנין ואוליד
 בנין ובנין : י"ו והיו כל יומי מהללאל תמני מאה ותשעין וחמש
 שנין ומית : יח ותרא ירד מאה ושיתין ותרתין שנין ואוליד
 ית חנוך : יט ותרא ירד בתר דאוליד ית חנוך תמני מאה
 שנין ואוליד בנין ובנין : כ והיו כל יומי ירד תשע מאה
 ושיתין ותרתין שנין ומית : כא ותרא חנוך שיתין וחמש שנין
 ואוליד ית מתושלח : כב ותליך חנוך בדחלתא בני בתר דאוליד
 ית מתושלח תלת מאה שנין ואוליד בנין ובנין : כג ותהה כל
 יומי חנוך תלת מאה ושיתין וחמש שנין : כד ותליך חנוך בדחלתא
 בני וליתוהי ארי לא אמית ותהה י"ו : כה ותרא מתושלח מאה
 ותמנין ושבע שנין ואוליד ית למך : כו ותרא מתושלח בתר
 דאוליד ית למך שבע מאה ותמנין ותרתין שנין ואוליד
 בנין ובנין : כז והיו כל יומי מתושלח תשע מאה ושיתין ותשע
 שנין ומית : כח ותרא למך מאה ותמנין ותרתין שנין ואוליד בר :
 כט וקרא ית שמויה נח למימר דין ינחמנינא מעובדנא ומלאות ידנא

מן

רש"י

זמנו כמו הנני לוקח את מחמד עיניך : כב ויולד בן . שמונו ככנה (יא) העולם :
 כט זה ינחמנו . ינח זמנו את עצבון ידינו עד שלא בא נח לא היה להם כלי
 מחרישה והוא הכין להם והיתה הארץ מולאה קולים ודרדרים כשורעים חטים
 מקללתו של אדם הראשון ובימי נח כמה וחסו ינחמנו ואם לא תפרטהו כך (ב) אין
 טעם

שפתי חכמים

דכתיב ויחלק חנוך את האלהים א"כ לדיק היה ולמה מת קודם זמנו אלא שקל בדעתו היה וכו' :
 (יא) דקשה לרש"י למה נאמר כאן טפי בן מבשר . תולדות ולא כתיב ויולד את נח אלא בן לשון
 בנין : (ב) אלא תרכה לפרש לשון נחמה אין טעם הסס כופל על סס נח דקרא משמע ויקרא את
 שמו נח לאמר זה ינחמנו דלכך נקרא נח משום זה ינחמנו ונח אין לשון נחמה ואין טעם הסס כופל
 על

נר צדק

וליתוהי ארי לא אמית ותיה ה' . זו היא הנוסחא שלפנינו ולדעת קצת היא משוכפת כי הדבר
 סובר את עצמו שאם לוקויה מוכרח שאמית יתיה ה' וגירסת הסוס' בינמות דט' ונקת דמוסוס
 וליתויה ארי אמית וכו' אך ספרים אחרים וכן כתיב רבינו נחיו בסס תרגום מדוקדק ואמיתו ארי
 לא

הארמה אשר אררה יהוה : ל ויחיל למך אחרי הולידו את
נח חמש ותשעים שנה וחמש מאת שנה ויולד בניו ובנות :
לא ויהי כל ימי למך שבע ושבעים שנה ושבע מאת שנה
וימת : ו ויהי נח בן
חמש מאות שנה ויולד נח את שם אתיחס ואתיפת :
ב ויהי בני החל האדם לרב על פני הארמה ובנות ילדו
להם : ג ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טבת הנה
ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו : ד ויאמר יהוה לא ירדון
רוחי באדם לעלם בשגם הוא בשר והיו ימיו מאה ועשרים
שנה חול

רש"י

טעם הלשון נופל על השם ואתה לרדך לקרות שמו מנחם : א בן חמש מאות שנה .
אמר רבי יודן מה טעם כל הדורות הולידו לק' שנה וזה לחמש מאות . אמר הקב"ה
אם רשעים הם יאבדו במים ורע לזדקוק זה ואם זדוקים הם אטריחו עליו לעשות
תיבות (ל) הרבה כבש את מעיינו ולא הוליד עד חמש מאות שנה כדי שלא יהא
יפת הגדול שבבניו ראוי לעונשין (מ) לפני המבול דכתיב כי הנער בן מאה שנה
ימות ראוי לעונש לעתיד וכן לפני (ג) מתן תורה : את שם את חם ואת יפת . והלא
יפת

שפתי חכמים

על השם אלה היה לו לקרא את שמו מנחם דאז היו שפיר טעם השם נופל על השם . והא דלא
קאמר יוכיח ממנו את מעשיו דהא עדיין לא יוכחו ממעשי ויהיה דהא עדיין ויטרכו לחרום
ולזרוע ולדוש לכן קאמר זה ינחמנו וי ינחמנו את עבדך וידינו שלא היה להם כלי מחרישה
והוא הדין להם והא דלא קבט רש"י ממעשיו ומעבדך וידינו כמו דכתיב בקרא ולמה הקדים
לעבדך וידינו למעשה וידינו י"ל דעבדך קאי על מה שהזכיר הארץ קוים ודרדדו ומיד כשנולד
נח פסקה מיד אותה קללה אבל תיקון המחרישה לא היה עד שגדל נח מש"ה הקדים רש"י והורה
בזה שכן ראוי לבינות כמו בקרא וק"ל : (ל) הקשה מהר"ם ויפה ו"ל אדרבה אם יהיו זדוקים יהיו
הם ונכסיהם יותר מעשרה והיו מוגינים על כל העולם ולא היו זריכות לתיבות שהיו בן פי רש"י
כפ' וירא בני תפלת אברהם ועל פחות מעשרה לא ביקש שהיה דור המבול ח' נח ובניו ונכסיהם
ולא הצילו משמע שאם היו מעולם היו מביאין (בד' ל) י"ל דעשרה זדוקים לא טיבילו שלא יבא מביא
כלל רק יצילו על עירם וזה"ש אטריחו עליו לעשות תיבות הרבה לכל יושבי עירם אבל עכ"פ יבא
למטות שאר העולם : (בז) והא דלא הספיק לו במה שאמר אם היה מוליד קודם ת"ק אם היו רשעים
וכו' אלא מפני שבולט זה עדיין וש להקשות מה הרויח נח בהמתנתו דהא עדיין אם יהיו רשעים
יאבדו משו"ה כרדך לטעם אחר כי מכן ת"ק ומעלה כל הכולדים לא יהיו בני עונשין ויעולו להם
זכותו של נח שאף אם יהיו רשעים ויכלו בזכותו משו"כ בשאר הקולדות שלא הגיעו לעונשים
ובחבדו במבול משום שלא היה להם זכות ומ"ה לא כרדך אלא לקובה אחת אעפ"י שלא היו בני
עונשים לאו לזדוקים היו כחשתי אף ורק בזכותו יבולו מ"ה לכל אחד מהם קובה בפני עבמו
וק"ל : (ב) (כח"י) וקשה דלקמן פ' חיי טרה פי בת ק' טרה כתיב כ' לחטא משמע דלאחר כ' טרה
ביא

מן אדמתא די לטיה יו : ל ויחא למך בתר דאוליד ית נח חמש
מאה ותשעין וחמש שנין ואוליד בניו ובנות : לא והיו כל יומי
למך שבע מאה ושבעין ושבע שנין ומית : א והוה נח בר חמש
מאה שנין ואוליד נחית שסות חס וית יפת : ב והוה נח בן שריאו בני
אנשא למסגני על אפי ארעא ובנתא אתילידו להון : ג וחיו בני
בכרביא ית בנת אנשא ארי שפירן אינון ונסבו להון נשין מכל
די איתכרתו : ד ואמר יי לא יתקניס דרא בישא דרין קרמי לעלם
כריל דאינון בשרא ועובדיהון בישיא ארפא יחבנא להון מאה ועשרין
שנין רש"י

רש"י

יפת הגדול הוא אלה בתחלה אתה דורש (ס) את שהוא זדוק ונולד מהול ושאברהם
י"ל ממנו וכו' בכ"ר : ב בני האלהים . בני השמים והשופטים . ד"א בני האלהים
הם השמים ההולכים בשליחותו של מקום אף הם היו מתעבדים בהם . כל אלהים
שבמקרא לשון מרות וזה יוכיח והתה תהיה לו לאלהים . ראה נתתיך אלהים : כי
טבת הנה . אמר ר' יודן טבת כתיב כשהיו מטיבין (ע) אותה ומקושטת ליכנס
לחופה היה גדול ככנס וכועלה תחלה : מכל אשר בחרו . אף בעולת בעל (ב) אף
הזכר והבהמה : ד' לא ירדון רוחי באדם . לא יתרעם ויריב רוחי עלי בשביל (ז) האדם :
לעולם . לאורך ימים (ק) הנה רוחי נדון בקרבי אם להשחית ואם לרחם (ר) לא
יהיה

שפתי חכמים

הויה בת עונשין . ועוד דוחק לומר דיעקב אע"ה ובניו כל אחד מהם לא הגיע לזמן ק"ף שנה
ואף יעלה על הדעת לומר ששני חלקי חייהם לא יהיו בני עונשין וע"ס : (ס) וקשה לכתוב יפת
אחר סס י"ל שלא רצה לשנות כ"כ כי סס וחס כולדו בזה אחר זה מש"ה לא רצה להפסיק מהרס ל' :
(ע) מל מטיבין את הכרות פי' דטבת משמע דפתה היו טבת ר"ל מקושטות כמו עפרון ישב טישב
עמה ועוד טבת חסר הוא מל' יחיד כלומר דלא היו טבת אלא נשים יחידות דהיינו הכלות שהן
מקושטות ולא כולן אבל אי קביו טבות מלא וי"ו היה משמע שקמיד היו טבות ר"ל מקושטות כיון
דכתיב מלא לשון רבים וק"ל : (פ) (רא"ס) דאל"כ נשים מכל אשר בחרו ל' אלא נשים לבעלה .
אשר בחרו לזכר ולבהמה (נח"י) הק' הרא"ס דבש"ק דקידושין דף ג' משמע שלא נכשלו באשת איש
וכ"ל דבני אלהים שהם השמים תטאו נא' ולא שאר העם דהא קאי אדורא בני אלהים למוכך נקט
הרב היה גדול ככנס וברא"ס אמר שמא אגדות חלוקות הם : (צ) ויהיה פי' ב"ת באדם כמו ויעבד
יעקב ברחל שפי' נשכיל רחל : (ק) ואת לעולם ממש וי"ל דזה א"א דמשמע לא ידון רוחי באדם
לעולם דמשמע לא לעולם אבל מ' לזמן ארוך ידון ואח"כ כתיב והיו ימיו ק"ף שנה ס"מ סגור
הגורם לאלתר לכך פירש' י לאורך ימים ר"ל לא ידון לאורך ימים אלא לאלתר : (ר) משמע דעדיין
לא

גר צדק

לא אמית וקיה ה' וזה לפי דעת רבים מחז"ל שסובבים שחנך זדוקים היה ולא מת . אך כנ"ר אימא
דחנך חנף היה פעמים זדוק ופעמים רשע . ואפשר ג"כ ליישב כוסחא שלבו שמתלב ואינו תרגם
כפשוטו וליתקויו וקרגס ארי לא אמית וקיה וכו' כי מלשון לקוחה הוא שסובביו חז"ל שחנך לא מת
ו"א ארי לא אמית ומ"ס וליתקויו הוא בחברת בני אדם כמו שהקוב אמר ואינו : אבתחרו . יש
ספרים

שנה : ה הנפלים היו בארץ בימים ההם וגם אחרי כן אשר
יבאו בני האלהים אל בנות האדם וילדו להם המה הנברים
אשר מעולם אנשי השם : פ מפטיר ו וירא יהוה
כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבת לבו רק
רע כל היום : ז וינחם יהוה כי עשה את האדם בארץ
ויתעצב אל לבו : ח ויאמר יהוה אמה את האדם
אשר בראתי מעל פני האדמה מאדם עד בהמה עד

חול

רמ"ש

רש"י

יהיה מדון זה ברוחי לעולם כלומר לאורך ימים : בשגם הוא בשר . כמו בשגם
בסנו"ל (ש) כלומר בשביל שגם זאת בו שהוא בשר ואף ע"פ כן אינו נכנע לפני
ומה אם יהיה אש או דבר קשה . כיוצא בו עד שקמתי בדורה כמו שקמתי . וכן
שאתה מדבר עמי כמו שאתה אף בשגם כמו בשגם : והיו ימיו . עד ק"ך שנה
אחריך להם אפי ואם לא ישובו אביה עליהם מכול . וה"ת משנולד יפת עד המבול
אינו אלא תאה שנה אין מוקדם ומאוחר בתורה כבר היתה הגויה גזורה ד' שנה
קודם שהוליד נח תולדות וכן מצינו בסדר עולם יש מדרשי אגדה רב ס בלא ידון
אבל זה הוא נחמה פשוטו : ה הנפלים . על שם שנפלו (ה) והפילו (א) את העולם
שון עברית לשון ענקים הוא : בימים ההם . בימי דור אנוש (ב) ובני קין : וגם אחרי
כן . אע"פ (ג) שראו באבדן של דור אנוש עלה אוקינוס והצוף שלוש העולם לא
נכנע דור המבול (ד) ללמוד מהם : אשר יבואו . היו יולדות ענקים כמותם :
הגבורים . למדוד במקום : אנשי השם : אותם שנקבו בשמות עירד מחויאל מתואל
שנקבו על שם הכדן (ה) שנמחו והתשו . דבר אחר הגשי שממון ששמו את העולם :

ז וינחם

שפתי חכמים

לא עלתה במחשבה להשחית ודאי ולמה לא כי לא אמתינו לו עוד וכו' עוד מכל"ל רש"י זה ו'
מסוס דאי מירוסו כן היה משמע שכבר עלה במחשבה להשחית ודאי וזה אינו שהרי אח"כ כתוב
ויאמר ה' אמה את האדם דהיינו אמירה ראשונה אבל קודם לכן לא עלה במחשבה להשחית וק"ל :
(ש) ר"ל ה"ן ב' סנו"ל שהוא ג' גם וכן שקמתי בפת"ח כמו שקמתי כגם ול תחת הש"ן שאתה כמו
שאתה ויבוסף מלת זאת בו מסוס בדלות זה היה משמע שפי' בשביל שגם הוא בשר כמו אחר ואין
שם אחר לכך הוסיף זאת בו וק"ל : (ת) ב"ר ר"ל נדרגו : (א) ר"ל זרעם למדוד ממשעו
הרעים ונדרגו ג' כלומר שהנפילים אשר היו בימים ההם כלומר בימי דור אנוש ובני קין ככלו
מן העולם כשהפך את מי האוקינוס וכל עברו ל' ענקים הוא פי' דל' הנפילים וגו' מירוסו שהפילו
בני אדם בגבורתן מהרס"ל : וגם אחרי כן בימי דור המבול היו ג' וממי היו הרי כלם שטטס
המבול של מי האוקינוס ומרסו אשר יבאו בני אלהים ומהם . ילדו הענקים ההם וק"ל : (ב) (כח")
לכן כ"ל העיקר כמ"ש ב"ש שלח לך . כ"ש וס' ראינו את הנפילים וז' ענקים מבני שמחזאי ועזאל
שנפלו מן השמים בימי דור אנוש עכ"ל ולפי זה שנפלו מן העולם ר"ל מעולם העליון שהם
השמים : (ג) ר"ל גם אחרי כן היו רעים וחטאים : (ד) (כח") יש מקשין דכ"ש עקב ע"פ ואבדתם
מהרס פי' הרב דור המבול לא היה להם ממי ללמוד וע"ש : (ה) היונו מחויאל ויבוסו היונו
מקשאל

שנין אם יתוכון : ה נבריא הוּו בארעא ביומיא האינין ואף בתר פן
די יעלוני בני רברביא לבנת אנשא וילרן מנחון אינון נבריא
דמעלמא אנשי דשמא : ו וגלי קדם יי ארי סגיאת בישת אנשא
בארעא וקר' יצרא מחשבת לביה לחור ביש כל וימא : ז ותב יי
בממריה ארי עבר ית אדם בארעא ויאמר בממריה למתבר
תוקפיהון ברעיתיה : ח ויאמר יי אמתו ית אנשא די

בראתי

רש"י

ז וינחם ה' כי עשה . נחמה היתה לפניו שבראו בנחתונים שאילו היה (ז) מן
העליונים היה ממרודן כב"ר : ויתעצב . האדם לא לבו של מקום (ז) עלה במחשבתו
של מקום להעציבו וזה תרגום אונקלוס . ד"ר וינחם נהפכה מחשבתו של מקום
ממדת רחמים למדת הדין עלה במחשבה לפניו מה לעשות באדם (ח) שעשה בארץ
וכן כל לשון נחום שבמקרא לשון נמלך מה לעשות . וכן אדם ויתנחם . ועל
עבדיו יתנחם . וינחם ה' על הרעה . נחמתי כי המלכתי . כלם לשון מחשבה אחרת
הם : ויתעצב אל לבו . נתחבל על אבדן מעשה ידיו כמו נעבד המלך על בנו וזו
כתבתי לתשובת אפיפורוס אחד ששאל את ר' יהושע בן קרחה א ל אין אתם מודים
שהקב"ה רואה את הנולד אמר לו הן אמר לו והא' כתיב ויתעצב אל לבו אמר לו
נולד לך בן זכר מיניך אמר לו הן אמר לו ומה עשית אמר לו שמחתי ושמחתי
(ט) את הכל אמר לו ולא היית יודע שסופו למות אמר לו בשעת חדותא חדותא
בשעת אכלא אכלא . (י) א' ל' כך מעשי הקב"ה אעפ"י שגלוי לפניו שסופן לחטוא
ולאבדן לא נמנע מלבראן בשביל הכדיקים (ב) העתידיים לעמוד מהם : ח ויאמר
ה' אמה את האדם . הוא עפר ואביא עליו מים ואמחה אותו לכך נאמר לו מחוי :

מאלם

שפתי חכמים

מתואל דא"כ למה קרא אותן אנשי השם והם היו אנשי בלועל (ז) שהרי אמרודו כל בהמה וחיה
שכולן קלקלו ואלו היו בעליונים היו ממרודים גם את העליונים : (ז) דאל"כ קשה הרי כתוב וינחם
מלשון נחמה כלומר ויתעצב הוא מלשון נתעב ונאלח כל' נתעב האדם אל לבו של מקום להכריזו
ומהרס"ל מירסו אל לבו של מקום פי' מאחר שפי' שהיתה נחמה לפניו מוכרח אתה לומר שקאי
ויתעצב על האדם אבל לד"א שנהסך מד"הר למד"הד קאי ויתעצב על הקב"ה : (ח) כלומר
מתחלה לא עלה במחשבתו לעשות באדם מאומה ועכשיו עלה במחשבתו לחקור עליו מה לעשות בו
לא שנהפכה מחשבתו לרעה ופסק עליו המבול שהרי אחר זה כתוב ויאמר ה' אמה את האדם שהוא
תחלת דיבורו ואינו פי' שהפוך לומר שהפך מחשבתו ממד"הר למד"הד וסוף מה שאמר אמה את
האדם דא"כ ויאמר אמה את האדם מעב"ל ולמה נאמר ויאמר ה' אמה וגו' אלא שכתב לחקור
דיבור הוא וכיון שהוא תחלת הדיבור משמע שעדיין לא ספק עליהם את הדין אלא שכתב לחקור
מה לעשות בהם : (ט) ר"ל שמחתי בעממי ושמחתי גם את אחרים : (י) וקשה היאך מדמה מעשה
הקב"ה למעשה ב"ו ו'ל סוף הים לדחות המון אבל באתה הוא בשביל הכדיקים וכו' . מהרס"ל :
(ב) ר"ל ועוד בשביל כדיקים דאל"כ לא היה המסל דומה למשאל כי הן אינו לשום קועלת אלא
חדיס

גר צדק

ספרים שגו' ואתרוגיו . תרגם אבנחור ולא נחרו כמו ונחר ליה לוט לפי שלדעת אונקלוס אבשר
שחזור על הנשים : למתבר תוקפיהון ברעיתיה : י"ס שאמר מלות אלו גורסים ואמר שפיר
עבדיק

דַּמַּשׁ וְעַרְעוֹף הַשָּׁמַיִם כִּי נַחַמְתִּי כִּי עֲשִׂיתֶם : ט וְנַח
מֵצֵא חֵן בְּעֵינֵי יְהוָה : פ פ פ

י אֱלֹהֵי תוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צְדִיק תְּמִים הָיָה בְּדַרְתָּיו אֶת־
הָאֱלֹהִים הַתְּהַלְלֵנֹחַ : יא וַיֹּולֵד נֹחַ שְׁלֹשָׁה בָנִים אֶת־יֶשׁ
אֶת־חָם וְאֶת־יָפֶת : יב וְתַשְׁחַת הָאָרֶץ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים וְתִמְלֵא
הָאָרֶץ

בעל הטורים ג'ם כקוב נח כנסוק טראה ג' עולמות :

רש"י

נזארם וער כהמה . אף הס (ל) השחיתו דרכם . דבר אחר הכל נברא בשביל
האדם וכיון שהוא כלה מה לורך באלו : כי נחמתי כי עשיתם . חשנתי מה
לעשות על אשר עשיתם :

פרשת נח

י אלה תולדת נח נח איש צדיק . הואיל והזכירו ספר בשבחו (א) שנאזכר לדיק
לברכה . ד"א למדך שעיקר תולדותיהם (ב) של לדיקים מעשים טובים :
בררתיו . יש מרבותיו דורשים אותו לשבח כ"ש שאלו היה צדיקם היה
לדיק יותר . ויש שדורשים אותו לנכאיו (ג) לפי דורו היה לדיק היה כדורו של
אברהם

שפתי חכמים

בשעת חדות חדות והרשעים למעלה שיעמדו לדיקים מהם אלא ע"כ ט"ל שהוא כמו ועוד וק"ל :
(ל) ולפי זה קשה הל' אדם ובהמה ל"פ ד"א וכו' ולפי הד"ה היה לו לומר אדם וגם בהמה ל"פ אף
הן וכו' מהרש"ל :

פרשת נח

(א) (נח"ד) כתב הרא"ם ואעפ"י שכבר הזכירו תולדותיו בפרשה העוברת חזר והזכירם
כאלו הולידו של הוליד רק אלה ולא סתוליד אחרים בניו וכוונתו ולא היו ראויים
לנח אל הקינה עכ"ד ולא סתורא דהא לעיל פי' הרב דלכך כבש את מעיניו שבעפ"י שהיו רשעים
לא יאבדו כמות לפי שאין ראויים לעונשין לפני המנוול אלא לכך חזר והזכירם להורות שהיו
לדיקים שנאמר כאן אלה פוסל את הראשונים דור המנוול ולכך קראן תולדות אצל דור המנוול
לא כקראן תולדות : (ב) וז"ל דר"ל מדכתיב אלה תולדות נח ומפרש נח איש צדיק ש"מ דעשים
טובים אוקרי נמי תולדות ומדבקט בתחלה איש צדיק ואח"כ בוולד נח וגו' ש"מ דעשים טובים
עיקר תולדותיהם : (ג) כ' מהרש"ל וקשה היאך דורשין לנכאיו כיון שהיה צדיק וז"ל שהיה סומך
על את האלהים כמו שפי' רש"י ז"ל ואורך שדורש לנח מפרש לקרא אדרבה גבי אברהם כתיב
התהלכתי ולא בתאוות לפי שהיה לו עסק כדו להכניס הכריות תחת כנפיו שהכניס אצל נח לא היה
עוסק עם בני דורו לפי שהיו רשעים גמורים כפי את האלהים כלו' שלא היה לו טעם עסק כי אם
עם אלהים מהרש"ל : (נח"י) ואפשר נמי דהוקשה דהל' כדורו ומדאמר כדורותיו משמע כלל
העשרה דורות שמאדם ועד נח היה צדיק תמים לכך אמר מ"ם לשבח ומ"ם לנכאיו לפי מעשים
אלו עשרה דורות היה צדיק אצל וכו' ואם נמי דכסה פלוגי דמ"ם כדורותיו קאי על ידורות שמאדם
ועד נח ומ"ם על ידורות מנח עד אברהם הא כדורו של אברהם וכו' וכתב הרא"ם ואעפ"י ששניהם

בְּרֵאתִי מֵעַל אֶפְרַי אֶרְעָא מֵאֲנָשָׁא עַד בְּעִירָא עַד רִיחָשָׁא וְעַד עוֹפָא
דְּרִשְׁמִיא אַרְי תְּבִית בְּמַמְרֵי אַרְי עֲבַרְתִּינוּן : ט וְנַח אֲשַׁבַּח רַחֲמֵי
קְדָם יי :

י אֱלֹהֵי תוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ גִּבּוֹר וְקָאִי שְׁלִים הוֹרָה בְּדִירוֹתָי בְּרַחֲלֵתָא
בְּיַי תְּלִיד נֹחַ : יא וַאֲוִלִיד נֹחַ תְּלֵתָא בְּגִין יַת שֵׁם
יַת חָם וְיַת יָפֶת : יב וְאֶתְקַבְּלֵת אֶרְעָא קְדָם יי וְאֶתְמַלִּיאַת
אֶרְעָא

רש"י

אברהם לא היה נחשב לכלום : את האלהים התהלך נח . ובאברהם (ר) הוא
אומר אשר התהלכתי לפניו נח היה צדיק סעד לתומכו אבל אברהם היה מתחזק
ומהלך בצדקו מאליו : התהלך . לשון עבר . (ה) וזה שמושו של ל' בלשון כבד
(ו) משמעת להבא ולשעבר בלשון א' קום התהלך להבא . התהלך נח לשעבר . התפלל
בעד עבדיך להבא . ובא והתפלל אל הכות הזה לשון עבר אלא שהיו שבראשו
(ז) הופכו להבא : יב ותשחת . לשון ערוה (ח) וע"א כמו פן תשחיתון השחית
כל

שפתי חכמים

מודים שלא היה צדיק גמור אלא לפי דורו דאם לא כן מאי כ"ס דקאמר מ"ם כדורו כדורותיו
קמיסלגו מ"ם כדורותיו לשבח הוא דאחי לוח' אף כדורותיו שהיו רשעים והיה לו ללאוד ממעשיהם
אז"ה היה צדיק כ"ס א"ס היה וכו' ומ"ם לנכותו הוא דאחי וכו' כדפי' לעיל אצל כ"ע מודו שאלו
היה כדור לדיקים והיה כדקתו כמו שהיה עכשו לא היה נחשב לכלום וכ"ע מודו שאלו היה כדור
לדיקים היה צדיק יותר לפי שאינו רומה מי שגדל בתוך לדיקים למו שגדל בתוך רשעים והא דדרש
כדורותיו חד מכוויה לנכאיו וחד מכוויה לשבח אעפ"י שאין להם הכרע אם לנכאיו אם לשבח משום
דחד מכוויה סובר כדורותיו קאי אהיה דסמיך ליה לומר שוב היה נחמן דורותיו שהיו רשעים וכו"ס
וכו' וחד מכוויה סובר כדורותיו קאי אהיה דסמיך ליה לומר שוב היה נחמן דורותיו שהיו רשעים וכו"ס
לפי דורו וזהו לנכאיו כלי ספק הרא"ם : (ד) דעת רש"י דאת האלהים התהלך נח משמע דלא היה
הליכתי פל נח אלא במקום שאין אדם שם כי אם אלהים לבד והיה פורש מנחי אדם לפי שהיו
כולם רשעים וירא שמא ילמד ממעשיהם הרעים דנח לא היה צדיק כל כך אלא צדיק סעד לכך
את האלהים התהלך נח כלומר במקום שאין שם אלא אלהים לבד אצל אברהם מתחזק בצדקו מאליו
לפי שהיה צדיק גמור והולך בין הרשעים ומוכיחן ומגידן ולא היה ירא שמא ילמד ממעשיהם לפיכך
לא כריך סעד : (ה) מכוין בתפעל : (ו) ר"ל שהלמד מ' ממלת התהלך דגושה וכו' לשון כבד :
(ז) ר"ל אם לא היה היו"ו של והתפלל היה שירוש' ג"כ לשעבר (ק"מ) ואני בקלתי שפי' היו"ו
שבראשו הוא וי' ולא שם כתב בא והתפלל ע"כ יש לפרש אותו עבר כמו פעל ועשה יצר
וכרא אצל עכשו דכתיב ונח מספכו לעתיד : (ח) ר"ל כיון דשניהם נמשמות ותשחת אם פן
הי

גר צדק

עבדתי די בראתיכון בארעא ולא בראתיכון ברקיעא ודברים אלו מיוסדים על מאמר חז"ל נכ"ר כ"ז
מקבא חזי (ל' כחמה) שבראתי אותי מלמטה שאלו בראתי אותי מלמעלה כסם שמרוד כי את
התחתונים כך היה ממרוד כי את העליונים . ומ"ם למתגר מקושיהון פירש וקעצב מל' יודך
עבדתי חזקוני וכן אין מעבדין את הקטן וכמדומה לי שכן פירשו נכ' חז"ל ולא היתה כואת
באר ספרי חז"ל לפי מה שאני זוכר . עיין מה שכתבתי שם נכ' בראשית :

הארץ חמס: יג וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה כי-
 השחית כל בשר את דרכו על הארץ: ס יי ואמר
 אלהים לנח קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס
 מפניהם והנני משחיתם את הארץ: טו עשה לך תבת עצי-
 גפר קנים תעשה את התבה וכפרת אתה מבית ומחוץ
 בכפר: טז וזה אשר תעשה אתה שלש מאות אמה ארך
 התבה חמשים אמה רחבה ושלשים אמה קומתה: (x)
 יז צהר תעשה לתבה ואל אמה תכלנה מלמעלה ופתח

התבה

בעל הטורים גית' מי נח מלמד שפרע להס מדה במדה - ועוד ג' נהינס מלמד שברוקוס
 נדוכו: רמז לו לימי המבול שהס כמנין קן מ'ימי המטר וק"ן סל בגבורת:
 גי' לאור האבן:

רש"י

כל בשר: ותמלא הארץ חמס. (ט) גזל שנאמר ומן החמס אשר בכפיסה:
 יג כי השחית כל בשר. אפי' בהמה חיה ועוף (י) נוקקין לשאינן מינין: יד קץ כל
 בשר. כל מקום שאתה מונח זנות וע"ה אכדלומוסיא באה (כ) לעולם והורגת
 (ל) טובים ורעים: כי מלאה הארץ חמס. לא נחתם גזר דינס (ב) אלא על הגזל:
 את הארץ. כמו מן הארץ. ודומה לו ככאיתי את העיר. מן העיר. חלה את רגליו.
 מן רגליו. ד"ה את הארץ עם הארץ שאף ג' טפחים (ג) של עומק המחירשה נמוחו
 ונטשטשו: טז עשה לך תבת. הרבה ריוח והכלה לפניו ולמה הטריוו בכנין זה
 כדי שיראוהו אנשי דור המבול עוסק בה ק"ך שנה ושאלין אותו מה זאת לך וסגול

שפתי חכמים

הו מכויוו מפקות: (ט) לאסוקי חמסן דרענן טיש חילוק בין חמסן לגזלן דחמסן יחבו דמי וגזלן
 לא יחבו דמי אבל בחמסן דקורה אין חילוק דחמסן הוא כמי גזלן ועיין בב"ק דף ס"ג: (י) ר"ל
 מדכתיב את דרכו ולשון דרך גילוי ערוות כדכתיב דרך גבר בעלמה והא דלא נקט כמי דגיס משום
 דכתיב על הארץ ולא דגיס טבוס: (ב) אינו ר"ל טעב"ס קבא אלא כשקבוא עליהם גזרת מות אינו
 אלא מזה המין: (ל) פי' דרכה להרוג רעים וטובים סהרי עד עכשיו לא הרגה רעים וטובים
 מהרס"ל: (מ) וא' ת והרי לעיל פי' כל מקום שאתה מונח זנות וכו' משמע דמשום זנות מתי ור"ל
 דהא והא גרם דמי לא היה אלא גזל לחוד לא היה נחמס אלא על רעים ולא על טובים ואי לא
 היה אלא זנות לחוד לא היה נחמס כלל אפי' על הרעים אבל השקא דהיו טבוסים נחמס על הרעים
 ועל הטובים וזוכרם אתה לחלק כן דמי לא. הכי הפסוקים סתרי אהדדי דתתלה אמר כי השחית
 כל בשר את דרכו על הארץ וכתבו אחריו ויאמר אלהים לנח קץ כל בשר בא לפני משמע ששכיל זנות
 הביא המבול ואחריו כתיב כי מלאה הארץ חמס משמע ששכיל גזל הביא המבול אלא ע"כ כריך
 אתה לחלק כן והשקא א"ס הא דמפרש רש"י לגיל ותשחת הארץ לשון אילויס וגילוי ערוות אע"ג
 דקרא לא מפרש אה"כ אילויס אלא גילוי ערוות בלבד כדכתיב כי השחית כל בשר את דרכו דהיינו
 גילוי ערוות דפרש לא משו' דאין עובט מיתה על אילויס ואינו הורגט טובים ורעים. ועי"ל
 משום שגזלו כל אחד את שותקיס של חנרויס דהיינו טבוסים גזל וערוות לכך נחמס על טבוסים.

כתב

ארעא חטופין: יג ויהא יי נת ארעא והיא אתחבלת ארי חבילו
 כל בשרא אנש נת אורחיה על ארעא: יד ויאמר יי לנח
 קיצא דכל בשרא עאל לקדמי ארי אתמליאת ארעא חטופין
 מן קדם עובדיהון בישיא והא אנא מתבלהון עם ארעא: טו עביד
 לך תיבותא דאעין דקדרוס מדורין תעביד נת תיבותא ותחפי יתה
 מגיו ומקרא בכופרא: טז והין דתעביד יתה תלת מאה אמיין
 אורבא דתיבותא חמשיין אמיין פותיה ותלתין אמיין רוחיה: יז גיהור
 תעביד לתיבותא ולאתתא השכלינה מלעילא ותרעא
 דתיבותא

רש"י

אומר להס עתיד הקב"ה להביא מבול לעולם אולי ישובו: עצי גפר. כך שמו ולמה
 ממוין זה על סס גפרית (ס) שנגזר עליהם למחות בו: קנים. מדורים מדורים לכל
 בהמה וחיה: בכפר. זפת כלשון ארמי ומלכוו בגמרא כופרא בתיבתו של משה על
 ידי סהיו המים תשים (ע) דיה בחומר מבפנים וזפת מבחוץ (פ) ועוד כדי שלא
 יריח אותו זדיק ריח רע של זפת. אבל כהן מפני חזוק המים וזפתהמבית ומחוץ:
 יז צהר. (צ) יש אומרים חלון וי"ה אכן טובה המאירה להס: ואל אמה תכלנה
 מלמעלה

שפתי חכמים

כתב מהרס"ל קשה למה לא אמר ג"כ גזל כמו שאמר ערוס ועבודת אילויס וי"ל דלעיל כתיב
 וירא אלהים דמשמע העבירות שבין אדם למקום אבל גזל הוא עבירה שבין אדם לחבירו עכ"ל:
 (ג) פי' דג' טפחים עומק נקרא ארץ ומכאן ויליך נקרא אדמה וכלן כתיב את הארץ. ד"ה את
 הארץ וכו' דק' לפי פירוש ראשון למה לא כתיב מארץ ל"פ ד"ה עם הארץ רק קשה כיון דמלת את
 לאו סס תואר הוא למה לא נאמר עם לכן כריך גס לפירוש ראשון מהרס"ל: (ס) ר"ל מוס רותקין
 אינו אלא מגפרית שנארץ ובאותן מים חמיין מחה את העולם ועיין בפרק חלק ובפ"ק דר"ה וא"ת
 מכ"ל דמים חמיין היו ו"ל מדכתיב הכא וישוכו המים ובאחשורוס כתיב וחמת האלך שככה מה להלך
 שבת מחוס דהא כתיב לפניו וחמתו בערה בו אף וישוכו דכתיב כאן שחמו חמייתמן וכעשו קרים:
 (ע) וא"ת והואך תלי זה בכאן וי"ל דכלל פירוש דלעיל לא היה קשה למה היה כאן כופר מבפנים
 ומבחוץ ותיבתו של משה לא היה אלא זפת מבחוץ לפי שכלאו הכי כמי מחולקים היו סהרי הכא היה
 כופר והקס היה זפת אבל עתה שפי' רש"י דכפר היינו זפת א"ב ס"מ דגס הכא היה זפת כמו הקס
 א"כ למה לא היה ג"כ הקס בפנים ומבחוץ כמו הכא. ועי' דכלל זאת חיינו אומר דכפר טוב וימר
 מחומר גרוע הוא מופת הילכך חומר מבפנים וזפת מבחוץ טוב הוא כמו כפר מבפנים ומבחוץ אבל
 כיון שפירש"י דכפר זפת הוא א"כ קשה למה לא היו שוין: (פ) וז"ל דמה שפי' לעיל תיבתו של
 משה ע"ה טהמים רפין די בחומר מבפנים וזפת מבחוץ ה"פ דודמי הקס המים היו רפין: לכך היה
 בחומר מבפנים וזפת מבחוץ ועוד כיון שהמים היו רפין די בזפת מבחוץ כדי שלא יריח וכו' אבל
 בואת

גד צדק

צהר תעשה. ת"א כיהור. לא הכריע כאחת מנ' הסברות שזכר רש"י וקרגס המלה שהיא מל'
 אור וזהו וה' תחלפה ככ' וכן השמן נקרא יצהר לפי שהוא מאור וכן כהנים כי הוא תוקף אור
 השמש וכל' חו"ל פ"ק דקדושין לא נסרוי רבו' לא נקבר אלו וכל' ערבי. כהר נקבלה הויסע:

בכרן

התכה בצדה תשים תחתים שנים ושלישים תעשה: יח ואני
הנני מביא אתהמבול מים עלהארץ לשחת כלבשר
אשרבו רוח חיים מתחת השמים כל אשרבארץ ונוע:
יט והקמתי אתבריתי אתך ובאת אלהתבה אתה ובניך
ואשתך ונשיבניך אתך: (x) כ ומכלהחי מכלבשר שנים
מכל תביא אלהתבה להחית אתך זכר ונקבה יהיו:
כא מהעוף למינהו ומןהבהמה למינה מכל רמש הארמה
למינהו שנים מכל יבאו אריך החיות: כב ואתה קחלך
מכלמאכל אשר יאכל ואספת אליך והיה לך ולהם
לאכלה: כג ויעש נח ככל אשר צוה אתו אלהים כן עשה: (y)
ד שני « ויאמר יהוה לנח באאתה וכלביתך אלהתבה
כיאתהראיתי צדיק לפני בדור הזה: כ מכל הבהמה

ה הטהורה

בעל הטורים סמך ואני לתעשה לומר סמך מסופק בעשיקה סאלמלא כן לא היה יכול
לעשות אותה: ג' לא טרפה ולא מחוסר אבר (ע"ה):

רש"י

בולמעלה. כסויה משופע ועולה עד שהוא קצר מלמעלה. ועומד על אמה (ק) כדי
שיזובו המים למטה מכהן ומכאן: בצדה תשים. שלא (ר) יפלו הגשמים בה: תחתים
שנים ושלישים. ג' עליות זו על גב זו עליונים לאדם אמעוים למדור תחתים
לזבל: יח ואני הנני מביא. הנני מוכן (ש) להסכים עם אותם (ת) שזרוגוני כבר
מה אנוש כי תזכרו: מבול. שכלה את הכל שכלכל את הכל שהוביל את הכל מן
הגבוה

שפתי חכמים

בואת הקובע וכו' צריך לזפות מבית ומנחון ועוד כדי שלא ירוח דקסה לו וכו' יגרע צוה שיעשה גם
במטה כך ומרסר ועוד וכו' ויח ואלה כח ג' כדוק היה לכך פי' אבל כאן וכו' מהרס"ל: (צ) צהר
לשון כהרים דהיינו דבר האמיר וי"א חלון מדקבוי ויפתח נח את חלון הקובה: (ק) ר"ל
ואל יעלו לתקוב וי"ת ולמה לא היה צוה אוקה טוב ויעשה אוקה חזקה ועכס כ"כ עד שלא יבכסו
בה המים וי"ל דמה שפירס"י ועומד על אמה היינו אמיר אוקה כולה אמיר א"ל לדור בקובה
זאם יעשה אוקה כולה אמיר ופלו בה הגשמים אבל עקה לא עשה אוקה כולה אמיר לא אמה באורך
וכרוחב היה קברה מאד ואין כרחבה לא שנית שבאמה והוא טפח. דאורך הקובה למטה ג' מאות אמה
ולמעלה ארכה אמה דהיינו חלק אחת מג' מאות אמות וא"כ למטה שרחבה לא היקה כי אם חמשים
אמות אם כן רחבו למעלה ששית שבאמה והוא טפח שהיא חלק אחד מחמשים אמה שהוא שלש מאות
לשון ואני כלו' הוא רוצה וגם אני בכלי מעלה הם: (ש) דקסה לרש"י דרך משמע
על הסמך המלאכים שהסכימו כבר כן אני מסכים עמהם אי נמי דקסה לרש"י למע כתיב ואני
הנני

דתיבותא בסימדה תשוי מדורין ארעאין תנינין ותליתאין
תעבדינה: יח ואנא הא אנא מייירי ית טופנא מייא על
ארעא לחבלא כל בשרא די ביה רוחא דתיי מתחות שמיא
כל די בארעא ימות: יט ואקים ית קיימי עמך ותיעול לתיבותא
את ובניך ואתך ונשי בניך עמך: כ ומכל רחי מכל בשרא תרין
מכלא תעיל לתיבותא לקיימא עמך דבר ונוקבא יהו: כא מעופא
ליונהו ומן בעירא ליונה מכל ריחשא דארעא ליונהו תרין
מכלא יעלו ליתך לקיימא: כב ואת סב לך מכל מיכל דמתאכיל
ותכנוש ליתך ויהי לך ולחון למיכל: כג ועבר נח ככל די
פקיד יהיה יי בן עבר: « ויאמר יי לנח עול את וכל אנש ביתך
לתיבותא ארי יתך חיותי וקאי קדמי כדרא תרין: כ מכל בעירא

דכ"א

רש"י

הגבוה למדור (א) וזהו לשון אונקלוס שתרגם טופנא שהציק את הכל והביאם לזבל
שהיא עמוקה ולכן נקראת שכער שכערו סס כל מתי (ס"א מוימו) מבול:
יט והקיימתי את בריתי. ברית היה לרוח על הפירות (ב) שלא ירקבו ויעפשו ולא
יהרגוהו (ג) רשעים שדור: אתה ובניך ואשתך. האנשים לבד והנשים לבד מכאן
שכאשרו (ד) בתשמיש המטה: כ ומכל החי. אפי' (ה) שדים: שנים מכלי מן הפחות
שבהם (ו) לא פתחו משנים אחד זכר ואחד נקבה: כא מהעוף למינהו. אותן
שדבקו במיניהם ולא השחיתו דרכם ומאליהם באו (ז) וכל שהמיהם קולטו הכניסו
בה: כג ויעש נח. זה בנין (ח) התיבה: ראיתי צדיק. ולא נאמר דרוק תמים מכאן
שאומרים מקלת שבו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו: ב הטהורה. העמידה
להיות

שפתי חכמים

הנני ככל לשון וק"ל: (ת) ר"ל שנמלך הייתי בתלמידי אם אעשה את האדם והיו אומרים מה
אנוש כי תזכרו וכו' ועכשיו מסכים אני עמהם: (א) וא"ת מכל' לרש"י אלו ג' פירושים וי"ל
דני"ת ממלת מבול דגושה וכל דגש מביא יו"ד או כו' פ"א הבעל או אות כפל או"כ לפי הראשון
שפי' בלה את הכל ר"ל דהיו כאלו כתיב כנול דהוא ל' כנול תבול ולפי' ב' שפי' שכלכל את הכל דהיו
כאלו כתיב מלת מבול כפול דהיינו כלכל ולפי' אחרון שפי' שהוביל את הכל ר"ל שמינה
את הכל מגבוה למדור דהיו כאלו כתיב יובל דהוא לשון מביא כמו יובלו סי למורא:
(ב) כאלו אמר והקיימתי את בריתי אתך ואז ונאם א הקובה ולולא זה לא תוכל: (ג) וא"ח ודיבתא
לשון טעמא לחוד וי"ל דהו"ל למימר ואקים את בריתי וכו' והואיל וכתיב והקיימתי פי' כבר
כשברחתי אוקה הקיימתי את בריתי אתם שיקיימו דברי מהרס"ל: (ד) והוכחתו מדעושה בואת
הקובה ליביא דביבאה כתיב כה אתה ואשךך ואין להקשות והא כתיב ויבא נח ובניו ואשתו לקמן
אשרש בע"ה: (ה) דהא כתיב אחריו מכל בשר דמשמע את הכל שיש בו בשר אלא לכך נאמר
ומכל החי להביא אשילו שדים דלא הוו בכלל מכל בשר דהא למו בשר וכוהו: (ו) דקסה לרש"י דהא
כתיב בסמוך קחה כעשה: (ז) ר"ל כלס בלו אף אוקה שהשחיתו דרכם אלא שכל שהקובה וכו':
(ח) דקסה לרש"י דויעש נח משמע שבא אל הקובה כמו באמר הקב"ה וזה אינו דהא אח"כ נאמר

ויאמר

(ח)

הטהורה תקח לה שבעה איש ואשתו ומן הבהמה אשר לא טהורה הוא שנים איש ואשתו: ג גם מעוף השמים שבעה שבעה זכר ונקבה לחיות זרע על פני כל הארץ: ד כי לימים עוד שבעה אנכי ממטיר על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה ומחיתי את כל היקום אשר עשיתי מעל פני האדמה: ה ויעש נח ככל אשר צוהו יהוה: ו ונח בן שש מאות שנה והמבול היה מים על הארץ: ז ויבא נח ובניו ואשתו ונשי בניו אתו אל התבה מפני מי המבול: ח מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהרה ומן העוף וכל אשר רמש על האדמה: ט שנים שנים באו אל נח להתבה זכר ונקבה כאשר צוה אלהים את נח: ויהי לשבעת הימים ומי המבול היו על הארץ: יא בשנת שש מאות שנה לחיי נח בחדש השני בשבעה עשר יום לחודש

ביום

מלעיל

בעל הטורים גימטריא לא חיים לחיית המים: גימט' לוינו אבל מתושלח: זכו וכלו בטוב וימסו כמנין טו"ב לחדש ירד המבול:

רש"י

להיות טהורה לישראל למדנו (ט) שלמד נח תורה: שבעה שבעה. כדי שיקריב (י) מהם קרבן בלאתו: ג גם מעוף השמים וגו'. בטורים הכתוב מדבר וילמד (יא) סתום מן המפורש: ד כי לימים עוד שבעה. אלו ז' ימי אכלו של מתושלח הגדיק שחס (ב) הקב"ה על כבודו ועכב את הפורענות לא וחשוב שנותיו של מתושלח ותמלא שסם כלים בשנת ת"ר שנה לחיי נח: כי לימים עוד. מהו עוד זמן

שפתי חכמים

ויאמר ה' אל נח נח אדם וגו' ט"מ דעדיין לא בא אל הקיבה אלא זה בנין הקיבה: (ט) דאל"כ מאי ידע טורים וטמאים כהאי שטמא מי הוה (ק"מ) וט"מ הוצרכו למר בזמנא שהקיבה קולטת ומאליהן באו דאל"כ הוה יכול לנדוק אותם שהיו אחד מן סימני טהרה הוא קורקנן בקלף ואין לידע אלא לאחר שחיטה (בסם גור אריס). וא"ת מאי ליה לרש"י דלמד נח תורה דילמא מה שלקח שבעה שבעה שטום שהקיבה לא קלטת אלא שבעה זוגות וי"ל דזו לרש"י דוחק דמשטוטי של שטום שטמא דכל סלא דנקו בנינון אין הקיבה קולטתן ואלא שמתין שטמאים לא היו אלא שטום ואתין שטורים לא היו אלא שבעה אלא ודאי הרבה זוגות היו משני המיכוין ולקח נח מן שטורים שבעה ומן שטמאים שטום ומיכוין ידע. אלא שלמד תורה ודיקא נמי קרא דכתיב תקח לך משעם הקיחה הוה כיד נח ודו"ק כ"ל: (י) דמה שגמרא בקרא שבעה שבעה לא למומרא שיהיו ז' זוגות אלא ז' עופות ואתן שבעה יהיו אש ואשקו כמו זבי שנים איש ואשקו דהיינו שני עופות ואתן שנים

דכיא תסב לך שבעא שבעא דכר ונוקבא ומן בעיך די ל"א דכיא היא תרין דכר ונוקבא: ג אף מעופא רשמיא שבעא שבעא דכר ונוקבא לקימא זרעא על אפי כל ארעא: ד ארי לזמן יומין עוד שבעא אנא מחית מטרא על ארעא ארבעין יומין וארבעין לילון ואמחי ית כל יקומא די עבדית מעל אפי ארעא: ה ועבר נח ככל די פקדיה יי: ו ונח בר שירת מארה שנין וטופנא הוה מיא על ארעא: ז ועאל נח ובנוהי ואחתיה ונשי בנוהי עמיה לתיבותא מן קדם מי טופנא: ח מן בעיך דכיא ומן בעיך דליתוהי דכיא ומן עופא וכל די רחיש על ארעא: ט תרין תרין עלו עם נח לתיבותא דכר ונוקבא כמא דפקיד יי ית נח: י ותוה לזמן שבעא יומין ומי טופנא הוה על ארעא: יא בשנת שית מארה שנין לחיי נח בירחא תנינא בשבעא עשר יומא לירחא

ביומא

רש"י

ומן אחר זמן זה נוסף על ק"ך שנה: ארבעים יום. כנגד יצירת הולד שקלקלו להטריח ליוצאם לזרז נורת ממוזים: ה ויעש נח זה ביאתו לתיבה: נח ובניו. האנשים לבד והנשים לבד לפי שנאסרו בתשמיש המטה (ל) מפני שהעולם שרוי בצער: ו מפני מי המבול. אף נח מקטני אמנה היה מאמין ואינו מאמין שיבוא המבול ולא ככנס לתיבה עד שדחקוהו המים: ט באו אל נח. (מ) מאליהן: שנים שנים. כלם הוטו כמנין זה (ג) מן הפחות היו שנים: יא בחדש השני

ר"ח

שפתי חכמים

שנים יהיו אש ואשקו ה"ב גזי שבעה שבעה וט"כ כסאר אחד בלא זוג וע"ז קסה לרש"י למה כסאר אחד בלא זוג לא כדי שיקריב וכו' ואותו היה זכר: מתאמי. (ק"מ) קבלתי הטעם שנה ביצאתו מן הקיבה הוצרך להקריב ד' ע לות לד' זוגות שכלו מן הקיבה הוא ואשקו וגו' כיום עם שטומאים אולי חטאו בשטמא וד' נקבות כשניל ד' זוגות ה"ל לקרבן תודה כי ד' כריכין להודות וכו' וחס ואשקו שחטאו בשטומאם כתיבה הקריב עליהם חטאת לכל אחד ואחד ויבאו בזה ז' זוגות וזוג אחד לקיים המין כמו בשמאים ומת"ן וגור אריס כתבו בזה דברים אחרים והרואה ויחמר: (יא) אין להקשות ולמה לא כתיב גזי עופות טהור וגזי בהמות שטום ונלמוד בהמות מעופות שהיו גם לעול הקדוש עופות לבהמות דכתיב מן העוף למוכסו ומן הבהמה למוכסו י"ל דלכך הקדים בהמות טהורים וכתיב בן שבעה שבעה לרמוז לו דתסום הכי כזה שיקח טהורין ז' כדי שיקריב קרבן אבל אי הוה כתיב עופות ברישא לא הוה ילפינן דתסום קרבן כזה ליקח שבעה דהוה אמוכא בהמות דומיא דעופות ודעופות כתיב להחיות זרע על פני כל הארץ אש כן ה"ל דבהמות כמי משום דלהחיות זרע כזה ליקח שבעה משום הכי נקט בהמות ברישא וק"ל ומכא"ל תירץ בענין אחר עיין טס: (ב) (ק"מ) דאש לא כן מה ענין של השבעה ימים שזכר הכתוב בפירושו: (ל) נראה לי דק' לרש"י למה סמך ויבא נח וגו' לקרא דלעול מניה וכאן שם מאות שנה והמבול היה מים על הארץ ויבא נח וגו' אלא להודיע הטעם למה נאסרו בתשמיש המטה מפני שהמבול היה והעולם היה שרוי בצער ומ"ה כתיב אחריו ויבא נח ובניו וגו' כלל' מ"ה באי האנשים לבד והנשים

ביום הזה נבקעו כל מעינות תהום רבה וארבת השמים נפתחו : יב ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה : יג בעצם היום הזה בא נח ושםיוחס ויפת בני נח ואשת נח ושלושת נשי בניו אתם אל התבה : יד המה וכל החיה למינה וכל הבהמה למינה וכל הרמש הרמש על הארץ למינה וכל העוף למינהו כל צפור כל כנף : טו ויבאו אל נח אל התבה שנים שנים מכל הבשר אשר רבו רוח חיים : טז והבאים זכר ונקבה מכל בשר באו כאשר צוה אתו אלהים ויסגר יהוה בעדו : ° שלישי יי ויהי המבול ארבעים יום ערה הארץ וירבו המים וישאו את התבה ותרם מעל הארץ : יח ויגברו המים וירבו מאד על הארץ ותלך התבה

בעל הטורים ב' במס' הכא ואידך והכאוס עם זרובבל לו כמו סכאן כאו מאיסי אף הקס כמו ודלא כמאן דאמר עורא העלם :

רש"י

ר"א הומר זה מרחשון ר' יהושע הומר זה חייר : נבקעו . להוציא (ס) מיםיהן : תהום רבה . מדה כנגד מדה הם חטאו ברבה רעת האדם ולקו בתהום רבה : יב ויהי הגשם על הארץ . ולהלן הוא הומר ויהי המבול אלא כשהורידן הורידן ברמנים שאם יחורו יהיו גשמי ברכה כשלא חזרו היו למבול : ארבעים יום וגו' . חיו יום א' מן המנין לפי שאין לילו עמו שהרי כתוב ביום הזה נבקעו כל מעינות נמלאו מ' יום כלים בכ"ח בכסליו לר"א שהחדשים נמנין כסדרן א' מלא וא' חסר הרי י"ב ממרחשון וכ"ח מכסליו : יג בעצם היום הזה : למדך הכתוב שהיו בני דורו הומרים אלו אלו רואים אותו נכנס לתובה (ע) אנו שוברין אותה והורגין אותה אמר הקב"ה אני מכניסו לעיני כלם ונראה דבר מן יקום : יד צפור כל כנף . דבוק הוא (א) צפור של כל מין כנף לרבות חגבים : טז ויסגור ה' בערו . הגין עליו

שפתי חכמים

והכסום לבד ולא שמשו ומה שאמר ביוצאתו ג' הכי אע"פ שמוטר בקשמים היה היונו לפי שכן היה דואג לעסוק בפרים ורבים אחר המבול כדפירס'ו לקמן עד שנתן לו הקב"ה אות שלא יבוא עוד מבול ולכן כתוב ג' ויבא נח וכו' וק"ל כ"ל : (ב) דאל"כ הובא מנעי ליה : (ג) דאל"כ תקשה לך הא כתוב מן הכמה הטוהר תקח לך שנעה שנעה : (ד) קב"מ ולא כהקס בקיעה שמורה על קלקול הכנפע ושבורתו אבל הכועבה הואת היתה לתגבורת המעיונות : (ע) דאל"כ ביום הזה מנעי ליה דומיא דביום הזה דלעיל : (פ) כלומר אל תאמר כפור בפני עמנו וכנף בפני עמנו דהא גם לצפור יש כנף אי כמו דאז כל כנף הוא בפני עמנו א"כ אף קאמר שכל כנף בא עמו למינה כי לא יתכן להיות כנף בלתי עוף אלא דבוק הוא וכו' ומפרש ויהלך למה צריך למיכתב

ביוםא הדין אתבועי כל מבועי תהומא רבא וכו' שמיא אתפתחו : יב ותהו מטרא נחית על ארעא ארבעין ימין וארבעין לילין : יג בכרן יומא הדין עאל נח ושם וחס ויפת בני נח ואמת נח ותלת נשי בנוהו עמהון לתיבותא : יד אינון וכל חיתא לונה וכל בעירא לונה וכל ריחשא דרחיש על ארעא לונהו וכל עופא לונהו וכל צפר כל דפרח : טו ועלו עם נח לתיבותא תרין תרין מכל בשרא דביה ריחא דחיי : טז ועליא דבר ונוקבא מכל בשרא עלו כמא דפקיד יתיה יי ואנין יי בממריה עלוהי : יז והוה טופנא ארבעין ימין על ארעא וסניאו מיא ונטלו ית תיבותא ואתדרמת מעל ארעא : יח ותקיפו מיא וסניאו לתדרא על ארעא ומהלכא

תיבותא רש"י

עליו (צ) שלא שברוה הקיף התובה דוכים ואריות והיו הורגים בהם ופשוטו של מקרא סגר כנגדו (ק) מן המים וכן כל בעד שבמקרא לשון כנגד הוא . בעד כל רחס . בעדו ובעד בנין . עור בעד עור . מנן בעדי התפלל בעד עבדיך כנגד עבדיך : יז ותרם מעל הארץ . משוקעת היתה (ר) במים י"א אמה כספינה טעונה משוקעת מקלטה במים ומקראות שלפנינו יוכיחו : ח' ויגברו : (ש) מאליון : חמש

שפתי חכמים

למיכתב כנף דפסיטא הוא שיש לעוף . כנף ועוד אידך שידך לומר כל כנף וכו' יש לצפור כל הכנפים שבעולם ומתקן כל מין כנף לרבות חגבים דגם להם יש כנף אבל במשמעות כפור לא משמע חגבים דהא לאו כפור הוא ומסרס"ל פירש לו לא היה דבוק היונן דרשו כמו כל כפור כנף והוה מתעטינן דבר שאין לו כנף וחגבים ג' כ' היו מתועט מפני שלא בקרא כפור : (צ) קב"מ דאל"כ מאי ויסגור ה' בעדו הרי כבר עשה התובה וככנס בתובה כמו שבוהו כדי להכניס על ידה אלא ע"כ שזיה מ"ס מתחלה והקמותו וגו' ולולי זה לא תוכל : (ק) (נח') פירש ע"י שזיווה לעשות התובה ולכנס לתובה זו הוא שגירתו מן המים : (ר) דקשה לרש"י לאחר מ' יום כבר גדלו המים ולמה לא נתקבצו התובה כבר אלא משוקעת וכו' : (ש) דאל"כ אלא היה התגבורת המים מפני המבול שהיה בתוך מ' יום א"כ היה לו להסך ולכתוב בקרא ויהי המבול ארבעים יום על הארץ ויגברו שמים וירבו מאד על הארץ וישאו את התובה ותרם מעל הארץ ותלך וגו' אלא ודאי להכי כתוב ויגברו המים לכסף לומר שתגבורת לא היה מפני המבול שנתקף הם יום אלא מאליו כלו' שביה התהום

גר צדק

בכרן יומא הדין . הכנסתא שלפנינו כ"ק . זה לשון הרמב"ן בפ' אומר וכן אמר אבן עזר . וכן יומא הדין כפרו של יום נגופו וכו' מלשון וכל קרני רשעים אנדע מגני וקין יטעי כי נעבור שהכח בקרנים יקראו גוף הדבר קרנו ובלשון חכמים משלם את הקרן ואינו משלם את החמש וי"ג בקרנים בכרן כ"ק . והכל אחד כי כמוב כובע וקובע שוים וישתמשו חכמים בלשון עכבה כ"ק נגזר מן ולא יעקבם כי ישמע קולו ויאמרו קרסמיה מנלים מן ולא יכרסמיה חזיר מיער עכ"ל . ומדבריו נראה לכדיה שהיה גורם בקרן כ"ק . ומה שיש להרגיש על פי הרמב"ן כי גם לו היה כדבריו ז' ל' היה ראוי שיאמר עד קרנא דיומא דין כמו שקרגס קמיר קרן כשהיה סמוכה :

טרף

התכה על-פני המים: יט והמים נברו מאד מאד על-הארץ
 ויכסו כל-ההרים הגבהים אשר-תחת כל-השמים: כ חמש
 עשרה אמה מלמעלה נברו המים ויכסו ההרים: כא ויגוע
 כל-בשר הרמש על-הארץ בעוף ובהמה ובחיה ובכל-
 השרץ השרץ על-הארץ וכל האדם: כב כל אשר נשמת-
 רוח חיים באפיו מכל אשר בחרבה מתו: כג וימח את-כל-
 היקום אשר על-פני האדמה מאדם עד-בהמה עד-רמש
 ועד-עוף השמים וימחו מן-הארץ וישאר אך-נח ואשר אתו
 בתבה: כד ויגברו המים על-הארץ חמשים ומאת יום: *
 ח * ויזכר אלהים את-נח ואת כל-החיה ואת-כל-הבהמה
 אשר אתו בתבה ויעבר אלהים רוח על-הארץ וישבו המים:
 ב ויסקרו מעינת תהום וארבת השמים ויכלא הגשם מן
 מלעיל והמים רפויה מלרע מלעיל

בעל הטורים אך נח בנזמטורא עוב: ב' כמסרה סכא ואידך ויכלא העם מהניא לו סכוכת
 ישראל כלל הגשם:

רש"י

כ חמש עשרה אמה מלמעלה. למעלה של גובה כל ההרים (ת) לאחר שהשוו
 המים לראשי ההרים: כב נשמת רוח חיים. נשמה (א) של רוח חיים: אשר
 בחרבה. ולא (ב) דגים שבים: כג וימח. לשון ויפעל (ג) הוא ואינו לשון ויפעל
 והוא מגזרת (ד) ויפן ויפן כל תיבה (ה) שסופה ה"א כגון בנה מחה קנה כשהוא
 נותן

שפתי חכמים

התהום עולה מאלו ומפני זה נקברו המים ודו"ק והר"ק תירץ בענין אחר שהיו כבר סקרו
 גשמים מסוף מ' יום ואי אפשר לומר נתקן ארבעים יום היה תנבורת זה סהרו קבוי ויגברו
 המים על הארץ ק' יום ואין סברא לומר תנבורת הראשון היה ממי המבול והסני מן התהום עכ"ל:
 (ת) וא"ת מכל' לרש"י דולמא למעלה מן הארץ ט"ו אמה וי"ל דא"כ היום הגבוהים לא נקבשו
 מן המים ונקרא קבוי ויכסו כל ההרים הגבוהים ל"ט למעלה וכו': (א) (הרא"ב"ע) כל אשר
 נשמת רוח חיים אין טע על האדם לבדו. והגירסא הוא נשמה של רוח חיים כלומר כל שיש בו
 נשמה של רוח חיים אבל א"ל נשמה דהא אין לבהמות נשמה דדוקא גבי אדם קבוי ויפת באפיו
 נשמת חיים אבל לא גבי בהמות וחיות ועופות: (ב) (קב"מ) ושמה לזה כיון רש"י באמר כי השחית
 כל בשר אפ"י נשמה וחיה ואלו דגים לא קבוי וקרא ה"ב דיוק דקבוי הארץ אבל לא דגים שבים:
 (ג) ויפעל מבנין קל על משקל וירא ויתן רק סהם עומדים וזה ויזא ולא לשון ויפעל מבנין
 כפעל כמו וימחו מן הארץ: (ד) דקסא לרש"י כיון שהוא לשון ויפעל למה נקוד וימח בחיר"ק
 סהא מבנין הכנדי ולא נקד וימח בקמץ שהוא מבנין הקל ומתקן שהוא מגזרת ויפן ויפן דנקוד
 גם כן יוד' בחיר"ק ודלא כפי' הר"ס שהוא ממקל ויפן והא דמ"ס נפק"ח מפני החי"ת שהיא
 גרובית

תיבותא על אפי מיא: יט ומיא תקיפו לחדא לחדא על ארעא
 ואתחפיואו כל טוריאו דמיא די תחות כל שמיא: כ חמש עשרי
 אמין מלעלא תקיפו מיא ואתחפיואו טוריאו: כא ומית כל בשרא
 דרחיש על ארעא בעופא ובבעירא ובחיתא ובכל ריחשא
 דרחיש על ארעא וכל אנשא: כב כל די נשמתא רוחא דחיי
 באפוהי מכל די ביששתא מיתו: כג ומחא ית כל יקומא די על
 אפי ארעא מאנשא עד בעירא עד ריחשא ועד עופא דשמיא
 ואתחפיואו מן ארעא ואשחאר ברס נח ודעמיה בתיבותא: כד ותקיפו
 מיא על ארעא מאה וחמשיין יומין: * ודכיר יי ית נח וית כל חיתא
 וית כל בעירא די עמיה בתיבותא ואעבר יי רוחא על ארעא ונחו
 מיא: ב ואסתקרו מבועי תהומא וכניו דשמיא ואתכלי מטרא מן
 שמיא

רש"י

כותן וי"ו יו"ד בראש קוד בחירק תחת היו"ד: אך נח. לבד נח זהו פטושו-ומדרש
 אגדה נונח וכוהה דס (ו) מטורח הכהמות והחיות וי"א שאיחר מונות לארי והכנישו
 ועליו לאמר הן לדיק בארץ ישולם: א ויזכור אלהים. זה השם מדת הדון היא
 וכהפכה למדת רחמים על ידי תפלת הדלויקים ורשעתן של הרשעים הופכת מדת
 הרחמים למדת הדון שנא' וירא ה' כי רבה רעת האדם ויאמר ה' אמה והוא שם
 מדת רחמים: ויזכור אלהים את נח וגו'. ומה זכר להם לבהמות זכות שלא השחיתו
 דרכם קודם לכן (ז) ושלא שמשו בתיבה: ויעבר אלהים רוח. רוח תחמומן
 (ח) והנחה עברה לפניו: על הארץ. על עסקי הארץ: וישבו. כמו כשך חמת המלך
 לשון הכנת חמה: ב ויסכרו מעינות. כשנפתחו כתיב כל מעינות וכאן אין כתיב
 כל

שפתי חכמים

גרובית: (ה) דקסא לרש"י מה טעם בכולהו נקוד חיר"ק תחת היו"ד: (ו) וא"ת מכל' לרש"י כל
 זאת וי"ל דכתיב אך נח ואך מיעוט הוא ואין כאן סוס דבר למעט אלא נח עצמו היה מתמעט
 מגזמתו שהיה נונח וכו': (ז) (קב"מ) מהכא משמע שאמר הכהמות השחיתו מעצמן לא על ידי
 המוקיין דאל"כ מאי זכות של אלו וכן משמע ממה שאמר אחריו שלא שמשו בתיבה שזהו פירוש
 על עצמן. (ח"י) והא דאמריהן לשינוי מינוי זכות וי"ל דכזה שלא השחיתו דרכם קודם לכן לא
 שני משום דאין זה פעולת מצוה אלא מביעת עבירה (ואע"ב דאמריהן כמסקנא מכות דף כ"ג ב)
 היושב ולא עבר עבירה כותמין לו שבר בעושה מצוה הא אמרי' נקודותין דל"ט דמיוורו כשנא לודו
 עבירה ויכולו ממנה) לכן אימטריך ג"כ לזכות שלא שמשו בתיבה שזהו פירוש סניג' במותר להם.
 ובהאי טעמא לחוד כמו לא שני משום דהוה קצת כמו שאינו מצווה ועושה דלא מצווה שנאסרו
 בתשמיש בתיבה דלמא וזכינו לחוד אזהר רחמנא. והא דכתיב הרב ושרצו בארץ מגיד שאף הכהמה
 וחיה נאסרו בתשמיש י"ל דמעצמן קבלו האיסור ולא בגזירת הש"י: (ח) דקסא לרש"י דאי הוה
 רוח נשמה הא קבוי אח"כ וישוכי המים וזה אינו דהא קבוי ישכ רוחו וזלו מים. א"ל הוכחתו
 דאי רוח נשמה הא קבוי על הארץ והרי הוה המים על הארץ והאיך עבר הרוח על פני הארץ אבל
 אם תפרש רוח תחמומן אפי' שפיר דעל הארץ פירוש על עסקי הארץ ר"ל דלכך העביר רוח תחמומן
 כשנילו

הַשָּׁמַיִם : ג וַיֵּשְׁבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ הַלֹּךְ וְשׁוֹב וַיַּחֲסְרוּ
 הַמַּיִם מִקְצֵה חֲמִשִּׁים וּמֵאֵת יוֹם : ד וַתֵּנַח הַתֶּבֶה בַּחֹדֶשׁ
 הַשְּׁבִיעִי בִּשְׁבַע־עֶשְׂרֵי יוֹם לַחֹדֶשׁ עַל הָרִי אֲרָרְט : ה וְהַמַּיִם
 הָיוּ הַלֹּךְ וַחֲסוּר עַד הַחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בְּעֲשִׂירֵי בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ
 נִרְאוּ רֵאשֵׁי הַהָרִים : ו וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבַּעַם יוֹם וַיִּפְתַּח נֹחַ אֶת־
 חַלּוֹן הַתֶּבֶה אֲשֶׁר עָשָׂה : ז וַיִּשְׁלַח אֶת־הָעֶרֶב וַיֵּצֵא יְצוֹא
 וּשְׁבוּ

רש"י

כל לפי שנשתדלו מהם ארבעה עשר ביום כיון שחזרו וכו' וכל
 ביום : ויבא : וימנע כמו לא תכלא רחמך לא יכלה ממך : ג מקצה חמשים ומאת
 יום : תחילו לחסור (י) והוא ח' בסיון כ"ז בכסליו (ב) פסקו הגשמים הרי
 שלושה מכסליו וכ"ט מטבת הרי ל"ב ושבת וארבעה וניסן ואייר ק"ח הרי ק"ב :
 ד בחדש השביעי : סיון והוא שביעי לכסלו שבו פסקו הגשמים : בשבעה עשר
 יום : מכאן אתה למד שהיתה התבה משוקעת במים י"א אמה שהרי כתיב בעשירי
 באחד לחמש אמה שהיתה התבה משוקעת במים : זה אב שהוא עשירי למרחשון לירידת גשמים והם
 היו גבוהים על ההרים חמש עשרה אמה וחסרו מיום אחד בסיון עד אחד בחב חמש
 עשרה אמה לששים יום הרי אמה לד' ימים נמצא שבי"ז בסיון לא חסרו אלא ארבע
 אמות ונחה התיבה ליום המחמת למדת שהיתה משוקעת אחד עשר אמה במים שעל
 ראשי ההרים : ה בעשירי נראה ראשי ההרים : זה אב שהוא י' למרחשון שהתחיל
 הגשם וה"ת הוא אלול (ל) וי' לכסליו שפסק הגשם כשם שאתה אומר בחדש השביעי
 סיון והוא שביעי להפסקה א"ה לומר כן על כרחך שביעי אי אתה מונה אלא
 להפסקה

שפתי חכמים

בשני בני אדם שעל הארץ : (ט) וא"ת כיון דנורח עולם הם למה לא נכראו משעת ימי בראשית
 וי"ל דקודם המבול לא היה נורח לעולם לפי שאין הכריות היו נרוכים להם לפי שהיו בראש
 וחוקים אבל אחר המבול נעשו חלשים וק"ל : (י) דלא קימא שאז כבר היו חסרים וזה אי אפשר
 דכימא דבסוף ק"ף יום כלו לחסור שהרי המים היו הלוך וחסור עד כ"ז לחמש שנים שבו יבשה הארץ
 אלא התחילו לחסור : (ב) וא"ת והא לעיל פירש"י כ"ח בכסליו פסקו גשמים וי"ל דמש ש"ל לעיל
 כ"ח בכסליו לפי שאין יום ראשון מן המנין היינו לא חשבו כיום שלם לפי שאין לילו עמו דקבי
 ביום הזה נבקעו ונו' ביום ולא בלילה אבל מ"א יום א' הוא נחשב אם כן נשאר ממרחשון י"ב יום
 ויום חסר לילה ומכסליו כ"ז ימים ובלילה כי לא פסק הגשם עד לבקר של כ"ח יום ותקרב ארבע
 לילה ליום ראשון הרי ארבעים יום לכך קרוי כ"ח לפי שהיו עדיין גשמים וירדו כלול כ"ח קרוי
 כ"ז לפי שפסקו ביום כ"ח הרי ג' מכסליו ר"ל עם לילה שלאחריו וכן כ"ט מטבת עם לילה שלאחריו
 והוא ז' לכסליו שבו פסקו גשמים דא"ל לומר לירידה שהרי לא כלו ארבעים יום של גשמים וק"ף
 יום של תגבורת עד אחד בסיון ואין סברא ספק'ן יום היו מ' של ירידה וק"י של תגבורת אלא או
 כלם של גשם או כלם של תגבורת וא"ל שהיו של גשם א"כ וחייבו שהיו כולן של תגבורת א"כ
 ארבעים יום לחוד וק"ף יום לחוד ולא כלו עד אחד בסיון : (ל) וא"ת הוא אלול וא"כ לא קיבל ג"כ
 ללמוד

שְׁמַיָא : ג וַתֵּכּוּ מַיָּא מֵעַל אֲרֵעָא אֲזִלִין וַתִּיבִינן וַחֲסְרוּ מַיָּא מִסּוּף מַאָּה
 וַחֲמִשִּׁין יוֹמִין : ד וַנְּחַת תִּיבּוּתָא בִּנְרִחָא שְׁבִיעָא בִּשְׁבַעַת עֶשְׂרֵי יוֹמָא
 לִירִחָא עַל טוּבֵי קַרְדּוֹ : ה וּמַיָּא הָיוּ אֲזִלִין וַחֲסְרִין עַד יִרְחָא עֲשִׂירֵי
 בְּעֲשִׂירֵי בַחַר לִירְחָא אֲתַחֲוִיאוּ רֵישֵׁי טוּרֵיָא : ו וַתֵּנַח מִסּוּף אַרְבַּעַן
 יוֹמִין וַפְּתַח נֹחַ יַת־בְּנֵי תִיבּוּתָא דִּי עֶבֶד : ז וַיִּשְׁלַח יַת־עֶרְבָא וַיִּצַּק
 מִיַּבֵּק

רש"י

להפסקה שהרי לא כלו מ' של ירידת גשמים ומאה ומסוף של תגבורת המים עד
 אחד בסיון : ואם אתה אומר שביעי לירידה אין זה סיון (ב) והעשירי אי אפשר
 למנות אלא לירידה שהם אתה אומר להפסקה והוא אלול אי אתה מונה בראשון
 באחד לחמש חזרו המים מעל הארץ שהרי מקץ ארבעים יום משנראו ראשי ההרים
 שלח את הערב וכ"ה יום וחול בשליחות היונה הרי ששים יום משנראו ראשי
 ההרים עד שחזרו פני האדמה וה"ת באלול נראו נמצא שחזרו במרחשון והוא קורא
 אותו ראשון ואין זה אלא תשרי שהוא ראשון לבריאת עולם ולרבי יהושע הוא
 ניסן : ו מקץ ארבעים יום : משנראו (ג) ראשי ההרים : את הלון התיבה אשר עשה -
 (ד) ללכוד ולא זה פתח (ע) התיבה העשוי לביאה ויזאה : ז יצוא ושוב : הולך
 ומקיף סביבות התיבה ולא הלך בשליחותו שהיה חושדו על בת זוגו כמו שמצינו
 בהגדת חלק : עד יבושת המים : פשוטו כמשמעו אבל מדרש הגדה מוכן היה הערב
 בשליחות אחרת בעזרת גשמים (פ) בימי אליהו שזאמר והעורבים מביאים לו לחם
 וכשר

שפתי חכמים

ללמוד שהיונה היתה משוקעת י"א אמות כיון דנעשירי באחד לחמש הוא אלול א"כ מאחד בסיון
 עד א' באלול ז' יום הרי אמה לה' או לו' ימים וא"כ לפי זה היתה משוקעת י"ב אמות ושלוש :
 (ב) והיונה לא נחה אלא לאחר שכלו מ' יום של גשמים וק"י ימים של תגבורת המים וזה היה
 בסיון ולא באייר הרי ששים יום משנראו ראשי ההרים וכו' שהרי מקץ יום תחלת ארבעים יום
 שסם שלשים ותשעה שלמים ונכרופס עם אחד ועשרים שהחול בשליחות יונה ועלו ששים ומשני
 שאב ואלול אינם כ"ח חמשים ותשעה יום מוכרח שר"ח תשרי ממנין האחד ועשרים יום : (ג) שאין
 לומר משנחה היונה ועשירי עשירי להפסק דומיא דשביעי שהוא שביעי להפסקה ויהיה השקיע י"ב
 אמות ושלוש א"כ היה לו לעיל לבקוב אקרא זה ולא לממך אל נראו ראשי ההרים : כגן הרא"ש
 א"ל קשה מאחר ששליחות יונה אחר מ' יום משנראו ראשי ההרים מדוע לא מנחה יונה מנחה לבק
 רגלה הרי לא נשאר עד שחבר המים רק י"ד יום ומשנחה נראו כל ראשי ההרים הגבוהים
 והשפלים וגם קצת מהאילנות הגבוהים וכו' וכרחה אף שנראו ראשי ההרים כיון שלא חרבו קצת
 מש"ל לא יכלה לעמוד על הארץ וגם האילנות הגבוהים נעקרו ונמחו בימי המבול כדמשמע במדרש
 ודו"ק : (ד) ר"ל דחלוך זו עשויים כדי להאיר : (ע) רצונו לקרן לתם קביב לעיל פתח וזאן חלוך
 ומתקן ולא זהו פתח וכו' : (ק"מ) וא"ע שם פירש אותו כמסופק י"א חלוך וי"א אבן טובה מהאי
 קרא משמע שהוא חלוך וי"מ לזכור לאורה מגורת סהרים כאלו אחר אשר עשה לאורה כלומר לא
 לביאה וכו' וא"ת א"ל למה הוצרך לאורו של אבן טוב וי"ל בעבור הלילות ובעבור הימים שחלוך
 היה סגור כדמשמע ויפתח וכו' : (פ) ורמז לזה שהרי מלת ויבטק קביב חסר לפי שיש בו אקיות
 תשבי דהוא אליהו : ועוד מדקביב ויבטק המים ולא קביב ויבטק הארץ אלא ויבטק המים שבימי אליהו
 מהר"ל

ושוב עדיבשת המים מעל הארץ : ח וישלח את הַיּוֹנָה
מאתו לראות הקלו המים מעל פני האדמה : ט ולא מצאה
היֹנָה מנוח לכף רגלה ותשב אליו אל-הַתְּהַבָּה כִּי מִים עַל-
פְּנֵי כָל-הָאָרֶץ וַיִּשְׁלַח יְדוֹ וַיִּקְחָהּ וַיָּבֵא אֹתָהּ אֵלָיו אֶל-
הַתְּבָה : י ויחל עוד שבעת ימים אחרים ויִסַּף שֶׁלַח אֶת-
הַיּוֹנָה מִן-הַתְּבָה : יא ותבא אליו הַיּוֹנָה לַעֵת עָרֵב וְהִנֵּה
עֲלֵהזֵית טָרֵף בְּפִיהָ וַיֵּדַע נֹחַ בִּיקְלוֹ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ :
יב ויחל עוד שבעת ימים אחרים וישלח את-הַיּוֹנָה וְלֹא-
יָסְפָה שׁוּב-אֵלָיו עוֹד : יג ויהי באַחַת וָשֶׁשׁ-מְאוֹת שָׁנָה
בְּרֵאשׁוֹן בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ חֲרָבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ וַיִּסַּר נֹחַ
אֶת-מִכְסֵּה הַתְּבָה וַיֵּרָא וְהִנֵּה חֲרָבוּ פְּנֵי הָאֲדָמָה :
יד ובחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי בִשְׁבַעַת וָעֶשְׂרִים יוֹם לַחֹדֶשׁ יָבִשָׁה
הָאָרֶץ : טו רביעי ס טו וידבר אֱלֹהִים אֶל-נֹחַ לֵאמֹר :
טז צֵא מִדֶּהַתְּבָה אִתָּהּ וְאִשְׁתְּךָ וּבְנֵיךָ וּנְשֵׁי-בְנֵיךָ אִתְּךָ :
יז כָּל-הַחַיָּה אֲשֶׁר-אִתְּךָ מִכָּל-בֶּשֶׂר בְּעֹף וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל-
הַרְמִשׁ הַרְמִשׁ עַל-הָאָרֶץ הוֹצֵא אִתְּךָ וְשָׂרְצוּ בָאָרֶץ וּפְרוּ

מלעיל מלעיל היצא ק' ורבו
בעל הטורים מוזמן לשליחות אוקיות תשבי סהים אחרת ביום ליום : ב' במס' סכא ואידך
וירפאכו מה קסל ס' סבירה חף ס' ס' שסברתו מן האולין ולא מנאה אוקו סף ע"ס
המים טרף ובוה סכר כו קלו המים :

רש"י

וכשר : ח וישלח את הַיּוֹנָה . לטוף ז' ימים סהרי כתיב ויחל עוד שבעת ימים אחרים
מכלל זה אתה למד טרף בראשונה הוחיל שבעת ימים : ט וישלח . חין זה לשון
שליחות (צ) אלא לשון שלוח שלחה ללכת לדרכה ובוה יראה אם קלו המים שאם
תמצא מנוח לא תשוב אליו : י ויחל . לשון המתנה וכן לי שמעו ויחלו והרכה יש
במקרא : יא טרף בפיה . אומר חני שזכר היה לכן קוראו פעמים לשון זכר ופעמים
לשון

שפתי חכמים

מהרש"ל : (צ) דלא שידק לשון שליחות אלא כנר דעת ולעיל לא רצה רש"י לפרש זה סהרי כתיב
כדכיו דלאו שליחות היה סהרי כתיב יבוא וסוד ופירש"י הולך ומקוף וכו' : (קמ"ט) דלכך לא פי'
כלום בשליחות העורב דק"ל למה לא אמר בשליחות העורב לראות הקלו המים כמ"ס בשליחות
היונה לכך אפשר לומר דלא שלחו לראות הקלו המים אלא שלחו לילך כאשר ימנא כשבו שמימם
בתיבה מה שלא שלחו מיד אחר המעשה לפי סהיו מים על פני כל הארץ ואם היה שלחו אז היה

מינו

מיפק ותאיב עד דיבישו מיא מעל ארעא : ח וישלח ית יונה מלכותיה
למחוי אם קלו מיא מעל אפי ארעא : ט ולא אשכחת יונה מנוח
לפרסת רגלה ותברת לותיה לתיבותא ארי מיא על אפי כל
ארעא ואוישו ידיה ונסבה ואעיל יתה לותיה לתיבותא :
י ואורידך עוד שבעא יומין אחרנין ואסיף שלחית יונה מן
תיבותא : יא ואתת לותיה יונה לעידן רמשא והא טרף ויתא
תביר מחית בפומה וידע נח ארי קלו מיא מעל ארעא : יב ואורידך
עוד שבעא יומין אחרנין ושלח ית יונה ולא אוסיפת למיתב
לותיה עוד : יג ויהוה בשירת מארה וחר שנין בקדמארה כבוד
לירחא נגיבו מיא מעל ארעא ואעדי נח ית חופאה דתיבותא
ותא והא נגיבו אפי ארעא : יד ויברחא תנינא בעשרין ושבעא
יומין לירחא ובישת ארעא : טו ומליל יי עם נח למימר :
טז פוק מן תיבותא את ואתמד ובנד ונשי בנד עמד : יז כל
חיתא דעמד מכל בשרא בעופא ובבעירא ובכל ריחשא
דרחיש על ארעא אפיק עמד וירעלדיון בארעא ויפשו

רש"י

לשון נקבה לפי שכל יונה שבמקרא לשון נקבה (ק) כמו כיונים על הפיקי מים
רוחנות כיוני הגאיות כלם הומות וכמו כיונה פותה : טרף . חטף (ר) ומדרש
אנדה לשון מזון ודרשו בפיה לשון מאמר (ש) אמרה וסיו מוזכותי מרודין כוית ובידו
של הקב"ה ולא מתקוין כדכש בידו ב"ו : יב ויחל . הוא לשון ויחל אלא שזה לשון
ויפעל וזה לשון ויתפעל ויחל (ת) וימתן ויחל ויתמתן : יג בראשון . לרבי אליעזר
הוא

שפתי חכמים

מינו נעדר ובוה מקורן כמו למס הוחיל ז' ימים עד ששלח היונה ה"ל לשלוח מיד כיון שלא שלח
העורב בשליחות כלל : אלא שלא היה בדעתו לשלחו לראות ולפ"ז היה פירושו וישלח כמו וישלח
מסע את חותכו ודומים שאין הכוונה להסיב שולחו דבר לכך לא פירש בו כלום אבל בשליחות
היונה ששלחו לראות שהא כעין שליחות וכו' : (ק) כלומר וגם אז היה כתיב טרפס בפיה מ"מ היה
הלשון משמע גם על זכר והואיל וזה זכר היה נוחא לו לכתוב טרף לשון זכר : (ד) לא מלשון
הריגה כואב יטרוף אך מפני שכל טורף חוטף קרא החוטף טורף : וזה דשלח את הזכר והלא יש
לחוש שלא יחסדו כי שסדו העורב וי"ל כל הפוסל במומו פוסל והעורב שמיס בתיבה משום סבי
חסדו שישמש ג"כ כח אכל כח כוונתו היה לנלות זה לכל סהרו היונה ג"כ זכר היה והלך בשליחותו
עממי סהוזה ג"כ לא שימשה בתיבה מ"ה לא יחסוד גם את נח שימשה עם בן זוגו . מהרש"ל :
(ש) וכן מסייע הלשון של קרא וה"פ עלה זות ר"ל מרורים כוית טרף מוזכותי בפיה כך אמרה
בפיה : (ת) רז"ל כי היה דבר שמכור הסכל זא"ב עיון ז"ע מאחר שיוכשו שבעת ימים שימתין עוד
שבעת

גר צדק טרף ויתא תביר מחית : כך הוא הגי' שלפנינו וי"ג מחת והיא בינוכי פגול
חוזר לעלה זוק . דיסוד

ורבו ער־הארץ: יי ויצא־נח ובניו ואשתו ונשי־בניו אתו: יט כל־החיה כל־הרמש וכל־העוף כל רומש ער־הארץ למשפחתיהם יצאו מן־התבה: כ ויבן נח מזבח ליהוה ויקח מכל־הבהמה הטהרה ומכל העוף הטהור ויעל על־המזבח: כא וירח יהוה את־ריח הניחח ויאמר יהוה אל־לבו לא אסף לקלל עוד את־האדמה בעבור האדם כי יצר לב האדם רע מנעריו ולא־אסף עוד להכות את־כלחי כאשר עשיתי: כב עד כל־ימי הארץ זרע וקציר וקר וחם וקיץ וחרף ויום ולילה לא ישבתו: ט א ויברך אלהים

את מלעיל

בעל הטורים ב' נחם. הכא ואידך וירח את ריח נגדיו וי' רז' אפי' פוסעי ישראל פקידים סינקו ריח וזהו וירח את ריחנגדיו א'ת נגדיו אלא בנגדיו:

רש"י

הוא תשרי ולרבי יהושע הוא ניסן: הרבו. נעשה כמון טיט שקרמו פניו של מעלה: יד יבשה. נעשה גרוד כהלכתה: בשבעה ועשרים. וירידתן בחדש השני כי' לחדש אלנו ויא' ימים שהחמה יתירה על הלכנה שמשפט דור המבול שנה תמימה היה: אהה ואשתו וגו' יאיש ואשתו כהן התיר להם תשמיש המטה: ו' היצא. הולא כתיב הולא קרי (א) הולא אמור להם שיצאו הולא אם אינם רוצים לזאת הוליאם אמה: ושרצו בארץ. ולא בתיבה מניד שאף הבהמה והעוף נאסרו בתשמיש: יט למשפחתיהם. קבלו עליהם על מנת לידבק במינון: כ מכל הבהמה הטהורה. אמר לא צוה לי הקב"ה להכניס מאלו ו' אלא (ב) כדי להקריב קרבן מהם: כא מנעריו. מנעריו כתיב משכנער לזאת ממעי אמו נתן בו יצר הרע: לא אוסף ולא אוסף. כפל הדבר לשבועה (ג) הוא שכתוב אשר נשבעתי מעבור נוי נח (ד) ולא מצינו

שפתי חכמים

שבעת ימים ויניסו יותר מהרש"ל: (א) ומהרש"ל פירש כי גם בליל וי' הוא הולא והיו הוי' כועל נח לכך אמר שיקרא אותו נוי' כי וי' וי' ד מתחלפים והיו היא. (קמ"ט) כי פי' הולא שיעשה שיצאו מעצמם אבל הולא פי' שיוצאים בעצמם: (ב) כתב הרש"ל כיון רש"י צוה אלל מנח ידע שצריך להקריב קרבן והולא לא מצינו שצוה הקב"ה לנח וע' פירש'י הסבירה מוכחת ע' ז שלא צוה הקב"ה להכניס וכו' אלא דקשה לפי זה שראוי היה לברש על ויבן מזבח או על ויעל עולות. ונראה לי לפרש דודאו יודע היה נח שיקריב קרבן לה' כמו הכל שהקריב קרבן על הטובה שהיה לו מאת ה' וכו' נח שכיכול ממבול שיוציא קרבן במקום תודה דארכש צריכון להודות אף דקשה לרש"י מ"ש שביצא עולם מכל הבהמה הטהורה ומכל העוף הטהור די לו שיציא קרבן בשבילו ובשביל אשתו ובניו וכלותיו ולמה הביא מכל המינים וע' תירץ אמר לא צוה וכו' וכוה יתורצו קוסיות הרש"ל וק'ל: (ג) דא"ל דלא אוסף חד לקללת האדמה להשחית שלשה טפחים של מחרישה וחד להכות כל חי דהיה לו לכלול נחד לא אוסף והי' לבקוב לא אוסף עוד

לקבל

ויסגון על ארעא: יי ונפק נח ובנותיו ואחתייה ונשי בנותיה עמיה: יט כל חיתא כל ריחשא וכל עופא כל דרתיש על ארעא לזרעיהון נפקו מן תיבותא: כ ובנא נח מרבחא קדם יי וניסיב מכל בערא דכנא ומכל עופא דבי ואסיק עלון במרבחא: כא וקביל יי ברענא ית קורבניה ויאמר יי בממריה לא אוסיף למילט עוד ית ארעא בדירל חובי אנשא יצרי לבא דאנשא ביש מועיריה ולא אוסיף עוד לממחי ית כל דחי כמא בעברית: כב עוד כל יומי ארעא זרעא וחצרה וקורא וחומא וקייטא וסתא וימם וליילא לא ובטלון: א וברוך יי

רש"י

מצינו בה שבעה אלא זו שספל דכרוו והיא שבעה וכן דרשו חכמים במסכת שבעות: כב עוד כל ימי הארץ וגו' לא ישבותו. שש עתים הללו שני חדשים לכל אחד ואחד כמו ששנינו חזי תשרי ומרחשון וחזי כסלו זרע. חזי כסלו וטבת וחזי שבט (ה) קור וכו' כב"מ: קור. קשה מחורף: חורף. עת זרע שעורים וקטניות החריפון להתבשל מהר (ו) והוא חזי שבט וחדר וחזי ניסן: קיץ. הוא זמן לקיטת תאנים וזמן שמיבישין אותן בשדות ושם קיץ כמו הלחם והקיץ לאכול הנערים: חום. הוא סוף ימות החמה חזי אב ואלול וחזי תשרי שהעולם חם ביותר כמו ששנינו במסכת יומא שלהי קייטא (ז) קשה מקייטא: ויום ולילה לא ישבותו. מכלל ששבתו כל ימות המבול שלא שמשו (ח) המזלות (ט) ולא ככר בין יום ובין לילה: לא ישבותו

שפתי חכמים

לקבל את האדמה ולהכות את כל החי אלא כפל לא אוסף לשבועה כן ל' ודלא כהרא"ם פירש לא אוסף לקבל משמע להשחית ג' טפחים של מחרישה וגם משמע להכות כל חי אלא כופלו לשבועה: (ד) כתב הרא"ם וא"ת למה לא הביאו לראייה על שספל לשבועה מקרא דהקייטא את בריתי דהכא משמע דכבר ברית רובה לקיומו ולמה הוכרחו להביא ראיה מדבריו קבלה דאשר כשבעתי וכו' זכ"ע. ושם י"ל דמלשון ברית לא משתמע שהיו לשון שבעה אלא הנטחה בעלמא ומ"ם הוכרחו להביא ראיה מקרא דאשר כשבעתי דשפיר משמע דלאו לאו קרי זימני הוא שבעה וק"ל כ"ל: (ה) ה"ג חזי כסליו וטבת וחזי שבט חורף. (כח"י) וכו' כראה דאין לשבט הספירם אלל כמו שפירש הרב וע"ש: (ז) ה"ג קור והוא חזי כסליו וטבת וחזי שבט: (ז) לפי שכל הקיץ הכרויות עדיין קרין מחמת קור של חורף אלא שכתוף קיץ כנחממו וכמכא שסוף הקיץ קשה מעוקרו של קיץ וכן הקור קשה מחורף ג"כ ע"ז דדרך דהא כפ' המקבל משמע שהחורף הוא חזקוחרפו של סתיו וימי כנה. ואיך כתב הכא שקור קשה מחורף אלא שפירש ג"כ ע"ז דדרך וכן משמע מדבריו הרא"ם: (ח) הא דנקט רש"י דוקא שלא שמשו המזלות ולא נקט מכלל שלא נזרע ולא נקבר שברי קאי על כל ג' עתים שמשו דמלתא דפסיטא הוא דכל אותן שש עתים קלוין צאריך והיו המים היו על פני כל הארץ אלא כקט אמירו יום ולילה שאינן קלוין צאריך לא היו לפי שלא שמשו וכו': (ט) שלא שמשו המזלות כל ימי המבול פירוש כל ה"ג חדש וכו' כתב הרא"ם וכו' וא"כ איך ויכל לראות נחמד בתשרי אם חרבו המים שהוא תוך י' כחדש ועוד מהיכן הוא ידע מספר ימים שאמר ויסי מקץ ארבעים יום וגו' ועוד ושלל את הוכחה וגו' איך פירשה בלתי ליר ואיך ראתה אם יש

(י)

מקיש

אֶת־נַח וְאֶת־בְּנוֹי וַיֹּאמֶר לָהֶם פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת־הָאָרֶץ :
 בּ וּמִזְרָאֲכֶם וּחְתָמְכֶם יִהְיֶה עַל כָּל־חַיֵּי הָאָרֶץ וְעַל כָּל־עוֹף
 הַשָּׁמַיִם בְּכָל אֲשֶׁר תִּרְמֹשׁ הָאֲדָמָה וּבְכָל־דָּגֵי הַיָּם בְּיַדְכֶם
 נִתְּנוּ : ג כָּל־רֶמֶשׂ אֲשֶׁר הוּא־חַי לָכֶם יִהְיֶה לֶאֱכֹלָה כִּירֶק
 עֵשֶׂב נִתְּתִי לָכֶם אֶת־כָּל : ד אֶדְבַּשׁ בְּנִפְשׁוֹ דָּמוֹ לֹא תֹאכְלוּ :
 ה וְאֵךְ אֶת־דַּמְכֶם לִנְפְשֹׁתֵיכֶם אֲדַרְשׁ מִיַּד כִּרְחִיב אֲדַרְשֶׁנּוּ
 וּמִיַּד הָאָדָם מִיַּד אִישׁ אָחִיו אֲדַרְשׁ אֶת־נַפְשׁ הָאָדָם : ו יִשְׁפֹךְ
 דַּם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפֹךְ כִּי בְצַלֵּם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת־
 הָאָדָם : ז וְאַתֶּם פְּרוּ וּרְבוּ שִׂרְצוּ בָאָרֶץ וּרְבוּ־בָהּ : * ס חֲמִישִׁי

וַיֹּאמֶר

בעל הטורים ג' במס' הכא' ואך את הדבר . ואך את טמאה . לו' כסס שאסור להרע עמו
 טמאה ואך את דמכם כך אסור לקבל עמו וזכו ואך את הדבר שאפי' הדבר
 אדרוש . ואך את טמאה לומר שמכל חיה אדרשו בין טמאה בין טהורה :

רש"י

ישבותו . לא יפסקו כל אלה (י) מלהתנהג כסדרן . ב וחתיכם . ואימתכם . כמו
 תראו חתת . ואגדה לשון חיות שכל זמן שתינוק בן יומו חי אין צריך לשמרו מן
 הסכברים עוג מלך הכסף מת צריך לשומרו מן העכברים שנאמר ומוראכם ותתכם
 יהיה חומתי יהיה מוראכם על החיות כל זמן שאתם חיים : ג לכם יהיה לאכלה .
 שלא הרשיתי לאדם הראשון בשר אלא ירק עשב (ב) ולכם כירק עשב שהפקרתי לאדם
 הראשון

שפתי חכמים

מקום לבוא ומה תועלת תקיפת בחלון אם לא היה אור וכי' וזכית הדבר בקושי . ול' דמ' שאל שמשו
 המולות היונו שלא היקם תועלת הגלגלים אלא במקום שהיה השמש עומד שם היה אור כל י' ב' חדש
 ולא היו יום וליילה כשאר ימים שהוא י' ב' שעות יום וי' ב' שעות לילה אלא חצי הכדור היה אור וחצי
 כדור היה חשך כל י' ב' חדש כמו שהיה מתחילת הכדור קודם שנתלו המאורות בגלגלים וכן
 כשכנסו תקיפת מפני מי המבול היה השמש על הארץ כדקבוצ בעצם היום הזה וגו' וכן דייקוי לושא
 שאמרו שלא שמשו המולות ולא אמרו שלא האירו המאורות אלא ודאי המאורות האירו אך יום וליילה
 לא היה כשאר ימים וזה שבקט' רש"י ולא כוכב בין יום וליילה כלומר במקום אחד היה כולו יום ובמקום
 א' היה כולו חשך ומפני שהשמש היה על הארץ חרבו פני אדמה מחוס השמש אף שהיה בתוך י' ב'
 חדש וזכה ויתקרו כל קושיית הרא"ש אך מה שהקשה מכון ידע משפר הימים וכו' אפשר שהיה משער
 הימים ע"י שיעור הזמן כמו שפי' בעל העקדה בפרשת בראשית או ע"י כלי שיעור שקורין בל' (א) וזכין
 זיגד' שהיה לו כיוון שהחמה היה זורחת בחלון תקיפת פי' לא לחנם עשאו כי לא היה נח וישב בחשך
 למ' ד' כשר היונו חלון . או ע"י בעלי החיים כמו דאמרוין משמרה ראשונה חמור כוער וכו' או ע"י
 עורבים ותרנגולים כמה דאמר הנותן לשכוי זוכה להבחין בין יום ובין לילה או ע"י סגולת אבן טוב
 או ד' ראוב"ש גבי משה רבינו ע"ה מכין היה יודע אימת יום ואמת לילה וכו' ודוק וס' וראשו
 בסאלות מקורתו : (י) דעת רש"י שלא תפרש ישבותו לשון שניתה ומנוחה מסוס דלא שייך לשון
 מנוחה אלא על השועל שבושה דבר בו שייך לשון מנוחה ששבת ממלאכה זו אבל השועל עמיה כגון
 הכא

יַת נַח וְיַת בְּנוֹתָי וְאָמַר לָהֶן פּוּשׁוּ וּסְגוּ וּמְלוּ יַת אֶרְעָא : בּ וְדַתְלַתְכוּן
 וַיִּמְתְּכוּן הָיִי עַל כָּל חַיֵּי ת אֶרְעָא וְעַל כָּל עוֹפֵי דְשָׁמַיָא כְּכַל
 דִּי תִרְחִישׁ אֶרְעָא וּבְכָל נֹנְי וַיֵּאמֶר בְּיַדְכוּן יִהְיוּן מִסִּירִין : ג כָּל
 רִיחְשָׂא דְהוּא חַי לְכוּן יִהְיִי לְמִיבַל כִּירֹק עֵשֶׂבָא יִהְיִית לְכוּן יַת
 כָּלֵא : ד בְּרַם בְּשָׂרָא בְּנִפְשִׁיה דְמִיָּה לֹא תִכְלוּן : ה וּבְרַם יַת דְמִכּוּן
 לְנִפְשִׁיתִיכוּן אֲתַבַּע מִיַּד כָּל חַיָּתָא אֲתַבְעִינָהּ וּמִיַּד אֲנִישָׂא מִיַּד גְּבַר
 דִּישׁוּד יַת דְמָא דְאָחוּהִי אֲתַבַּע יַת נִפְשָׂא דְאֲנִישָׂא : ו דִּישׁוּד דְמָא
 דְאֲנִישָׂא בְּסַחְרִין עַל מִימַר דִּינֵיָא דְמִיָּה יִתְשַׁד אַרְי בְּצַלֵּם אֱלֹהִין
 עֲבַד יַת אֲנִישָׂא : ז וְאַתּוּן פּוּשׁוּ וּסְגוּ אֲתִילִידוּ בְּאֶרְעָא וּסְגוּ בָהּ :

וַיֹּאמֶר

רש"י

הראשון נתתי לכם את כל : ד בשר בנפשו . אסר להם אכר מן החי (ל) כלומר כל
 זמן שנפשו בו לא תאכלו הבשר : בנפשו דמו . בעוד נפשו בו : בשר בנפשו לא
 תאכלו . הרי אכר מן החי . ואף בנפשו דמו לא תאכלו . הרי דם מן החי : ה ואך
 את רמבם . אעפ"י שהתרתיו לכם נטילת נשמה בבהמה את דמכם אדרוש (ט) השופך
 דם עממו : לנפשותיכם . אף החונק עממו (ג) אף על פי שלא ילא ממנו דם : מיד
 כל חיה . לפי שחטאו דור המבול והפקרו למאכל חיות רעות לשלוט בהן שנאמר
 נמשל כבהמות נדמו לפיכך הוצרך להזהיר עליהן את החיות : מיד האדם . מיד
 הסורג במויד ואין עדים אני אדרוש : ומיד איש אחיו . שהוא אוהב לו כאח והרגו
 שוגג אני אדרוש אם לא יגלה ויבקש על עונו לימחל שאף השוגג צריך כפרה ואם
 אין עדים לחייבו גלות והוא אינו נכנע הקב"ה דורש ממנו . כמו שדרשו רבותינו
 והאלהים אנה לידו כנוסעת מכות הקב"ה מוזמן לפונדק אחד וכו' : ו באדם דמו
 ישפך . אם יש עדים המייתוהו אתם למה כי בצלם אלהים עשה את האדם וזה מקר' ז'
 חסר וצריך להיות עשה העושה את האדם וכן הרבה במקרא : ז ואתם פרו ורבו .

לפי

שפתי חכמים

הכא על עקום אין שייך לומר שנתו אלא פועל שלהן דהיינו הקדוש ב"ה לזה מירש לשון הפסקה :
 (ב) קצ"מ' מה שהתיר לכם הבשר יותר מלאדם כלע"י לפי שקודם היה האדם והנחמה שיון כלם
 מעשי ה' יצטר מן האדמה ואין לזה יתרון על זה ולמה ימות האחד את חברו אבל בזמן המבול שחטאו
 כלם והיה ראוי שיאבדו כולם אלא שנתקיימו בזכות נח וזכה היה לו יתרון על הב' וכו' : (ל) כתב
 הרא"ש הכנסתם הכנסו שמתאחי בנפשו בעוד נפשו בו לא תאכלו הרי אכר מן החי בעוד נפשו נדמו
 לא תאכלו הרי דם מן החי וכו' מן בנפשו במקום עם כאלו אמר הבשר בעודו עם הנפש לא תאכלוהו
 ומיתורא דדמו דרשו שנתק בנפשו נדרש לנפשו ולאחריו בשר בנפשו בנפשו דמו ופשוטו הבשר בעודו
 עם נפשו וכן בשעק נפשו דמו כלומר כשדמו עודנו עם נפשו לא תאכלו ומה שהוצרך לומר בעוד
 נפשו בו ולא אמר כלשוון הכתוב בשר עם נפשו כאו כן ממלת נפשו הוא מפני שבשר עם נפשו לא
 תאכלו מורה שלא תאכלו הנפש עם הבשר יחד לשיקך פי' בנפשו בעוד נפשו בו וכו' : (כז) קצ"מ'
 דמי' משופך דם אחר הא כבר נאמר ויודי האדם : (ג) דאם לא כן לנפשותיכם למה לי :

קצ"מ

ג' צדק . רישור המא' ראנשא . הסיוף התרגום בפהדיון על מומר דיוני . ונכל' ד' טמאה
 אבקלים

ה' ואמר אלהים אל-נח ואל-בניו אתו לאמר : ט ואני הנני מקים את-בריתי אתכם ואת-זרעכם אחריכם : י ואת כל-נפש החיה אשר אתכם בעוף בבהמה ובכל-חית הארץ אתכם מכל יצאי התלה לכל חית הארץ : יא והקימתי את-בריתי אתכם ולא יפרת כל-בשר עוד ממי המבול ולא יהיה עוד מבול לשחת הארץ : יב ואמר אלהים זאת אות-הברית אשר-אני נתן ביני וביניכם ובין כל-נפש חיה אשר אתכם לדרת עולם : יג את-קשתי נתתי בענן והיתה לאות ברית ביני ובין הארץ : יד והיה בענני ענן על-הארץ ונראתה הקשת בענן : טו וזכרתי את-בריתי אשר ביני וביניכם ובין כל-נפש חיה בכל-בשר ולא יהיה עוד המים למבול לשחת כל-בשר : טז והיתה הקשת בענן וראייתה לזכר ברית עולם בין אלהים ובין כל-נפש חיה בכל-בשר אשר על-הארץ : יז ואמר אלהים אל-נח זאת אות-הברית אשר הקימתי ביני ובין כל-בשר אשר על-הארץ : פ והיה

בעל הטורים ס"ת מקים שהסס מקום להס בריות להחיותם :

רש"י

לפי פשוטו הראשונה (ס) לזכרה וכאן לזווי . ולפי מדרשו להקיש מי שאינו עוסק בפריה ורביה לזכור דמים : ט ואני הנני . מסכים אני עמך שהיה נח דואג לעסוק בפריה ורביה עד שהבטיחו הקדוש ב"ה שלא לשחת העולם עוד וכן עשה ובאחרונה (ע) אמר לו הנני מסכים לעשות קיום וחוק ברית להבטחתי והתן לך אות : יוד חית הארץ אתכם . הם המתהלכים עם הכריות : מכל יוצאי התבה . להביא שקלים

שפתי חכמים

(ס) קצ"מ) מסובר דפ' ויאמר אלהים פרו ורבו הוא פי' של ויברך אותם אלהים וכן נמי קרא דוואמר אלהים פרו ורבו דכני נח הוא פי' של ויברך אלהים אבל מכות פריה ורביה לא למדנו לא מקרא דואמר פרו ורבו דלא כתוב בוה דרכה : (ע) וכן עשה באחרונה ר"ל וכן עשה בפעם שנית כלומר אע"פ שהבטיחו כבר לעול מ"מ היה דואג לפי שהבטחתו של הקב"ה על תכלי הוא אם עושי רצונו מקיים הבטחתו ואם לאו אין מקיים הבטחתו ולכך היה דואג עד שהבטיחו הקב"ה שלא להביא מבול עוד ככ"ל ובזה יתורץ ג"כ למה כוה לנח על מכות פריה ורביה הא כבר כוה לאדם לא משהו שהיה נח דואג משהו היה כרוך לנחות לו ואין להקשות למה היה דואג הא כבר נבע הקב"ה כדפי' רש"י לעול לא אוסף כפל הדבר לשכועה ד"ל לפי שכתוב ויאמר ה' אל לכו לא אוסף וגו' ר"ל כך עלה עליו ט

ואמר יי לנח ולבנותי עמיה למימר : ט ואנא ה' אנא מקים ית קיימי עמכון ועם בניכון בתריכון : י ועם כל נפשא חיתא דעמכון בעופא בבשרא ובכל חנת ארעא דעמכון מכל נפקי תיבותא לכל חנת ארעא : יא ואקום ית קימי עמכון ולא ישתיצי כל בשרא עוד ממי טופנא ולא יהי עוד טופנא לחבלא ארעא : יב ואמר יי דא את קיים די אנא יתיב בין ממרי וביניכון ובין כל נפשא חיתא די עמכון לדרי עלמא : יג ית קשתי יהבית בעננא ותהי לאת קיים בין ממרי ובין ארעא : יד ותהי בעננותי עננא על ארעא ותרחו קשתא בעננא : טו וזכרנא ית קיימי די בין ממרי וביניכון ובין כל נפשא חיתא בכל בשרא ולא יהוין עוד ממיא לטופנא לחבלא כל בשרא : טז ותהי קשתא בעננא ואחוינה למדבר קיים עלם בין ממרא דיין ובין כל נפשא חיתא בכל בשרא די על ארעא : יז ואמר יי לנח דא את קיים די אקיימית בין ממרי ובין כל בשרא דעל ארעא :

והו

רש"י

שקלים (ב) ורמשים : חית הארץ . להביא הנוזקין שאינן בכלל החיה אשר אתכם שאינן הלוכין עם הכריות : יא והקימותי . אעשה קיום (ז) לבריתי ומנה קיומו את הקשת כמו שמסיים והולך : יב ככתב חסר טיש דורות שלא הוזכרו לאות (ק) לפי שלדקים גמורים היו כמו דורו של חזקיהו מלך יהודה ודורו של רבי שמעון בן יוחאי : יד בענני ענן . כשתעלה במחשבה לפני להביא (ר) חשך ואבדון

שפתי חכמים

של הקב"ה אבל נח לא ידע כלום בדבר : (ב) שקלים הם עופות טמאים כגא' בהם דקן הם ורמשים כממען . מהרש"ל : (ז) דקשה להשי' והלא כבר כתוב ואני הנני מקים את בריתי : (ק) וא"ת היאך נשמע דרש זה ממה שכתוב חסר וכו' דכך פירש לדורות עולם את קשתי כקמי בענן ר"ל בזמן שהדורות חסרים שהן רשעים כרובים לאות הקשת ובזמן שהדורות מלאים שהם נדיקים אין צריכון לאות הקשת וכו' ועי' דכתיב משמע הואיל וכתב' לדרת חסר קרינן לדרת נקמ' נקמ' דלת ת וסת' חתת הריש' לטון דירה והוא לטון יחוד וכו' לדרת עולם ר"ל לאותן משפחות הדורין בעולם את קשתי כקמי בענן והא כויד הא לכל עולם הוא נותן אלא טיש דורות וכו' רש"י ומהרש"ל פירש אלו ככתב לדורות מלא ה' כל הדורות לעולמו עד הוצרכו לאות אבל עכשיו שכתוב לדרת חסר לדורות שהם לע"פ הם כרובים לאות אבל לדורות שהם לע"פ הדורין בעולם אין כרובין לאות מהרש"ל : (ר) דעת רש"י לה' דהא בענני ענן לאו עננים מתם קאמר כלומר אם ראויים אתם למבול ותעלה

גר צדק

אנקלוס סמך בפסוק במלת האדם הימורה ופירש מר"ל כשזש אנשים עדים נדבר וגם כן שהיו הדיונים רבים ואין למיסק וביאר הדבר כדי שלא יטעו להנין שכתבם מורה רשות לכל אחד ואחד להקסם

ששי יח ויהיו בני־נח היצאים מן־התבה שם וחס ויפת
 וחס הוא אבי כנען: יש שלשה אלה בני נח ומאלה נפצה
 כל־הארץ: כ ויחל נח איש האדמה וישע ברם: כא וישת
 מן־היין וישכר ויתגל בתוך אהלה: כב וירא חם אבי כנען
 את ערות אביו ויגד לשני־אחיו בחוץ: כג ויקח שם ויפת
 את־השמלה וישמו על־שכם שניהם וילכו אחרנית ויכסו
 את ערות אביהם ופניהם אחרנית וערות אביהם לא ראו:
 כד וייקץ נח מינו וידע את א־שר־עשה לו בנו הקטן:
 ויאמר

בעל הטורים ג' כחם' - הכא ויטע ה' אלהים בן בעדן - ויטע אשל דרשו ז'ל מסיכן לקח מגן
 עדן וכן אכרסה לקח האשל מגן עדן: היין גימ' וללה: ויתגל אוחית
 גליות שגלו בראש גולום ע"י היין:

רש"י

ואבדו לעולם: טז בין אלהים ובין כל נפש חיה - בין מדת הדין של מעלה ובינוכס
 שהיה לו לכתוב בינו ובין נפש חיה אלא זהו מדרשו כשתבא מדת הדין לקטרע עליכס
 לחייב אתכם אני רואה את האות וכוכר: י"ז ואת אות הברית - הראהו הקשת והאמר
 לו הרי את שאלמתי י"ח וחס הוא אבי כנען - למה הוצרך לומר כאן לפי שהפרשה
 עסוקה ובה בשכרותו של נח שקלקל בה חס ועל ידו נתקלל כנען ועדיין לא
 כתב תולדות חס ולא ידענו שכנען בנו לפיכך הוצרך לומר כאן וחס הוא אבי כנען:
 כ ויחל - עשה עמנו חולין (ש) שהיה לו לעסוק תחלה בנטיעה אחרת: איש
 האדמה - אדוני האדמה כמו איש (ת) נעמי: וישע ברם - כשכנס לתיבה הכניס
 עמו זמורות ויחורי (א) תאנים: כא אהלו - אהלה כתיב רמז לעשרה שטנים
 שנקראו

שפתי חכמים

וקעלה במחשבה לפני להביא חושך ואבדון בעולם ונראה הקשת בענן וזכרתי וגו' ולא יהיה עוד
 וגו' אבל אי פירוש עכניס ממש למה אמר ולא יהיה עוד המבול למים וכי בשביל שהיו עכניס על
 הארץ ראוים הם למבול: (מסרת"ש) ב"ל דיוקן דרש"י הוא מדקבוב ענן על הארץ שיוחס הענן אל
 הארץ וכי מה שיוכית יש לענן על הארץ הול"ל בעניו ענן בשמים ל"פ שאינו לשון ענן ממש אלא
 חשך וכי על הארץ ר"ל על העולם: (ש) (קב"מ) דאל"כ ויחל ל"ל לא ה"ל אלא ויטע ברס:
 (ת) (קב"מ) דאין לפרש איש של נעמי מפני שאין האיש קטין כמו האשה שקטניה לבעל עד שאמר
 איש אשה כמו שאמר אשת איש כי סמוכות אשת איש הוא ע"ד הקבין: (א) וא"ל מנ"ל לרש"י
 שהכניס עמו זמורות של תאנים בשלמא זמורות של גפן שהכניס עמו מדקבוב ויטע ברם ואין
 נטיעה אלא זמורות דזרעית דרע של אילן שסם הגרעין שנתך הפרי אינו נקרא נטיעה אלא
 זמורות של תאנים מנ"ל - ורבי איסריל בניאוריים שלו תירץ דהוכחתי מדקבוב ויחל ויפרש עשה
 עמנו חולין שהיה לו לעסוק תחילה בנטיעה אחרת כדפירש"י משמע שהיה לו ג"כ שאר נטיעות
 ואינו לא ידעבין מאיזה מין אילן היה לו נטיעות אלא הואיל ולא היוכר בקורה עד כאן מין אחר
 אלא תאנים כדקבוב כפ' בראשית ויפסרו עלה תאנה לכך אנו אומרים מין תאנים היה לו - ונ"ל כיון
 דחס

יח והיו בני נח די נפקו מן תיבותא שם וחס ויפת וחס הוא אבתי
 דכנען: יש תלתא אלין בני נח ומאלין אתבדרו בכל ארעא:
 כ ושרי נח גבר פלח בארעא ונציב ברמא: כא ושתי מן חמר
 וירוי ואתגלי בגו משכניה: כב וירא חם אבתי דכנען ירת
 עריתא דאבתי וחי לתרין אחותי בשוקא: כג ונסיב שם ויפת
 ית כסותא ושוויא על כתף מרוריון ואילו מחורין וכסויא ית
 עריתא דאבתי ונפיהו מחורין ועריתא דאבתי לא חוו:
 כד ואתער נח מחמריו וידע ית דעבר ליה בריו ועיבא:
 ואמר

רש"י

שנקראו על שם שומרון (ב) שנקראת אהלה (ג) שגלו על עסקי היין שגא' השותים
 במזרקי יין: ויהגל - לשון ויתפעל: כב וירא חם אבי כנען - יש מרבתינו אומרים
 כנען ראה והגיד לבניו לכך הזכיר על הדבר ונתקלל: וירא את ערות אביו -
 יש אומרים (ד) סרסו ויש אומרים רבעו: כג ויקח שם ויפת - אין כתיב ויקחו אלא
 ויקח למד על שם שנתאמן במזוה יתה מיפת לכך זכו בניו לטלות של זיוית - ויפת
 זכה לקבורה לבניו שגאמר אתן לגוג מקום שם קבר - וחס שכזה את לביו כאמר
 בזרעו כן ינהג מלך אשור את שבי מזרים ואת גלות כוש נערים וזקנים ערום ויחף
 וחסופי (ח) שת וגו': ופניהם אחרנית - למה כאמר פעם שנייה ללמד ששקדכו
 אללו והזכרו להפוך עמם לכסותו הפכו פניהם אחרנית: כד בנו הקטן - הפסול
 והכזוי

שפתי חכמים

דחס בנו סרסו כדי שלא יוליד בן רביעי ומסיכן ראה חס שמבקש להוליד עוד בן רביעי אלא מדקב
 כטיעות המביאין לידו תאום ולא מבינו סוס פרו המביאה לידו תאום כמו הקאסה כמ"ס ז'ל עץ
 שאכל ממנו אד"הר תאנה היה שגאמר ויפסרו עלה תאנה וגו' במה שקלבו בזה נתקבו ומכח אותו
 עץ כלבש בתאוות הגופניות כמו שגא' וידע אדם עוד אשתו ויפרש"י הוסיף תאום על תאוות מש"ה
 ויפרש"י כשכנס לקיבה הכניס עמו זמורות ויחורי תאנים והר"ל מביא תירץ אחר בשם ר"י
 מאור לייבש לבו זמורות ויחורי תאנים מתקלקלין טפי ממים לפיכך הכניסם יותר משאר אילנות:
 (ב) (קב"מ) ביחזקאל ותלדנה בנים ונכות וזמורותין שומרון אהלה וירושלים ומדקבוב כאן אהלה
 בתקום אהלו רמז גלילות שומרון: (ג) ולפ"י נוחא לשון ויתגל שהוא לשון גלוג: (ד) ו"ל סרסו
 ו"ל רבעו כסמוך אפרסכו בע"ה: (ה) ותסופו לשון גליון שת לשון ערוה שהיו ערומוס ולא היה
 להם בגד לבסות ערותן אבל יפת שכסה זכה ג"כ לכסוי דהיינו קבורה - וחס שנתאמן במתה
 יותר וכסה בשמלה זכה לטלות של זיוית והא דאמר נחם' בוטס בשכר שאמר אברהם אבינו אס
 מחוט ועד שרוך כעל זכו בניו לשני מצות לחוטיין של תכלת ולרצועות של תפילין דמשמע דמצות
 זיוית לא זכו בה אלא מדבור החוט ולא משום כיוסיו של שם י"ל דטלות של זיוית לחוד ותכלת לחוד
 דמשום

גר צדק

להכנס מן הרובח אלא דניכא דיוני: ומאלין אתבדרו בכל ארעא: וכן בתרגום וינתן
 אתבדרו למיתב בכל ארעא ויש ספרים אתבדרת כל ארעא כזורת הססוק ויש ספרים אתבדרו כל
 ארעא:

כה ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו: כו ויאמר ברוך יהוה אלהי שם ויהי כנען עבד למו: כז ויאמר ליפת וישכן באהלי-שם ויהי כנען עבד למו: כח ויהי נח אחר המבול שרש מאות שנה וחמשים שנה: כט ויהי כלי-ימי-נח תשע מאות שנה וחמשים שנה וימת: פ
 ו ואלה תולדת בני-נח שם חם ויפת וילדו להם בנים אחר המבול: ג בני יפת גמר ומגוג ומדי ויון ותבל ומישך ותירס: ד ובני גמר אשכנז וריפת ותגרמה: ו ובני יון אלישה ותרישיש בתים ודרנים: ה מאלה נפרדו איי הגוים בארצתם איש לרשנו למשפחתם בגויהם: ו ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען: ז ובני כוש סבא וחילה וסכתה ורעמה וסבתכא ובני רעמה שבא ודרן: ח וכוש אוליר ית גמורד

הוא

מלעיל

בעל הטורים גי' ב' רמז לדמי סקלים טל עבד:

רש"י

(ו) והבנוי כמו הנה קטון נתת בני כנען: כה ארור כנען: אתה גרמת לי (ז) שלא אוליד בן רביעי אחר לשמשני ארור כנך רביעי להיות משמש את זרעם של אלו הגדולים שהוטל עליהם טורח עבודתי מעתה: ומה ראה חם שסרסו (ח) אמר להם לאחיו אדם הראשון שני בנים היו לו והרג זה את זה בשביל ירושת העולם ואבינו יש לו שלשה בנים ועודנו מבקש בן רביעי: כו בריך ה' אלהי שם: שעתיד לשמור הכטמתו ולרעה (ט) לתת להם את ארץ כנען: ויהי: להם כנען לתם עובד: כז יפת

שפתי חכמים

דמשום כוסו של שם זכו לטלית עם זכות של לכן ומשום דיבורו של אברהם זכו לתכלת: (ז) דאל"כ למת קרא אותו קטן והלא גדול מופת הוא שהרי הקרא מוכה אותו קו"ס יפת ואין לו אחר משום חשיבותו מוכה אותו קודם יפת כמו שמוכר את שם ראשון משום חשיבותו כמ"ט רש"י בני יוולד את שם ואת חם ואת יפת דהא חם שהות שכבול ומכרם ל' פי' דקשה ליה דהא הלא שם היה בקטן דמקוב ויהי נח בן חמש מאות שנה וגו' ובמקוב ובח בן ת"ר שנה והמבול היה וגו' ובמקוב שם בן מאה שנה שנתים אחר המבול ש"מ שנוולד בן תק"ב שנה לאביו ש"מ שהוא הקטן עב"ל: (ז) מ"ד סרסו הוכמתו ומכאן מדמכב ארור כנען למת קלל כנען אלא משום שחם סירס את אביו לכך אתה גרמת לי וכו' ומ"ד רבעו הוכמתו מדמכב וירא חם ומקוב חם וירא אותם שחם אתם להלך שרבעה חף כאן שרבעו ורא דקלל את כנען והא הוא רבעו וגם סרסו ומירשו תת' הא שלא קלל את חם בעצמו לפי שכתוב ויברך אלהים את נח ואת כנעו ואין קללה במקום ברעה: מהרש"ל: (ח) וא"ת מהיכן ראה חם שמתקנח נח בן רביעי וי"ל משום דמקוב ויתגל כנך אהלה

כה ויאמר ליט כנען עבד פלח יהא לאחיו: כז ויאמר ברוך יהוה אלהיה שם ויהי כנען עבד לאחיו: כח ויאמר ליפת וישכינה במשכניה ויהי כנען עבד לאחיו: כט ויהי נח תשע מאה וחמשים שנים וימת: א ואלו תולדת בני נח שם חם ויפת ואתילודו להוין בניו בנת טופנא: ב בני יפת גומר ומגוג ומדי ויון ותוכל ומישך ותירס: ג ובני גומר אשכנז וריפת ותגרמה: ד ובני יון אלישה ותרישיש בתים ודרנים: ה מאלו אתפרשו גנות עממיא בארעתהוין גבר ללישניה לזרעתהוין בעממיהוין: ו ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען: ז ובני כוש סבא וחילה וסכתה ורעמה וסבתכא ובני רעמה שבא ודרן: ח וכוש אוליר ית גמורד

רש"י

כז יפת אלהים ליפת: מתורגם יפת ירחיב: וישכון באהלי שם: ישרה שכינתו בישראל: ומדרש חכמים אע"פ שיפת אלהים ליפת שכנה כורש שהיה מבני יפת בית שני לא שרתה בו שכינה ויכוין שרתה במקדש ראשון שכנה שלמה שהיה מבני שם: ויהי כנען עבד: אף משיגלו (י) בני שם ומכרו להם עבדים מבני כנען: ב ויתירם: (ב) זו פרס: ח להיות גבור: להמריד (ל) כל העולם על הקדוש ברוך הוא

שפתי חכמים

אהלו קרו ואהלה מקוב ופירש"י ויתגל ל' ויתפעל כלומר שחם התפעל את עצמו כאילו שמש עם אשתו כלומר בקושו אבר כאילו שמש וזוה הכיר בו שמתקנח בן רביעי וק"ל ע"ל שכתבתו יסוב אחר על זה ושיניהם כאחד טובים: (ט) הא דמפרשים הקרא על זרעו של שם ולא על שם עצמו ג"ל משום דמקוב ויהי כנען עבד למו ואי קאי על שם היה לו לכמוב ויהי כנען עבד לו א"כ משום דמקוב אלהי שם ולא משום שנאמר אלהי בני יחוד (בחינו) אלא דוקא בני אומה מיוחד שמו כנען אלהי ישראל אלהי העברים לכך מפרשו על זרעו של שם: (י) דאי בומן התלכות הרי כבר מקוב ה' אלהי שם וגו' ומה ת' ל' פעם שנויה ויהי כנען עבד למו אלא חף משיגלו וכו': וא"ת בשביל יפת א"כ הול' ל' יפת אלהים ליפת ויהי כנען עבד למו ואח"כ וישכון באהלי שם אלא לומר לך חף משיגלו וכו': (ב) וא"ת למת מפרש ויתר תירס מי היה יותר ממה שמפרש באחרים וי"ל לפי שפי' לעיל היה לכך מפרש תירס מי היה יותר ממה שמפרש באחרים גם הוא היה תירס וק"ל ועי' משום דמקוב כאן מדו ולא מקוב פרס א"כ מקשו הרי בכל המקרא מצינו מדו ופרס יחד ל' ש' תירס זה פרס: הרא"ש: (ג) דהא לדרך ואזני אומר וכו' שהוא גמרא בפ"ק דיומא ופרסאי מ"ל דמית קאתי דמקוב בני יפת גומר וגו' ומני רב יוסף תירס זו פרס: (ד) ק"ת (ג) דאל"כ החל ל' ל' שהרי הוא לא היה מתחיל למרות דבקה"ה שעדיין צמיא אכוש החל וכו'

גר צדק

נגות עממיא: כן הוא תרגום אויס בלשון רבים ובלשון יחיד כוסא ומעט מועד כוסי רכבים ובפ' המוכר את הספינה ואת הנס ואולי קראו לאוי הים בלשון נגות כי הם המקומות הנגונים והכוסים בתוך הים ונקל להתחלף בגי' בוא"ו:

הוא החל להיות גבר בארץ : ט הוא היה גבר ציד לפני
 יהוה על כן יאמר כנמרד גבור ציד לפני יהוה : ותהי
 ראשית ממלכתו בבל וארץ ואכד וכלנה בארץ שנער :
 יא מן הארץ ההוא יצא אשור ויבן את נינוה ואת רחבת עיר
 ואת כללה : יב ואת רסן בין נינוה ובין כללה היא העיר
 הגדלה : יג ומצרים ילד את לודים ואת ענמים ואת להבים
 ואת נפתחים : יד ואת פתרים ואת כסלחים אשר יצאו
 משם פלשתים ואת כפתרים : טו וכן ילד את
 צידן בכרו ואתחת : טז ואת היבוס ואת האמרי ואת
 הגרנשי : יז ואת החוי ואת הערקי ואת הסיני : יח ואת
 הארודי ואת הצמרי ואת החמתי ואחר נפצו משפחות
 הכנעני : יט והי גבול הכנעני מצידן באכה גררה עד עזה
 באכה סדמה ועמרה ואדמה וצבים עד לשע : כ אלה בני
 חם למשפחתם ללשונתם בארצתם בנייהם : כא ולשם
 ילד גסה הוא אבי כל בני עבר אחי יפת הגדול : כב בני שם
 יצבים ק'

בעל הטורים ג' כמס' הכא על כן יאמר בס' מלחמות ה' ולביון יאמר אש ואש וילד כס'
 מלמד שסיה כמרוד אש מלחמה ולוכד ערים כדכתיב ותהי ראשית ממלכתו
 וזכו ע"כ יאמר בספר מלחמות ולביון יאמר סיהא כל היולד בה גבור וגנה קומה כמרוד ויהא ניכר
 ויאמרו הכל זה ילד בה :

רש"י

הוא בעצת דור הסלנה : ט גבור ציד . לך דעתן של בריות כפיו ומטען למרוד
 במקום : לפני ה' . מתכוין (מ) להקניטו על פניו : על כן יאמר . על כל אדם
 מרשיע בעוה פנים יודע רכובו ומתכוין למרוד בו יאמר זה כמרוד גבור ליד :
 יא מן הארץ . כיון שראש אשור את בניו שומעין למרוד ומורדין במקום לבנות
 המגדל יא מתוכם : יב העיר הגדולה . היא נינוה (ג) שכאמר ונינוה היתה עיר
 גדולה

שפתי חכמים

וכו' אלה סהו מעינין חילול שילל השם כשהרסו . (נח"י) וכו' דמוכרח הוא לפרשו מעינין
 שהחלה דאי הוא חל' מרד תקיף ל' והכו ה' ל' הוא החל להיות גבור לפני ה' אבל אם הוא מלשון
 שהחלה ח"ס וה"ס הוא החל ר' ל' שהוא הים המתחיל להיות גבור להמרוד . והוא הים גבור ליד לפני
 ה' מתכוין להקניטו ע"ש : (מ) דקשה לרש"י הא בכל מקום שהוא הוא לפני ה' : (ג) מסוס דלא
 ידעינן אי העיר הגדולה קאי על נינוה או על כללה : (כח) כשם תוספת דיומא דף י' דאש"ד דכללה
 הגדולה

הוא שריו למחוי גבר מקיף בארעא : ט הוא היה גבר מקיף
 קדם יו על כן יאמר כנמרוד גבר מקיף קדם יו : י ויהוה ריש
 מלכותיה בכל וארץ ואכד וכלנה בארעא דבבל : יא מן ארעא
 ההיא נפק אתיראא ובנא ית נינוה וית רחבות קרפא וית כללה :
 יב וית רסן בין נינוה ובין כללה היא קרפא דבבא : יג ומצרים אוליד
 ית לודאי וית ענמאי וית להבאי וית נפתוחאי : יד וית
 פתרוסאי וית כסלוחאי די נפקו מתמן פלשתאי וית קפוטקאי :
 טו וכן ילד אוליד ית צידון בוכריה ויתחת : טז וית יבוסאי וית אמודאי
 וית גרנשאי : יז וית חיואי וית ערקאי וית אנתוסאי : יח וית
 ארודאי וית צמראי וית חממאי וית רחבת עיר
 כנענאי : יט ויהוה תחום כנענאי מצידון מטי לגרר עד עזה
 מטי לסדום ועמורה ואדמה וצבים עד לשע : כ אלון בני חם
 לרדעיה רהוין ללישנהוין בארעתהוין בעממיהוין : כא ולשם אתיליד
 אף הוא אביוהוין דכל בני עבר אחוהי דייפת דבא : כב בני שם
 עילם

רש"י

גדולה לאלהים : יג להבים . שפניהם דומים (ס) ללהב : יד פתרוסים וכסלוחים
 אשר יצאו משם פלשתים . משניהם יצאו שהיו פתרוסים וכסלוחים מחליפין משכב
 נשותיהם (ע) אלו לאלו ויצאו מהם פלשתים : יח ואחר נפוצו . מאלה נפוצו
 (ב) משפחות הרבה : יט גבול . סוף ארצו כל גבול ל' סוף וקצה . בוואכה . שם דבר
 ול' כאלה האומר לחברו גבול זה מגיע עד אשר תבא לגבול פלוני : כ בלשונותם
 בארצותם . אע"פ שנחלקו ללשונות וארצות כלם בני חם הם : כא אבי כל בני
 עבר . הנהר (צ) היה סם : אחי יפת הגדול . אינו יודע אם יפת הגדול אש שם
 כשהוא אומר שם בן מאת שנה וגו' שנתים אחר המבול הוי אומר יפת הגדול שהיו

שפתי חכמים

הגדולה ה' ל' ובין כלל העיר הגדולה היא ל' וע"ש : (ס) כל היבא שהשם הוא מלה עברית משרשים
 למס נקרא כן אלה מורה על דבר זה אבל היבא שאין השם מלה עברית לא פי' כלום : (ע) (כח) י'
 דאש"ד בכסלוחים לכד ה' ל' וכסלוחים ילד אש פלשקום ולא לומר אשר יצאו משם גם אין לפרש
 בוונת המקרא שנותן סימן והדלג שבו כסלוחים אשר יצאו דהא לא מוזנו כסלוחים אחר מוזכר
 במקרא : (פ) דא' ל' ואחר כסלוחי קאי על אותן הזכורים לעיל שם בני כנען דא' ל' לא ה' ל' לכתוב
 אלא ואחר כסלוחי דודאי קאי על אותן דלעיל למס ליה למוכב משפחות הכנעני אלא מלה כסלוחי
 משפחות הרבה ר' ל' שאר משפחות וקאי על שלשה בני נח הראש' : (צ) דלפי פסוקו של קרא
 משמע

גר צדק

גבר תקיף . תרגם גבור לוד גבר תקיף אולי הכין מלשון בית מצודות המגדלים הגבוהים והתוקים
 שמירוס אחד להם לדעת קצת :

עילם ואשור וארפכשד ולוד וארם : כג ובני ארם עויז וחול
 וגתר ומש : כד וארפכשד אוליד ית שלח ושלח אוליד ית עבר :
 כה ולעבר ילד שני בנים שם האחר פלג כי בימיו
 נפלגה הארץ ושם אחיו יקטן : כו ויקטן ילד את אלמודד
 ואת שלף ואת הצרמות ואת ירח : כז ואת הדורם ואת
 אוול ואת דקלה : כח ואת עובל ואת אבימאל ואת שבא :
 כט ואת אופר ואת חוילה ואת יובב כל אלה בני יקטן :
 ל ויהי מושבם ממשא באכה ספרה הר הקדם : לא אלה בני
 ישם למשפחתם ללשונתם בארצתם לגויהם : לב אלה
 משפחת בני נח לתולדתם בגויהם ומאלה נפרדו הגוים
 בארץ אחר המבול : * פ שביעי
 יא ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים : כ ויהי
 בנסעם מקדם ומצאו בקעה בארץ שנער וישבו שם :
 ויאמרו

בעל הטורים ספה אחת (ע"כ) גי' לטון הקדש : ודברים ב' במסרה הכא' ואורך והכלים
 ודברים הרבה שהרבו לדבר הכלים הרבה :

רש"י

בן חמש מאות שנה היה נח כשהתחיל להוליד והמבול היה בשנת שש מאות שנה כמלא
 שהגדול בכניו היה בן מאה שנה (ק) ושם לא הגיע עד שנתים אחר המבול : אחי
 יפת . לא אחי חם שאלו שניהם כבדו את אביהם וזה בזהו : כה נפלה . נתבלבלו
 הלשונות ונסונו מן הבקעה ונתפלגו ככל העולם למדנו שהיה עבר כביא שקרא שם
 בנו על שם העתיד ושנינו בסדר עולם שבסוף ימיו נתפלגו (ר) שה'ת בתחלת ימיו
 (ש) הרי יקטן אחיו טעיר ממנו והוליד כמה משפחות קודם לכן שאמר יקטן ילד
 וגו'

שפתי חכמים

משמע דעבר שם אדם הוא וא"כ למה אמר אחי כל בני עבר וכו' לא היה שם אלא אחי בני עבר
 לבד והלא גם שאר בניו היו לו לשם ל"ט דעבר לאו שם אדם הוא אלא עבר הנהר ולא כפי
 הרה"ס שפי' לאו בני עבר בן בנו דמאי רבותא דעבר הא כל אחד ואחד אחי כל משפחה ומשפחה
 היובאת ממנו א"כ עבר ר"ל עבר הנהר : (ק) וא"ת ומה הוכחה זו דילמא חס היה בן מאה שנה
 כשנא המבול ושם היה בן ק"ב שנה אחר המבול ויפת היה בן ק"ג שנה אחר המבול וי"ל
 משום דבדורות הראשונים כל בניו שהולידו היו מולידין סנה אחר סנה כדאמרינן בפרק סוחר
 ומורה ואחר שהודיענו שולד שם בשנת תק"ב שהוא שנתים אחר המבול למדנו שסם היה האחרון
 כי יפת נולד בשנת תק"א וחם נולד בשנת תק"ב לחיו נח וק"ל : (ר) והיאך דע' אלא כביא היה :
 (ש) ר"ל ולא נביא היה אלא בן היה המעשה בתחלת ימיו וקראו בן על שם המעשה יצרי יקטן וכו'
 וא"ק

עילם ואשור וארפכשד ולוד וארם : כג ובני ארם עויז וחול
 וגתר ומש : כד וארפכשד אוליד ית שלח ושלח אוליד ית עבר :
 כה ולעבר ילד שני בניו שם האחר פלג כי בימיו
 נפלגה הארץ ושם אחיו יקטן : כו ויקטן ילד את אלמודד
 ואת שלף ואת הצרמות ואת ירח : כז ואת הדורם ואת
 אוול ואת דקלה : כח ואת עובל ואת אבימאל ואת שבא : כט ואת
 אופר ואת חוילה ואת יובב כל אלו בני יקטן : ל ויהוה
 מותבנהוין ממשא מטי לספר טור מדנתא : לא אלו בני שם
 דזרעיהוין ללישנהוין בארעהרהוין בעממיהוין : לב אלו
 זרעית בני נח לתולדתהוין בעממיהוין ומאלו אתפרשו עממא
 בארעא בתר טופנא : * ויהוה כל ארעא לישן חד וממלל חד : כ והנה
 במישלהוין מקדמיתא ואשכחו בקעתא בארעא דבבל וייתבו תמן :
 ואמרו

רש"י

וגו' ואחר כך ויהי כל הארץ וגו' וא"ת באמצע ימיו לא בא הכתוב לסתום אלא לפרש
 הא למדת שבשנת מות פלג נתפלגו : יקטן . שהיה עניו ומקטין (ה) עצמו לכך
 זכה להעמיד כל המשפחות הללו : כו הצרמות . על שם (א) מקומו דברי אגדה :
 א שפה אחת . לשון (ב) הקדש : ודברים אחרים . כלו בעלה אחת ואמרו לא כל
 הימנו שיכור לו את העלויותם נעלה לרקיע ונעשה עמו מלחמה . ד"א על יחידו
 (ג) של עולם . ד"א ודברים אחדים אמרו אחת לחלף ותרכ"ו שנים הרקיע מתמוטט
 כשם שעשה בימיו המבול בואו ונעשה לו סמוכות ב"ר : ב בנסעם מקדם . שהיו
 יושבים שם כדכתיב למעלה ויהי מושבם וגו' הר הקדם ונסעו משם לתור להם מקום
 לחיות

שפתי חכמים

וא"ת באמצע ימיו ר"ל וקודם לכן היה לו שם אחר אלא כשאורע המעשה קרא שמו בן לא בא הכתוב
 וכו' אלא בסוף ימיו נתפלגו והסקא א"ל דילמא קודם לכן היה לו שם אחר אלא כשאורע המעשה
 קרא פלג דכיון שהיה בסוף ימיו אין דרך לקרא למת שם אחר בעבור שהקרא שקרא בשעת מותו
 או סמוך למותה אלא ודאי בתחילת ימיו וקרא אותו ע"ש העתיד : (ת) דקסא לרש"י כיון דמסני
 הקרא בלידת בניו של עבר דכתיב ולעבר יולד שני בניו ולא נקט הקרא כמו בשאר הכוללים כמו
 וארפכשד ילד את שלח ויקטן ילד את אלמודד ואת שלף ואלא כפי נקט הקרא כמו בשאר הכוללים כמו
 בניו וקרא את שמויות ע"ש המאורע וא"כ קשה בטלמא פלג נמן הכתוב טעם למה נקרא פלג אלא
 יקטן מ"ט אלא על שם שהיה מקטין את עצמו וכל זה ראה עבר ברוח הקודש אשר עליו והרא"ס כתב
 הטעם מפני שזה השם נגזר מהקטנות פי' שם זה יותר משאר שמויות : (א) דכל אנטו המקום
 שהיו שם מכבים בכל יום על המיתה שאוכלים כרוסין : (ב) דאו לשון אחר היה לא היה שם אחר
 דהא הכל מודים דבלשון הקדש כנראה העולם כדפירש"י לעיל בפרשת בראשית כנסתו ויאמר האדם
 זאת הסעם וגו' וא"כ ע"כ היה לשון הקודש אותו לשון וק"ל : (ג) דלשון ראשון קשה א"כ ה"ל
 בדברים אחדים משה קאמר ד"א וכו' וקו קשה הו"ל ודברים אחד אהו אחדים מש"ה קאמר ד"א
 (י)

וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ הִבֵּה נֹלְבָנָה לְבָנִים וְנִשְׂרָפָה לִשְׂרָפָה וְתָהִי לָהֶם הַלְבָנָה לְאֹכֵן וְהַחֹמֶר הִיָּה לָהֶם לַחֹמֶר :
 וַיֹּאמְרוּ הִבֵּה וּנְבַנְהֶנּוּ עִיר וּמְגִדָּל וְרֵאשׁוּ בַשָּׁמַיִם וְנַעֲשֶׂה־
 לָנוּ שֵׁם פֶּן־נִפְוֶץ עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ : ה וַיֵּרֶד יְהוָה לִרְאוֹת אֶת־
 הָעִיר וְאֶת־הַמְּגִדָּל אֲשֶׁר בָּנוּ בְנֵי הָאָדָם : ו וַיֹּאמֶר יְהוָה הֵן
 עִם אֶחָד וַיִּשְׁפֹּה אֶחָת לְכֹלֶם וְזֶה הַחֵלֶם לַעֲשׂוֹת וְעַתָּה לֹא
 יִבְצֵר מֵהֶם כָּל אֲשֶׁר יִזְמוּ לַעֲשׂוֹת : ז הִבֵּה נִרְדָּה וּנְבַלָה שֵׁם
 שִׁפְתֶם אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמְעוּ אִישׁ שִׁפְת רֵעֵהוּ : ח וַיִּפֹּץ יְהוָה
 אֶתֶם מִשָּׁם עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וַיַּחְדְּלוּ לְבַנֹּת הָעִיר : ט עַל־
 כֵּן קָרָא שְׁמָהּ בְּבֵל כִּי־שָׁם בָּלַל יְהוָה שִׁפְת כָּל־הָאָרֶץ וּמִשָּׁם

הפיצם

בעל הטורים איש אל רעהו הבה ס' מ' טלוס מפני טלוס יתירה סהים להם חטאו : ג' במסרה
 הכא . ויפץ העם ככל חרץ מזרס . ויפץ העם מעליו בני סאול . וזהו
 סאול ראוים אנשו מגדל ואנשו מזרס לסורענות א' ואלו כסוכו מן המגדל ואלו ממזרס וזהו
 ויפץ העם מעליו : ויחדלו ב' במסרה הכא . ואודך ויחדלו סקלות וסגדד מלמד סאף אלו כדונו
 בקלות וברד :

רש"י

(ד) להחיות את כלם ולא מנאו לא שנער : ג איש אל רעהו . אומה לאומה (ה) מזרס
 לכוס וכוס לפוט ופוט לכנען : הבה . הזמינו עצמכם כל הבה לשון הזמנה הוא
 סמיכנים עצמן ומתחברים למלאכה או לעשה או למשא הבה הזמינו אפרקליי"ר בלעז :
 לבנים . שאין אבנים בבבל שהיא בקעה : ונשרפה לשריפה . כך עושין הלכנים
 שקורין טוול"ש שרפיין אותן בכבשן : לחמר . לטוח הקיר : ד פן נפוצ . שלא יבוא
 עלינו סוס מכה (ו) להפיצנו מכאן : ה וירד ה' לראות . לא הורדך לכך אלא בא ללמד
 לדיונים שלא ירשיעו הכדון עד שיראו ויבינו מדרש ר' תנחומא : בני האדם . אלא
 בני מי שמה בני חמורים וגמלים אלא בני אדם הראשון שכפה את הטובה ואמר
 האשה אשר נתת עמדי אף אלו כפו בטובה למרוד במי שהשפיעם טובה ומלטם מן
 המבול

שפתי חכמים

וכו' ר"ל דברים אחדים וכו' מהר"ל : (ד) דבטיול זה נסעו סכרי קבוי אח"כ וינאלו בקעה
 משמע דמתחילה בקשו זה : (ה) וי"ל דסוכתו מדבתיב אחריו ונכלה סס ספקס אשר לא ושמעו
 איש ספק רעהו וספק ע"כ כ"ל ספי' אומה באומה דאי ספק רעהו משכח סוכת סווקר מע' לטוכות
 סס אלא ע"כ כ"ל אומה באומה וזה קאי אויאתרו איש אל רעהו דלעיל ס"מ דלעיל ג' כ' פירושו כן
 ודלא כפי' סר"ס ספי' כי העבס היתה בין האומות לא בין איש אל רעהו : (ו) זה קאי דוקא אמלת
 עיר סככות לפניו אבל לא קאי אמלת מגדל דא"כ סותר זה מה ספי' לעיל ס' דברים אחדים נאו
 בעבס אחת וכו' משמע כדי למרוד בסק"ס בנו המגדל וכאן ס' סלא יבא עליו וכו' אלא ודאי זה
 קאי אמלת עיר : (גור אריות) ס' סהוא טעם על המגדל סאס תבוא עקוסס סוס מכה להפיצם יעלו
 במוגדל

וַיֹּאמְרוּ גַבֵּר לְחִבְרִיָּה הִבּוּ נִרְמִי לְבָנֵינוּ וְנִקְדִּינֵנוּ וַיִּקְדַּתָּ וְהָיָה
 לְהוֹן לְבִנְתָּא לְאִבְנָא וְחִימְרִיא הוּוּה לְהוֹן לְשִׁיע : ד וַאֲמָרוּ חִבּוּ
 גַבְנֵי לִנְיָ קַרְתָּא וּמְגִדָּלָא וְרִישִׁיָּה מְטִי עַד צִית שְׁמִיָּא וְנַעֲבִיר
 לְנָא שׁוּם דְּלִמָּא נִתְבַּרְר עַל אִפִּי כָּל אַרְעָא : ה וְאֶתְגַּלִּי יֵי
 לְאֶתְפָּרְעָא עַל עֹבְדֵי קַרְתָּא וּמְגִדָּלָא הִי בְּנוּ בְּנֵי אֲנָשָׁא : ו וַאֲמַר
 יֵי הָא עֲמָא חַד וְלִישַׁן חַד לְכוּלְהוֹן וְדִין דְּשָׂרִיָּאוּ לְמַעְבַּד וְכַעַן לֹא
 יִתְמַנַּע מִנְהוֹן כָּל דְּחִשְׁבִּי לְמַעְבַּד : ז חִבּוּ נִתְגַּלִּי וּנְבַלְבַּל
 תְּמִן לִישְׁנָחוּן הִי לֹא יִשְׁמְעוּן גַּבֵּר לִישַׁן חִבְרִיָּה : ח וּבְרַד יֵי
 יִתְרוֹן מִתְמִן עַל אִפִּי כָּל אַרְעָא וּמְנַעוּ לְמַבְנֵי קַרְתָּא : ט עַל כֵּן
 קָרָא שְׁמָהּ בְּבֵל אֲרִי תְמִן בְּלַבֵּל יֵי לִישַׁן כָּל אַרְעָא וּמִתְמִן
 בְּרִינֵנוּ

רש"י

המבול : ו הן עם אחר . כל טובה זו יש עמהן שעם אחד הם ושפה אחת לכלן ודבר
 זה החלו לעשות : החלם . כמו אמרם עשותם (ז) להתחיל הם לעשות : לא יבצר .
 (ח) בתמיה יבצר לשון מניעה כתרגומו ודומה לו יבצר רוח נגידים : ז הבה
 נרדה . בבית דינו נמלך מענותותו יתירה : הבה . מדה כנגד מדה הם אמרו
 הבה נכנה והוא כנגדם מדר ואמר (ט) הבה נרדה : ונבלה . ונבלל כו"ן משמש
 בלשון רבים וה' א' אחרונה יתירה (י) כה"א של נרדה : לא ישמעו . זה שאל לבנה
 וזה מביא טיט וזה עומד עליו (כ) ופועל מוחו : ח ויפצה' אותם משם . בעולם
 הזה מ"ס פן נפון נתקיים עליהם . הוא שאמר שלמה מגורת רעע היא תבואנו :
 ומש

שפתי חכמים

במגדל לקיפו ללאס נגד ספי' וכן ללשון השני סרכו לעשות סמוכים לקיפו וכו' : (ז) פי
 שהיא מקור והכינו גא אל הסופל כמו כי אמרם הוא כמו אמר הם עשותם כמו עשות סס אף כאן
 החל סס : (ח) פירוט וכי לא תמנע מהם זאת המחשבה והלא אנתנו נרד ונבלל ספקס וגו'
 ובהכרח סתמנע המחשבה אבל אי אפשר לפרס בניחוקא סהרי כאתמ נמנע מהם : (ט) (גור
 אריות) דאל"כ הבה ספירושו לשון הזמנה ל"ל הרי כבר הכל מוכן לפניו ית' : (י) כלומר אל
 קאמר מדבתיב ונכלה כה"א ולא קבוי ונכל ודאי לאו לשון רבים הוא אלא הרי הוא כמו נכלה
 סאע"ס ספקוב כו"ן מ"מ אינו לשון רבים אלא כו"ן היא ס' א' ספועל ובה"א היא ס' א' הנקבה ולא
 סהנו'ן הוא נפעל לרבים א"כ ס' כ' נישא סכו לכך פירס וס' א' אחרונה וכו' כלומר דלא דמי מלת
 ונכלה אמלת ונכלה אלא הרי הוא סאלו קבוי ונכל כלא ס' א' סהוא לשון רבים דה"א אחרונה וכו'
 וסרתיב סהנו'ן ש' ונכלה היא כו"ן סרבים מדבתיב נקר סכו כי סס בלל ס' ספת כל הארץ ס"מ
 דנכלה לאו כו"ן סנפעל היא אלא היא כו"ן סרבים ודו"ק כ"ל ודלא כפירס סר"ס ספי' כי אין טעם
 לומר כרד ונתקבלל לסונס סלא נכלה לסונס נעבור סרתיב : (ב) (ג' א') דאל"כ אלא מפיס סלא
 סיו

גד צדק

ונשרפה לשרפה . בתרגום שלפניו וטוקדינו ויקדמא ונקת ספרים ונשרופינן כנורא וקבוי
 עליו ונשרפינן מן משרפות מוס ולריביו סאיו ז' כסובלת כראה מלשון סורסס חיה כלומ' ויפסס :
 וינשרכיין

הפיצם יהוה על־פני כל־הארץ : פ אלה
 תולדת שם שם בן־מאת שנה ויולד את־ארפכשד שנתים
 אחר המבול : י ויחי־שם אחרי הולידו את־ארפכשד חמש
 מאות שנה ויולד בנים ובנות : ס יב וארפכשד חי
 חמש ושלשים שנה ויולד את־שלח : יג ויחי ארפכשד
 אחרי הולידו את־שלח שלש שנים וארבע מאות שנה
 ויולד בנים ובנות : ס יד ושלח חי שלשים שנה
 ויולד את־עבר : טו ויחי־שלח אחרי הולידו את־עבר שלש
 שנים וארבע מאות שנה ויולד בנים ובנות : ס טז ויחי
 עבר ארבע ושלשים שנה ויולד את־פלג : יז ויחי־עבר
 אחרי הולידו את־פלג שלשים שנה וארבע מאות שנה
 ויולד בנים ובנות : ס יח ויחי־פלג שלשים שנה
 ויולד את־רעו : יט ויחי־פלג אחרי הולידו את־רעו תשע
 שנים ומאתים שנה ויולד בנים ובנות : ס כ ויחי
 רעו שתים ושלשים שנה ויולד את־שרוג : כא ויחי־רעו אחרי
 הולידו את־שרוג שבע שנים ומאתים שנה ויולד בנים
 ובנות : ס כב ויחי שרוג שלשים שנה ויולד את־
 נחור : כג ויחי־שרוג אחרי הולידו את־נחור מאתים שנה
 ויולד בנים ובנות : ס כד ויחי נחור תשע ועשרים
 שנה ויולד את־תרח : כה ויחי נחור אחרי הולידו את־תרח
 תשע־עשרה שנה ומאת שנה ויולד בנים ובנות : ס כו ויחי
 תרח שבעים שנה ויולד את־אברם את־נחור ואת־הרן :
 כז ואלה תולדת תרח תרח הוליד את־אברם את־נחור
 ואת־הרן והרן הוליד את־לוט : כח ומית הרן על־פני תרח
 אביו בארץ מולדתו באור כשדים : (ל) מפטיר בט ויקח אברם
 ונחור להם נשים שם אשת־אברם שרי ושם אשת־נחור

מלכה בעל הטורים שנים אחר כ' דסמיכי . הכא ויולד שנתים אחר הרעש שנים נמכר היה רעש גדול :

בדריגון יי על אפי כל ארעא : י אלו תולדת שם שם בר מאת
 שנים ואוליד ית ארפכשד תרתיין שנין בטר טופנא : יא ותיא שם
 בטר ראוליד ית ארפכשד חמש מאה שנין ואוליד בנין ובנין :
 יב וארפכשד תיא תלתין וחמש שנין ואוליד ית שלח : יג ותיא
 ארפכשד בטר ראוליד ית שלח ארבע מאה ותלת שנין ואוליד
 בנין ובנין : יד ושלח תיא תלתין שנין ואוליד ית עבר : טו ותיא
 שלח בטר ראוליד ית עבר ארבע מאה ותלת שנין ואוליד
 בנין ובנין : טז ותיא עבר תלתין וארבע שנין ואוליד ית פלג :
 יז ותיא עבר בטר ראוליד ית פלג ארבע מאה ותלתין שנין
 ואוליד בנין ובנין : יח ותיא פלג תלתין שנין ואוליד ית רעו :
 יט ותיא פלג בטר ראוליד ית רעו מאתין ותשע שנין ואוליד
 בנין ובנין : כ ותיא רעו תלתין ותרתין שנין ואוליד ית שרוג :
 כא ותיא רעו בטר ראוליד ית שרוג מאתין ושבע שנין ואוליד
 בנין ובנין : כב ותיא שרוג תלתין שנין ואוליד ית נחור : כג ותיא
 שרוג בטר ראוליד ית נחור מאתין שנין ואוליד בנין ובנין :
 כד ותיא נחור עשרין ותשע שנין ואוליד ית תרח : כה ותיא נחור
 בטר ראוליד ית תרח מאה ותשע עשרי שנין ואוליד בנין ובנין :
 כז ותיא תרח שבעין שנין ואוליד ית אברם ית נחור ית הרן :
 כח ואלו תולדת תרח תרח אוליד ית אברם ית נחור ית הרן
 והרן אוליד ית לוט : כח ומית הרן על אפי תרח אביו
 בארעא בגלדייתיה באורא דכשדאי : כט ונסיב אברם
 ונחור להון נשין שום אמת אברם שרי ושום אמת נחור

מלכה

רש"י

ומשם הפיצם . למד שאין להם חלק לעולם הבא וכי אי זו קשה של דור המבול
 או של דור הפלגה אלו לא פטשו יד בעיקר ואלו פטשו יד בעיקר להלחם בו ואלו
 נפטרו ואלו לא נאכדו מן העולם אלא שדור המבול היו גולגים והיתה מדיבה
 ביניהם לכך נאכדו ואלו היו נוכחים אהבה וריעות ביניהם שנא' שפה אחת ודברים
 אחדים . למדת ששנאו המחלוקת וגדול השלום : יוד שם בן מאת שנה . כשהוליד
 את ארפכשד שנתים (ל) אחר המבול : כח על פני תרח אביו . כתיי אביו . ומדת
 אגדה

שפתי חכמים

היו מבינים אחד לשון חבירו חדלו לכנות א"כ למה נפוצו ולא היו דרים וחד אבן ל'
 שאחר אלא מבני שכלל בסר רוב וכו' : (ל) רצונו לפרש דמה שכתוב שנים אחר המבול קאי
 לויולד

מלכה בת הרוך אבי מלכה ואבי יסכה : ל ותהי שרי עקרה
אין לה ולד : לא ויקח תרח את אברהם בנו ואת לוט בן
הרוך בן בנו ואת שרי כלתו אשת אברהם בנו ויצאו אתם
מאור כשדים ללכת ארצה כנען ויבאו עדר הרוך וישבו
שם : לב ויהיו ימיתרח חמש שנים ומאתים שנה וימת
תרח בחרן :

פ פ פ

יב * ויאמר יהוה אל אברהם לך לך מארצה וממולדתך
ומבית אביך אל הארץ אשר אראך : ב ואעשה לנני גדול
ואברכך

גון הפוכה ועיין כ"ש

בעל הטורים טרה נא"ב ט"ס נג"ן גי' יסכס רמו למ"ס רז"ל יסכס זו טרה : פחה באמירה
בלשון שכתב בו העולם שבעשרה מאמרות ככרה העולם וכלו לא ככרה אלא
בזכות אברהם לכך כתיב עליו מאמר : לך לך רמו לו כשקמים בן מאה כמנין לך לך אז ואעשה
לנני גדול שכולד לו ויחם - ד"ה רמו לו לאחר שקלך מארצך תחיה ק' טנה כמנין לך לך טהרי בן
ע"ה יבא וכל שנתו קט"ה :

רש"י

אנה יש אומרים שעל ידי אביו מת שקבל תרח על אברהם בנו לפני נמרוד על
שכתת את כלמיו והשליכו לכבשן האש והרוך יושב ואומר בלבו אם אברהם נוצח אני
משלו ואם נמרוד נוצח אני משלו וכשיכלל אברהם אמרו לו להרוך משל מי אתה אמר
להם משל אברהם אני השליכוהו לכבשן האש ונשרף והו אור כשדים - ומנחה פירש
אור נקעה וכן באורים כדוה' וכן מאורת פגעוני כל חור ובקע עמוק קרוי אור :
כט יסכה - זו טרה על שם שסוכה (ב) ברוח הקדש ושהכל סוכין ביופיה ועוד יסכה
לשון נסיכות כמו טרה לשון טרה : ר"א ויצאו אתם - תרח ואברהם עם לוט ושרי :
לב וימת תרח בחרן - לאחר שיצא אברהם מחרן ובה לארץ כנען והיה שם יותר
מששים שנה שהרי כתוב ואברהם בן חמש שנים ושבעים שנה בלאתו מחרן ותרח בן
שבעים שנה היה כשנולד אברהם הרי קמ"ה לתרח כשיצא אברהם מחרן עדיין נשארו
משנותיו הרבה ולמה הקדים הכתוב מיתתו של תרח ליציאתו של אברהם שלא יהא
הדבר מפורסם לכל (ג) ויאמרו לא קיים אברהם את כבוד אביו שהניחו זקן והלך לו
לפיכך

שפתי חכמים

אויולד את ארפכשד וגם קאי אשם בן מאה טנה : (ב) וא"ת מנ"ל לרש"י וע"ק מאי נסקות' שפירש
בזה יסכה זו טרה וי"ל שהוכחו ממה שכתוב לפניו אנו מלכה ואבי יסכה א"כ הקרא מוכיח בני
הרוך וא"כ למה לא מכה גם טרה טנה היא ויקח בת הרוך לכת' פי' דיוסכה זו טרה ועי"ל דשרה נא"ב
דא"ת כ"ט הוא בנ"ג שהוא כמנין יסכה וק"ל והא דפירש' יסכה יסכה ג' טעמים משום דהי מניויו
משקית א"ל דהקס נגמ' כס' בן סורר ומורה דורש שני טעמים לכן בניאם רש"י והא דמוסוף רש"י
על ל' הנמ' ובקע עוד ל' נסיכות משום דק"ל למה לא קרא אותה כס' בניאם רש"י והא דמוסוף רש"י
גם כן לשון נסיכה שהיא לשון טרי מנאלי : (ג) כ' הרא"ש לא הבינותי כעד אי זה זמן הוא חושש
אם חושש בזמן אברהם מהו לפיכך קראו הכתוב מת והא בימינו לא נכתבה הקירה ואם בזמן שאחר
בקינה

מלכה בת הרוך אביהא דמלכה ואביהא דיוסכה : ל ותהי שרי
עקרה לית לה ולד : לא וידבר תרח ית אברהם בריה וית לוט
בר הרוך בר בריה וית שרי בלתייה אמת אברהם בריה ויפקו
עמיהון מאורא דכשדאי למיור לארעה דכנען ואתו עד הרוך
ויתיבו תמן : לב ויהו ימי תרח מאתן וחמש שנין ומית תרח
בחרן :

* ויאמר יי לאברהם אייול לך מארעה ומיולדתך ומבית
אביך לארעה דאחינך : ב ואעבדינך לעם סני
ואברכינך

רש"י

לפיכך קראו הכתוב מת שהרשעים אף בחייהם קרויים מתים והלדיקים אף במומתן
קרויים חיים שנאמר וכניהו בן יהודע בן איש חי : בחרן - הנו"ן הפוכה לומר לך
עד אברהם חרון אף של מקום :

פרשת לך לך

א לך לך להנאתך ולטובתך ושם אעשה (א) לנני גדול וכאן אי אתה זוכה
לכנים ועוד שאודיע טבעך בעולם : ב ואעשה לנני גדול - לפי
שהדרך גורמת (ב) שלשה דברים מומטת פריה ורביה וממעטת את הממון וממעטת
את

שפתי חכמים

כתובת התורה מהו אמרו לא קיים אברהם כבוד אב ואם דקאמר והלא כבוד כתיב ויאמר ה' אל אברהם
לך לך ולא היה יכול לעמוד עם אביו ולכטל גזירת ה' ע"כ ול' ב דקאי אחר זמן כתיבת התורה
והעיקר שיאמרו על אברהם שלא קיים כבוד וכו' הוא משני שלא לקח את אביו עמו כמו שלקח
אותו מאור כשדים מ"ה ויאמרו עליו שלא קיים אברהם כבוד אביו וכו' והטעם שלא לקחו עמו משום
שהיה רשע ועובד עבודת אלילים ואע"פ ששב בתשובה היינו בסוף ימיו קודם מותו אבל בהלכות
אברהם ממנו מחרן אז היה רשע וק"ל : (גדה לדרך) ול' כ שלא הניח דברי הרא"ש וכו' כי כל עצמו
לא אמר ה' לאברהם לך לך וגו' ומבית אביך אלא בעבור זה שאין אבי רוצה שתקח את אביך עמך
שלא תעשה עמך טפל לאביך כמו שהלויכה ראשונה דכתיב ויקח תרח את אברהם בנו וגו' ומה שכתב
המחבר כמו שלקח אותו מאור כשדים זה אינו טהרי אדרבה תרח לקח את אברהם ככ"ל ולכך יפה הקשה
הרא"ש (ועיין בנח"י ושם תמצא מירון הגון לקוטיא הכ"ל) :

פרשת לך לך

(א) ר"ל דרש"י קאי אדלעיל שפי' להנאתך ולטובתך ועי"פ' מיה היא הטובה שאעשה לך שסם
אעשה לנני גדול ועוד שאודיע טבעך בעולם וכו' ר"ל ומהו הכה שאודיע טבעך בעולם
וכו' ר"ל הואיל ואח"כ מפרש הפסוק ואעשה לנני גדול ואגדלה שמך א"כ בתכלה כשאתה לו לך
לך ש"מ שעל מנת כן אמר לו כתב הרא"ש אף שלך לך אביו קושיא דהא כתיב הגשם חלף הלך לו
א"כ ה"ל כימא אורחא דקרא הוא א"כ ה"ל היכא דאיכא למדרש דרשוכן אבל ל"כ שקושי' הוא בכל
מקום וגבי הגשם חלף הלך לו ר"ל לטבעו לרצונו אבל כאן הקב"ה אמר לו לך לך והוא אין רצונו
בכך לכן אמר לו לך לך להנאתך וכו' כתב מהרש"ל לפי פי' ראשון קשה דבריו אין להגיה שם
לכן מפרש רש"י ועוד וכו' ולפי' קשה מאי ואעשה לנני גדול לכך כריך לשני פסטים : (ב) דקשה
לרש"י

ואברכה ואגדלה שמך והיה ברכה: ג ואברכה מברכה
ומקללה אאר ונברכה בך כל משפחת האדמה: (ו) וילך
אברם כאשר דבר אליו יהוה וילך אתו לוט ואברם בן
חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן: ה ויקח אברם
את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו ואת כל רכושם אשר
רכשו ואת הנפש אשר עשו בחרן ויצאו ללכת ארצה

כנען

רש"י

את השם לך הווקע לשלם ברכות הללו שהנתיחו על הכנים (ג) ועל הממון ועל
השם: ואברך. בממון ב"ר: והיה ברכה. הברכות נתונות בידך עד עכשו היו
בידי ברכתי לאדם וכן ומעכשו אתה תברך את אשר תחפוץ ב"ר: ד"ה ואעשך לגוי
גדול. זה שאומרים אלהי (ה) אברהם: ואברך. זה שאומרים אלהי יצחק: ואגדלה
שמך. זה שאומרים אלהי יעקב ויחיו חותמין בכלן ת ל והיה ברכה בך חותמין
ולא

שפתי חכמים

לרש"י למה ברכוהו בשלם ברכות הללו ולא בשאר ברכות: (ג) משמע שר"ל לפי שהדרך ממשעת
סריה ורביה לך הנתיחו על הכנים ואמר לו הדרך אינו מיוק לך אלא כמו שאל לא היות בדרך
היו לך כנים כן הדרך אינו מיוק לך וקשה הלא לעול פירש"י ובאן אי אהה זוכה לכנים וכן מה
ספירם כאן שהנתיחו על השם משמע לפי שהדרך ממשעת את השם לך הנתיחו שהדרך אינו מיוק
לו כלום אלא כמו. שאל לא היות בדרך היות בעל שם טוב כך קשה עכשו וזה סותר מה שפי' לעיל
ועוד שארוע. ועשך גדול ממשע דכח"ל אין לו שם כלל. וע"ק למה מפרש מחיל' מלת יהיה
ברכה ואח"כ מפרש ד"ה ואעשך לגוי גדול וכו' שלא על סדר הקרא וע"ק למה מפרש נתחלה מלת
ואעשך לגוי גדול ואח"כ מפרש מלת מארץ וממולדתך שלא על סדר קרא והר"ם פי' דרש"י
קצת באחרונה ב"ר כלומר שהוא מורה שחולק על מה שפי' להנאתך ולטונקך וי"ל בדרך השילפול
דח"ם דמה שאמר ואעשך לגוי גדול לפי שהדרך וכו' לא נא לפרש על ואעשך לגוי גדול אלא
רש"י מקשה קושיא על פירוש ספירם לעיל ובאן אי אהה זוכה לכנים והא ב"ר אמר ואעשך לגוי
גדול לפי שהדרך וכו' א"כ משמע דכאן היה כמו זוכה לכנים. וא"ל דהמדרש רבה משוגש הוא
לפי שכנים ושם מפורשים בקרא אבל ממון אינו מפורש ל"מ ממון כמו מפורש ואברך בממון וא"ת
עדין ו"ל דהמדרש משוגש דהא המדרש רובא לדרוש כל התקונים שבקרא ומה הוא דורש במלת
והיה ברכה וע"פ ויהי ברכה כמו למדרש אהא הברכות נתונים בידך וכו' ר"ל בכ"ר יש עוד
פירוש אחר על ואעשך לגוי גדול וא"כ מה דפירשתי לעיל ובאן אי אהה זוכה לכנים אלוהא דד"ה
פירשתי וק"ל: (ד) פירוש דהכי משמע וקרא לפי שאין אומרים אלהי אלא על רבים כמו אלהי
ישראל אלהי העברים אלהי העמים אבל על יחיד אין אומרים אלהי שלא מכינו בשום מקום שכתב
על יחיד אלהי לך אמר הקב"ה ואעשך לגוי גדול ר"ל שאלהי אלהי שלא מכינו בשום מקום שכתב
אלהי אברהם כמו על גוי גדול ומפני שאלת ואברך מורה על קוספת ברכה אחרו. שאלך בנו וזכה
לאותה ברכה שאומרים עליו אלהי יצחק ולפי שאלת ואגדלה שמך מורה עוד על קוספת גדולה
אמרו שאף כן בנו זוכה לאותה מעלה שאמרו ואלהי יעקב והא דתלו זה בהלכותי לא' ולא נת"ל
י"ל משום דאמר כל הדר נח"ל דומה כמו שאין לו אור ולכך אין לו ליתר לא אלהי אברהם לא כשילך
לא'

ואברכינך וארבי שמך ותחי מברך: ג ואברך מברךך ומלטמך
אילוט ויתברכנו בדיךך כל זרעית ארעא: ד ואל אברם כמא
דמליד עמיה וי ואל עמיה לוט ואברם בר שבועין וחמש שנים
במפקיה מחרן: ודבר אברם ית שרי אמתיה וית לוט בר אחיה וית
כל קניניהו די קני וית נפשתיא דשעבדו דאורייתא בחרן ונפקו
למיוול

רש"י

ולא נהס: מארץ. והלא כבר יצא משם עם אביו וכן לחרן אלא כך אמר לו
התרחק עוד משם (ה) ולא מבית אביך: אשר ארץך. לא נלה לו הדרך מיד כדי
לחבבה (ו) בעיניו ולתת לו שכר על כל דבור ודבור. כיוצא בו את בךך את יחידך
אשר חבבת. כיוצא בו על אחד ההרים. כיוצא בו וקרא עליה את הקריאה אשר אנכי
דובר אליך: ג ונברכו בך. יש אגדות רבות וזהו פשוטו ה'ס אומר לבנו מה'ס
כאברהם וכן כל ונברכו בך שבמקרא וזה מוכיח בך יברך ישראל לאמר ישימך אלהים
כאפרים

שפתי חכמים

לא' וק"ל. ד"ה ואעשך לגוי גדול וכו' דלפי פירושו הוה לו לומר והיו מברךך שקאו על אדם
המברך לכן פי' ד"ה וכו' ואגב זה פי' חסור הפסוק ומה שמכוב והיו ברכה והיו נגמיל סל ס' ד'
כלומר בך יבא החתומה שאומרים נח"י מגן אברהם ומהר"ל: (ה) מכני שאלת לך מבית אביך
סריה עומד סס שייך לשון ויבאה ואלל מארץך שכבר יבא משם שייך לשון התרחק עוד הכרח
לפרש מלת לך מלשון התרחק ומלשון ויבאה: (ו) רצונו לתקן למה מארץך כל כך וכבד ויבאתו
מהיכן היה וכו' לא ידענו שיבא ממקום סריה סס שהוא מבית אביו וא"כ היה לכתוב לך לך אל
הארץ וכו' וע"י מירש לא נלה לו מיד כדי לחבבה נעניו וכו' כלומר כדי לחבב את ארצו נעניו
כדי ליתן לו שכר טוב על כל דבור ודבור ועל כל פסיעה ופסיעה כי בריבוי החיבה והתארום
שמחבב את ארצו שילך משם ויבא כערו בעזיבת המקום שהוא וככה יהיה שכרו ולפום כערא אנרא
מ"ס כתיב מארץך וממולדתך ומבית אביך וכו' כדי לחבב עליו ארצו בריבוי תוארום והסתא א"ס
מה שכתב רש"י אחריו מיד כיוצא בו את בךך וכו' שהארץ בריבוי תוארום כדי לחבב את בנו בעניו
כדי שיתן לו שכר טוב על כל דבור ודבור כי כפי ריבוי תוארום כן יהיה כערו בזכותו והסדרו ממנו
ולזה נמי לא נלה לו המקום אשר יבוא אותו שמה די שלא ידע את המקום שהוא ושמה הוא גרוע
ממקומו שיבא משם ויבא ויתר וזכה והיו שכרו ויתר הר"ם: ומהר"ם פי' שמקשה תרו קושיא
חדא למה לו להאריך בכל הספורים הללו ה"ל מיד מבית אביך ועוד למה לא נלה לו מיד ומתקן
מה שהאריך כדי לחבבה וכו' ומה שלא נלה כדי לקת שכר וכו' כיוצא בו וכו' האריך בספור כדי
לחבב

גר צדק

ויתברכו ברילך. ויתברכו בוא' כך אנו גורסים ושם פירוש ויתברכו והוא ויתר בראש שורעית
לשון קננה: וית נפשתיא דשעבדו לאורייתא. הוא עפ"י מה שדרשו רז"ל והלא אפילו
מתכנסין כל באי עולם אויבם יכולים לבראח אפי' בריה קטנה אלא שהכניסו אותם תחת כנפי
השכיבה. ויתר הכרחי אקלוס לפרש כך שאל היה הכוונה על עבדים ושפחות וקשה מנ' כדדיון
א' למה תפס פשט. ב' למה ענש ולא קנו וכיוצא אלא מוכרח שהרצון על הפתניות שש"ו קנו
את תפס ממש י ועוד יסורם לשון עשו מל' וכן בבקר אשר עשה שהוא לשון תקון מלכד מ"ס ו' ל'
שמעלה עליהם הכתוב אלו עשאו:

בַּנֶּעַן וַיֵּבְאוּ אֶרְצָה בְּנֶעַן : וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בְּאֶרֶץ עַד מְקוֹם שָׂכֵם עַד אֶרֶץ מוֹרָה וְהַבְּנֵעִי אִזּוּ בְּאֶרֶץ : (ז) וַיֵּרָא יְהוָה אֶל-אַבְרָם וַיֹּאמֶר לֹרְעֶךָ אֵתָן אֶת־הָאֶרֶץ הַזֹּאת וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה הַנִּרְאָה אֵלָיו : ה וַיַּעֲתֶק מִשָּׁם הַהֵרָה מִקְדָּם לְבֵית-אֵל וַיֵּט אֶהְלֵה בֵּית־אֵל מִיָּם וְהָעֵי מִקְדָּם וַיִּבֶן־שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה

בעל הטורים ז' נחמ' סכא . ואיך כועקב לומר כסס סכרהא לאכרהס כסגלה כך נראה ליעקב כסגלה :

רש"י

כאפרים וכמנשה : ה אשר עשו בהרן . שהכניסן תחת כנפי השכינה אברהם ונגייר את האנשים ושרה נגיירת הנשים (ז) ומעלה עליהם הכתוב כאילו עשאוּם . ופשוטו של מקרא עבדים וספחות שקנו להם כמו עשה את כל הכבוד הזה וישראל עושה חיל לשון קונה וכונס : ו יועבור אברהם בארץ . נכנס (ח) לתוכה : עד מקום שכם . להתפלל על בני יעקב (ט) כשיבאו להלחם לשכם : אלו מורה . הוא שכם . הראשו הר גרוזים והר עיבל (י) שם קבלו ישראל שבועת התורה : והבנעני או בארץ . היה הולך וכובש (כ) את ארץ ישראל מורעו של שם שבחלקו של שם נפלה כשחלק נח את הארץ לבניו שנאמר ומלכי דק (ל) מלך שלם לפיכך ויאמר אל אברהם לורעד אתן

שפתי חכמים

לחנכו לו את יצחק בעינו ולא גילה לו המקום מיד כדו לקח לו שכר וכו' ע"כ : (בדס לדרך) וכו' ג"כ כפי' זה רק הדין עם מורי מהר"ם ופי' שהכניחו של לחנכו קאי על הארץ הנזכר מקודם דהיינו לא גילה לו הארץ דאלו ארבו שיבא משם מאן דכר שמים שובלו' עליו לחנכו גם גבי קח לא את נכך ויחידך וכו' מלת לחנכו עליו את המזבח שהזכיר רש"י דהיינו מצות העקדה : (ז) הוכחתי מדתקוב הכנס אשר עשו בהרן בל' רבים היינו אברהם ושרה : (ח) משום דכל ויעבור שנמקרא למשמע דעבר הארץ ולא דר שם הוהרך לפרש דזה און פירושו כן אלא ככנס לתוכה ומנ"ל לרש"י לפרש כן י' דדייק מדתקוב הארץ ולא כתוב הארץ או י'ל דדייק מדתקוב עד מקום שכם ושכם היא בארץ כנען : (ט) דק' לרש"י למה לא השמיענו הכתוב שכל לטובות שהיא ראשונה בגבול א"י כדמשמע לקמן בפ' וישלח וע"ז פי' להתפלל א"כ דקשה לרש"י למה נאמר עד מקום שכם ולא כתוב עיר שכם כדכתוב בני יעקב ויבא עיר שכם וע"ז פי' שכל להתפלל וכו' ומ"ם נקט מקום דכל המתפלל כריך לקבוע מקום לתפלתו ודלא כפי' הרמ"ם שפי' דאל"כ עד מקום שכם ל"ל . (מהר"ם) ואת כיוון שאברהם ידע זה כנבואה א"כ למה אמר א"כ ואנכי הולך עירי והן לי לא כתק דרע וגו' שהיה חושש שיומק בלי זרע וי'ל שמו"ם היה דואג שיומק הדבר שלא יוליד עד הזקנה ויקח אליעזר את ממונו ע"ט : (י) דקשה לרש"י הא כתוב עד מקום שכם עד הלון מורה וכיון דשכם הוא למה קראו אליו מורה ומפרש הראשו הר גרוזים והר עיבל וסס כתוב אלון מורה נפרשת ראה . שסס קבלו וכו' כי אלון ל' אלה ומורה לשון סורמה וזו היא קורה . מהר"ם : (כ) דקשה לרש"י דאי מיעוט הוא משמע דנימו אברהם היה אבל א"כ לא היה בהרן והא' בנימו משע דעוין היה בהרן מ"ה הוכרח לפרש דלא ולא קודם אלא היה הולך וכונס : (ל) מלכי דק דהיינו שם בן נח כדפירש' לקמן ומלך כנעק און זה קושא דאיכא למומר אגדות חלוקות הן וליכא למומר שכל א"י בחלקו של שם כנבלה און מירושלים וגבוליהם כנבלה בחלקו של שם דמלשון היה הולך וכונס את א"י מורעו של שם משמע במשמעות

לְמִיּוֹל לְאֶרְעָא רַבְנֵעַן וְאֶרְוֹ לְאֶרְעָא רַבְנֵעַן : וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בְּאֶרְעָא עַד אֶתְר שָׂכֵם עַד מִיִּשְׁר מוֹרָה וַיַּבְנֵעְנָהּ בֵּין בְּאֶרְעָא : וַיֵּרָא יְהוָה אֶל אַבְרָם וַיֹּאמֶר לְבָנֶךָ אֵתָן יְהוָה אֶרְעָא הַזֹּאת וַיִּבְנָה רַמְזָן מִדְּבָחָא קָדָם יְיָ דְאֶתְגַּלְי לֵיהּ : ה וַאֲסַתְלַק מִתַּמְזָן לְטוֹרָא מִמְדִּנְתָּ לְבֵית אֵל וּפְרַסְיָה לְמִשְׁכַּנְיָהּ בֵּית אֵל מִמְעַרְבָא וְעַי מִמְדִּנְתָּא וַיִּבְנָה תַמְזָן מִדְּבָחָא קָדָם לַיהוָה

רש"י

אתן את הארץ וגו' עתיד אני להחזירה לבניך שהם מורעו של שם : ז ויבן שם מזבח . על בשורת הזרע ועל (מ) בשורת א"י : ח ויעתק משם . (ג) אלהו : מקדם לבית אל . במזרחה של בית אל (ס) נמצאת בית אל במערבו הוא שנאמר בית אל מים : אהלה . אהלה כתיב בתחלה נטה את אהל אשתו (ע) ואחר כך את שלו ז' ר : ויבן שם מזבח . נתנבא שעתידין בניו (פ) להכשל שם על עון עקב והתפלל שם עליהם : ט הלך

שפתי חכמים

במשמעות הל' כל א"י בחלקו של שם כנבלה הרא"ם אלא ויקר כ"ל שירושלים וגבוליהם בחלקו של שם כנבלה והא דנקט רש"י היה הולך וכונס את א"י מורעו של שם און במשמעות הלשון כל א"י אלא במשמעות הלשון הוא שהיה הולך וכונס את מקבת א"י שלא היה בידו של כנען בן חם אמה שנפרש שסס מדרשות חלוקות וק"ל : (מהר"ם) אשכנזי ודאי בחלקו של שם כנבל כל א"י כמשמעות רש"י כאן ומ"ם ש' שלח ה"ם כי ידוע אם אדם א הוא הנכנאי יש להביח סימן שזכה העיר האחת לפני הכנית ואם חס היה הנכנאי ודאי יש להביח סימן שזכה העיר הזו לפני האחרת וזו הוא הסימן שפיר הקדית' אבל בזה א"כ שהיה חס הנכנאי מבח זה הקושא א"ש שזכה חצרון וכו' אלא שסס בנח חצרון ואם זכה כועז א"כ א"כ כלל ליתן סימן שזה העיר חצרון כזכה משם ז' שנים לפני כועז שזכה חס מאחר ששני אנשים הנכנאים ועל זאת לא כריך להביא סקירה אלא ודאי שירושם שהיתה מנוכח וכו' : (ב) דק"ל למה זכה עכשוו מונח דאי משום גלוי שכינה כדמשמע בקרא א"כ היה לו לכנען ג"כ מונח בהרן כי שם כראה לו הסי' ג"כ באמרו לך לך ואע"פ שלא נכתב שם וירא ה' מ"ם גלוי שכינה היה ולכן פירש' על הזרע ר"ל . על הנכים ועל הארץ שאמר לורעד אתן את הארץ הרי שניסם בשורת הנכים ובשורת הארץ . ועי"ל דהוכחתי הוא מדתקוב לה' הנראה אליו דקשה לו למה לי למיכתב הנראה אליו לא היה לו לכתוב אלא לה' אלא להכי כתב הנראה אליו כי בנין המונח היה על המראה שכראה אליו עכשוו דהיינו בשורת הארץ וק"ל : (ג) דקשה לרש"י דהעקבה לא שייך בנפח שיש בו חיים אלא ל' יצאה כמ"ם לעיול ויקח אברהם וגו' או לשון כנעניו כמ"ם וסס אברהם וגו' ועל זה מורש"י אהלו היה מעתיק משם : (ס) רכזנו לפרש שמלת מקדם דכונן הוא למלת הברה ומפרש באיזה מקום היה הרה אבל אינו חוזר על ויעתק משם אלא שם מניח מקום היה כנעניו והוכחתי מדתקוב אחריו בית אל מים והעו מקדם ואם הוא פירש על כנעניו מהיכן היה למה היה בית אל מים כיון ששם מקדם לבית אל אדרבה קודם שנסע הוה בית אל מים כיון שהיה במזרחו של בית אל אבל כיון ששם משם לרוח האחרת לא היה כן אלא ע"כ מקדם דכונן למלת הברה וזכו שבקט רש"י נמצא בית אל מים כלומר דעכשוו א"ש מה דכתוב בית א מים ואין להקשות כיון דמקדם פי' במזרחו הי"ל לכתוב בקדם דמקדם משמע דקאי על הכר שהיה עומד מקדם לבית אל לכן פירש' במזרחו של בית אל ויהיה מ"ם דמקדם כמ"ם כעדן מקדם שפי' במזרחו : (ע) וא' ת מנ"ל לרש"י דלמא אישכא וי"ל הוא"ל ואמרו בגמ' דחייב אדם לכבוד את אשתו ויקר מגובו א"כ ודאי שלח נטה כראשונה : (פ) רכזנו לתרן למה זכה עוד מונח דהא כבר זכה מונח על בשורת

לַיהוָה וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְהוָה: ט וַיִּסַּע אַבְרָם הַלֹּחַ וַנְּסוּעַ הַנְּגִבָה: פ
 וַיְהִי רַעַב בְּאַרְצָן וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרִימָה לְגֹזֵר שֵׁם כְּפִי־כַבֵּד
 הַרַעַב בְּאַרְצָן: יא וַיְהִי כַאֲשֶׁר הִקְרִיב לְבֹאֵי מִצְרִימָה וַיֹּאמֶר
 אֶל־שָׂרִי אִשְׁתּוֹ הִנְהֵנָא יִדְעָתִי כִּי אִשָּׁה יִפְת־מְרָאָה אֵת:
 יב וְהָיָה כִּי־יִרְאוּ אֶתְךָ הַמִּצְרַיִם וְאָמְרוּ אִשְׁתּוֹ זֹאת וְהִרְגוּ
 אֹתִי וְאַתָּה יָחִיד: יג אֲמַרְיָנָא אֲחָתִי אֵת לְמַעַן יִיטַב־לִי
 בְּעַבְדוֹרְךָ וְחַיְתָה נַפְשִׁי בְגַלְלָךָ: * (י) שְׁנֵי יָד וַיְהִי כְּבֹאֵי אַבְרָם
 מִצְרִימָה וַיִּרְאוּ הַמִּצְרַיִם אֶת־הָאִשָּׁה כִּי־יָפָה הוּא מְאֹד:
 ויראו

בעל הטורים ז' כמס' . הכא . ואודך יחיו דגן ויפרחו כנפן סכיון שיחיו אודך יקבו לך
 טדוק וכרמים: אחתי את . ז' כמס' הכא . ואודך אמור לחכמה אחתי את
 לומר שאברהם וגם שרה היו גדולים בחכמה:

רש"י

ט הלוח ונסוע . לפרקים יושב כאן חדש או יותר ונסוע משם ונטה אהליו במקום
 אחר וכל מסעו הנגבה (ז) ללכת לדומה של ארץ ישראל והיא לנדר ירושלים שהוא
 בחלקו של יהודה שנטלו בדומה של ארץ ישראל להר המוריה שהיו כחלתו ב"ר:
 יוד רעב בארץ . באותה הארץ לבדה לנסותו אם יתירה אחר דבריו של הקב"ה
 שאמר לו ללכת אל ארץ כנען ועבשו משיאו ללאת ממנה: יא הנה נא ידעתי .
 מדרש אגדה עד עכשיו לא הכיר בה מתוך זניעות שביניהם ועכשיו הכיר בה ע"י
 (ק) מעשה . ד"ה מנהג העולם שע"י טורח הדרך אדם מתבזה וזאת עמדה ביופיה .
 ופשוטו של מקרא הנה נא הגיע השעה שיש לדאג על יפוך ידעתי זה ימים כי יפת
 מראה את ועכשיו אלו באים בין אנשים שחורים (ר) ומכוערים אחיהם של כושם
 ולא

שפתי חכמים

הורע ועל בשורת הארץ: (קצ"ח) נלע"ד דהקב"ה הראה לו צרה זו יותר מבאר ברות דהיה כמו שיור
 במקומו שאמר לו לזרעך אתן את הארץ שהוא על תנאי שאם יחטאו בניו כמו עכן שיפלו בידם:
 (צ) דקשה לה"י דכאן משמע שנסע קמיו ולעיל כתוב ויעקב אהלה משמע שהיה בתמיים וע"ן
 לה"י דכתוב הלך ונסוע הנגבה משמע שהיה נוסע לנגבה של עולם שהוא חוצה לארץ וזה אינו
 דהא היה נוסע מחוץ לא"י ולכך פירש"י לפרקים יושב כאן וכו' וכל מסעיו לנגבה כל מה שהיה נוסע
 לנגבה של א"י היה נוסע: (ק) ה"ל שהיו עוזרים בנהר וזרובה היותם להגביה בגדיה וראש הסיקה
 ופת מראה . ומדרש אגדה שהכיר בה ע"י מעשה פי' ראש בנאה שלה בנים שעברו דרך הים
 וראה בנאה הסיקה ויהי מאוד ד"ה מנהג העולם וכו' משום דעדיון קשה הלשונות סוקרים זא"י
 הנה נא משמע ל' הוא וידעתי לטון עבר מהרש"ל . ופשוטו של מקרא הנה נא הגיע שעה שיש
 לדאוג וכו' ר"ל לפי זה צריך לחלוק הסתוב הנה נא הגיע השעה וכו' שמלך ידעתי הוא החלק
 ענין ידעתי זה מימיו רבים ולזה מיייתו רש"י ראייה שמתחלקן הסתוב ודומה לו הנה נא אדוני
 סודו נא הגיע שעה שצרכיך אקם לקח לב על רשעים וכו': (ר) ואצ"פ שבאומלך לא היו אנשים
 שחורים ואצ"פ כן אמר אמרו נא אחותי את כבר תירן אברהם בעצמו זה באמרו רק אין יראת אלהים
 במקום

וַיִּצְלַי בְּשֵׂמֶיךָ רַבִּי: ט וַנְּטַל אַבְרָם אֹזֶל וַנְּטַל לְדְרוּמָא:
 י וַהֲוָה כְּפָנָא בְּאַרְעָא וַנְּחַת אַבְרָם לְמִצְרַיִם לְאַתּוּתְבָא תַּמָּן אַרִי
 תַּקִּף כְּפָנָא בְּאַרְעָא: יא וַהֲוָה בְּרַ קְרִיב לְמַנְעַל לְמִצְרַיִם וַאֲמַר
 לְשָׂרִי אֲחָתִיָּה הֵא קַעֲן וְדַעֲנָא אַרִי אֲחָתִיָּה שְׂפִירַת חַיּוּוֹ אֵת:
 יב וַיְהִי בְּרַ יַחֲוּוּן יַחֲדָא מִצְרַיִם וַיִּמְדוּן אֲחָתִיָּה דָּא וַיִּקְטְלוּן יַחֲדָא
 וַיַּחֲדָא יַקְיִימוּן: יג אֲמַרִי קַעֲן אֲחָתִי אֵת בְּרִילִי דִי־יִטַּב לִי בְּרִילִךָ
 וְהִרְתְּקִיִים נַפְשִׁי בְּפִתְנִימִיכִי: יד וַהֲוָה בְּרַ עָאֵל אַבְרָם
 לְמִצְרַיִם וַחֲוּוֹ מִצְרַיִם יַת אֲחָתָא אַרִי שְׂפִירָא הִיָּא לְחָדָא:
 וחוו

רש"י

ולא הורגלו באשה ופה ודומה לו הנה נא אדוני סודו נא: יג למען ייטב לי בעבורך .
 יתנו לי (ש) מתנות: יד ויהי כבוא אברהם מצרימה . היה לו לומר כבואם
 (ת) מצרימה אלא למד שהטמין אותה בתיבה וע"י שתבעו את המכס פתחו וראו
 אותה

שפתי חכמים

במקום הזה ופירש"י אכסמאי טא לעיר על עסקי אכילה ושקיה שאלין אופו או על עסקי אשתו
 שאלין אופו אשתך היא או אשתך היא ודלא כתיבין ה"ה שתיין סכנר ופא הקול שהיה אחתו:
 (ש) דקשה לו סא אין שייך כלן הטבה רק שלא יסגרו וזכי הכלה ולא הטבה ולכך פי' יתנו לי
 מתנות . זא"ז ח"כ משמע שאברהם רוצה במתנות ופא לקמן גבי מלך סדום אמר אם מחשו ועד
 שדרך בעל ואם אקח אצ"פ שמן הדיון היה שלו שהרי נטלו מן המלכום אצ"פ לא רצה במתנות
 וכ"ש במתנות חנם שאינו רוצה דקביו וטובא מתנות יחיה וי"ל מתנה מועטת ע"ד כל הרובה
 ליהנות ויכנה כאלושה דסייבו אכילה ושקיה ופוכדן ופא ראייה דלקמן קביו והרכוש קח לך והשיב
 לו אברהם הרומוני ודי וגי' ולא תאמר אבי העשרתי את אברהם ועי"ל דהנסיח חומדות ממון ולכך
 אמר לה אמרו נא וגומר כדי לפייסה אבל לא היה בדעתו לזקח ממנו . ועי"ל דעכשיו לא היה לו
 עושר לכך היה כוונתו לקמן בפסוק וילך למסעיו לפרוע קצותיו אבל גבי מלך
 סדום היה לו עושר מ"ה אשילו מה שהיה מן הדיון ליטול לא כטל משום טובא מתנות יחיה וק"ל .
 יש מקשים והיאך היה אברהם רוצה להכשילם באיסור א"ה בנה שיאמר להם שהיה אחותו ויש לפרש
 שאמר להם שהיה אחותו אבל מ"ה הוא א"ה ובעלה במדינת הים ובהו יקורן כמו מה שאמר וחיפה
 בפשוטו נללך לא הו"ל אלא וחיפה בפשוטו אלא הכי היה אמר אברהם לשרה אבי אדכר שאת אחותי
 זא"ז את ובעלך הלך מתך ואני חוזר ונזקק אופו אולי אמא אופו ויקן נך גט או שאת את הוא
 ותבטא למוש אחר מ"ה יחיו אופו שלא יכשלו באיסור א"ה ומ"ה בקרצית נמי לזו כיון שאמר להם
 שהיה ספק א"ה בודליו לא יכשלו אכילה כ"ל . עיין בחוקיו: (ת) וקשה למה לא פירש"י לעיל על
 ירד אברהם מצרימה ועל ויהי כאשר הקריב לנה היה לו להקשות למה לא קביו וירדו ויקרבו אלא
 משום

גד צדק

יצלי בשמא דה' . כתב הרמב"ן פירש אנקלוס שהתפלל כמו קראתו שמך ה' מבור תקנות ודעת
 רז"ל שודיע ופרסם שמו בעולם והקרא אופו נמי הכריות: אהותי את . בקצת ספרים כל
 אחותי שבענין וגם כפ' תולדות מקורבנים אקח בלי וי"ד הכוונ' ואשר שהוא כמו אלא אלא אלא
 שר"ל אבי ואמו: בריל ריוטב לי . בקצת ספרים דייטב וכן כראש כיון:
 (ח)

ושחוו

טו ויראו אתה שרי פרעה ויהללו אתה אל פרעה ותקח האשה בית פרעה: טו ולאברם היטיב בעבורה ויהילו צאן ובקר וחמרים ועבדים ושפחה ואתנת וגמלים: י" וינגע יהוה את פרעה נגעים גדלים ואת ביתו על דבר שרי אשת אברם: י" ויקרא פרעה לאברם ויאמר מה זאת עשית לי למה לא הודת לי כי אשתך הוא: י" למה אמרת אחתי הוא וקח אתה לי לאשה ועתה הנה אשתך קח וקר: כ ויצו עליו פרעה אנשים וישלחו אותו וארתי אשתו ואת כל אשר לו: י" ויג " ויעל אברם ממצרים הוא ואשתו וכל אשר לו ולוט עמו הנגבה: כ ואברם כבר מאד במקנה בכסף ובוזהב: ג וילך למסעיו מנגב ועד בית אל עד המקום אשר היה שם אהלה בתחלה בין בית אל ובין העי: ד אל מקום המזבח אשר עשה שם בראשונה

ויקרא

מלעיל

בעל הטורים קח ולך ה' בשם' הכא. הכה רבקה לבניך קח ולך. כנג ולך באביאג הסוכות מלמד שהיה כדקת כמו האמהות. קח משעבתי בידך ולך. המגלה אשר קראת בה קחנה בידך ולך. מלמד שאע"פ שאינו מפורש כאן שכתן לו מתנות כמו באבימלך ודמי בתן לו וזהו קחנה בידך ולך שכתן לו דבר הכימת מיד לוד:

רש"י

אותה: טו ויהללו אותה אל פרעה. הללוה בנייה לומר (א) הגונה זו למלך: טו ולאברם היטיב. פרעה בעבורה: י" וינגע. במכת ראתן לקח (ב) שהשתמש קשה לו ב' על רבר שרי. על פי (ג) דבורה אומרת למלך הך והוא מכה: י"ט קח ולך. לא באבימלך שאמר לו הכה ארצי לפניך אלא אמר לו לך ואל תעמוד שהמצרים טופו ומה הם שאלוה ורמת סוסים ורמתם: ב ויצו עליו. על אודותיו לשלחו

שפתי חכמים

משום דפשוטא ליה כיון שמזכור אברהם גם שרה וכל אביו ביה בכלל כיון שהוא עיקר הבית א"כ ה"כ כיומא הכי וי"ל דלעיל ל"ק מודי משום שאברהם היה עיקר ולכן תלם הכל באברהם אבל הכא היתה שרה עקרה שהיה אברהם מנקש ממנה בא אחותי את א"כ היא היתה עכשו עקרה הנית ויהי לו לומר ככאם כלומר לכל הפחות להסוות שרה לאברהם וק"ל והסר"ל מירך דרוקא הכא שייך למודק אמאי לא קאמר ככאם משום דהאי קרא מוירו בשרה דכתוב ויראו המצרים את האשה דלא מוירו באברהם מודי ועוד דלויס חסיד טסי: (א) דאל"כ היה לו לכתוב לפני פרעה או לפרעה: (ב) כ"ד מוני שחין הס ואין לך רע מכולם לפשמיס אלא ראמן ובי לקח פרעה דאל"כ מנא ידע שהוא אשתו שמיר קרא לאברהם: (ג) ראונו לתרן דהיה לו לכתוב על אודות שרי: (ד) דק"ל

טו וחזו יתה בכרבי פרעה ושכחו יתה לפרעה ואדברת אתה לבית פרעה: טו ולאברם איטיב בדילה וחזו ליה עאן ותורין וחמריין ועבדיין ואמהן וארען ונמליין: י" ואיתי יי על פרעה מכתשין בכרביין ועל אנש ביתיה על עיסק שרי אמת אברם: י" וקרא פרעה לאברם ויאמר מה דא עבדת לי למא לא חויתא לי ארי אתהך היא: י" למא אמרת אחתי היא ודברית יתה לי לאנתו וכען היא אתהך דבר ואויל: כ ופקיד עלויה פרעה גוברין ואלויאוי ויתיה נית אתתיה ונת כל די ליה: א וסליק אברם ממצרים הוא ואתתיה וכל די ליה ולוט עמיה לדרומא: כ ואברם תקף לתרא בכעירא בכספא וכרתבא: ג ואול למשלנוהי מדרומא ועד בית אל עד אתרא דפרסיה תמן משכניה בקרמיתא בין בית אל ובין עי: ד לאתר מדרבא די עבר תמן בקרמיתא וצלי

רש"י

(ד) לשלחו ולשמרו: וישלחו. כתרנומו ואלוהיו: ב כבר מאד. טעון משאות: א ויעל אברם הנגבה. לבא לדרומה של א"י (ה) כמו שאמר למעלה הלך וכסוע הנגבה להר המוריה ומ"מ כשהוא הולך ממזרים לארץ כנען מדרום לכפון הוא מהלך שארץ מצרים בדרומה של ארץ ישראל כמו שמובין במסעות ובגבולי הארץ: ג וילך למסעיו. כשחור ממזרים לארץ כנען היה הולך ולן במסעות ואכסניות שלן בהם בהליכותו למזרים למדך דרך ארץ (ו) שלא ישנה אדם מאכסניא שלו. ד"א בחזרתו פרע הקפותיו: מנגב. ארץ מצרים (ז) בדרומה של ארץ כנען: ד אשר עשה שם בראשונה ויקרא שם. ואשר קרא שם (ח) אברם בשם ה' וגם י"ל ויקרא שם עכש"י

בשם

שפתי חכמים

(ד) דק"ל או טוב אותו שום דבר א"כ ה"ל על מה טוב אותו לכך פירש"י על אודותיו לשלחו ולשמרו. אבל אבתי קשה מ"ל לרש"י שום טוב אותו דילמא טוב סיטתוהו לולך לשלום ולא י עכבוהו ומ"ל לשמרו ולכך פירש"י וישלחו כתרנומו ואלוהיו שירם לשמרו ואכתו קשה מנא ליה לתרגום לפרש כן ולכן פירש"י כמד מאוד טעון משאות א"כ הואיל והכתוב מספר והולך בשבתי ודמי ונאותו היה ג"כ דרך כבוד וזהו שפירש רש"י מלת כמד מאוד קודם מלת ויעל אברם שלא ע"פ סדר הקרא: (ה) דק"ל דהא אברם בדרום היה דארץ מצרים בדרומו של א"י הוא ובדרומו של עולם וא"כ היה לו לכתוב ויעל אברם בפניה דהא מדרום לכפון היה כוסע ועל זה פירש לביא לדרום של א"י וכו' וק"ל: (ו) ולפי פי' זה ק"ל א"כ ה"ל במסעיו לכן אמר ד"א בחזרתו פרע הקפותיו וא"כ ה"ל ויחזור למסעיו מסו וילך לכן כר"ך ג"כ לפי' ראשון מהר"ל: (ז) דקשה לרש"י ואם לעיל כתוב הנגבה וא"כ ה"כ היה לו לכתוב וילך למסעיו הנגבה וע"פ א"י ארץ מצרים וכו' כלומר הנגב קאי על מצרים וק"ל: (ח) ראה לתרן שלא תקשה כאן דכבר עשה מונח וקרא שם א"כ

גר צדק

ושבחו יתה לפרעה. כך גרסתו אבל גרסת הרמב"ן לות פרעה ואם לפרש לפי גרסתו שכתבון אנקלוס לדרום חז"ל טעון אוארוס זו ראויים למלך:

חם

ויקרא שם אברם בשם יהוה: ° שלישי ה וגם ללוט
ההלך את אברם היה צאן ובקר ואהלים: ° ולא נשא
אתם הארץ לשבת יחדו כי היה רכושם רב ולא יכלו
לשבת יחדו: ° ויהי ריב בין רעי מקנה אברם ובין רעי
מקנה ללוט והכנעני והפריזי אז ישב בארץ: ° ויאמר
אברם אל ללוט אל תנא תהי מריבה ביני וביניך ובין רעי
ובין רעיך כי אנשים אחים אנחנו: ° הלא כל הארץ לפניך
הפרד נא מעלי אם השמאל ואימנה ואם הימין
ואשמאלה: ° וישאל ללוט את עיניו וירא את כל כפר
הירדן כי כלה משקה לפני שחת יהוה את סדם ואת
עמרה כנגי יהוה בארץ מצרים באכה צער: ° ויבחר לו ללוט

את

בעל הטורים ולא נשא ב' נאם . הכא . ואיך ולא נשא דוד מספרם שהיה להם רכוש הרבה
אין מספר: רעי ב' נאם הכא ואיך לא דרשו רעי את נאמי מלמד שהוכיחו
על שלא היו רועים הארץ כדאין וע"ז היה הריב והכוז ולא דרשו רעי את נאמי:

רש"י

בשם ה': ה ההולך את אברם . מי גרם שהיה לו זאת (ט) הליכתו עם אברם:
ו ולא נשא . לא היתה יכולה להספיק מרעה למקניהם . ולא נשא לשון קדר וזריך
להוסיף עליו כמו ולא נשא אותם מרעה הארץ (י) לפיכך כתב ולא נשא בלשון זכר:
ז ויהי ריב . לפי שהיו רועיו של לוט רשעים ומרעים בהמתם בשדות אחרים ורועי
אברם מוכיחים אותם על הנזל והם אומרים נתנה הארץ לאברם ולו אין יורש ולוט
יורשו ואין זה נזל והכתוב אומר (ב) והכנעני והפריזי אז יושב בארץ ולא זכה בה
(ד) אברם עדיין: ח אנשים אחים . (ט) קרובים: ומדרש אגדה דומין בקלסתר
פנים: ט אם השמאל ואימינה . בכל אשר תשב לא אתרחק (ג) מנגן ואעמוד לך
למנון

שפתי חכמים

א"כ למע בלתי ג"כ ויקרא שם אברם וגו' ל"ם ואשר קרא שם וכו' ר"ל הקרא וזכה להודיע לאזנה
מקום הולך למקום דקרא שם כגד בשם ה': (ט) דקשה לרש"י דהא לפיכך כתיב ויעל אברם וגו'
ולוט עמו הנכנס: (י) דקשה לרש"י דהרי הארץ ל' נקבה וא"כ לא ה"ל נשא לשון זכר וע"ק
וכי אפשר זה שהארץ אינה יכולה לטול ולשאת כמי אדם ל"ם להספיק מרעה ר"ל דנשא קאי
אתרעה ומרעה ל' זכר: (ב) דרש"י וזכה לפרש למע היה הרוב ולמה בלתי פתק והכנעני יושב
בארץ ל"ם שחזר וכו' והכנעני אומר והכנעני פי' הקב"ה היה משיב זה ואין להסקות היה להם לומר
עדיין אברם מוליד דרש"י דרש"י מזה קאמר דאשילו לרדפה שלא ידעו שסובו להוליד
מ"ג הרי הכנעני וכו': (ד) ג"כ דה"ל כיתק להם אברם רשות לרעות ככל מקום שירבו: (ז) דקשה
לרש"י וכה ל"ם אחים היו אלף קרובים ומדרש אגדה נקראו אחים שהיו דומים וכו' ולפי המדרש

וצלי תמן אברם בשמא דיי: ה ואף ללוט דאזיל עם אברם
היו עאן ותורין ומשכנין: ו ולא סוכרת יתהון ארעא למיתב
בחדא ארי תורה קנניהון סגי ולא יכילו למיתב בחדא: ו ותהו
מצותא בין רען בעיריה דאברם ובין רען בעיריה דלוט וכנענאה
ופריזואה בבן יתיב בארעא: ה ואמר אברם ללוט לא כען
תהי מצותא בינא ובינך ובין רעתי ובין רעך ארי גוברין
אחין אנתנא: ט הלא כל ארעא קדמך אתפרש כען מלתי אם
את לצפונא אנתא לדרומא ואם את לדרומא אנתא לצפונא:
י ויקף לוט ית עינוהי וחזא ית כל מישר ירדנא ארי כולה
בית שקאי קדם דחבל יי ית סרום וית עמורה כננתא
דיי בארעא דמצרים קמי רצוער: יא ובחר ליה ללוט

רש"י

ית

למנון ולעזר וסוף דבר הולך לו שנאמר וישמע אברם כי נשבה אחיו וגו' ואימינה .
אימין את עצמו כמו ואשמאלה אשמאל את עצמי ואם תאמר הוה לו לינקד ואימינה
כך מצינו במקום אחר אם יש להימין ואין קודם להימין: יוד כי כלה משקה . ארץ
(ס) נחלי מים: לפני שחת ה' את סרום ואת עמורה . היה אותו מישור (ע) כגן ה'
לאילנות: בארץ מצרים . לזרעים: בואבה צער . עד לער: ומדרש אגדה דרשו
לנכחי על שהיו שטופי זמנה בחר לו לוט שכונתם במס' הוריות: יא בכר . מישור
כתרגומו

שפתי חכמים

ג"ל דאחים כמו כאחים: (ג) דקש' לרש"י דאברם אמר אגשים אחים ועכשיו אמר אם השמאל
ואימינה דמשמע שרבה להרחק כי יש איהם שנאה כוונתם וקשה מו הוליד השנאה והלא לא היה ריב
כוונתם לכן פירש לא אתרחק וכו' (ר"ק) אמר זה לפי שנראה שאלו המלות מיותרות שדי שיאמר
הסדר נא מעלי לכ"ם לא אתרחק וכו' וא"ת מה היה צריך להנתיחו על זה לז"א לעמוד למנון וגו'
(רש"י) דק"ל פשיטא אם הוא ולך אל השמאל וסאר הוא כוונתו לז"א שהיה לימינו ממש שלא יתרחק
וכו': (ס) דקשה לרש"י דמסקה לשון מפעיל הוא ומה מפעיל שייך הכא ועוד שאין הכוונה פה
על המסקה רק על הנחלים שבו וע"ז פירש ארץ נחלי מים וקראם בלשון משקה מפני שהם קהים
השקאים: (ע) רצונו לפרש דהא לפני שחת ה' וגו' הוא דבוק עם כגן ה' בארץ מצרים דאין
לפרש דלפני שחת דבוק עם כלם משקה דמה בא להודיענו דהא כבר כתיב וישא לוט את עכויו
ויורא וזה היה לפני שחת ה' אלא ע"כ דבוק הוא למטה (באר"ס) דרש"י דייק מדכתיב בפרשת
נראהשית וינחה ה' אלהים מן האדמה כל עין וגו' בתיק הנה א"כ ש"מ היכא דכתיב גן מזוירי גן
לאילנות . ומה שפי' בארץ מצרים לזרעים זה דייק מדכתיב בפ' עקב לא בארץ מצרים הוא אשר
ינחם מש אשר תזרע את זרעך א"כ ש"מ ארץ מצרים ארץ זרעים היא (ר"ק) לפי שנראה שאלו
הדמיונות

גד צדק

אם את לצפונא וכו' . תרגם שמאל כפון וימין דרום ע"ש הספוק כפון וימין אתה דראתם
ביטון כפון וימין וכו' עפ"י דחז"ל ויעין פירש"י:

את כל-כבר הירדן ויסע לוט מקדם ויפרדו איש מעל אחיו : יב אבכם ישב בארץ-כנען ולוט ישב בערי הכנען ויאהל עד-סדום : יג ואנשי סדום רעים וחטאים ליהוה מאד : יד ויהוה אמר אל-אבכם אחרי הפרד-לוט מעמו שא נא עיניך וראה מן-המקום אשר-אתה שם צפנה ונגבה וקדמה וימה : טו כי את-כל-הארץ אשר-אתה ראה לך אתננה ולזרעה עד-עולם : טז ושמתי את-זרעך בעפר הארץ אשר ו אס-יוכל איש למנות את-עפר הארץ גם זרעה ימנה : יז קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה : יח ויאהל אבכם ויבא וישב באלני ממרא אשר בחברון ויבן- שם מזבח ליהוה : פ

רביעי יד א ויהי בימי אמרפל מלך-שנער אריוך מלך אלסר כדרלעמר מלך עלים ותדעל מלך גזים : ב עשו מלחמה את-ברע מלך סדום ואת-ברשע מלך עמורה

שנאב

בעל הטורים ס"ת שלום לומר כדו לעשות שלום נקמרוו וגם רמוו טיהיה שלום לבניו וזה שנא' אל תכר את מואב : ד ג' נאם' סכא . פוסעים וחטאים יחדיו ועוזני ה' יכלו . וחטאים אליך יסובו . וחטאים בעדק כדוקים . פי' רעים וחטאים ע"כ פוסעים וחטאים יחדיו יכלו אבל אם יעשו תשובה כדקבוי וחטאים אליך יסובו יהיו בעדק כדוקים כדקבוי וחטאים בעדק כדוקים : גפסה ונגבה וגו' וליעקב אמר ומה וקדמה לארכה כהחיל להראות זכות קרבנות נשחטים ככסוף וליעקב הראה שנזכקו ועבור הים והיינו דקבוי וירא ישראל את היר הנדולה ישראל סכא :

רש"י

כתרגומו : מקדם . נסע מאלל (פ) הכרס והלך לו למערבו של הכרס נמגה נוסע מנוורה למערב . ומדרש הגדה הסיע עלמו מקדמוו (צ) של עולם אמר וי איפשי לא באכרס

שפתי חכמים

הדמיונות הם לדבר אחד וא"כ די שיאמר הטוב שככלם ואם ירצה לו' שניהם ה"ל הופה באחרונה כארץ מכרים כגן ה' טהם הוא כגן ה' פשוטא שהוא כארץ מכרים לא"ל סהדמיון הוא שכני דברים וכו' : (ב) דקשה לרש"י כי בית אל נכסוף היה כדקבוי לעיל ויסע אכרס הלך ונסוע הנגבה ט"מ דכות אל נכסוף היה וא"כ היה לו לכסוף ויסע לוט מכסוף לכך פי' וכו' כתב הרא"ם וקומא סגובולי הארץ נראה שכבר הירדן כמורחה של ארץ ישראל ובית אל תוך א"ל ונמגה שההולך מבית אל סביב אכרס דר סס אל ככר הירדן הולך מאכלו למורחו הוא וזכרן עיון י"ל כי ככר הירדן היה מישור

יה כל מישר ירדנא ונטל לוט מקדמימא וארתפרשו נבד מלות אחיהו : יב אבכם יתיב בארעא דכנען ולוט יתיב בקרוי משרא ופרס עד סדום : יג ואנשין סדום בישין כממונהוין ותבין בגויתרוין קדם יי לתרא : יד ויי אמר לאבכם בתי דאתפרש לוט מעמיה זקוף בען עינד וחוי מן ארתרא דאת תמן לצפונגה ולדרומא ולמדנחא ולמערכא : טו ארי ית בר ארעא דאת חוי לך אתנינה ולבנד עד עלמא : טז ואנשי ית בנד סגיאין בעפרא דארעא כמא דלית אפשר לבנד לממני ית עפרא דארעא אף בנד לא יתמנון : יז קום הליך בארעא לאורכה ולפותיה ארי לך אתנינה : יח ופרס אבכם ואתא ויתיב במשרי ממרא די בחכרון ובנא תמן מדבחא קדם יי : א והנה ביומי אמרפל מלכא דבבל אריוך מלכא דאלסר כדרלעמר מלכא דעלם ותדעל מלכא דעמטין : ב סדרו קרבא עם ברע מלכא סדום ועם ברשע מלכא דעמורה

שנאב

רש"י

באכרס ולא כהלווה : יב . ויאהל . נטה אהלים (ק) לרועיו ולמקנהו עד סדום : יג ואנשי סדום רעים . ואף על פי כן לא נמנע לוט מלכסוף עמהם . ורבותיו למדו (ר) מלכין סס רשעים וירקב : רעים . בגופס : (ש) וחטאים . כממונס : לה' מאד . ויודעים רבונס ומתכוונים למרוד בו : יד אחרי הפרד לוט . כל זמן שהרשע עמו היה הדבור פורש ממנו : (ולעיל שהיה לוט אכלו וכתוב וירא ה' אל הכרס באתה שעה (ת) כשר היה וק"ל) : טז אשר אם יוכל איש . כשם שאי אפשר

שפתי חכמים

נדול והולך ומתכסט לתוך א"י עד שהיה סמוך לירושלים סביב רחוק מבית אל והוא תוך א"י כי ככר הירדן היה סמוך לסדום שאינו רחוק כ"כ מירושלים ודו"ק כ"ל : (צ) קצ"מ דאל"כ ויסע לוט מאכרס מנעיה ליה סברי הו וישבין ביחד וכסע לוט ממנו : (ק) דקשה לרש"י למה נאמר ויאהל עד סדום לכך פי' נטע אהלים לרועיו כלומר דהרבה אהלים היה לו ונטע מן הככר עד סדום : (ר) ר"ל מדקבוי סכא ואנשי סדום רעים וחטאים ולא כריך למכסב כלל אלא מסוס דכריך להזכיר אכסי סדום כדקבוי ויאהל עד סדום כקבוי כמו ואנשי סדום רעים וחטאים ומה למד שלמה ע"ה דסס רשעים וירקב דכריך לזכור אותם לרעם : (ש) ופי' היסך מתרגום אונקלוס שתרגום ביטין בממוניהו וחויבין בגויתרוין וא"ת מ"ל לרש"י וי"ל דגבי יוסף כתיב ויאך אעשה הרעם הנדולה הזאת והקם מיירי נוף ה"כ רעוס מיירי בגופס ובקבוי כפרשט כי תגא גבי שכיר ולא יקרא עליו אל ה' והיה כך חטא והקם מיירי בממון : (ת) כמו שמכח מתוך מירש"י ספי' לעיל על ססין סטובי

גר צדק

במה דלית אפשר וכו' . וכן מירש"י וראיתי מנורחי סירד לנאר פי רש"י כדרך מלת הגיון

שנאב מלך אדמה ושמאבר מלך צבאים ומלך בלע היא
 צער : ג כל אלה חברו אל עמק השדים הוא ים המלח :
 ו שתים עשרה שנה עבדו את כדרלעמר ושלוש עשרה
 שנה מרדו : ה ובארבע עשרה שנה בא כדרלעמר
 והמלכים אשר אתו ויכו את רפאים בעשתרת קרנים
 ואת הוויזים בהם ואת האימים בשוה קריתים : ו ואת
 החרי בהררם שעיר עד איל פארן אשר על המדבר :
 ז וישבו ויבאו אל עין משפט הוא קדש ויכו את
 כל שדה העמלקי וגם את האמרי הישב בחצצן תמר :
 ח ויצא מלך סדם ומלך עמרה ומלך אדמה ומלך צבאים
 צבאים ק' הלמד בחולם ועיין במ"ש הואו בצירי צבאים ק' ומלך

רש"י

אפשר לעפר ליונות כך זרעך לא ימנה : יח כמרא-א) שס אדם : א אמרפל . הוא
 נמרוד שאמר לאברהם (ב) פול לתוך ככשן האש : מלך גויים . יש מקום ששמו גויים על
 שם שנתקבלו שמה מכמה אומות ומקומות והמליכו איש עליהם ושמו תדעל . ב"ר :
 ב שנאב . שוכא אביו שבשמים : שמאבר . שס (ג) אבר לעוף ולקפוז ולמרוד
 כהקב"ה : בלע . שס (ד) העיר : ג עמק השירים . כך שמו על שם שהיו בו שדות
 הרבה (ה) ומדרשי אגדה יש הרבה : הוא ים המלח . לאחר זמן נמשך הים (ו) לתוכו
 ונעשה ים המלח . ומדרש אגדה אומר שנתבקשו הוורים סביבותיו וכמשכו (ז) יאורים
 לתוכו : ד שתים עשרה שנה עבדו . חמשה מלכים הללו את כדרלעומר ובארבע עשרה
 שנה למרדן (ח) בא כדרלעומר לפי שהוא היה בעל המעשה נכנס בעובי הקורה :
 והמלכים

שפתי חכמים

שטופי זמה נחר לוט וכו' וזה בא לו שהיה שטוף בזמה מפני שהיה נחזקו שהיו שטופי זמה
 למד מהם ועוד פירש"י הסיע עכמו מקדמוכו של עולם משמע דקודם לכן נדוק היה : (א) כלומר
 ולא שם מקום כדמכיו . עבר אשכול ומארא : (ב) דק"ל והא נמרד מלך סבער היה : (ג) שם אבר
 ר"ל דגשה לו נכסוס לעופף : (ד) דדיוק רש"י מדמכיו בלע הוא צוער דאם הוא שם אדם לא סייך
 לאומר הוא צוער ור"ל מכל"ל לרש"י שהמכיו הזכיר שמויות של מלכים אלו להודיע רשעתם דדרש
 שנאב שוכא אביו שבשמים וכו' וי' מלך הזכיר בקרא ג"כ שמו של מלך צוער אלא ודאי מה שהזכיר
 המכיו שמו של מלכים אלו להודיע על רשעתם ואפשר שמלך צוער לא היה רשע ושמו לא היה
 מוכיח על רשעתו כמו שנאמר בלוט אמלטה לא וגו' כפירש"י שם : (ה) רש"א ר"ל לפי שנכתב
 השדים נב"א הידיעה . ולא פי' הכתוב באיזה מקום היה זה עמק השדים לב"ס וכו' (נח"י) וכו'
 דברכ פי' שם העשם שלו ע"ש התואר שבו ופ"ש ועמק השדים כך שמו ואין לו שם אחר (ו) כי
 לא יתכן שיהיה עמק וים בזמן אחד : (ז) פי' כי מלת הוא מורה שהוא עממו בים לא שנמשך ים
 לקובו דא"כ בו ים בענין ליה : (ח) ר"ל נמלת למרדן שלא תפרש המקרא כן סקו עשרה שנה עבדו
 ובשלש עשרה לעבדן מרדו ובארבע עשרה שנה לעבדן בא כדרלעומר וגו' דא"כ היה לו לומר
 וכו' 9

שנאב מלך אדמה ושמאבר מלך צבאים ומלך בלע
 היא צער : ג כל אלו אתבגשו למישר חקלויא הוא אתר
 נמא דמלחא : ד תרמא עשרי שנין פלחו ית כדרלעומר
 ותלת עשרי שנין מרדו : ה ובארבע עשרי שנין אתא
 כדרלעומר ומלכיא דעמיה ומחו ית גבריא די בעשתרות
 קרנים וית תקיפא דבהמתא וית אמתני די בשוה קריתים :
 ו וית חוראי די בטורא דשעיר עד מישר פארן דסמיק על
 מדברא : ז ותבו ואתו למישר פילוג דינא היא דקם ומחו
 ית כל חקל עמלקא ואף ית אמורא דיתבי בעין גרי : ח ונפק
 מלכא דסדום ומלכא דעמורה ומלכא דאדמה ומלכא דצבאים
 ומלכא

רש"י

ה והמלכים אשר אתו . אלה שלשה מלכים : זויים . הם (ט) זמומים : ו בהררם .
 בהר שלם : איל פארן . כתרגומו מיסור . ואומר אני שאין איל ל' מיסור (י) אלא
 מיסור של פארן איל שמו ושל ממרא אלוני שמו ושל ירדן ככר שמו ושל שטים אכל
 שמו אכל השטים וכן בעל ג' בעל שמו וכלן מתורגמין מישרא וכל א' שמו עליו :
 על המדבר . אכל המדבר כמו ועליו מטה מנשה : ז עין משפט היא קרש . על שם
 העמיד שעתידין מטה וזהו להשפט שם על עסקי אומתו העין והס מי מריבה .
 ואנקלוס תרגמו כפשוטו מקום שהיו בני המדינה מתקבלים שם לכל משפט : שרה
 העמלקי . עדיין לא נולד עמלק ונקרא על שם העתיד : בחצצון תמר . היא עין
 ג' 9

שפתי חכמים

ובי' כמו שנקס אח"כ ובארבע עשרה שנה לכך מפרש למרדן ר"ל דמה שכתוב וי' ג שנה מרדו לא
 קאי אלוין י' ג שנה דלעול אלא י' ג שנה בפני עצמן מרדו ועל אופן י' ג שנה אמר אח"כ ובי' ד
 שנה : (ט) ר"ל דרש"י דיוק מדמכיו כאל רפאים ואימים וכתבו גביהו הוויזים ובס' ואלה הדברים
 כתבו רפאים ואימים וזמומים ודאי הוויזים היינו זמומים : (י) דקשה לרש"י והלא על מלת אלוני
 תמא כמו מתורגם מיסור וא"כ אם חד מיכיוהו פירושו מיסור ודאי הסני לאו פירושו מיסור ל' פ'
 ואומר

ג' צדק

ואין ספק שרש"י פי' כך על דעת אנקלוס ודלא כדמשמע ביונתן : הוא ים המלח . הוא אתר
 ימא דמלחא הוסף אחר להסכים לדחז'ל כמ"ס שפי' רש"י וכן נקאמת היום בנירור על ידי עדים
 כאמנים שנתקו רגליהם בארצות ההמה : עד איל פארן . תרגום מיסר פארן עיין מה שפירש"י
 והרמכ"ן ז' השיב עליו ופירש כוונת אנקלוס באופן אחר ע"ש שניאר הרבה מיסר הנו' בתרגום
 ירושלמי שהוא יונתן אשר לפניו : פילוג דינא . עיין רש"י ורמכ"ן ור"א' ורמכ"ן כתב ולסון
 חכמים פילוג סל יו והרב ושעיה מברלין כתב וז'ל אדברה ולא אבוש כי לא ידעתי מקומו גם כערוך
 לא מאתאי וממה שמכאלי בתרגום יונתן נשמות ט"ו ח' בלב ים בנו פלגוס דיומא אין ראיה שיהיה
 פירושו מיסור אלא ראוי לישב בו אדברה מסר ראיה שהוא בתוך הים והמים סביבו לפענ"ד הרב
 ז'ל לא קלע אל הסערה ככוונת תרגום יונתן כי פלגוס הנו' שם היא מלה יוניק והוראתה ים ממש :
 ש"ח ט 9 בדין

ומלך בלע הוא צער וערכו אתם מלחמה בעמק השדים :
ט את בדרלעמר מלך עילם ותדעל מלך גוים ואמרפל
מלך שנער ואריוך מלך אקסר ארבעה מלכים את-
החמישה : ועמק השדים בארת בארת חמר וינסו מלך-
סדם ועמרה ויפלו שמה והנשארים הרה נסו : יא ויקחו
את כדרכש סדם ועמרה ואת כל אכלם וילכו : יב ויקחו
את לוט ואת דרכשו בן אחי אברם וילכו והוא ישב בסדם :
יג ויבא הפליט ויגד לאברם העברי והוא שכן באלני
ממרא האמרי אחי אשבל ואחי ענר והם בעלי ברית-
אברם : יד וישמע אברם כי נשבה אחיו וירק את-
חניכיו ילדי ביתו שמנה עשר ושליש מאות וירדף עד-

הגון ברגש

דן

בעל הטורים בפרק ר"א בשעס ספול סק"ה לסמאל ממקומו אחו בכנסות מיכאל והפולו
עמו וטלו סק"ה מירו וכן בחוקאל טא חלי ספלוט לאמר סקס סעיר :

רש"י

גדי מקרא בדברי הימים ביהושפט : ט ארבעה מלכים . ורעפ"כ (ב) נלחו המועטים
להודיעך שבזורים היו ורע"פי כן לא נמנע אברם מלרדוף אחריהם : יוד בארות
בארות חמר . בארות הרבה היו שם שטולין משם הדמה (ל) לטיט של בנין . ומדרש
אגדה שהיה הטיט בהם ונעשה גם למלך סדם שיבא משם (מ) לפי שהיו האומי מקלתן
שלא היו מאמיניו שיכלל אברם מאור כסדים מכבשן האש וכיון שיבא זה מן החמר
האמיניו באברהם למפרע : הרה נסו . להר נסו : הרה . כמו להר כל תיבה שזרכה
למ"ד בתחילתה הטיל לה ס"א בסופה . ויש חלוק בין הרה להרה שה"א בסוף
התיבה עומדת במקום למ"ד שבראשה אבל איכה עומדת במקום למד ונקודה פת"ח
תחתיה והרי הרה כמו להר או כמו אל הר ואינו מפרש לאיזה הר שכל אחד גם
כאשר מלא הר תחלה וכשהוא נותן ה"ה בראשה לכתוב הרה המדברה פתרונו כמו
אל ההר או כמו להר ומשמע לאותו הר הידוע ומפורש בפרשה : יב והוא יושב
בסדם . מי גרס לו ואת ישיבתו בסדם : יג ויבא הפליט . לפי פשוטו זה עוב שפלט
מן (ג) המלחמה והוא שכתוב כי רק עוב נשאר מיתר הרפאים נשאר שלא הרגוהו
אמרפל

שפתי חכמים

ואמר אבי וכו' : (ב) דקס"ה לרש"י למה כרוך למומר ד' וכו' לא ראינו דארבע סל"ש אב"ם וכו' :
(ל) דק"ל למה נאמר בארות כל' רגיש וע"ק כיון דבארות של חמר היה ס"א כ למה כתיב וינסו
מלך סדם ועמרה וסלו שמה סל"ל ויטבעו שמה דהרי ל' טביעה שיק בחמר וע"ק כיון דחמר
היה למה לא מקו סס טבעו בחמר דהיינו טוט ל"פ הרבה בארות וכו' א"כ מקורן כמו למה לא
כתיב ויטבעו דלא היה הטוט רך : (מ) דק"ל א"כ למה קרא אותן בארות חמר והלא כולטין כל החמר
מקן

ומלכא דבלע היא צער וסדרו עמרוין קרבא במישר תקלוא :
ט עם בדרלעומר מלכא דעילם ותדעל מלכא דעממין ואמרפל
מלכא דבבל ואריוך מלכא דאקסר ארבעה מלכין לקביל חמשא :
י ומישר תקלוא בירין בירין מסקן חמרין וערקו מלכא דסדום
ועמרה ונפלו תמן ודאשתארו לטורא ערקו : יא ושבו ית כל
קנינא דסדום ועמרה וית כל מיבלהון ואנלו : יב ושבו ית
לוט וית קניניה בר אחוהי דאברם ואנלו והוא יתיב בסדום :
יג ואתא מישוקא וחיו לאברם עבראה והוא שרי במשרי ממרא
אמוראה אחוהי דאשבל ואחוריו דענר ואינון אנשי קנימיה
דאברם : יד וישמע אברם ארי אשתבוי אחוהי ווריו ית
עולמוהי ילדי ביתיה תלת מאה ותמני עשר וירדף עד

רש"י

דן

אמרפל וחביריו כשהכו הרפאים בעשתרות קרנים תנחומא . ומדרש בראשית רבה זה
עוב שפלט מדור המבול והוה מיתר הרפאים שנאמר (ס) הנפילים היו בארץ וגו'
ומתכוין שיהרס אברם (ע) וישא את שרה : העברי . שבא מעבר הנהר : בעלי ברית
אברם . שכתרו עמו ברית : יד וירק . כתרגומו (פ) וריו וכן והריקותי אחריכם
חרב אודיון בחרבי עליכם וכן ארוק חרבי וכן ורק חנית וסגור : חניכיו . שחך
למלות (כ"ל) ועיון במנחת שי) והוא לשון התחלת כניסת האדם או כלי לאומנות
שהוא עתיד לעמוד בה וכן חנוך לנער חכמת המזבח חנוכת הבית ובלעז קורין לו
אינכני יר' : שמונה עשר וגו' . רבותיו אמרו אליעזר לבדו היה (צ) והוא מנין ג'

שפתי חכמים

מהן ובארות חמר משמע שתמיד היו מלאים טיט לכן אמר ומ' וכו' מהרש"ל : (ג) לא שפלט מדור
המבול דהא כתיב וישאר אך כח ואשר אמו נקבה : (ס) שנאמר הנפילים היו בארץ ר"ל דרפאים היינו
ענקים ונפילים הם ג"כ ענקים שהיו בדור המבול והוא נשאר מאותן ענקים שנדור המבול ופי'
וישאר אך כח שהיה נזכר כדפי' רש"י ואשר אמו מטרחה הבהמות אשר אמו נקבה : (ע) רוצה
לפרש לפי המדרש מה טעם היה לנעוב שבא לאברהם ואמר לו שכשנבא לוט בשלחא לפי פי' ראשון
שפלט מהמלחמה כל ויהיגד לאברם שגביל שיעשה נקמה באמרפל וחבריו שחרנו אבותיו חלא לפי
המדרש למה אמר לו חלא כ"ל מתכוין וכו' : (פ) והא דפי' רש"י נפ' בשלח ואין לדחוק ולפרש
ארוק חרבי משון וירק את חניכיו אודיון בחרבי בראה כוונת רש"י דהכא ח"א לפרש חלא ל' זיון
דמכותי את חניכיו רצונו כמו לדחוק ולפרש כל ארוק כל' זיון וכדי שלא תקשה בתחילת הפתחנה
על פירושו מאותן המקראות אבל נאמת פשוטו בכל מקום הוא ל' הרקע לכד מהכא וזה דנקט רש"י
נפ' בשלח ואין לדחוק ולפרש וכו' ודו"ק (ועיון בשרא"ס) פי' אחר : (צ) מהר"ן והא אין מקרא יוצא
מיד

גר צדק

בירין בירין מסקן וכו' . בתרגום שלפניו בירין כפול ויש ספרים כתיב בירין בלא כפול ובפ'
נקובים נקובים ק"א מסיוריו יסיוני ולגירסת שלפניו אפשר לומר דבירין הא' לחוד וסוב מפרש
בירין

דן : טו ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויבס וירדפם
עד חובה אשר משמאל לדמשק : טו וישב את כל-
הרכש וגם את-לוט אחיו ורכשו השיב וגם את-הנשים
ואת-העם : יז ויצא מלך-סדם לקראתו אחרי שובו
מהכות את-כדרלעמר ואת-המלכים אשר אתו אל-
עמק שוה הוא עמק המלך : יח ומלכי-צדק מלך שלם
הוציא רחם ויון והוא כהן לאל עליון : יט ויברכהו ויאמר
ברוך אברהם לאל עליון קנה שמים וארץ : כ וברוך אל
עליון אשר-מונן צריך בידך ויתן-לו מעשר מכל : כחמישי
כא ויאמר מלך-סדם אל-אברהם תן-לי הנפש והרכש קח-
לך : כב ויאמר אברהם אל-מלך סדם הרמתי ידו אליהוה
אל

בעל הטורים ר"מ סס לו לך סזה סס בן נח : ב' נמסרה כח' ואורך הרימתי קולי ואקרא
ו' ס' חו' ל' אשקט פוטופר נתכונה לטובה כמו שתכון אברהם לסס שמים :

רש"י

של שמו : עד דן . סס תשס כחו שראה (ק) שעתידין בניו להעמיד סס עגל :
טו ויחלק עליהם . לפי פשוטו סרס המקרא ויחלק הוא ועבדיו עליהם לילה כדרך
הרדפים שמתפלגים אחר הנרדפים (ר) כשנרחוין זה לכאן וזה לכאן : לילה .
כלומר אחר שחשכה לא נמנעו מלרדפם . ומ"א שנחלק הלילה ובחנות הראשון נעשה
לו כס וחזי השני נשמר ובה לו לחנות (ש) לילה של מזרים : עד חובה . אין מקום
שמו חובה ודן קורא חובה על סס ע"א שעתידה להיות סס : יז עמק שוה-כך שמו
כתרגומו למישר מפנה פנוי מאילנות ומכל מכשול : עמק המלך . בית רישא דמלכא
צית ריס אחר שהוא שלשים קנים מיוחד למלך ללחץ סס . ומדרש אגדה עמק שהשוו
סס כל האומות והמליכו את אברהם עליהם לנשיא אלהים ולקנין : יח ומלכי צדק .
מדרש אגדה הוא (ת) סס בן נח : לחם ויון . כך עושים ליגועי מלחמה והראה לו
שאין בלבו עליו על (א) שהרג את בניו . ומדרש אגדה רמו לו על המנחות ועל
הנסכים

שפתי חכמים

מידו פשוטו שנאמר שמועב עשר וגו' וקי' בסס רכבו בניו כי כל מספר הזה היו בני ביתו ולאחר
שנודדו למלחמה מיעטן ורוקנן וזכו שיחזרו כל החוטאים כדון תורה דקניו מי האיש יורא וגו'
ונשאר הוא ואליעזר לבדו : (ג"ב) ודמי כל הש"ח הלכו עמו כדי להסביל המלכוס שלא יתחזקו
כנגדו ואע"ג דהוא לבדו היה ג"כ מנצח אותם כי אין מעבור לה מ"מ לקחוס כדי להסקור הנס שהיא
לו התחזקות מן הטבע טענין טיס לך אורכ וגו' ולכך לקח כמנין אליעזר . לרמו שהכל היה בטביל
אליעזר : (ק) (ק"מ) דל"ח וירדוף עד דן ל"ל הרי כתבו וירדפם עד חובה : (ר) (ק"מ) אכל
גלמי סרוס ויהי החלוק ללילה וטוב אין טעם להוא ועבדיו הנא אחריו : (ש) והוא ועבדיו
קאי

דן : טו ואתפלג עליהוין ליליה הוא ועבדויו ומתניו וירדפניו
עד חובה דמצפונא לדמשק : טו ואתיב ית כד קנינא ואף
ית לוט בר אחוהו וקניניה אתיב ואף ית נשיא וית עמא :
יז ונפק מלכא דסדום לקדמותיה ברתו דתב מלממחי ית
כדרלעמר וית מלביא דעמיה למישר מפנא הוא אתר בית
ריסא דמלכא : יח ומלכי צדק מלכא דירושלם אפיק לחיס וחמר
והוא משמש קדם אל עלאה : יט ויברכיה ויאמר בריך אברהם
לאל עלאה דקניניה שמיא וארעא : כ וברוך אל עלאה
דמפר סנאך בריך ויתב ליה חר מן עסרא מכלא : כא ויאמר
מלכא דסדום לאברהם הב לי נפשהא וקנינא סב לך :
כב ויאמר אברהם למלכא דסדום ארימית ידו בצלו קדם יז
אל

רש"י

הנסכים שיקריבו שם בניו : יש קונה שמים וארץ . כמו עושה שמים וארץ על ידי
עשייתו קנאן להיות שלו : כ אשר מונן . אשר הסניר וכן אמנך ישראל : ויתן לו .
אברהם (ב) מעשר מכל אשר לו לפי שהיה כהן : כא הן לי הנפש . מן השני שלי
שהגלת החזר לי הגופים לכדס : כב הרימותי ידו . ל' (ג) שבועה . מרים אני את
יד

שפתי חכמים

קאי אשלמטה הוא ועבדיו ויבס וירדפם וגו' : (ת) ר"ל דמלך שלם ר"ת למרע סס : (א) דקניו
אחרי הכותו את כדרלעמר וכדרלעמר היה מלך עולם ועולם הוא מנכי סס ומסמא נס עמו
מכיו סס היו והא דמירש"י כך עושיין ליגועי מלחמות פי' שאם תאמר כדי להסבילו כדרך האורחים
א"כ למה לא הוציא להם בקר ונאן לשחוט להם להאכלוס והר"ס פי' דא"כ למה הזכיר שהוציא
לחם ויון דהא כן דרך בכל מקום שלא הזכיר אלא לחם לבד כמו ואקחה פת לחם וינא אהרן וכל
וקני ישראל לאכל לחם ומ"מ אמר לחם ויון אלא סהס כרוכין ליגועי מלחמה : (ב) דק"ל מי נתן
למי ומפרש אברהם נתן לו וכו' ומה טעם נתן לו ול"פ לפי שהיה כהן וכו' : (ג) ואעפ"י שאין כאן
זכר שבועה כמו גבי כי אשא אל שמים וידו דקניו בקריה ואמרתי חי אנכי לעולם קבר הסקוב פה
ושמך על המנין הרא"ס . ועי"ל דכשא כמו ל' הרמה הוא וכמו שמבניו באשא סהוא ל' שבועה ה"כ
כאי

גר צדק

סרין דמסקן חמרא : עליהוין ליליא . הגם שנקת ספרים כתוב בלוליא הגרסא שלפניו
מיוחדת עפ"י דברי חו"ל שהלילה נחלק ואנקלוס נתכונן לדפריס : שלם . ת"ל ירושלם דהוא
כפסט הכקוב ויהי בשלם סכו וגו' : והוא בהן . והוא משמש נחר אנקלוס בלשון שמוס להבדיל
בין כהונתו ויהי בשלם סכו וגו' : ויהי מה שכבט ע"ז דהימ"ן ז"ל : ארימית ידו בעלון .
בגורסתנו ידו לשון יחיד ויש ספרים גורסים ידו בלשון רבים וגירסא זו מקושבת יותר . לפרוש
אנקלוס שהיו כשימות כפוס לתפלה כי"ן כושאים את סקויס . ורמז"ן כתב לבאר פרוש
אנקלוס ויאמר התפלגתי אל ה' וכפי פרושית השמים אם אהך מכל אשר לך כמו כה יעשה לי אלהים
וכי יוסוף אם אהך :

(ט)

אל עליון קנה שמים וארץ: כג אם מחוט ועד שרוך נעל
 ואם אקח מכל אשר לך ולא תאמר אני העשרתי את-
 אברם: כי בלעדי רק אשר אכלו הנערים וחלק האנשים
 אשר הלכו אתי ענר אשכל וממרא הם יקחו חלקם: *
 טו * אתר הדברים האלה היה דברי יהוה
 אל אברם במחזה לאמר אל תירא אברם אנכי מגן לך
 שכרך הרבה מאד: כ ויאמר אברם אדני יהוה מה היתן
 לי ואנכי הולך עירי וכן משק ביתי הוא דמשק אליעזר:
 ג ויאמר אברם הן לי לא נתתה זרע והנה בן ביתי
 יורש אתי: ד והנה דברי יהוה אליו לאמר לא יירשך
 זה בראם אשר יצא ממעך הוא יירשך: ה ויצא אתו
 החוצה ויאמר הבטינא השמימה וספר הכוכבים אם
 תוכל לספר אתם ויאמר לו כה יהיה זרעך: ו והאמן
 ביהוה

בעל הטורים כ' במס' ספא - ויודך כתבו את האוש הזה ערירי ביהויכין שראו לו גלות
 יסויכין טאברים ולא מאור כשדים וסג גלו לכשדים הוא ככל: ס' כסיהים זקן
 עוד כ"ה טכס כמנין כה יהיה לו זרע שהרי בכרית בין הנקרים היה בן ע"ה טכ: יהיה ג' טלסום
 לו לך טאין דור טאין בו ל' כדוקים וכן נאמר כמנין יהיה בורטך טא' ויאמר לו כה יהיה זרעך:

דש"י

ידי לאל עליון וכן כי נשבעתי נשבע אחי וכן נתתי כסף השדה קח ממני נתן אחי
 לך כסף השדה וקחהו ממני: כג אם מחוט ועד שרוך נעל - אעכב לעמתי מן השבי:
 ואם אקח מכל אשר לך - ואם תאמר לתת לי שכר (ד) מבית גנויך לא אקח:
 ולא תאמר וגו' - שהקב"ה הבטיחני לעשרני שנאמר ואברכך וגו': כד הנערים -
 עבדי (ה) אשר הלכו אתי - ועוד ענר אשכול וממרא וגו' אף על פי שעבדי כנכסו
 למלחמה

שפתי חכמים

האו הרומותי שהוא לשון אשא בני לשון שבעים אף טאיכו מבור כסדי: (ד) ר"ל דרש"י דייק
 מדכתיב ואם אקח משמע מחוט ועד שרוך כעל מולתא בס"ע כגון אעכב לעמתי לו מן השבי ואם
 אקח לתת לי שכר וכו' א"כ דק"ל הא שכר היה בידו ולא הי"ל לומר ואם אקח אלא ע"כ ואם אקח
 ממה שתתן לי מבית גנויך וק"ל: (ה) ר"ל דכריך לחלק הקרא לב' חלקים וכן פי' בלעדי רק אשר
 אכלו הנערים: היינו עבדים אשר הלכו אתי כדכתיב לעול הוא עבדיו וזה אשר הלכו אתי ל'
 רש"י הוא ומה דכתיב בקרא וחלק האנשים אשר הלכו אתי ג"כ כפני עבדיו ר"ל מניכיו דאמר לעול
 הם האנשים אשר הלכו אתי וענר אשכול וממרא כתיב בס"ע ר"ל הם יקחו חלקם והוכחו מדכתיב
 בקרא עוד פעם שנית הם יקחו חלקם ודאי קאי על ענר אשכול וממרא דאי קאי על האנשים אשר
 הלכו

אל עליון קנה שמים וארץ: כג אם מחוט ועד שרוך נעל
 ואם אקח מכל אשר לך ולא תאמר אני העשרתי את-
 אברם: כי בלעדי רק אשר אכלו הנערים וחלק האנשים
 אשר הלכו אתי ענר אשכל וממרא הם יקחו חלקם: *
 טו * אתר הדברים האלה היה דברי יהוה
 אל אברם במחזה לאמר אל תירא אברם אנכי מגן לך
 שכרך הרבה מאד: כ ויאמר אברם אדני יהוה מה היתן
 לי ואנכי הולך עירי וכן משק ביתי הוא דמשק אליעזר:
 ג ויאמר אברם הן לי לא נתתה זרע והנה בן ביתי
 יורש אתי: ד והנה דברי יהוה אליו לאמר לא יירשך
 זה בראם אשר יצא ממעך הוא יירשך: ה ויצא אתו
 החוצה ויאמר הבטינא השמימה וספר הכוכבים אם
 תוכל לספר אתם ויאמר לו כה יהיה זרעך: ו והאמן
 ביהוה

דש"י

למלחמה שנאמר הוא ועבדיו ויכס וענר וחביריו ישבו על הכלים (ו) לשמור אפילו
 הכי הם יקחו חלקם וממנו למד דוד שאמר כחלק היווד למלחמה וכחלק היושב על
 הכלים יחדיו יחלוקו ולכך נאמר ויהי מהיום שהוא ומעלה וישימה לחוק ולמשפט ולא
 נאמר והלאה לפי שכבר נתן החוק בימי אברהם: א אחר הדברים האלה - כל
 מקום שנאמר אחר סמוך אחרי מופלג בראשית רבה אחר שנעשה לו כס זה שהרג
 את המלכים והיה דואג ואומר שמא קבלתי שכר על כל דקותי לכך אמר לו
 המקום אל תירא: אנכי מגן לך - מן העונש שלא תענש על כל אותן נפשות
 שהרגת ומה שאתה דואג על קבול שכרך שכרך הרבה מאד: ב הולך עירי -
 מנחם בן סרוק פירשו לשון יורש וחדר לו ער ועונה עירי בלא יורש כאשר תאמר
 ובכל תבואתי תשרש תעקר שרשיה כך לשון עירי חסר כנים ובלעז דישפנטי"ן -
 ול"כ ער ועונה מגזרת ולבי ער ועירי לשון חורבן וכן ערו ערו וכן ערות יסוד וכן
 ערער תתערער וכן כי ארוה ערה: וכן משק ביתי - כתרנומו שכל ביתי כזון על
 פיו כמו ועל פיך ישק אפוטרופא שלי ואלו היה לי בן היה בני ממונה על שלי:
 דמשק - לפי דהתרגום מדמשק היה ולפי מדרש אגדה שרדף המלכים עד דמשק -
 ובגמרא שלנו דרשו נוטריקון דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים: ג הן לי לא נתת
 זרע - ומה תועלת בכל אשר נתן לי: ד ויוצא אותו החוצה - לפי שפוטו הוליו
 מהלכו לחון לראות הכוכבים - ולפי מדרשו אמר ליה לא מאלטגנינות שלך שראית
 בזמולת שאינך פתיד להעמיד בן אברהם אין לו בן אכל (ו) אברהם יש לו בן שרי
 לא

שפתי חכמים

הלכו אתו לא היה ליה למכתב חלקם דהא כבר כתיב וחלק האנשים אלא ודאי הם יקחו חלקם קאי על
 ענר אשכול וממרא לחוד: (ו) הוכחו מדכתיב לעול והוא שוכן באלונו ממרא וגו' וכתיב בקריה
 וישמע אברהם וגומר וירדוק וגומר ואלו ענר וחביריו לא קאמר ש"מ כשנארו שם לשמור את
 הכלים

ביתוה ויחשבה לו צדקה: ° ששי ויאמר אליו אני יהוה אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך אתהארץ הזאת לרשתה: ה ויאמר אדני יהוה במה אדע כי אירשנה: ט ויאמר אליו קחה לי עגלה משלשת ועו משלשת ואיל משלש ותור וגוול: י ויקחלו אתכלאלה ויבחר אתם בתוך ביתו אישבתרו לקראת רעהו ואתהצפר לא בתר: יא וירד העיט עליהפגרים וישב אתם אברם: יב ויהי

השמש

רש"י

לא תלך אבל שרה תלך אני קורא לכם שם אמר וישתנה המול. דבר אחר הוואו מחללו של עולם והנביא למעלה מן הכוכבים. וזהו לשון הכטה (ח) מלמעלה למטה: ו והאמין בה. לא שאל לו אות על זאת (ט) אבל על ירושת הארץ שאל לו אות ואמר לו במה אדע: ויחשבה לו צדקה. הקב"ה חשבה לאברם לזכות ולצדקה על האמנה שהאמין בו. ד"ה במה אדע לא שאל לו אות אלא אמר לפניו הודיעני באיזה זכות יתקיימו (י) בה א"ל הקב"ה לזכות הקרבנות: ט עגלה משולשת. שלשה עגלים רמו לשלשה פרים פרי יום הכפורים ופרי העולם דבר של

זכור

שפתי חכמים

הכלים (ז) אע"פ שהיה לו ושמעאל בעוד שנקרא אברם דבך כהן מן העובדי אלילים אינו קרוי בכך ואינו ראוי לירש אותו: (ח) וא"ת והא כמידי והבט אל כחש הכחוש ומי ו"ל דה"פ והבט אליו הכחש והא דקב"ה הכיטו אליו ובהו דגם זה מלמעלה למעלה וי"ל מלא כל הארץ כבודי ומלאתי והרא"ם פי' דה"פ אין הכחש האמור פה אלא מלמעלה למטה: (ט) ר"ל וכו תעלה על דעתך שאברהם לא האמין בהקב"ה ובנביאות עמו והלא אברהם נבוא היה וא"כ ל"ל למכתב והאמין בה' ויתקן ולא שאל לו אות ואין להקשות למה לא ביקש אות על בשורת הבנים כמו על ירושת הארץ כבר תירץ הרשב"ן ורא"ם תירץ כי ירושת הארץ לא היה עתה הבטחה אלא ספור דברים בעלמא אפי' ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים ע"ד לתת לך את הארץ הזאת לרשתה מ"ה בקש ממנו אות על ספק הבטחתו אבל הבטחה גמורה מ"ה לא בקש ממנו אות. ול"כ דגבי בנים לא בקש אות לפי מדרש רז"ל שהוציא אותו החובה ואמר לו לא מאיכטגינותי שלך וכו' אברם אינו מוליד וכו' וזה ראה אברם מ"ה לא ביקש אות כי אין לך אית גדול מזה משא"כ גבי הבטחת הארץ מ"ה בקש ממנו אות על זה ועי"ל דה"פ ככס ספק לאברהם על הבטחת ירושת הארץ כיון שלא כלל הבטחת ירושת הארץ עם הבטחת הבנים אלא חלקן לשנים מ"ה ככס ספק בלב אברם על ירושת הארץ כראיה לי וק"ל: (י) אמר זה לפי שראה שמלת והאמין בה מיוקרת שחבר שאברהם לא דבר כלום על מה שאמר לו ה"י כה יהיה זרעך פשיטא שהאמין לו א' שמלת והאמין לאו לגופיה איצטריך אלא למודק מוכח ר"ל ע"ז דוקא האמין ולא שאל אות אבל וכו': פי' דמלת ויחשבה וגו' שבה על ה"י ומלת לו שבה אל אברם לא שמלת ויחשבה שבה אל אברם ומלת לו שבה על השם והוכחתו כי מלת צדקה אינה כושלת אלא מהגדול להקטן שהגדול מתחסד עם הקטן ולא מתקטן אל הגדול: (י"א) אמר זה לפי ששם היה חוזר לאברהם פשיטא ששם' שלא היה רואה נפולו שאינו מוליד היה מחסנה לצדקה ולא שהיה ראוי לכך כ"ש שמולו מנגד לו לזה אמר הקב"ה וכו': (י) וכן פי' של קרא אדע

כמה

דין וחשבה ליה לזכו: ז ויאמר ליה אנא יי דאפקתך מאורא דכשדאי למתן לך ית ארעא דגרא למרתה: ח ויאמר יי אלהים במה אדע ארי ארתינה: ט ויאמר ליה קריב קדמי עגלין דתתא ועיון תלת ודכרין תלתא ושפנינה ובר יוגר: י וקריב קדמיה ית כל אליו ופליג יתרוין בשווי ויהב פלגיא לקביל חכריה ית עופא לא פליג: יא ונתת עופא על פלגיא ויאפרח יתרוין אברם: יב ויהיה

שמשא

רש"י

זכור ועגלה ערופה: ועו משולשת. רמו לשעיר הכעשה בפנים ושעירי מוספין של מועד ושעיר (ב) חטאת יחיד: ואיל משולש. אשם ודאי ואשם תלוי וכעשה של חטאת יחיד: ותור וגוול. תורים ובני יונה: יוד ויבחר אותם. חלק כל אחד לשני חלקים ואין המקרא יוצא מידי פשוטו לפי שהיה כורת ברית עמו לשמור הכטחתו להוריש לבניו את הארץ כדכתיב ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר וגו' ודרך כורתיו ברית לחלק בהמה ולעבור בין בתריה כמה שאלמר להלן העובדים בין בתרי העגל אף כהן תנור עשן ולפי' אש אשר עבר בין הנורים הוא שלוחו של שכינה שהוא אש: ואת הצפור לא בחר. לפי שהאומות עובדי אלילים נמשלו לפרים ואלילים ושעירים. שאלמר סבכני פרים רבים וגו' ואומר האיל אשר ראית בעל הקרנים מלך פרס. ואומר הכפיר השעיר מלך יון. וישראל נמשלו לבני יונה שאלמר יונתי בחגוי הסלע לפיכך בחר בהמות רמו על האומות ע"א: ואת הצפור לא בחר. רמו שהיו ישראל קיימין לעולם: יא עיט. הוא עוף ועל שם שהוא עט ושוחף את הנכלות לטוש עלי אוכל כמו ותעט אל השלל: על הפגרים. על (ב) הכתרים: וישב. לשון נשיבה והפדחה כמו ישב רוחו רמו שיבא דוד בן ישי לכלותם ואין

שפתי חכמים

במה אירשנו כלומר בסביל איזה זכות. כמב הרא"ם אבל אינו יודע איך יתקייב לפי זה והאמין בה' וגו' כי תפול הקושיא דלעיל איך לא האמין בכבודו הוא בעצמו ומי' שהאמין שזכה בורע ולא נשאר בו מבוכה משא"כ בירושת הארץ שנשאר כבוד באויו זכות ויתקיימו בה' וכו' דגבי זרעו האמין שיתקיימו זרעו אף שלא יהיה בהם שום זכות וכמו שדרשו זאת הפסוק לא בחר רמו לישראל שיתקיימו לעולם וכמו דכתיב חזי אכלהם עם ודרשו רז"ל חזי כליון והם אינן כליון אבל בירושת הארץ אע"פ שהאמין שירשום אבל אם יתקיימו בידם היה ספק אכלו באיזה זכות ויתקיימו בידם מי לא היה יודע אם יהיה להם זכות בידם אע"פ שהיה יודע ששם"פ ירשום אף שלא יהיה להם זכות כי כדאי זכות אבות שירשו את הארץ וכמו שפירש"י בתחלת פרשת וארא לבן אחר במה אדע וגו' ודו"ק כ"ל: (ב) כמב הרא"ם אע"פ שאינה באה לכפרת כל ישראל דומיא דכרם ושעירים דלעיל מ"ה מאחר שהיא באה על כל חוטא מושראל כפרת כל ישראל מקרי ול"כ מאסו דאין דקין בראך אשר יעשה טוב ולא יחטא מ"ה כפרת כל ישראל מקרי: (ל) (י"ק) אמר זה לפי שפגד לא נקרא אלא כ"ה שהוא שלם וכאן לא היו

גר צדק

וישב אותם אברם. ברוב הספרים ואפרח וי"ג ואמין תרנוס של וישב ויש ג"כ ספרים גורסים ויקרי: אחר

אחר

השמש לבוא ותרחמה נפלה על אנכם והנה אימה חשכה גדלה נפלת עליו : יג ואמר לאנכם ידע תדע כיגר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה : יד וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכש גדול : טו ואתה תבוא אל אבותיך בשלום תקבר בשיבה טובה : טז ודור רביעי ישונו הנה כי לא שלם עון האמרי ער הנה : יז והי השמש באה ועלטה היה והנה תגור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים האלה : יח ביום ההוא פרת יהוה את אנכם ברית

מלעיל

לאמר

בעל הטורים ס' עולם למנין רד' : ב' נמס' . הבא' . ואידך דור הולך ודור נא ס' דור הולך כי עדיין נאוי כניך מהארץ ודור אחר נא לרשת את הארץ ודור רביעי יסובו הנה דור סנים יהיו שמה ואז יסובו הנה :

רש"י

ואין מניחין אותו מן השמים עד שיבא מלך המשיח : יב והנה אימה וגו' . רמז לזרות וחסך של גלות : יג כי גר יהיה זרעך . משנולד יזכך עד שיבא ישראל ממזרים ארבע מאות שנה . כי לך יזכך בן שנים שנה כשנולד יעקב ויעקב כשיד למזרים אמר ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה הרי ק"ל ובמזרים היו מאתיים ועשר כמנין רד' הרי ת' שנה . וה"ל במזרים היו ארבע מאות הרי קהת מירודי מזרים היה לא וחסכו שנותיו של קהת ושל עמרם ושמונים של משה שהיה כשיבא ישראל ממזרים אין אתה מוצא אלה שלש מאות וחמשים ואתה כריך להוציא מהן כל השנים שחי קהת אחר לידת עמרם (ב) ושחי עמרם אחר לידת משה : בארץ לא להם . לא נאמר בארץ מזרים אלא לא להם ומשנולד יזכך (ג) ויגר אברהם וגו' ויזכך ויגר בגרר ויעקב גר בארץ חס לגור בארץ באנו : יד וגם את הגוי . (ד) לרבות מלכות אחרות שאף הן כלים על ששעבדו את ישראל : דן אנכי . צעש (ע) מכות : ברכוש גדול . בזמון (פ) גדול כמו שנאמר ויכללו את מזרים : טו והתה

שפתי חכמים

היו שלומים לפי שבת אוקס בקוד לז"ה הפגרים הכחורים וכונת הרב שלם נאמר שירד העיט גם על הכפור ונראה שג"כ יבא לכלות גם לישראל לפי שהכפור היה רמז לישראל לז"ה הפגרים רמז לאומות : (ב) וגם הסנים סוו לקהת קודם שירד למזרים ואם כן הוויול ולא היה השעבוד ארבע מאות שנה למה כתיב ועבדום ועבו אוקס ארבע מאות שנה וז"ל דארבע מאות שנה קאי אגר יהיה זרעך בארץ לא להם דהרי משנולד יזכך היו גרים בשאר ארצות כדכתיב ויגר יזכך שהוא לטון גירות ולא קאי על ועבדום ועבו אוקס דעבדות לא היה אלא רד"ו שנה אבל הגירות הוב אמשנולד יזכך : (ג) לכך כתיב בארץ לא להם שהרי לא באו מיד למזרים אלא כסוף ימי יעקב : (ד) וס' מרומים כססוק דלמעלה והנה אימה חשיכה גדולה כוספת עליו אומה זו נבל חשיכה זו מדי שחשכה עיניכם

שמשא למיעל ושנתא נפלת על אנכם והא אימקא קבל סני נפלת עלוהי : יג ואמר לאנכם מיידע מיידע ארי ביריון יהון כנך בארעא דלא דלהון ויפלחון בהון ויענון בתהון ארבע מאה שנין : יד ואף ית עמא דפלחון בהון דאין אנא יבתי בן יפקון בקניניא סני : טו ואת התקניש לות אבהתך בשלם תתקבר בסיבו טבא טו ודרא רביעא יתובון הבא ארי לא שלים חובא דאמוראא עד בען : יז והורה שמשא עלת וקבלא תיה והא תגור דתנן ובעור דאשא די עברא בין פלגיא האליון : יח ביום ההוא גזר יי עם אנכם

רש"י

קיים

טו ואתה תבא אל אבותיך . ולא תראה (צ) כל אלה : אל אבותיך . אביו ע"א והוא מבשרו שיבא אליו (ק) למדך שעשה תרח תשובה : תקבר בשיבה טובה . בשרו שיעשה ישמעאל תשובה בימיו ולא יבא עשו לתרבות רעה בימיו ולפיכך מת ה' שנים קודם זמנו וכו' ביום (ר) מרד עשו : טז ודור רביעי . לאחר שיגלו למזרים יהיו סס שלשה דורות והרביעי יסובו לארץ הזאת לפי שבארץ כנען היה מדבר עמו וברת ברית זו כדכתיב לתת לך את הארץ הזאת לרשתה וכן היה יעקב ירד למזרים לא וחסכו דורותיו יהודה פרץ ומזרון וכלב בן חזרון (ש) מבאי הארץ היה : כי לא שלם עון האמורי . להיות משתלח מארצו עד ארצו זמן שאין הקב"ה נפרע מחומה עד שתמלא סאתה שנאמר בסאתה בשלמה תריבנה : יז והי השמש באה . כמו ויהי הס (ת) מריקים שקיחם . ויהי הס קוברים איש כלומר והי דבר זה : השמש באה . שקעה : ועלטה היה . חשך היום : והנה תגור עשן וגו' . רמז לו שיפלו המלכות ע"ה : באה . טעמו למעלה לכך הוא מבוחר שבא כבר ואם היה טעמו למטה באלף היה מבוחר כשהיא שוקעת . ואי אפשר לומר כן שהרי כבר כתיב ויהי השמש

שפתי חכמים

עיניכם של ישראל! נבום ונקפנות . גדולה זו יין . כוסלת זו אדום : (ע) לאפוקי דין כמשמעו כי לא מצינו שעמד עמם בדיון : (פ) לא כשאר רכוש שנמקרא המורה על קנין כי זה הממון שהשילם אינו מקיימם : (צ) פי' העבדות והעבוי אבל הגרות גם הוא היה בכלל גרות כי מיד כשנולד יזכך החילו הד' מאות שנה וכמ"ש רש"י : (ק) כניחוחא ולא בתמיים מדלא אמר בתר הכי אלא למדך וכו' מהרס ל' : (ר) (ק"מ) דכתיב ויבא עשו מן השדה והוא עוף ודרז' ל' בריבויא ואותו יום מת אברהם ע"ה : (ש) והי' דור חמישי היה שהרי יעקב מירודי מזרים היה יעקב יהודה פרץ חזרון כלב וי' ל' דיעקב זקן היה ולא חשיב דור אלא נחשב כמת . ועוד י' ל' דימיו יעקב לא היה שיעבוד כלל אבל דימו יהודה החיל קהת שיעבוד כמו שפירש רש"י בפרשת ויחי . ויהי ועבדום ועבו אוקס דנק עם דור רביעי : (ת) רבינו לפרש למה כתיב ויהי ל' זכר והשמש ל' נקבה

גר צדק

אשר עבר . די עברא כך גירסתנו אך י"ס גורסין די עבא וכן וחרב לא תעבור וקטלון נחרבא לא יעדון וכן בלשון מקרא ולא עדה עליו שחל ודע שרש"י ז"ל באיוב ס' כ"ח פסוק ח' איתא בדמקראם אנקלום אשר עבר בין הגזרים די עבא וכ"כ המקורגמן כשרם עבא ע"ה :

לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת מנהר מצרים עד
הנהר הגדל נהר-פרת: יט את-הקיני ואת-הקנזי ואת
הקדמני: כ ואת-החתי ואת-הפרזי ואת-הרפאים: כא ואת-
האמרי ואת-הכנעני ואת-הגרגשי ואת-היבוסי: ס
טז « ושרי אשת אברם לא ילדה לו ולה שפחה מצרית
ושמה הגר: כ ותאמר שרי אל-אברם הנה-נא עצרני יהוה
מלדת בא-נא אל-שפחתי אולי אבנה ממנה וישמע אברם
לקול שרי: ג ותקח שרי אשת-אברם את-הגר המצרית
שפחתה מקץ עשר שנים לשבת אברם בארץ כנען ותתן
אתה לאברם אישה לו לאשה: ד ויבא אל-הגר ותהר ותרא
כי הרתה ותקל גברתה בעיניה: ה ותאמר שרי אל-אברם
חמסי עליך אנכי נתתי שפחתי בחיקך ותרא כי הרתה
ואקד בעיניה ישפט יהוה ביני וביניך: ו ויאמר אברם אל-

נקוד על י בתראח

בעל הטורים ב' נמס' סכאזודך ושרי בישסכר עם דבורה מלמד סהיקה חסונה כחמסות:
כ' כפרסה רמז למס ספירש'י סהכניסה כה עין הרע וכלמס וחסרה ונתעברה:

רש"י

השמש לבא והעברת תנור עשן לאחר מכהן היתה נמלא שכבר שקעה וזה חלוק ככל
תיבה לשון נקבה סיסודם שתי אותיות כשהטעם למעלה לשון שעבר הוא כגון זה
וכגון ורחל באה קמה אלומתי הנה שבה וימתך וכשהטעם למטה הוא לשון הווה
דבר שנעשה עכשיו והולך כמו באה עם האין בערב היא באה ובבקר היא שבה:
יח לזרעך נתתי - אמירתו של הקב"ה כאלו היא עשויה: הנהר הגדול - לפי שהוא
דבוק לארץ ישראל קוראו גדול הע"פ שהוא מאוחר בארבעה נהרות היוצאים מעדן
שנאמר והנהר הרביעי הוא פרת משל הדיוט עבר מלך מלך הדבק לשחזור ושתחו
לך: יט את הקני - עשר אומות יש כאן ולא נתן להם אלא שבעה גוים והשלישה
אדום מואב ועמון והם קניו קדמוני עתידים להיות ירושה לעתיד שנאמר אדום
ומואב משלח ידם ובני עמון משמעתם: כ ואת הרפאים - ארץ עוג (א) שנאמר בה
הוא יקרא ארץ רפאים: גת פרעה היתה כשראה נסים שנעשו
לשרה (ב) אמר מוטב שתהא בתי שפחה בבית זה ולא גבירה בבית אחר: ב אולי

אכנה

שפתי חכמים

נקבה מדכתיב באה וסוה ליה למכתך וקסו הסמס ומתקן וס' וסוה דבר זה הסמס באה וגו' מלת
ויהי קמי הדבר זה וכומו כן ויהי סס מרוקים וגו' כאלו אמר ויהי דבר זה ססס מרוקים: (א) כ'ל
דעונו סססו אמורי דכתיב סני מלכו האמורי מלך על הסני ססס רפאים וסוה סוה מכוני האמורי
ונקרא

קיים למימר לבנך יחבית ית ארעא הדא מנהרא דמצרים
עד נהר-רבא נהרא די פרת: יט וית שלמאי וית קנזאי
וית קדמונאי: כ וית חיתאי וית פרזאי וית נבראי: כא וית
אמוראי וית כנענאי וית גרגשאי וית יבוסאי: « ושרי אשת
אברם לא ילדת ליה ולה אמתא מצריתא ושמה הגר: ב ואמרת
שרי לאברם הא כען מנעני יי מלמילד עול כען לות אמתי
מאים אתבני מינה וקביל אברם למימר שרי: ג ודברת שרי אמת
אברם ית הגר מצריתא אמתה מסוף עשר שנין למיתב אברם
בארעא דכנען ויחבת יתה לאברם בעלה ליה לאנתו: ד ועאל
לות הגר ועדיאת וחות ארי עדיאת וקלת רבונתה בעינהא:
ה ואמרת שרי לאברם דין לי עלך אנא יחבית אמתי לך וחות ארי
עדיאת וקלית בעינהא ודון יי ביני ובינך: ו ויאמר אברם לשרי

רש"י

אבנה ממנה - לימד על מי שאין לו בנים שאינו בנוי אלא הרום: אבנה ממנה -
בזכות (ג) שאכנים זרתי לתוך ביתי: לקול שרי - לרוח (ד) הקדש שבה: ג ותקח
שרי - לקחתה בדברים (ה) אשריך שזכית לידבק בנזק קדוש כזה: מקץ עשר שנים -
מועד הקבוע לאשה ששהתה (ו) עשר שנים ולא ילדה לבעלה חייב לישא אחרת:
לשבת אברם - מגיד שאין ישיבת חוזה לארץ עולה לו מן המנוין לפי שלא נאמר לו
ואעשך לגוי גדול עד שבא לארץ ישראל: ד יובא אל הגר ותהר - מביאה (ז) ראשונה:
ותקל גברתה בעיניה - אמרה שרי זו איין סתרה כנלויה מראה עממה כאלו היא
זדקת ואינה זדקת שלא זכתה להריון כל השנים הללו ואני נתעברתי (ח) מביאה
ראשונה

שפתי חכמים

ונקרא יתר הרפאים מפני שמלך עליהם דלוי תומא ואת הרפאים זה עוג וסס אמורים כולם מאי
ואת האמורי הא כבר חסכו האמורי סנא ואת הרפאים וסוה עוג ססוה אמורי הר"א: (ב) הוכחתו
מדכתיב ולה שפחה וסא כל מה שקבה אשה קנה לבעלה אלא ודאי בת פרעה היתה ונתן לה בתו
כשראה וכו' מ"ס כתיב לה לרמוז ע"ז כלומר טרמו מעשוס שנעשו לה לשרה וק"ל: (ג) ר"ל וכו'
סס הגר תסא היא כנויה ומתקן דממנה פ"י בסבתה: (ד) הוכחתו מדכתיב לקול שרי סוה לו
לכתיב לשרי אלא ס"ס לקול סנא לשרי דהיינו רוח הקודש: (ה) כיון דעיקר האדם סוה דעתו
לא ויכל לקחת דעתו כי אס דדברים טובים מוסך דעתו לרצונו (ו) דאל"כ מקץ עשר שנים למת לו
אלא וכו' (ז) וס"ת מנ"ל לרש"י וי"ל מדכתיב ויבא אל הגר ותהר סוה לו לכתיב ויבא אלוה
ותהר הגר ל"ל אלא למדרש סהיקה עוד ססס הגר ותהר סא כיוכד אלא כפעברה מביאה ראשונה
סס"כ סאר נסים סאין מתעברין כלומר שנעשה לה נס דסא איין אשה מתעברת מביאה ראשונה
אלא ע"י נס וק"ל ודלס כסרס"ס ספי' סלטס בעצמה ומיעכס כנכנעס וכסרו בתוליה: (ח) וס"ת
מנ"ל דמסוס סמביאה ראשונה כפעברה מ"ס ותקל וכו' דלמס מסוכת הריון סוה ותקל וסא מסוכת
ביאה ראשונה וי"ל דס"ל סל' ותהר ותקל וגו' - ועי"ל דאי מסוכת הריון למת ותקל דלמס עקרה
סוה מ"ס לא זכתה להריון כסלמס אי מסוס מביאה ראשונה כפעברה מ"ס דאמרה הגר וודאי אינה

זדקת

שרי הנה שפחתך בידך עשי לה הטוב בעיניך ותענה שרי ותברח מפניה : ו וימצאה מלאך יהוה על עין המים במדבר על העין בדרך שור : ה ויאמר הגר שפחת שרי אימוזה באת ואנה תלכי ותאמר מפני שרי גברתי אנכי ברחת : ט ויאמר לה מלאך יהוה שובי אר-גברתך והתעני תחת ידיה : י ויאמר לה מלאך יהוה הרבה ארבה את זרעך ולא יספר מרב : יא ויאמר לה מלאך יהוה הנך הרה וילדת בן וקראת שמו ישמעאל כי שמע יהוה אל עניך : יב והוא יהיה פרא אדם ידו בכל יד כל בו ועל פני כל אחיו ישכן : יג ותקרא שם יהוה הדבר אליה אתה אל ראי כי אמרה הגם הלם ראיתי אחרי ראי : יד על כן קרא לבאר באר לחי ראי הנה בין קדש ובין ברד : טו ותלד הגר לאברהם בן ויקרא אברהם

שם

בעל הטורים עין המים - ב' במס' הכא ואורך הכא הכא נכב על עין המים טטוב הוא להפלת על המים כדכתיב מקול מחצוים בון מטאבים סס יתנו דקות ה' וכן הקפלה במסלה למים כדכתיב ספכי כמים לנך : גורחת - ג' במס' הכא ואורך - מקול פרס ורומי קסת כרחק כל העיר מפני ססרה הכרוחה את ישמעאל לסיכך כרחו ישראל מפניו כי רומי קסת הוא ישמעאל דכתיב ביה רונה קסת :

רש"י

ראשונה : ה' חכמי עליך - חמס העשוי לי עליך אני מטיל העונש (ט) כשהתפללת להקב"ה מה תתן לי והכני סולך ערירי לא התפללת אלא עליך והיה לך להתפלל על שנינו והייתי אני נפקדת עמך - ועוד דבריוך אתה חומס ממני שאתה שומע (י) בזיוני ושותק : אנכי נתתי שפחתי וגו' ביני וביניך - כל ביניך שבמקרא חסר (כ) וזה מלאך קרי ביה וביניך (ר"ל נוכח לנקבה) שהכניסה עין הרע בעיבורה של הגר והפילה עוברת הוא שהמלאך אומר להגר הסך הרע והלא כבר הרתה והוא מצטרף לה שתהר אלא מלמד שהפילה הריון הראשון : ו ותענה שרי - היתה משעבדת בה בקושי : ה' אי מזה באת - מהיכן באת - יודע היה אלא ליתן לה פתח ליכנס עמה בדברים - ולשון אי מזה היה המקום שתאמר עליו מזה (ל) אני באת :

שפתי חכמים

בדקת דלוי צדקת היתה למה לא הועיל לה זכות דהא אני כפעברתי מביאה ראשונה שאין טוב אשה מתערת אלא ודלוי אין לה זכות מהרס'ל : (ט) לא חמס שאני עושה כי וי"ה הכינוי של חמסי מורה פה אל הפעול והיא טרה - ועוד דברים אלה חומס וזה פי' אחר : (י) ר"ל מסגר כמו שאפרש קרא אנכי נתתי וכו' : (כ) ר"ל וי"ה שניים והס' קקוד בקמ"ן והכו"ן בסו"א שהוא נוכח לומר וסוף שסו"ן בין הנו"ן ובין ה"ק קרי ביה כיון הנו"ן כגור"ו כי וי"ה הכח מורה על השור"ו והס' ק

הא אמתוך בידיך עיבדי לה כדרכין בעיניכי ועניתה שרי וערקת מן קדמךא : ז ואשפחה מלאכא ריי על עינא דמיא כמדברא על עינא באורחא דחנרא : ח ואמר הגר אמחא דשרי מני את אתי ולאן את אזלא ואמרת מן קדם שרי רבונתי אנא ערקת : ט ואמר לה מלאכא ריי תיבי רגרת רבונתיך ואשתעבדי תחורת ידחא : י ואמר לה מלאכא ריי אסגאה אסגי ית בנייכי ולא יתמנון מסני : יא ואמר לה מלאכא ריי הא את מעדינא ותלדין בר ותקרוין שמייה ישמעאל ארו קביל יי צלותיך : יב והוא יהא מרוד באנשא הוא יהא צריך לכלא ואף כל בני אנשא יהוין צריבין ליה ועל אפי כל אחוהי ישרי : יג וצליצת בשמא ריי דאתמלל עמה אמרת את הוא אלהא חוי כלא ארו אמרת האף הכא שריתי חויא בטר דאתגלוי לי : יד על כן קרא לבירא בירא דמלאך קיימא אתחוי עליה הא היא בין רקם ובין חנרא : טו וילידת הגר לאברהם בר ויקרא אברהם

שום

רש"י

ט ויאמר לה מלאך וגו' - על כל אמירה היה שלוח לה מלאך אחר מלאך לכך כאמר מלאך בכל אמירה ואמירה : יא הנך הרה - כשתשובי תהרי (ט) כמו הסך הרה דאשת מנוח : ויולדת בן : כמו ויולדת (ג) ודומה לו יושבת בלבנון מקוננת בארזים : וקראת שמו - כווי הוא (ס) כמו שאומר לזכר וקראת את שמו יצחק : יב פרא ארם - אוהב מדברות (ע) לגוד חיות כמו שכתב וישב במדבר ויהי רונה קסת : ירו בכל - לסטים - ויר כל בו - הכל שונאין אותו ומתגרין בו : ועל פני כל אחיו ישכון - שיהא זרעו גדול : יג אתה אל ראי - נקוד חטף קמץ מפני שהוא סס דבר אלוה הראיה שרואה (פ) בעלבוך של עלובין : כי אמרה הגם הלום - לשון תימא ובי סבורה הייתי שאף הלום במדברות ראיתי שלוחו של מקום אחרי רואי אותם בביתו של אברהם ששם הייתי רגילה לראות מלאכים ותדע שהיתה רגילה לראותם שהרי מנוח ראה את המלאך פעם אחת ואמר מות מות וזו ראתה הרבעה זה אחר זה ולא חרדה : יד באר

שפתי חכמים

והס' קקוד בסו"א שהוא כח לנקבה ויהיה לנוכח הגר שאף להגר אמרה כן וכו' : (ד) דאל"כ היא אי מזה באוזה מנעיה ליה כי המ' בתחולת התוכה מורה על השאלה כמו מאין תבא : (ב) לא שבסרה על ההיוון שעבר טהרי כבר הפילה כדפירש'י לעיל : (ג) בקמ"ן תחת הקו' שהוא בינוני ואל תקמה על הסו"א שתחת הקו' כי כתיבו ישנה בלבנון מקוננת בארזים ססס ג' כ' בינוני וכקוד סו"א תחת הקו' : (ס) ר"ל אע"פ שנקוד וקראת ולא נקוד בסו"א תחת הקו' מ"מ ל' כווי הוא כמו שאמר לזכר וקראת : (ע) וכקרא פרא כדכתיב פראים נמדבר : (ח"י) ב"ה כר"י ולפ"ו א"ש ידו בכל לסטים אבל לר"ל שפי פרא ארס בוזו כשפות א"כ כריך לדחוק ולפרש פי' אחר על ידו בכל ודוחק סס : (פ) ג"א בטלמא בנות אברהם ראיתי מלאכים בטלמא כדקת אברהם ושרה

ישמעאל הגר ישמעאל : טו ואברם בן שמונים
שנה ושש שנים בלדת הגר את ישמעאל לאברם : ס
זין « ויהי אברם בן תשעים שנה ותשע שנים וירא יהוה
אל אברם ויאמר אליו אניאל שדי התהלך לפני והיה
תמים : כ ואתנה בריתי ביני ובינה וארבה אותך במאד
מאד : ג ויפל אברם על פניו וידבר אתו אלהים לאמר :
ד אני הנה בריתי אתך והיית לאב המון גוים : ה ולא יקרא
עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם כי אבי המון גוים
נתתיך : ו והפרתי אתך במאד מאד ונתתיך לגוים ומלכים
ממך יצאו : * שביעי ז והקמתי את בריתי ביני ובינה ו בין
זרעה אחריך לדרתם לברית עולם להיות לך לאלהים
ולזרעה אחריך : ח ונתתי לך ולזרעה אחריך את ארץ

בעל הטורים ב' פעמים אב המון כפרסה ועולה בחסרון יחזק . וכן ארבע ג' יחזק :

רש"י

יד באר לחי ראי . כתרנומו : טו ויקרא אברם שם וגו' . אף על פי שלא שמע
אברם דברי המלאך שאמר וקראת שמו ישמעאל שרתה רוח הקדש (ז) עליו וקראו
ישמעאל : טז ואברם בן שמונים וגו' . לשבחו של ישמעאל ככתב להודיע שהיה בן
שלש עשרה שנה (ק) כשנמול ולא עבד : א אני אל שרי . אני הוא שיש די באלהותי
לכל בריות (ר) לפיכך התהלך לפני והיה לך לאלה ולפטרון וכן כל מקום שהוא
במקרא פירושו די שלו לפי הענין : התהלך לפני . כתרנומו פלח קדמי הדבק
בעבודתי : והיה תמים . אף זה כוון אחר כוון היה שלם בכל כסיונותי . (ש) ולפי
מדרשו התהלך לפני במלות מילה וכדבר הזה תהיה תמים שכל זמן שהעדרה כך
אתה

שפתי חכמים

אבל במדבר לא נמצא לו אס לא שהוא רואה בעלכון וגו' : (ז) (כ"ה) דמי ממנה שמע אחר שהיה
מכונה ולא הוא היה לה לקרואו וישמעאל אלא ששרתה עליו רוח הקודש והסתא הוא כמו מנוח :
(ק) שהיה אברהם היה בן ז' כשנמול אותו וכשנולד היה בן פ"ו שנה וא"ת וזה לקחו כדריא קבוי
וישמעאל בנו בן שלש עשרה שנה וי"ל דמ"ה כספל ללמד שהקבוי עבדו מעיד ע"ז ששעה זה
משום מכות הסס ולא מסוס וראת אביו שהכריחו לזה וק"ל כ"ל ומכא"ל קורא דמהווא לא היה
שמעון דכוח בן י"ג שנה מעת לעת דכוח שיעור ימיו גדולתו ומ"ה לא עובד ומכא"ל קרא שמעון
ששיר : (ר) פי' אברהם אמר להקב"ה רבש"ע אס אמול אז אהיה נמאס בעיני הכריות לכן אמר
לו הקדוש ב"ה אני הוא שאמרתי לעולמי די וכו' מהרש"ל : (ש) ר"ל דהא קבוי הקהל לפני וא"כ
והיה תמים ל"ל ומכא"ל דאף זה פירושו כן דכיוון אחר כוון הוא כלי' היה שלם בכל כסיונותי :
(ת) כתב

שום כריה דיליבת הגר ישמעאל : טו ואברם בר תמנן ושית
שנין בר יליבת הגר ית ישמעאל לאברם : א ונתנה
אברם בר תשעין ותשע שנין ואתגלי יי לאברם ויאמר ליה אנא
אל שדי פלח קדמי והיו שלים : ב ואתן קנימי בין ממרי
ובינך ואסגי יתך לתרא לתרא : ג ויפל אברם על אפוהי ומליל
עמיה יי למימר : ד אנא הא גור קנימי עמך ותהי לאב סגי
עממי : ה ולא יתקרי עוד ית שקד אברם ויהי שקד אברתם ארי
לאב סגי עממי יתקריד : ו ואפיש יתך לתרא לתרא ואתנינך
לכנישין ומלכין דשלישין בעממיא מינך יפקון : ז ואקים ית
קנימי בין ממרי ובינך ובין בנך בתרך לדריהון לקיים עלם
למהני לך לאלהא ולבנך בתרך : ח ואתן לך ולבנך בתרך ית ארבע
תותכותך

רש"י

אתה בעל מוס לפני . ד"ה והיה תמים עכשיו אתה חסר ה' איברים (ת) ב' עינים
ב' אזנים וראש הגויים (א) שאוסף לך אות על שמך ויהיו מנין אותיותך רמ"ח
כמונין איבריך : ב ואתנה בריתי . ברית של אהבה וברית הארץ להורשה לך על
ידי מנוח זו : ג ויפול אברם על פניו . ממורא השכינה שעד שלא מל לא היה בו
כח לעמוד (ב) ורוח הקדש נלכד עליו והוא שכתב דבלעם נופל וגלוי עינים
בבריתא דרבי אליעזר מלאתי כן : ה כי אב המון גוים . לשון נוטריקון של שמו
ור"ש שהיתה בו בתחלה שלא היה אלא להרס שהוא מקומו ועכשיו לכל העולם
לא וזה ממוקמה שאף יו"ד של שרי נתרעמה על השכינה עד (ג) שהוסיפה ליהושע
שכאמר ויקרא משה להושע בן נון יהושע : ו ונתתיך לגוים . ישראל וארום שהרי
ישמעאל כבר היה לו ולא היה מנשרו עליו : ז והקמתי את בריתי . ומה היא
הכרית להיות לך לאלהים : ח לאחות עולם . ושם אהיה לכם לאלהים אבל בר
ישראל

שפתי חכמים

(ת) כתב הר"ם הסס האיברים המסרסרום בעבירה ואין מסורים ביד אדם ומרויב דהקטו מסרם בידו
דקבוי רגלי חסידיו ושמור כשארם מתגבר על יצרו סוף שהקב"ה מסרו בידו עכ"ל : (א) וי"ל
דודאי היו לו אבל אינם נרשטין וכאלו היה חסר מהם דהיינו ה' אברים ואמר לו הקב"ה דהכל
ויהיה בשרטין וק"ל . וקשה והלא היה חסר ג"כ הלב דהא ערל לב היה וי"ל דלא חשיב רק איברים
הגלויים ועי"ל דקבוי ומצאת את לבנו כאמן לפיכך וא"כ וברות עמו הכרות וגו' אימא דאשילו
לפני המילה לא היה לו גס כן ערל לב מהרש"ל : (ב) והא דקבוי לעול וירא ה' אל אברם ולא
קבוי שכל על כפיו וי"ל דלעול כמו היה נופל ומכאן אתה למד והא דלא נכתב הנפילה עד שהקא
ללמד על הספרש שקודם שימול ולאחר שימול שהרי אחר שימול קבוי ואברהם עודכו עומד
לפני ה' : (ג) רכזנו לתרץ למה לא נקרא שמו אברהם והיה לו להמיר ה' תחת ר' ולמה לא וזה ה'ר'
ממוקמה ומתקן כדי שלא תתקעם על הקב"ה שהרי אף יו"ד של שרי נתרעמה וזה דזוה סו"ד משרי
אשר משום דעקידה ליתן בשמו של יהושע מ"ה וזו וק"ל ועי"ל שהיו"ד היתה וכולהו להקיים
גם אף שהרי חלקה וכתב חכמי לשרה וחזים לאברהם אבל ה' א"ל לקיומה בשום מהרש"ל :
(י)

(מהר"ן)

מגידך את כל-ארץ כנען לאחות עולם והייתי להם לאלהים: ט ואמר אלהים אל-אברהם ואתה את-בריתי תשמר אתה וזרעך אחריך לדרתם: י ואת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך אחריך המול לכם כל-זכר: יא ונמלתם את בשר ערלתכם והיה לאות ברית ביני וביניכם: יב ובין-שמנת ימים ימול לכם כל-זכר לדרתיכם יליד בית ומקנת-כסף מכל בן-זכר אשר לא מורעה הוא: יג המול ימול יליד ביתך ומקנת כסף והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם: יד וערלו זכר אשר לא ימול את-בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההוא מעמיה את-בריתי הפר: טו ואמר אלהים אל-אברהם שרי אשתך לא-תקרא את-שמה שרי כי שרה שמה: טז וברכתי אתה וגם נתתי ממנה לך בן וברכתיה והיתה לגוים מלכי עמים ממנה יהיו: יז ויפל אברהם על-פניו ויצחק ויאמר בלבו

הלבו

בעל הטורים הפר ב' ב' כ' כ"א . ואורך ואם מכותי הפר שורש אמו בחדש על המושך ערלקי כמו הפר דהבא כנרות מולה אף מכותי הפר כנרות מולה :

רש"י

ישראל הדר בחוזה לארץ (ה) כמו שאינו אלוהו: ט ואחה . ויו זו מוסף על ענין הראשון אני הנה בריתי אתך ואתה הו זכור לשמרו ומה היא שמירתו: יוד ואת בריתי אשר תשמרו המול לכם וגו' ביני וביניכם . אותם של עכשו: ובין זרעך אחריך . העתידין להולד אחריך: המול . כמו להמול (ה) כמו שאתה אומר עשות כמו לעשות: ונמלתם (ו) והנון בו יתורה ליסוד הנופל בו לפרקים כנון כ' של נושך ונ' של נושא ונמלתם כמו ונשאתם אבל ימול לשון יפעל (מכנין (ז) כפעל) כמו יעשה (ח) יאכל: יב יליד בית . שילדתו השפחה בבית: מקנת כסף . שקנאו משולד: יג המול ימול יליד ביתך . כאן כפל עליו (ט) ולא אמר לשמונה

שפתי חכמים

(ד) (מהר"ן) לפי שא"י נחלת ה' ולקחה לחלקו במבואר כנמה פסוקים וח' חלק לשרים ולכך כל הדר נח' ל דומה כאלו הוסיף את עממו מתחת רשותו של הקב"ה כניכול וכך הם דבריו הנ"ל: (ה) אע"פ שהוא לשון כוונת א"ל שהוא כוונתו שהרי כתוב אחריו ונמלתם: (ו) כלומר שאע"פ שמשמעותו אינו לשון כוונת מכל מקום כוונתו הוא: (ז) כלומר שהוא הכימול עממו לא המול את אחרים כמו ונמלתם שא"כ חסר בקרא הסופר: (ח) יאכל יעשה כביר' תחת היו"ד: (ט) דהא למעשה ג' כ' כתיב זכר לדורותיכם יליד ביתו וגו' וכתיב בן ח' ימים וגו' וכאן כפל עוד יליד ביתך ולא

תותכותך ית כל ארעא רבנען לאחסנת עלם ואהויו להוין לאלהא: ט ואמר יי לאברהם ואת ית קיימי תיטר את ובנגך בתרך לדבריהו: י דין קיימי דתשרון בין ממרי וביגיכון ובין בנגך בתרך למגור לבון כל דכורא: יא ותגורון ית בשרא דעורלתכון ויהי לאת קיים בין ממרי וביגיכון: יב ובר תמנא יומין ותגור לבון כל דכורא לדריכון יליד ביתא ובין כספא מכל בר עממין דלא מבנגך הוא: יג מגור יגור יליד ביתך ובין כספך ותרי קיימי בבשריכוון לקיים עלם: יד וערל דכורא דלא יגור ית בשרא דעורלתיה וישחצי אנשיה ההוא מעמיה ית קיימי אשני: טו ואמר יי לאברהם שרי אתתך לא תקרי ית שמה שרי ארי שרה שמה: טז ואברך יתה ואף יהבית מינה לך בר ואברכינה ותרי לבגשין ומלכין דשליטין בעממין מינה יהוין: יז ויפל אברהם על אפוריו ותרי ויאמר בלביה

הלבר

רש"י

לשמונה ימים ללמדך שיש יליד בית נמול (ס"א) (י) לאחד) לאחר שמנה ימים (ב) כמו שמפורש במסכת שבת: יד וערל זכר . כאן למד שהמילה באותו מקום (ל) שהוא מבדיל בין זכר לנקבה: אשר לא ימול-משניע לכלל עונשין (מ) ונכרתה אבל אביו אינו ענוש עליו כרת אבל עובר בעשה: ונכרתה הנפש . הולך עירי ומת קודם זמנו: טז לא תקרא את שמה שרי . דמשמע שרי לי ולא לאחרים כי שרה סתם שמה שתהא שרה על כל: טז וברכתי אותה . ומה היא הברכה שחזרה (ג) לנערותה שנאמר היתה לי עדנה: וברכתיה . בהנאת שדים כשנלכדה לכך (ס) ביום משתה יצחק שהיו מרננים עליהם שהביאו אסופי מן השוק ואומרים בנינו הוא והביאה כל אחת בנה עמה ומניקתה לא הביאה והיא הניקה את כלם הוא שנאמר הניקה בנים שרה בראשית רבה רמזו במקלת: יז ויפול אברהם על פניו ויצחק . זה ת"א לשון שמחה וחדי ושל שרה לשון מחוך למדת שאברהם האמין ושמח ושרה לא האמינה ולגלגה וזהו שהקפיד הקדוש ב"ה על שרה ולא הקפיד על אברהם

שפתי חכמים

ולא כתיב סתם: (י) ר"ל ליום אחד כמו שמפורש סם כשחלקו שנים שפחה מעוברת זה שפחה וזה עוברת: (ב) כנון שקבה שפחה משנתעברה וילדה בשנת אינה דוחה את השנת: (ד) (רא"ס) דאל"כ זכר ל"ל (נח"ו) ול"כ דה"ס דהל"ל וזכר ערל אלא ודאי להכי לא כתיב וזכר ערל משום דהוה משמע דהכוונה הוא לזכר ולא לנקבה אע"פ שהמטא שייך גם גבי נקבה ולא להורות מקום הערלה אבל הסתא דכתיב וערל זכר משמע דבעי להורות מקום הערלה וה"פ שהערלה היא במקום שמבדיל בין זכר לנקבה וע"פ: (מ) ר"ל ושרי עדיין קטן ולא בר עונשין ולמה יתחייב כרת וק"ל: (ג) דאל"כ מאי וברכתיה אותה וא"כ וגם כתיב ממנה לך בן אלא ודאי קאי על הברכה שקודם לכן והוא הסערוג: (ס) דאל"כ מאי וברכתיה אחר לידת הבן דהא כל וילדת מניקה את בנה וה"ה שרה

הלבן מאה-שנה וילד ואם-שלה הבת-שעים שנה תלך :
יה ויאמר אברהם אל-האלהים לו ישמעאל יחיה לפניך :
יש ויאמר אלהים אבל שרה אשתך ילדת לך בן וקראת
את-שמו יצחק והקמתי את-בריתי אתו לברית עולם לורעו
אחריו : כ ולישמעאל שמעתך הנה ברכתי אתו והפריתי
אתו והרביתי אתו בממד מאד שנים-עשר נשיאם ויליד
ונתתיו לגוי גדול : כא ואת-בריתי אקים את-יצחק אשר
תלד לך שרה למועד הזה בשנה האחרת : כב ויכל לדבר
אתו ועל אלהים מעל אברהם : כג ויקח אברהם את-ישמעאל
בנו ואת כלי-ילדי ביתו ואת כל-מקנת כספו כר-זכר באנשי
בית אברהם ומל את-בשר ערלתם בעצם היום הזה כאשר
דבר אתו אלהים : () מפטיר כד ואברהם בן-תשעים

מלרע

בעל הטורים אקס כוטרקון אשר קדם יודד מנטן :

רש"י

אברהם : הלבן . יש תמימות שהן קיימות (ע) כמו הנגלה נגליתי הוזהר אתה אף
זו היא קיימת וכך אמר בלבו הנעשה חסד זה לאחר מה שהקב"ה עושה לי : ואז
שרה הבת תשעים שנה . היתה כדי לילד ואע"פ שדורות הראשונים היו מולידין
בני ת"ק שנה בימי אברהם כתמעטו השנים (ב) כבר ובא תשות כח בעולם ולא
ולמד מעשרה דורות שנחג ועד אברהם שמהו תולדותיו (צ) בני' ובני שבעים :
יח לו

שפתי חכמים

שרה כשחזרת לנערותיה . לכך פי' כשנכרסה לכך וכו' : (ע) כלומר שאין נאמן להכחיש הענין
כלומר יש נכח השם לעשות אף שהוא כגד הטבע אף אין כל אדם זוכה וזה שיתקחד עמו השם
כמו טעושה ואף על פי שכתב רש"י אחר זה וכך אמר בלבו הנעשה חסד זה לאחר מה שהקב"ה
עושה לי א"כ גם זה מאותן שנה להכחיש ו"ל דאין זה הכחשת הענין שיהא אחד מן הכמנעות אבל
הוא נקובת שנה להש"י שמתקחד עמו ויקר מעט אחר ודו"ק כ"ל ולא כפי' הרמ"ם : (ב) קב
הרמ"ם לא הכחיש דבריו בזה כי אע"פ שנתמעטו השנים נזמו אברהם עדיין הקושוה בתקומה
עומדת שלא היה לו לתקון ע"י כי יחס הק' אל קע"ה שהם שנותיו של אברהם כוחם הק' אל
תקק"ה שם שנותיו של נח בקרוב וכו' והאר"י בקושוה וכראה כי עיקר תמימת אברהם היה על
שהיו שנים ונקים דאפשר שילד זקן עם אשתו ילדה אבל ששנים וקנים וילדו הוא דבר תמוה
ובזה יקוישב קושיית הרמ"ם ודו"ק ועוד הק' מה פריך רש"י מנח והרי גבי נח על פי הגזרה יוקמה
שנשכח מענינו כדי שלא ויליד בן שוגיע לעונסין קודם המבול ו"ל כי לא היה בגזרה אלא שנשכח
מענינו אבל מה שהוליד אחר הר"ה מאות שנה לא בגזירה הוא אלא בטבע ודו"ק : (צ) סי' כי הק'
שנים נתחלה לא היה ראויין להוליד מיד אלא לאחר ק' שנים כי באותן שנים היה בן מאה כבר כגן
י"ג

תלך מאה שנים יהי וילד ואם שרה תבנת תשעין שנים תלך :
יה ויאמר אברהם קדם יי לוי ישמעאל ותקיים קדמך : יט ויאמר יי
בקושושא שרה אתמך תלך לך בר ותקרי ות שמייה יצחק ואקים
ית קיימי עמיה לקים עלם לבנותיה בתרזיה : כ ועל ישמעאל
קבילית צלותך הא בריכות ותיה ואפשי יתיה ואסגי יתיה
לתרא לתרא תרין עשר רבדבין יוליד ותתניגיה לעם
סגי : כא וית קיימי אקים עם יצחק די תוליד לך שרה
לזמנא תרין בשתא אחרנתא : כב ושיצי למללא עמיה
ואסתלק יקרא ריי מעלווהי דאברהם : כג ודבר אברהם ית
ישמעאל בריה וית כל ילדי ביתיה וית כל זבני כספיה בר
דכורא באנשי בית אברהם וגזר ית בשרא דעורלתהון בכרין יוקא
הרין כמא די מליל עמיה יי : כד ואברהם בר תשעין ותשע שנים

כד

רש"י

יח לו ישמעאל יחיה . הלאו שיחיה ישמעאל אינו כדי לקבל (ק) מתן שכר כזה :
יחיה לפניך . יחיה ביראתך (ר) כמו התהלך לפני פלח קדמי : יש אבל . לשון אמתת
דברים וכן אכל השמים אכחנו אבל בן אין לה : וקראת שמו יצחק . על שם החזק
ועל שם העשרה נסיונות (ש) ותשעים שנה של שרה ושמונה ימים שנמול ומאה שנה
של אברהם : את בריתי . ברית המ' לה תהא מסורה לורעו של יצחק : כ שנים עשר
נשיאים . כעננים וכלו (ת) כמו נשיאים ורוח : כב מעל אברהם . לשון נקיה הוא
כלפי שכינה ולמדנו שהלויקים מרכבתו של מוקס : כג בעצם היום . בו ביום
שנכטווה ביום ולא בלילה לא נתירא לא מן הגוים ולא מן הליכונים ושלא יהיו
אויביו ובני דורו אומרים אלו ראינוהו לא הכחשוהו למוול ולקיים מזותו של מוקס :
וימל . לשון (א) ויפעל . בהמולו . בהפעלו כמו (ב) בהמלו את
בשר

שפתי חכמים

י"ג עכשיו ואח"כ נתמעטו השנים והתחילו להוליד לשלשים שנה ומה שהוליד אברהם שנים בן ק'
שנה ל' ק' מידי כי עיקר הקומה הוא שזקן שחלש הטבע שלא יוליד עם זקנה ובזה יתראה כל תמימות
הרמ"ם ודו"ק וכעין זה מלאכי בסם מהרש"ל : (ק) לא שלא היה חפץ בנשורת יצחק : (ר) וא"ת
ויאריך יתפלל על יראת שמים הא אמרוין הכל בודי שמים חוץ מיראת שמים וי"ל דה"פ לו ישמעאל
יחיה ר"ל שהפעל עליו שחיה ות"ש לפניך דהיינו ביראתו דאל"כ לפניך למה לי :
וטוב שיחיה ביראתך ויהיה שני בקשות האחת שיחיה והשנית ביראתו דאל"כ לפניך למה לי :
(כח') דה"ק ביראתך באי יחיה כדוק אבל אם יחיה רשע אינו מליץ על הרשעים ואין זו נקמה :
(ש) (גור ארים) וברוך לשני הפירושים דאלו משום החזק ה"ל למקרו בחוק ומאי ענין הו"ד
אלא ע"ש הו"ד נסיונות ואין לפרש הו"ד נסיונות רק עם ח"ל מילה וכו' וק' של אברהם נשרה ונשא
טעמא לחוד לא סגי דקאמר בקרא בני' בחוק עשה וכראה דמשום בחוק נקרא בן : (ת) (ק"מ)
דא"כ למה לא קרא אוקס ששנים כבני יעקב שהוא לשון גבורה או שרם וראשונים וכו' אלא נשיאים
וכו' : (א) כלומר אע"פ שהוא כדג"ש אינו מנבין הכנר אלא מנבין הקל כלו' שמל את האחרים :
(ב) מנבין

בְּחֹם הַיּוֹם : כ וַיֵּשָׂא עֵינָיו וַיִּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים נֹעְדִים
עָלָיו וַיִּרְא וַיִּרְץ לִקְרֹאתָם מִפֶּתַח הָאֵהָל וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה :
וַיֹּאמֶר

רש"י

(ד) אמר לו הקב"ה שב ואני אעמוד ואתה סימן לבניך שעמיד אני להתיוכ בעדת
הדיינים (ה) והן יושבין שנאמר אלהים נכב בעדת אל : פתח האהל . לראות אם
יש עובר ושם (ו) ויכניסם בביתו : בחום היום . הוֹיָא הקדוש ברוך הוא חמה
מגתקס (ז) שלא להטריחו באורחים ולפי שראהו מנטער שלא היו אורחים באים
הביא

שפתי חכמים

ימול עמנו בפרסיה כי לא מצינו סגנונו למול בפרסיה דוקא וא"כ עבר ואשכול היו מוחין בידו
דממשע בדרם אבל ממרא החוק לנו למול בפרסיה ולא יחוש לשונא כלל לכך כפרע לו מדה כנגד
מדה לכך כגלה בחלקו כגלה דיוקא ומה שפרש"י לעיל שהקב"ה אמר לו אל תירא זה סיהי אחר
שקנן לו ממרא העבד והסכים הקב"ה עמו ועוד יש מדרש אגדה שמל את אשכול זאת עבר ומתו
אמר לו ממרא לא יתקיימו אותם עד שקיימול עמך שנאמר המול ימול והוא חסר וי"ו לומר המל
עמנו וימול אחרים בא אברהם הקחול ומל את עמנו ולא היה יכול מתוך הכער בא הקב"ה וסייעו
שנאמר ברכות עמו הכרות ולפי שקנן לו עבד על המולה לסיוך כגלה עליו בחלקו אבל תימא אם
לא יגלה עליו בחלקו היכן יגלה כי בחלקו היה דר וי"ל כי האלהים אבה לידו שידור שם כדי לגלגל
זכות עליו : (כד"ב) וכו' למען לקח עבד יוטר על מצות מילה ומשאר מצות שכלל התורה ו"ל
דכשלא שאר מצות לא היה כריך לוקח עבד אם ימתין עד שיהא מצווה מפי הקב"ה מפני שידע
שלא יהיה מצווה על שום מצוה אחרת א"כ אף אם יהיה מצווה אח"כ מפי הקב"ה על איזה מצוה
אש"פ לא נכמע מלקיים אותה מקודם שנצטווה שריו הוא יכול לחזור ולקיים אותה אחר כך ויהיה
מצווה ועושה משא"כ במצות מילה שאם כמול פעם אחד טוב און יכול לחזור ולמול עמנו פעם
שנית טוב משמתי שקורין זה כקוב בספר משפטי שמואל עכ"ל : (ד) דיושב הוא ביכובי משמע
דיושב ככר קודם לכן וגם עתה אבל ישב משמע פועל עבר שכבר ישב ולא עתה א"כ ולמה עמד
לכן פי' נקט לעמוד מפני כבוד השכינה ואמר לו הקב"ה שב וכו' ודלא כהר"א וכו' : (כח"י) כ"ל
דש"פ מדכתיב ושם חסר משמע שהיה ישיבה חסירה והיכו לפי שבקש לעמוד וכן הוא הפי' של
ועפרון ישב שהיה ישיבה חסרה לפי שנאמר יום ומינה וע"ש : (ה) (כד לדר) כ"ל דק"ל דהא
דאמרינן בסוף מ"ק לכל אומרים שב חון מלאכל ולחולה דמשתע שב בחבליהך שב בחולי שלך ובאין
גא הקב"ה לבקר את החולה אך אמר לו שב אלא ה"פ ואתה סימן וכו' : (ו) קשה לרש"י וכו' דרכס
של חולים לישב על הפתח בזהל דרכס לישב או לשכב על המטה ומפרש לראות וכו' : (ז) וה"ל
מכ"ל לרש"י דלמא בלאו הכי היה החום גדול וי"ל דרש"י דיוק מדכתיב חסו ולא כתב בחס כיוון
אלא ודאי ה"פ חסום המפרש במקום אחר דכתיב הנה יום ה' בא בעיר כמנון לכן הוטרך לפרש
שהוא וכו' : (ח) ול"כ דאש"ד דבא להורות על הזמן שעוד ה' ל' לאברהם להקדיש עמנו לישב
מתח האהל אם יש עובר ושם ויכניסם בביתו דהא אמרינן בברכות דף כ"ז ובג"ר בחוס היוס ו' שעות
וחס השמש ד' שעות ואילו היה החום גדול וי"ל דרש"י דיוק מדכתיב חסו ולא כתב בחס כיוון
דבא להורות הטעם על ישיבת אהל : (ח) דק"ל הא בלא"ה כמי כריך להביאם כדמפרש ואזיל .
ומפרש דדאי בלא"ה כמו כריך להביאם אבל בדמות אכסום ובשניול אברהם היו בדמות אכסום :
(ט) דק"ל למען הביא ג' אכסום היה לו להביא מלאך א' ומתוך דהא בלא"ה כריך להביא ג' מלאכים
א' לכסר את שרה וכו' : (י) הקשה מהר"ם וכו' זה תדע מן הקושיות דדילמא מלאך א' עושה שתי
שליחויות ולמה כתב גביה על משעשע ומעשה חד וקבלתי מאמ'ו שה"ק דילמא לעולם לאו משום
שאין מלאך אחד עושה שתי שליחויות אלא משום ששלטה היו בוקקים לשליחות אחד ועל זה אמר

תדע

בְּמִימֵם יוֹמָא : ב וַיִּקַּף עֵינָיו וַיִּחַוֵּי וְהִנֵּה תְּלָתָא גִבְרִין קָמִין
עָלָיו וַיִּחַוֵּי וַיִּרְחַט לְקַדְמוֹתָהוֹן מִתַּרְע מִשְׁבְּנָא וַסְגִיד עַל אַרְעָא :
וַאֲמַר

רש"י

הביא המלאכים עליו (ח) בדמות אכסום : ב והנה שלשה אנשים . אחד לבשר את
שרה (ט) ואחד להפך את שדום ואחד לרפאת את אברהם שאין מלאך אחד עושה
שתי שליחויות . תדע לך (י) שכן כל הפרשה הוא מוכיחן בלשון רבים ויאכלו ויאמרו
אליו ובשורה נאמר ויאמר שוב אשוב אליך ובהפכת שדום הוא אומר כי לא אוכל
לעשות דבר לבלתי הפכו . ורפאל שרפא את אברהם (כ) הלך משם להגיל את לוט
הוא שנאמר ויהי כהגויאם אותם החולה ויאמר המלט על נפשך למדת שהאחד היה
מזיל : נצבים עליו . (ל) לפניו אבל לשון נקיה הוא כלפי המלאכים : וירא . מהו
וירא וירא שני פעמים הראשון כמשמעו והשני לשון הבנה כסתכל שהיו נצבים במקום
אחד והבינו שלא היו רוזנים להטריחו והעפ"י שידועים היו שינא לקראתם עמדו
במקומם לכבודו להראותו שלא רצו להטריחו וקדם הוא וירץ לקראתם . בב"מ
כתיב נצבים עליו וכתיב וירץ לקראתם (מ) כד חזויה דהוה שרי ואשר פירשו הימנו
מיד

שפתי חכמים

תדע וכו' . עכ"ל : (ב) וקשה למה כריך רש"י להביא זה לכאן וי"ל לפי שפירש לעיל און מלאך
א' עושה ב' שליחויות דהא גבי בשורה נאמר לשון יחיד וכן גבי הפיכת שדום אבל גבי רפואה של
אברהם לא מצינו לשון יחיד וע"ק לרש"י למה לא הביא ארבעה מלאכים א' להגיל את לוט וכו' וי"ל
דלכך כריך להביא שאל תקשה לו הא לקמן גבי הפיכת שדום כתיב ויבאו שני המלאכים שדוניה וגו'
ש"מ ש"כריך להפיכת שדום שני מלאכים ואע"פ שכבר עשה המלאך שליחותו ועל זה פי' ורפאל
שרפא את אברהם ר"ל אוקן שני המלאכים דכתיב בקרא אחד מהם היה רפאל והלך משם והגיל
את לוט ולא שייך לזה שהפך את שדום : (הר"א) פירש"י רפאל שריפא את אברהם הלך להגיל
את לוט וא"ת אך יוחס עמנו באמרו משחיתים אכחנו ו"ל זה שגא להגיל את לוט בעצם והשתקת
שדום היה במקרה כמ' ש' ולוט בא צוערה וס' המטור על שדום אם כן הכלל לוט היתה סתם שהפכה
במקרה וע"כ יבדק מאמר מלאך הממונה לטוב און עושה רע וכן להפך : ויש ספרים שגורסין
ושליחות של רפואה והכלל אמת הוא דקשה לרש"י א"כ למה הביא ג' מלאכים הא בשנים שני
דאוקן שני שרפאו את אברהם ופירש"י את שרה הם ולכו אל שדום וא' והפך את שדום וא' ויכל את
לוט לכן פי' הכלל ורפואה אמת הוא אבל בשורה והכלל שני דברים הם במקצת פירושים אינו
ועטעם דאין מלאך א' עושה ב' שליחויות להודיע שאין מספר לגודויו של הקב"ה ואין עביות במקום
ועשירות מאמתי : (כח"י) האריך שם בפלפול וסיים וכו' לדאי הביא ג' שלא ינטער אחר אורחים
ואשילו אם היה מלאך אחד ויכל לעשות ב' שליחויות ומ"מ למה פרט הכתוב שהיו ג' מה לי אם היו
פחות או יותר וע"ז תורף שסכתוב בא להקדיש בא להקדיש עמנו לשב
לפי' אמאי לא כתיב לפיכא וי"ל משום דשימש אותם כסעודה שייך למכתב והוא עומד עליהם
כלומר בסמוך להם משם כדי שיהא מוכן מיד לשמש אותם מסא"ה גבי נכנסו דלא שייך האי טעמא
וה"כ מצינו בתלמוד בפרק ערביי פסחים והיו קאי עלייהו רב יובא סא לשמשם לברכי סעודה וכו'
זה א"י : (כז) יש מקשים לפי מדרש אגדה שעמדו אצלו ואח"כ פירשו ממנו והכלו להם לפי פי'
מה היה לו לכתוב בקרא וירץ אחריהם וי"ל דכתיבו של אברהם היו ארבע פתחים וכיון שהכלו
לדרכם היה רץ אברהם מתח א' וירץ אחריהם אצלו אל פתח שהיתה נרוח צפונית או דרומית
לעכב אותם לכך כתיב לקראתם וק"ל . (תולדות יצחק) וי"ל דאין גב למלאכים כמ' לא יסכו
בלכתם ואף על גב שנאו אליו בדמות אכסום מ"מ לא נשתנו ממדתן לראות אחר וקדם :

דק"ל

ג ויאמר אדני אסנא מצאתי חן בעיניך אלנא תעבר מעל עבדך: ה יקחנא מעטמים ורחצו רגליכם והשענו תחת העין: ה ואקחה פת לחם וסעדו לבכם אחר תעברו כי על כן עברתם על עבדכם ויאמרו בן תעשה כאשר דברת: (י) וימהר אברהם האהלה ארשרה ויאמר מהרי שלש סאים קמה סלת לוישי ועשי עגות: ז ואלה הבקר רץ אברהם ויקח בן בקר רך וטוב ויתן אל הנער וימהר לעשות אתו: ח ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה ויתן לפניהם קדש מלעיל גימל רפה והוא

בעל הטורים והאקה הוה ליה למימר קחו מכאן רמוז שבעל הבית נוצע ואקחה ר"ת למפרע סקר חמורה קודם אכילה וסמים: זאל סבקר רץ אופיות ואל סקבר רץ סרץ סחרו למערה. זאל סבקר (ע"ה) גי למערה: רש"י

מיד וירץ לקראתם: ג ויאמר אדני אג נא. לגדול שבהם (ג) אמר וקראם כלם אדוניים ולגדול אמר אל נא תעבור וכיון שלא יעבור הוא ועמדו חביריו עמו ולשון זה הוא חול: ד"ה קדש הוא והיה אומר להקדוש ב"ה להמתין לו עד שירוך ויכניס את האורחים ואע"פ שכתוב אחר וירץ לקראתם האמירה קודם לבן ביתה ודרך המקראות לדבר כן כמו שפירשתי אלל לא ידון רוחי באדם שכתב אחר ויולד נח וז"ל לומר אלל אם כן קודם הגוירה עשרים שנה (ס) וסתי השונות בד"ר: ד ויקח נא. על ידי שליח (ע) והקב"ה שלם (פ) לבניו על ידי שליח שנאמר (צ) וירם משה את ידו ויד את הסלע: ורחצו רגליכם. כסבור שהם ערביים שמשתחווים לאבק רגליהם והקפיד שלא להכניס ע"ל לביתו הכל לוט שלא הקפיד (ק) הקדים לינה לרחיכה שנאמר ולינו ורחצו רגליכם: תחת העץ. תחת (ר) האילן: ז וסעדו לבכם. בתורה נביאים וכתובים מלינו דפתא סעדתא דלכא. בתורה וסעדו

שפתי חכמים

(ג) דק"ל למה אמר מתחלה אדוני לשון רבים ואח"כ אמר אם נא מתאפי חן בעיניך לשון יחוד וע"ז קורין לגדול שבהם אמר ואין חילוק בין קמ"ץ לפת"ח כי כלם לשון רבים הסי' ו' ה"א ידע אברהם אלוה הגדול י"ל לבו סבבור שהיו אבשים רב ושני תלמודים ודין הוא סהרב הולך באתע גודול מן התלמודים ליומנו וקטן לשמאלו: (ס) (קמ"ת) ר"ל סתי השונות של קודם ושל חול סם בכ"ר ולא אסתי לטובות של לא ידון וכו': (ע) (הר"ם) און הסודעה של רש"י על מלת ויקח שפי' ע"י שליח דזה הוא דבר שסוס דאל"כ ה"ל אקחה אלל הסודעה הוא על שילוס לבניו וכו': (פ) אלל זלחס שלקח הוא בעצמו שנאמר ואקחה פת לחם סקב"ס כתן ג"כ בעצמו הסמיר להם התן מהרס"ל: (צ) (כח"י) תימה בעיני דזה ספסוק נאמר נפרשת חקת וסוה לבורענות ואלו בכ"מ דף ס"ו הביא זה כדרוש כל עיקר וסוה איוו כורך לשטוטו של מקרא: (ק) דק"ל למה טינה סתקוב כאן מכלוט דסכא אמר רחובס קודם לינה לוט נאמר לינה קודם רחיכה אלל ודאי משוס ע"ל וזה סקפיד וזה לא סקפיד ולכך נקיש רש"י סאן לא סקפיד וכו' (כח"י) וקסה לי דילמא לוט נמי הוה מקפיד וסא

ג ויאמר יי אם פען אשכחית רחמין קדמך לא בען תעביד מעל עבדך: ד יסבון בען ועיד מייא ואסחוי רגליכון ואספתמיכו תחורת אילנא: ה ואספ פירא דלחמא וסעדו לבכון בפת בן תעברון ארי על בן עברתון על עבדכון ויאמרו בן תעביד כמא דמללתא: ו ואחוי אברהם למשכנא לות שרה ויאמר אחוי תלת סאין קמחא דסולתא לוישי ועבדי גריצן: ז ולות תורי רהט אברהם ונסיב בר תורי רכיך וטב ויהב לעולימא ואחוי למעבר יתיה: ח ונסיב שמן וחלב ובר תורי די עבר ויהב קדמיהון ורווא משמש

רש"י

וסעדו לבכם. נביאים סעד לכך פת לחם. נכתובים ולחס לבד אנוס יסעד. אמר רבי חמא לבכסם און כתוב כאן אלל לבכס (ש) מגיד סאין יזר הרע שולט במלאכים: אחר תעבורו. אחר כך (ת) תלכו: כי על בן עברתם. כי הדבר הוה אנו מצקס מכס מאחר שעברתם (א) עלי לבדו: כי על כן. כמו על אשר וכן כל כי על כן שצמקרה כי על כן רחמי פניך. כי על כן לא נתתיה. כי על כן ידעת חנותנו: ו קמה סלת. סלת לעגות קמה לעמלן של טבחים (ב) לכסות את הקדירה לשאוב את הוהמא: ז בן בקר רך וטוב. שלשה פרוס היו (ג) כדי להאכילו ג' לשונות (ד) בחרול: אל הנער. זה יסמעאל (ה) לחככו במזות: ח ויקח חמאה וגו'. ולחס

שפתי חכמים

וזה דאמר לינו ורחצו לפי סלל נדמו לו כערביים ע"ס: (ד) לא נקעת עץ כמו ונטל הכרול מן העץ והוא עץ תלוש דא"כ און סייך לומר תחת עץ תלוש לבן פי' אילן וכן התרגום מתרגם כאן תחת אילנא ולא תחת אעא: (ש) (כח"י) ועל ב בני אדם סייך לומר לבכס לפי סאין דעקס שות כדאוקא בסנהדרין דף ל"ח והטעם מפני הגולגוליס והחמסנים וסוינו סויס"ר שולט באדם אלל סמלאכיס און להס וס"ה"ר א"כ סוין סם דעקסיס סייך לומר לבכס: (ת) דק"ל דבפסוק משמע אחר סתלכו תאכלו. לכך מפרש אחרי כן תלכו דהיינו אחר האכילה ותעבורו פי' ותלכו: (א) ר"ל דמשמע דכונתם הוה לאכול אכלו והוה סוקר מה דקניו לעיל אס כל וגו' משמע סלל בלו אכלו לאכול אל ע"ס נקשתו ול"ס כי דבר זה וכו' וק"ל ועל כן כמו על אשר: (ב) ק"ל דמשמע שילוש אוקס ביחד ויעסה מכן עגונות וכו' הוה אברהם רע עין סלל כוה לעשות עגות מסולת לבד ל"ס סולת לעגונות וקמה וכו': (ג) וז"ל מנ"ל לרש"י ג' פרוס דילמא לא הוה אלל בקר אחד וי"ל דרש"י דייק מדקניב בן נקר ודאי הוה רך בשניס ולמה נקניב רך ועוד קסה מאו וטוב ולא נקניב טוב אלל ס"מ דג' היו בן בקר אחד רך ב' טוב ג'. ומסר"ס פי' רך טוב מנעי ליה ס מ לדרשא ומדוטוב לדרשא רך נמי לדרשא והוה גמ' פ' סעוליס: (ד) וז"ל מנ"ל לרש"י דלסונות היו וי"ל דק"ל למה שגט ג' בשניל ג' אבשים והלא איבוד מתון הוה. וי"ל לבדום פשה והלא גס נבקר אחד יס כבוד גדול ועוד דבשחטת ג' נקרים כרסה ססס זוללים ואין זה כבוד אלל קלון לכך קורין סרבינו הוה להאכילם ג' לטונות ואין להקשות ולמה ג' ל"כ כי טעם הלשון איוו סוה כי ח"י סה האמצעית הוה יוקר טובה וסחסיס סתקונס הוה יוקר סמיכה לבן רבס להאכיל אוקס שלשה לטונות כדי שיאכל כ"ל מה סירע או מה סואכל חצירו וק"ל: (ג"א) דאס לא כן הוה כריך לחתכן ולא הוה חסיס הרואו להסכנד לפני אורחים חסונס ומ"ס חרדל כמו ספירסי כ"מ דף ק"ז לפי סמעדן מלכיס סרוס הוה ע"ס: (עקידה) שלשה פרוס כדי להשוות סמנות סלל להטול

והוא עמד עליהם תחת העץ ויאכלו : (ט) ויאמרו אליו
איה שרה אשתך ויאמר הנה באהל : ויאמר שוב
אשוב אליך בעת חיה והנהבן לשרה אשתך ושרה
שמעת פתח האהל והוא אחריו : יא ואברהם ושרה
נקוד על איו זקנים

בעל הטורים וואכלו - וסדר ויאמרו רמז למס שאמרו אין משיחין בסעודה :

רש"י

לא הביא (ו) לפי שפירשה שרה נדה (ז) שחור לה אורח כנשים אותו היום ונטמאת
העיסה : הכאה-שומן החלב שקולטין מעל פניו : וכן הבקר אשר עשה-אשר תקן קמח
קמח שתיקן (ח) חמט וחייתי קמייחו : ויאכלו - נראו כמו שאכלו מכאן שלא ישנה
(ט) אדם מן המכנה : ש ויאמרו אליו - נקוד על אי' שבהלוי ותניא רבי שמעון בן
אלעזר אומר כל מקום שהכתב רבה על הנקודה אתה דורש הכתב וכאן הנקודה
רבה על הכתב ואתה דורש הנקודה (י) שאף לשרה שאלו היו אברהם למדנו שישאל
אדם באכסניא שלו לאיש על האשה ולאשה על האיש - כג"מ אומרים יודעים היו
מלאכי

שפתי חכמים

לפטול קאה בסעודה שכבוד שלטתן טוס בעיניו : (ח) רש"י דיוק מדכתיב בעבר משמע בעבר
הנזכר לעיל דהיינו ושמעאל : (רי"ק) כ"ל שאחר שהוא בעצמו רץ אל הנקר למס הביח טוס בעצמו
לאחר לוח אחר שהוא בנו ולחכיו : (דב"ט) דק"ל למס לא מנינו שנענש על זה כמו גבי ויקח נא
מעט מים לכ"ס וכו' וא"כ ראוי לקבל סכר : (י) וא"ת מ"ל לרש"י דלאח מה שלא הביא מוסס שלא
כאסה עדיין וי"ל דעיקר הסעודה הוא הלחם כדכתיב ענד לחם רב ואי לא כאסה הלחם לא היה
מכין שאר כרטי סעודה וק"ל : (ז) לאו דוקא שפירשה נדה דהא כתיב אחרי בלויתי ויקה לי עדנה
ש"מ שלא היה לה עדין וסת אלא שחור לה אורח כנשים דהיינו שראשה ואיבריה כבדין עליה וחששה
בשפולי מעיה וביקתה ויראה שמא תקיה נדה וקטמא את העיסה ואברהם היה אוכל חולין בטברה
ולכך פירשה מן העיסה והלכה לה ומתקן כך קודם שבא אחר אל העיסה נחמן ואותו זמן פסח היה
ואסור בחמץ וק"ל : א"כ ר"ל דנאמת פירשה נדה והא דכתיב אחרי בלויתי ויקה לי עדנה והא היה
לה ומה קמייחה ו"ל דסעודה היתה מקרה בעלמא היא והיא יודעה שאברהם היה אוכל חולין בטברה
בן פי' הו"ל ו"ת והיאך נתן להם חמאה וחלב וכן הנקר והא נדר נחלב הוא ו"ל דמתחלה נתן
להם חמאה וחלב והא"כ נתן להם הבשר א"כ דס"ל בה"ג דנקיטת וסדחה מותר : (ח) ר"ל הא
שלטת לשונות היו וקרא משמע שלא הביא אלא מדכתיב בן הנקר לטון יחיד : (מברמ"ט) ק"ל
והלא חמאה וחלב לא נזכר מקודם וא"כ ה"ל ויקח בן הנקר ואחר כך חמאה שהוא הנוסף ל"ס
קמח קמח וכו' ר"ל שחמאה וחלב היו מוכנים לפניו קודם עשיית בן הנקר ודו"ק ועי"ל מאשר
עשה דיוק שהוא מיותר ל"ס קמח וכו' ר"ל אשר נתן בראשון הביא מיד : (ש) וא"ת מ"ל לרש"י
דילמא מ"ס כתיב ויאכלו דמ"ס קמח וכו' ר"ל אשר נתן בראשון הביא מיד : (ש) וא"ת מ"ל לרש"י
לאברהם שסא אורחיס ולא מלאכי וי"ל דא"כ מה בא התיקוב להשמיענו לא לכתוב כלל ויאכלו דשטיבא
הוא דלא אכלו או מאי כפקא מינה בזה אם אכלו או עשו עממן כאלו אכלו לכך פירש מאן וכו'
וק"ל : (י) וא"ת לא היה לו לנקוד רק ל' א"ס כן לא היה הכרח בכתיב לאי שאלו מתחלה
דורשין הכתב קודם הנקודה ואלו היה נקוד על ל' א"ס כן לא היה הכרח בכתיב לאי שאלו מתחלה
אי שאלו לשרה מתלה על אברהם או לאברהם תחילה על שרה כיון דלא נקוד אלא על ה' הוה

כאלו

משמש עליוהוון תחורת אילנה ואכלו : ט ואמרו ליה אין
שרה אשתך ואמר היא במישבנא : י ואמר מיתב איתוב
לנדה קעיבו דאתון קיימין וקא בר לשרה אשתך ושרה
שמעת בתרע מישבנא ורוא אחרוריה : יא ואברהם ושרה
סיבו רש"י

מלאכי שרת שרה אמנו היכן היתה לא להודיע שכנועה היתה כדי לחנכה על בעלה
א"ר יוסי בר חנינא כדי לשגר לה כוס (ב) של ברכה : הנה באהל - כנועה (ל) היא :
יוד בעת חיה - כעת הזאת לשנה הבאה ופסח היה (ב) ולפסח הבא נולד יצחק
מדלא קיעבו כעת (ג) אלא כעת חיה כעת הזאת שתהא חיה לכם שתהיו כלכם
שלמים וקיימים : שוב אשוב - לא בשרו המלאך שישוב אליו לא בשליחותו של מקום
אמר

שפתי חכמים

כאלו כתיב בקרא או איה א"כ לא היינו יודעין על מי שאלו תחילה ואדרבה מן הכתב היה משמע
דשאלו תחלה לשרה על אברהם דהא לכה לא נקוד אלא ה' למדרש או תחלה אכל עכשיו נקוד
איו אם כן אנו דורשים הכתב קודם דהיינו איה דכתיב בקרא כלומר שאלו מתחלה לאברהם איה
שרה אשתך ואחר כך שאלו לשרה או אברהם וא"ת מאי כפקא מינה בזה וי"ל ללמדך דרך ארץ
שטאליס לאיש על האשה וא"כ האשה על האיש וק"ל : (רש"י) והקירין הכניח בזה הוא שמהאחר
שהתורה עצמה כל עניניה ע"פ הכתב הוא הנה מן המחוייב שסא נכתיב רבה טיהיה אותו
הכתב הנדרש נודק בקשרו עם השאר שהכל כתב וזה לא ימלא כנאן כי איו הוא רמזו אל זכר
כסתר ואיך יומתך לו אומרו שרה אשתך והניח רמזו לזה מפסוק או דרך הרקוק שנקוד על ה'
ע"ס ואולם כשנקוד איו' וקראתה לא כחוש אל הכתב האחר הבא בפסוק אך נקח מלת איו' מושבט
לעצמו אחר שהכתב והנקודה הם שני דברים מתחלפים : ועי"ל לכך נקוד איו' כי כל הנקודות באו
לנקוד האותיות והנה נשארה הית' ד לנדה כדי שתקח ה' ותשים על איה וזהו כמו אליה פי' שאף
אליה שאלו על אברהם א"כ דהיינו מנינו ששאלו לשרה על אברהם דילמא לאחר סהיה בנית שאלו
איה אברהם משום הכי נקוד על איו למדרש זה כך מלאתי בכתיבת יד אבא מוריו' ל' וזוה מקורן
כמו מה ששמעתי להקשות מ"ל לרש"י ששאלו לשרה על אברהם דילמא לאדם אחר שאלו עליו וק"ל
כתב הרה"ם והלא אין שאלוין בשלום אהא ככר תירוט דגמרא דדוקא כששאלוין לאשה עבאה אבל
ע"י בעלה מותר וע"ס : (ג) וא"ת אומתי שאלו לשרה איה אברהם הא תחילה ראו אברהם והוא
הכניסם לניתו וי"ל בעת שהיה אברהם רץ אל הנקר ועוסק בסעודה : (ב) ר"ל לאחר שהיו אוכלין
היו מנכרין דרכת המזון על הכוס ושרה לא ידעה אלא שהיה אברהם לא היה רוצה לשלות לה לפי
שפירשה נדה ולא תמנא המשקין עם הכוס וזהו לא רכה לגלות שפירשה נדה לכן לא רכה לשפוך
לכוס אחר ולשלות לה או כמו י"ל דעיקר מנהו הוא שתקתה מאותו כוס שנרכבו עליו ולפי' י' יש ל'ס
מה שכתוב אברהם הנה באהל רמז להם שפירשה נדה מ"ס וישנת דדד כדרך נסוס נדות וק"ל :
(ל) זה קאי אפירושו שפירש לעיל אלא להודיע ופירושו להודיע לאברהם שהוא כנועה : (ב) וא"ת מ"ל
לרש"י דכסת היה וכו' דלשנה אחרת נולד יצחק וכתיב בפרשת בא ויהי מקץ שלשים שנה וארבע
מאות שנה ויהי בעצם היום הזה יצאו וגו' וסד' מאות שנה היו מתחילין מיום שנולד יצחק כשהיה
זרע לאברהם ובאותו זמן שהתחילו ארבע מאות שנה בו היו כלום ויעשו שכלו בו יצאו כדשירש"י
סס וסס היו ויבאנו בט"ו בניסן הוא יום ראשון של פסח א"כ הכשורה והלידה של יצחק היו נמי
בפסח ועי"ל דרש"י דיוק מדכתיב גבי לוט ומכאן אהא ש"מ דכפסח היה זה היום באותו היום שדבר
המלאך כן : (ג) מדלא קרינן כעת נשו"א אלא כעת בקמ"ץ דכעת נשו"א דנוק לחיה ואין זמן
(יא')

מכורס

זקנים באים בימים חדל להיות לשרה ארה כנשים :
 יב ותצחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלתי היתה לי עדנה
 ואדני זקן : יג ואמר יהוה אר אברהם למה זה צחקה
 שרה לאמר האף אמנם אלד ואני זקנת : יד היפלא
 מיהוה דבר למועד אשוב ארדה בעת חיה ולשרה בן : *)
 שני טו ותבהש שרה לאמר לא צחקתי כי יראה ויאמרו
 לא כי צחקה : טז ויקמו משם האנשים וישקפו על פני
 סדם ואברהם הלך עמם לשלחם : יז ויהוה אמר המכסה
 אני

בעל הטורים ארה כנשים סופי קיבוק וראשי קיבוק גי' נודה : על פני סדום סופי קיבוק
 מול דשיעור לוויה מול : סולך עמם לשלחם וס' מלמד הסכימה מלוה לנדקוס :

רש"י

(ס) אמר לו . כמו ויאמר לה מלאך ה' הרבה ארבה והוא חין בידו להרבות אלה
 בשליחותו של מקום אף כאן בשליחותו של מקום אמר לו כן ב"ר : והוא אהריו .
 הפתח היה (ע) אחר המלאך : י"א חדל להיות . פסק (פ) ממנה דרך נשים נדות :
 יב בקרבה . מוסתכלת בנטיה ואמרה אפשר הקרבים הללו טוענין ולד השדים הללו
 שלמקו מושכיין חלב תנחומא : ערנה . לחזוהו בשר ולסון משנה משיר את השער
 ומעדן את הכסר . ד"ה לסון עידן זמן וסת נדות : יג האף אמנם . הגם אמת אלד :
 ואני זקנתי . שנה הכתוב מפני השלום שהיה היא אמרה ואלדני זקן : יד היפלא .

כתרגומו

שפתי חכמים

מפורש אחריו לכך ז"ל שהוא כמו בעת הזאת וחיה דבור גפ"ט כדמפרש והולך שתהא חיה וכו' :
 (מהרמ"ט) כ"ל בעת נקמ"ן משמע עת הרמזו כמו הכא שרט לו שריטה לפי שהוא כאלו נכתב בהעת
 אבל בעת נש"י"ל לא נראה בו איוזה עת וק"ל : (ס) וא"ת מנא ליה לרש"י (מהרמ"ט) כ"ל ק"מ צחקה
 לזאת . כי ה"פ לא בסרו המלאך שהוא טוב אליו אלא בשליחותו של מקום ר"ל שהקב"ה יסוב אליו
 ובמ"ש א"כ למועד אשוב אליך וגו' ואע"ג שאמר טוב אשוב כמדבר בעדו דרך השליח לדבר כן
 בשם משלח כמו אבי חוקקד יתרו למ"ד שליח שלח לו ודייק רש"י זה דלמה יקלה המלאך הגדולה
 בעצמו טוב אשוב והרי מנינו שנעבשו על זה בני"ט כי משחיתים אכחו וכו' אלא בשליחותו של
 מקום אחר : ועו"ל דאל"כ שמא הו"י ישלח אותו בשליחות אחרת ולא יהיה לו פנאי לבא עם הקב"ה
 וכנשא שקרן נדבריו אלא ודאי בשליחותו של מקום אחר לו וכוז תקורן למה פי' בעת קודם טוב
 אשוב שלא כדרך המקרא : (ע) וא"ת מנ"ל לרש"י דילמא איבעא (מהרמ"ט) . וכו"ל דא"כ ה"ל
 והוא לפניו ר"ל המלאך היה לפני הפתח דאז ספיר משמע שהמלאך לא היה תוך האהל אלא לפני
 פתח האהל כאשר הוא האמת שאברהם ישב על פתח האהל ודיבר המלאך עמו אבל אי קאי אחריו
 על הפתח דהיינו הוא המלאך היה אחר הפתח א"כ יהיה ספרוים שהמלאך היה אחר הפתח והוא
 תוך האהל וק"ל : (פ) ות' והלא סירש"י לעול שאיתו יום שירשה כדה וכטמאת העובס ש"מ דהיה
 לה אורח כנשים וכו"ל שיהיה סגורה שנקרה הוא ולא חזרת וסת וזה שאמרה היתה לי עדנה אמרה
 כן כמסופקת כלומר הדס שראיתי כבר מסופקת אבי נזה אס הוא וסת שלי או לא כ"ל מקרה
 בעלמא

סיבו עאלו ביומין פסק מלמרוני לשרה אורח כנשיא :
 יב ותיבת שרה במערהא למימר בתר דסיבית יהוי לי
 עולימו ורבוני סיב : יג ואמר יי לאברהם למה דני תיבת
 שרה למימר תברם בקושטא איליד ואנא סבית : יד היתכפי
 מן קדם יי פתגמא לזמן איתוב לותך בעידן דאהון קיימין ולשרה
 בר : טו ובדיבת שרה למימר לא תיבית ארי דחלת ואמר לא
 ברם תיבית : טז ויקמו מתמן גובריא ואסתכאו על אפי סדום
 ואברהם אזיל עמרוון לאל ויתרוון : יז ויי אמר המכפי

אנא

רש"י

כתרגומו היתכפי וכי סוס דבר מופלא ומוסרד ומכוסה מוני (צ) מלעשות כרצוני :
 למועד . לאותו מועד המיוחד שקבעתי לך אתמול למועד הזה בשנה האחרת :
 טו כי יראה כי צחקה . הראשון משמש לסון דהא הוא שנותן טעם לדבר ותכנס שרה
 לפי שיראה והשני משמש בלסון אלא ויאמר לא כדברך הוא אלא צחקה . שאמרו
 דבותינו כי משמש בד' לסונות אי דילמא אלא דהא : טז וישקיפו . כל השקפה שבמקרא
 לרעה חוץ מהשקפה ממשון קדשך שגדול כח מתנות עניים שהופך מדת הרונג
 לרחמים : לשלחם . ללותם (ק) כסבור אורחים (ר) הם : יז המכסה אני . בתמיה
 מה שאני עושה בסדום לא יפה לי לעשות דבר זה שלא מדעתו אני כתיי לו את הארץ
 הזאת וה' כרכון הללו שלו הן שנאמר גבול הכנעני מזידון באכה סדוניה ועמורה
 וגו' קראתי אותו אברהם (ש) אב המון גוים ואשמיד את הכנים ולא אודיע לאב
 שהוא

שפתי חכמים

בעלמא מכת מהירק הליטה שאמר אברהם מהרי שלס סאוס קמח וכו' ודלא כסורס הרא"ס שפירש
 גבו טובה הכתוב מפני השלום אמרה שרה אבי אחרי בלתי נכר היתה לי עדנה אבל אדני זקן וכו'
 וכבז מהרס"ל ומ"ה נקן לה הקב"ה סנה ללודה כדי שיהיה לה ג' חדשים שקבע לה וסת כיו
 שפסקה מלראות ועכשו חזרה לכערותה וקטעה חדשים ללודה אבל לפי מה שאמרו גר"ה נפקדה
 שרה משמע דלא ילדה אלא ל' חדשים וכו' וק"ל : (צ) (מהרמ"ט) רש"י נשמר שלא לפרס היפלא
 לסון פלא וקמא ר"ל וכו' יש לתמוה ולהתפלל מן הס"י שיעשה דבר חידוש כתרגומו וכו' דלתרגום
 ק' איך יבדק מ"ס הקב"ה היפלא ור"ל היתכפי על כחוקת שרה לפי שהוא אמרה ואדני זקן משמע
 שהוא דבר נכבד שקלד ואם כן ה"ל היבצר מה' דבר או חיד' ה' תקצר משא"כ לפי לסון פלא וקמא
 א"ס . ל"פ לעולם היפלא כתרגומו היתכפי ואם א"ס לתשובה על דבריה שרה שהוא נכבד ר"ל וכו'
 יש דבר וכו' מלעשות כרצוני כי כל דבר המכוסה מהדס הוא מופרד ממנו מלעשותו כבשרה שסא
 יכול לעשותו כשירצה וכול לומר אבי יודע שיהיה זה : ומה שלא נחר רש"י בפי' לסון פלא וקמא
 משום דא"כ ה"ל היפלא על ה' וגו' דגני קימא סייך לומר ויתר ל' על יתו סא שרה לא אמרה כל'
 תימה רק החליטה דבריה שהוא נכבד ואיך יתכן על זה תשובת היפלא ודו"ק : (ק) (מהרמ"ט) רצה
 לרש"י שלא תטעה לומר שמלת לשלחם הוא כמו בשלח פרעה ששלחם מרשוקו וא"כ יהיה המקרא
 מוסרס דהא כבר כתוב וילכו משם ואיך אמר א"כ סולך עמם לשלחם וע"ק שהרי הם לא היו נרשות
 אברהם כי הוא נקש מהס"ל נא תעבדו וגו' ל"פ לוויה וכו' : (ד) וא"ת והא בלאו קרא דלשלחם אבו
 ידענו שסבור אורחים הם כיון שהכין להם סעודה לאכול וכן להם מוס לרחוק וי"ל כי ע"י הסעודה
 והרפואה ה' אהרנים נבדק שהם מלאכים לכן קאמר כסבור שהם אורחים וכו' הרא"ס : (ש) דאי

לא

אני מאברהם אשר אני עשה : יח ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום ונברכו בו כל גוי הארץ : יש כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמו דרך יהוה לעשות צדקה ומשפט למען הביא יהוה על אברהם את אשר דבר עליו : כו ואמר יהוה זעקת סדם ועמרה כי רבה וחטאתם כי כבדה מאד : כא ארדה נא ואראה הפצעקתה הבאה אלי עשו : כלל ואסלא ארעה : כב ויפנו משם האנשים וילכו סדמה ואברהם עודנו עמד לפני יהוה : כג ויגש אברהם ויאמר האף תספה צדיק עסרשע : כד אולי יש חמשים צדיקים בתוך העיר האף תספה ולא תשאל למעיל

בעל הטורים ואברהם ג' ראש פסוק ואברהם ושרה זקנים ואברהם היו יהוה ואברהם זקן פי' אעפ"י שאברהם ושרה זקנים ואברהם היו יהוה לגוי גדול : היו יהוה לגוי ג' ק' פי' כשיהיה בן ק' אז יהיה לגוי גדול וזהו סוף כ"ו כ"ן ויורד גבר - אשר יבוא את בניו טובי תובת מורה - כי רכב גומט' בחטא ריבא :

רש"י

סוף אוקי : יח ואברהם היו יהוה - מדרש אגדה זכר דזיק לברכה הואיל והזכירו ברכו - ופשוטו וכי ממנו אני מעלים והרי הוא חביב לפני להיות לגוי גדול ולהתברך בו כל גוי הארץ : יש כי ידעתיו - לשון חיבה כמו מודע לאישה בועו מודעתו ואלדך בשם ואמנם עיקר לשון כלם אינו אלא לשון ידיעה שהמחבב את האדם ומקדו אלו וידעו ומכירו ולמה ידעתיו למען אשר יצוה לפי שהוא מצוה את בניו עלי לשמו דרכי ואם תפרשהו כתרוממו וידע אני בו שיצוה את בניו וגו' אין למען נופל על הלשון : יצוה - לשון הוזה כמו ככה יעשה איוב על פי ה' יחמו : למען הביא - כך הוא מצוה לבניו שמרו דרך ה' כדי שיביא ה' על אברהם וגו' על בית אברהם לא נאמר אלא על אברהם למדנו כל המעמיד בן דזיק כאילו אינו מת : כ ויאמרה - אל אברהם שעשה כאשר אמר שלא יכסה ממנו : כי רבה - כל רבה שבמקרא הטעם בבית לפי שהן מתורגמין גדולה או גדלה והולכת אבל זה טעמו למעלה ברי"ש לפי שמתורגם גדלה כבר כמו שפירשתי בויהי השמש באה הנה שבה יבמתך : כא ארדה נא - למד לדיינים שלא יפסקו דיני נפשות אלא בראיה (ת) הכל כמו

שפתי חכמים

לא פי' אלא טעם ראשון לכד ה"א מה שומא הוא שלו ומה שלא יומא לא היה שלו ולכך פי' קראתי אותו וכי' ואלו אמר זה הטעם לכד ה"א מה שהוא נארכו הוא שלו אבל תאריך ברכים הללו אינם שלו לכך בריך לשני הטעמים : מהרש"ל (ת) לאו למימר דמל' ואראה מפני לה אלא מלשון וידוע באדם שיוודע מהכחו ללכת ולראות ולחקור בדבר דאל"כ מאי ד"א ארדה לסוף מעשיה קאי כראיה ואומר

אני מאברהם די אני עביר : יח ואברהם מיהו יהוה לעם סני ומקוף ויתברכו בדיליה כל עממי ארעא : יש ארי גלי קדמי בדיל דיפקוד ית בניו וית אנש ביתיה בתרדוהי ויטרון אורחן דתקנו קדם יי למעבד צדקתא ודינא בדיל דייתי יי על אברהם ית דמליל עליוהי : כ ואמר יי קבילת סדום ועמורה ארי סניאת וחובתהון ארי תקיפת לחדא : כא אתגלי בען ואידון הפקבלתהון העלת לקדמי עברו אעביר עמהון נמירא אם לא תייבין ואם תייבין לא אתפרע : כב ואחפניאו מתמן גובריא ואזלו לסדום ואברהם עד בען משמש בצלו קדם יי : כג וקריב אברהם ואמר תברנו תשיצי ופאה עם תייבא : כד מאים אית חמשיין ופאיין בגו קרמא תברנו תשיצי וקלא תשובוק לאתרא

רש"י

כמו שפירשתי בפרשת הפלגה - ד"א ארדה נא לסוף מעשיהם : הבעקתה - סל (א) מדינה : הבאה אלי עשו - וכן עומדים במדרש (ב) כלה אני עושה בהם ואם לא יעמדו במדק אדעה מה אעשה להפרע מהן ביסורין ולא אכלה אותן וכיוצא בו מצינו במקום אחר ועתה הורד עדיך מעליך ואלדע מה אעשה לך ולפיכך יש הספק נקודת פסק בין עשו לכלה כדי להפריד תיבה מחברתה ודכותיו דרשו הכנעתה זעקת ריבא אחת שהרגו במיתה משונה (ז) על שנתנה מזון לעני כמפורש בחלק : כב ויפנו

שפתי חכמים

ואומר ד"א ארדה נא ועוד שלא היה לו לפרש לימד על הדיינים על מלת ארדה נא אלא על מלת אראה והא דהוצרך לשני טעמים מהם דלטעם ראשון ק' והא עדיין לא דן אוקס אלא הירידה הוקס לראות אם עשו הבעירה לכך מביא ד"א וכו' ולפי' ד"א קסה ה' לומר אראה נא וארדה לכך בריך גם לטעם ראשון - מהרש"ל : (א) רכזו לתוך דהיה לו לכתוב הכנעתם כמ' לעיל וחסתאם ולמה כתב לשון נקסא אלא וכו' : (ב) דאל"כ מאי עשו הא כבר כתוב וחסתאם כי כנדה מאוד דמכמע סכר עשו : (ג) ספספוטוה ערומה והיו טחון איתה כנדה והדבורים נכסו אוקס עד שמתה ומכ' ל דרינש

גר צדק

ואסתביאו : כן בל' חז"ל וסכס וזו שרי סיקס סוכס ברו"ק כמו זופס : ויתברכו בדיליה - אין זה כמו שפירש' ברוס סדר לך לך ועיין מ"ס ראב"ע בהגדל שיש בין ונברכו להקדמו : ארי גלי קדמי - דע דכנוסחא של רש"י ושנה סיה כתוב ארי ודעקוים בתרוממו ל' חנה ופי' כמו סכרסא לסדא מדברי רמב"ן ע"ש וכן אמת שגב' ידעתיך בשם תרגם ארי רניך בשום : וזה מקיים סני סלפניו : קבילת סדום - יש בל' חז"ל הרגס כיוצא בזה כמו עוקנן הבנלי קבל קדמא קובלני עליוכס פרושים והכל לשון טעקת הכעלב : הפקבלתהון - נסחמות סוכות וש כנסוק זה הא אעביר עמהון גמירא אם תייבין ואם לא אתפרע וגו' זו קסה להולמה ויש מי שפירש של נמירא אינו לשון כלים אלא ל' סליחה ונסחויע מתרגום סוטע א' פ' את גומר נת דבליס ועיין רבי' בחיי סכרסא סהיקה לו נסחא אחרת וגו' סלפניו מקיינת לפסוטו של מקרא : משמוש בצלו - תרגס בל'

דמקום למען חמישים הצדיקים אשר בקרבה : כה חללה לך מעשות ! בדבר הזה להמית צדיק עסרשעוהיה כצדיק ברשע חללה לך השפט כל-הארץ לא יעשה משפט : כו ויאמר יהוה אם-אמצא בסדם חמישים צדיקים בתוך העיר ונשאתי לכל-המקום בעבורם : כז ויען אברהם ויאמר הנה נא הואלתי לדבר אל-אדני ואנכי עפר ואפר : כח אולי יחסרון חמישים הצדיקים חמישה התשחית בחמישה את-כל-העיר ויאמר לא אשחית אם-אמצא שם ארבעים וחמישה : כט ויסף עוד לדבר אליו ויאמר אולי ימצאון שם ארבעים ויאמר לא אעשה בעבור הארבעים : ל ויאמר אל-נא יחר לאדני ואדברה אולי ימצאון שם שלשים ויאמר לא

אעשה

בעל הטורים מאן זכא לאמר פרה ועפר סוטה - עפר גי' לסוטה ואמר גי' נכרה - עפר ואמר - ב' נכנס הכא - ואורך ונחמתי על עפר ואמר וזהו מ' גדול מה שנאמר בחיוב ממה שכל באברהם :

רשי

כב ויפנו משם - ממוקם שברכה ליווס שם : ואברהם עורנו עומר לפני ה' - והלא לא הלך לעמוד לפניו אלא הקב"ה בא אליו ואמר לו ועקת סדום ועמורה כי רבה והיה לו לכתוב וה' עודנו עומד על אברהם אלא תיקון סופרים (ר) הוא זה : כג ויש אברהם - מניינו הגשה למלחמה ויגש יואב וגו' - הגשה לפיוס ויגש ליו יהודה - (ה) והגשה לתפלה ויגש אליהו הנביא - ולכל אלה ככנס אברהם לדבר קשות ולפיוס ולתפלה : האף תספה - הגם תספה ותרגום של הנקלוס שתרגמו לשון רגז כך פירושו האף ישיאך שתספה לדוק עם רשע : בר חמישים צדיקים - עשרה צדיקים לכל כך (ו) וכרך כי חנושה מקומונת יש - ואם תאמר לא יזילו (ז) הצדיקים את הרשעים למה תמות הצדיקים : בא חלילה לך - חוליון הוא לך יאמרו כך הוא אומנתו שוטף הכל צדיקים ורשעים כך עשית לדור (ח) המבול ולדור הפלגה : כרבר הוא - לא הוא ולא

שפתי חכמים

דרובה היתה ו' מגזירה טוב על דבר אשר לא צעק בעור גבו נכרה המאורסה - משום דלטעם ראשון קטם ומי אובא ספיקא קמי הקב"ה שאם עשו אעשה בהם כלם פי' צעקת ריבה וכו' אם הוא בדברים שאמרה שלא בדיון הרגום ואע"פ שהרגום כדיון אדעה מה אעשה וכו' אבל המעשה היה ידוע וגלוי לפניו מהרש"ל : (ד) אין הכוונה חלילה שהוסיפו או שהוקירו על מה שנקוב בקורה אפילו את אחת חלילה אלא הענין תיקון סופרים הוא שם דקדקו ומלאו לפי ענין כל אחד ואחד מן הכתובים שם שערך הכוונה לא היתה כמו שראתה ממה שנכתב בספר אלא כד כוונה אחרת ולא היה לו לכתוב ואברהם עודנו עומד לא היה לו לומר אלא וה' עומד אלא שבוים הנקוב ולא קראם תקון סופרים אלא שם דקדקו ופירושו שם כיווס לשון הרשע"ה : (ה) כח"י רבים מקשים על

ראיה

לאתרא בריל חמישין ובאין די בננה : כה קושטא אינון דינך מלמעבר כפתנמא הרין לשיצאה זכאה עם חייבא ויהי זכאה כתיבא קושטא אינון דינך דראין כל ארעה לא יעבר דינא : כו ואמר יי אם אשכח בסדום חמישין ובאין בגו קרתא ואשבוק לכל אתרא ברילהון : כז ואתיב אברהם ואמר ה' כען אסגיתי למלא קדם יי ואנא עפר וקטם : כח מאים יחסרון מחמישין ובאין חמישא התחבל בחמישא ית כל קרתא ואמר לא אחבל אם אשכח תקון ארבעין וחמישא : כט ויסף עוד למלא קדמוהי ואמר מאים ישמכון תקון ארבעין ואמר לא אעביד גמירא בריל ארבעין : ל ואמר לא כען יתקף רגזא דיי ואמליל מאים ישמכון תקון תלתין ואמר לא

אעביד

רשי

ולא (ט) כיוצא בו : חלילה לך - לעולם (י) הבא : השופט כל הארץ - נקוד בחטף פתח ס"א של השופט לשון תמיה וכי מי שהוא שופט לא יעשה (כ) משפט אמת : כו אם

שפתי חכמים

ראיה זו דהא הרב גופים פירש לקמן שדבר אליו קטות ונאמת שט"ם הוא וכו' ו' ויגשו בניו יהודה והוא פסוק ביהושע י"ד : (ז) דליון נקראים רבים אלא עשרה נקראים עדה : (ז) ר' ט' טרחה שהקראי סקרוי אהדיו דבתולה אמר ולא תשא למקום משמע שאף על הרשעים התפלל ואחר כך אמר חלילה וגומר להמית בדוק עם רשע משמע שלא התפלל אלא על הצדיקים ומתקן ה"ק ור"ת לא יזילו וכו' : (ח) ואף על פי שבדור המבול נסארו כח ובניו ואך יאמרו סכך היא אומנתו שהמית צדיק עם רשע וגם נדור הפלגה לא המית כולם אלא ויפך אותם וי' כו יאמרו נדור המבול היו גם יותר צדיקים ושטפם אך כח ובניו נסארו לקיים המין אבל בלאו הכי היה שוטף הכל אפילו כח ובמקום שאין שוטף הכל וחרון אפו יבא על איוב אקלוס לנד אזי מבלה כל האקלוס צדיקים ורשעים וכן היה בודאיו נדור הפלגה עיין בהר"ם מה שהקשה ויש לתמוה שא"כ ואמר לוי השט מאחר שאין אומנתו כן ואע"פ כס אומרים כן א"כ אפילו אם לא המית הצדיק עם הרשע אלא שינכלו הצדיקים עדיין יאמרו כך היא אומנתו לשטוף הכל וכו' ופירש שם דהא חלילה אלעיל קאי חלילה לך מעשות שלא תשא למקום צדוק הצדיקים הנמאיים כי יאמרו העולם כך הוא אומנתו ששוטף הכל הצדיקים ורשעים יחד פי אינם יודעים שהיו רשעים רק חושבים שגם הצדיקים נשטפו עמהם ואח"כ כדי לתקן מאמר להמית צדיק עם רשע שאין לו קשר עם מה שלמעלה הימנו שהרי לא אמר עד כאן לא שינכלו הצדיקים את הרשעים לא שינכלו הצדיקים עצמם הוסיף וא"ת והוא נמשך על חלילה לך האחרון וא"ת לא יזילו הצדיקים את הרשעים אבל תרצה לעשות כליות בללות חלילה לך השופט כל הארץ לא יעשה משפט ואחריו שיקון פי' המקראות שכל לפ' מלת חלילה עכ"ל ויש קצת

יסוב

גר צדק

כל זה עודנו עומד כמו חי' ה' אשר עמדתי לפניו שהוא לשון עבודה ושמוס וכן וכל כזה השמוס עומדים וגו' והוא עומד עליהם : דראין כל ארעה - י' דיון כל ארעה כהם יעבר דינא וכפי גי' זו החורר הלסון כנימוקא וגו' שלפנינו אע"פ שאין בה שום סימן הקמיה הלסון יורה על כך :

אעשה אם-אמצא שם שלישים: לא ויאמר הנה-נא הואלתי לדבר אל-אדני אולי ימצאון שם עשרים ויאמר לא אשחית בעבור העשרים: לב ויאמר אל-נא יחר לאדני ואדברה אך-הפעם אולי ימצאון שם עשרה ויאמר לא אשחית בעבור העשרה: לג וילך יהוה כאשר בלה לדבר אל-אברהם ואברהם

רש"י

כו אם אמצא בסרום גו'. לכל המקום ולכל הכרכים לפי סדרם היתה מטרפולין וחסבה מכולם תלה בה הכתוב: כו הואתי - רתי. (ל) כמו ויאל משה: ואנכי עפר. וכבר הייתי ראוי להיות עפר על ידי המלאכים ואפר ע"י כמרוך לולי רחמך אשר עמדו לי: כח התשחית בחמשה. והלא הן ט' לכל כרך והתה לדיוק של עולם תנטרף עמם: כט אולי ימצאון שם ארבעים. וימלטו (מ) ד' כרכים וכן ל' יצילו ג' מהם או כ' יצילו ב' מהם או עשרה יצילו א' מהם: לב אולי ימצאון שם עשרה. על הפחות לא בקש. אמר דור המבול היו שמנה נח ובניו ונסיהם ולא הצילו על דורם ועל ט' ע"י צירוף כבר בקש (ג) ולא מצא: לג וילך ה' גו'. כיון ששמתק הסניגור

שפתי חכמים

ישו ג' כ כמה שכתבתי וק"ל: (ט) דק"ל דפשוטו של קרא משמע דאברהם לא היה מתפלל לא של יעשה עוד כיוצא בזה ולא היה מתפלל על אנשי סדום וא"כ אך אחר בתפלתו אולי ישו ד' דקיום ס"מ על אנשי סדום היה מתפלל לכן פי' לא הוא ולא כיוצא בו לדשוך זה כולל שניהם לעמיד ולהויה ר"ל היה מתפלל גם על ישראל כשיהיו חוטאין שלא ימית דקיום עם רשעים וזהו שפי' אחרי כן חלילה לך לעולם הבא ר"ל לדורות הבאין: (י) ו"ל כדאמרינן בחלק דאנשי סדום אין להם חלק לעולם הבא. ומהרש"ל פי' אם כך הוא בעולם הזה הרי יש חילול השם ואשילו לעולם הבא שאין שייך חילול השם מ"מ לא נמצא טעם לדבר למה תשחית דיוק עם רשע עב"ל: (כ) ומה שהוצרך לפרש ה"א הקומה הזו לומר וכי מי שהיא שופט וכו' ולא הספיק לו מה שפי' ה"א של השופט לטון קומה הוא שרובה להודיע שה"א הקומה מזה אע"פ שהוא נמלת השופט נקמיה הוא קאז על מלת לא יעשה משפט: (ל) אין להקשות למה לא פירש מיד כן אהואלתי ראשונה וי"ל דא"כ היו דבריו של רש"י סותרין זה את זה דהא לקמן בפרשת אלה הדברים נקוב הואיל משה ופירש"י שם התחיל כמו הנה בא הואלתי א"כ ש מ הואלתי פי' התחיל אלא ודאי הואלתי הא פי' התחיל כמו שפירש רש"י והואלתי כל פירושו רתי וק"ל: (מ) (כח"י) זה ל' מהר"י קלון שטורס קב"ב פי' שאברהם נוקם אדם והואלתי כפי פירושו רתי וק"ל: (נ) דכיון שטורס קב"ב וכו"ש אם ימצא בכל עיר ועיר והקב"ה הודה לדבריו והוסיף לומר ובשאתי לכל המקום ר"ל אף לכפרים וע"כ אמר פעם אחד עיר ופעם מקום ופעם לכל המקום וע"כ: (ג) דכיון שמיכיו בני חמשים שנקם ע"י צירוף כמ"ס לעיל אולי יחסרון חמשים הדקיות חמשה א"כ נוקם על ט' ע"י צירוף א"כ לא צריך עוד לנקם בודאי אם ימצא הש"י ט' דקיות לא ישחית עיר אחת אך שהקב"ה לא מצא והוא מדברי רש"י כלומר כיון שלא הציל אשילו עיר אחת ודאי לא מצא וכו' יש מקשים על פירש"י ל"ל רש"י לפרש חמשים דקיות לחמשה וארבעים לארבעה ושלושים לשלשה וכו' לטעם וי' לאחד מי הכניסו לדוק זה ודילמא על כל חמשה ערים היה מתפלל ומתחלה היה מתפלל על החמשים לתק חשבון שלם של ט' לכל אחד ואחד מן הכרכים וחזר ופחת וכדי שיוכל להציל הכל היה

אעביר גמירא אם אשבת תמן תלתין: לא ויאמר ה'א כען אסניתי למללא קדם יי מאים ישתבחון תמן עסרין ויאמר ר"ל אחר כל בריל עסרין: לב ויאמר לא כען יתקף רוגנא ביי ויאמיל ברם ומנא ה'א מאים ישתבחון תמן עסרין ויאמר לא אחר כל בריל עסרין: לג ואסתלק יקרא ביי בר שיצוי למללא עם אברהם

רש"י

הסניגור הלך לו הדיון: ואברהם שב למקומו. נסתלק הדיון נסתלק הסניגור (ס) והקטיגור מקטרג ולפיכך ויבאו שני המלאכים סדומה להשחית: א ויבאו שני. והסליכו שבה לבשר את שרה כיון שעשה שליחותו נסתלק לו: המלאכים. ולהלן קראם הנשים (ע) כשהיתה שכינה עמהם (פ) קראם הנשים: ד"א אצל אברהם שחכו גדול והיו המלאכים תדירין אצלו כאנשים קראם הנשים ואצל לוט קראם מלאכים: בערב. וכו כל כך שהו המלאכים מחברין לסדום אלא מלאכי רחמים היו וממתיון שמא יוכל אברהם ללמד עליהם סניגוריא: ולו ישב בשער סרום. ישב כתיב אותו היום (צ) מינחשו שופט (ק) עליהם: וירא לוט גו'. מביט אברהם למד

שפתי חכמים

היה כוונתו וכמו שכתב הרמב"ן ו"ל ולא ידעתי מיו הכניסו להרע מהם שאמר וכו' ונראה דרש"י דיוק מדבתי הכתוב בלשון דלפעמים כתיב לא אעשה ולפעמים כתיב לא אשחית אלא ודאי ה"ק דמתחלה שניקם על מ"מ על ידי צירוף על חמשה כרכים כתיב לא אשחית ר"ל לא אשחית אותו לגמרי אבל מ"מ יסורין אצלו עליהם כיון דעל ידי צירוף הוא ובשניקם אחר כך על ארבעים בלא צירוף על ארבעה כרכים כתיב לא אעשה משמע לא אעשה לגמרי אשילו ויסורין לא אצלו עליהם וכן גבי שלשים נמו כתיב לא אעשה כתיב לא אעשה כיון דבלא צירוף היה ואחר כך בשניקם על עשרים ועל עשרה כתיב לא אשחית בשניהם משמע אצל יסורין אצלו אע"פ שניקם בלא צירוף מ"מ כיון דהכרכים לא היו אלא ה' והג' מהם היו רשעים וכיון דהרוב היו רשעים אע"ג דנבחר שנים היו בכל א' ו' בלא צירוף כתיב לא אשחית אצל יסורין אצלו א"כ ש"מ דמתחלה ניקם על כל הערים ואח"כ על ארבע ואח"כ על שלשה ואח"כ על שנים ואח"כ על אחת וק"ל: (ס) פי' בא ללמדנו שה"י מנקם דברי הסניגור מפיני שאין צורך בנות הרשע ובשנתקף אז ה'לך לו דאם לא כן מ"מ הבא מכל הנכונות שאין כתיב גם וילך (ע) רצונו בנות דמשמע מן הקרא שהיו מלאכים ממש שלבשו לבוש מלאכים וזה א"א שהיו לוט מצות אשה וא"כ כראים לו בנות חמשים לכן פי' קראם אנשים וכו' כלומר בקריאת השם לבד לא שנתפסו מהגשמייות ומה שקראם גבי אברהם אנשים הוא מפיני כבוד השכינה אצל גבי לוט שלא היתה השכינה קראם מלאכים: (פ) וקשה לפי מ' זה פשוטא הוא מהם אברהם לא היינו יודעים שהיו מלאכים א"ל לקראם קשה א"כ לקראם בכל מקום אנשים מהו הקומה לא היינו יודעים שהיו מלאכים א"ל לקראם מלאכים ואי משום להודיע שהיו תדורים וכו' וידעוין שאברהם נדוק גמור הוא יותר מלוט לכן צריך ג"כ לטעם ראשון. מהרש"ל: (צ) דק"ל למה כתיב חסר דאין לדרוש כאן כמו גבי אברהם וא"כ למה כתיב חסר וע"ז פי' בנותיו יום כלומר ששינתו היה חסר קודם לכן: (ק) וא"ת מנ"ל לרש"י שהיה שופט לגמרי וי"ל מדכתיב וישב קטעור וספס סער הוא מקום סדנינו כו כדאשתחן גבי כועד וע"ל מדכתיב א"כ וישפוט שפוט משמע שהיה שופט: (ד) וא"ל שהיה מדקדק במצות סהרי ש"ח יב 12

ואברהם שב למקומו : יט שלישי « ויבאו שני המלאכים סדמה בערב ולוט ישב בשער סדם וירא לוט ויקם לקראתם וישתחו אפים ארצה : כ ויאמר הנה נא אדוני סורו נא אל בית עבדכם ולינו ורחצו רגליכם והשכמתם והלכתם לדרבכם ויאמרו לא כי ברחוב נלין : ג ויפצרבם מאד ויסרו אליו ויבאו אל ביתו ועש להם משתה ומצות אפה ויאכלו : ד טרם ישכבו ואנשי העיר אנשי סדם נסכו על הבית מנער ועד זקן כל העם מקצה : ה ויקראו ארלוט ויאמרו לו איה האנשים אשר באו אליך הלילה הוציאם אלינו ונרעה אתם : ו ויצא אלהם לוט הפתחה והדלת סגר אחריו : ז ויאמר אל נא אחי תרעו : ח הנה נא לי שתי בנות אשר לא ידעו איש אוציאה נא אתהן אליכם ועשו להן כטוב בעיניכם רק לאנשים האל אל תעשו דבר כיעל-כן באו בצל קרתי : ט ויאמרו גש הלאה ויאמרו האחד בא לגור וישפט שפוט עתה נרע לך מהם ויפצרו באיש בלוט מאד ויגשו לשבר הנון בסגול ונגלגל ועמ"ש חול מלרע לי רגושה הדלת

בעל הטורים ומצוק . ב' צמס' סכא' ואידך כלי אס ומצוק מלמד שפסח היה דולפינו ומצוק דסכא מומצות דסמס : מקצה . ב' צמס' סכא' . ואידך כי כלבדס עירו מקצה גני כנוכדכנכאר לומר לך שראוינו אלו למסולת כאלו :

רש"י

למד (ד) לחזר על האורחים : ב' הנה נא ארני . הנה נא אתם אדונים (ש) לי אחר שעברתם עלי : ד"ה הנה נא זריכים אתם לתת לב על הרשעים הללו שלא יכירו בכס וזו היא ענה נכונה : סורו נא . עקמו את הדרך (ת) לביתי דרך עקלתון שלא יכירו שאתם נכנסין עס לכך כאמר סורו . בראשית רבה : ויאמרו לא . לאברהם אמרו כן תעשה מכאן משמרבין לקטן ואין מסרבין לגדול : כי ברחוב נלין . הרי כי משמש בלשון אלא שאמרו לא כסור אל ביתך אלא ברחובה של עיר נלין : ג ויסורו אליו . עקמו את הדרך לכך ביתו : ומצות אפה . פסח (א) היה : ד טרם ישכבו ואנשי העיר אנשי סדם . כך נדרש בב"ר טרם ישכבו ואנשי העיר היו צפיהם של מלאכים שהיו שואלים ללוט מה טובם ומעשיהם והוא אומר להם רובם רשעים . עודם מדברים בהם ואנשי העיר וגו' ופשוטו של מקרא ואנשי העיר אנשי רשע (ב) כסכו על הבית על שהיו רשעים נקראים אנשי סדם כמו שאמר הכתוב ואנשי

אברהם ואברהם מב לאתרוהו : « ונאלו תרנו מלאכיא לסדום ברמשא ולוט יתיב בתרעא דסדום והוא לוט נקם לקדמותיהו ויסגיד על אפויה על ארעא : ב ואמר בבעו בען רבועי זורו בען לבית עבדכון וכירוני ואסחו רגליכון ותקדמוין ותתכוון לאורחתכון ויאמרו לא אלהן ברחובת נבית : ג ואתקוף בהון לתרא ונרו לותיה ועלו לביתיה ועבר להון משתתא ופטיור אפיה להון ואכלו : ד עד לא שכיבו ואנשי קרתה אנשי סדום אקיפו על ביתא מעולימא וער סכא כל עמא מסופיה : ה וקרו ללוט ואמרו ליה אן נוכבריא דאתו לותך בליליא אפקינון לותנא ונדע ותרוון : ו ונפק לותרוון לוט לתרעא ודשא אחד בתרוויו : ז ואמר בבעו בען אחי לא תבאישון : ח הא בען לי מרמין בגן דלא ידעינון גבר אפיק בען יתהו לותכון ועבדיו דהן ברמקין בעיניכון לחוד לנוכבריא האלון לא תעבדון מדעס ארי על כן עלו בטלל שריתו : ט ויאמרו קריב להלאה ויאמרו חד אתא לאתותבא והא דאין דינא בען נכאיש דך מדילהון ואתקיפו כנכרא בלוט לתרא וקריבו למתבר רשא

רש"י

סדום רעים וחטאים : כל העל מקצה . מקצה העיר עד הקצה שאין אחד מוחה בידם (ג) שאפילו דיוק אחד אין בהם : ה ונרעה אותם . במשכב זכור (ר) כמו אשר לא ידעו איש : ח האל . כמו האלה : כי על כן באו . כי הטובה הזאת תעשו לכבודי (ה) על אשר באו בכל קורתיו תרנום בטלל שריתי תרנום של קורה שריתא : ט גש הלאה . קרב להלאה (ו) כלומר התקרב לגדודן והתרחק ממנו וכן כל הלאה שבמקרא לשון רחוק כמו וזה הלאה הנה החי ממך והלאה גש הלאה המשך להלן בלשון לעו טרי"ט דכו"ס . ודבר נופס הוא לומר אין לנו חוששין לך ודומה לו קרב

שפתי חכמים

לא היה מדקדק ע"ו מדקדקים לוינה לרחיבה : (ש) וסירוסו עקה שעברתם עלי אס אדונים לי : (ת) וסירוסו כבקשה מכס סורו וכו' דאל"כ לאם אמר סורו כה היה לו לומר אל בית עבדכם : (א) והא דאמר גבי אברהם לויט ועשי עינות ולא אמר מצות סדרו פסח היה וסיה לו לומר ענות מצות ו"ל דאברהם צוה שיעשה מצה עשירה לפי כבוד האורחים וק"ל : (ב) אכשו רשע כלומר כשרופה לומר רשעים אומר אנשי סדום שאנשים רשעים היו : (ג) ר"ל וכו' אשר דבר זה שיקום קטן כזה דהיינו מה שסוכב הנות יחזיק כל אנשי עיר ומתקן שאין אחד מהן מוחה בידם וכיון שלא יחזיקו הרי כן כאלו עממן עשו : (ד) והא"ת מנ"ל לרש"י ו"ל מרכיבו אחר כך הנה נא לי שתי בנות וכו' משמע דגם הם היו מתקשים מתחילה בענין הוה דהיינו משכב זכור : (ה) (ג"ה) דאל"כ וכו' כשכיל זה כמו אכל לוט שיעשה להם דבר הרע לא היו נרדפים קודם לכן מאנשי סדום : (ו) דלשון

הדלת : י וישלחו האנשים את ידו ויביאו את לוח
 אליהם הביתה ואת הדלת סגרו : י ואת האנשים אשר
 פתח הבית הכו בסגורים מקטן ועד גדול וילאו למצא
 הפתח : י ויאמרו האנשים אל לוח עד מילך פה
 חתן ובניו ובנותיו וכל אשר לך בעיר הוצא מן המקום :
 י כי משחתים אנחנו את המקום הזה כי גדלה
 צעקתם את פני יהוה וישלחנו יהוה לשחתה : י ויצא
 לוח וידבר אל חתניו לקחי בנותי ויאמר קומו צאו מן
 המקום הזה כי משחת יהוה את העיר ויהי כמצחק
 בעיני חתניו : טו וכמו השחר עלה ויאצו המלאכים
 בלוח לאמר קום קח את אשתך ואת שתי בנותיך
 הנמצאות פה תספה בעון העיר : טז ויתמהמה ויחזיקו
 האנשים בידו וביד אשתו וביד שתי בנותיה ויהוה
 עליו ויצאהו וינחהו מחוץ לעיר : יז ויהי כהוציאם אתם
 החוצה ויאמר המלט עד נפשך אל תביט אחריך ואל-

מלרע צ רגושה

תעמד

בעל הטורים פה ג' בועז רמז לבעז שיבא : קומו כאו ב' בנים' הכא וה' ידך קומו כאו
 מתוך עמי מלמד שנתחלקו ישראל לכתות ומסע שלם היו רובים לכתת ומתו
 בג' ימי אשלה :

רש"י

קרב אליך אל תגע ב' יבן גשה לי ואשבה המשך לגדליו בעבורי ואשב אלך . אתה
 מליץ על האורחין איך מלאך לבד . על שאמר להם על הכנות אמרו לו גש הלאה
 לשון נחת ועל שאתה מליץ על האורחים האחד בא לגור אדם נכרי (ז) יחידי אתה
 בימינו שבת לגור ובעשית מוכיח (ח) אותנו : הרלת . הסובבת לנעול ולפתוח :
 יא פתח . הוא החלל שבו נכנסין ויוצאין : בסגורים . מכת ערוון : מקטן ועד
 גדול . הקטנים התחילו בעבירה תחלה שכאמר מנער ועד זקן לפיכך התחילה
 הפורענות מהם : יב עור מי לך פה . פשוטו של מקרא מי יש לך עוד בעיר הזאת
 (ט) חוץ מאשתך ובנותיך שבבית : חתן ובניו ובנותיך . אם יש לך חתן או בנים
 ובנות

שפתי חכמים

גש משמע שיקרב אליהם והלאה משמע שיקרחק מהם לכן מפרש קרב להלאה כלומר לך מאתנו
 וכמא שהוא מתקרב אליהם מקום הסודל לסם : (ז) יחידי מדקבוי האחד . נכרי מדקבוי האחד בא
 לגור שהוא לשון גרות : (ח) מדקבוי ושפטו שפטו שאין לפרש משפט שאין טוען ונטען :
 (ט) כי

רשא : י ואושיטו גובריא ית ידיוהו וצעילו ית לוח לותהון
 לביתא וית רשא אחרו : יא וית גובריא די בתרע ביתא מהו
 בשבר רביא מועררא ועד רבא ולא יאו לא שכתא תרעא : יב ואמרו
 גובריא ללוח עור מאן לך הקא חתנא ובנך ובנתך וכל די לך
 בקרתא אפיק מן אתרא : יג ארי מחבלין אנחנו ית אתרא הרין
 ארי סגיאת קבדתהון קדם יי ושלחנא יי לחבלותה : יד ונפק לוח
 ומליל עם חתנוהו נסבי בנתיה ואמר קומו פוקו מן אתרא
 הרין ארי מחבל יי ית קרתא והנה במחאיך בעיני
 חתנוהו : טו וכמיסק צפרא הנה ודחיקו מלאכיא בלוח
 למימר קום דבר ית אתך וירי תרתין בנתך דאשכתה
 מהמנן עמך דלמא תלקי בחובי קרתא : טז ואתעבב ואתקיפו
 גובריא בידיה ובידא דאתתיה ובידא דתרתין בנתיה ברחם יי
 עלוהו ואפקוהו ואשרוהו מכרא לקרתא : יז ותהו בר אפיק
 יתהון לברא ואמר חוס על נפשך לא תסבכי לאחורך ודא

תקום

רש"י

ובנות הולא מן המקום : ובניך . בני בנותיך (י) הנשואות . ומדרש אגדה עוד
 מאחר שעשין ככלה כזאת מי לך פתחון פה ללמד סניגוריא עליהם שכל הלילה היה
 מליץ (ב) עליהם טובות קרי ביה מי לך פה : יד חתניו . שתי בנות נשואות היו
 לו בעיר : לוקחי בנותיו . שאותן שבבית (ל) הרוסות להם : טז ויאצו .
 כתרנומו מהרשו : הנמצאות . המומנות לך בבית להגילם ומדרש אגדה יש וזהו
 ישונו של מקרא : תספה . תהיה כלה עד תם כל הדור מתורגם עד דספ :
 טז ויתמהמה . כדי להגיל את (ז) ממונו : ויחזיקו . אחד מהם שלח להגילו
 וחבירו להפוך סדום לכך כאמר ויאמר המלט ולא כאמר ויאמרו : יז המלט על
 נפשך . דיך להגיל נפשות אל תחוס על הממון : אל תביט אחריך . אתה הרשעת
 עמם (ג) ובזכות אברהם אתה (ס) ניגול אינך כדאי לראות בפורענותם ואתה
 נגול

שפתי חכמים

(ט) כי עוד מי לך פה משמע שלא ידעו וחתן בנך וגו' עם הכוונת משמע שידעו לכן מי' אם יש
 לך וכו' : (י) ואת מנ"ל לרש"י דילמא כונו היו ולא בני בניו וי"ל מדקבוי חתן מחילה ואח"כ בנך
 ובנותיך משמע דקאי בנך ובנותיך על חתן דחייבו בנות הנשואות : (ב) ובה דפי' לעיל שאמר
 לוח שרובם רשעים י"ל מתחילה אמר כן אבל אח"כ טראה שמלאכים רובים להשחית היה מליץ
 עליהם מהרש"ל : (ל) אבל אין לומר חתניו לקחי בנותיו הכל אחד היה דוח פשוטא אם חתניו היו
 ודאי לקחי בנותיו ולמה היה צריך לכתוב : (ז) כמו שפירש' בעמנו בסמוך גבי המלט על
 נפשך : (ג) ואת ובה לעיל מניחם קבוי מן תספה בעון העיר משמע שלא הרשע עמם ; (מהרמ"ט)
 ולק מ' דה"פ מן תספה בעון העיר אם תאמר בעור עמם וזה לא יועיל זכות אברהם דבה אשילו
 זכות של צדיק בעמנו אינו מועיל לזה כדמצינו שעל פתוח מעשרה כדוקים לא בוקש וכו' להגיל
 (יב)

כל

תעמד בכל הכפר ההרה המלט פנתספה : יח ויאמר לוט
אלהם ארנא ארני : יט הנהנא מצא עבדך חן בעיניך
ותגדל חסדך אשר עשית עמדי להחיות את נפשי
ואנכי לא אוכל להמלט ההרה פנתדבקני הרעה ומתי :
כ הנהנא העיר הזאת קרבה לנום שמה והוא מצער
אמלטה נא שמה הלא מצער הוא ותחי נפשי :

קדש מלרע נון הגושה רש"י ויאמר

רש"י

נזול : בכל הכבר . כבר הירדן : ההרה המלט . אלל אברהם ברח שהוא יושב בהר
שנאמר ויעתק משם ההרה והף עכשו היה יושב שם שנאמר אל המקום אשר היה
שם אהלו בתחלה והעפ"י שכתוב ויהלל אברהם וגו' אלהים הרבה היו לו ומשכו
עד חברון : המלט . לשון השמטה וכן כל המלטה שבמקרא אשמו' ליר בלעו וכן
והמלוטה זכר שנשטט העובר מן הרחם . ככפור נמלטה ולא יכלו מלט משא להשמיט
משא הרעי שבנקביהם : יח אל נא ארני . רבותינו אמרו שם זה קדש (ע) שנאמר
בו לחיות את נפשי מי שיש בידו להמית ולהחיות ותרגומו בדעו כען ה' : אל נא .
אל תאמרו אלי להמלט ההרה : נא . לשון בקשה : יט פן תרבקני הרעה . כשהייתי
אלל אבשי סדום היה הקב"ה רואה מעשי ומועסה בני העיר והייתי נראה לדיק
ובדאי (ב) להגלל וכשאבוא אלל לדיק אני כרשע . וכן אמרה הרפית לאלהיו כי
באת אלי להזכיר את עוני עד שלא באת אללי היה הקב"ה רואה מעשי ומועסה

עמי

שפתי חכמים

כל עיר שבזול וכספו בעון העיר כיון שנארו עמהם ומ"ס רש"י וזכות אברהם אהם ניזול
ר"ל שתיבה נחשב כאלו לא הרשעת עמהם ואלו אין אהר ראו ליענש שבזול עמך ולכן קא מש
ואתה ניזול אלל אם תשאר בעיר אללם אשאר שתספה עמהם בעון העיר ולא יועיל לזה זכות אברהם
וע"ל דלמ"ס רש"י הכה איך כדאי להסתכל וכו' ממולא לק"מ דלפ"ו לעול כמו ה' סן קספה
בעון העיר לפי שאיך כדאי להסתכל בטורענותם וא"כ תהיה נענש אם תשאר בעיר כמו שארע
לאשתו וק"ל : (ס) מקסים העולם הא פירש"י גבי ויזכור אלהים את אברהם שזכר לו שהיה יודע
שגרה אשתו וכו' וא"כ היה מצי לפרש משום האי טעמא ניזול שהוא זכות עמנו וקשה כמו למה
הזכירו שלא יבטו אחוריו : (מהרמ"ט) וי' ל דאי לאו זכות אברהם שכ"כ גדול כהוא כדאי להזיל
את לוט ממינה מרד כנגד מדה שהזילו לוט מן המיתה במה שלא גילה וכו' לא היה לוט כדאי
להכיל מתוך ההפסד שבזול טובה זו אלו עשה טובה זו לאדם אחר שאינו צדוק גדול כ"כ אברהם
וא"כ תלוי זכותו בטובה זו זכות אברהם דוקא וז"ש ויזכור אלהים את אברהם דהל"ל את לוט לפי
פירש"י הכ"ל אלא כדפשוט וק"ל : (ע) (מהרמ"ט) ולפ"ו ז"ל כדפירש"י אח"כ אל נא האמרו
אלי וכו' נא לשון בקשה . ור"ל דסביבא חרופא פסקיה להאי קרא וה"ו ויאמר לוט אלהים אל
וה"ל אל תאמרו אלי וכו' ואח"כ מתחיל תפלתו להקב"ה וה"ס נא ה' הנה מצא עבדך וגו' להחיות
בפשו וזה שבקב רש"י נא ל' בקשה ר"ל במלת כה מתחיל בקשתו וכמ"ס קודם זה ותרגומו בדעו וכו'
ר"ל בדעו הוא תרגום של נא לשון בקשה ולכן מוסק רש"י הסדר לפרש תחילה מלת ה' שאח"כ קודם
שמה מאוחר בפסוק ואח"כ אל נא שם מוקדמים בפסוק אלא כדפי' רש"י שבא לומר מאחרת
טרוכותיו אמרו שם קדש וכו' לכן ז"ל סמלת אל נא מחולקתם ואל פירושו אל תאמרו אלי וכו' ונא

ל

תקום בכל משרא לטורא אשתויב דלמא תלקי : יח ויאמר לוט
להין בבועי קדם יי : יט הא בען אשבח עבדך רחמיך קדמך
ואסגינתא טיבותך די עבדת עמי לקימא ית נפשי ונאנא לית
אנא יכיל לאשתויבא לטורא דלמא תערעניגי בשמא ואימות :
כ הא בען קרתא דהא קריבא למיערוה לתמן והיא וערא
אשתויב בען לתמן תלמא ועירא היא ותתקיים נפשי :

ואמר

רש"י

עמי ואני לדקת ביניהם ומשכחת אללי לפי מעשיך אני רשעה : כ העיר הזאת
קרובה . ושיבתה תושבה מקרוב לפיכך לא נתמלאת סאתה עדיין ומה היא
קרובתה מדור הפלגה שנתפלגו האנשים והתחילו להתישב איש במקומו והיא
היתה בשנת מות פלג ומשם ועד כאן כ"ב שנה שפלג מת בשנת שמינה וארבעים
לאברהם כיצד פלג חי אחרי הולידו את רעו ר"ט שנה לא מהס ל"ב כשנולד שרונ
ומשרונ עד שנולד נחור שלשים הרי ס"ב ומנחור עד שנולד תרח כ"ט הרי ז"א
ומשם עד שנולד אברהם ע' הרי קס"א תן להם מ"ח הרי ר"ט ואותה שנה היתה
שנת הפלגה וכשנחרבה סדום היה אברהם בן ז"ט שנה הרי מדור הפלגה עד כאן
כ"ב שנה (צ) ולוער היחרה ושיבתה אחרי ושיבת סדום וחברותיה שנה אחת הוא
שנאמר אמלטה נא נא בנימי' כ"א : הלא מצער היא . עונותיה מועטין ויכול אתה
להניחה : ותחי נפשי . בה . זהו מדרשו . ופשוטו של מקרא הלא עיר (p) קטנה היא
ואנשים

שפתי חכמים

ל' בקשה ודו"ק : (פ) (כה"י) ואע"ג דלעול פירש אתה הרשעת עמהם וזכות אברהם אהם ניזול
י"ל ששאת הוא בן אהל לוט טעה בזה והיה סבור שבזכות עמנו הוא ניזול והא דפי' הרב בסמוך אף
כל העיר אלו בגללך לאו למימר בזכותך אלא כדי שתכיל אתה ומ' מהכל זכות אברהם . (מהרמ"ט)
אלל קשה איך טעה לוט והא כבר שמע ממלאך אל תניט לפי שהרשעת וכו' ואתה ניזול בזכות
אברהם וכו' אלא י"ל דלא על הכלות ממהפכת סדום קאמר אלא על שאר הזמן שדר בסדום קאמר
שהיה כדאי להגלל מעובש על מעשיו בהיותו נחשב צדוק כנגדו וק"ל : (צ) וא"ת מכל"ל לרש"י דשאר
מקומות היה ושיבתך כ"ב שנה דילמא הרבה שנים התקינו מלכות אחר ההפלגה : (מהרמ"ט) ולק"מ
דאח"כ תחלת דבור זה וז"ל ומה היא קרובתך מדור הפלגה שנתפלגו האנשים והתחילו
להתישב איש במקומו וכו' ומשם וע"כ כ"ב שנה וכו' הרי שרש"י עמנו פי' הוכחתי דשנתפלגו
האנשים תקף התחילו לבנות ולהקישב איש במקומו וכן הדעת נותנת באמת שמתחלה רצו לבנות
העיר והמגדל להקישב שם ואחר כך שכספזו משם על פני כל הארץ ויחדלו לבנות המגדל כיו
כל אחד במקומו וקישבו שם . אבל מאמלטה נא גימט' כ"א אין הוכחה כלל שאינו פשוטו של
מקרא רק רמז בעלמא לטובע וכן מוכח מלשון רש"י הרי מדור הפלגה וכו' ואח"כ אמר הוא שנת
אמלטה נא וגו' כ"א בנימי' וכן מובא בשרש"י וקוספות בפי' דשנת ונס (בענין יעקב) כפי שם
וכן פירש"י לתורה ודלא כמנחת יוסף : (ק) הרא"ש בקשה לא ידעתי איך יתקון קושי רבותינו
שהקשו הא קחיו לה והלא כל עמנו של רבותינו ז"ל שהיו יושבי משטו אוהב אלא מפני קושי זה
כדפירש בפי' דשנת : (מנ"ש לק"מ) דפשוטו של מקרא שפירש רש"י הוא אסופיה דקרא הלא
מצער היא ולא אחיולת הפסוק הנה וגו' קרובה וגו' והיא מצער וה"ס הנה העיר הזאת קרובה
וגו' ודאי כ"ל מדרשו וישתקא קרובה . והיא מצער ר"ל עונותיהם מועטים וכו' אלל הלא מצער

סוכא

רביעי כַּ וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה נִשְׁאֲתִי פְּנֶיךָ גַם לְדַבֵּר הוּזָה
 לְבַלְתִּי הַפְכִי אֶת־הָעִיר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ : כִּי מֵהָרַם הַמֶּלֶט שְׂמָה
 כִּי לֹא אוֹכַל לַעֲשׂוֹת דָּבָר עַד־בֹּאֵךְ שְׂמָה עַל־בֶּן קָרָא
 שֵׁם־הָעִיר צוּעֵר : כִּי הַשֶּׁמֶשׁ יֵצֵא עַל־הָאָרֶץ וְלוֹט בָּהּ
 צוּעֵרָה : כִּי וַיְהִי הוּזָה הַמֶּטֶר עַל־סָדֶם וְעַל־עַמֻּרָה גַּפְרִית וְאֵשׁ
 מֵאֵת יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם : כִּי וַיִּהְיֶה אֶת־הָעָרִים הָאֵלֶּה וְאֵת
 כָּל־הַכְּנַר וְאֵת כָּל־יִשְׁבֵי הָעָרִים וְצִמַח הָאֲדָמָה :
 כִּי וַתִּבַּט אִשְׁתּוֹ מֵאֲחֵרָיו וַתְּהִי נָצִיב מֶלַח : כִּי וַיִּשְׁכַּם אֲבִרְהָם
 בַּבֶּקֶר אֶרֶץ־הַמִּקּוֹם אֲשֶׁר־עָמַד שֵׁם אֶת־פְּנֵי יְהוָה : כִּי וַיִּשְׁקֶךְ
 מַלְעִיר

בעל הטורים אשמו ג' הוא עירית (ע"ה) :

רש"י

והנשים בה מעט אין לך להקפיד אם תניחנה ותחי נפשי בה : כַּ גַּם לְדַבֵּר הוּזָה
 לֹא דִיּוּךְ שֶׁאֵתָה נִוּלֵל אֵלֶּה אֵף כֹּל הָעִיר הַגִּזֵּל בְּנִלְלָךְ : הַפְכִי . הוּפֵךְ אֵנִי (ר) כִּמוֹ
 עַד בּוֹאֵי אַחֲרָי רֹאִי מִדִּי דְבָרֵי בּוֹ : כִּבְּ כִי לֹא אוֹכַל לַעֲשׂוֹת . זֶה עוֹנֵשׁן שֶׁל
 מִלֵּאכִיס עַל שֶׁאֲמָרוּ כִי מִשְׁחִיתִים אֲנַחְנוּ וְתִלְוֵנוּ הַדָּבָר בְּעִמְזָן לְפִיכֶךְ לֹא זֶוּ מִשֶּׁס׳ עַד
 שֶׁהוֹקְקוּ לִמְרָם שֶׁאֵין הַדָּבָר בְּרִשְׁתּוֹן : כִּי לֹא אוֹכַל . לְשׁוֹן יוֹשֵׁד מִכֶּאֵן אֵתָה לְמַד
 שֶׁהָאֵד הוּפֵךְ וְהָאֵד מִזֵּל (ש) שֶׁאֵין שְׂנֵי מִלֵּאכִיס כְּשֶׁלְּמִסְדֵּם לְדַבֵּר אֶחָד : עַל כֵּן קָרָא
 שֵׁם הָעִיר צוּעֵר . עַל שֶׁס׳ (ת) וְהִיא מֵאֵרֶץ : כִּדְּוָה הַמִּטְוִיר . כֹּל מִקּוֹם שֶׁנֶּאֱמָר וְהִ'
 הוּא וְכִיתָ (א) דִּינוֹ : הַמִּטְוִיר עַל סָדֶם . בְּעִלּוֹת הַשָּׁחַר (ב) כִּמוֹ שֶׁנֶּאֱמָר וְכִמוֹ הַשָּׁחַר
 עַלֶּה שְׁעָה שֶׁהַלְבֵּנָה עוֹמֶדֶת בְּרַקִּיעַ עִם הַחֲמָה לְפִי שֶׁהוּא מֵהַס׳ עוֹבְדִין לְחַמָּה וְהַס׳
 לְלִבְנָה אֲמַר הַקֶּבֶ"ה אֵם אֲפָרַע מֵהַס׳ בְּיוֹם (ג) וְהָיוּ עוֹבְדֵי לְבִנָּה הוֹמְרִים אֵילֵוּ הָיָה
 בְּלִילָה כְּשֶׁהַלְבֵּנָה מוֹשֶׁלֶת לֹא הָיִינוּ חֲרָבִין כִּלְכּוֹ וְאֵם אֲפָרַע מֵהַס׳ בְּלִילָה וְהָיוּ עוֹבְדֵי
 הַחֲמָה הוֹמְרִים אֵילֵוּ הָיָה בְּיוֹם כְּשֶׁהַחֲמָה מוֹשֶׁלֶת לֹא הָיִינוּ חֲרָבִין לְכֶךְ כְּתוּב וְכִמוֹ
 הַשָּׁחַר

שפתי חכמים

בוש דקרא שפירש"י דתחלה גם כן על פי מדרשו וז"ל ח"כ ופשוטו של מקרא ר"ל מצער השני
 יכול להיות כפשוטו עיר קטנה אין לך להקפיד וכו' ומה שהוכרח רש"י להביאו בפשוטו של מקרא
 על שפירש דקרא דהא ע"כ ז"ל דרישא דקרא הוא לפי מדרשו ככ"ל ז"ל סיראש שלפי מדרשו קשה
 הלא מצער השני כפול הוא דל"ל לומר ג' פעמים פעונוקתו מועטים לכך הביא הפשוטו שהלא
 מוצר פי' עיר קטנה : (ר) (מ"ט) שלא טענה לפרש הופך אותי שזה ג' פי' ח' על מדבר
 בעדי אבל לא יתכן כאן : (ש) אבל מדלעיל דכתיב ויאמר המלט על נפשך ולא כתיב ויאמרו אין
 רחמי דולמא כהכלל לא היה אלא אחד אבל בהפוכו היו שניים וחד : (ת) כלומר דע"כ אי היה
 הכער קאי ולא אדרסמך ליה : (א) כלומר וכות דוכי וכו' הסכימו לדבר זה וא"ת למה הקדים הכ"ד
 קודם ה' : (מהרמ"ט) ולק"מ דכ"ד לא נכתב כדודא בקרא רק ברמו בכות וי"ו דו"א ו"כ א"ך אפטר
 להקדים ה' לקודם כ"ד כמלה ח' : ואין להקשות למה לא מפרש ג' לעיל בני וכו' אלא האבססה אני
 מאברהם

כַּ וַאֲמַר לִיהָ הִיא נִסְכִּית אַפְךָ אַף לְפִתְנָמָא הָרִין בְּדִיל דְלֵא
 לְמַחְפָּךְ יַת קָרְתָא דְבַעֲיָתָא עֲלֵהּ : כִּב אוֹחֵי אִשְׁתִּיב לְתַמְן אֲרִי לֹא
 אֵיכּוֹל לְמַעַבְד פִּתְנָמָא עַד מִיַּתְךָ לְתַמְן עַל כֵּן קָרָא שְׂמָה דְקָרְתָא
 צוּעֵר : כִּי שְׂמָשָׁא נִפְקַע עַל אֲרַעָא וְלוֹט עֲאֵל לְצוּעֵר : כִּד וַיִּי אֲמַטֵּר עַל
 סָדֶם וְעַל עַמֻּרָה גַּפְרִיתָא וְאִישְׁתָּא מִן קָדָם וַיִּי מִן שְׂמָיָא :
 כִּה וַיִּהְיֶה יַת קָרְנֵיָא הָאֵלִין וַיַּת כָּל מִשְׁרָא וַיַּת כָּל יַתְבֵי
 קָרְנֵיָא וְצִמַחַת דְּאֲרַעָא : כִּו וְאִסְתְּכִיָּאֵת אֶתְתִּיה מִבְּתְרֵיהּ
 וַתְּהִי קָמָה דְמִלְחָה : כִּז וְאִקְרִים אֲבִרְהָם בְּצִפְרָא
 לְאַתְרָא דְשֶׁמֶשׁ תַּמְן בְּצִלּוֹ קָדָם וַיִּי : כִּח וְאִסְתְּכִי
 עַל

רש"י

השחר עלה ונפרע מהס' בשעה שהחמה והלבנה מושלים : המטיר גפרית ואש .
 בתחלה מטר (ר) ונעשה גפרית ואש : מאת ה' . דרך מקראות לדבר כן כמו נסי
 למך ולא אמר נסי . וכן אמר דוד קחו עמכם מעבדי אדוניכם ולא אמר מעבדי .
 וכן אחשוורוש בשם המלך ולא אמר בשמי . אף כאן אמר מאת ה' ולא אמר מאתו :
 מן השמים . והוא שאמר הכתוב כי בס' ידיו עמים וגו' כשבא ליסר הכריות מביא
 עליהם אש מן השמים כמו שעשה לסדום . וכשבא להוריד המן מן השמים הנני
 מוטיר לכם לחם כל יום השמים : כ"ה ויהפך שאל הערים וגו' . ארבעתם יושבות ככלע
 אחד והסכין מלמעלה למטה שנאמר בחלמים שאל ידו וגו' : כ"ו ותבט אשתו מאחרי-
 מאחרי (ה) של לוט : ותהי נציב מלח . במלח חטפה ובמלח לקתה אמר לה תני
 מעט

שפתי חכמים

מאברהם וכן לקמן בני וכו' פקד את שרה הרא"ס נקן טעם לכלל ע"ס באורך : (מהרמ"ט) ולק"מ
 דכ"מ שנאמר וכו' הוא וכות דוכי ר"ל כשאובו כמשך משלפיו דיקא דאל"כ ה"ל השעולה קודם ה'
 כשהוא תחילת דיבר וענין כגון הכא וימטר ה' ולא וכו' המטיר דמשמעות אמצע ענין והרי הוא
 באמת תחלת ענין לכך ז"ל לרמז הוא וכו' אבל וכו' אמר המכסה היא וי"ו החיבור נמשך
 משלפיו ויקומו משם וגומר שהלכו להשחיתו וע"כ וכו' אמר המכסה וגומר כדפרש"י סס אני
 נקתי וכו' עד ולא אודיעו לאב וכו' וכן וכו' פקד וגומר פירש"י סמך פרשה זו לכאן ללמד כל
 המבקש וכו' ש"מ דרש"י פי' וי"ו של וכו' פקד להורות שנמשך למעלה אבל הכא לא נמשך אשלפיו
 כלל ואדרבה כפוי השמש יאב וכו' ואח"ך המטיר וגומר באמת המטיר קודם שיבא השמש כמו ש
 וכמו השחר עלה וגו' ופירש"י בזמן שהחמה ולבנה שולטים וכו' ודוק : (ב) כלומר דו"ה המטיר
 לא קאי אקרא שלפניו השמש יבא על הארץ ולוט נא נוערה ואח"כ כשבא לזוער המטיר אלא ה' ק'
 וכו' המטיר כלומר כבר קודם שאל לוט לזוער אלא מעלות השחר קודם שובא השמש על הארץ :
 (ג) וקשה והלא כולם יבוי נחשתים ומה יכולים לדבר וי"ל דהקב"ה היה רוצה להראות שאף על פי
 שלא יהיה להם פתחון פה אש"ה לא יחזרו בתשובה (מהרמ"ט) לק"מ דר"ל עובדי חמה ולבנה
 שנשאר מקומות יאמרו כן ולא עובדי חמה ולבנה שנשדוס שנשחטוס וכו' דפירש"י לא היינו חריבין
 דמשמע שאותן ששדוס ויאמרו כן על עמנו וי"ל דגם על אונן שנשאר מקומות שייך לו זה כאלו
 מדברים על על עמנו ע"ד ויחד יתרו נעשה בשרו חדודין : (ד) דקשה לרש"י למה כתיב המטיר ולא
 כתיב השליך : (ממ"ט) ק"ל המטיר וגו' דברים סוקרים זה את זה גפרית אובו מטר ל"ם בתחילה
 וכו'

על פני סדם ועמרה ועל כל פני ארץ הכנען וירא והנה
 עלה קיסור הארץ בקיסר הכנען: כט ויהי בשחת אלהים
 את ערי הכנען וזכר אלהים את אברהם וישלח את לוט
 מתוך ההפכה בהפך את הערים אשר ישב בהן לוט:
 ל ועל לוט מצוער וישב בהר ושתי בנותיו עמו כי ירא
 לשבת בצוער וישב במערה הוא ושתי בנותיו: לא ותאמר
 הבכירה אל הצעירה אבינו זקן ואיש אין בארץ לבוא עלינו
 כדרך כל הארץ: לב לכה נשקה את אבינו יין ונשכבה
 עמו ונחיה מאבינו זרע: לג ותשקין את אביהן יין בלילה
 הוא ותבא הבכירה ותשכב את אביה ולא ידע בשכבה
 ובקומה: לד ויהי ממחרת ותאמר הבכירה אל הצעירה
 הן שכבתי אמש את אבי נשקנו יין גם הלילה ובאי שכבי
 עמו ונחיה מאבינו זרע: לה ותשקין גם בלילה ההוא את
 אביהן יין ותקם הצעירה ותשכב עמו וראידע בשכבה

נקוד על ו

ובקמה

בעל הטורים כדרך - ב' גמ' הבא ואורך כדרך וזו כה גבי שליו מה כאן תשמוס המטה
 אף הקס וזה סאחז'ל סתאחו לעריות בשאלת השליו: ובקומה - נקוד על
 בוי' לומר ששכבה עמו קודם ו' שעות וקודם חזק בעוד ששכבו חזק וע"כ לא ידע נקומה אבל
 רות לא שכבה עם בועז אלא לאחר שש שעות והיוני דכתיב בטרם יכיר איש את רעהו בו שלח קמה
 עד לאחר שש שעות ע"ש ידע מקומה:

רש"י

מעט מלך לאזרחים הללו אמרה לו אף המנהג הרע הזה אתה בא להסגין במקום
 הזה: כח קיסור - תימור של עשן טורק' א' בלעז: ככשן - חפירה ששורפין בה את
 האכנים לסיד וכן כל ככשן שבתורה: כט ויזכר אלהים את אברהם - מהו זכירתו
 של אברהם על לוט נזכר (ו) שהיה לוט יודע ששרה אשתו של אברהם ושמה שאמר
 אברהם במזכרים על שרה אחותי היא ולא גלה הדבר (ו) שהיה חס עליו לפיכך חס
 הקב"ה

שפתי חכמים

וכו: (ה) דק"ל למה לא נקוב מאחריו אלא ה"פ כשהיה היתה מנצט ומרש"ל תירץ
 מאחריו של לוט שהיה סוברת מאחר שהוא נבלת בעבורו רשאים הוא לראות מאחריו אך מאחריו
 לא תכניס עכ"ל: (ו) (מ"ט) דכל מקום שכתב ויזכר ו"ל סה"כורה כחמרה על אחיו שהזכיר
 לישועה והכלה כמו ויזכר אלמס את רחל וגו' וגם בחנה ויזכרה ה' אבל כאן ויהי הזכירה לאברהם
 וישועה ללוט ל"פ ויזכר אלהים את לוט שזכיר לישועה - ומ"ש את אברהם ר"ל זכר ללוט הטובה
 שעשה

על אפי סדם ועמרה ועל כל אפי ארעא דמשרית ונחא והיא
 סליק הננא דארעא בתננא דאתונא: כט והנה בר חבל יי ית
 קרני משרא ודכיר יי ית אברהם ושלח ית לוט מנו הפכתא בר
 הפך ית קרניא דהנה יתיב בהן לוט: ל וסליק לוט מצוער ויתיב
 בטורא ותרמי' בנתיה עמיה ארי דחיל למיתב בצוער ויתיב
 במקרתא הוא ותרמי' בנתיה: לא ואמרת רבתא לוערתא אבונא
 סיב ויכר לית בארעא למיעל עלנא כאורח כל ארעא: לב איתא
 נשקי ית אבונא חמרא ונשכוב עמיה ונקיים מאבונא בנין:
 לג ואשקיאן ית אבונא חמרא בליליא הוא ועאלת רבתא ושיכבת
 עם אבונא ולא ידע במשכבה ובמקומה: לד והנה ביומא
 דבתרוהי ואמרת רבתא לוערתא הא שכיבת רמשא עם אבא
 נשקיניה חמרא אף בליליא ועולי שכובי עמיה ונקיים מאבונא
 בנין: לה ואשקיאן אף בליליא ההוא ית אבונא חמרא
 וקמת וערתא ושיכבת עמיה וקלא ידע במשכבה

ובמקומה

רש"י

הקב"ה עליו: ל כי ירא לשבת בצוער - לפי שהיתה קרובה לסדום: לא אבינו זקן -
 ואם לא עכשיו אימתי שמא ימות או יפסוק מהוליד: ואיש אין בארץ - סבורות היו
 שכל העולם נחרב כמו בדור המבול ב"ר: לג ותשקין וגו' - יין נודמן להם במערה
 (ה) להזליא מהן ב' אומות: ותשכב את אביה - ובכעירה כתיב ותשכב עמו -
 כעירה לפי שלא פתחה בזנות אלא אחותה למדתה חיסך עליה הכתוב ולא פירש
 גנותה - אבל בכירה שפתחה בזנות פרסמה הכתוב כמפורש - ובקומה של בכירה
 נקוד לומר שבקומה ידע (ט) ואף על פי כן לא נשמר ליל שני מלשתות:
 לו ותהרין

שפתי חכמים

שעשה עם אברהם ואת אברהם כמו עם אברהם וק"ל: (ז) ויקשה מהר"ם אבל על כל זה יש לבאול
 מדוע לא נזכר הטובה שעשה לוט לאברהם שעזב את ארצו ומקום מולדתו והלך אחריו בכל מקום
 שהלך: ול"כ שאין זה טענה לרבותינו ז"ל דיש לומר דמה שהלך לוט עם אברהם לא היתה לטובה
 אברהם אלא לטובתו שאם ימות אברהם יורש הוא אותו כמו שפירש"י גבי ויהי רבינו רועי מקשה
 אברהם וגו' אבל מה שלא נזכר איתן ששרה אשתו היא זה חסדה לטובה לו כיון שהלכותו לא היה אלא
 לירש היה לו לנלות ששרה אשתו היא ויהרגו את אברהם וירש את אברהם כיון שנתן עיניו צממון
 לכן חסדה לו לטובה ודו"ק: (ח) כתב הר"ם אבל יש לתמוה איך הכוח דעת מו שאמר דבראשית
 רכה ומניין היה להם יין במערה אלא מתוך שהיה להם הרבה היו כונסים אותו למערות וקמס דעת
 רבי יודן דר סימון שאמר נעשה להם מעיין וכו' שראש מזה דלמס שמים כתבוננו ורש"י פירש
 בכורה שפתחה בזנות ש"מ לשם זנות כתבוננו ולא לשם שמים ומירץ דעת רש"י אשילו לדברי האומר
 לדבר זנות כתבוננו ומין להם סק"ם יין כדי להזיבא מהם ב' אומות וס"ל כתבתי: (ט) וא"ת והא
 כתיב ולא ידע בשכבה ובקומה וי"ל מתחילת לא ידע בשכבה ובקומה וא"כ בלול שכיון ששקחיל
 לשתות

ובקמה : לו ותהרין שתי בנות ללוט מאביהן : לו ותלך
הבכירה בן ותקרא שמו מואב הוא אבי מואב עדיהם :
לה והצעירה גם היא ילדה בן ותקרא שמו בן עמי הוא אבי
בני עמון עדיהם : כ ס « ויסע משם אברהם
ארצה הנגב וישב בין קדש ובין שור ויגר בגרר : ב ויאמר
אברהם אל שרה אשתו אחתי הוא וישלח אבימלך מלך
גרר ויקח את שרה : ג ויבא אלהים אל אבימלך בחלום
הלילה ויאמר לו הנך מת על האשה אשר לקחת והוא
בעלת בעל : ו אבימלך לא קרב אליה ויאמר אדני הגוי
גם צדיק תהרג : ה הלא הוא אמר לי אחתי הוא והיא גם
הוא אמרה אחי הוא בתם לבני ובנקן פפי עשית זאת :
ו ויאמר אליו האלהים בחלום גם אנכי ידעתי כי בתם
לבנה עשית זאת ואחשך גם אנכי אותך מחטולי על
כן לא נתתיך לנגע אליה : ז ועתה השב אשת האיש
כי נביא הוא ויתפלל בעדך וחייה ואם אינך משיב דע כי

חסר א

בעל הטורים הגוי גם צדיק תהרג פי' אם תהרג אותי גם אברהם הצדיק תהרג כי הוא
פסע וגרם לי זאת : ויתפלל ג' במס' הכא' ויסגד לו ויסקחו ויתפלל .
ויתפלל בעדו תמיד . מלמד שהיה אבימלך כרוך לפיוס לאברהם שיתפלל בעדו וזהו ויסגד לו ויסקחו
ויתפלל ולא באותה שעה לכך הלא תמיד היה כרוך לתפלתו וכדכתיב ויתפלל בעדו תמיד :

רש"י

לו ותהרין אפי' ש אין האשה מתעברת מביאה ראשונה אלו שלטו (י) בעמון והוליו או
ערוות לחון ונתעברו מביאה ראשונה : לו מואב . זו שלא היתה כנועה פירשה
שמאביה הוא אבל כעירה קראתו בלשון נקיה וקבלה שכר בימי משה שנא' בבני עמון
אל תתגר כס כלל וכמואב לא הזהיר הלא שלא ילחם כס אבל לזעזעם התיר לו :
א ויסע משם אברהם . כשראה שמרבו הכרכים ופסקו העובדים והסכים נסע לו
משם . (ב) ד"א להתרחק מלוט שיא עליו שם רע שכל על כנותיו : ב ויאמר
אברהם

שפתי חכמים

לשפות יין היה נזכר מה שעשה ואפי' שקה מהרס' ל' . (ג' א) וא"ת למה כתיב ונקומה מאחר שדע
וי"ל שדלוי בקומה ממשחו ידע אבל לא ידע שבעלה . (מהרס"ט) אבל קשה ע"ז דלפ"ז ידע בקומה
ממשחו והדרא קושטא לדוכתא הא כתיב ולא ידע בשכבה ובקומה אלא ה"פ בשעת קומה ממשחו לא
ידע והנקוד בא לומר שא"כ נודע לו משכבה וקומה כמו שכל"ג"כ לפשוטו שבעת קומה נודע
לו

ובמקומה : לו ועדיצת תרמיין בנת לוט מאביהן : לו וילדת
רבקא בר וקרת שמייה מואב הוא אבוהון דמואבאי עד יומא דין :
לה ויערמא אף היא ילדת בר וקרת שמייה בר עמי הוא אבוהון
רבני עמון עד יומא דין : א ונטל מתמן אברהם לארע דרומא ויתב
בין רקס ובין חנרא ואתותב בגרר : ב ואמר אברהם על שרה
אתמיה אחתי היא ושלח אבימלך מלכא דגרר ודבר ית שרה :
ג ואתא מימר מן קדם יי לות אבימלך בחלמא דליליא ואמר ליה
הא את מאית על עיסק אתתא די רברמא והיא איתת גבר :
ד ואבימלך לא קריב לותה ואמר יי העם אף זכאי תקטול : ה הלא
הוא אמר לי אחתי היא והיא אף היא אמרת אחי הוא בקשיטות
לבי ובזכאות ידי עבדית דא : ו ואמר ליה יי בחלמא אף קדמי
גלי ארי בקשיטות לבך עבדת דא ומנעית אף אנא יתך מלמחטי
קדמי על כן לא שבקמך למקרב לותה : ז ובען אתיב איתר
גברא ארי נביא הוא ויצלי עלך ותיחי ואם ליתך מיתבי דע ארי

מימת

רש"י

אברהם . כאן לא נטל רשות הלא על כרחי שלא בטובתה לפי שכבר לוקחה לבית
פרעה על ידי כן : אל שרה אשתו . על שרה אשתו : וכיוצא בו אל הלך ארון
וגו' . אל מות חמיה שניהם בלשון על : ד לא קרב אליה . המלאך מנעו (ל) כמו
שכאמר לא נתתיך לנגוע אליה : הגוי גם צדיק תהרג . חף אם הוא צדיק תהרגנו
שנא' כך דרכך לאכבד האומות חכם כך עשית לדור המובל ולדור הפלגה חף אני
אומר שהרגתם על לא דבר כשם שאתה אומר להרגני : ה גם היא . לרבות עבדים
וגמלים וחמרים (מ) שלה את כלם שאלתי ואמרו לי אחיה הוא : בתם לבני . שלא
דמיות לחטוא : ובנקיון כפי . נקי אני מן החטא שלא ננעתי בה : ו ידעתי כי בתם
לבכך וגו' . אמת שלא דמיות מתחלה (ג) לחטא אבל נקיון כפיים (ס) אין כאן שלא
מוך היה שלא ננעת בה הלא חשכתי אני אותך מחטוא : לא נתתיך
לך

שפתי חכמים

לו דמילא נודע לו גם משכבה שאין קומה בלא שכבה ומ"רש"י לומר שכבות ידע ר"ל לאפוקי
בין שכבה לקומה לא ידע ודו"ק : (י) פי' רבעו דמתרגמינן לרבעה למשלט כלומר רבעו את עמון
והוליו את בתוליהן והיונו והוליו את ערוותן . ויש גורסין עדותן גדל'ת והיא היא דהוי נמי
בתוליהן דהוי עדותן להם שהיא בתולה דכתיב אלה בתולי נמי ות"י אלה עדות נמי : (ב) ועל
הפירוש הזה קשה למה הלך לגרר שהוא רחוק הרבה ומ"ה הניא ד"א וכו' ומאחר שהיה רוצה
להתרחק ממנו כמע לגרר למקום יסוב מהרס' ל' (ל) (כח"י) הוצרך לפרש כדו שלא תקשה קראי
אהדדי דכתיב בסמוך ואחשך דמשמע המניעה הוה מהס"ו ואלו הכא משמע דמעצמו לא קרב :
(ב) כך היא הגירסא וקאי על אנשים מכהיני הנמלים והחמורים וק"ל : (ג) ר"ל הוה לו לכתיב גם
אנכי ידעתי כי בתם לבכך ובנקיון כפיך עשית זאת כמ"ש אבימלך בעצמו : (ס) וא"ת סוף סוף הוא
ש"ח יג 13
נקי

מוֹת תָּמוּת אֶתָּה וְכָל־אִשְׂרָלָךְ: ה וַיִּשְׁכַּם אַבְיִמֶלֶךְ בַּבֶּקֶר
וַיִּקְרָא לְכָל־עַבְדָּיו וַיְדַבֵּר אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאָזְנֵיהֶם
וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים מְאֹד: ט וַיִּקְרָא אַבְיִמֶלֶךְ לְאַבְרָהָם וַיֹּאמֶר לוֹ
מַה־עָשִׂיתָ לָנוּ וּמַה־חָטַאתָ לָךְ כִּי־הִבַּאתָ עָלַי וְעַל־מַמְלַכְתִּי
חָטָאתָ גְדֹלָה מֵעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא־עָשׂוּ עֲשִׂיתָ עִמָּדִי: י וַיֹּאמֶר
אַבְיִמֶלֶךְ אֶל־אַבְרָהָם מַה רָאִיתָ כִּי עָשִׂיתָ אֶת־הַדְּבָר הַזֶּה:
יא וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם כִּי אָמַרְתִּי רַק אִין־רָאִיתָ אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה
וְהִרְגֹנִי עַל־דְּבַר אִשְׁתִּי: יב וְגַם־אָמַנָה אַחֲתִי בִתְאָבִי הוּא
אֲךְ לֹא בִת־אִמִּי וְתִהְיֶה לִי לְאִשָּׁה: יג וַיְהִי כַאֲשֶׁר הִתְעוּ אֹתִי
אֱלֹהִים מִבֵּית אָבִי וַאֲמַר לֵה זֶה חֲסֶדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂי עִמָּדִי
אֶל כָּל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר נָבֹא שָׁמָּה אֲמַרְיֶלִי אֲחִי הוּא: יד וַיִּקַּח
אַבְיִמֶלֶךְ צֹאן וּבָקָר וְעַבְדִּים וַיִּשְׁפַּחַת וַיִּתֵּן לְאַבְרָהָם וַיֵּשֶׁב
לוֹ אֶת שְׂרָה אִשְׁתּוֹ: טו וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ הִנֵּה אֶרְצִי לִפְנֶיךָ

קדש לחומרא

בטוב

בעל הטורים והרגוני ב' נמש' הכ' . ואורך גבי ורבע' והרגוני וסכו אל רחבע' שמסויה
וישראל שחוקם מיום' לה' ע' ומי' הכ' כפי' מלא' והס' חסר שאינם רשעים
כל כך כמו אה' ע' :

רש"י

לך כח . וכן לא נתנו אלהים . וכן לא נתנה אביה לכה : ז השב אשת האישי .
ואל תהא סבור שתתננה בעיניו (ע) או ישנאך ולא יתפלל עליך : כי נביא הוא .
וידע שלא נענת בה לפיכך ויתפלל בעדך : ט מעשים אשר לא יעשו . מכה אשר
לא הורגלה לכה על בריה (פ) בהא לנו על ידך עזירת כל נקבים של זרע ושל קטנים
ורעי ואזנים וחוטם : יא רק אין יראת אלהים . אכסנאי שבה לעיר על עסקי אכילה
ושתייה שואלין אותו או על עסקי אשתו שואלין אותו . אשתך היא או אחותך היא :
יב אחותי בת אבי . ובת אב מותרת לבן נח שאין אבות לגוי ע' א' . וכדי לאמת
דבריו (צ) השיב כן . ואם תאמר והנה בת אחיו היתה . בני בניו הרי הן כבנים
והרי היא בתו של תרם וכך הוא אומר ללוט כי אכניס אחים אכננו : אך לא בת

אמי

שפתי חכמים

נקי מן החטא שהרי לא עשה העברה וי"ל כך אמר הקב"ה נקיות החטא לאו ממך היא כאשר אמרת
אלא ממני הוא כי אתה סבכת עמו אף שהיא הגידה לך שהיא אשתו : (ע) רבנו לפרש דבקר'א
משמע ועקב השב אשת האיש כי נביא הוא דמשמע דוקא מ"ה כר"ך לחזור שהוא נביא והוא אשת
איש אבל אז לא היה נביא לא היום מחזור לו ואף שהוא אשת איש והרי גם בכ"כ הוזכרו על הערויות
ומתקן דמה דקבית כי נביא הוא ה"פ אל תקיה וכו' : (פ) אבל אין לפרש דמעשים אשר לא יעשו
קאי

מִיַּמַת תָּמוּת אֶתָּה וְכָל־דִּי לָךְ: ה וַאֲקָרִים אַבְיִמֶלֶךְ בַּצֶּפְרָא
וַקְרָא לְכָל־עַבְדָּוָיו וּמְלִיל יַת כָּל פִּתְגָמָא הָאֵלִין קְדַמְיוֹהוּן וְדַחֲלוּ
גֹבְרִיא לְחָרָא: ט וַקְרָא אַבְיִמֶלֶךְ לְאַבְרָהָם וַאֲמַר לִיה מַה עֲבַדְתָּ
לָנָא וּמַה חִבִּית לָךְ אַרְי אִימִתָּא עָלַי וְעַל מַלְכוּתִי חֹבְבָא רִבְתָּא
עֹבְדִין דְלָא כִלְרִין לְאַתְעֲבָדָא עֲבַדְתָּ עִמִּי: י וַאֲמַר אַבְיִמֶלֶךְ
לְאַבְרָהָם מַה חִיִּית אַרְי עֲבַדְתָּ יַת פִּתְגָמָא דְרִין: יא וַאֲמַר
אַבְרָהָם אַרְי אַמְרִית לְחֹדַר לִירַת דְחַלְתָּא בְּיָי בְּאַתְרָא דְרִין
וַיִּקְטְלוּנִי עַל עֵיסַק אַתְתִּי: יב וְכִרְם בְּקוּשְׂטָא אַחֲתִי בַת אָבָא הוּא
בְרַם לֹא בַת אִמִּי וְהוּת לִי לְאִנְתּוֹ: יג וְתוֹה בְר טַעו עִמְמָא כְּתֵר
עֹבְדֵי וְדִיֹּהוּן יַתִּי קְרִיב יַי לְדַחְלִמְיָה מִבֵּית אָבָא וְאַמְרִית לֵה דִין
טִיבִיתִיךָ דִּי מַעֲבָדִין עִמִּי לְכָל אַתְרָא דְנִהַךְ לְתַמָּן אַמְרִי עָלַי
אַחִי הוּא: יד וַיְדַבֵּר אַבְיִמֶלֶךְ עֵאז וְתוֹרִין וְעַבְדִּין וְאַמְקֵן וַיֵּיבֵב לְאַבְרָהָם
וְאַחִיב לִיה יַת שְׂרָה אַתְתִּיה: טו וַאֲמַר אַבְיִמֶלֶךְ הֵא אַרְעִי קְדַמְךָ
בְּרַתְקִין

רש"י

אמי . הרן מאס אחרת הוא : יג והיה כאשר התעו אותי וגו' . אונקלוס תרגם מה
שתרגם ויש לישבו עוד דבר דבור על אופניו . כשהוליאני הקב"ה מבית אבי להיות
משוטט ונד ממקום למקום וידעתי שאעבור במקום רשעים ואומר לה זה חסדך :
כאשר התעו . לשון רבים . ואל תתמה כי הרבה מקומות לשון אלהות ולשון מרות
קרוי בשלשון רבים . אשר הלכו אלהים . אלהים חיים . אלהים קדושים . וכל לשון
אלהים לשון רבים . וכן ויקח אדני יוסף . אדוני האדונים . אדוני הארץ . וכן
בעליו עמו . והעד דבעליו . וא"ת מהו לשון התעו כל הגולה ממקומו ואינו מיושב
קרוי תועה . כמו ותלך ותתע . תעיתי כשה אובד . יתעו לבלי אוכל . ילאו ויתעו
לבקש אכלס : אבוי לי . עלי וכן וישאלו אנשי המקום לאשתו . על אשתו . וכן ואמר
פרעה לבני ישראל . על בני ישראל . פן יאמרו לי אשה הרגתהו : יד ויתן לאברהם .
כדי (ק) שיתפיים ויתפלל עליו : טו הנה ארצי לפניך . אבל פרעה אמר לו הנה
אשתך

שפתי חכמים

קאי על אברהם דהא לא עשה שום מעשה אלא דיבור בעלמא : (צ) כלומר היה לו לומר בת אחי
היא ולא היה צ"ל בת אמי . אלא כדי לאמת את דבריו הראשונים שאמר אחותי היא אמר כך וא"ת
לעול נבי פרעה למה לא השיב אברהם כלום וי"ל דפרעה לא שאל אותו אלא פעם אחת מ"ה לא
השיבו אבל אבומלך שאלו שני פעמים מ"ה הוצרך להשיבו לו מהרש"ל : (ק) דאי על לקחת
אשתו הרי לא נבע עבד . וכאלו לא לקחה : (כח"י) הא דאבומלך הוצרך לפיכך את אברהם ולא כן
פרעה וי"ל דפרעה אונס גמור היה כי אברהם מעגמו התחכם ואמר לשרה אמרי לא אחותי את וכו'
אבל הכא ששאלו אשךך היא או אחותך היא וירא שמא יסרגוהו והיה מוכרח לומר אחותי היא ולכך
לא נלקח פרעה רק במתק רמקן שהתשמים קשה לו ואחר שהשיב לא הוצרך עוד לרפואה אבל
אבומלך גם אחר שהשיב ופיסס ונקם מתנות אה"ה . כי עבור עבר לפי שהיה קרוב למוד במה
ששאלוהו

בשוב בעיניך שב : טו ולשרה אמר הנה נתתי אלף כסף
לאחיך הנה הואילך כסות עינים לכל אשר אתך ואת כל
ונכחת : י ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים את
אבימלך ואת אשתו ואמהתו וילדו : יח כיעצר עצר יהוה
בער פלרחם לבית אבימלך על דבר שרה אשר
אברהם : ס כא ויהוה פקד את שרה כאשר
אמר ויעש יהוה לשרה כאשר דבר : כ ותהר ותלד שרה
לאברהם בן זקניו למועד אשר דבר אתו אלהים : ג ויקרא
אברהם את שם בנו הנולד לו אשר ילדה לו שרה יצחק :
ד ומל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים כאשר צוה
אתו

בעל הטורים ולסרה כ' במס' הכא ואורך ולסרה בן' לפי שכתוב כאן הכה הוא לך כסות
עינים רחמי סיהיה בן לשרה ויהיה לו כסות עינים דכתיב ויהי כי זקן יצחק
ומכיון עיניו מראות : וה' פקד כ' מ' שאל' וה' הוא וביט דבין שלמדו עליה סניגוריא ואמרו אם לא
תקן לה עקב בן א"כ תאחר את הקן סגורת ועבו אותה ת' טבה משייה לו ורע והוא בן ק עקב
כרד שנתחיל מעשה ד' אפרו כנות לוט כתעברו כביאת איסור מאנין ושרה לא תתעבר מאברהם :
את שרה ג' אף כל העקרת :
רש"י

אשתך קח ולך . לפי שנתירא שהמרים שטופי זמה : טו ולשרה אמר . אבימלך
לכבודה כדי לפייסה (ר) הנה עשיתי לך כבוד זה נתתי ממון לאחיד שאמרת עליו
אחי הוא הנה הממון והכבוד הזה לך כסות עינים : לכל אשר אתך . יכסו עיניהם
שלא יקילוך שאלו השיבותך רוקנית יש להם לומר לאחר שנתעלל בה החזירה .
עכשיו שהזכרתי לבזבז ממון ולפייסך יהיו יודעים שעל כרחי השיבותך ועל ידי
כס : ואת כל . ועם כל באי עולם : ונכחת . יח היא לך פתחון פה להסתובב ולהראות
דברים נכרים הללו ולשון תוכחה בכל מקום ברור דברים ובלעזו אשפוכי"ר וא"ת
עפנים אחרים ולשון המקרא כך הוא נופל על התרגום הנה הוא לך כסות של כבוד
על העינים שלי ששלטו בך ובכל אשר אתך ועל כן תרגם חזונית יתיך וית כל דעמד
יש

שפתי חכמים

ששליחו אשתך וכמ"ס אבסכאי טב לעיר וכו' : (ר) כלומר זא"ס שבימלך לא נתן לאברהם
אלא כדי שיתפלל עליו כמו שפירש לעיל ואין אמר לשרה שלכבודה נתנם לו לא הוסיף הדברים אלא
כדי לפייסו ובקשה מהרא"ם וא"ת מ"ל לרש"י שנתנם לאברהם כדי לפייסו דילמא כשנתנם לאברהם
ע"מ כן נתנם סיהיו לכבודה וק' שמדברי השם ט"ל השב אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך
ידעו שכל עמיו של אבימלך לא היה אלא לפייסו כדי שיתפלל עליו ומתקמא המתכות כמי נתן לו
כשנילו זה וכו' דאז דאז מאסו כבודה למה נתנם לאברהם והלא לשרה היה לו ליקנם ולא לאברהם כי זה
היה לו לכבוד וק' לפי דברי אבימלך אלא ודאי עיקר נתנם לאברהם היה כדי להסתפל עליו
ודכריו

בדתקין בעיניך תיב : טו ולשרה אמר הא יתבית אלף שלעין דכסף
לאחודך הא הוא ליד כסות דיקר עינין חלף דשלחיות ורבדתיך
נחיות יתיך וית כל דעמד ועל כל מה דאמרת אתוכחת : י וצלי
אברהם קרם יי ואסי ית אבימלך וית אתתיה ואמתתיה ואתרונחיו :
יח ארי מיחד אחר יי באפי כל פתח וקרא לבית אבימלך על
עיסק שרה אמרת אברהם : א ויי דכיר ית שרה כמה דאמר
ועבר יי לשרה כמא דמליל : ב ועדיאת וילידת שרה לאברהם
בר לסכתורחי לומנא דמליל יתיה יי : ג וקרא אברהם ית
שום בריה דאתיליד ליה דילידת ליה שרה יצחק : ד וקרא
אברהם ית יצחק בריה בר תמניא יומין כמא דפקיד יתיה

רש"י

וים מדרש הגדה הכל ישוב לשון המקרא פירשתי : יז וילדו . כתרגומו ואתרומו
נפתחו נקביהם והולידו והיא לידה שלהם : יח בער כל רחם . כנגד כל פתח :
על דבר שרה . על פי דבורה (ש) של שרה : א וה' פקד את שרה . סך פרשה זו
ללמדך שכל המבקש רחמים על חבירו והוא לריוח דבר הוא נענה (ת) תחלה
שכאמר ויתפלל וגו' וסמוך ליה וה' פקד את שרה שפקדה ככר קודם שרפא את
אבימלך : פקד את שרה . כהריון : כאשר דבר . בלידה והיוכן היא אמירה והיוכן
הוא דבור אמירה ויאמר אלהים הכל שרה אשתך דבור היה דבר ה' אל אברהם בברית
בין הכתרים (א) שם כאמר לא יירשך זה והביא הורש משרה : ויעש ה' לשרה
כאשר

שפתי חכמים

ודבריו עם שרה לא היה אלא לכבודה ולפייסה אמר כך וק"ל : (ש) ואין לומר שפירשו על אודות
שרה כמו על דבר אשר לא קדמו וגו' סהרו כתיב לעיל גם אזכי ודעתי וגו' ואסודך מחטוב לי
דמשמע מה שלא נתן הקב"ה כח לשמש לא היה אלא לאבימלך בלבד והכא כתיב כי עבר עבר ה'
בעד כל רחם וגו' אלא ע"כ ע"כ ע"כ דבורה של שרה עשה זה ומעשה מה שפירש'י לעיל גבי וינבע
ה' את פרעה וגו' על פי דבורה של שרה מהכא נפקא ג"כ ל' : (ת) וא"ת מה הוכחה יש
מקאן דילמא מה שפקדה עקב לפי שטעה היה המועד שקבע לו הקב"ה דאס לא עכשיו אימתי דהא
בשם כרד לילד ובראש השנה היתה הפקדה וי"ל דרש"י בעצמו תירץ זה כמה שכתב סקד כבר
קודם שרפא את אבימלך וקשה מה נא להסמוענו שקודם שרפא את אבימלך רופא את שרה אלא
ודאי שאל להסמוענו כל המבקש וכו' רא"ם : פקד הרא"ם תימא דמהכא משמע שאין כאן מקומו
דאל"כ מאי סמך פרשה זו דקאמר ואין הדבר כן סהרו ג"ט' בניסן כשר המלאך את שרה וכו' ז'
בו כפסכה פדוס וכיוצא לוט עם כנתינו וכשנעשה מעשה לוט עם כנתינו מיד כסע אברהם וישב לו
עבר וסע כלקחה שרה ועבר השם בעד כל רחם לבנות אבימלך והסתפלל אברהם עליהם ובתפסחו
ובראש השנה נפקדה שרה הרי כל הסופורים האלו נמשכים זה אחר זה על הסדר ומה זה שאמר
סקד פרשה וכו' ותירץ דהא כתיב וה' פקד את שרה דמשמע שפקד אותה קודם שרפא את אבימלך
א"כ לא היה לנקודם אלא ללמדך וכו' : (א) הקשה מהרא"ם אבל יש לתמוה למע לא סי' גבי
כאשר אמר לאברהם ולא לשרה ותירץ ואפשר מפני שאמר אמירה ויאמר אלה שרה וגו' שזו האמירה
לאברהם כאמרה לא רצה לפרש וגבי כאשר דיבר כמי לא היה כרד' לפרש משכין שאמר גבי דבר ה'
היה

אתו אלהים: חמישי וואברתם בןמאת שנה בהולד לו את יצחק בנו: ותאמר שרה צחק עשה לי אלהים כל השמע יצחקלי: ותאמר מי מלל לאברתם היניקה בנים שרה כילדתי בן לוקניו: ויגדל הילד ויגמל ויעש אברתם משתה גדול ביום הגמל אתיצחק: ותרא שרה אתבןהגר המצריית אשרילדה לאברתם מצחק: ותאמר לאברתם גרש האמה הזאת ואתבנה כי לא יירש בןהאמה הזאת עסבני עסיצחק: וירע הדבר מאד בעיני אברתם על אורת בנו: ויאמר אלהים אל אברתם אלירע בעיניך עליהנער ועלאמתך כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקלה כי ביצחק יקרא לך זרע: וגם אתבןהאמה לגוי אשרימונו כי זרעה הוא: יר וישבם

אברתם

בעל הטורים מחק ג' להרג זהו סוף ס' שהיה יורה בן חן כדי להרגו: גרש ג' נאם' הכא גרש לך כלם גרש יגרש גרש האמה וכו' ואז תגרש הלך ובטול סגרסה טרה להגר מניקה נעמסה ובטענבדו כנים והוארכו להגרסה משם:

רש"י

כאשר רבר . (ב) לאברתם: ב למועד אשר רבר אתו . דמליל יתיה אותו המועד (:). אשר דבר וקבע כשארנו לו למועד אשר אלך שרט לו שריטה ככותל ואמר לו כשתגיע חמה לשריטה זו בשנה האחרת תלך: ו יצחק לי . ששמח עלי ומדרש אגדה הרבה ערוה נפקדו עמיה הרבה חולים נתפרצו בו ביום הרבה תפלות נענו עמה ורב שחוק היה בעולם: ז מי מלל לאברתם . לשון שבה וחשיבות (ד) כמו מי פעל ועשה . מי ברא אלה . ראו מי הוא וכמה הוא גדול שומר הבטחה ומבטיח ועושה: מלל . שינה הכתוב ולא אמר דבר ג' שלו ק' כלומר לסוף מאה לאברתם: הניקה בנים שרה . ומזה בניס לשון רבים ביום השמחה הביאו השרות בניסן עמהן שהיו אומרות לא ילדה שרה אלא אסופי הביאה מן השוק והניקה אותם: ח ויגמל . לסוף כ"ד

שפתי חכמים

היה אל אברתם אלא כדי להודיע הספרם שבין ויעש ה' להם כאשר דבר ובין למועד אשר דבר שראשון סב לאברתם והשני למועד כמו שכתב אחר זה: (ב) ואת' ל' להש' לפרש זה וי' דר' ל' חש' טלח אמר הקב"ה לא יורשך זה וגומר אלא לאברתם אבל לא הבטיחו סוכים הורש מרש מ"מ ויעש ה' לשרה אפי' טלח דבר אלא לאברתם . מהרש"ל: (ג) דק' ל' למה קביו אתו בחולס היה לו לינקד בחור' ק תחת האל' דהא עם אברתם היה הדבור ועל זה פי דלתו קאי למועד ולפי שאין נוטל לשון דבור על המועד מ"ס הוכרך להסוף אשר קבעו וכו' כדי שיכול הדבור על קביעת המקום וק"ל: (ד) שאלת מי כאלת מה והיא משמשת גם למעלה וכמדו כמו מה רב טיבך

י: ה ואברתם בר מאה שנין בר אריליך ליה ית יצחק בריה: ו ואמרת שרה חרוה עבר לי יי כל דשמע יחיו לי: ו ואמרת מאן מהימן דאמר לאברתם קנים דתוניקו בגין שרה ארי ילדית בר לסבתוהי: ה ורבא רבאי ואתחטיל ועבר אברתם משתיה רבא ביומא דאתחטיל ית יצחק: ט וחות שרה ית בר הגר מצריתא דילידת לאברתם מחאיך: י ואמרת לאברתם תריך אמתא דרא וית ברה ארי לא יירת בר אמתא דרא עם ברי עם יצחק: יא ובאיש פתגמא לחורא בעיני אברתם על עיפק בריה: יב ואמר יי לאברתם לא יבאש בעיניך על עולימא ועל אמתך כל דתימר לך שרה קבל מנה ארי ביצחק ויקריו לך בגין: יג ויבא ית בר אמתא לעמא אשונייה ארי בך הוא: יד ואקדים אברתם

בצפרא

רש"י

(ה) כ"ד חש: משתה גרול . שהיו עם גדולי הדור (ו) שם ועבר ואבימלך: ט מצחק . לשון ע"א כמו שכאמר ויקומו ללחץ . ד"א לשון גלוי ערוות כמה דתימא ללחץ בי . ד"א לשון ריחיה כמה דתימא יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו וגו' . שהיה מריב עם יצחק על הירושה ואומר אני בכור ונוטל פי שנים ויוצאים בשדה ונוטל קשתו ויורה בו חכים כד"א כמתלהלה היורה זקיס וגו' ואמר הלא (ז) מלחך אני: יוד עש בני עם יצחק . מכיון שהוא בני אפילו אם אינו הגון כיצחק (ח) או הגון כיצחק אפילו אינו בני הון זה כדאי לירש עמו ק"ו עם בני עם יצחק ששתיסן בו: יא על אורות בנו . ששמע שיבא (ט) לתרבות רעה . ופשוטו על שאומרת לו לשלחו: יב שמע

שפתי חכמים

טיבך מה גדלו מעשיך ר"א . וי"ב דאי כפשוטי מה אמרה מו מלל הלא הקב"ה מלל אלא לשון שבה וכו': (ה) מהרש"ל למה לא קביו ותתל אלא ויגמל הולד מעמנו לפי שהיה לסוף כ"ד חדשים שקיביו מעמנו פוסק מלינק סמואם נחלב אמו עכ"ל: (ו) בוי' הרא"ש דמאי כ"מ אם היתה הספודה גדולה בניס או נאכשים רבים המספר אל להודיע סגדולי עולם היו עם: (ז) (מ"ט) דאי רק א' ה"ל' כדאי מהו אלא אמר לשון כולל מחק דמשמע כולבו כדדרי הוו ביה וק"ל . והקשה הרא"ש ואמר אם כדדרי הרב הא דאמר הקב"ה עכשוו מה הוא דקוץ או רבע . והא איך רשע כמובו וי"ל טעל אוחיו עון שקטרגו עליו אמר מהו וכו' ומה שאין זה דומה לכן סורר ואמרה מכוס דבן סורה ומיקם החולל לפסות דכרים המביאים אותו לידו חיוב מיקם לבסוף אבל ושמעאל לא עשה ענין המביא אותו למות נצמח עכ"ל: (ח) (מ"ט) דאל"כ ב"ס עם ל"ל ה"ל' עם בני יצחק אלא בא לומר מעלת בני בלבד כדאי טלח לירש ושמעאל עמו וכן מעלת יצחק בלבד כדאי וק"ל ודלח כתו': (ט) (מ"ט) הניא מדרש ופשוטו דלפשוטו לבד קשה שהקב"ה א"ל אלירע בעיניך על הנער ועל אמתך ש"מ שרע בעיניו ג"כ על אמתו ולמה אמר וירע וגו' על אודות בנו לבד לכן פירש וכו' ר"ל שיבא לת"ר דום לא טיבך גבי אמתו ואו לאו פשוטו קשה מאי קאמר הקב"ה אל ירע וגו' על הנער וגו' כל אשר תאמר אליך שרה וגו' מאי טיבך אמירת טרה לכמוע בקולה לענין יבא לת"ר גס כ"ט

אברהם ויבקר ויקח להם וחמת מים ויתן אל הגר שם על-
שכמה ואת הילד וישלחה ותלך ותתע במדבר באר
שבע : טו ויכלו המים מן החמת ותשלך את הילד תחת
אחד השיחים : טז ותלך ותשב לה מנגד הרחק כמטחוי
קשת כי אמרה אל-אראה במות הילד ותשב מנגד ותשא
את-קלה ותבק : יז וישמע אלהים את-קול הנער ויקרא
מלאך אלהים אל-הגר מן השמים ויאמר לה מה-לך הגר
אל-תיראי כי-שמע אלהים את-קול הנער באשר הוא-ישם :

קומי

בעל הטורים ויכלו ג' כמס' הכא . ויכלו באסם קקיס . ויכלו בבסס ימי כיון שכלו המים
ימי כלו ויכלו בבסס סמוקת במא מגובס מאד :

רש"י

יב שמע בקולה . למדנו (י) שנס היא היתה נביאה : יד להם וחמת מים . ולא כסף
וזהב לפי שהיה שונאו (כ) על שיצא לתרבות רעה : ואת הילד . אף הילד שם על
שכמה (ל) שהכניסה בו טרה עין רעה ואחותו חמה ולא יכול לילך בתגליו : ותלך
ותתע . חזרה (מ) לגלגלי בית אביה : טז ויכלו המים . לפי שדרך חוליס (ג) לשתות
הרבה : טז מנגד . (ס) מרחוק : כמטחוי קשת . כשתי טיחות והוא לשון יריית חץ
בלשון משנה שהטיח באשתו על שם שהזרע יורה כחץ וא"ת היה לו לכתוב כמטחי
קשת משפט הוי"ו ליכנס לכאן כמו בחגוי הסלע מנורת והיתה אדמת יהודה למזכיר
לחגא ומנורת יחגורו וינעו כשכור וכן קלוי ארץ מנורת קלס : ותשב מנגד . כיון
שקרב

שפתי חכמים

כי בוצח וגו' אינו שייך לשלא ירע בעיניו ויציא לת"ר לכך הוצרך גם לפשוטו וכו' וכראה מזו
שניהם ב"ש על אודות בנו שהוא כסול כי תינח אודות ג' פירושו כמו על זכ"ש על ל"ל וכו' על
בנו כמ"ס א"כ אל ירע בעיניך על הכער ולא כתיב על אודות הכער אלא להורות שהרע בעיניו ב'
דברים ועל הגרושין לבד אמר הקב"ה אל ירע וגו' : (י) (ממ"ט) דיוק הל"ל שמע לדברים כמ"ס
כל אשר תאמר או שמע אליה כדרך המקרא והיה אם כמותו תאמרו על מ"טוי וע"ך דקול בלא דיבור
הוא רק הכרת קול בעלמא ומה שייך לזכית להכרת קול לבד ל"ס בקול רוח הקדש להורות שיהיה לא
דברה מעצמה כלום אלא מקול רוח הקודש ודומה לו קצת שימוש לשון יבאה בת קול מ"ה כמו דרשו
בני אדם"ר על פסוק לקול אשךך שהיתה מוללת עליו בקולה וכו' וק"ל : (כ) ולפשוטו שלא יא
למרבנות רעה למה לא נתן לו כסף וזהב י"ל דאברהם היה סבור במועט זמן אחר שיצא הרגו
מטרה אבינו אצלו מהר"ל : ולפי פירושו (מהרמ"ט) לעיל בסיומן ח' לק"מ לפי שאין הפסג חולק
על המדרש והוצרך לשניהם ע"ס אצל תירוח מהר"ל אינו כיון דאם כן הו"ל לרש"י לכתוב טעם
מהר"ל שרצה להשינו וכו' דמספיק לפשוטו ולמדרשו ולא הו"ל לרש"י לכתוב רק הטעם שמשפיק
למדרשו לבד ודו"ק : (ל) דקרא את הילד קאי אדמסיך ליה ולא על ויתן אל הגר דאם לא כן שס
על שכמה אף הילד היה ליה למכתב בהדיא ותפאחו ומשלך את הילד וגו' : (מ) (ממ"ט) דיוק ותלך
ושמע לדעתה ולרמזו כהוראת לשון הליכה בכל מקום ואח"כ אמר ותתע משמע שלא ידעה
להיכן

בצפרא ונסיב לחמא ורוקבא דמיא ויתב להגר שוי על-
בתפה ונת רביא ושלחה ואזלת וטעת במדברא באר שבע :
טו וישלימו מיא מן רוקבא ורמת נת רביא תחות חר מן
אילניא : טז ואזלת ויחיבת לה מקביל ארחיקת כמינר בקשתא
ארי אמרת לא אחוי במוותיה דרביא ויחיבת מקביל וארימת
ית קלה ובקת : יז וישמע קדם יי נת קליה דרביא וקרא
מלאכא ביי להגר מן שמיא ואמר לה מר ליד הגר ר"ה
תדחליו ארי שמיע קדם יי לקליה דרביא באמר דהוא תמן :

קומי

רש"י

שקרב למות הוסיפה להתרחק : יז את קול הנער . מכאן עיפה תפלת החולה
(ע) מתפלת אחרים עליו והיא קודמת להתקבל : באשר הוא שם . לפי מעשים
שהוא עושה עכשיו הוא כדון (פ) ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות . לפי שהיו מלאכי
השרת מקטרגים ואומרים רבונו של עולם מי שעתיד ורעו (צ) להמית בניך בזמא
אתה

שפתי חכמים

להיכן תלך שהיסק תועה במדבר ואם כן הוי תרו מולי דספרו אהדדי וא"ל מתחילה ותלך קודם
שהיסק תועה ואחר כך ותקע וגומר דא"כ ותלך ל"ל פשוטא שהלכה מתחילה בלא תעוד דררר עדיין
ותו דכוינת הכתוב לומר שתתקע במדבר ועי"כ לא היה לה זיוס ושאר הספור אבל א"ל שהלכה
בדרך ל"ס שותקע היה בכיוונה וז"ל ותלך ותקע שהלכה לתעוד בכיוונה דהיינו שחזרה וכו' ומה
שאר על ותקע הוא ע"ז ולא על ויהי כאשר הקענו וגו' לפי שת"א כד טעו עממא בטר ע"ז וכו' :
(ג) (ממ"ט) דיוק דהל"ל ויכלו הלחם והמים כמ"ס תחילה ויקח לחם וחמת מים ויתן וגו' דמסתמא
נתן אברהם האכילה והסמיה לפי ערך הראוי זה לזה א"כ היה ראוי להיות שניהם כלום כפעם אחר
ביום ל"ס שגא להורות ששקב יותר אדאי ולא לפי ערך האכילה והיובו לפי שדרך חוליס וכו' ולכ"א
ויכלו המים ולא הלחם (כח"ו) כ"ל דס"ל מדלא כתוב ולא היה עוד מים לטקות לדשון ויכלו משמע
תפאוס שלא בעונתו : (ס) לא לשון נגד כשפוטו דמאי כ מ כזה דכשלמא לפירוט מרחוק א"ש שנתן
הפסוק אח"כ הטעם כי אמרה וגו' אל אראה וגומר ותו מנינו שויקו ה' לכנדי תמיד שהוא לשון כוכב
וע"כ הוא לשון קירוב וכאן אמר אח"כ כרחק וגומר והם דברים סותרים ל"ס דמנגד כמ"ס הוא
בסיפך כמו מן נגד שהמ"ס בחיר"ק פי' כמו מן ור"ל שלא ישבנו כוכב הילד בקרבו אלא מרחוק
הרחק כמטחוי וגו' ודו"ק : (ע) ר"ל אל גס היא בכתה כדכתיב ותשא את קולה ותקד ולמה לא שמע
קולה והא דאמרי"ב כס' דכרבות ולוקים ר"י לכפסיה ומני און חנוש מקור עצמו מניח האסרוין
ג"ל טעם דלא מני מכוין אבל אי מכוין וכו' טפי עדיף : ר"ל : (פ) מה שקשה מכאן על גן סורר
ומורה שיהיו נידון ע"ס סוכו בפרשת כי תבא אפרטנו בס"ד . כתב הר"ם א"ל יש לתמוה למה לא
קטרנו עליו מאותן עבירות שבידו וקטרנו עליו מאותן עבירות שפקיד לעשותם ולא הוא אלא בניו
ותירץ ושמי"ל שהאנדה הזאת אחיא אליה דר"ש דפליג עלייהו דר"ע ושאר הדורשין שדרשו קרא
דמנחך לגנאי א"ל בעיני כראה שדחוק הוא שנאמר מדרשות חלוקות הן אם לא שהוא מפורש בהדיא
שכן הן לכן כראה שלא היו יסובין לקטרנו עליו ממששים שבידו כי אין ב"ד ש"מ מענישין את מנן
כ' שכה ומעלה ולישמעאל לא היה כי אם י"ז שכה והא דלא קטרנו ממעשים שבידו ע"ס הפקיד י"ל
דמעשים שבידו עכשיו עשה תשובה סוף ימיו כמו שפירש"י לקמן בפרשת חיי טרה בני ויקברו אותו
ותקן וישמעאל ודו"ק ל"ל : (צ) וא"ת והא כתוב לא ויתמו אבות על בניו י"ל שהקב"ה שאל למלאכי
השרת

באר שבע כי שם נשבעו שניהם : לב ויכרתו ברית בבאר שבע ויקם אבימלך ופיכל שר צבאו וישבו אל ארץ פלשתים : ל וישע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם יהוה אל עולם : לו ויגד אברהם בארץ פלשתים ימים רבים : פ שביעי כב * ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם ויאמר אליו אברהם ויאמר הנני : ב ויאמר קחנא את בניך אשר אהבת את יצחק ולך לך אל ארץ המוריה והעלהו שם לעלה על אחר ההרים אשר אמר אליך : ג וישכם אברהם בבקר ויחבש את חמרו ויקח את שני נעריו אמו ואת יצחק בנו ויבקע עצי עלה

ויקם

בעל הטורים אל ארץ המוריה גימ' ירושלם : רש"י

כל מי שיתראה על הבאר (ר) ויעלו המים לקראתו שלו היו ועלו לקראת אברהם : רג אשל . רב ושמואל חד אמר פרסם להביא ממנו פירות לאורחים בסעודה . וחד אמר פונדק להכנסיה וכו כל מיני פירות . ומיניו לשון נטיעה בזהלים שכאמר וישע אהלי אפדנו : ויקרא עם וגו' . על ידי אותו אשל הוקרא שמו של הקב"ה אלוה לכל העולם לאחר שאוכליו ושותים אומר להם בדרכו למי שאכלתם משלו סבורים אתם שמשלי אכלתם משל מי שאמר והיה העולם אכלתם : לד ימים רבים . מרובים על של חברון . בחברון עשה כ"ה שנה וכאן כ"ו שהרי בן ע"ה שנה היה כלאהו מחרן אותה שנה ויבא וישב באלוני מנרה שלא מנינו קודם לכן שנתישב אלא שם . שכל מקומותיו היה באורח חונה וכוסע והולך שנאמר ויעבור אברהם . ויעתק משם . והיה רעב . וירד אברהם מצרימה . ובמגרים לא עשה אלא שלשה חדשים שהרי שלחו פרעה מיד וילך למסעיו עד ויבא וישב באלוני מנרה אשר בחברון שם ישב עד שנהפכה סדום מיד וישע משם אברהם מפני בושה של לוט ובה לארץ פלשתים וכן תשעים ותשעה שנה היה שהרי בשלישי למילתו באו אללו המלאכים הרי כ"ה שנה וכאן כתיב ימים רבים מרובים על הראשונים ולא בא הכתוב לסתום אלא לפרש ואם היו מרובים עליהם שתי שנים או יותר היה מפרסם ועל כרחך אינם יתרים יותר משנה הרי כ"ו שנה מיד יבא משם וחזר לחברון ואותה שנה קדמה לפני עקידתו של (ש) יצחק שתיים עשרה שנה . כך הוא בסדר עולם : א אחר הרברים האלה . יש מרבתינו אומרים

שפתי חכמים

מפני שהוא לשון נקבה כי עדה לנקבה כמו עד לזכר : (ר) דאל"כ איך הוכיח זה דאין לומר ע"י עדים א"כ מאי טעם דעבדו אברהם שלא תבעו לפני אבימלך שהרי הוה להם עדים וק"ל : (ש) מה שצריך לפרש זאת משום פסוק שלאחריו שכתוב ויהי אחר הדברים האלה וגומר שהוא סיוף דכל מקום שכתב אחר הוא סמוך כדפירש"י בפרשתך לך לך וזה היה י"ב שנה אחרי כן ואם כן

באר שבע ארני תמן קנימו תרגוהון : לב ויגדו קניים בבאר שבע וקם אבימלך ופיכל רב חיליה ותכו לארע פלשתאי : ל ונציב אילנא בבאר שבע וצלו תמן בשמא דני אלהא דעלמא : לו ואתותב אברהם בארע פלשתאי יומין סגיאין : א ותורה בתר פתנמיא האלון וני נפי ית אברהם ויאמר ליה אברהם ויאמר הא אנא : ב ויאמר דבר בען ית ברך ית יחידך די בחמקא ית יצחק ואיזיל לך לארעא פולחנא ואסקוה קדמי תמן לעלתא על חר מן טובינא די אימר לך : ג ואקדים אברהם בצפריא וודו ית חמריה ודבר ית חרין עירמוריו עמיה ית יצחק בריה וצלה אעי לעלתא

ויקם

רש"י

אומרים אחר דבריו של שטן שהיה מקטרנ ואומר מכל סעודה שעשה אברהם לא הקריב לפניך פר אחד או חיל אחד אמר לו כלום עשה אלא בשביל בנו אלו הייתי אומר לו זבח אותו לפני לא היה מעכב . וי"א אחר דבריו של ישמעאל שהיה מתפאר על יצחק שמל בן י"ג שנה ולא מוחה אמר לו יצחק באבר אחד אתה מיראני אלו אמר לי הקב"ה זבח עמך לפני לא הייתי מעכב : הנני . כך היא עניינתם של חסידים לשון ענוה הוא ולשון זיומן : ב קח נא . אין כא אלא לשון בקשה (ת) אמר לו בבקשה מנך עמוד לי בוו הנסיון שלא יאמרו הראשונות לא היה בהן ממש : את בך . אמר לו שני בנים יש לי אמר לו את יחידך אמר לו זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו אמר לו אשר אהבת אמר לו שניהם אני אוהב אמר לו את יצחק . ולמה לא גילה לו מתחלה שלא לערבבו פתאום (א) ותווח דעתו עליו ותטרף וכדי לחשב עליו את המנוה וליתן לו שכר על כל דבור ודבור : ארץ המוריה . ירושלים וכן בדברי הימים לבנות את בית ה' בירושלים בהר המוריה . ורבתינו פירשו על שם שמשם הוראה יוצאה לישראל . והאקלום תרגמו על שם עבודת הקטרת שיש בו מר נרד ושאר בשמים : והעלהו לא אמר שחטפו לפי שלא היה חפץ הקב"ה לשחטו אלא להעלהו להר לעשותו עולה ומשהעלהו אמר לו הורידהו : אחר ההרים . הקב"ה מתהא הצדיקים ואחר כך מגלה להם וכל זה כדי להרבות סכרן וכן אל הארץ אשר אראך וכן ביונה וקרא עליה את הקריאה : ג וישבט . מזדו למנוה : ויחבש . הוא בעלמו ולא לזה לאחד מעבדיו

שפתי חכמים

כן למע באמר אחר לך מפרש אחר דבריו של שטן וכו' ולא אחר הדברים שהיו בון אברהם לאבימלך דסמוך ליה : (ת) פירש אין נא האמור כאן אלא לשון בקשה דהא מנינו בכמה מקומות נא שאינו לשון בקשה דהא ס : (א) כדו שלא יאמרו הקב"ה סטריף דעתו ולכך עשה אהל או לא היה מטורף בדעתו גר צדק לארעא פולחנא . עיון מה שפירש"י בדברי האקלום והרמב"ן טען עליו ופי' שכוונת האקלום אל המקום אשר יעבדו סם האלטים כי הר המוריה הוא המקום הנבחר מיוחד הראשונים ושם הקריבו אדם ובה כדאיתא במדרש אלא שפי' רמב"ן בלמק מוריה לדעת האקלום דחוק קצת ויותר היה כלע"ד לפרש מלשון מרות ואדנות : וצלה אעי לעלתא . דומה לו כל עברי ש"ה יד 14 ונלחו

וַיִּקַּם וַיֵּלֶךְ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַרְלוּ הָאֱלֹהִים : (ר ב' יוֹם
הַשְּׁלִישִׁי וַיֵּשֶׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיִּרְא אֶת־הַמָּקוֹם מֵרַחֵק :
וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־נַעֲרָיו שְׁבוּ־לַכֶּם פֹּה עִם־הַחֲמוֹר וְאֲנִי
וְהַנַּעַר נִלְכֶה עַרְבֵי־הָעֵרְבָה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנִשְׁבַּח אֱלֹהֵיכֶם : ו וַיִּקַּח
אַבְרָהָם אֶת־עֵצֵי הָעֵלֶה וַיִּשֶׂם עַל־יִצְחָק בְּנֵו וַיִּקַּח בִּידּוֹ אֶת־
הָאֵשׁ וְאֶת־הַמֶּאֱכָלֶת וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו : ז וַיֹּאמֶר יִצְחָק
אֶל־אַבְרָהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הֲנִנִי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה
הָאֵשׁ וְהָעֵצִים וְאִי־הָשֵׁה לַעֲלֶה : ח וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם
אֱלֹהִים יִרְאֵה־לּוֹ הֵשֵׁה לַעֲלֶה בְנִי וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו : ((
ט וַיָּבֹאוּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַרְלוּ הָאֱלֹהִים וַיִּבֶן שָׁם אַבְרָהָם
אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת־הָעֵצִים וַיַּעֲקֹד אֶת־יִצְחָק בְּנֵו וַיִּשֶׂם
אֹתוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל לַעֲצִים : י וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת־יִידּוֹ
וַיִּקַּח אֶת־הַמֶּאֱכָלֶת לִישְׁחַט אֶת־בְּנֵו : יא וַיִּקְרָא אֱלֹזוֹ
מִלֶּאֶךָ יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם ו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר

הנגי

בעל השורים את המקום ג' זה ירושלים : מרחק חסר קרי בים מרחיק שהטען היה מרחיק
את המקום מלפניהם : לשחט ב' נמסרה כפא . ויודך לשחט את העלה כפר
יחזקאל ג' קרבנות שאלו לזמדים עניונו קרבנות מאברהם כדאמר' כופקים היו את התמיד יד
ורגל כעקדת יצחק בן אברהם : ויקרא אליו מלאך ה' מן השמים : ס' ג' מיכאל היה (ע"ה) :

רש"י

ומעבדיו שהאבהם מקלקלת השורה : את שני נעריו . ישמעאל ואליעזר שאין אדם
חשוב ראוי ללכת לדרך (ב) בלא שני אנשים שאם יבטור האחד לנקביו ויתרחק
יהיה השני עמו : ויבקע . תרגום ואלח כמו ואלחו הירדן (ג) לשון ביקוע פינדר"ה
בלעו : ד ביום השלישי . למה איחר מלהראותו מיד כדי שלא יאמרו הממו וערכבו
פתאום וטרף דעתו ואלו היה לו שהיה להמלך אל לבו לא היה עושה : וירא את
המקום . ראה ענין קשור על ההר : ה' ער בה . כלומר דרך מועט למקום אשר לפניו
ומדרש

שפתי חכמים

נדעתו לא היה עושה : (כח"י) וז' דבטעמא קמא לא סגי דא"כ ה"ל ל' את בכך יחודך אשר אהבת
ומדאמר את את ש' מ לחלק אהא וביינו שבכל פעם הסיב הקב"ה על שאלת אברהם ובטעמא בתרא
לחוד לא סגי דא"כ ה"ל ל' חושבא קח את יצחק את בכך את יחודך אשר אהבת דהו כונו חיוב
מזב' : (ב) וכי לא היו לו אלא שני נערים אלא נעריו המיוחדים לו שהם ישמעאל ואליעזר . ענין
לקמן בפרשת בלק מה שפירשתי גבי שני נערים דבלעם למה טויה רש"י פירוש דהסא מוסא .
ומהר"ל פירש דבלעם שהיה רחוק גבוה והיה כריך לשמוע פי' שהיו משמשים זה את זה אבל
אברהם

וַיִּקַּם וַיֵּאֲזַל לְאַתְרָא דִּי אָמַר לִיהּ יי : ה בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה וַיִּקַּח
אַבְרָהָם ית עֵינָיו וַיִּחַא ית אַתְרָא מֵרַחֵיק : ה וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם
לְעוֹלָמְיוּדְהִי אֹרְיִכוֹ לְכוּן הָכָא עִם חֲמָא וְאֲנָא וְעוֹלָמָא נְתַמְטִי
עַד בָּא וְנִסְגֹּד וְנִתּוּב לְנִתְכוּן : ו וְנִסִּיב אַבְרָהָם ית אֵעִי הַעֲלֵתָא
וְשׁוּי עַל יִצְחָק בְּרִיהּ וְנִסִּיב בִּידֵיהּ ית אֲשֵׁתָא וַיִּת סְבִינָא וְאֲזַל
תְּרוּוּהוּן בְּתָרָא : ז וַיֹּאמֶר יִצְחָק לְאַבְרָהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי
וַיֹּאמֶר הָא אֲנָא בְרִי וַיֹּאמֶר הָא אֲשֵׁתָא וְאֵעִיָּא וְאֵן אֲמָרָא לַעֲלֵתָא :
ח וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם קְרָם יי גְּלִי לִיהּ אֲמָרָא לַעֲלֵתָא בְרִי וְאֲזַל
תְּרוּוּהוּן בְּתָרָא : ט וְאֲתָו לְאַתְרָא דִּי אָמַר לִיהּ יי וּבְנָא
תְּמָן אַבְרָהָם ית מִדְּבָחָא וְסַדְר ית אֵעִיָּא וְעַקְר ית יִצְחָק בְּרִיהּ
וְשׁוּי יְמִיהּ עַל מִדְּבָחָא עֵיל מִן אֵעִיָּא : י וְאִישִׁיט אַבְרָהָם
יֵת יְדִיהּ וְנִסִּיב ית סְבִינָא לְמִיבָס ית בְּרִיהּ : יא וַיִּקְרָא לִיהּ
מִלֶּאֶכָא בְּי מִן שָׁמַיָּא וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר

הא

רש"י

ומדרש אגדה הראה היכן הוא מה שאמר לי המקום כה יהיה ורעך : ונשובה .
נתנבא שישובו שניהם : ו המאכלת . סכין על שם שאוכלת את הבשר כמה
דתימא וחרבי תאכל בשר . ושמכשרת בשר לאכילה . ד"ה זאת נקראת מאכלת
(ד) על שם שישראל אוכלין מתן סכרה : וילבו שניהם יחדיו . אברהם שהיה יודע
שהולך לשחוט את בנו היה הולך ברכון ושמה כיצחק שלא היה מרגיש בדבר :
ח יראה לו השם . כלומר יראה ויבחר לו השם והס' ה'ין שם לעולה בני ואף על פי
שהבין יצחק שהוא הולך לישחט וילכו שניהם יחדו בלב שוה : ט ויעקר . ידיו ורגליו
מאחריו הידים והרגלים ביחד היא עקידה והוא לשון עקודים שהיו קרסוליהם לבנים
מקום שעוקדים אותן בו היה נכר : יא אברהם אברהם . לשון חכה הוא שכופל את
שמו

שפתי חכמים

אברהם שהיה רחוק נמוכה לא היה כריך לשמוע שהיה משמש את עצמו רק שלא יחידו אם
יצטרך אחד מנעריו לנקביו משום הכי לקח שני נערים עמו לכך פירש טעם זה עכ"ל : (ג) ויראה
לי דלזכו מביא ראיה מן התרגום אלא כל לפרש דלחא כמו לשון ביקוע כדאשכחן ואלחו את הירדן ;
(ד) והא דכריך לב' טעמים דלפי טעם א' ק' לקרוא אותו מאכלת ל"פ שמכשר ולטעם זה לחוד
ק' לקרא אותו סכין כמשמעו ל"פ עוד ע"ש שישראל וכו' (ממ"ט) והא דלא סגי בפי' בקרא לחוד
דלפ"ז

גר צדק

וכלחו את הירדן : קרם ה' גלי ליה אימרא . י"ס שמוחקין מלת ליה כי אין אנקלום משתמש
במלת ליה כלפי מעלה אלא במלת קדם כמו קרם לי כל כבור חקדים קדמו אך יש הפרש קצת כי
לו שבכח הוא כמו לעצמו וה"ל לומר לבני דודים קדמיהם ובלבד לבני אחרים תופס דרך כבוד
לקרנם קדם כמו קדם לי וגו' שאחרים מקדישים וכו' ;

הנני : יב ויאמר אליה שלח ידך אליהנער ואריתעש לו מאומה כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ולא חשבת את-בנך את-יחידך ממני : יג וישא אברהם את-עיניו וירא והנה-איל אחר נאחו בסבך בקרניו וילך אברהם ויקח את-האיל ויעלהו לעלה תחת בנו : יד ויקרא אברהם שם-המקום ההוא יהוה ויראה אשר יאמר היום בהר יהוה יראה : טו ויקרא מלאך יהוה אר-אברהם שנית מן השמים : טז ויאמר בי נשבעתי נאס-יהוה כי יען אשר עשית את-הדבר הזה ולא חשבת את-בנך את-יחידך : יז כי-ברך אברכה והרבה ארבה את-זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר ער-שפת הים וירש זרעך את שער איביו : יח והתברכו בזרעך כל גווי הארץ עקב אשר שמעת בקלי : יט וישב אברהם אל-נערו ויקמו וילכו יחדו אל-באר

שבע

בעל הטורים סה"ג כח"ב בתכ"ך • בקורה כה"ה יראה • כנבואים לבא כה"ה בנעוה • כפקודים מו ועלה כה"ה כנגד ג' דגלים שעלוה כה"ה הרלב : זרעך ג' פ"ב מקוב כפרסה זרעך כנגד ג' פעמים שנקראו ישראל זרע • זרע כרך ה' גימ' זרע אברהם • זרע קדש מכנה כנגד זחק שקדש שמו של הקב"ה כלו זרע אמת כנגד זעקב שהיה מתקן שלמה והיונו דקקוב תקן אמת ליעקב :

רש"י

שמו : יב אל תשלח • לשחוט אמר לו אם כן לחנם באתי לכאן אעשה בו חבלה ואזיף ממנו מעט דם (ה) אמר לו אל תעש לו מאומה אל תעש בו מוס : כי עתה ידעתי • א"ר אבא אמר ליה אברהם הפרש לפניך את שיחתי • אתמול אמרת לי כי ביוצחק יקרא לך זרע וחזרת ואמרת קח נח את בנך עכשיו אתה אומר לי אל תשלח ידך א הנער • אמר לו הקב"ה לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא חסנה כשאמרתי לך כך ומוצא שפתי לא חסנה לא אמרתי לך שחטתה אלא העלהו אסקתיה אחתיה : כי עתה ידעתי • מעתה יש לי מה להשיב לטען ולאומות התמהים מה היא חבתי אלך יש לי שתתן פה עכשיו שראוים כי ירא אלהים אתה : יג והנה איל • מוכן היה לכך משעת

שפתי חכמים

דלפ"א ח"ש שנקרא מאכלת ולא אוכלת ולא סכין דח"ב קשה דה"א הודיעה של המאכלת מורה על דבר ידוע כבר והא עד הכה לא היה לסכין שם מאכלת כלל מעולם רק עכשיו ע"י מעשה זה קורא אותו הספוק כך לכך הוצרך לפרש גם כן לטעם ח' שאוכלת וסמכרת וכו' וא"כ הוא שם לכל סכין : (ה) וקשה וכי הובאת דם מוס אלא ו"ל אברהם אמר אזיף דם ואקריב אותו ח"ל הקב"ה אל תוא

הא אני : יב ויאמר לא תושיט ידך לעולימא וליא תעביד ליה מדעם ארי כען ידעית ארי דחלא בני את ולא מנעת ית בך ית יחידך מיני : יג ויקח אברהם ית עינוהו בחר אליו והוא והא דברא חרא אחיר באלנא בקרנוהו ואזל אברהם ונסיב ית דכרא ואסקיה לעלתא חלף כריה : יד ופלח וצלי אברהם תמן בארתא ההוא ויאמר קדם יי הקא והון פלחין דריא בכון ותאמר ביומא הדין בטורא הדין אברהם קדם יי פלח : טו וקרא מלאכא דיי לאברהם תננות מן שמיא : טז ויאמר בממרי קיימית אמר יי ארי חלף די עבדת ית פתגמא הדין ולא מנעת ית בך ית יחידך : יז ארי ברבא אברכינד ואסנארה אסגי ית בנך ככוכבי שמיא וכחלא די על כיה ימא וירחון בנך ית קרוי סנאיהון : יח ויחברכון בדיל בנך כל עממי ארעה חלף די קבלתא לממרי : יט וירב אברהם לות עולימוהו וקמו ואזלו בחרא לבאר

שבע

רש"י

(ו) משעת ימי בראשית : אחר • אחר ש"ל המלך (ז) א תשלח ידך ראהו כשהוא נאחו והוא שמתרגמין וקח אברהם עינוהו בחר אליו • בסבך • אילן : בקרניו • ססיה רן אלל אברהם (ח) והשטן סוככו ומערככו בזלכות : תחת בנו • מאחר שכתוב ויעלהו לעולה לא חסר המקרא כלום ומה תחת בנו על כל עבודה שעשה ממנו היה מתפלל ואומר יהי רצון שתהא זו כאלו היא עשויה בבני כאלו בני שחוט כלו דמו זרוק כאלו הוא מופשט כאלו הוא נקטר ועשה דשן : יד ה' יראה • פשוטו כתרגומו ה' יבחר ויראה לו את המקום הזה להשרות בו שכינתו ולהקריב כאן קרבנות : אשר יאמר היום • שיאמרו לימי הדורות עליו כהר זה יראה הקב"ה לעמו : היום • הימים העתידיים כמו עד היום הזה שבכל המקרא שכל הדורות הבאים הקוראים את המקרא הזה אומרים עד היום הזה עד יום שעומדים בו • ומדרש אנדה ה' יראה עקידה זו לסלוח לישראל בכל שנה ולהגילם מן הפורענות כדי שיאמר היום הזה בכל דורות הבאים כהר ה' יראה אפרו של יצחק עבור ועומד לכפרה : יז ברך אברך : אחת לב

שפתי חכמים

תוא ממנו דם ואברהם סבר שלא די בהובאת דם ח"ל ח"ב אקריב ממנו אבר ח"ל אל תעשה בו מוס מהרש"ל : (ז) דהוה לוי לכתוב וירא איל • אחר נאחו והכס למע לי חלא תלמד ססיה מוכן לכך וכו' : (ח) כלומר דאחר קאי אדלעיל ואין כאן מקומו וס"ק וישא אברהם את עינוהו אחר קראו וירא והכס איל נאחו ועל זה מביא רמיה מן התרגום שהרי תרגם וקוף • אברהם עינוהו בחר אליו ור"ל אחר אלה : (ח) (מת"ש) כיוון שאמר נאחו לטון יחיד וע"כ ג"ל דקאי על האיל אם כן בקרניו ל"ל

גר צדק

והוא והא דברא חרא • י"ס באינס גורסים חרא ואס באמת יוסוף אבקלום מלה זו אין הזמן התקום (י"ד)

שבע וישב אברהם בכאר שבע : פ מפטיר
כ ויהי אחרי הדברים האלה ויגד לאברהם לאמר הנה
ילדה מלכה גסה הוא בנים לנחור אחיך : כא את עוין בלרו
ואת בנו אחיו ואת קמואל אבי ארם : כב ואת כשד ואת
חזו ואת פלדש ואת ידלף ואת בתואל : כג ובתואל ילד
את רבקה שמנה אלה ילדה מלכה לנחור אחי אברהם :
כד ופילגשו ושמה ראומה ותלד גסה הוא את טבח ואת
גחם ואת תחש ואת מעכה : פ פ פ

כג א ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים
שני חיי שרה : ב ותמת שרה בקרית ארבע הוא חברון
בארץ כנען ויבא אברהם לספד לשרה ולבכתה : ג ויקם
כ ועירא אברהם

בעל הטורים ויהיו מכין ויהיו היו עקר שנותיה מסובלך יחזק דעת ב' היתה כסובלך וכל
ימים קב' ז : ולבכתה כף קטנה שלא ככה אל מעט לפי שזקנה היתה א' כ שהיתה
כמו גורמת מיתה שם סרה דין וע' כ כעטסה היא תחלה והמאכד עצמו לדעת אין מספידין אותו :

רש"י

לאב (ט) ואחת לבן : והרבה ארבה . אחת לאב ואחת לבן : יט וישב אברהם בכאר
שבע . לא ישיבה ממש שהרי בחברון היה יושב שנים עשר שנים לפני עקידתו של
יחזק יוא מבאר שבע והלך לו לחברון כמו שאמר ויגד אברהם בארץ פלשתים ימים
רבים מרובים משל חברון הראשונים והם ששה ועשרים שנה כמו שפירשנו למעלה :
ב אחרי הרברים האלה ויגד וגי . בשוכו מהר המוריה היה אברהם מהרהר ואומר
אלו היה בני שחוט כבר היה הולך בלא בנים היה לי להשיאו אשה מבנות ענר אשכול
וממרה בשור הקב' ה שגולדה רבקה בת זוגו והיו הדברים האלה (י) ההורו דברים
שהיו על ידי עקידה : גם היא . אף היא השוות משפחותיה למשפחות אברהם שנים
עשר מה אברהם שבתים שיאלו מועקב שמנה בני הנבירות וארבעה בני שפחות
אף אלו שמנה בני הנבירות וארבעה בני פלגש : כג ובתואל ילד את רבקה . כל
היוחסין הללו לא נכתבו אלא בשביל פסוק זה :

פ' חיי שרה

שפתי חכמים

ל"פ לסודות שהיה פני האול דהיונו קריו לקראת פני אברהם שהיה רץ כדי להקריבו והסטן
סובכו כדי לעכבו ואסתר שגם מהר"ם כיון לזה ע"ס : (ט) (כח') ונ"ל דה"ב ששני הנרות ליחזק
אחד בזכות עצמו ואחד בזכות אברהם וזה אחד לאב ואחד לבן : (י) כתב הרא"ם ולא ידעתי מני
הבריות לרש"י ז"ל לביתו פשוטו של מקרא שהוא מורה על הדברים האמורים למעלה ככראה
ממלת האלה שסם דברי המלך שהנטיחו בהרבה ארנה ונקטער אחר הדברים ההם בנת זוגו של
יחזק ולבנת אחרי המדרש של ההורו דברים שלא נזכרו בכתוב כלל וכו' עד ובשרו הקב' שגולדה
רבקה

שבע וייתב אברהם בכאר שבע : כ ותהו בחר פתגמיה האלין
ואתחוא לאברהם למימר הא ילידת מלכה אף היא בנין לנחור
אחיק : כא ית עוין בוכריה ויר כזו אחוריה וית קמואל אבותיה
דארם : כב וית כשד וית חזו וית פלדש וית ידלף וית בתואל :
כג ובתואל אוליד ית רבקה המנייה אלין ולידת מלכה לנחור
אחוריה דאברהם : כד וליחניתיה ושמה ראומה ולידת אף היא
ית טבח וית גחם וית תחש וית מעכה :

א ויהיו חיי שרה מאה ועשרין ושבע שנים ויגד חיי שרה :
ב ומימת שרה בקרית ארבע היא חברון בארעא רבנען
ואתא אברהם למספדה לשרה ולמכבה : ג ויקם
אברהם

רש"י

פרשת חיי שרה

א ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים . לכך נכתב שנה ככל
כלל וכלל לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו (א) בת מאה כבת כ' לחטא
(ב) מה בת כ' לא חטאה שהרי אינה בת עונשין (ג) אף בת מאה בלא חטא וכת כ'
כבת שבעה ליופי : שני חיי שרה . כלן שוין לטובה : ב בקרית ארבע . על שם
ארבעה

שפתי חכמים

רבקה דמשמע מיד אף על פי שכתוב אחרי ורש"י ז"ל כתב בכמה מקומות כ"מ שאמר אחרי
מוסלג הוא יש לומר דקרי מוסלג כל זמן שלא יהיה קמף ממש בלי שום איחור עכ"ל :

פרשת חיי שרה

(א) פירוש ולא כלל האחדים עם השניות לחוד והמאות לחוד כדלעיל בפרשק בראשית
וכפ' נח ור"ל דקשה לרש"י למה נאמר בני מאה שנה וגני שבע שנים דהא בפ'
בראשית ובפרשת חולדות אדם כתיב ככולן בני מאה שנה וכן בני השנים הפחותים ממאה נמי כתיב
כבו שנים אלא שנה ארבעי קשה לרש"י שכתוב בני עשרים דלא מבינו לכולן שנכתב ג' פעמים שנה
וע' כ' כרוך לומר דאמי למדרש וכוון יחד אמי למדרש כולן כמו אמי לדרשה שכל אחד נדרש בפני
עצמו פי' כל כלל מתפאר לעצמו ואיכו מתחד עם הכללים האחרים עד שיהיו שלשתן יחד סך
אחד כמנסג המספרים מאחדים מעשירות וממאה מסוס דשנה ושנה לחלק ומחלק האחדים לחוד
והעשירות לחוד והמאות לחוד . ולפ"י העשרים ושבע אינם הכוספים על המאה אלא הראשונים
שנתיך המאה : (ב) משמע שר"ל דמזה הסיקש אנו למדין שכל ימיה טובים ובסמוך פירש רש"י שני
חיי שרה כולן שוין לטובה משמע דמשני חיי שרה לומדין אנו שכל ימיה היו טובים ואם כן דכריו
סותרין זה את זה . ולק"מ דאדרבה לפי דהיקש דנתן ב' כבת כ' לחטא לא ידענו שהיתה נתן ליופי
כנת

גר צדק

התימה . וצריך שתדע שמלות בחר אלין שיש באנקלוס הם תרגום של אחר שנעברו ואנקלוס סרם
המקרא ותרגמו :

ארבע

אברהם מעל פני מתו וידבר אל בניחת לאמר : ר גר-
ותושב אנכי עמכם תנו לי אחות קבר עמכם ואקברה מתי
מלפני : ה ויענו בניחת את אברהם לאמר לו : ()
ו שמענו ו אדני נשיא אלהים אתה בתוכנו במבחר קברינו
קבר את מתך איש ממנו את קברו לא יכלה ממך מקבר
מתך : ז ויקם אברהם וישתחו לעם הארץ לבניחת :
ח וידבר אתם לאמר אם ייש את נפשכם לקבר אתי מתי
מלפני שמעוני ופגעולי בעפרון בן צחר : ט ויתן לי את
מערת המכפלה אשר לי אשר בקצה שדהו בכסף מלא

יתננה

רש"י

(ר) ארבעה ענקים שהיו עם החימון ששי ותלמי והביהם . ד"א על שם ארבעה זוגות
שנקברו (ה) שם איש ואשתו . אהרם ושרה . יצחק ורבקה . יעקב
ולאה : יבא אברהם . מבאר (ו) שבע : לספור לשרה ולבכותה . ונסמכה מיתת
שרה

שפתי חכמים

כנת כ' שכל כלל נדרש לעצמו למעלה לבד לכך כרוך שני חיי שרה כולן שזין וכו' : (ממ"ט) ועי' ל'
דלפי שכתב שנה שנה ליקום זה לזה נתן ק' ככתך ר' ל'ך' שנים מלידתה וא"כ ה"ו' שנים שנפסקו
הם אותם הנכללים בתוך המאה ולא אותן הנוספים על המאה כפשוטו של מקרא וא"כ אפשר לומר
שה"ו' שנים שאחר המאה היה בה חטא ולא היקף ופה לכך הוצרך שני חיי שרה כולם שנים . ומשני
חיי שרה לבד לא היו יודעים רק במעלה אחת כולם שנים ל"ג ג"כ שנה בכל כלל הורוה הויקם
בכ מעלות חטא ויחי ועל שנים קאי חיי שרה ודו"ק : (ג) דהבא משמע דמיד אחרך היקף נת
עובטין ולעול בש' דהאשית גבי ויולד נח את שם וגו' מירש"י בעצמו דקודם מתן תורה עד ק' לא
היה בר עובטין ו"ל דמה שמשתע כאן דמיד אחרך היקף נת עובטין היוכו משום דהם קבלו עליהם
את התורה ולאחר מתן תורה העובטים הוא מכ' שנים ולמעלה לא הכתוב להודיענו שאינו לפי
מתן שאחר מתן תורה שני עובטים הם מן עשרים שנה ולמעלה לא חטאו הרא"ש : (ד) כתב
הרא"ש אבל לא ידעתי מי הכריחו למדרש קרות ארבע ע"ש ד' ענקים וכו' כי אחר שמלאנו
שנקרא מוסל העור ארבע כדכתוב וסס חזרון לפנים קרות ארבע האדם הגדול נענקים היה ראוי
לזמ קרות ארבע קרות האדם הנקרא ארבע ויפטר לו מה נקרא ארבע ולא למה נקרא שם העור
ארבע ושם י"ל משום שמלאו הטעם לקרואת העור למה נקרא שמה ארבע ולא לקרואת ארון
העור בשם ארבע מ"ה פירש שהעור נקרא על שם ארבע זוגות וכו' ומושל העור גם כן נקרא ארבע
על שם עור עכ"ל : (ה) (ממ"ט) הוצרך לב' טעמים כי לכל אחד מהטעמים נלמדו קשה כדי ל
לקרות העור ע"פ העינו עצמו שהוא שנה לשם העור לפי ד' ענקים הו"ל קרות ענקים ולפירוש
הב' הו"ל קרות זוגות ולא קרות ארבע דאין שייך לקרות שם העור אחר המספר שאינו שנה לשם
העור דאין בו כפוקתא אם היו ד' או פחות או יתר . וכן בזוגות ל"ג שנים ור"ל דקרות ארבע
נקרא על שם שיש בה איזה דברים של מספר ארבע ארבע . והיוכו ד' ענקים וד' זוגות ולא ע"פ
ענין אחד לבדו וקו אפילו את"ל ששנים הם העור הוא הענין עצמו מ"מ קראו ע"פ המספר כדי
לקרר לכלול ולרמוז שאלת ארבע ב' עינים שהיו שם כל אחד של מספר ד' דהו מונייהו משפת

וידק

אברהם מעל פני מיתיה ומליל עם בני התאח למימר : ד בייר
ותותב אנא עמכון הכו לי אחסנת קבורא עמכון ואקבר מיתי
מן קדמי : ה ונתיבכו בני התאח ור אברהם למימר ליה :
ו קביל מיננא רבוננא רב קדם יי את ביננא בשפר קברנא קבר
ית מיתך אנש מיננא ית קבריה ליה ומנע מינד מלמקבר
מיתך : ז וקם אברהם וסגיד לעמא דארעא לבני התאח : ה ומליל
עמהון למימר אם אית רענא בגנפשוכו למקבר ור מירתי מן
קדמי קבילו מיני ובעו לי מן עפרון בר צחר : ט ויתן לי ית
מערת המכפלה די ליה די בסטר תקליה בכסף שלים
יתננה

רש"י

שרה (ז) לעקידת יצחק לפי שעל ידי צורת (ח) עקידה שנודמן בנה לשחיטה וכמעט
שלא נשחט פרה (ט) נשמתה ומתה : ד נר ותושב אנכי עמכם . נר מחרץ אחרת
ונתישכתי עמכם . ומדרש אגדה אם תרצו הריני נר ואם לאו אהיה תושב ואטלנה
מן הדיון שאמר לי הקדוש ברוך הוא לזרעך אתן את (י) הארץ : אחות קבר . אחות
קרקע לבית (ב) הקברות : ו לא יכלה . לא יונע (ל) כמו לא תכלה רחמיה . וכמו
ויכלה הנפש : ח נפשכם . רצונכם . ופ' עו לי . לשון בקשה כמו אל תעניני בי :
ט המכפלה . בית ועליה על גביו . דבר אחר שפולה (ט) בזוגות . בכסף מלא .
שלים

שפתי חכמים

ודו"ק : (ו) וא"ת מאי ליה לרש"י וי"ל היאול ומכיו סתם ולא מפרש מהיכן בא ודאי קאי אמקום
שישב שם ולא זכר בפסוק שישב בשום מקום אחר העקידה אלא נבאר שבע כדכתוב לעיל בפירוש
וירא : (ז) הרא"ש לא בסמיכות פרשיות קאמר דא"כ ה"ל זה בתחילת הפרשה ועוד מ"ל שאין
זה מקומו אלא בסמיכות זמניות דקבלה היקף בידם שמהם סמוך לעקידה ומסמיך ליה אקרא ויבא
אברהם : (ח) דאל"כ למכ"מ כתב רחמנא ויבא שנה מהר המורה אלא כ"ל ע"י וכו' : (ט) ואם
תאמר וכמעט ששחט היה ליה למקט . וי"ל דה"פ שלח הבא מהר המורה והגיד לה ענין העקידה
והתחיל להגיד לה שנודמן בנה לשחיטה ואחר הגיד לסיים דבריו ולומר לה שיכלה ולא נשחט
וכמעט שאמר לה שלא נשחט ר"ל שעה מועטת קודם לכן כשהלה כל כך מדבריו ופירש רוחה
וכשמתה מהר"י : (י) וא"ת והלא בפירוש לך לך כתוב והכנינו והפרינו אז נחרץ וסס מירש"י ולא
זכר בה אברהם עדיין ש"מ דעדיין לא היה לאברהם חלק בה וי"ל דלעול לא היה עדיין זרע לאברהם
לכל הפחות מכו לי אחות קבר חף שעדיין אינו ראוי ורעני לרשת את הארץ כיון שעדיין מועטים
הם : (ב) דק' ל דאין לשון אחוזים כופל על קבר שהוא צור חלול ואין לשון אחוזים שייך אלא בדבר
שיש בו ממש לכן מירש"י אחוזת קרקע לקבר ואחוזת קאי אקרקע והרא"ש מ' דאחוזים שייך על
קרקע שהיא תחת רשות האדם ולא כן קבר שהוקדש למת לכן מ' שיהיו לו קרקע לאחוזים לעשותן
קברות : (ד) (ממ"ט) לא יונע כמו לא תכלה א"ע"פ שם ב' כסוף וזה באל"ף מ"מ ה"ב פי' לא
לכסוף כמו הכל לא יכלה . דכאן אין לו שום משמעות אם הוא לשון כליון וק"ל : (ט) (ממ"ט) ב'
פי' אלו הם ב' מ' דעירויפין פרק כו"ד מערבין וכוונתם שלא נטעה לפרש מערה עמה כפולה
מערה

יתננה לי בתוככם לאחותי קבר : י ועפרון ישב בתוך
בניחת ויען עפרון החתי את אברהם באוני בניחת לכל
באי שער עירו לאמר : י לא אדני שמעני השדה נתתי
לך והמערה אשר בו לך נתתיה לעיני בני עמי נתתיה לך
קבר מתך : י וישתחו אברהם לפני עסהארץ : י וידבר
אל עפרון באוני עסהארץ לאמר אך אם אתה לו שמעני
נתתי כסף השדה קח ממני ואקברה את מתי שמה :
י ויען עפרון את אברהם לאמר לו : טו אדני שמעני ארץ
ארבע מאת שקל כסף ביני ובינה מה הוא ואת מתך
קבר : טו וישמע אברהם אל עפרון וישקל אברהם לעפרון
את הכסף אשר דבר באוני בניחת ארבע מאות שקל

בעל הטורים עפרון חסר ג' רע עין ועולה ת' כנגד ת' שקלים שלקח :

רש"י

ש"ס כל שוויה וכן דוד אמר לארונה בכסף מלא : יוד ועפרון ישב . כתיב חסר אותו
היום מנחה שוטר עליהם (ג) מפני חשיבותו של אברהם שהיה לרדף לו עלה לגדולה .
לכך בא שער עירו . שכולן בטלו מלאכתן (ס) ובאו לגמול חסד לשרה : יא לא
ארגי . לא תקנה אותה בדמים : נתתי לך . הרי היא כמו שנתתיה לך : יג אך אם
אתה לו שמעני . אתה אומר לי לשמוע לך ולקח בחנם אני אי אפשרי בכך (ע) אך
אם אתה לו שמעני הלאו ותשמעני : נתתי . דונ"ש בלעז מוכן הוא אללו והלאו
כתתי

שפתי חכמים

מערה לפנים ממערה או מערה ע"ג מערה דא"כ מערה הכפולה ומעני ליה דאז"מ מערה שהיא
כפולה מאחר שלא היה קו"ו המורה על הסמיכות והדבוקות ה' הנקובה של תופה כפולה היה מוסב
על המערה אבל השקל דכתיב מערת בניו הסמיכות והדבוקות גם המכילה היא סס דבר של כפלות
מ' מערה של כפלות אחר שהיה זה למר ע"ש כפלות הבנין בוק ועליו על גביו ולמר ע"ש
כפלות הזוגות ורש"י לא הכריע ביניהם אולם מהם קרוב יותר לפשוטו של מקרא ולכן הביא גם
סביבה כי סביבה כאחד טובים . ועו"ל דרש"י ס"ל דעל כל אחד לבדו קשה למ"ל לקרות המערה
שם מכילה ע"ש זה שאינו עיקר הסיבה ה"ל לקראתו טעם בשם סיבה העוקרת למר מערה בית
עליוה או מערה בנין כפול ולמר מערה זוגות או מערה זוגות כפולות לכן מ' סביבה ור"ל שנקראת
במלת מכפלה ב' ענינים דהו מוייבוס מסתק ועד"ו ה"כ גבי קרית ארבע וק"ל : (ג) דאם היה כתיב
בזו"ו וישב היה בזכוכי והיה משמעותו שישב כבר וגם וישב עכשו בתוך בני חת שבוה אכליחם כתיב
חסר וישב הוא עבר משמע שכבר ישב בתוך בני חת עמשה בשום ולא היום לפי שאלתי היום וכו' :
(ס) (כח"ו) ונראה שדקדק זה משני לשון דכאן כתיב באי שער עירו ובפרשת וישלח במעשה דשכס
כתיב וישא שער עירו אלא דכאן ויהסר רבנות קמ"ל דכאן קמ"ל שאשילו מי שהיה לו מלאכה
ביטל

יתננה לי בניכין לאחסנת קבורא : י ועפרון יתיב בנו בני התאה
ואתיב עפרון התאה ית אברהם קדם בני התאה לכד עאלי תרע
קרתייה למימר : יא לא רבויי קביל מיני חקלא ויהבית לך
ומערהא די ביה לך ויהביתיה לעיני בני עמי ויהביתיה לך קבר
מימד : יב וסניד אברהם קדם עמא דארעא : יג ומליל עם עפרון
קדם עמא דארעא למימר ברם אם את עביד לי טיבו קביל מיני
אתן בספא דמי חקלא סב מיני ואקבר ית מיתי תמן : יד ואתיב
עפרון ית אברהם למימר ליה : טו רבויי קביל מיני ארעא
שוניא ארבע מאה סלעין דכסף ביני ובינה מה היא ונת
מימד קבר : טו וקביל אברהם מן עפרון ותקל אברהם
לעפרון ית בספא דמליל קדם בני התאה ארבע מאה סלעין
דכסף

רש"י

כתתי (פ) לך כבר : טו ביני וביניך . בין שני אהבים כמונו מה היא חשוכה לכלום
אלא הכח את המוכר (ז) ואת מתך קבור : טז וישקול אברהם לעפרון . חסר וי"ו לפי
(ק) שאמר הרבה ואפילו מעט לא עשה שנטל ממנו שקלים גדולים שהן קנטרין שנה'
עובר לסוחר שמתקבלים בשקל בכל מקום ויש מקום ששקליהן גדולים שהן קנטרין
כנטיי נארש

שפתי חכמים

ביטל מלאכתו ובה לגמול חסד והתם קמ"ל שאשילו מי שהיה כחון לבאת אפ"ה לא יבא עד שכל
תחילה כדי לידבק בורע יעקב : (ע) והסרך לזה צעבור מלת אך שלעולם הוא נאל למעט מהדברים
האמורים למעלה אף כאלו למעט בא אנו מי אפשרי וכו' : (פ) דהכא קאי על הכסף שצריך תכונה
מיד לאשוקי קרקע הרי הוא ברשותו כמו שנתתי לך כי אונס מחוסר גוביינא . מהרש"ל : (ממ"ט)
הא דכונה לפרש מלת נתתי כסף וגומר שהוא עבר והל"ל לשון עמיד אתן כסף וגו' דר"ל הלאו
שנתתי כבר כדלעיל הסדה נתתי וגו' שהוא ג"כ לשון עבר והול"ל עמיד ופירש"י הרי הוא כמו
שנתתי וכו' משום דכאן אמר אח"כ קח ממני וגו' ואם מ' הרי הוא כמו שנתתי כבר לא יפול עליו
שוב לומר קח ממני שאם הוא כאלו כבר נתן לעפרון ח"כ הוא כאלו כבר קבל עפרון שאין תכונה
שיך חלא ליד המקבל לכן פירש הלאו שנתתי וכו' ולפ"ו ח"ש שאמר אח"כ ולכן עתה קח ממני
וגו' ולעול לא מצי לפרש כדרכא דכאן לו שמעני נתתי וגו' דלו מ' הלאו ואפשר לומר דקאי על
שמעני הלאו ותשמעני ועל נתתי הלאו שנתתי וכו' משא"כ לעיל ומ"מ אלו לא כתיב הכא קח ממני
וגו' לא היינו כרוכים לדחוק דלא קאי כמו על נתתי רק על מלת שמעני לחוד והיינו מפרשים טפי
הרי הוא כמו שנתתי וכו' כדלעיל ודוק : (ז) ר"ל למה אמר ביני וביניך מ"ש הוא משאר בני אדם
ומתקן בין שני אהבים ותו קשה ליה למה אמר ואת מתך קבור וי"ו של ואת ל"ל ומתקן דכך אמר לו
הכח את המוכר ואת מתך קבור ח"כ ואת קאי אהנה את המוכר : (ק) אע"ג דיעקב ויהרן ג"כ
חסרים וי"ו מ"מ הו"ל ועפרון מלא הוא בכל הפרשה אלא זה חסר בלבד אפי' למדרש אבל יעקב
ואהרן

גר צדק

ארעא שווא . ר"ל שהיו דמונו קצובין כן במקום שהוא כי כן . מנסה ברוב הארצות להיות מחיר
סדה

כָּסֶף עֵבֶר לַסֶּחֶר:) שְׁנֵי יוֹקֵם | שְׂרָה עֶפְרוֹן אֲשֶׁר בַּמְכַפְּלָה
אֲשֶׁר לִפְנֵי מִמְרָא הַשְּׂרָה וְהַמַּעֲרָה אֲשֶׁר-בָּו וְכִלְהֵעֵץ אֲשֶׁר
בַּשְּׂרָה אֲשֶׁר בְּכֹל-נִבְלוֹ סָבִיב: י' לְאַבְרָהָם לְמִקְנָה לְעֵינֵי
בְּנֵי-חַת בְּכֹל בְּאֵי שְׁעַר-עִירָו: י"ט וְאַחֲרֵי-כֵן קָבַר אַבְרָהָם
אֶת-שְׂרָה אִשְׁתּוֹ אֶל-מַעֲרַת שְׂרָה הַמְכַפְּלָה עַל-פְּנֵי מִמְרָא
הוּא חֲבֵרוֹן בְּאַרְצֵן כְּנַעַן: כ' וַיָּקָם הַשְּׂרָה וְהַמַּעֲרָה אֲשֶׁר-בָּו
לְאַבְרָהָם לְאַחֲזֵת-קָבַר מֵאֵת בְּנֵי-חַת: ם כֶּךָ ׀ וְאַבְרָהָם
זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיְהוֶה בְּרַךְ אֶת-אַבְרָהָם בְּכֹל: כ' וַיֹּאמֶר
אַבְרָהָם אֶל-עֶבְדּוֹ זָקֵן בֵּיתוֹ הַמִּשְׁלַל בְּכֹל-אֲשֶׁר-לוֹ שֵׁם-נָא
יָדֶךָ תַּחַת יָרְכִי: ג' וַאֲשַׁבְּעֶךָ בַּיהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְאֱלֹהֵי
הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא-יִתְקַח אִשָּׁה לְבְנֵי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר
אֲנִי יוֹשֵׁב בְּקִרְבּוֹ: ד' כִּי אֶל-אַרְצִי וְאֶל-מִוְלַדְתִּי תֵּלֶךְ
וְלִקְחַת אִשָּׁה לְבְנִי לְיִצְחָק: ה' וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָעֶבֶד אוֹרִי

בַּעַל הַטּוֹרִים כִּסָּב טַנְסִים כְּמִנּוּן יוֹמִים כִּרְכִּי כֵּן: נא ירך גני מילס סססניעו נמילס:
רש"י

כְּנִטְיוֹנָא"ש בְּלַעַן: י"ז וַיָּקָם שְׂרָה עֶפְרוֹן . תְּקוּמָה הִיחָה לוֹ (ר) שִׁלָּא מִיד הַדְיוּט
לִיד מַלְךְ . וּפְסוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא וַיָּקָם הַשְּׂדֵס וְהַמַּעֲרָה אֲשֶׁר בּוֹ וְכֹל הַעַן (ש) לְאַבְרָהָם
לְמִקְנָה וְגו': יח בְּכֹל בְּאֵי שְׁעַר עִירָו . בְּקִרְבַּ כֹּלס וּבְמַעֲמֵד כֹּלס (ת) הַקְּנֵהוּ לוֹ:
א בְּרַךְ

שפתי חכמים

וְאַחֲרָי כֹּלס מִקּוּם חֲסִידִים סס וּבְמִקּוּם ססס מִלְּאוּס לְמַדְרַשׁ אֶתָּא: (ר) לֹא מִלְּשׁוֹן קִינָן כִּמּוֹ וַקָּס הַיּוֹט
אֲשֶׁר בַּעֲיָר אֲשֶׁר לוֹ חוּמָה לְמַתִּיקוֹת לְקוֹבֵה אִיקוּ סְפִירַס רַש"י יֵאָב מַחְסוֹ שֶׁל מוֹכֵר וְעוֹמֵד כִּכְחוֹ שֶׁל
קוֹבֵה דֶהָס לְקוֹבֵה כְּתִיב אַחַר הַקְּיָוָה וְכֹכָ לֹא כְּתוּב כִּי לְאַבְרָהָם לְמִקְנָה אִיבִי דְבוּק עַם פְּסוּק הַקּוּדֵס
מִפְּנֵי פִיסוּק הַטַּעֲמִים: (ש) (מ"ט) וְלִכְאוּרֵס קֵשֶׁה מִמ"כ אִי פְּסוּטוֹ א"ס וְלִק"מ אִין דֶּרֶךְ רַש"י
לְהַבְיָא דַרְשׁ כַּחֲסֵס וְאִי פְּסוּטוֹ לֹא א"ס א"כ לְמַס הַיּוֹט הַשְּׁטוּטוֹ וְכֹס"ג כְּרִיךְ לְקַדְקַד כֹּכָל מִקּוּם
סַמְבִּיא רַש"י סְכִיחֵס וּי"ל דְּלִפְסוּטוֹ לְגַד ק' וַיָּקָם שְׂדֵס עֶפְרוֹן וְגו' עַד שְׂדֵס אֲשֶׁר בּוֹ וְגו' מוּוֹתֵר
הוּל"ל וַיָּקָם הַשְּׂדֵס וְהַמַּעֲרָה וְגו' לְאַבְרָהָם לְמִקְנָה וְגוּמַר לְמַס לוֹ שְׂדֵס עֶפְרוֹן אֲשֶׁר עַד הַשְּׂקָא לֹא
יִדְעֵנוּ סְהִיִּס שְׂדֵס עֶפְרוֹן לִכֵּן כְּרִיךְ לוֹמַר תְּקוּמָה הִיחָה לְשְׂדֵס שֶׁל עֶפְרוֹן דִּיקוּי סַמְתַּחֲוִלֵה הִיחָה בִּיד
הַדְיוּט דְּהִיבּוֹ עֶפְרוֹן וְלְמַדְרַשׁ תְּקוּמָה לְגַד וְכו' קֵשֶׁה כִּיּוֹן דְּכַנַּר אֲמַר וַיָּקָם שְׂדֵס עֶפְרוֹן לְמַס הַזְּכוּר
פַּעַם ב' הַשְּׂדֵס וְהַמַּעֲרָה וְגו' הוּל"ל וַיָּקָם שְׂדֵס עֶפְרוֹן וְגו' וְהַמַּעֲרָה וְכֹל הַעַן וְגו' גַּם לְפִי תְּקוּמָה וְכו'
אִין לוֹ חוּבָר עַם סוּפִיִּס דְּקִרָא לְאַבְרָהָם לְמִקְנָה לִכֵּן ג' לְגַם פְּסוּטוֹ שְׂדֵס לְהוֹרוֹת שְׂקָס הַשְּׂדֵס וְהַמַּעֲרָה
וְכֹל הַעַן לְאַבְרָהָם לְמִקְנָה וְלְהוֹרוֹת ב' פִּירוּסוּס אֵלָיו לִכֵּן אֲמַר שְׂדֵס עֶפְרוֹן וְאַחַר כֵּן פַּעַם ב' הַשְּׂדֵס
וְהַמַּעֲרָה דִּיקוּי קָאִי אֲתַרוּוּיָו עַל שְׂדֵס עֶפְרוֹן ר"ל תְּקוּמָה וְכו' וְעַל הַשְּׂדֵס וְהַמַּעֲרָה וְגו' ר"ל שְׂקָס
לְאַבְרָהָם לְמִקְנָה וּלְפְּסוּטוֹ פִי' וַיָּקָם ר"ל סִיכָא מַחְסוֹ שֶׁל מוֹכֵר וְעוֹמֵד כִּכְחוֹ שֶׁל קוֹבֵה כְּדִפּוּרַס י' גְּבִי

דְּכַסְפָּ מִתְקַבֵּל סְחוּרָא בְּכֹל מְדֻנְתָּא: י' וַקָּם חֲקַל עֶפְרוֹן דִּי
כְּכַפְּלָתָא דִּי קָדָם מִמְרָא חֲקִילָא וּמַעֲרָתָא דִּי בֵיהּ וְכֹל אֵילָנֵי
דִּי בְּחֲקִילָא דִּי בְּכֹל תַּחּוּמֵיהּ סְחוּר סְחוּר: י"ח לְאַבְרָהָם
לְזַבְּינְהוּ לְעֵינֵי כְּנֵי חַתָּאָה בְּכֹל עֲאֵלֵי תְּרַע קַרְתֵּיהּ: י"ט וַיִּבְתֵּר
בֵּן קָבַר אַבְרָהָם יַת שְׂרָה אֶתְתִּיהּ בְּמַעֲרַת חֲקַל כְּפִלְתָא עַל
אַפֵּי מִמְרָא הוּא חֲבֵרוֹן בְּאַרְעָא דְּכְנַעַן: כ' וַקָּם חֲקִילָא וּמַעֲרָתָא
דִּי בֵיהּ לְאַבְרָהָם לְאַחֲסַנַת קְבוּרָא מִן כְּנֵי חַתָּאָה: ׀ וְאַבְרָהָם
סִיב עֲאֵל בְּיוֹמָיו וַיִּי בְּרִיךְ יַת אַבְרָהָם בְּכֹלָא: כ' וַיֹּאמֶר
אַבְרָהָם לְעֶבְדֵיהּ סָבָא דְּבִיתֵיהּ דְּשְׁלִישִׁי בְּכֹל דִּי לִיְהִי שְׁוִי בְּעַן
יָדֶךָ תַּחַת יָרְכִי: ג' וַאֲקִיִּים עֲלֶךָ כְּמִמְרָא דִּי אֱלֹהָא דְּשִׁמְעֵי
וְאַדְהָא דְּאַרְעָא דְּלֹא תַסְבֵּי אֶתְתָּא לְכַרִּי מִבְּנֵי כְּנַעֲנֵי דִּי
אַנְיָ וְתִיב בְּיַהוּוֹן: ד' אֱלֹהִין לְאַרְעֵי וּלְגִלְדוּרֵי תִיּוּרָל
וְתִסְבֵּי אֶתְתָּא לְכַרִּי לְיִצְחָק: ה' וַיֹּאמֶר לִיְהִי עֶבְרָא מֵאִים

רש"י

א בְּרַךְ אַת אַבְרָהָם בְּכֹל . כְּכֹל עוֹלָה בְּנִימוּט' כֵּן וּמֵאַחַר סְהִיִּס לוֹ בֵּן הִיִּס (א) כְּרִיךְ
לְהַשְׂאוֹ אִשָּׁה: ב' זָקֵן בֵּיתוֹ . לְפִי סְהוּא דְבוּק נְקוּד זָקֵן: תַּחַת יָרְכִי . לְפִי סְהַנְשַׁבַּע
כְּרִיךְ שִׁטוּל בִּידוֹ חֲפַץ שֶׁל מִזְבֵּחַ כְּנוּן סַפֵּר תוֹרָה אוֹ תַפְלִין וְהַמִּילָה הִיחָה מוֹרֵס
רַחֲשׁוֹנֵה

שפתי חכמים

וַקָּס הַיּוֹט וְכו' וְלִק"מ מַס סְהַקְסָה רַח"ס וּמַכַּחַת יוֹסֵדֵס אַחֲרָיו וְאִכ"ל לְתִירוּכִים דְּחִיקוּס סְלַסֵּס אֱלֹא
הַכָּ וְהַקָּס פִי' א' לְסַס דְּלִפְסוּטוֹ כִּכְאֵן הוּא וַיָּקָם כְּדִלְעִיל שְׁעוּמַד כִּכְחוֹ שֶׁל קוֹבֵה וְהוּא כְּדִפּוּרַס י'
הַקָּס וַקָּס הַיּוֹט וְגוּמַר לְקוֹבֵה שְׁעוּמַד כִּכְחוֹ שֶׁל קוֹבֵה כִּי רַש"י מַפְרַשׁ וַקָּס הַיּוֹט ר"ל עֵמִידָה שְׁעוּמַד
הַיּוֹט וּמ"ס כִּכְחוֹ שֶׁל קוֹבֵה מְדַכְּתִיב אַחֲרֵיהּ לְקוֹבֵה וְה"כ הַכָּ וַיָּקָם לְשׁוֹן עֵמִידָה שְׁעוּמַד הַשְּׂדֵס לְאַבְרָהָם
וְהַרָא"ס וּמ"י הַיּוֹט דוּקָס הַיּוֹט לְשׁוֹן קִינָן לְפִירַש"י דֶּהָס וְאִיבִי כֵּן וְתִימָא מִנִּין לְסַס זֵה: (ת) מִכְּנֵי
סְבִי"ת כְּכֹל מוֹרָה אֵל תוֹךְ וּמַפְנֵי סְאִין תוֹךְ וְקִרְוֵב סְוִיךְ בְּמִקּוּם הוּס אֲמַר בְּמַעֲמַד כֹּלס וְכֹאֵן
לֹא רַחֵם לְפַרְשׁ רַש"י כְּמִוּ סְסִירַשׁ לְעִיל סְכּוּלָן כְּטִלָּן מִמְלַחֲכָתָן וְכו' דַּח"כ הוּס לִיִּס לְמַכְבַּת כְּמוֹ לְכֹל
כְּמ"ס לְעִיל וְלַמַּס כְּכָב כֹּכָל מַסְמַע שְׂדֵס בְּתוֹכָן אֱלֹא וְדֵלִי אִתּוּ לְמַדְרַשׁ בְּמַעֲמַד כּוּלָן: (א) (ג"א)
דַּח"כ מַס עֵנוּיבּוֹ לְכֹאֵן וְהָא דִּלָּא כְּכָב כֵּן כְּדִפּוּרַס לְהוֹדוּעֵנוֹ סְהַנְ כַּחֲשַׁב כֹּל שְׂעַס שֶׁלָּה הִיִּס לוֹ כֵּן
אֲמַר

גר צדק

שְׂדֵס קָזוּב לְפִי מַדְקוּ: שִׁיִּם נָא יָרַךְ תַּחַת יָרְכִי . שׁוּ כְעַן יָרַךְ יו"ס גּוֹרְסוּס שׁוֹ סְהִרֵי שׁוּ
הוּא עֵבֶר וְלֹא כְּוִי וְכֵן סִיס כֵּס נְגַד אֲחִי שׁוֹ וְכֵן הַנְּדִיר לִי חוֹ לִי: בְּכּוּמַרָא רַח' אֱלֹהָא .
כְּהַרְבֵּה מִקּוּמוֹת תְּרַגַּס אֲנִקְלוּס מִמְרָא וְזַרְךָ לְדַעַת סְמַרְוֵב חֲמַתּוֹ עַשֵׂה כֵּן לְהוֹרוֹת כִּי אִין אֲבוֹ
מַשִּׁיגִים מִמְחִיקוּ וַיַּקְעֵלָה כְּלוּס אֱלֹא מַס שַׁחֲפָן הוּא כְּבוּבֵל לְגִלוּת לְכוֹ עַל יָדוֹ מַפְעִלִיב כְּבַרְזִיִּים
סַנְכְּרָאוֹ בְּמֵאֲמָרוֹ כִּמ"ס כְּעַשְׂרָה מֵאַמְרוֹת כְּנַרָא סְעוּלָס וְהַדְּכָרִים מְכוּרְסִים כְּפִילוֹסוֹפִיָּה
הַאֲלִסִּית:

לא־תאבה האשה ללכת אחרי אל־הארץ הזאת ההשב
אִשׁוּב אֶת־בְּנֵהְךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יָצֵאת מִשָּׁם : וַיֹּאמֶר אֵלָיו
אֲבֵרָהֶם הַשְּׁמֵר לָךְ פְּדֵת־שִׁיב אֶת־בְּנֵי שָׁמָ : וַיְהוֹה אֱלֹהֵי
הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לָקַחְנִי מִבֵּית אָבִי וּמֵאָרֶץ מוֹלַדְתִּי וְאֲשֶׁר
דִּבַּרְתִּי וְאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לֵאמֹר לְזָרְעֶךָ אֵתֶן אֶת־הָאָרֶץ
הַזֹּאת הוּא יִשְׁלַח מַלְאָכָו לִפְנֵיךָ וּלְקַחַת אִשָּׁה לְבְנֵי מִשְׁם :
וְאִם־לֹא תֵאבְדָה הָאִשָּׁה לִלְכַת אַחֲרַיָךְ וּנְקִית מִשְׁבַּעְתִּי
זֹאת רַק אֶת־בְּנֵי לֹא תִשָּׁב שָׁמָ : וַיִּשֶׁם הָעֶבֶד אֶת־יְדוֹ
תַּחַת יְרֵךְ אֲבֵרָהֶם אֲדָנָיו וַיִּשְׁבַּע לוֹ עַל־הַדְּבַר הַזֶּה : וַיִּקַּח
הָעֶבֶד עֲשָׂרָה גַמְלִים מִגְּמֻלֵי אֲדָנָיו וַיִּלְךְ וְכָל־טוֹב אֲדָנָיו
בִּידוֹ וַיָּקֶם וַיִּלֶךְ אֶל־אֲרָם נְהָרִים אֶל־עֵיר נַחֹר : וַיְבָרֶךְ
הַגַּמְלִים מַחוּץ לְעֵיר אֶל־בְּאֵר הַמַּיִם לַעַת עָרַב לַעַת צֵאת
הַשָּׂאֵבֶת : וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אֲדָנָי אֲבֵרָהֶם הִקְרַה־נָא
לִפְנֵי הַיּוֹם וְעֲשֵׂה־חֶסֶד עִם אֲדָנָי אֲבֵרָהֶם : שְׁלִישִׁי הַיּוֹם
אֲנֹכִי נֹצֵב עַל־עֵין הַמַּיִם וּבְנוֹת אֲנָשֵׁי הָעֵיר יֵצֵאת לִשְׂאֵב
מַיִם : יִר וְהִיָּה הַנְּעָרָה אֲשֶׁר אָמַר אֵלָיָה הַטִּינָא כְּדָךְ וְאִשְׁתִּיה

ואמרה

בעל הטורים וכל טוב - כ' כמס' ככא - ואורך וכל טוב דמס' - ליעזר לקח גם מטוב דמס' :
עם אדוני אברהם ס' מים לומר כספר וקח כל מעט מים עשה על המים :
רש"י

ראשונה לו ובאה לו ע"י זער והיתה חביבה עליו ונטלה : ז' ה' אלהי השמים אשר
לקחני מבית אבי - ולא אמר ואלהי הארץ ולמעלה אמר (ב) ואשבעך וגו' אמר לו
עכשיו הוא אלהי השמים ואלהי הארץ שהרגלתיו כפי הבריות אבל כשלקחני מבית אבי
היה אלהי השמים ולא אלהי הארץ שלא היו באי עולם מכירים בו ושמו לא היה רגיל
בארץ : מבית אבי - מתוך : ומארץ מולדתי - מאור (ג) כשדים : ואשר דבר לי -
לזכרני - כמו אשר דבר עלי - וכן כל לי ולו ולהם הסמוכים אלל דבור מפורשים
בלשון על - ותרנום שלהם עלי עלוהי עליהון שאין נופל אלל דבור לשון לי ולו ולהם
אלל אלי אליו אליהם ותרנום שלהם עמי עמיה עמהון אבל אלל אמרה נופל לי ולו
ולהם : ואשר נשבע לי - בין הבתרים : ח ונקית משביעתי - וקח לו אשה מבנות

ענר

שפתי חכמים

אמר ה' מה תקן לו וגומר אבל עכשיו כל הנרכות שלו כרכות שלמות : (ב) כלומר שלמעלה כאמר
אלהי הארץ : (ג) (כ"י) רה"ס והרמב"ן האריכו ודבר פשוט הוא שהר"ב סובר דארץ מולדתו היינו
מור

לא תיבי אתהא למיתי בתרי לארעא הרא האתבא אתיב ית בךך
לארעא די נפקתא מתמן : ו נאמר ליה אברהם אסתמר לך
דקמא תתיב ית ברי לתמן : ו יי אלהא דשמיא דדברני מבית
אבא ומארע גלדותי ודי מליל לי ודי קניס לי למימר לבנד
אתן ית ארעא הרא הוא ישלח מלאכיה קדמך ותיסב אתתא
לברי מתמן : ח ואם לא תיבי אתתא למירתי בתרך ותדרי
זכאך ממומתי דא לחוד ית ברי לא תתיב לתמן : ט וישוי
עבדיא ית ידיה תחורת ירכא דאברהם רבוניה וקניס ליה על
פתנמא קרין : י ודבר עבדא עשרא גמלי מנמלי רבוניה ואול
וקל שפר רבוניה בידיה וקם ואול לארם דעל פרת לקרמא דנחור :
י ו ואשרי גמליא מבריא לקרמא עם בירא דמיא לעידן במשא
לעידן דנפקן מלתא : יב ואמר יי אלהיה דרבוני אברהם ומן
בען קדמי יומא דין ועיבר טיבו עם רבוני אברהם : יג הא אנא
קאים על עיניא דמיא ובנת אנשי קרמא נפקן לממלי מיא :
יד ותהי עורמתא די אימר לה ארביני בען קולתיך ואשתי
ותימר

רש"י

(ד) ענר האכול וממרה : רק את בני וגו' רק מעוט הוא בני אינו חוזר אבל יעקב
בן בני סופו לחזור : יוד מנמלי ארנוני - נכרון היו משאר נמלים שהיו יולדוין
וזמון (ה) מפני הגול שלא ירעו בשדות אחרים : וכל טוב ארנוני בירו - שטר מתנה
כתוב ליוחק (ו) על כל אשר לו כדי שיקפלו לשלוח לו בתם : איים נהרים - בין שתי
נהרות יושבת : יא ויברך הגמלים - הרביכס : יד אותה היכחת - ראוייה היא לו
סתהא

שפתי חכמים

אור כשדום ומולדתו היינו בני משפחתו עיר חרן ע"ס (ז) (זוהי פנית אבי) : (ד) מדכתיב אשר אכני
יסב נקרביו אם כן ע"כ דאכנענוס היוס : בקרבו זוס שלא ליקח דכיינו מבנות ענר אשכול וממרה
דכיו בעלי בריתו א"כ תמילא כמי סא דכתיב כסא ונקית משבועתי אם לא תאס ללכת אחריו וגו'
קאי כמי על ענר אשכול וממרה : (ה) מדכתיב ויפתח הגמלים משמע דעד עכשיו היו זמון
וק"ל ואף על גב דאין הקב"ה מניא תקלה ע' כסתתן של דכויקס כדאיתא בחולין דף ז' ו"ל דפסיטא
דאין הקב"ה מניא תקלה וכו' אלא דזמס אוקס שלא יאכלו אשילו מכירי רשות הרבים שהוא הסקר
כי מסקמא בעלים מקוויאשין מן אף אליעזר עבר אברהם מרוב חסידותו שהיה בו לא רצה ליהכות
משל אחרים אשילו מן המותר והר"ס טרין שאין סומכין על סנס א"כ היכא דכרי הויקא סבלבו בין
שדות אחרים שאני : (ו) דהספוק דקאמר וילך וכל טוב אדוכיו בירו משמע דבנותא קאמר אע"פ
סולך

נר צדק

אל ארם נהרים לארם דעל פרת - עיין פירש"י וכו' ענדכו אנקלוס שבאמת נהרים הוא לשון
דניס ואולו נקט סכר הסמוך לה ביוקא : השי גא ברך הרבני בען קולתיך - קולת בלשון
מסכה

ואמרה שְׁתֵּה וּגְמִלִיךְ אִשְׁקֶה אֹתָהּ הַכַּחַת לְעַבְדְּךָ לִיצְחָק וְבֵה אֲדַע בִּי עֲשִׂית חֶסֶד עִם־אֲדָנִי : טו ויהיה הוא טרם כלה לדבר והנה רבקה יצאת אשר ילדה לבתואל בן מלכה אשת נחור אחי אברהם וכרה על־שכמה : טז והנער שבת מראה מאד בתולה ואיש לא ידעה ותרד העינה ותמלא כדה ותעל : יז וירץ העבד לקראתה ויאמר הגמלאיני גא מעֲט־מִים מִכַּדְךָ : יח ותאמר שְׁתֵּה אֲדָנִי וְתִמְהַר וְתִרְד כִּדְהָ עַל־יְדֵיהָ וְתִשְׁקֶהוּ : יט וְתִכַּל לְהִשְׁקֹתוֹ וְתֹאמַר גַּם לְגַמְלִיךְ אִשְׁאֵב עַד אֲסַכְּלוּ לְשֵׁתְתָּ : כ וְתִמְהַר וְתַעַר כִּדְהָ אֶרְהֶשְׁקֶת וְתִרְץ עוֹד אֶל־הַבָּאָר לְשֹׁאֵב וְתִשְׁאֵב לְכָל־גְּמָלָיו : כא וְהָאִישׁ מִשְׁתַּאֵה לָהּ מִחֲרִישׁ לְדַעַת הַהֲצִלִּיחַ

והנערה ק' א כצירי יוהו בעל הטורים ובה ג' נחם' כח' ובה יחסו עכיו עמו' ובה אכן ופי' ובה אדע כי עשית חסד אס תהיה דקת גומלת חסדים . ובה אכן יקרה שנתן לה כלי כסף וזהב ואכן יקרה וסכי אומא נכ' ר' רב הובא בשם ר' אבו אומר אכן יקרה היתה משקלה נקט : וקבל ב' במס' כח' ואידך וקבל דוד לבאת אל אבשלום כי חס על אמונו וקבל דוד לבאת למה וקבל להשקותו כי שקה כוס תנחומין על אמתון :

רש"י

שתה גומלת חסדים וכדי ליכנס בביתו של אברהם ול' הוכחת ביררת אפרוכי"ט בלעז : ובה ארע . לשון תחנה (ז) הודע לי בה : כי עשית חסד . אס תהיה ממשפחתו והונת לו אדע כי עשית חסד : טז בתולה . מנוקס בתולים : ואיש לא ירעה . שלא כדרכה לפי שבנות הנכרים היו משמרות מקום בתוליהן ומפקירות עצמן מנוקס אחר העיד על זו שנקיה מכל : יז וירץ העבד לקראתה . לפי שראה שעלו המים

שפתי חכמים

שהולך עדיין היה כל טוב אדוניו בידו ואי היה פי' ברשותו מה בא למדמו שכל טוב אדוניו בידו ממי רבותא איכא ועי' ל' למה לא הודיענו הקרא בפרשה שלפני זה שכל טוב אדוניו ברשותו אל ודאי בשר תקנה נתן ליטתק ורח"ס קב דאל"כ אך היה בידו דודאי לא נתן לו כל ממונו ברשות אלויעור ואין להקשות והא כתיב ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק דמשמע דעד הסתא לא נתן שטר מתנה ליצחק דכבר פירש רש"י בשם ר' נחמיה ברכת דייקוקי שאמר לו הק"ס לאברהם וסוים ברכה הברכות מסורים בידך ואברהם מסרם ליצחק . ועי' ל' שהנכסיו אשר קנאם לאחר שנתן במתנה ליצחק באותן עשר שנים לאחר מותק שרב אופן נכסיו נתן לו לאחר מותו וק"ל : (ז) דק"ל למה כאמר לקראתה כיון שכבר מלאה הכד ועלתה מן הנאר ה"ל וירץ אחריו שהרי גם העבד היה עומד על הנאר אלה כדכתיב הכה אכני נכז על עין המים אלא לקראתה ה"ס שרץ העבד אחריו נסבול שהמים עלו לקראתה כן מאתני בשם מהר"ר אברהם מפראג : ומיהר"ל פי' ו' ו' וכראה שדך הפסט של היה עומד אצל המעיין ומאס אלא רחוק ממנו ורש"י דייק מדכתיב וירץ העבד וגומר עבד דכתיב קרא

וְתִימַר אִשְׁתִּי וְאָף גְּמִלְךָ אִשְׁקִי יִרְהַ וּמִנְתָּה לְעַבְדְּךָ לִיצְחָק וְבֵה אֲדַע אֲדִיע אֲדִי עַבְדְּךָ טִיבוֹ עִם רַבּוּנִי : טו וְהוֹרֵה הוּא עַד לֹא שִׁיבִי לְמַלְאָה וְהָא רַבְקָה נִפְקֶת דִּאֲתִילִידָא לְבִתּוּאֵל בַּר מִלְכָּא אֲתַת נַחוּר אַחוּרֵי דִאֲבֵרְהֶם וְקוּלְתָהּ עַל בִּתְפָּה : טז וְעוּלְמָתָא שְׁפִירָא לְמַחְוֵי לְחַדְיָא בְּתוּלָתָא וְגַבְרָ לֹא יִדְעָה וְנִתְמַת לְעֵינָהּ וְגַמְלָה קוּלְתָהּ וְסַלְיָקָתָּ : יז וְרַחַט עַבְדָּא לְקַרְמוּתָהּ וְאָמַר אֲטַעֲמֵנִי בְּעֵן זַעִיר מִיָּא מִקוּלְתִּיךָ : יח וְאָמַרְתָּ אִשְׁתִּי רַבּוּנִי וְאוּחִיָּאת וְאוּחִיָּתָת קוּלְתָהּ עַל יְדֵיהָ וְאִשְׁקִירְתִּיהָ : יט וְשִׁיבִיָּאת לְאִשְׁקִירְתִּיהָ וְאָמַרְתָּ אָף דְּגַמְלְךָ אֲמַלִּי עַד דִּיִּסְפַּקוּן לְמִשְׁתֵּי : כ וְאוּחִיָּאת וְנִפְצַת קוּלְתָהּ לְבֵית שְׁקִיָּא וְרַחַטָּת עוֹד לְבִידָא לְמַמְלִי וְגַמְלָה לְכָל גְּמָלוֹתָי : כא וְגַבְרָא שְׁחִי בֵּה מִסְּתַבֵּל שְׁתִּיק לְמִידַע הַאֲצִלָּה

רש"י

(ה) המים לקראתה : הגמלאיני גא . לשון נמיעה הומו"ר בלעז : יח ותרד כרה . מעל שכמה : יט עד אם בלו . הרי אס משמש בלשון אשר : אס כלו דיספקון שזו היא גמר שתייתן (ט) כששתו די ספוקן : כ ותרע . לשון נפיוה והרבה יש בלשון משנה המערה מכלי אל כלי ובמקרה יש לו דומה אל תער נפשו אשר הערה למות כפשו : השקת . אכן חלולה ששותים בה הגמלים : בא משתאה . לשון שאייה כמו שאו ערים תשאה שמויה : משתאה . משתומם ומתבהל על שראה דברו קרוב להללח אכל אינו יודע אס ממשפחת אברהם היא אס לאו . והל תתמה בתי"ו של משתאה שאין לך תיבה שתחלת יסודה שי"ן ומדברת בלשון מתפעל שאין תי"ו מפרידה בין שתי

שפתי חכמים

קרא ל' ולמה לא כתיב וירץ סקס כמו לעיל אלא בעבור שהיה עבד אברהם ויודע שאברהם הורגל באלו נסוים כדלעיל גבי שבע כשנות האלה היה רץ לקראתה ואמר ראוייה היא לבית אברהם שהרי גם המים עולים לקראתה כמו לאברהם עכ"ל : (ח) ולא מלשון כלוייה כי תרגום כלה גמירא : (ט) ר"ל ל' האל"ף בשלמא לפי' התרגם שפי' לשון סהיים השורש הוא סהי או ססה ותבא האל"ף תחת הוי"ד למ' ד' הפעל או תחת ה"א למ' ד' הפעל אבל אס הוא לשון סהיים שהשורש שלו הוא סה

גר צדק

משנה פ' החובל ר"ל סלוים נקלחתה של כסף ושל זבד ואפשר שעלם הקולית נקרא כן לביתו מחזיק מוח הריב : והערך כרה ונפצת קולתה . לשון ריוקא וביעור הקבערו מעבר תרגם אהנכפי מעפרה הבינוני כלי וריוק נכפי כמון ריוקא ובלשון חכמים אי נמו נפיוה כפיו פ' הסוכר והוא המנער ומריוק את הסל : וגברא שהיו בה . כי לולי התמהמהנו תרגום ירושלמי אלילי דאשהנא ואפשר שהענין אחד כי התקפלא מחוזה דבר הוא סויה ועומד להסמכל בו ולזה ת"א וגברא שבי נה שרצונו מתפלא והא תעמוק בתלוית העברי נמלת התמהמהנו שהו"ל סהיים תנין זה כי הוא שרש אחד עם ל' תמיהא ולעולם ת"א ר"ל תמיהא ולא לשון סהיים ואין כן דעת רש"י ז"ל ע"ס : מסתכל שתיק . מתקבל הוא כוסף על העברי ואינו יודע למה :

יהוה דרבו אס-לא: ככ ויהי כאשר כלו הגמלים לשתות
ויקח האיש נזם זהב בקע משקלו ושני צמידים על-ידיה
עשרה זהב משקלים: כג ויאמר בת-מי את הגידי נא לי
היש בית-אביך מקום לנו ללין: כד ותאמר אליו בת-
בתואל אנכי בן-מלכה אשר ילדה לנחור: כה ותאמר אליו
גם-תבן גם מספוא רב עמנו גם-מקום ללון: כי ויקד האיש
וישתחו ליהוה: רביעי כו ויאמר ברוך יהוה אלהי
אדני אברהם אשר לא-עזב חסדו ואמתו מעם אדני אנכי
ברוך נחני יהוה בית אחי אדני: כח ותרץ הנער ותגד
לבית אמה כדברים האלה: כט ולרבקה אח ושמו לבן
וירץ לבן אל-האיש החוצה אל-העין: ל ויהי כראת את-
הנזם ואת-הצמידים על-ידי אחתו וכשמעו את-דברי רבקה
אחתו לאמר כהדבר אלי האיש ויבא אל-האיש והנה

הנערה ק'

עמד

בעל הטורים בקע ב' במס' סכא. ואורך בקע לנגלת שרמו לה זכות הסקלים: ולרבקה
ב' במס' סכא ר"ס ואורך ס"ב ותהיון מרת רוח ליחצק ולרבקה יחצק כסו עניו
מעשן ע"ו של עשו אבל לרבקה לא הויק לפי שראתה כן בבית אביה שהיה כומר לע"ו וע' סקלים
הכתובים ס' יחצק א"כ רמו ל' ש' הנושא אשה ונדון באחיה שרוב כבוד דומים לאחי האם וזהו ולרבקה
אח ושמו לבן למיכך ולדה עשו ותהיון מרת רוח ליחצק ולרבקה:

רש"י

שתי אותיות של עיקר היסוד כגון משתולל מגזרת שולל וישתומם מגזרת שומה
וישתמר חקות עמרי מגזרת וישמר חף כחן משתאה מגזרת תשאה וכסם שאתה
מוזא לשון משומם בחדם כבהל ונאלם ובעל מחשבות כמו על ימו ונמו מחשבות.
שמו שמים אשתומם כשעה חדא כך תפרש לשון שתייה בחדם כהול ובעל מחשבות.
והנקלום תרגם לשון שתייה וגברא שתי שוהא ועומד במקום אחד לראות ההלכות
ה' דרכו ואין לתרגם שתי שהרי אינו לשון שתייה שאין (י) חלף נופלת בלשון שתייה:
משתאה לה. משתומם עליה כמו אמרי לי אחי הוא אנשי המקום לאשתו: כב בקע.
רמו לסקלי ישראל (כ) בקע לנגלת: ושני צמידים. רמו לשני לוחות מזומדות:

עשרה

שפתי חכמים

הא כל שלשה אותיות שרשיות הן מפורשות במלת משתאה ודוק: (י) דאל"כ בקע משקלו ל' הרי
לא היה משקלו מופלג וכן עשרה זהב משקלם. ובשני צמידים דרשו מה שדרשו משום דקשה להם
שני ל"ל הא מיעוש צמידים שנים: (ב) רא"ס) ואע"פ שנספור העבד ללכך כקב ששאל תחילה
ואחר כך קצן כתר פירש"ל שלא יתפשו אותו כדבריו וכו' וליבא למימר שסופרו ללכך היה עיקר
והכא

וי אודחיה אם לא: ככ והורה פד ספיקו גמליא למשתי ונסיב
גברא קדשא דרבקא תקלא מתקליה ותרין שירין על ידרא
מתקל עשר סלעין דרבקא מתקלחון: כג ואמר בת מאן את
תוי בען לי האית בבית אביך אתר בשר לנא למבת: כד ואמרת
ליה פרת בתואל אנא פד מלכה דיליבת לנחור: כה ואמרת
ליה אף תבנא אף בסתא סני עמנא אף ארתר בשר למבת:
כו וברע גברא וסגיד קדם יי: כז ואמר בריך יי אלהיה דרבני
אברהם די ל' מנע טיבולתיה וקושטיה מן רבני אנא באזרח
תקנא דרבני יי בית אחוהי דרבני: כח ודרשת עולמתא וחיואת
לבית אמה בפתימתא האלון: כט ולרבקה אחא ושמייה לבן
וירחט לבן לנת גברא לברא לנת עינא: ל ונהוה פד חזא ית
קדשא יתרי שיריא על ידי אחתיה ובר שמע ית פתימי
רבקה אחתיה למימר ברוין מליל עמי גברא ואתא לנת גברא והא

קאים

רש"י

עשרה זהב משקלים. רמו לעשרת הדברות שבהן: כג ויאמר בת מי את. לאחר שנתן
לה שאלה (ל) לפי שהיה בטוח בזכותו של אברהם שהלכות הקדוש ברוך הוא דרכו:
ללין. לינה אחת. לין שם דבר (מ) והיא אמרה ללון כמה לינות: כד בת בתואל.
השיבתו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון: כה מספוא. כל מאכל הגמלים קרוי
ומספוא כגון תבן ושעורים: כז בריך. דרך המזומן דרך הישר באותו דרך שהייתי
כריך וכן כל ב"ת ולמ"ד וה"א המשמשים בראש התיבה ונקודים בפתח מדברים
הדבר הפשוט שזכר כבר במקום אחר או שהוא מבורר וכבר באינו הוא מדבר:
בח לבית אמה. דרך הגסים היתה להיות להן בית ליטב בו למלאכתן ואין (ג) הבת
מגדת אלא לאמה: כט יורץ. למה רץ ועל מה רץ (ס) ויהי כראות את הנזם אמר
עשיר

שפתי חכמים

ובכא אין מוקדם ומאוחר בתורה דכח ענין מאי דמוקדם מוקדם וכו' אבל קשה לדבריו דכא לעיל
ריש פרשת וירא פירש"ל גבי ויאמר אדני וגו' דאמר אין מוקדם ומאוחר אפילו בחד ענין וכמו
ספורש"י גבי לא ידון רוחי בחדם ע"ס: (ל) דאל"כ למה לא אמר בשמיים ללון או בשמיים ללון:
(מ) שם דבר על משקל שיר כור וללון מוקד הכולל לינות רבות ולינה אחת וכו': (ג) והא דכתוב
גבי רחל וקגד לנביא משום שמתה אמה ב"ר: (ס) (מת"ס) אין כותב רש"י להקשות למה רץ וכו'
ולתקן הקושא במ"ס עשיר וכו' רק רונה ליטב ולתקן הפסוק שהוא מסורס ומסודר דה"ל תחלה
ויהי כראות וגו' וכשמעו וגו' ואח"כ וירץ כסדר ראש ושמע מאחותו ואח"כ רץ גם לא יתכן לומר
מתחילה ואח"כ ראה הכנס ושמע מרבקא ואח"כ יובא אל האיש וגומר ונדולה מוזו שאמר ויהי כראות
באמצע הענין דה"ל ולבסמוך וירץ ויבא ולא יפסיק במ"ס ויהי כראות וגו' ל"פ וירץ דה"ל רץ
ור"ל לכך ככתב הפסוק בסדר זה ליתן בעצמו טעם למה וירץ כלל ותו יש כאן שני סיבות על הריבה
דהיננו ויהי כראות וגו' וכשמעו וגו' וז"ש ועל מה רץ כלומר על איזה סיבה רץ וכל הפסוק
במה שמקד ויהי כראות לו וירץ וגו' לפי ויהי הריבה כראות הכנס וגו' אמר עשיר וכו' ולא היתה

מתקן

עמד על-הגמלים על-העין: לא ויאמר בוא ברוך יהוה למה
תעמד בחוץ ואנכי פניתי הבית ומקום לגמלים: לב ויבא
האיש הביתה ויפתח הגמלים ויתן תבן ומספוא לגמלים
ומים לרחץ רגליו ורגלי האנשים אשר אתו: לג וישם
לפניו לאכל ויאמר לא אכל עד אסדברתי דברי ויאמר
דבר: לד ויאמר עבד אברהם אנכי: לה ויהוה ברך את
אדני מאד ויגדל ויתגדלו צאן ובקר וכסף וזהב ועבדים
ושפחות וגמלים וחמרים: לו ותלד שרה אשת אדני בן
לאדני אחרי וקנתה ויתגדלו את-כל-אשר-לו: לו וישבעני
אדני לאמר לא-יתקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי
ישב בארצו: לה אם-לא אל-בית-אבי תלך ואל-משפחתי
ולקחת אשה לבני: טל ואמר אל-אדני אלי לא-תלך האשה
אחרי: טו ויאמר אלי יהוה אשר-התהלכתי לפניו ישלח
מלאכו אתך והצליח דרכך ולקחת אשה לבני ממשפחתי
ומבית אבי: טז אז תנקה מאלתי כי תבוא אל-משפחתי

וישם ק' ואם

בעל הטורים ומקום ב' במס' הכה-ואידך ומקום לזהב וזקן כשכול ומקום לזהב שראה מה שנתן
לאחוקו פכה ומקום לגמלים: וישתחב' במס' הכה- ואידך וישתחב על הלוחות
ודוקיה כנבין הבית מה הם לשון כוור אף הכה היו הגמלים של אברהם מכוירין ומסומנין וכיורין
לכל שהם שלו שלא היו רועים בשדות אחרים: אל משפחתי ולא אל בית אבי לומר טהם לא ימלא
מבית אב יקח מבית אס:

רש"י

עשיר הוא זה ונתן עיניו במנון: ל על הגמלים. לשמרון (ע) כמו והוא עומד
עליוס לשמש: לא פניתי הבית. מעבודת (פ) הלילים: לב ויפתח. התיר זמס
שלהם שהיה סותם את פיהם שלא ירעו בדרך בשדות אחרים: לג עד אם רברתי.
הרי אס משמש בלשון אשר ובלשון כי (צ) כמו עד כי יבא שילה וזהו שאתרו חכמים

שפתי חכמים

מחמת שניעת דברי רבקה לדנו לזכות שטעה לכבוד אליעזר או מחמת סובס אחרת ולא מחמת
מנון משא"כ אס היה ככה ויהי כראות ונומר וכשמעו וגו' קודם לזיור לא היו יודעים על איה
סובס רץ או אס על סובס ודו"ק וגו' מדוקדק פורס"י שסוכר דבריו לשון הפסוק למס וירץ וכו'
ויהי כראות את הכוס אמר עשיר וכו' שכיורין צוה דברי אמת שכוונתו לתקן לשון הפסוק שהיה
לו סדר וזיור כסין ומקבו שהשפס ונאמסע איה קובות כדרכו רוב המקומות לבקו בדרכי רש"י

קאים עילוי גמליא על עינא: לא ואמר עול ברבא ריי למא את
קאים בכרא ואנא פניתי ביתא ואתר כשר לגמליא: לב ועאל
בכרא לביתא ושרא גמליא ויהב תבנא וכסתא לגמליא ומניא
לאסתחא רגלוהי ורגלי גובריא רעמיה: לג ושויו קדמוהי
למיכל ואמר לא איכול עד ראמליל פתגמי ואמר מליל:
לד ואמר עברא ראברהם אנא-לה ויי בריך ית רבוני לחרא ורבא
ויהב ליה עאן ותירין וכסף וזהב ועבדו ואמרו ונמליו ותמרוין:
לו וילדת שרה אמת רבוני כר לרבוני בתר דסיבת ויהב ליה
ית כר די ליה: לו וקיים עלי רבוני למימר לא תסב אהתא
לברי מבנת כנענא די אנא יתיב בארעיה: לה אלחן לבית
אבא תיזיל ולרעיתי ותסב אהתא לברי: לט ואמרית לרבוני
מאים לא תיתי אהתא בתרי: ט ואמר לי יי די פלחית קדמוהי
ישלח מלאכיה עמך ויצלח אורחך ותסב אהתא לברי מורעיתי
ומבית אבא: טז בבן תהי וקאי ממומרוי ארי תהך לרעיתי
ואם

רש"י

כי משמש בד' לשונות והאחד אי והוא אס: לו ויתן לו את כל אשר לו-שטר המתנה
הראה להם: לו לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני. אס לא תלך תחלה אל בית
אבי ולא תאבס (ק) ללכת אחריו: טל אלי לא תלך האשה. אלי כתיב בת היתה
לו לאליעזר (ר) והיה מחזר למנזח עליה שיאמר לו אברהם לפנות אליו להשיאו בתו
אמר

שפתי חכמים

דאלו היה כוונתו מה להקשות ולתקן בהגנת המפרשים הו"ל למס רץ וכו' אמר עשיר וכו' ומ"ש
ויהי כראות את הכוס קודם מ"ש אמר עשיר ונומר און לו שחר והכנס כלל: (ע) דאל"כ רוכב
מבעי ליה: (ב) דאל"כ די לומר ומקום לגמלים או מקום לנו ללון: (צ) דק"ל דאס משמע
דספק לו אס דבר ומתקן אס משמש בלשון אשר ובלשון כי כמו עד כי יבא שילה דהיינו אס כי משמש
בלשון אשר דכיון דאס כמו כי הא כי איכו משמש אלא בד' לשונות והם אלא דילמא או דהא אבל
לא אס וא"כ מכל' דאס משמש בלשון אשר ומתקן וכו' א"כ ש"מ דכי משמש בלשון אס אף כן אס
כמו כי דהיינו אשר: (ק) תקן צוה ג' ענייניס הא' שדבוקי מלק תלך אל מלק לא כאלו כקוב אס
לא תלך אל בית אבי שמלת לו און קשר עם מלק אל. הב' ולא תאבס האשה וכו' שנולות זה היה משמע
שחם תלך אל בית אבי מיד תפטר משנועתו של לא תקח אשה וגו' בן תאבס בין לא תאבס והיוסיף
מלק תחלה מפני שנולות זה משמע שחם תקח מבנות הכנעני ואח"כ תלך ולא תאבס אהם פטור ג"כ
ואינו כן שאין לו היקר כלל אס לא שילך תחלה ולא תאבס ולקחת אשה לבני הוא תחלת דבור כאלו
אמר אבל תקח אשה לבני משפחתי הכוכרים למעלה: (ר) וא"ל ולמה לא קביו אולי דלעיל חסר
מתחילה כשאמר העבד לאברהם אולי לא תאבס כדו תאבס לבדו למעלה: (ג) וא"ל ולמה לא קביו חסר
הסעיף אשיב וגו' לא משמע שהיה מחזר למכא עליה אלא שאל אותה אס לא תאבס לילך עמי אס יכול
להשיב ויחך שמה אבל כן לא קביו אח"כ הכי מדרש שפיר הכי מהר"י. ועי"ל כשאמר לו לבן

ואם לא יתנו לך והיית נקי מאלתי: מב ואבא היום אל-
 העין ואמר יהוה אלהי אברהם אם ישישך נא מצליח
 דרכי אשר אנכי הלך עליה: מה הנה אנכי נצב על-עין
 המים והיה העלמה היצאת לשאב ואמרתי אליה השקיני
 נא מעט מים מכרך: מה ואמרה אלי גם אתה שתה וגם
 לגמליך אשאב הוא האשה אשר הכיח יהוה לבן אדני:
 חמישי מה אני טרם אכלה לדבר אל-לבי והנה רבקה יצאת
 וכדה על-שכמה ותרד העינה ותשאב ואמר אליה השקיני
 נא: מה ותמהר ותורד כדה מעליה ותאמר שתה וגם-
 גמליך אשקה ואשת וגם הגמלים השקתה: מה ואשאל
 אתה ואמר בת מי את ותאמר בת בתואל בן נחור אשר
 ילדה לו מלכה ואיש הנזם על-אפה והצמידים על-ידיה:
 מה ואקד ואשתחוו ליהוה ואברך את-יהוה אלהי אדני
 אברהם אשר הנחני בדרך אמת לקחת את-בת אחי אדני
 לבנו: מה ועתה אם יישכם עשים חסד ואמת את-אדני
 הגידו לי ואם לא הגידו לי ואפנה על ימין או על-שמאל:
 ויען לבן ובתואל ויאמרו מיהוה יצא הדבר לא נוכל
 דבר אליך רע או טוב: נא הנה רבקה לפניך קח ולך ותהי
 אשה לבן אדניך כאשר דבר יהוה: נב והיה כאשר שמע

בעל הטורים ואם חסר י' לומר שלא נגע בכשרה מחמת כניעות: על ימין או על שמאל
 ר"ת בגימ' ישמעאל:

רש"י

אמר לו אברהם בני ברוך ואתה ארוך (ש) ואין חרור מדבק בברוך: מב ואבא היום
 היום ילאתי והיום באתי מכאן שקפלה לו החרץ. אמר רבי אחא ופה שיתתן של עבדי
 אבות לפני המקום מתורתן של בנים שהרי פרשה של אליעזר כפולה בתורה והרבה
 נופי תורה לא כתבו אלא ברמזים: כד נם אתה. גם לרבות הנשים שעמו: הובית.

שפתי חכמים

בא ברוך ה' אמר אליעזר מעשיו בני ברוך ושאל יקח ויחזק את בני לכך חסר בחירונו למרש
 הכי ולא בראשונה כי עדיין לא היה ברוך. ומהרש"ל תירץ כי מעולם לא עלתה על לבו שיתתן
 באברהם

ואם לא יתנו לך ותהי נכאי ממומתי: מב ואתיתי יומא דין
 לעינא ואמרתי: אל היה רבוני אברהם אם אית בען רענא
 קדמך לאצלהא אורחי די אנא אויל עדה: מה הא אנא קאים
 על עינא דמנא ויהי עולמתא דתפוק לממלי ואומר לה אשקיני
 בען ועיר מנא מקולתיך: מה ותומר לי אף את אשת ואף
 לגמליך אמלי היא אתתא דזמין יי לבר רבוני: מה אנא ער לא
 שציתי למללא בלבי ויהא רבקה נפקת וקולתה על בתפה
 ונתת לענא ומלת ואמרתי לה אשקיני בען: מה ואוהיצת
 ואחיתת קולתה מינה ואמרת אשת ואף גמליך אשקי ושתיתי ואף
 גמליך אשקיא: מה ושאלית ותה ואמרתי בת מאן את ואמרת
 בת בתואל בר נחור דילדת ליה מלכה ושיתי קדשא על אפה
 ושריא על ידה: מה וברעית וסגדית קדם יי וברכית ית יי
 אלהיה רבוני אברהם דרבני באורח קשוט למיסב ית ברת
 אחוהי רבוני לבריה: מה וכען אם אימיכון עבדן שיכו וקשוט
 עם רבוני חווי לי ואם לא חווי לי ואתפני על ימינא או על שמאלא:
 נ ואתיב לבן ובתואל ואמרו מן קדם יי נפק פתגמא לירת אנחנא
 וכלין למללא עמך ביש או טוב: נא הא רבקה קדמך דבר ואויל
 ותהי אתתא לבר רבונך כמא דמליל יי: נב והנה בר שמע

עבדא

רש"י

בירר והודיע וכן כל הוכחה שבמקרא ברור דבר: מה טרם אכלה. טרם שאני
 מכלה וכן כל לשון הווה פעמים שהוא מדבר בלשון עבר ויכול לכתוב טרם כליתי
 ופעמים שמדבר בלשון עתיד כמו כי אמר איוב לשון עבר. ככה יעשה איוב הרי ל
 עתיד ופי' שניהם לשון הוה כי אומר היה איוב אולי חטאו בני והיה עושה כך:
 מז ואשאל ואשים. שנה הסדר שהרי הוא תחלה נתן ואח"כ של אלה יתפשוטו
 בדבריו ויאמרו היאך נתת לה ועדיין אינך יודע מי היא: מט על ימין. מכנות
 ושמעל: על שמאל. מכנות לוט שהיה יושב לשמאלו של אברהם ב"ר: נ ויען לבן
 ובתואל. רשע היה וקפץ להשיב לפני אביו: לא נוכל דבר אליך. למאן בדבר הזה לא
 ע'י תשובת דבר רע ולא ע'י תשובת דבר הגון ויכיר לפי שמה יצא הדבר לפי דברך
 סיזמנה

שפתי חכמים

באברהם כיון שהוא ברוך והוא ארוך אלא אליעזר היה מקוירא כיון שהגיד להם שהשבעו אברהם
 שלא ישא אשה אלא אנכי משפחתו שיעבדוהו שיתן להם ממון הרבה מ' אמר להם אזי רמז להם
 טבת יש לו עכ"ל: (ש) ר"ל דאליעזר בא מכנען דקבוי בהו ארוך כנען ונז"ל ח והלא עבר אשכול
 וממא נמי ארוכים היו דהיו אמרוים וי"ל מ"מ זו היתה הקלה מקיומת כיון דהיה עבד ואם כן
 היה

עבד אברהם את דבריהם וישתחו ארצה ליהוה: ששי
ג ויצא העבד כלי כסף וכלי זהב ובגדים ויתן לרבקה
ומגדת נתן לאחיה ולאמה: ג ויאכלו וישתו הוא והאנשים
אשר עמו וילינו ויקומו בבקר ויאמר שלחני לאדוני:
ג ויאמר אחיה ואמה תשב הנער אתנו ימים או עשור
אחר תלה: ג ויאמר אליהם אל תאחרו אתי ויהוה הצליח
דרכי שלחני ואלכה לאדני: ג ויאמרו נקרא לנער
ונשאלה את פיה: ג ויקראו לרבקה ויאמרו אליה התלכי
עם האיש הזה ותאמר אלה: ג וישלחו את רבקה אחתם
ואת מנקה ואת עבד אברהם ואת אנשיו: ס ויברכו
את רבקה ויאמרו לה אחתנו את היי לאלפי רכבה ויירש
זרעך את שער שנאיו: סא ותקם רבקה ונערתיה ותרכבנה
על הגמלים ותלכנה אחרי האיש ויקח העבד את רבקה
וילך: סב ויצחק בא מבוא באר לחי ראי והוא ישב בארץ
הנגב: סג ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב וישא עיניו

הנערה ק' לנערה ק'

וירא

בעל הטורים אל תאחרו אותי זה ס"ת לוייה טלויהו: עם האיש הזה ס"ת משה הלך כדת
משה וישראל: היו גומ כה כלומר תזכי למה שכאמר כה יסיה זרעך: רבנה
ד' במס' הכא ושנים ויכוסו רבנה: ומאה מכה רבנה ורדפו: רבנה כמדת הסדה נקתיך שאמרו לה
קביי מאות שנים ויכוסו רבנה ורבנה: כמדת הסדה: בארץ הנגב וסמוך ליה ויבא יצחק לשוח
רמוז למ"ט הרובה להמכות ודרוס: לשוח בשדה היינו שיצחק תקן תפלת מנחה ואז נודמנה לו רבקה
והיינו דכתיב על זאת וקפלה כל חסיד לך לעת מכוא דהיינו אשה דכתיב מנח מנח אשה מנח טוב:

רש"י

זומונה לך: גב וישתחו ארצה: מנחן שמודים (ת) על בשורה טובה:
גב ומגרות: לשון מגדים שהביא עמו מיני פירות של ארץ ישראל: גב וילינו:
כל לוינה שבמקרא לכות לילה אחת: גה ויאמר אחיה ואמה: ובתואל היכן היה:
רוכה היה לעבד (א) ובא מלאך והמיתו: ימים: שנה כמו ימים תהיה גאולתו שכן
נותנין

שפתי חכמים

היה ארור טפי משה ונזו יתורן קמיהוה הרא"ש ע"ס: (ת) וא"ת למה לא פירש"י כן לעיל גבי
ויקוד האיש וישתחו וי"ל דלעול כתיב אחריו ויאמר ברוך ה' אלהי וגומר דיוכא למימר לכך
השתחוה לפי שאמר ברכה ויזכיר השם דבריו לשון ברכה אבל הכא לא כתיב אחריו ברכה:
(ק"מ) כב"ר כקוב על ויקוד האיש ורש"י כתבו כאן שטרי אין למר שמודים על בשורה טובה עד
שאמרו

עבדא דאברהם ית פתגמיהוין וסגיד ער ארעא קדם יי:
ג ואפיק עבדא מאנין דכסף ומאנין דרזהב וילבושין ויהב לרבקה
ומגדנין ויהב לאחיהא ולאמה: ג ויאכלו וישתאו הוא ונבכריא
די עמיה ובתי וקמו בצפרא ויאמר שלחוני לות רבוני: ג ויאמר
אחיהא ואמה תיריב עולמתא עמנא עיבן בעידן או עסריא
גרחין בטר כן תיזיל: ג ויאמר להון לא תאחרון יתי ויי אצלה
אודחי שלחוני ויאיהך לות רבוני: ג ויאמרו נקרי לעולמתא ונשמע
מה דהיא אמרה: ג וקרו לרבקה ויאמרו לה תהילי עם
גברא הרין ואמרת איזיל: ג וישלחו ית רבקה אחריו
וית מנקה וית עבדא דאברהם וית גכרוהו: ס וברכו ית רבקה
ויאמרו לה אכתנא את הוי לאלפין ולרבנון וירחון בגיבוי ית קרוי
סנאיהוין: סא וקמת רבקה ועיקמתהא ורכיבא על גמליא ואולת
בטר גברא ודבר עבדא ית רבקה ואול: סב ויצחק אתא במתוהי
מבידא דמלאך קיימא אתחוי עליה והוא יתיב בארע דרוימא:
סג ונפק יצחק לצלאה בחקלא למפגי רמ'שא וקף עיניהו

והוא

רש"י

נותנין לכתולה זמן שנים עשר חדש לפרכס עלמה בתכשיטיה: או עשור: עשרה
חדשים וא"ת ימים ממש אין דרך המבקשים לבקש דבר מועט ואם לא תרצה תן
לכו מרובה מזה: ג ונשאלה את פיה: מנחן שאין משיאין (ב) את האשה אלא
מדעתה: גח ותאמר אלך: מעמנו (ג) ואף אם אינכם רואים: ס את היי לאלפי
רבכה: את זרעך תקבלו אותה ברכה שנאמרה לאברהם בהר המוריה הרבה ארבה
את זרעך יהי רצון סיהא אותו הזרע ממך (ד) ולא מאשה אחרת: סב מבוא באר
לחי ראי: שהלך להביא הגר לאברהם אביו שיאנה: יושב בארץ הנגב: קרוב
לאותו באר שכאמר ויסע משה אברהם ארצה הנגב וישב בין קדש ובין שור ושם היה
הכאר שנאמר הנה בין קדש (ה) ובין כרד: סג לשוח: לשון תפלה (ו) כמו ישפוך
שיחו

שפתי חכמים

שאמרו קח ולך אבל דברו עם רבקה עדיין לא ידע אם תאבה: (א) ר"ל היה כותן סס המות
בקערה באכילה ומוסרו עליו לאכול כדי שלא ירגיש דבר דכאן כתיב ויוסס לפניו לאכול וגבי
יוסף כתיב ויוסס בארון אף כאן כן שרצו להמיתו וליתנו בארון והוא הרגיש בדבר ואמר
לא אוכל עד אם דברתי דברי ונתוך כך סבב המלאך הקערה ונא סס המות לפניו כגואל ואלכל
ומת מנחמי: (ב) דקסה והא לעיל אמר לא כוכל וגו' ויכיר סמה' יבא הדבר: (ג) דק"ל למה
כתיב אלך ולא כתיב הן או כן דכא סס שאלו אותה התלכו עם האיש הרא"ש: (ד) לכך נקט זרעך
דכא הכרסה ליצחק כנחה ולא לה והא דכתיב את ויהי לא הימה בכלל ברכה אלא מכיון שזרעה
זוכה בה היו כאלו היא עצמה וזכה בה: (ה) כרד ושור חדא היא דהתרגום מתרגם על שניהם
תגרא ויאמר סכא מהם כתיב ארצה הנגב ונא כתיב שסס היה הנאר למדנו שארץ הנגב קרוי
ש"ח טז 16
לאותו

וירא והנה גמלים באים: סר ותשא רבקה את-עיניה ותרא את-יצחק ותפל מעל הגמל: סה ותאמר אל-העבד מי האיש הלזה ההלך בשדה לקראתנו ויאמר העבד הוא אדני ותקח הצעף ותתכס: סו ויספר העבד ליצחק את כל-הדברים אשר עשה: סז ויבאה יצחק האהלה שרה אמו ויקח את-רבקה ותהיללו לאשה ויאהבה ויגמל יצחק אחרי אמו: פ שביעי

כה * ויסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה: כ ותלד לו את-זמון ואת-יקשן ואת-מדן ואת-מדן ואת-ישבק ואת-שוח: ג ויקשן ילד את-שבא ואת-דרן ובני דרן היו אשורים ולטושים ולאמים: ד ובני מדן עיפה ועפר וחנך ואבידע ואלדעה כל-אלה בני קטורה: ה ויתן אברהם את-כל

בעל הטורים ווסף אברהם אחר שסוף את יצחק כדכתיב ויקח את רבקה ותהי לו לאשה למד ד"א שמי שמקח אשתו והניחה לו בנים ושיאל קודם שיבא אחרת ד"א וזו שאמר שתי קבלו מנו לכפי דקל כמריה שמע דאכל ואזיה לא אכיל:

רש"י

סיחו: סר ותרא את יצחק. רתתה אותו הדור (י) ותוסה מפניו: ותפל. השמיטה עממה לארץ (ח) כתרנומו ואיתרכינות הטתה עממה לארץ ולא הגיעה עד הקרקע כמו הטי נא כדך ארכיני ויט שמים וארכיני לשון מוטה לארץ ודומה לו כי יכול לא יוטל כלומר (ט) אם יטה לארץ לא יגיע עד הקרקע: סה ותתכס. לשון ותתפעל כמו ותקבר (י) ותשבר: סז ויספר העבד. גלה לו כסים שנעשו לו שקפלה לו הארץ ושגודמכה לו רבקה בתפלתו: סז האהלה שרה אמו. ויביאה האהלה ונעשית דוגמת (ב) שרה אמו כלומר והרי היא שרה אמו שכל זמן ששרה קיימת היה נר דלוק מערב

שפתי חכמים

לחוקו באר: (ו) וקסה דעל יספוך סיחו פי' כמו לשון כסדה. והקום תירכו כי כן סוגיות הגמרא שהיו מצינו בני אסתר שמביא ראיה שהוא כדקת מדכתיב ויהי אומן את הדסה ובתוב והוא עומד בין הסדסים מה הקס בדוקים אף כאן וכו' ובגז מביא ראיה מאסתר וכו' אבל אין כלל ו"ל דקרווייהו ברובם דאוי מהקס ב"א דבור ולא תפלה דהא לעיל כתיב תפלה לעני אבל לשון כסדה עם מוי דבר אלה ע"פ תפלת קבע ואי מהכא ב"א לשון הוי מלשון כבוד שוח כלומר שהלך לטייל בין האולנות שנסדס מ"ס מביא ראיה מיספוך סיחו עכ"ל מהר"ל: (ז) דאל"כ איך ידעה שהוא יצחק שפלה מעל הגמל: (ח) מדכתיב ותפול מעל הגמל ולא כתיב מהגמל או ותפל לארץ אלא משמע מעל גב הגמל כפלה אבל לא על הארץ: (ט) אעפ"י שיפול לא יושקף לארץ כמו שמפרש וסולך לא יגיע וכו': (י) שאין מקבלין הפעולה מאחר שהם מכיין בפעל כך מלת ותתכס היא מקפעלת

אחידא בעקבא דעשו וקרא שמה יעקב ויצחק בר שתין שנין בר זליבת יתהון: כו וירביאו עולימא והנה עשו גבר נחשירבן גבר נפיק תקלא ויעקב גבר שלים משמש בית אולפנא: כח וירחם יצחק ית עשו ארי מצידיה הוה אכיל ורבקה רחומת ית יעקב: כט ובש"ל יעקב תבשילא ואתא עשו מן תקלא ורוחא משלהו: ל ויאמר עשו ליעקב אטעמינני בעז מן סמוקא סמוקא דהיון ארי משלהו אגא על בן קרא שמה אדרום: לא ויאמר יעקב זבין כיום הילתן ית בכרותך

רש"י

עקרה והתפלל עליה ושפחה לא רצה לישא לפי שנתקדש בהר המוריה להיות עולה תמימה: כו ויגרלו. ויהי עשו. כל זמן (ה) שהיו קטנים לא היו נכרים במעשים ואין אדם מדקדק בהם מה טובים כיון שנעשו בני שלש עשרה שנה זה פירש לבתי מדרשות וזה פירש לע"א: יורע ציר. לצוד ולרמות את אביו (ו) בפיו ושאלו אבא היאך מעשרין (ז) את המלח היאך מעשרין את התבן כסבור אביו שהוא מדקדק במצות: איש שרה. כמשמעו אדם בטל וזודה בקשתו (ח) חיות ועופות: תם. אינו בקי בכל אלה כלכו כן פיו מי שאינו חרוף לרמות קרוי תם: ישב אהלים. אהלו של סס ואהלו של עבר: כח בפיו. כתרנומו בפיו של יצחק. ומדרשו בפיו של עשו שהיה גד אותו ומרמזה בדבריו: כט ויור. לשון ביטול כתרנומו: והוא עיף. ברזיחה (ט) כמה דתימא כי עיפה נפשי להרגום: ל הלעיטיני. אפתח פי ושפוך הרבה לתוכה כמו ששנינו אין אוכסין את הגמל אבל מלעטיין אותו: מן הארום הארום. עדשים ארומות (י) ואותו היום מת אברהם שלא יראה את עשו בן בנו וזא לתרבות רעה ואין זו שיבה טובה שהבטיחו הקב"ה לפיך קר הקב"ה חמש

שפתי חכמים

שפיר"י לעיל בפ' וירא והוא המתין כ' שנה לכ"פ וכו' וכי תומא כולף מהכא דאם המתין עשרה שנים או בריך להפסל ולא ליקח אשה לכן אמר ושפחה לא וכו' ולא דוקא שפחה: (ה) דק"ל והא ממעיה היו כפרדים זה לרשעון וזה לתומו וע"ז פורש כל זמן כלומר אע"פ שהיה עשו עושה רעב היו תולין בכערותו והבריות לא הסירו בו עד שבעה שן ז"ג שנה: וא"ל והא עשו לא יבא לתרבות רעה עד שהיה בן ט"ו שנה ומה נתקרו ומו אברהם ה' שנים כמו שפירש' לקמן וי"ל לדותן שני שנים עשה נכבשה ואחר כך עשה בפרססאי: (ו) מדכתיב ויודע משמע דבר שברוך חכמה דאל"כ היינו איש שדה ועי"ל דאיש ביד קוא הופך של איש תם כמו שאוס שדה הופך של יושב אוהלים ואי הוה פי' גד חיות לא הוה הפך של איש תם דאפשר הוא דאיש תם נמי יכול לצוד חיות: (ז) כלומר שאינו חייב במעשר אפילו מדרבנן והוא מדקדק במצות וק"ל: (ק"מ) ומ"ס שהטעה אותו במצות המעשר כ"ל משום דהמצוה הזאת מצינו בפירוש שהחזיק בה אברהם שאל ויתן לו מעשר מכל ודאי החזיקו בניו אח"כ ג"כ במצוה זאת כדלקמן ביצחק בפסוק מאה שערים וכן יעקב עשר אצטרנו לך ודו"ק: (ח) לא עובד כסדה דאם כן אוס אדמה מבני ליה כמו נכח או עובד אדמה כמו בקין: (ט) דאל"כ הוא רעב מבני ליה: (י) דכתיב הכא ויוד יעקב כויד ובסמוך כתיב כויד עדשים מה כויד דלפלך עדשים היו אף כאן עדשים היו ומה לעיל ארומות דכתיב הלעיטיני כל מן האדום

בְּכִרְתָּךְ לִי: לֵב וַיֹּאמֶר עֲשׂוּ הִנֵּה אֲנִכִי הוֹלֵךְ לָמוֹת וְלִמְה-
 זֶה לִי בְכֹרֶה: לֵב וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב הִשְׁבַּעָה לִי כִּיֹּם וַיִּשְׁבַּע לוֹ
 וַיִּמְכַר אֶת־בְּכֹרְתוֹ לַיעֲקֹב: לֵב וַיַּעֲקֹב נָתַן לַעֲשׂוֹ לַחֵם וַנִּזְוֶד
 עֲדָשִׁים וַיֹּאכַל וַיִּשְׂתֵּי וַיִּקַּם וַיִּלֶךְ וַיִּבְזוּ עֲשׂוֹ אֶת־הַבְּכֹרֶה: פ
כו * וַיְהִי רֹעֵב בְּאֶרֶץ מִלְכָר הָרֹעֵב הָרֵאשִׁון אֲשֶׁר הָיָה
 בְּיָמֵי אַבְרָהָם וַיִּלֶךְ יַצְחָק אֶל־אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ־פְּלִשְׁתִּים גִּרְרָה:
 ב וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה וַיֹּאמֶר אֶל־תֵּרֶד מִצְרַיִם שָׁכֵן בְּאֶרֶץ
 אֲשֶׁר אָמַר אֵלֶיךָ: ג גֹּר בְּאֶרֶץ הַזֹּאת וְאֵהִי עִמָּךְ וְאֶבְרַכְךָ
 כִּי־לֶךְ וְזֹרַעְךָ אֵתָן אֶת־כֹּרֶת־הָאֲרֶצֶת הָאֵל וְחַקְמֹתַי אֵת־
 הַשְּׁבַעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אָבִיךָ: ד וְהִרְבִּיתִי אֶת־
 זֶרְעֶךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְנָתַתִּי לְזֹרַעְךָ אֶת־כָּל־הָאֲרֶצֶת הָאֵל
 וְהִתְבַּרְכּוּ בִּזְרַעְךָ כָּל־גֹּיֵי הָאֲרֶץ: ה עַקֵּב אִשְׁרָאֵל שָׁמַע
 אַבְרָהָם בְּקִרְיָ וַיִּשְׁמַר מִשְׁמֵרֹתַי מִצֹּתַי חֻקֹּתַי וְתוֹרֹתַי: ו
 שְׁנֵי וַיִּשָּׁב יַצְחָק בְּגֵר: ז וַיִּשְׁאַלֻּם אֲנִשֵׁי הַמָּקוֹם לֵאמֹר
 וַיֹּאמֶר אַחֲתִי הוּא כִּי יֵרָא לֵאמֹר אֲשֶׁתִּי פְּדִי־הֶרְגְנִי אֲנִשֵׁי

המקום

בעל הטורים ויבז' כ' כמ' סכ' - ואורך ויבז' בעיניו גבי המן דהיינו כוזה בן כוזה זה המן
 סיכ' מעשו: הארצ' חסר' ר' רמז' סיכ'ס' לו אחר' דורות וס' יצחק ועקב לוי
 קה' עמר' משה: האל רמז' אל' ל' מלכוס: עקב וס' כ' י' קיבוק כנגד' י' הדורות שבה' עק'כ'
 קיבוק וכנגד'ס כנגד'ס עשר כסיוכות וקיום העולם שבה' עקב'ס מאמרות: עקב אשר שמע
 אברהם ג' קיום ח' עירוני תבסולין:

רש"י

חמש שנים משנתו (כ) שיח'ק חי ק"פ שנה וזה קע"ה ובישל יעקב עדשים להכרות
 את האכל ולמה עדשים שדומות לגלגל שהאכלות לגלגל שחור בעולם: לא כיום -
 כתר'גומו כיום דילקו כיום שהוא ברור כך מוכר לי מכירה ברורה: בכורתך - לפי
 שהעבודה בכורות אמר יעקב אין רשע זה כדאי שיקריב להקב"ה: לב הנה אנכי
 הולך למות - אמר עשו מה טיבה (ל) של עבודה זו אמר לו כמה אזהרות ועונשין
 ומיתות תלוין בה כאותה ששנינו אלו הן שבמיתה שתויי יין ופרועי ראש אמר אני
 הולך למות על ידי אם כן מה חסן לי בה: לר' ויבז' עשו - העיד הכתוב על רשעו
 שבזיה

שפתי חכמים

האדם ח' למטה אדומות: (כ) ואל'ת דלמ' הגיעו עת שנתו למות וי'ל' מדכתבו גבי אברהם זקן
 ואל' כתיב שבע ימים כמו - גבי יצחק זקן ושבע ימים וכן בשאר בדיקים: (ל) דאל'כ' סכ' אנכי מת
 מכני

בְּכִרְתָּךְ לִי: לֵב וַיֹּאמֶר עֲשׂוּ הִנֵּה אֲנִי אֹזִיל לְמִמֶּת וְלִמְה דָּגֵן לִי
 בְּכֹרֹתָא: לֵב וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב כִּיֹּם לִי כִיֹּם דִּילִקוּ וְקִיִּים לִיה
 וְנִבְיָן ית בְּכִרְוֹתִיה לַיעֲקֹב: לר' וַיַּעֲקֹב יתב לַעֲשׂוֹ לַחֵם וְתַבְשִׁיל
 דְּטִלְוֹפְחִין וְאָכַל וַיִּשְׂתֵּי וַיִּקַּם וַיִּזְוֶד עֲשׂוֹ ית בְּכֹרֹתָא:
 א וְהוּא כַּפְנָא בְּאַרְעָא בר מכפנא קדמא'ה דתוה כיומי אבד'הם
 וַיִּזְוֶד יַצְחָק לֹתִי אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ־פְּלִשְׁתִּים לְגֵר:
 ב וְאֵתְנָלִי לִיה י' וַיֹּאמֶר לֵא תחורת לַמְצֵרִים שְׂרִי בְּאַרְעָא דְאִמֶר
 לך: ג דוור בְּאַרְעָא הָרָא וַיְהִי מְמָרִי בְּסַעֲרָךְ וְאֶבְרַיְכִינְךָ אֲבִי לך
 וְלִכְנָךְ אֵתָן ית כָּל אַרְעָתָא הָאֵלִין וְאַקִּיִּים ית קְיָמָא דְקִיָּימִית
 לְאַבְרָהָם אָבִיךָ: ד וַאֲסִגְיִי ית בְּנֶךָ כְּכֹכְבֵי שָׁמַיָא וְאֵתָן לְבְנֶךָ ית
 כָּל אַרְעָתָא הָאֵלִין וַיְתַבְּרַכְוִין בְּדִיל בְּנֶךָ כָּל עַמְמֵי אַרְעָא: ה חלף
 דִּי קָבִיל אַבְרָהָם כְּמִמְרֵי וְנִשְׂר מְטַרְת מְמָרִי פְקוּדֵי קְיָמִי וְאִוְרִיתִי:
 ו וַיִּתִּיב יַצְחָק בְּגֵר: ז וַיִּשְׁאַלֻּם אֲנִשֵׁי אַתְרָא עַר עֵיסַק אַחֲתִיה
 וַיֹּאמֶר אַחֲתִי הוּא אֲרִי דְחִיל לְמִימֶר אַתְתִּי דְלָמָא יַקְטִילִנְנִי אֲנִשֵׁי

אתרא

רש"י

(מ) שבזיה עבודה של מקום: ב אל תרד מצרימה - שהיה דעתו לרדת מצרים כמו
 שזכר ר'בני ביומי הרעב א"ל אל תרד מצרימה שאתה עולה תמימה (ג) ואין חובה
 לארץ כדאי לך: ג האל - כמו האלה: ד והתברכו בורעך - אדם אומר לבנו יהא
 (ס) זרעך כורעו של יצחק וכן בכל המקרא וזה אב לכולן כך יבדך ישראל לאמר
 וישו'ך וגי' - ואף לענין הקללה מבינו כך והיתה האשה לאלה שהמקלל שוגאו אומר
 תהא כפלוגית וכן והנחתם שמכס לשבועה לבחירי שהנשבע אומר תהא כפלוגי אס
 עשיתי כך וכך: ה שמוע אברהם בקומו - כשניסיתי אותו: וישמור משמרתִי -
 גזרות להרחקה על אזהרות שבתורה כגון שניות לעריות ושבות לשבת: מצותי -
 דברים שאילו לא נכתבו ראויין הם להטוות כגון גזל ושפיכות דמים: הקותי -
 דברים שזר הרע ואומות העולם משיבין עליהם כגון אכילת חזיר ולבישת שטטנז
 שאין טעם בדבר אלא גזירת המלך וחוקותיו על עבדיו: ותורתִי - להביא תורה
 שבעל פה (ע) הלכה למושה מסיני: ז לאשתו - על אשתו (פ) כמו אמרי לי אחי
 הוא

שפתי חכמים

מכני ליה אם מפני הרעב אומר כן: (ב) ר"ל כיון שכתיב שמכר בכורתו ליעקב ש"מ שלא רצה
 בה וא' כ' ל' למכבך ויבז' אלא העיד וכו' ר"ל דכלא זס נמי ויענין טרסע היה אלא שזה הוא כאלו
 העיד הפסוק וכו' כדפירש לעיל גבי נח כתואל מפדן ארס: (ג) ר"ל דעולם היינו קדשי קדשים
 שאין רשאים להובי'ן לחון לעזרה ח' א"י עזרה שלך היא ואין אתה רשאי לזאת לחון לארץ:
 (ד) רכזכו לפרס והתברכו כס' לא שיתברכו כשילו זרעך דא'כ' היל'ל' והתברכו מורעך: (ע) ואל'ת
 כיון שקיומו כל התורה למה כשא יעקב שמו אחותו ושמו'ן כשא דיכה אחותו ועמרו וזכנד אחות
 אביו - וי'ל' דלא קבלו עליהם לקיימ' אלא בא' והס' היו כח'ל' כרמז'ן: (פ) דמשמע כססוק
 ש"ח טוב 17 סכאלו

מזמנו מאד: יי וילך משם יצחק ויחן בנחל גרר וישב שם: יי וישב יצחק ויחפר ואת בארות המים אשר חפרו בימי אברהם אביו ויסתמום פלשתים אחרי מות אברהם ויקרא להן שמות בשמת אשר קרא להן אביו: יי ויחפרו עבדי יצחק בנחל וימצאו שם באר מים חיים: כ ויריבו רעי גרר עסרעי יצחק לאמר לנו המים ויקרא שם הבאר עשק כי התעשקו עמו: כא ויחפרו באר אחרת ויריבו גם עליה ויקרא שמה שטנה: כב ויעתק משם ויחפר באר אחרת ולא רבו עליה ויקרא שמה רחבות ויאמר כי עתה הרחיב יהוה לנו ופרינו בארץ: רביעי כג ויעל משם באר שבע: כד וירא אליו יהוה בלילה ההוא ויאמר אנכי אלהי אברהם אביך אל תירא כי אתך אנכי וברכתוך והרחבתי אתך זרעך בעבור אברהם עבדי: כה ויבן שם מזבח ויקרא בשם יהוה ויט שם אהלו ויכרו שם עבדי יצחק באר: כו ואבימלך הלך אליו מגרר ואחות מרעהו ופיכל שר צבאו: כז ויאמר אלהם יצחק מדוע באתם אלי ואתם שנאתם אתי ותשלחוני מאתכם: כח ויאמרו ראו ראינו כי יהיה יהוה עמך

עמד

בעל הטורים עסק כנגד ככל שעסקו את בית יוסף ואיר עסקיהם כח: טטכה כנגד הפן סתם טטנה על ירושלים: רחובות כנגד יון שגורו שלל יטכלו למוכנס משרים ורכים וכעסה להם כס ולזדמן להם מקום לכ"א וא' וזהו ופרינו בארץ: טעכה כנגד ארז פ' ככלס כקוב ויקרא אותה טעכה ולא כקוב שם משום קטון כקטון בגוים ולא סס לו על פני חוץ: ראו' ד' נמש' ככא' ורואו ראו אוליין כקוב וי' ראה ראויה אם ראה קראם כקוב ה"א עתק דלויירו כרניס כקוב בוי' וסדק דלויירו בוחיד כקוב כס"א דיש אם למקרא קרי ביה ראה טכוא לטון ויחד:

רש"י

סתימה (ה) ובלשון משנה מטמטם את הלב: יי בנחל גרר - רחוק (ו) מן העיר: יד וישב ויחפור - את הכארות אשר חפרו בימי אברהם אביו. ופלשתים סתמום קודם

שפתי חכמים

ויחפור וגו' וזהו סמוך וכל הכארות וגו' לפסוק ויקראו ש"מ מפני סקנאם סתמו וחסנו סירגוס כקנאחם וילך משה וכאשר ראה אבימלך שלל כקיומם מחשבתו א"ל כסירוס לך מעמנו: (ה) רש"י כסמר שלל תפרס הקרגוס כמו טמיון חול טכוא לטון מטמון ל"ס דהוא ג"כ ל' סתימה: (ו) דק"ל דהא

מיננא קחדא: יי ואזל מתמן יצחק וישב בנחל גרר ויחן מתמן: יי ותב יצחק ויחפר ית בירי דמיא די חפרו ביומי אברהם אבורי וטמונין פלשתאי בתר דמית אברהם וקרא להן שמן בשמתן די חפרו קרי להן אביו: יי ויחפרו עבדי יצחק בנחל ויאשקבו מתן בירא דמיון נבעין: כ ונצו בענותא דגרר עם רענותא דיצחק למימר די לנא מיא וקרא שמה דבירא עסק ארי אתעסקו עמיה: כא ויחפרו בירא אחרת ונצו אף עליה וקרא שמה שטנה: כב ואסתלק מתמן ויחפר בירא אחרת ולא נצו עדה וקרא שמה רחובות ואמר ארי בען אפתי יי רנא וניפוש בארעא: כג וסליק מתמן לבאר שבע: כד ואתגלוי ליה יי בליליא בתוה ויאמר אנא אל ליה דאברהם אבוק לך תתל ארי בסערך ממדי ואברכיך ואסגי ית בך בריל אברהם עבדי: כה ובנא תמן מדכחא וצלי בשמא דיו ופרסיה תמן למשכניה וכוו מתן עבדי יצחק בירא: כו ואבימלך אול דורתיה מגרר וסיעת מרחמיה ופיכל רב חיליה: כז ואמר להו יצחק מה דין אתיתון לותי ואתון סניתון יתי ושלחתוני מלעתכון: כח ואמרו מתוה חוינא ארי הורה ממרא דיו בסערך

רש"י

קודם (ז) שנסע יצחק מגרר חזר ויחפר: כ עשק - (ה) ערעור: כי התעשקו עמו - נתעשקו עליו במריבה וערעור: כא שטנה - כוסי מנט: כב ופרינו בארץ - כתרנו וניפוש (ט) בארעא: כו ואחית מרעהו - כתרנו וסיעת מרחמיה סיעת מאוסיו - ויש פותרין מרעהו מ"ס מיסוד התיבה כמו שלשים מרעים דשמשון כדי סתיה תיבה ואחות דבקה אכל אין דרך ארץ לדבר על המלכות כן סיעת אוהביו ש"כ כל סיעת אוהביו הוליד עמו ולא היה לו אלא סיעת אחת של אוהבים - לכן יש לפתרו בלשון ראשון ואל תתמה על תי' של אחות ואע"פ שאין תיבה סמוכה - יש דוגמתה במקרא עורת מנר - וסכורת ולא מיון: אחות - לשון קביעה ואגודה סכאחיון

שפתי חכמים

דהא אבימלך היה אומר לו לך מעמנו דהיינו מגרר ולמה יחן בנחל גרר כיון טכוא קרוב לעיר: (ד) רצונו לתקן דהא כבר הלך יצחק משם ויחפר חפרן ועוד קשה כיון שחפרן אברהם למת חזר יצחק ויחפר ועוד קשה למה כקוב ויסתמום פלשתים דמסמע שחזר יצחק ויחפרו וחזרו פלשתים ויסתמום ואין הענין כן כי לא מצינו ססתמום אחר חסירת יצחק - ומתקן פלשתים - (כח) סהרין כזה וגרים ופלשתים ססתמום וקודם שנסע יצחק מגרר חזר ויחפרו להראות טכאח שנסע מגרר ויחן בנחל גרר רחוק מן העיר חזר ויחפר הכארות וכו' ע"ס: (ח) רצונו לתקן גוה שלל תפרס עסק לטון ערעור אלא הוא עסק ממש כלומר עסק של ערעור: (ט) דלא יתכן לומר (טז)

עמך ונאמר תהי נא אלה בינותינו בינינו ובינך ונכרתה ברית עמך: כט אם תעשה עמנו רעה כאשר לא נגענוך וכאשר עשינו עמך רק טוב ונשלחך בשלום אתה עתה ברוך יהוה: חמישי ל ויעש להם משתה ויאכלו וישתו: לא וישבמו בבקר וישבעו איש לאחיו וישלחם יצחק וילכו מאתו בשלום: לב ויהי ביום ההוא ויבאו עבדי יצחק ויגדו לו על אדות הבאר אשר חפרו ויאמרו לו מצאנו מים: לד ויקרא אתה שבעה על כן שם העיר באר שבע עד היום הזה: ס לר ויהי עשו בן ארבעים שנה ויקח אשה את יהודית בת בארי החתני ואת בשמת בת אילן החתני: לה ותהיו מרת רוח ליצחק ולרבקה: * ס כז ויהי כיוון יצחק ותכחז עיניו מראת ויקרא את עשו בנו הגדל ויאמר אליו בני ויאמר אליו הנני: ב ויאמר הנה נא

השון בצירי

זקנתו

בעל הטורים ברוך ה' ב' נמש' הכא ואיך בא ברוך ה' לומר כמו שכוונתם של לכן ובתואל היה להרג לאליעזר כדפרשיות על ויוסס לפניו לאכול כך הוקם כונת אבימלך להרוג את יצחק והכי מוכח קרא דקטוב וכאשר לא נגענוך כלומר לא עשינו עמך רעה כמו שהיה בדעתנו ועשינו עמך רק טוב: וקטוב עיניו משום דקטוב כי הסחר יעור והוא לקח סחך מעשו: מראת (מלא) ג' בעשן הכלמים (עם האותיות):

רש"י

שכחון יחד: כח ראה ראינו. ראו באיך ראינו כך: תהי נא אלה בינותינו. תהי כה האל אשר בינותינו מנימי איבך (י) תהי גם עתה בינינו ובינך: כט לא נגענוך. כשארנו לך לך מעמנו: אחא. (ב) גם אתה עשה לנו כן: לג שבעה. על שם הברית: לד בן ארבעי' שנה. עשו היה נמשל לחזור שכאמר יכרסמנה חזיר מיעור החזיר היה כשהוא סובב פושט טלפיו לומר ראו שאני טהור כך אל גזולי וחומסים ומראים עלמם כשרים כל ארבעים שנה היה עשו עד נשים מתחת בעליהן ומענה אותם

שפתי חכמים

שהוא לשון עבר כיון שאמר כי עקב הרחיק ה' לנו ואיך יאמר ופרינו כבר בארץ אלא לשון עקיד ורש"י פליג על תרגום שלבו שמתרגם ומפסיק וזהו לשון עבר לכן פירש"י שתרנומו ברוך להיות ויביאם וק"ל: (י) דקשה לרש"י ככל לשון דקאמר בינותינו בינוי ובינך ועל זה קאמר קבו כי לא וכו' ראינו לומר דקמקרא כאלו הוא מוסרם וכן כ"ל קבו אלה בינותינו כי בינו ובינך וה"ס. תהי נא אלה אשר וכו' והוסף ה' אל על מלת אלה ומלת אשר מפני שהיא סיפור דברים מה שהיה עם אברהם וגם הוסף מלת גם מפני שהיא ברית ששעה כבר עם אברהם רוצה היא לעשות גם עם יצחק

בפעך ונאמר תתקיים בען מומתא דהורו בין אברהם בינא ובינך ונגד קנים עמך: כט אם העבד עמנא בישא כמא דלא אנזקנך וכמא די עבדנא עמך לחוד טוב ונשלחנך בשלום את בען בריכא בני: ל ועבד להון משתא ואכלו ושתו: לא ואקדמו בצפרא וקיימו גבר לאחיהו ושלחניו יצחק ואילו מלכותיה בשלום: לב ונהו ביומא ההוא ואתו עבדי יצחק וחיאו ליה על עיסק בירא די חפרו ואמרו ליה אשכחנא מיא: לד וקרא יתה שבעה על כן שמא דקדמה בארא לשבע עד יומא דרין: לו ונהו עשו בר ארבעין שנין ונסיב אתהוא ית יהודית בת בארי החתני וית בשמת בת אילן החתני: לה ונתארה מסרבו ומרגנו על מימר יצחק ורבקה: * ונהו בר סב יצחק ובריה עיניהו מלמחו וקרא ית עשו בריה רבא ויאמר ליה ברי ויאמר ליה הא אנא: ב ויאמר הא בען

סיבות

רש"י

אותם כשהיה בן ארבעים חמ"א אבא בן ארבעים שנה נשא אשה אף אני כן: לה מרת רוח. לשון ממרים הייתם (ב) כל מעשיהו היו להכעיס לעבדו: ליצחק ולרבקה. שהיו (ל) עובדות ע"ה: א ותכחז. בעשן (מ) של אלו שהיו מעשות ומקטירות לעבודה זרה. ד"א כשנעקד על גבי המזבח והיה אביו רוצה לשחטו בזהות שעה נפתחו השמים וראו מלאכי שרת והיו בוכים וירדו דמעותיהם ונשפלו על עיניו לפיכך כהו עיניו. ד"א כדי שיטול יעקב את הברכות: ב לא ידעתי יום מותי. חמ"א רבי יהושע בן קרחה אס מגיע הדם לפרק אבותיו וידא חמש שנים לפני כן וחמש לאחר כן ויצחק היה בן קכ"ג חמ"א שמה לפרק אמי אני מגיע והיא מתה בת קכ"ו והריני בחמש שנים סמוך לפרקה לפיכך לא ידעתי יום מותי שמה לפרק אמי שמה

שפתי חכמים

יצחק לכן הוסף מלת גם עקב ומפיוהו מוכח דמלת עקב שהיא בא נמקום בא: (ב) והוסף מלת גם כאלו חמ"א שנתק אקב הסבוק בתורה פיורו גם אקב ולפי גירסא זו שהיא ברוב ספרים כ"ל דעקב ברוך ה' מלקח באפי כפסיה הוא וה"ס שהוא נתינת טעם אשלמעלה למה אבו מנכסיה ממך כן לפי שעתה ראינו שברוך ה' אקב: (ב) דאס הוא לשון מרירות אינו כופל בו תו' הדבוקות כיון שטרשו מרר אבל לשון ממרים שרשו מרר וכו' תו' הדבוקות תחת ה"ל למ"ד הסופר ושרש כל חמת ואמת הוקה ממרת הרבון אבל ל' מרירות און כופל על הרבון וק"ל: (ל) וכו' דרש"י דיוק מדכתיב יצחק קודם רבקה לומר דלפנא היה הסער יותר גדול לפי שלא היה רגיל כל ימיו בעבודת אלוילים אבל רבקה הוקה רגילה באבים ובאחים שהיו עובדי עבודת אלוילים: (מ) כשמעו טעשן קשה לעינים אבל רבקה הוקה רגילה וכו' כדפרש"י (מהרש"ל) ונראה לי דברך רש"י לשלש טעמים אלו דבמחילה מפרש משום עשן וסוף מנח סמיכות ואח"כ ק"ל ואיך הביא הקב"ה תקלה לידו אלא מפני הברכה לא מנעו הקב"ה מן הסכה וקשה סוף סוף מאחר שהיה העשן למה רבקה אינה נסמת ע"כ פירש סכר כהו עיניו כמקטע ע"י העקדה וכו' זה ואיך את הכל: פירוט

וקנתי לא ידעתי יום מותי : ג ועתה שאנא כליך תליך
 וקשתך וצא השדה וצודה לי צודה : ד ועשה לי מטעמים
 כאשר אהבתי והביאה לי ואכלה בעבור תברכה נפשי
 בטרם אמות : ה ורבקה שמעת בדבר יצחק אל עשו בנו
 וילך עשו השדה לצוד ציד להביא : ו ורבקה אמרה אל-
 יעקב בנה לאמר הנה שמעתי את אביך מדבר אל עשו
 אחיך לאמר : ז הביאה לי ציד ועשה לי מטעמים ואכרה
 ואברככה לפני יהוה לפני מותי : ח ועתה בני שמע בקלי
 לאשר אני מצוה אתך : ט לך נא ארצה צאן וקח לי משם
 שני גדיי עיזים ואעשה אתם מטעמים לאביך כאשר
 אהב : י והכאת לאביך ואכל בעבר אשר יברכה לפני
 מותו : יא ויאמר יעקב אר רבקה אמו הן עשו אחי איש
 שער ואנכי איש חלק : יב אורי ימשיני אבי והייתי בעיני
 כמתעתע והבאתי עלי קללה ולא ברכה : יג ותאמר לו
 אמו עלי קללתך בני אך שמע בקלי ולך קח לי : יד וילך
 ויקח ויבא לאמו ותעש אמו מטעמים כאשר אהב אביו :
 טו ותקח רבקה את בגדי עשו בנה הגדל החמדת אשר

צירק מלרע

אתה

בעל השורים בודע מלא ה' שלמדו הן הלכות שחיטה וה' סימני טהרה : בעוף אויבו דורס
 ארבע יתורה : זפק : קרקעו נקלף : ואיבו חולק את רגליו : ובחיה : מסרסס
 פרסה : מעלת גרה : אין לה שנים למעלה : קרבים : ובשרה הולך שקי וערב תחת העוקן : נא אל
 הסאן ר' ק' כאה פי' כאה לך וכאה לבניך כי פסח היה ולקח ב' אחד לפסח ואחד לחגיגה : משם ג'
 משלו שך כקב לה כמזבחה (כ"ט רש"י גסס ב"ר) :

רש"י

שמה לפרק אב : ג תליך : חרדך שדרך לתלותה : שא נא : לטון השחזה כחותה
 ששניבו אין משחיון את הסכין אבל משיאה על גבי חברתה חדד סכינך ושחוט יפה
 (ג) שלא תאכלני כבלה : וצורה לי : מן הספקר (ס) ולא מן הגזל : ה לצור ציר
 להביא

שפתי חכמים

(ב) מירוש כדו שלא יהיה בסכין פגומה כה' הרא"ם וא"ת כהו דעשו הו' מהימן לו לזחק כחזקת
 פשר היה בעיניו סוף סוף כיון דהו' שחיט ליה לפסות כדו דפרח ליוחוס דולמא עבד ליה חלדה
 וזקרח כמו שפירטו גמ' דחולין דף ל' : (כ"ז) ואין מורד לאריות הרא"ם דהא יצחק לא בקש
 סיניא

סיבית לית אנא ידע יומא דאמות : ג ובען סב בען ויגך סויפך
 וקשתך ופוק לחקלא וצוד לי צידא : ד ועבד לי תבשילין
 כמא דרחמית ואעיל לי ואכול בדיל די תברכינך נפשי עד
 לא אימות : ה ורבקה שמעת בר מליל יצחק עם עשו בריה
 ואול עשו לחקלא למוצד צידא לאיתארה : ו ורבקה אמרת
 ליעקב ברה למימר הא שמעית ור אביך ממלל עם עשו אחוך
 למימר : ז איתי לי צידא ועבד לי תבשילין ואיכול ואברכינך
 קדם יי קדם מותי : ח ובען ברי קביל מיני למא די אנא
 מפקדא יתך : ט איזיל בען לות ענא וסב לי מתמן תרין גדיי
 בר עזין טבין ואעביר יתחון תבשילין לאבוך כמא דרחם :
 י ויתי לאבוך ויכול בדיל די יברכינך קדם מותיה : יא ואמר
 יעקב לרבקה אמיה הא עשו אחי גבר שערן ואנא גבר שעיע :
 יב מאים ימושגני אבא ואיהי בעינדה כמתלעב ואייתי עלי לנטין
 ולא ברין : יג ואמרת ליה אמיה עלי אתאמר בנבוארה דלא
 ייתון לוטיא עלך ברי ברם קביל מיני ואיזיל סב לי : יד ואול
 ונסיב ואייתי ראמיה ועבדת אמיה תבשילין כמא דרחם
 אבוהי : טו ונסיבת רבקה ית לבושי עשו ברה רבא דכניתא די
 עמה

רש"י

להביא-מהו להביא אם לא מלא ליד יביא מן הגזל : ז לפני ה' בראשותו (ע) סוסכים
 על ידי : ט וקח לי : משלי הם ואינם גזל שך כתב לה יצחק כמתובתה לויטול
 שני גדיי עזים בכל יום בראשית רבה : שני גדיי עזים : וכי שני גדיי עזים היה
 מאכלו של יצחק אלא פסח היה האחד הקריב (צ) לפסח והאחד עשה מטעמים : בפ'
 דרבי אליעזר : כאשר אהב : כי טעם הגדי כטעם הכזי : יא איש שער : בעל
 שער : יב ימושני : כמו ממשש כהריוס : טו החמורת : הנקיות כתרומתו דכיתתא :

דבר

שפתי חכמים

סיניא לו עפוט חלל חיות וכדפירש"י בסמוך כי טעם הגדי כטעם הכזי ועוד וכו' ואע"ג דקרא
 הזכור גם קשתך דמשמע קב לירוק עפוט מ"מ אובא למימר דקשת קאי על החי ר"ל יורה בחן
 במקום שאינה עושה טרופה כדו שלא תוכל לברוח ואח"כ ישמטה בחרב : (ס) דאל"כ ל"ל דהא
 כתיב והביאה לי ל"ס וכו' : (ע) יקשה ואך אמרה רבקה לפני ה' מה שלא אמר יצחק : (כח"י)
 דסוקסה לרש"י מאחר שטעם היה גזוק בעיני יצחק למה הוצרך להסבירו היום כ"כ שלא תאכלני
 כבלה ושלא יביא מן הגזל ועל זה מירן כוונת יצחק היתה שהנרבות יהיו ברשות ה' וסוסכים על
 ידו לפיכך זרזו היום יותר וע"י אמרה רבקה שהלך לצוד ציד להביא ואפילו מן הגזל וימנולא
 שטעם לא ישנח דבריו אביו ויאכלו כבלה א"כ כודלא סק"ה לא יסכים על ידי לכן אמרה קח לי
 משם ולא מן הגזל : (צ) ויראה לי דעפסח כולד יצחק כמו שפירש"י בפ' וירא סק"ה ממלא ימוסס
 של

אתה בבית ותלבש את יעקב בנה הקטן : טו ואת ערת
 גדי העזים הלבישה על ידיו ועל חלקת צואריו : יו ותתן
 את המטעמים ואת הלחם אשר עשתה ביד יעקב בנה :
 יח ויבא אל אביו ויאמר אבי ויאמר הנני מי אתה בני :
 יט ויאמר יעקב אל אביו אנכי עשו בברך עשיתי כאשר
 דברת אלי קום נא שברה ואכלה מצדי בעבור תברכני
 נפשך : כ ויאמר יצחק אל בנו מה זה מהרת למצא בני
 ויאמר כי הקרה יהוה אלהיך לפני : כא ויאמר יצחק אל
 יעקב נשהנא ואמשך בני האתה זה בני עשו אסלא :
 כב ויגש יעקב אל יצחק אביו וימשהו ויאמר הקל קול
 יעקב והידים ידי עשו : כג ולא הכירו ביהיו ידיו בידי עשו
 אחיו שערות ויברכהו : כד ויאמר אתה זה בני עשו ויאמר
 אני : כה ויאמר הנשה לי ואכלה מציד בני למען תברכה
 נפשי ויגשלו ויאכל לו ויבא לו יין וישת : כו ויאמר אליו
 יצחק אביו נשהנא ושקה לי בני : כז ויגש וישק לו וירח
 את ריח בגדיו ויברכהו ויאמר ראה ריח בני כריח שדה
 אשר ברכו יהוה : ששי כה ויתן לה האלהים מטל השמים

ומישמני

בעל הטורים ככרך ב' במס' סכא . ואידך אכבי הורג את כנך ככרך סאמר יעקב אבי הוא
 סאמר עליו בני בכורי ישראל אכל עשו כנך ככרך סאמר עליו אכבי הורג את
 כנך ככרך : וירח ב' במס' סכא . ואידך וירח ה' את ריח הכיחא מלמד שככס עמו ריח ג' ע וירח
 ג' ליל פסח (עם האומות) : כריח ב' במס' . סכא ואידך כריח לנכון ריח נוחח העולם
 מן לנכון פי' כהמ' ק עמד לו : ויתן לך ונו' . עשר מינות כפסוק ועשר כרכות ככרך כנגד עשרת
 הדברות שטעודין כנו לקבל :

רש"י

דבר אחר שחמד אותן מן (ק) כמרוד : אשר אתה בבית והלא כמה נשים היו לו והוא
 מפקיד אלל אמו אלל שהיה בקי במעשיהן וחושדן : יט אנכי עשו . אכבי המביא
 לך

שפתי חכמים

של בדיוקים באותן הימים טעודין הימים הם מקום דכתיב בני משה בן מאה ועשרים שנה אכבי
 היום שפירש' היום אכבי אמות ומדאמר יצחק לא ידעתי יום מותי שמה היום אכבי אמות ודאי פסח
 היה : (p) פירש שסגנדים היו בן צוורין של כל מוכי חיות ובסוגנן כמרוד ויגא לשדה היו
 החיות

עמה בביתא ואלבישת ית יעקב ברה ועירא : טו וית משכי גדי
 בני עזוי אלבישת על ידוהי ועל שעיעות צוארוהי : יו ויהבת
 ית תבשיליא וית לחמא די עברת בידא ריעקב ברה : יח ועאל
 לות אכוהי ואמר אבא ואמר הא אנא מאן את ברי : יט ואמר
 יעקב לאכוהי אנא עשוי בוכרך עברית כמה דמלדתי עמי
 קום בען אסתחר ותיכול מצדי בריל די תברכני נפשך :
 כ ואמר יצחק לבריה מה דין אחיתא לאשבחא ברי ואמר
 ארי ומי יי אלהך קדמי : כא ואמר יצחק ליעקב קריב בען
 ואמושיגך ברי האת דין ברי עשו אם לא : כב וקריב יעקב
 לות יצחק אכוהי ומשייה ואמר קלא קליה ריעקב ונדיה
 ידוהי דעשו : כג ולא אשתמודעיה ארי הוה ידוהי בדי עשו
 אחוהי שעירן וברכיה : כד ואמר את דין ברי עשו ואמר אנא :
 כה ואמר קריב לי ואיכול מצידא דברי בריל די תברכניגך
 נפשי וקריב ליה ואכל ואתי ליה חמדא ושתי : כו ואמר
 ליה יצחק אכוהי קריב בען ויגשק לי ברי : כז וקריב ויגשק
 ליה וארח ית ריחא הלבושוהי וברכיה ואמר חוי ריחא דברי
 כריח חקלא די ברכיה יי : כה ויתן לך יי מטלא דשמיא

ומטובא

רש"י

לך (ר) ועשו הוא ככורך : עשיתי . כמה דכריס אשר דברת אלי : שבה . לשון
 מסב על השולחן לכן מתרגם אסתחר : בא נשא נא ואמשך . אמר יצחק בלבו אין
 דרך עשו להיות שם שמים שגור בפיו (ש) וזה אומר כי הקרה ה' אלהיך : כב קול
 יעקב . שמדבר בלשון תחנונים (ת) קום נא אכל עשו בלשון קנטוריא דבר (א) יקום
 אבי : כד אני . לא אמר אכבי עשו אלא אבי : כז וירח . והלא אין ריח רע יותר
 משטף

שפתי חכמים

החיות טעודין סגן חיות ובאין אכלו ועשו הרג את כמרוד ולקחן : (ר) דלא כ' היה יעקב מדבר
 סקר' ולא קאמר והלא עדיין היה מסקר כיון שעשו מכר לו הכורה ואיך אמר עשו הוא ככורך ויש
 לומר דהוא לא לקחה מעשו אלא לעבין עבודה אכל הכורה כשארם עדיין לעשו לעבין חלקת פי
 סנים : ועוד יש לומר דעשו היה ככור ללודה וקל לנכון : (ש) ואם תאמר וזה יצחק היה מחזיק
 את עשו ככדוק גמור וי' ל' דהוא הנוקבת כיון שדקוק גמור הוא לכך אינו מוכיח שם שמים כשטלס
 ואע"פ דכ"ס הוא צועק דהא היה מחזיקו יותר כדוק מעשו כדפירש לעיל מכל מקום סגר כיון
 שעשו אינו יכול לומר שלא לילך במקום טיובות מזהר זהיר שלא להזכיר שם שמים יותר מועקב
 מפני שיעקב יושב אכלים ולא נא למקום מטוכ' : (ת) דאי כמאמעו אטביעת עינא דקלא קאי
 מיד ה' ל' למומר כשאמר לו אכבי עשו ככורך ועוד לעיל כשאמר לאמו אולי ומסני אבי למא לא
 פחד שכיב אוקי אטביעת קולו אלא קולם היו שוים ל'פ' שקאי על דברי תחנונים : (א) אע"פ שהיה
 מחזיקו

וּמִשְׁמֵנֵי הָאָרֶץ וְרֵבֵן דָּגָן וְתִירֵשׁ : כֵּס יַעֲבֹדוּךָ עַמִּים וַיִּשְׁתַּחֲוּ
לְךָ לְאֲמִים הַזֶּה גִבּוֹר לְאַחֶיךָ וַיִּשְׁתַּחֲוּ לְךָ בְּנֵי אִמְךָ אֲרִיזָה
אֲרוּר וּמְבַרְכֶיךָ בְּרוּךְ : ל וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כָּלָה יִצְחָק לְבַרְךָ
אֶת־יַעֲקֹב וַיְהִי אֵךְ יָצָא יַעֲקֹב מֵאֵת פְּנֵי יִצְחָק אָבִיו וַעֲשׂו
אָחִיו בָּא מִצִּידוֹ : ל א וַיַּעַשׂ גַּם־הוּא מִטַּעֲמִים וַיָּבֵא לְאָבִיו
וַיֹּאמֶר לְאָבִיו יָקָם אָבִי וַיֹּאכַל מִצִּיד בְּנֹו בַעֲבֹר תְּבַרְכֵנִי
נַפְשֶׁךָ : ל ב וַיֹּאמֶר לוֹ יִצְחָק אָבִיו מִי־אַתָּה וַיֹּאמֶר אֲנִי בְנֶךָ
בְּכֶרֶךָ עֲשׂו : ל ג וַיַּחֲרֹד יִצְחָק חֲרָדָה גְּדֹלָה עַד־מָאֹד וַיֹּאמֶר
מִי־אֵפוֹא הוּא הַצֶּדֶד־צִיד וַיָּבֵא לוֹ וַאֲכַל מִכֶּר בְּטֶרֶם תָּבוֹא

חסר ו

ואברכהו

בעל הטורים ויסקחו חסר ו' כנגד ו' דורות שמדוד עד יורם שעבדו אדם את ישראל ומכאן ויאלך פשעו בו ויש בו הכרעה כ"ו קבוצה לומר שברכו נסה הנכבד שעולה כ"ו :

רש"י

מטעם העוים אלא מלמד שנכנסה עמו (ב) ריח גן עדן : בריח שרה אשר ברכו ה' . שנתן בו ריח טוב והוא שדה תפוחים (ג) כך דרשו חז"ל : כח ויתן לך . יתן ויחזור ויתן (ד) בראשית רבה . ולפי פשוטו מוסף לענין הראשון דהא ריח בני שנתן לו הקב"ה כריח שדה וגו' ועוד יתן לך מטל השמים וגו' כמשמעו ומדברי אגדה יש הרבה לכמה פנים . (דבר אחר מהו אלהים בדון אס ראוי לך יתן לך ודאי לאו לא יתן לך . אבל לעשו אמר משמני הארץ יהיה מושבך בין לדיק בין רשע יתן לך . וממנו למד שלמה כשעשה הבית סדר תפלתו כן . ישראל שהוא בעל אמונה ומזדיק עליו הדיון לא יקרא עליך תגר לפיכך ונתת לאיש כדרכיו אשר תדע את לבבו אבל נכרי מחוסר אמונה לפיכך אמר והתה תשמע השמים ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי בין ראוי בין שאינו ראוי תן לו כדו שלא יקרא עליך תגר . (ברש"י מדוייק) : כט בני אצור . ויעקב אמר ליהודה בני אביך לפי שהיו לו בניו מכמה אמהות וכאן שלא נשא אלא אחת (ה) אומר בני אמן : אורריך ארוור ומברכך ברוך . ובכלעם

שפתי חכמים

מחזיקו כמדון גמור מ"מ אין זה מורה על רשעתו כי יש הרבה בני אדם שדבריהם בלשון קטטורין אע"פ שהם כשרים : (ב) לפי שעשו חמד הנגידים האלו ממרוד ונמרוד ירשן מאדם הראשון ואדם היה לונגן בגן עדן : (ג) ואשר ברכו ה' שב אל השדה כאלו אמר כריח השדה אשר נתן בו ה' ריח טוב והוא שדה של תפוחים : (ד) דק"ל למה כתוב ויתן בנ"ו אלא פי' ויתן לך ואם יפסוק הכרעה מפני החטא אפי' יחזור ויתן ופי' ויתן על ויחזור ויתן הוינו לפי מ"ר ז"ל דלפי פשוטו מוסף על ענין הראשון ר"ל נתן לך ברכה אחת לכן קאמר ויתן לך עוד ברכה זו והיבא מניינו לעול שברכו יש לומר מדכתוב אשר ברכו ה' שנתן לו הקב"ה כריח שדה אשר ברכו ה' שב אל בני הכתוב למעלה כאלו אמר ראה ריח בני אשר ברכו ה' כריח השדה שנתן לו הקדוש ב"ה ריח טוב : (ה) (ג"א) שלא

וּמִשְׁוֹבֵי דָאָרְעָא וּסְגִיאוֹרֵת עֵבֹוֹר וְחִמְרָא : כֵּס יַפְלִיחֶנְךָ עִמָּמִין
וַיִּשְׁתַּעֲבֹדוּן לְךָ מִלְכֹוֹן הַזֶּה רַב לְאַחֶיךָ וַיִּסְבְּרוּן לְךָ בְּנֵי אִמְךָ
לַיִשָּׁךְ יִהְיוּן לַיִשׁוּן וּמְבַרְכֶיךָ יִהְיוּן בְּרִיכוֹן : ל וַתְּהִי פֶד שִׁינֵי
יִצְחָק לְבִרְכָא ית יַעֲקֹב וַתְּהִי בְרַם מִיַּפֵּךְ נַפְק יַעֲקֹב מִן קַרְס יִצְחָק
אָבוּהִי וַעֲשׂו אָחוּהִי אָתָא מִצִּידִיה : לא וַעֲבַד אָף הוּא רַב־שִׁילִין
וַאֲעִיל לְאָבוּהִי וַאֲמַר לְאָבוּהִי יָקָם אָבָא וַיֹּיכֹל מִצִּידָא דְבִרְיָה
בְּדִיל דִּי תְבַרְכֵינִי נַפְשֶׁךָ : לב וַאֲמַר לִיה יִצְחָק אָבוּהִי מִן אֵת וַאֲמַר
אֲנָא בְּרַךְ בּוֹכְרֶךָ עֲשׂו : לג וַתְּהִי יִצְחָק תְּהִיָּא רַבָּא עַד לְחִדָּא וַאֲמַר
מָאן הוּא רִיבִי דְצִד צִידָא וַאֲעִיל לִי וַאֲבָלִית מְבֹלָא עַד לָא תִיעוֹד
וּבְרַכְתִּיה

רש"י

ובכלעם הוא אומר מברכך ברוך ואורריך ארוור הכדיקים תחלתם יסורים וסופן שלום ואורריהם ומציעיהם קודמים למברכיהם (ו) לפיכך יצחק הקדים קללת אוררים לברכת מברכים והרשעים תחלתן שלום וסופן יסורין לפיכך כלעם הקדים ברכה לקללה : ל יצא יצא . זה יולא (ו) זה בא : לג ויחרד . כתרגומו ותוס לשון תמיה ומדרשו ראה (ה) הנינס פתוחה (ט) מתחמיו : מו איפא . לשון לעלמו משמש עם כמה (ו) דברים איפא איש פה מי הוא ואיפא הוא הכז ליד : ואובל מכל . מכל טעמים שבקשתי (כ) לטעום טעמתי בו : גם ברוך יהיה . שלא תאמר אילולי שרימה יעקב

שפתי חכמים

שלא רצה לקלות הקללה בעצמו לומר שכניו יהיו עבדים : (ו) כלומר יסורין וזרות שלפן באין תחלה לפיכך יצחק הקדים קללות ארוורים וכו' והרמב"ן טען למה כתוב בפרשת לך לך ואברכה מברכך ומקללך ארוור וקורין סהרי כתוב אחריו ונכרכו וגו' הרי גם קללות ארוורים קודם לברכת מברכים : ואע"פ שכלעם אמר לישראל מברכך ברוך וגו' לא אמר זה אלא למה שהורגל לדבר עם הרשעים א"כ שהיה מברך אותם שיגיע להן כמעשה הרשעים שהיה להם ג"כ תחילה שלום וק"ל : (ז) דל"ב שתי יציאות למה לי אלא שום יבא מאכל אביו וזה יבא מן השדה ונבא אל הבית והר"ם פירש דאך מיעט היציאה : (ח) וא"כ לפי מדרש רז"ל יהיה פירוש של ויחרד אביו כמשמעו לשון תמיהה אלא לשון פחד על פקוחת הניהנס ואע"פ דלפי פשוטו נמו ויחרד אביו לשון תמיהה אלא לשון חרדה אלא ר"ל דהחרדה הוה כמשמעו על דבר הקמיה של מי איפא ולאפוקי לפי המדרש החרדה הוא הניהנס : (ט) (ג"א) פירוש מתחמיו תחמ עשו כי עם יעקב כנכנס גן עדן ועם זה ניהנס : (י) פי' שאינו מלה מורכבת מאיש ואישה רק הוא לשון שכניו עצמו והוא משמש לכמה עניינים וכו'

גד צדק

לישך יהון לישין וברכך וגו' . כלומר אשר תקלל יהיו ארוורים ואשר תברך יהיו ברוכים ויש מי שכתב לישך וברכך ברוך לכוונתם עם אותם שהם כנגד פשט משמעות לשון המקרא וכיוצא בזה בכלעם מברכך ברוך ואורריך ארוור אבל אברכה מברכך ומקללך ארוור בכל הספרים מברכך ומקללך ר"ל מי שברכך ומי שקללך ובראה כי בדברי יצחק וכלעם ליהייתם בני אדם לא רצה אנקלוס שהיה נראה כמברכים את עצמם ולא הוטרך לתקון זה כל' לך שהמדבר סט הוא האל ית' :

ואברכהו גם ברוך יהיה: לו כשמע עשו את דברי אביו ויצעק צעקה גדלה ומרה עד מאד ויאמר לאביו ברכני גם אני אבי: לו ויאמר בא אחיך במרמה ויקח ברכתך: לו ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים אתי בברתי לקח והנה עתה לקח ברכתי ויאמר הלא אצלת לי ברכה: לו ויען יצחק ויאמר לעשו הן גביר שמתי לך ואתי כל אחיו נתתי לו לעבדים ודגן ותירש סמכתי ולכה אפוא מה אעשה בני: לו ויאמר עשו אל אביו הברכה אחת הוא לך אבי ברכני גם אני אבי וישא עשו קלו ויברך: לו ויען יצחק אביו ויאמר אליו הנה משמני הארץ יהיה מושבך ומטל השמים מעל: לו ועל הרבה תחיה ואת אחיך תעבד והיה כאשר תרד ופרקת עלו מעל צוארך: מא וישטם עשו את יעקב על הברכה אשר ברכו אביו ויאמר עשו בלבו יקרבו ימי אבל אבי ואהרנה את יעקב אחי: מב ויגד לרבקה את דברי עשו בנה הגדל ותשלח

הבית בשוא לבר ועמ"ש חצי הספר בפסוקים ותקרא

בעל הטורים ברכתי ג' נמס' סא' קח כל את ברכתי - וכו' ואת ברכתי ספק' ס' ג' ס' ס' ברכתי ולא חסר כלום מכל הדורין כדקובי וכל יעקב שלם:

רש"י

יעקב לאביו לא נטל את (ל) הברכות לכך הסכים (מ) וברכו מדעתו: לך במרמה - (נ) בחכמה: לו הכי קרא שמו - לשון תימה הוא כמו הכי אחי אתה (ס) שאל לכך נקרא שמו יעקב על שם סופו שהוא עתיד לעקבני תנחומא - למה חרד יצחק אמר שאל עון יש בי שברכתי קטון לפני גדול ושנתי סדר היחס התחיל עשו מלעק ויעקבני זה פעמים אמר לו אביו מה עשה לך אמר לו את בכורתי לקח אמר בכך הייתי מזר וחרד שאל עברתי על שורת הדין עכשיו לכבוד ברכתי גם ברוך יהיה: ויעקבני

שפתי חכמים

וכי: (ב) דאל"כ מכל ל"ל: (ל) וקסא והלא קרא דויעקבני הוא אחר הפסוק גם ברוך וכל' בודאי עשו צעק מוד בקול רם מה עשה לו האל זה ויעקבני זה פעמים ושמע אביו ואמר גם ברוך יהיה והנה כשמוע עשו דברו אביו שאמר גם ברוך יהיה אחר שאמר ויעקבני זה פעמים ולא הסגית בו אז אמר לו הכי קרא שמו יעקב כלומר אני משיג שיהיה בעיניך עקיבני ורמאותו ומסו הכי קראת יעקב לשון עתיד ולא עקב שיעקבני פעמים מהרש"ל: (מ) דאל"כ כן גם ברוך יהיה ל"ל הא כבר ברכו: (נ) דאל"כ מאי ברוך יהיה: (ס) שהוא מנאר אחריו ממה שאמר וענדקני חסס שאינו

מה

וברכתיה אף ברוך יהי: לו כד שמע עשו ית פתגמי אביו ויצת צוחתא רבא ומירא עד לחרא ואמר לאביו ברכני אף אנא אבא: לו ואמר עאל אחיך בחוכמא וקביל ברכתך: לו ואמר יאור קרא שמייה יעקב וחכמי דגן פרמיז ומניז ית בכירי וניסיב והא כען קביל ברכתי ואמר הלא שבקת לי ברכתא: לו ואתיב יצחק ואמר לעשו הא רב שויתיה עילוך וית כל אחוהי יהבית ליה לעבדון וכעבור וחמר סעדתיה ולך כען מה אעבר ברי: לו ואמר עשו לאביו הברכתא חרא היא לך אבא ברכני אף אנא אבא וארים עשו קליה ובכא: לו ואתיב יצחק אביו ואמר ליה הא מטובא דארעא יהי מותבך ומטלא דשמיא מלעלא: מ ועל תרבה תחי ונת אחיך תפלח ויהי כד יעברון בנוחי על פתגמי אורייתא ותעדי גריה מעל צוארך: מא ונטר עשו רבבו ליעקב על ברכתא די ברכיה אביו ואמר עשו בלבויה יקרבו ימי אבלא דאבא ואקטול ית יעקב אחי: מב ואתחא לרבקה ית פתגמי עשו ברה רבא וישלחת וקרת

רש"י

ויעקבני - כתרגומו וכמני ארכי וחרב וכמן ויש מתרגמו ויחכמי נתחכם לו: אצלת - לשון הפרעה כמו וואלל: לו הן גביר - ברכה זו שביעית היא והוא עושה אותה ראשונה לא אמר לו מה תועלת לך בברכה אם תקנה נכסים שלו הם שהרי גביר שמתי לך ומה שקנה עבד קנה רבו: ולכה איפה מה אעשה - היה איפא אבקש מה לעשות לך: ל"ח הברכה אחת - ה"ה זו משמשת לשון תימה כמו הבמחנים השמנה היא הכמות ככל: טל משמני הארץ ג' - זו איטליאה (ע) של יון: מ ועל הרבה - כמו בחרבך יש על שהוא במקום אות ב"ת כמו עמדתם על חרבעם בחרבעס - על כבאותיכם בכבאותיכם: והיה כאשר תריר - לשון זער כמו ארוד בשיחי כלומר כשיעברו ישראל על התורה ויהיה לך פתחון פה (א) להצטרע על הברכות שנטל ופרקת עלו וגו': מא יקרבו ימי אבל אבי - כמשמעו שלא אלער את אבא (ז) ומדרש אגדה לכמה פנים יש: מב ויגד לרבקה - ברוח הקדש הגיד לה מה שעשו מהרהר כלבו

שפתי חכמים

מה שניקש ממנו שהרי מוד אמר נקבס סכך עלו: (ע) לאסוקי ממה שאמר לעיל מטל השמים ומשמני הארץ דלעיל קאי אמירוק הארץ סתבנא ויסירות סבארך יהיו סמכים וטובים אבל כאן נאמר על המקום שיכיה המקום מקום השמן שנאר וזהו שנאמר מושבך המורה על המקום שיושב סס דאל"כ קסא הא בירך את יעקב נברכת משמני הארץ: (פ) (מהר"ן) וא"ת שלא כמבא סבתן יצחק ליעקב הברכות על תבאי וי"ל דכתיב ויתן לך האלהים מלך האלהים משמע בדין שאל אתה ראוי וכו': (צ) אע"פ שהיה רשע את לא עשה שיהא מערר את אביו כי היה נובג סוד נבאיו והא ראוי

מה

ותקרא ליעקב בנה הקטן ותאמר אליו הנה עשו אחיך מתנחם לך להרנג: מג ועתה בני שמע בקלי וקום ברח לך אל לבן אחי הרנה: מה וישבת עמו ימים אחדים עד אשר תשוב חמת אחיך: מה עד שוב אף אחיך ממך ושכח את אשר עשית לו ושלחתי ולקחתיה משם למה אשכל גם שניכם יום אחד: מי ותאמר רבקה אלי יצחק קצתי בחיי מפני בנות חת אסילקח יעקב אשה מבנות חת כאלה מבנות הארץ למה לי חיים: כ כח * ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו ויצוהו ויאמר לו לא תקח אשה מבנות כנען: ב קום לך פדנה ארם ביתה בתואל אבי אמך וקחלה משם אשה מבנות לבן אחי אמך: ג ואל שרי יברך אתך ויפרך וירבה והיית לקהל עמים: ד ויתן לך את ברכת אברהם לך ולרעף אתך לרשתך את ארץ מגרית אשר נתן אלהים לאברהם: * שביעי ה וישלח יצחק את יעקב וילך פדנה ארם אל לבן בן בתואל הארמי אחי רבקה אם יעקב ועשו: ו וירא עשו כי ברך יצחק את יעקב וישלח אתו פדנה ארם לקחת לו משם אשה

ק ועירא כלם מלעיל

בעל הטורים קצתי בחיי קוף קטנה שראתה שעתיד לחרב הניח סגסו ק' אמה וקוף של ודרור קן לה גדולה שנקס דוד על הסיכל סגסו ק' אמה שלא יחרב:

רש"י

בלבו: מתנחם - נחם על האחיה לחשוב מחשבה אחרת להסכר לך ולהרנג. ומדרש אגדה כבר אתה מת בעיניו ושתה עליך כוס של תנחומים. ופשוטו לשון תנחומים (ק) מתנחם הוא על הברכות בהרנג: מה אחרים - מועטים: מה למה אשכל - אהיה שכולה משניכם. למד על הקובר את בניו קרוי שכול וכן ביעקב אמר כאשר שכלתי שכלתי: גם שניכם - אם יקום עליך ואתה תהרגו יעמדו בניו ויהרגוך ורוח הקדש נורקה בה ונתנבלת שביים אחד ימותו כמו שמפורש

שפתי חכמים

מזה שכתב וירא עשו כי רעות בנות כנען בעיני יצחק אביו וגו' (ק) ואל"ת והלא לפי המדרש גם הוא לשון תנחומין וי"ל דהכי פירושו אם נאביו לפרש מלשון המדרש שהוא לשון תנחומין ואביו לשון

ויקברת ליעקב בנה ועירא ותאמרת ליה רוא עשו אחיך כמין לך למקטלך: מג ובעז ברי קביל מיני וקום איזיל לך לנה לבן אחי לחרו: מה ותתיב עמיה יומין ועירוי עד דיתוב חמתא דאחוד: מה עד דיתוב רוגזא דאחוד מינד ויתנשי ית די עבדת ליה ואשלח ואדברנינד מסמן למא אתבל אף מרוכין יומא חד: מה ותאמרת רבקה ליעקב עקית בחיי מן קדם בנת התארה אם גסיב יעקב אתתא מבנת התארה כאלין מבנת ארעא למא לי מיון: * ויקרא יצחק ליעקב ויברך ויתיה ופקהיה ואמר ליה לא תיסב אתתא מבנת כנען: ב קום איזיל לפדן ארם לבית בתואל אבוקה דאמך וסב לך מסמן אתתא מבנת לבן אחוקא דאמך: ג ואל שרי יברך ויך ויפשיגך ויסניגך ותחי לכינשת שבטין: ד ויתן לך ית ברכתא דאברהם לך ולבנד עמד למרמד ית ארע תותכותך די יתב ו לאברהם: ה וישלח יצחק ית יעקב ואזל לפדן ארם לנת לבן בן בתואל ארמארה אחוקא ורבקה אמייה בועקב ועשו: ו ותיה עשו אביו בריך יצחק ית יעקב וישלח ויתיה לפדן ארם למסב ליה מסמן אתתא בן בריך יתיה

רש"י

שמפורש בהמקרא לחשתו: מן קצתי בחיי. מאסתי בחיי: ב פדנה. כמו לפדן: ביתה בתואל. לבית בתואל כל תיבה שריכזה למ"ד בתחלתה (ר) הטיל לה ה"א בסופה: ג ואל שרי. מי שדי בברכותיו (ש) למתברכו מפי וברך אותך: ד את ברכת אברהם. שאמר לו ואעשך לגוי גדול. והתברכו בזרעך. יהיו אותן ברכות האמורות בשבילך (ת) מנך ילא אותו הגוי ואתו הזרע המבורך: ה אם יעקב ועשו. איני יודע (א) מה מלמדנו: ז וישמע

שפתי חכמים

לשון מחשבה או תוכל לפרשו שמקנחם על הברכות בהרנג ואין בריך לפרשו על כוס של תנחומין: (ר) לאו דיוקא כל קונה דלא כמא כלל זה אלא דוקא בשמות המקומות והארצות כמו כנען הברכות וקצת הכלים כמו המזבחה: (ש) דאל"כ היה ענין זה הסס לכאן: (ת) דאל"כ ויתן לך ברכת אברהם מבני ליה ולא את ברכת אברהם דמשמע שכלם ממנו ונתנה לזה ומה שלא פי' את ברכת אברהם לירושק הארץ טיובה בה הוא יוקר מכל שאר בניו משום דירוסת הארץ מקנה היא ולא ברכת הארץ: (א) (קא"ת) וס מקשים מה בא לסודועטו שאינו יודע אם לא ידע וסקוק וי"ל דרש"י ידע שיש ליישב כמותא אפי' בפרושי המפרשים וע' ש' אכל לא ידע איזה הוא אמתי ליישב (ד') הספיקוק

בברכו אתו ויצו עליו לאמר לא תקח אישה מבנות כנען: (X)
 מפטיר וישמע יעקב אל אביו ואל אמו וילך פדנה ארם:
 ה וירא עשו כי רעות בנות כנען בעיני יצחק אביו: ט וילך עשו
 ארץ ישמעאל ויקח את מחלת בת ישמעאל בן אברהם
 אחות נביות על נשיו לו לאשה: ס ס ס ויצא
 יעקב מבאר שבע וילך חרנה: יא ויפגע במקום וילן ישם
 בן בא השמש ויקח מאבני המקום וישם מראשיתו וישכב
 במקום

בעל השורים ויצא יעקב ו'א ספרטה זו סתומה והטעם לפי שזכר בספר זכרה בהנהגה לעיל
 מונה כקוב לו לאשה וסמך ליה ויצא יעקב שזכר לזכר אשה: יעקב מבאר
 שבע ס' עבר סנטמן כנות עבר: מבאר שבע ר' ט ס סנטמן גם כנות ס: וילך גומט' כו כיום:

רש"י

ז וישמע יעקב - מחובר לענין של מעלה וירא עשו כי ברח יצחק וגו' וכי שלח אותו
 פדנה ארם וכי שמע יעקב אל אביו והלך פדנה ארם וכי רעות בנות כנען והלך גם
 הוא אל ישמעאל: ט אחות נביות - ממשמע שכאמר בת ישמעאל איני יודע שהיא
 אחות נביות אלא למדנו שמת ישמעאל משיעדה לעשו קודם נישואין והשיאה נביות
 אחיה ולמדנו שהיא יעקב בראותה הפרך בן ששים ושלושה שנים שהרי ישמעאל בן שבעים
 וארבעה שנים היה כשנולד יעקב וארבעה עשר שנה היה גדול ישמעאל מיעקב וילך
 בן ששים שנה בלדת אותם הרי שבעים וארבעה ושנותיו היו קל' ז' שאמר ואלה שני
 חיי ישמעאל וגו' נמלא יעקב כשמת ישמעאל בן ס"ג היה ולמדנו מכאן שנטמן בבית
 עבר ארבעה עשר שנה (ב) ואח"כ הלך לחרן שהרי לא שהה בבית לבן לפני לידתו
 של יוסף אלא ארבעה עשר שנים שנא' עבדתיך ארבע עשרה שנה בשתי בנותיך ושש
 שנים בנאכך ושכר האון משנולד יוסף היה שאמר ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף
 וגו' ויוסף בן שלשים שנה היה כשנולד וימשע עד שירד יעקב למגרים תשעה שנים
 ז' של שבע ושל רעב ויעקב אמר לפרעה ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה - לא וחסבו
 ארבעה עשר שלפני לידת יוסף ושלשים של יוסף ותשע משנולד עד שבה יעקב הרי
 כ"ג וכשפירש מאביו היה בן ס"ג הרי קי' והוא אומר שלשים ומאת שנה הרי חסרתי
 י"ד שנים הא' למדת שאמר שקבל הברכות נטמן בבית עבר י"ד שנים: על נשיו -
 הוסיף תשעה על השעתי של גרש את הראשונות:

פ' וילך

שפתי חכמים

השטות של מקרא וע' (בדל' ב') (ב) וק' דמ"ס דקט הכא עבר ועליו גבי לדרוש את ה' נקט סס
 וגבי ויקראו נקט סס ועבר וי' ל' כיוון שנקט סס ויתרוכזו ללמד ולהורות דכשהלכה לפני מדרשות
 היה יעקב מפרסם לנאח וסס ועבר שקי בקי מדרשות היו דבקי ויעקב איש קם וישג אוהלים וכו'
 מסתמא על סביבה כאמר וגבי וקלך לדרוש את ה' הואיל והלכה אל אחד ודאי הלכה לשם דהוא היה
 אבי אביו של עבר והיה גדול ממנו ומה שנקט הכא עבר לכד משום דסס כפר את היה בראתה שעה:

ס' ויצא

יתיה ופקיד עלוהי למימר לא תסב אתמא מבנת כנען: ז וקביל
 יעקב מן אביוהי ומן אמוה ווארל לפדן ארם: ח וחוא עשו
 ארי כישן בנת כנען בעיני יצחק אביוהי: ט ווארל עשו לנת
 וישמעאל ונסיב ית מחלת בת ישמעאל בן אברהם אחתיה
 דנביות על נשוחי ליה לאנתו:

י ונפק יעקב מבאר שבע ווארל לחרן: יא וערע באתרא ובת
 תמן ארי על שמשא ונסיב מאבני אתרא ושוני איסרוהי ושיכב
 באתרא

רש"י

פרשת ויצא

יוד ויצא יעקב - על ידי שבביל שרעות בנות כנען בעיני יצחק אביו הלך
 עשו אל ישמעאל הפסוק הענין בפרשתו של יעקב וכתב וירא עשו
 כי ברח וגו' ומשמע חזר (א) לענין הראשון: ויצא - לא היה צריך לכתוב אלא וילך
 יעקב חרנה (ב) ולמה הזכיר יצאתו אלא מגיד שיצאת לדק מן המקום עושה רושם
 (ג) שבזמן שהצריך בעיר הוא הודה (ד) הוא זיוה הוא הודה יצא משם פנה הודה
 (ה) פנה זיוה פנה הודה - וכן ותלך מן המקום (ו) האמור כנעמי ורות: וילך
 חרנה - יצא ללכת (ז) לחרן: יא ויפגע במקום - לא הזכיר הכתוב בראיה מקום
 אלא

שפתי חכמים פרשת ויצא

(א) (ק"מ) פירוש מתחלה ק"ל למה חזר וכתב ויצא יעקב והלא כבר כתוב ויטלח יצחק את
 יעקב וגו' ויקור ע' סהפסוק בפרשתו של יעקב בענין עשו וכתב בסנה
 למה הפסוק שבביל וגומר ובהסלום סנה הספסוק שב להסלים סנה החזרה ואמר ומשמע וכו'
 וע"ס: (ב) דהא כתיב וילך פדנה ארם ולא כתב קודם לכן ויצא יעקב אלא שכיון שהלך פדנה ארם
 ודאי יצא מבאר שבע וכו' ה"ל לא היה צריך לכתוב לא וילך: (ג) ר"ל דהו כאלו כתב שקי יצאות
 ויצא יעקב וגם וילך חרנה אלא אחד שיצא גופו ואחד שיצא זיוה הדרה וכו' הר"ל - וכתב עליו
 מהר"ל ופורש דלא כפי' הב"ר דפי' מדכתבו ויצא ולא כתבו ויצאו וסארי נמלוט וסאר כמותו
 יצאו אלא מגיד לך שפנה זיוה וכו' וכו' דכריכוס לכדרי הר"ל ולדברי הב"ר וכן הפסוק מדכתבו
 ויצא וגם וילך יקרה הוא אלא מגיד הוא יצא ולא אחר ואחר כך קשה והלא גמלים גם כן יצאו אלא
 כשהוא יצא אז פנה הודה וזיוה וכו' ולא כשהיה אחר ויצא עכ"ל: (ד) ר"ל בעוד שהצריך בעיר
 האנשים והעם גם כן הצדיקים לפי שמצוישון מן הצדיק וגם הוא מוכיח: (ה) ר"ל העם שנעור
 עושיני עבירות - ואין להקשות ובה יצחק היה עדיין כשאר בעיר כד תירצו בכ"ר אינו דומה צדקת של
 צדיק אחד לצדקת ב' צדיקים: (ו) וקשה דהכא הביא ראיה מהקם לכאן והקם גבי כעמי ורות מביא
 ראיה מכאן וי"ל דאי לא הביא ראיה מהקם הויתו אומר דלמא ב' יצאות האמורים כאן נא לאכמועין
 דאחד יצאת גופו ואחד יצאת ממוכו ונאנו ובקרו שיצא עמו לכך צריך להביא ראיה מהקם שיצאת
 צדיק עושה רושם כמו שפירש הכא דהקם אי אפשר לפרש על יצאות ממוכס דהא הקם כתיב דאמרה
 וריקס הסיכנו ש' שלח היה לה שום ממון והקם מביא ראיה מהכא דאי מהקם ה' דוקא הקם עושה
 רושם משום שלח נשאר הוה צדיק וזלמס אכל במקום הצדיקים מכ"ל דעושה רושם משום הכי מביא
 ראיה מהכא דהא כשארנו יצחק ורנקה וא"ס עושה רושם יצאת יעקב וק"ל (ועיין בדל' ב' - וסס האריך
 מאוד לישג זה): (ז) דק"ל וילך חרנה משמע שנא לחרן וזה א"ל שהרי אחר כך כתיב ויפגע במקום
 וזה היה קודם ביאתו לחרן ודוחק לומר שהיה וילך כששמעו שנא לחרן ואח"כ שב לבאר שבע מה

סכבע

במקום ההוא יב ויחלם והנה שלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלהים עלים וירדים בו : (י והנה יהוה נצב עליו ויאמר אני יהוה אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתננה ולורעה : י והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה ונברכו בך כל משפחת האדמה ובזרעך : טו והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך והשיבתוך ארץ האדמה הזאת כי לא אעזבך עד אשר אסעשית את אשר דברתי לך : טז ויקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש יהוה במקום

בעל הטורים והנה ס"ס ג' וכו' מוצח העלם (עם האותיות) : והנה מלאכי אבותיו חלו הסכנים שעלו ויורדים נכנס : ופרצת ומה ג' קרועת ים (ע"ה) וזו וירא ישראל ישראל סג' : ויקץ יעקב משנתו ויאמר ס' כבוד לומר סוף תפלתו של אדם כמעט אלף כבוד :

רש"י

(ח) אלה במקום הנזכר במקום אחר הוא הר המוריה שנאמר בו וירא את המקום מרחוק : ויפ.ע. כמו ופגע בירחו (ט) ופגע בדבשת. ורבותיו פירשו לשון תפלה (י) כמו ואל תפגע בי ולמדנו שתיקן תפלת ערבית וזנה הכתוב ולא כתב ויתפלל ללמדך (ב) שקפסה לו הארץ כמו שמפורש בפרק גיד הנשה : כי בא השמש. היה לו לכתוב ויבא השמש וילן סס (ל) כי בא השמש משמע שקפעה לו חמה פתאום שלא בעונתה כדי שליון סס : וישם מוראשותיו. עשהו כמין מרוב (מ) סביב לראשו שירא מפני חיות רעות התחילו מריבות זו את זו (ג) זאת אומרת עלי יניח לדיק את ראשו וזאת אומרת עלי יניח מיד עשהו הקב"ה אכן אחת וזכו שגאומר ויקח את האבן אשר שם מוראשותיו : וישכב במקום ההוא. לשון מיעוט באותו מקום שכב האבן י"ד שנים משמש

שפתי חכמים

סבגע לו בדרך כי אין זה דרך המקרא לכן פירש ואל ללכת : (ח) דק"ל ואלה בא המקוב לפרש ולא לסקוט ואמתי אונן מפרש בזהו מקום ל"ם במקום וכו' : (ט) שפי לשון חבייה ולא פגושה : (י) פי ויפגע במקום בהקב"ה שקראו מקום ע"י שהיא מקומו של עולם רא"ם : (ב) בשלמה אל מפגע פי כו' אל תגש בו להפטר אבל אל הקב"ה לא שייך למומר הכי א"כ קשה למה שזכר וכו' מהרש"ל אלא שלכך קבוצ ויפגע שהוא כמו לשון פגושה כדי שתלמד ממנו ג"כ קפיתך הדרך ואי היה קבוצ ויפגוש לא הויתו לומר ממנו תפלה לכך כתב הפ' ויפגע דמשמע בזה תרוויסו : (ל) אע"פ שאין הפרש בין ויבא וילן ויזון וילן סס כי בא השמש מ"ה היה לו לסדר העניינים כפי הסדר וכמו דכתיב הכה נא רפה היום לערוך לבו כה וכו' אלא ודאי על סקיעת התאמומות נאמר. ועוד י"ל מדכתוב כי בא השמש משמע אבל אי לא בא היה הולך עוד וא"כ מ"ה היום עוד היום גדול וא"כ מאי כי בא השמש אלא שקפעה וכו' כך פירש י' בראם חלק : (בז) דאל"כ ויקח מעני לים : (ג) דאל"כ היו הפגושים מכחיסין

באתרא ההוא : יב וחלם והא סולמא געין בארעא ורשייה מטי עד צית שמאי והא מלאכאי בני סלקין ונתתין ביה : יג והא יקרא בני מעמד עלווייה ואמר אנני יי אלהיה דאברהם אבנד ואלהיה דיצחק ארעא דאת שכיב עליה לך אתנניה ולבנד : יד וירון בנד סגיאין בעפריה דארעא ויריקת למערבא ולמדרחא ולצפונא ולדרומא ויתברכוו בדילך כל זרעית ארעא ובדיל בנד : טו והא ממרי בסעך ואטרנד בכל אתר די תהך ואתבנד לארעא דבא ארי לא אשכיןך עד די אעביד נת המלילית לך : טז ואתער יעקב משנתיה ויאמר בקושטא אית יקרא בני שרי באתרא

רש"י

ששמש בבית עבר לא שכב כלילה שהיה עוסק בתורה : יב עולים ויורדים. עולים תחלה (ס) ואחר כך יורדים. מלאכים שלושה בארץ אין יוגאין חוזה לארץ ועלו לרקיע וירדו מלאכי חוזה לארץ ללוותו : יג נצב עליו. (ע) לשמרו : ואלהי יצחק. חף על פי שלא מניחו במקרא שייחד הקב"ה שמו על הנדיקים בחייהם לכתוב אלהי פלוני משום שנאמר הן בקדושו לא יאמין כאן ייחד שמו על יצחק לפי שכהו עיניו וכלוא בבית ושרי הוא כמת ויזר הרע פסק ממנו. תנחומא : שוכב עליה. קיפל הקב"ה כל ארץ ישראל תחתיו (ב) כדי שתהא נוחה ליכנס לבניו : יד ופרצת. וחוקת (צ) כמו וכן יפרוץ : טז אנכי עמך. לפי שהיה ירא (ק) מעשו ומלבן : עד אשר אב עשיתי. אם משמש (ר) בלשון כי : דברתי לך. ללרצך. ועליך מה שהבטחתי לאברהם על זרעו לך הבטחתי ולא לעשו שלא אמרתי לו כי יצחק יקרא לך

שפתי חכמים

מכחיסין זה את זה דאכן קבוצ ויקח מאנכי המקום משמע שהיו אבנים הרבה ובסמוך קבוצ ויקח את האבן לכך כריכוך דודאי מתחלה היו אבנים הרבה אלא התחילו מריבות וכו' וא"ת מל"ל שלח אבנים הרבה דלמא ויקח אבן אחת מאנכי המקום הוא דקאמר והיינו דכתיב ויקח את האבן אשר סס מראשותיו וקראו המוספות דהיו לו לכתוב ויקח אבן כמו ויקחו אבן ושימו תחתיו סהרי הכתוב לא נא לסקוט אלא לפרש אלא מדכתיב מאנכי סס משמע מניח אבנים טובה היו : (ס) ק"ל דאל"ל וירדים תחלה דהא דירת המלאכים בשמים הוא : (ע) דאל"כ הא מלא כל הארץ כבודו ומאי נצב עליו אלא עליו קאי על יעקב וא"ת ולמה היה כרוך לשומרו נאומי שעה לא קודם לכך וי"ל לפי שדיוקנו של יעקב חקוק כנסא כבוד ויקח מהס וזכור המלאכים את יעקב וידעו שדיוקנו הוא ובתקאלו בו הוואיל שהוא קרוב לנסא כבוד ויקח מהס וזכור המלאכים את יעקב וידעו שדיוקנו הוא ובתקאלו בו הוואיל שהוא היו עולים ומלאכים של ח"ל היו יורדים בין כך ובין כך לא היו המלאכים אצלו לכך שמרו הקב"ה עכשו רא"ם : (פ) דאל"כ מאי רבותיה הוא שתקן לו את הארץ אשר שכב עליה שהוא רק ד' אמות וע"ז קאמר קיפל הקב"ה וקשה למה קיפל אותה לו תוך ד' אמות. י"ל כדי שיהיה נח לכבדו כל א"י כד' אמות אשר הוא שוכב עליה : (צ) לא כמו פן ופרץ בם שהוא לשון הרוס : (ק) דאם לא כן מאי אנכי עמך דמשמע מגן לך (כח"י) שירא בהלכיה מעשו סלא וירדוף אחריו ובחרתו מלגן כמעשה שהיו וזכו ססויס ושמתריך בכל אשר תקף והסויותך : (ר) דקשה לרש"י כי לא אגזכך עד אשר משמע סודאי

במקום הזה ואנכי לא ידעתי : יי וירא ואמר מה ינורא המקום הזה אין זה כי אס-בית אלהים וזה שער השמים : יי וישכם יעקב בבקר ויקח את האבן אשר שם מראשיתו וישם אתה מצבה ויצק שמן על ראשה : יט ויקרא את שם המקום ההוא בית אל ואולם לזו שם העיר לראשנה : כ וידר יעקב נדר לאמר אס-יהיה אלהים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך ונתת לי לחם לאכל ובגד ללבוש

הצ רפה

בעל הטורים וזה שער השמים ושכס לומר שבעלת הסהר פותחים שער השמים והוא זמן טוב לפסלה : וידר ג' נסם' כאל וידר ישראל . וידר יפקח לומר שהדיקים היו נודרים והראשון סגור היה יעקב וזהו אשר נשבע לה' נדר לאמר יעקב למה אמר אביר יעקב לפי שהוא פתח נכודים קחלה :

דש"י

לך זרע אלה כי ביחוק ולא כל יחחק וכן כל לי ולך ולו ולהם הסמוכים אלל דיבור משמשים לשון על וזה יוכיח שהרי עם יעקב לא דבר (ש) קודם לכן : טז ואנכי לא ידעתי . טז ידעתי לא ידעתי (ת) במקום קדוש כזה : יז כי אם בית אלהים . אמר רבי אלעזר בשם רבי יוסי בן זמרה הסולם הזה עומד בבאר שבע (א) והמגע שפועו מגיע כנגד בית המקדש שבאר שבע עומד בדרומה של יהודה וירושלם כפסגה בגבול שבין יהודה ובין אל היה כפסגו של כחלת בנימין בגבול שבין בנימין ובין בני יוסף כמאל שרגליו בבאר שבע וראשו בבית אל והמגע שפועו נגד ירושלם וכלפי שאמרו רבותינו שאמר הקב"ה לדיק זה בא לבית מלוכי ויפטר בלא לינה . ועוד אמרו יעקב קראו לירושלם בית אל וזו לזו היא ולא ירושלם . ומהיכן למדו לומר כן

שפתי חכמים

שפתי חכמים ומהלך עם משמע שהוא ספק אם יעשה אם לא לכך מפרש אם משמע בלשון פי דבא נמי לשון ודאי כלומר כיון שכי משמע לשון אם גם אם משמע לו : כי (ש) וא"ל דילמא אהר דברתי לך קאי על הדבור לדעיל דדבר עם יעקב שנאמר ויאמר אביו יגו' וי' דאי קאי על הדבור לדעיל הכי ה"ל כל אהר אביו מדבר עמך ולא לשון דברתי והוא לשון עבר כיון דחדא נבואה הוא והכל חלום אחד ולא הקיץ משנתו בנתיים וק"ל : (ת) דאל"כ מאי נפקא מינה אם לא ידע : (א) דק"ל כיון שאמר יעקב כי אם בית אלהים משמע שהיה בבית אל כמו שבקבו ויקרא את שם המקום ההוא בית אל : א"כ משמע שסולם היה עומד בבית אל ולעיל היה משמע שהיה עומד בבאר שבע מדקבוי לעיל ויחלום והנה סולם מוכב ארצה וגו' ולא מפרש באיזה מקום של ארץ היה א"כ ודאי קאי אמאי דקבוי לפסגו בתחלה דהיינו באר שבע דרשינן סמוכות א"כ קשוי קראו אהרדי לכך מפרש הסולם היה עומד בבאר שבע כדמשמע הפסוק והמגע שיפוע נגד ב"ה דהיינו ירושלם וראשו בבית אל כדמשמע נמי בפסוק דאין לומר סוף שיפועו היה כנגד ב"ה אם כן היה יעקב חזן מהסולם שהרי באר שבע בדרומו של יהודה וכ"ה כפסגו וא"כ מה היה מעלת לזו שקרא לזו בית אלס ושער השמים הרי לא היה שם רגלי הסולם ולא ראשה לכן פירש שאמגע שיפוע היה כנגד ב"ה וסוף הסולם היינו ראשה

באשרא דרין ואנא לא תויתי ידע : יי ודחיל ואמר מה דחילו אתרא דרין לית דין אמר דריוט אלהין אמר דרענא ביה מן קדם יי ורין תרע קביר שמיא : יי ואקדים יעקב בצפרא ונסיב ית אבנא דשוי איסדורתי ושוי יתה קמא ואריק משחא על רישיה : יט וקרא ית שמא דאתרא ההוא בית אל וקדם לזו שמא דקרתא מלקדמין : כ וקיים יעקב קיים למימר אם ידוי מקרא דין בפסעי ויטרינני באורחא דדא די אנא אויל ויתן לי לחמא למיכל וכסו למלכש : ואחוב

רש"י

אני אומר שנקשר הר המוריה ובא לכאן וזו היא קפיצת הארץ האמורה בשחיטת חולין שבא בית המקדש לקראתו עד בית אל וזהו ויפגע במקום וא"ל וכשעבר יעקב על בית המקדש (ב) מדוע לא עכבו שם איהו לא יהיב לביה להתפלל במקום שהתפללו אבותיו ומן השמים יעכבוהו איהו עד חרון אול כדאמרין בפרק גיד הכסה וקרא מוכיח וילך חרנה כי מטא לחרון אמר אפשר עברתי על מקום שהתפללו אבותי ולא התפללתי בו יהב דעתיה למהדר וחזר עד בית אל וקפצה לו הארץ . (בית אל) לא זו היא הסמוך לעי אלא לירושלם וע"ש שהיתה עיר האלהים קראה בית אל והוא הר המוריה שהתפלל בו אברהם והוא השדה שהתפלל בו יחחק וכן בגמרא לכו ונעלה וגו' לא כאברהם שקראו הר ולא כיחחק שקראו שדה אלא כיעקב שקראו בית אל עד כאן פירש' מדוייק) : מה נרא . תרגום מה דחילו (ג) אתרא דין . דחילו שם דבר הוא כמו סוכלתנו וכסו למלכש : וזה שער השמים . מקום תפלה להעלות תפלתם השמימה . ומדרשו שבית המקדש של מעלה (ד) מכוון כנגד ב"ה שלמטה : כ אם יהיה אלהים עמדי

שפתי חכמים

ראשה היה נגד בית אל שהוא לזו . כתב מהרש"ל כך כ"ל פירש הפסוק והענת רש"י כלפי שאמרו רז"ל שאמר הקב"ה לדיק זה בא לבית מלוכי ויפטר בלא לינה ונית מלוכי של הקב"ה היינו ירושלם וכאן משמע שלן בבית אל ועוד אמרו יעקב קראו לירושלם בית אל וזהו לזו כדקבוי ואולם לזו שם העיר וכו' ואפילו אם אהר יכול לתקן הכתוב שסולם לומר לזו היא ירושלם עדיין קשה ומהיכן למדו לומר כן אביו אמר וכו' ואז קראו לזו שהוא שם העיר לראשונה וירושלם שחפץ לשם קראוהו בחד בית אל וזוה יתקן דחו"ל שפיר לאסוקי דעת הרא"ש דלפי פירושו שכוונתו שאלו כתוב יעקב קראו לירושלם בית אל וכו' שלדבריו זהו לזו ולא ירושלם ב"כ מדברי חכמים הוא וזה לא מבאנת בשום מקום ועוד לפי הקורן ג"כ קשה דלמא לזו היינו ירושלם וקפיצת הארץ היינו כשבא לאמנעות הדרך בא לזו כנגדו אלא ודאי שהיה ברור לרש"י שירושלם לא לזו היא כדמוכח קרא כדפירשתי עכ"ל : (ב) ר"ל כך הוא המאמר הקס בגמרא ול' קושיו הוא למה לא עכבוהו שם ומתקן איהו לא יסב וכו' עד מן השמים יעכבוהו ר"ל כיון דהוא עכמו לא התפלל מעכמו מן השמים יעכבוהו בתמיה אין כופין אדם לדבר מצוה : (ג) ר"ל דרש' י רוצה לביא ראיה כאן שהתרגום מתורגם על כורא דחילו בוי"ו' לאו לשון רבים הוא אלא דרך של תרגום הוא כמו תבונה דהוא כמו שם דבר ואש"ס תרגומו סוכלתנו בוי"ו וכן בגד ללבוש שם דבר הוא ותרגומו וכסו בוי"ו אם כן ש"מ שדרך התרגום כן : (ד) (כח"י) כ"ל דמדבר אינו חולק אלא שמפרש הטעם למה דוקא זה המקום הוא שער לעלויות התפלה

לרבוש : כא ושבתו בשלום ארבעית אבי והיה יהוה לי
לאלהים : כב והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית
אלהים וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך * : שני
כט « וישא יעקב רגליו וילך ארצה בני קדם : כ וירא
והנה באר בשדה והנה שם שלשה עדרים צאן רבצים
עליה פי מן הבאר ההוא ישקו העדרים והאבן גדלה על-
פי הבאר : ג ונאספו שמה כל העדרים וגללו את האבן
מעל פי הבאר והשקו את הצאן והשיבו את האבן על-
פי הבאר למקמה : ד ויאמר להם יעקב אחי מאין אתם
ויאמרו מחרן אנחנו : ה ויאמר להם הידעתם את לבן

בן

בעל הטורים וירא והנה באר שדה אחרת לו אמו כמו שארכי יפת תאר וכדמכתי על הבאר
כן יהיה לך מנחת אחי אם קראה סביא כחארי היא בת מוזל : והנה באר
שדה רמז לבאר סביא לזכרון נדבר : שלשה עדרים גזי זה אהרן ומשה ומרים (פס הקינות) :

רש"י

עמדי . אם ישמור לי הכטחות הללו שהכטיחני להיות עמדי (ה) כמו שאמר לי והנה
ארכי עמד : ושמרני . כמו שאמר לי ושמתוך בכל אשר תלך : ונתן לי לחם לאבולי .
כמו שאמר כי לא אעזבך והמבקש לחם הוא קרוי עבד שאמר ולא ראיתי לדיק
בעזב וזרע מבקש לחם : בא ושבתני כמו שאמר לי והסיבותיך אל האדמה : בשלום .
שלם מן החטא שלא אלמד (ו) מדרכי לבן : והיה ה' לי לאלהים . שיחול שמו עלי
מתחלה ועד סוף שלא יומא פסול בזרעו כמו שאמר אשר דברתי לך והכטחה זו

הכטיח

שפתי חכמים

התפלה לפי שהוא מכיון נגד ב"ה שלמעלה ומ"מ שער השמים הוא דרך משל כי אין לשמים שער או
חלון : (ה) רז"ל דהא לנשכ דקרא כפל הוא דכתיב אם יהיה אלהים עמדי הינו ושמרני ועל זה
טירס אם ישמור לי וכו' כלומר דהא לי אם יהיה אלהים עמדי קאי אשמירת הכטחות וא"ת אך יתכן
לומר שייעבד היה מסופק אם יקיים הקדוש ב"ה הכטחותיו אם לא וי"ל שהיה ירא שמה יגרום החטא
ולא ישמור לו ועי"ל דיעבד היה סבור שמה חלוס הוא ואין חלוס בלא נדבוס בטלום משה אמר אם
וגו' וק"ל . וא"ת כיון שרש"י בא להוכיח הכטחות מן המקרא הוכיח הכטיח כמו על בגד ללבוש וי"ל
כיון שהכטיחו על הלחם ודאו שהכטיחו כמו על בגד ללבוש כמו שאמרו רז"ל עשוק לגביד ושוי
לכרוסך מי' וכין נגדום יקרים ועשוק ממוסך בשבול נגדום ושוי לכרוסך פי' אכל לכרוסך אל תזבין
אלא בשווים ולא בזוקר מכדי דמיה ואמר כמו שפרק כסוי הדם לעולם ואכל אדם וישקה פחות ממה
שיש לו וילבש ויכסה ויתר ממה שיש לו וכיון שהקב"ה הכטיחו על הלחם לאכול אם כן ודאו הכטיחו
כמו על בגד ללבוש דאל"כ היה צריך לו לכנסם ממאכל כדי ליקח נגדום וכמא שלא יהיה לו לחם
לאכול והקב"ה הכטיחו על הלחם לאכול מהרש"י : (ו) (כח"י) וזו ג"כ מכלל הכטחות של ש"ה'
דהא אמר את אשר דברתי לך ופרש"י לכרךך ועליך ואם לא יהיה שלם מן החטא וילמוד מדרכי לבן

בזדאי

כא ואתוב בשלם רבית אבא ויהי ממרא דיו לי
לאלקא : כב ואבנא תרא דיו שויתי קמא תהי דאחי פלח עליה קדם
וי וכל די תתן לי תר מן עשרא אפרשיניה קדמך : א ונטל יעקב
רגליו ויאול לארעה בני מדינתא : ב ותוא והוא בירא בחקלא
והא תמן תלתא עדרין דעאן רביעין עליה ארי מן בירא ההיא משקן
עדרין ואבנא רבתא על פומא דבירא : ג ומתבנשין תמן כל
עדרין ומנגדרין ית אבנא מעל פומא דבירא ומשקן ית ענא
ומתיבין ית אבנא על פומא דבירא לאתרה : ד ויאמר להון יעקב
אחי מנן אתון ואמרו מחרן אנחנו : ה ויאמר להון הידעתון ית לבן

בר

רש"י

הכטיח להכרהם שאמר להיות לך לאלהים ולרועך אחרך : כב והאבן הזאת . כך
תפרש וי"ו זו של והאבן אם תעשה לי את אלה אף אני אעשה זאת : והאבן הזאת
אשר שמתי מצבה וגו' . כתרנומו אהא פלח עליה קדם ה' וכן עשה (ו) בשבוע משקן
אדם כשאמר לו קום עלה בית אל מה לאמר שם ויבך יעקב מלכה ויסך עליה נסך :
א וישא יעקב רגליו . משנתבשר בשורה טובה והובטח בשמירה נשא לבו את רגליו
ונעשה קל ללכת כד מפורש בבראשית רבה : ב וישקו העדרים . (ח) משקים הרועים
את העדרים והמקרה דבר בלשון קזרה : ג ונאספו . רגילים היו לראשק לפי שהיתה
(ט) האבן גדולה : ורגליו . ורגליו ותרגומו ומנגדרין . כל לשון הוזה משתנה לדבר
בלשון עמיד ובלשון עבר (י) לפי שכל דבר ההוזה תמיד כבר היה ועמיד להיות :
והשיבו

שפתי חכמים

בזדאי שלא יתקיים מה שאמר עליו כמו כל הכטחות של הקב"ה שהן על תבאי שלא יגרום החטא:
(ד) ר"ל לכך מויתק רש"י וכן עשה וכו' שלא יתקיים על הפרגום מנ"ל שתרנומו כן דדוקא על מצבה
זו ופלח לפני הקב"ה ויתרן דהא לסיף כן עשה א"כ ש"ת טגס מתחלה היה דעתו כן ויהיה ויהיה ה'
לי לאלהים על תבאי ולא כדן ולכן תרגם אהא פלח עליה קדם ה' ר"ל ודאו הוא שיקריב קרבנות
אפילו אם לא ישמור הכטחותיו אבל לא על האמונה זה לכך תרגם אהא וכו' כמו על אבן זה וא"ת והא
ג"כ כתיב וכל אשר תקן לי וגו' משמע אבל אם לא תשמור לי הכטחותי לא אעשר וי"ל דה"ק אבל כל
אשר תקן לי עשר אעשרנו לך ואף אם לא תשמור הכטחותי . ומכרש"ל כתב וק' והלא חובב הוא ומאו
רבותא דיעבד מבוחר הוא כהרש"י ואל"ל סך אמר יעקב אם תשמור הכטחותי אז עשר אעשרנו סתו
מעשרות ואם לאו אעשר פעם אחת וכן עשה עב"ל : (ח) שפירושו היו משקים והיו נכאפים והיו
גוללים תמיד : (ט) רז"ל ולומר שאלת וכאספו שמה היא ג"כ מלשון הוה ולא מלשון עבר ועוד
רובה לתרן שהיה לו לעול לפי שם גני והנה שלשה עדרים צאן והאבן גדולה על פי הבאר : (י) הא
ונאספו שמה וכו' לכן פי' לפי וכו' כלומר שהיא נתיבת טעם על והאבן גדולה על פי הבאר : (י) הא
דלא מפרש רש"י זה מוד לעול גני וישקו משקים הרועים שהו"ל הוה ועוד למה לא מביא התרגום
מוד לעול על וישקו העדרים מסוס דכאן כתיב וגללו ומתרגם ומנגדרין דהו"ל הוה וכשמוך כמו
כתיב וגללו ומתרגם וינגדרון דהוה לשון עמיד א"כ מוכח שהיו מן התרגום דכל הפסוק מנדבר
לשון הוה אבל גני וישקו לא מוכח מתוך התרגום דלא כתיב ב' פעמים וישקו אלא לעול כתיב וישקו
ש"ח יט 19

ובאן

בְּנַחוּר וַיֹּאמְרוּ יִדְעֵנוּ : וַיֹּאמֶר לָהֶם הַשְּׁלוֹם לֹא וַיֹּאמְרוּ
 שְׁלוֹם וְהִנֵּה רַחֵל בְּתוֹ בְּאֵה עַם־הַצֹּאן : וַיֹּאמֶר הֵן עוֹד
 הַיּוֹם גָּדוֹל לֹא־עַתָּה הָאֶסֶף הַמְּקַנֵּה הַשִּׁקּוֹ הַצֹּאן וּלְכוּ רְעוּ :
 ה וַיֹּאמְרוּ לֹא נוֹכַח עַד אֲשֶׁר יֵאָסְפוּ כָּל־הָעֵדְרִים וְגַלְלוּ
 אֶת־הָאֵבֶן מֵעַל פִּי הַבְּאֵר וְהִשְׁקִינוּ הַצֹּאן : ט עוֹדְנוּ מְדַבְּרִים
 עִמָּם וְרַחֵל בְּאֵה עַם־הַצֹּאן אֲשֶׁר לֵאכִיָּה כִּי רָעָה הוּא :
 י וַיְהִי כֹאֲשֶׁר רָאָה יַעֲקֹב אֶת־רַחֵל בֶּת־לֵבָן אָחִי אָמֹן וְאֶת־
 צֹאן לֵבָן אָחִי אָמֹן וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב וַיִּגַּל אֶת־הָאֵבֶן מֵעַל פִּי
 הַבְּאֵר וַיִּשֶׁק אֶת־צֹאן לֵבָן אָחִי אָמֹן : יא וַיִּשֶׁק יַעֲקֹב לְרַחֵל
 וַיֵּשֶׂא אֶת־קְלוֹ וַיִּבְךְּ : יב וַיִּגַּד יַעֲקֹב לְרַחֵל כִּי אָחִי אָבִיָּה
 הוּא וְכִי בְּדַרְבְּקָה הוּא וְתַרְזִן וְתַגֵּד לֵאכִיָּה : יג וַיְהִי כִשְׁמַע
 לֵבָן אֶת־שְׁמֹעַ יַעֲקֹב בְּדֹאחֲתוֹ וַיִּרְץ לִקְרָאתוֹ וַיַּחֲבֹק־לוֹ
 וַיִּנְשֹׁק־לוֹ וַיְבִיֵּאֵהוּ אֶל־בֵּיתוֹ וַיִּסְפֵּר לְלֵבָן אֶת כָּל־הַדְּבָרִים
 הָאֵלֶּה : יד וַיֹּאמֶר לוֹ לֵבָן אַךְ עַצְמִי וּבִשְׂרִי אֵתָּה וַיֵּשֶׁב

מלרע מלעיל

עמו

בעל הטורים שלום ולא אמרו שלום לו כי אין שלום אמר ה' להטעים : ויגל ב' נמש' הכא
 ואורך ויגל כנודי סכיון טראה אותם טראה עליו רח"ק וזה ויגל כנודי
 כדכתיב עורה כנודי ד' א' איתמו ויגל כנודי כשיתקיים ויגל את האבן כסיוס ויגל ר' שדומה לאבן :
 שפע ב' נמש' הכא' ואורך כאשר שמע למכרים וחילו לשמע כר' מקו ויהי זה מקוויס כשתלא
 שמועת גאולת יעקב :

רש"י

והשיבו - תרגומו ומתיבין : ו באה עם הצאן - הטעם באלף ותרגומו איתא : ורחל
 באה - הטעם למעלה כבי"ת ותרגומו איתא-הראשון לשון עושה והשני לשון עשתה :
 ז חן עוד היום גדול - לפי שראה אותם רובנים כסבור שרובים לאסוף המקנה
 הכיתה ולא ירעו עוד אמר להם הן עוד היום גדול כלומר אם שכירים אתם לא
 השלמתם פעולתכם היום ואם הכהמות שלכם אעפ"י כן לא עת האסף (ב) המקנה
 וגו' ב"ר : ח לא נובל - להסקות לפי (ל) שהאבן גדולה : וגללוהו מתורגם ויגדרון
 לפי שהוא לשון עתיד : יוד ויגש יעקב ויגל - כאלם שמעביר הסקק מעל פי ללוחית
 להודיעך

שפתי חכמים

ובאן כתיב והשקינו וכן כל הטענות אינן שוין חזן מן וגללו : (ב) דק"ל דהפסוק כוסל העבין סיון
 שאמר הן עוד היום גדול לא היה לו קו למתקן לא עת האסף המקנה דודאי הוא לכך מפרש דשתי
 עניינים הן : (ל) פ' ואזי אשר לגוללה כדפרש"י לעול מרוב כנדה ולא ספק הסכימו כייהס :

מ

בְּר נַחוּר וַיֹּאמְרוּ יִדְעֵנוּ : וַיֹּאמֶר לָהֶן הַשְּׁלוֹם לִיה וַיֹּאמְרוּ שְׁלוֹם
 וְהִנֵּה רַחֵל בְּרַחֵל אֵתָּה עִם עֵנָא : ז וַיֹּאמֶר הָא עוֹד יוֹמָא סְנִי לֹא
 עֵדִן לְמַכְנַשׁ בְּעִיר אֲשִׁקּוּ עֵנָא וְאִוִּירוּ רְעוּ : ח וַיֹּאמְרוּ לֹא גִיבּוֹל
 עַד דִּיתְכַנְשׁוּן כָּל עֵדְרֵיָא וַיִּגְדְּרוּן יַת אֲבָנָא מֵעַל פּוּמָא דְבִירָא
 וַיִּנְשְׁקוּ עֵנָא : ט עַד דְּהוּא מְמַלִּיל עֲמֵרוּן וְרַחֵל אֵתָּה עִם עֵנָא
 דִּי לְאִבּוּהָ אֲרִי רְעִיתָא הִיא : י וְהוּא בְּר חוּא וַעֲקֹב יַת רַחֵל
 בֶּת לֵבָן אֲחוּהָ דְאִמִּיה וַיִּת עֵנָא דְלֵבָן אֲחוּהָ דְאִמִּיה וַקְרִיב
 יַעֲקֹב וַיִּגְדֵּר יַת אֲבָנָא מֵעַל פּוּמָא דְבִירָא וַאֲשִׁקֵּי יַת עֵנָא דְלֵבָן
 אֲחוּהָ דְאִמִּיה : יא וַיִּשֶׁק יַעֲקֹב לְרַחֵל וְאָרִים יַת קָלִיהָ
 וַיִּבְכָּא : יב וְחַוִּי יַעֲקֹב לְרַחֵל אֲרִי בְר אֵתָּה אֲבּוּהָ הוּא וְאָרִי
 בְר רִבְקָה הוּא וְרַחֵל וְחַוִּית לְאִבּוּהָ : יג וְהוּא בְר שְׁמַע
 לֵבָן יַת שְׁמַע יַעֲקֹב בְּר אֲחִיתָּה וַיִּרְחַט לְקַדְמוּתָהּ וַיִּגְפִּיף לִיהָ
 וַיִּנְשֹׁק לִיהָ וַאֲעִלֶיהָ לְבֵיתָהּ וַאֲשַׁמְעֵי לְלֵבָן יַת כָּל פִּתְגָמֵיהָ
 תְּאֵלִין : יד וַיֹּאמֶר לִיה לֵבָן בְּרַם קְרִיבִי וּבִשְׂרִי אֵת וַיִּרְחֵב
 עֲמִיה

רש"י

(ז) להודיעך שכחו גדול : יא ויבך - לפי שפסה ברוח הקדש שאינה נכנסת (ג) עמו
 לקבורה - ד"ל לפי שבא בידים ריקניות - אמר אליעזר עבד אבי אבא היו בידיו
 נזמים ולמידים ומגדנות ואני אין בידו כלום לפי שדרך אליפו בן עשו במזלות אביו
 אחריו להרגו והשיגו ולפי שגדל אליפו בחיקו של יצחק משך ידו אמר לו מה אעשה
 לזווייו של אבא אמר לו יעקב טול מה שבידי והעני חשוב כמת : יב כי אחי אביה
 הוא - קרוב לאביה כמו אנשים אחים הנחנו ומדרשו אם לרמאות הוא בא נס אני
 אחיו ברמאות ואם אדם כשר הוא נס אני בן רבקה אחותו כשרה : ותגד לאביה -
 אמה מתה (ט) ולא היה לה להגיד אלא לו : יג וירץ לקראתו - כסבור ממון הוא טעון
 (ע) שהרי עבד הכית בא לכאן בעשרה גמלים טעונים : ויחבק - כשלא ראה עמו
 כלום אמר שמה זהובים (פ) הביא והנס בחיקו : וינשק לו - אמר שמה מרגליות
 הביא (צ) והס כפיו : ויספר ללבן - שלא בא אלא מתוך חונס אחיו (ק) ושלקחו
 ממנו

שפתי חכמים

(ז) פ' כיסו מהלכות ור"ל שלא גלל האבן כמו הרועים אך נקל דיווק זה מדכתיב ויגל שהוא לשון
 גילוי ולא כתיב ויגלל : (ג) ולהאי טעמא קשה בלם כשהיתה אומרת לו למה אתה כוכב בודאי
 לא הזכיר לה מיתקם ואם כן מה הסיב לה לכן פירש ד"א ולד"א לחוד קשה איך נדבק כזה ויבה
 על חסרון ממון - מהרש"ל : (ט) דברבקה כתיב ותגד לבית אמה לכן פ' אמה מתה : (ע) דאל"כ
 למה רץ : (פ) כלומר כיון שלא רץ אלא כשניל בממון א"כ למה חנק אותו לכן פ' וכו' : (צ) מהרש"ל
 אין דרך להביא אבנים טובות כפיו אלא י"ל שדרך העולם כשארם מביא אבנים טובות מביאם כשאר
 ואין מגלה אותם לכן אמר חנק אותו ואיסיסו כדי שיגלה לו מה שפיו עכ"ל : (ק) דאל"כ
 מאי

עמו חדש ימים : טו ויאמר לכן לעקב הכי אחי אתה ועברתי חנם הגירה לי מהי משברתך : טו וללכן שתי בנות שם הגדלה לאה ושם הקטנה רחל : יז ועיני לאה רכות ורחל היתה יפת תאר ויפת מראה : יז שלישי יה ויאהב יעקב את רחל ויאמר אעבדך שבע שנים ברחל בתך הקטנה : יח ויאמר לכן טוב תתי אתה לך מתתי אתה לאיש אחר שבה עמרי : כ ויעבד יעקב ברחל שבע שנים והיו בעיניו כימים אחדים באהבתו אתה : כא ויאמר יעקב אל לבן הבה את אשתי כי מלאו ימי ואבואה אליה : כב ויאסף לבן את כרי-אנשי המקום ועש משתה : כג והיו בערב ויקח את לאה בתו ויבא אתה אליו ויבא אליה : כד ויתן לבן לה את זלפה שפחתו ללאה בתו שפחה : כה והיו בבקר והנה הוא לאה ויאמר אל לבן מה זאת עשית לי הלא ברחל עבדתי עמך ולמה רפיתני : כז ויאמר לבן לא-

מלרע

בעל הטורים ועיני ג' ר"פ - סכא - ועיני ישראל כדו מוזק ועיני רשעים תכלוס להם סיו עינים רכות לפי שהיה ריאה סמא נכסא לעסו וכן ועיני ישראל כדו מוזק לפי שראה ורעם ואחאב ילאו ממנו וזהו ועיני לאה רכות ועיני ישראל כדו כשניל ועיני רשעים :

רש"י

ממונו ממונו : אך עצמי ובשרי - מעתה חיו לי לאספך הביתה (ר) הואיל ואין בידך כלום אלא מפני קורבה אספך כך חדש ימים (ש) וכן עשה ואף זו לא לחנם שהיה רועה לאנו : טז הכי אחי אתה - לשון תימה וכי בשביל שאחי אתה (ת) תעבדני חנם : ועברתי - כמו ותעבדני וכן כל תיבה שהוא לשון עבר הוסף וי' בראשה והיא הוספת התיבה להבא : יז רכות - שהיתה סבורה לעלות בגורלו של עשו (א) ובוכה שהיו הכל אומרים שני כנים לרבקה ושתי בנות ללבן הגדולה לגדול והקטנה לקטן :

שפתי חכמים

מאי את כל הדברים האלה : (ר) ר"ל כי כל אך הוא מועט וכו' לזה פי' מעתה וכו' : (ש) וא"כ מ"ל לרש"י שדווקא חדש ימים וי"ל כיון שעשה כן כמו שנאמר וישב עמו חדש ימים ודאי מתקלחו כמי כך היה : (ת) פירש אין הקימא הזה כופל על אחי אתה כי באמת אחים היו כמו כי אנשים אחים אהבו ועוד החחי אתה מבני ליה אלא הקימא כופל ועבדתי חנם : (א) ר"ל וכו' בא הססוק לספר נגזות של הברקת לבן פי' לפי שהיה וכו' ומקור נגזות קלמוד שבה וא"ת דמשתע אכל גם לאה היתה ופי' תואר אלא שעובים היו רכות וא"כ אין זה הספק של ורחל היתה ופי'

עמיה ירח יומיו : טו ויאמר לכן לעקב המדאחי את ותפלחני מן חיי לי מרה אנךך : טו וללכן תרתן בנתן שום רבתיא לאה ושום וערתא רחל : יז ועיני לאה יאזין ורחל הוות שפירא כריויא ויאיא בחווא : יח ורחם יעקב ית רחל ויאמר אפלחניך שבע שנין ברחל ברתך וערתא : יח ויאמר לכן טוב דאתן יתה לך מדאתן יתה לגבר איתרן תיב עמי : כ ופלח יעקב ברחל שבע שנין ורחו בעינוהי כיומיו וערוין בדרחים יתה : כא ויאמר יעקב ללבן הב ית אתתי ארי שלימו יומי פלחני ואיעוד לותה : כב וכנש לבן ית כל אנשי אתרא ועבר משתיא : כג והוה ברמשא ודבר ית לאה ברתיה ואעיר יתה לותיה ועאל לותה : כד ויבב לבן לה ית זלפה אמתיה ללאה ברתיה לאמהו : כה והוה בצפרא והא היא לאה ויאמר ללבן מרה דא עבדת לי הלא ברחל פלחית עמך ולמא שקרת בי : כז ויאמר לבן לא יתעבד

רש"י

תואר - הוא כורת הספרוק לשון יתארהו כשרד קונפא"ט בלעו : מראה - הוא ויו קלסתר : יח אעבדך שבע שנים - הם ימים אחדים שאמרה לו אמו (ב) וישבת עמו ימים אחדים ותדע שכן הוא שהרי כתיב ויהיו בעיניו (ג) כימים אחדים : ברחל בתך הקטנה - כל הסימנים הללו למה לפי שודע בו שהוא רמאי אמר לו אעבדך ברחל ושמה תאמר רחל אחרת מן השוק תלמוד לומר בתך ושמה תאמר החלוק ללאה שמה ואקרא שמה רחל תלמוד לומר הקטנה (ד) ואף על פי כן לא הועיל שהרי רמאו : כא מלא ימי - שאמרה לי אמו ועוד מלאו ימי שהרי אני בן פ"ד שנה ואימתי אעמיד שנים עשר שבטים והוה שנאמר ואבואה אליה והלא קל שבקלים אינו אומר כן (ה) אלא להוליד תולדות אמר כן : כה ויהי בבקר והנה היא לאה - אכל בלילה לא היתה לאה לפי

שפתי חכמים

ופי תואר וגו' אלא כך הל' לו עיני רחל ויפז וי"ל כיון שעובים לא היו ויסי גם היא לא היתה ופי' כדאמר בגמרא כלם שעובים ויפז כל גופה אינה צריכה דיוקה וא"כ כופל ספיר עליו ורחל היתה יפת וגו' וק"ל : (ב) דאל"כ איך עבר על מצות אמו : (ג) כלומר הסברא נותנת משום שאיב את רחל יהיו ימים מועטים כמו זמן ארוך כמו דכתיב תוחלת ממוסכה מחלה לב אלא על כרחך צ"ל כימים אחדים שאמרה לו אמו וק"ל : (ד) וא"ת לא היה לו לומר רק בתך הקטנה וכו' דאי לא היה אמר רחל היה נותן לו זלפה דהיתה כמו בתו מפלגט כדפירש"י לקמן והיתה כמו קטנה יותר מרחל וא"ל למה לא היה ירא ויעבד שמה ושנה סס זלפה בשם רחל ויתן לו זלפה ששמה רחל ובתו הקטנה וי"ל דזלפה אינה בתו ממש כיון דהיתה מפלגט וגם אין שמה רחל אלא ששכח את שמה רחל ושם שני רמאות לא היה ירא ועי"ל ששם לא אמר רק בתך הקטנה שמה תלד אשתו עוד בת ויתן אותה ליעקב כיון שהשואין לא היו אלא אחר שבע שבטים של עבודה ואף שהיה קטנה הא תהא ראויים לבואה שהרי יתקן באר רבקה שהיתה רק בת שלש שבטים ולא יעשה שום רמאות בעולם שהרי התנאי הוא שיתן לו בתו הקטנה לכן אמר ברחל נתך הקטנה וק"ל : (ה) שאין מדרך מוסר שיאמר

יעשה בן במקומו לתת הצעירה לפני הבכירה: כו מלא שבע זאת ונתנה לך נסית זאת בעבודה אשר תעבד עמדי עוד שבע שנים אחרות: כח ויעש יעקב בן וימלא שבע זאת ויתן לו את רחל בתו לו לאשה: כט ויתן לבן רחל בתו את בלהה שפחתו לה לשפחה: ל ויבא גם אל רחל ויאהב גם את רחל מלאה ויעבד עמו עוד שבע שנים אחרות: לא וירא יהוה כי שנואה לאה ויפתח את רחמה ורחל עקרה: לב ויתגר לאה ותלד בן ותקרא שמו ראובן כי אמרה כי ראה יהוה בעניי כי עתה יאהבני אישי: לד ויתגר עוד ותלד בן ותאמר כי שמע יהוה כי שנואה אנכי ויתלד לי גם את זה ותקרא שמו שמעון: לה ויתגר עוד ותלד בן ותאמר עתה הפעם ילוה אישי אלי כי ילדתי לו שלשה בנים ערבין קרא שמו לוי: לו ויתגר עוד ותלד בן ותאמר הפעם אודה את יהוה על בן קראה שמו יהודה ותעמד מלדת: * ל * ותרא רחל כי לא ירדה ליעקב ותקנא רחל באחתה ותאמר אל יעקב הכה לי בנים ואסאין

מתה

בעל הטורים ותקרא שמו ראובן ואח"כ כבוד כי אמרה ובאחרים אינו בן אלא חלה הוא מפרש טעם הסס ואח"כ מפרש:

רשי"י

לפי שמסר יעקב סימנים לרחל וכשראתה רחל שמכניסין לו לאה אמרה עכשו תכלם אחותי עמדה ומסרה לה אותן סימנים: בו מלא שבע זאת דבוק הוא שהרי נקוד כחטף שבע של זאת והן שבעת ימי המשתה בנמרה ירושלמית במועד קטן: ונתנה לך לשון רבים: כמו נדה וכלה וכשרפה חף זה לשון ונתן: גם את זאת מיד לאחר שבעת ימי המשתה (י) ותעבוד לאחר נשואיה: שבע שנים אחרות: אחרות הקיטן לראשונות (י) מה ראשונות באמונה חף האחרונות באמונה וחף על פי שברמאות בא עליו: לב ותקרא שמו ראובן: רבותינו פירשו אמרה ראו מה בין בני לכן חמי שמכר הבכורה ליעקב וזה לא מכרה ליוסף ולא ערער עליו ולא עוד שלא

שפתי חכמים

הסביר חפץ כשהגונו שני עבודתו הכה את שכרו: (י) שכ"כ וימלא שבע זאת ויתן לו וכו': (י) דייק מדכתיב אחרית דיקור הוא: א"כ מדכתיב עוד משמע עוד אחרות הדומות לראשונות מה הראשונות

ותעבד בדין באתרנא למתן וערתא קדם רבתיא: כו אשלים שבועתא דרא ונתן לך אף ית דא בפולחנא דתפלה עמי עוד שבע שנין אחרנין: כח ועבד יעקב בן ואשלים שבועתא דרא ויהב ליה ית רחל ברתיה ליה לאנתו: כט ויהב לבן לרחל ברתיה ית בלהה אמתיה לה לאמתו: ל ועאל אף לנת רחל ורחם אף ית רחל מלאה ופלה עמיה עוד שבע שנין אחרנין: לא ותוא יי ארי שנואתא לאה ויהב לה עירוי ורחל עקרא: לב ועדיאת לאה וילידת בר וקרת שמיה ראובן ארי אמרת ארי גלי קדם יי עולבני ארי כען וברחמיני בעלי: לד ועדיאת עוד וילידת בר ואמרת ארי שמיע קדם יי ארי שנואתא אנא ויהב לי אף ית דין וקרת שמיה שמעון: לה ועדיאת עוד וילידת בר ואמרת הדא זמנא ותחבר לי בעלי ארי וילידת ליה תלחא בנין על בן קרא שמיה לוי: לו ועדיאת עוד וילידת בר ואמרת הדא זמנא אורי קדם יי ער בן קרת שמיה יהודה וקמת מלמילד: * * ותות רחל ארי לא וילידת ליעקב וקניאת רחל באחתה ואמרת ליעקב הב לי בנין ואם לא

מותא

רשי"י

סלא ערער עליו אלא שבקש להוויאו מן הכור: רד הפעם ילוה אישי. לפי שהאמות כביאות היו (ח) ויודעות שנים עשר שבטים ויולאים מיעקב וארבעה נשים יסא אמרה מעתה חיו לו פתחון פה עלי שהרי נטלתי כל חלקי בכנים: על בן - כל מי שנאמר בו על בן מרובה באוכלוסין חזן מלוי שהארון היה (ט) מכלה בהם: קרא שכו לוי. תמתי שבכלם כתיב ותקרא וזה כתב בו קרא ויש מ"א באלה הדברים רבה ששלח הקב"ה גבריאל והביאו לפניו וקרא לו שם זה ונתן לו כ"ד מתנות כהונה ועל שם שלוחו במתנות קראו לוי: ל"ה הפעם אורה. שנטלתי יותר מחלקי מעתה יש לי להודות: א ותקנא רחל. קנאה במעשה הטובים (י) אמרה אלולי שדקה ממני לא זכתה לבנים: הבה לי. וכי כך עשה אביך לאמך (כ) והלא התפלל עליה:

מתה

שפתי חכמים

הראשונות באמונה דהא עדיין לא רמאו אף האחרות באמונה אע"פ שרמאו וק"ל: (ח) וא"ת וסא בע"ק דמגילה לא חשיב אלא ז' כביאות שרה מרים דבורה חנה אביגיל וחולדה ואסתר וי"ב דשרה הקרא מעיד עליה דכתיב כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה מלמד שאברהם היה טפל לשרה בכניאות וכן כולם אבל בני אמהות לא מניחו שהיו מתנבאות כי אפשר לפ' הקרא דהכא כשטבו ומהר"ל תירץ שהאמהות לא היו מתנבאות כ"א על עמיתן שהיו יודעות מה שיבא עליהן אבל מה שיבא לעתיד על האחרים לא היו יודעות מ"ה לא חשיב בכלל שאר כביאות עכ"ל: (ט) כלומר דשטב לוי היו נושאין ארון הקודש והם לא היו יכולין להסור בו כ"כ ומתוך כך מתו הרבה מנייחיו: (י) שסרו אסור לקנאות: (כ) דהוכחתו משטבתו של יעקב שחשבו לה אשר מנע ממך ולשון ממך משמע כמו שס' רש"י בסמוך שחשבו לה אתה אמת שפאעה כאני אני אינו כאנא וכו' אלא ממך מנע ולא

מתה אנכי : ב ויחר-אף יעקב ברחל ויאמר התחת אלהים
אנכי אשר מנע ממך פרי בטן : ג ותאמר הנה אמתי בלהה
בא אליה ותלד על ברכי ואבנה גם אנכי ממנה : ד ותתן
לו את בלהה שפחתה לאשה ויבא אליה יעקב : ה ותהר
בלהה ותלד ליעקב בן : ו ותאמר רחל דגני אלהים וגם
שמע בקלי ויתן לי בן על כן קראה שמו דן : ז ותהר עוד
ותלד בלהה שפחת רחל בן שני ליעקב : ח ותאמר רחל
נפתלי אלהים : ט נפתלתי עם אחתי גם יכלתי ותקרא שמו
נפתלי : י ותרא לאה כי עמדה מלדת ותקח את זלפה
שפחתה ותתן אתה ליעקב לאשה : יא ותלד זלפה שפחת
לאה ליעקב בן : יב ותאמר לאה בגד ותקרא את שמו גד :
יג ותלד זלפה שפחת לאה בן שני ליעקב : יד ותאמר לאה
באשרי כי אשרוני בנות ותקרא את שמו אשר : * רביעי
יד וילך ראובן בימי קציר החטים וימצא דודאים בשדה
ויבא אתם אל לאה אמו ותאמר רחל אל לאה תנינא

נון שניה רגושה בא גר ק' שני מלוק

בעל הטורים אמרו ולא אמרה שפחתו כהגר לפי שהיתה בת לבן מפלגט : דודאוי גי' כאלס :

רש"י

כותה אנכי . מכאן למי שאין לו בנים . (ל) שחשוב כמות : ב רחמה . וכי כמקומו
אני : מנך . את אומרת שאעשה כאבא אני אוני כאבא אבא לא היו לו בנים אני יש
לי בנים ממך מנע (מ) ולא ממני : ג על ברכי . כתרנונו ואכל אירבי : ואבנה גם
אנכי . מהו גם . אמרה לו וקנך אברהם היו לו בנים מהגר (ג) וחגר מתנינו כנגד
שרה אמר לה וקנתי הכניסה לרתה לביתה אמרה לו אם הדבר הזה מעכב הנה
אמתי : ואבנה גם אנכי מטעה . כשרה : ד רגני אלהים . דכני וחייבני (ם) וכנתי :
ח נפתולי

שפתי חכמים

ולא ממני משמע שהיא בזכירה לבניו : (ל) דא"כ למה נקטה בנים ומלת מהו הוא קוטר לא בינוני
ובומר ולא יוצא : (מ) מהרש"ל יש להקשות והלא כמה כדאיס היו מתפללים על האחרים כמו
אליסע על האסע הכרפית ואף יעקב היה לו להקפלה אף שהיו לו בנים וע"כ למה ויחר ליעקב היה
לו להסיד נחמה כי דברי חכמים נחמה נשמעים אלא י"ל דיעקב אמר שהתפלל עליו והתפלל אויבו
מקובלת בעיני המקום אמרה לו א"כ רשע אתה לכן חרה אפך בה שהזיקה אותי לרשע ואמר לה אוני
דומה לאבא בו אבא היה גם כן עקר והיתה תפלתו נשמעת מחמת זכות שניסה אבא אוני עקר
כי ממך מנע ולא ממני ואין כאן אלא זכות של א' ולכן אין תפלתו נשמעת עכ"ל : (ג) כלומר
אע"פ

מימא אנא : ב ותקף רוגא דיעקב ברחל ואמר המיני את
בעיא הלא מן קדם יי תבעין דמנע מניך וקרא דמעין : ג ואמרת
הא אמתי בלהה עיל לותה ותליד ואנא אירבי ואחבני אף
אנא מינה : ד ויהבת ליה ית בלהה אממה לאנתו ועאל
לותה יעקב : ה ועדיאת בלהה וילידת ליעקב בר : ו ואמרת
רחל דגני יי ואף קביל צלותי ויהב לי בר על בן קברת שמייה
דן : ז ועדיאת עוד וילידת בלהה אממה דרחל בר תנין ליעקב :
ח ואמרת רחל קביל יי בעיתי באתהננוני בצלותי תמידות
דיהי לי ולד באחתי ואף אחיהב לי וקברת שמייה נפתלי : ט וחות
לאה ארי קמת מלמילד ודכרת ית זלפה אממה ויהבת יתה
ליעקב לאנתו : י וילידת זלפה אממה דלאה ליעקב בר :
יא ואמרת לאה אתא גר וקברת ית שמייה גר : יב וילידת זלפה
אממה דלאה בר תנין ליעקב : יג ואמרת לאה תושבחה
נות לי ארי בכך ישבחונני נשיא וקברת ית שמייה אשר : יד ואזל
ראובן ביומי חצר חשון ואשכח יברוחין בחקלא ואירגי יתרוין
ללאה אממה ואמרת רחל ללאה הבני בען לי

מיברוחי

רש"י

ח נפתולי אלהים . מנחס בן סרוק פרשו במחברת (ע) כמוד פתיל חבורים מאת
המקום נתחברתי עם אחותי לזכות לבנים ואני מפרשו לשון עקש ופתלתול נתעקשתי
והפכרתי פזירות הרבה ונפתולים למקום להיות שזה לאחותי : גם יבולתי . הסכים
על ידי והנקלוס תרגם לשון תפלה כמו נפתלתי בקשות החביבות לפניו נתקבלתי
ונתערתתי כאחותי : נפתלתי . נתקבלה תפלתו ומ"א יש רבים בלשון נוטריקון :
יוד ותלד זלפה . בכלן קאמר הריון חוץ מולפה לפי שהיתה בחורה מכולן ותנוקת
בשנים ואין הריון נכר בה וכדי לרמות יעקב נתנה לבן ללאה שאל יבין שמכניסין
לו את לאה שכך מנהג ליתן שפחה הגדולה והקטנה לקטנה : יא בא גר .
בא מול טוב כמו גר גדי וסנוק לא ודומה לו העורכים לגד שלחן . והגדה שכולד
(פ) מהול כמו גודו חילבא ולא ידעתי על מה נכתבה תיבה אחת . ד"א למה נקראת
תיבה אחת בגד כמו בגדת בי כשבאתה אל שפחתי כאיש שבגד באשת נעורים :
יד בימי קציר החטים . להגיד שחן של שבטים שעת הקציר היה ולא פשט ודו בגול
להביא

שפתי חכמים

אע"פ שהיו לו בנים מהגר וכו' ואף גם אתה אע"פ שיש לך בנים עשה כן עמו : (ם) (ק"מ) כ"ר
דכני וחייבתי ורחל עקרה דגני וחכני ויתן לי בן ואם כן יהיה דגני אלהים וגם שמע בקולי שני
עניינים (ועיין בהר"ם) (ע) מירש בחבור שלו שמחבר הקטנות הדומות זה לזה היה מחבר
בפתולי אלהים בפתלתי עם כמוד שמיל : (פ) וגד הוא לשון חוקר כלומר שמילתי היה

נחקר

לי מדודאי בנגד : טו ותאמר לה המעט קחתך אתי אישי
 ולקחת גם את דודאי בני ותאמר רחל לכן ישכב עמך
 הלילה תחת דודאי בנגד : טז ויבא יעקב מן השדה בערב
 ותצא לאה לקראתו ותאמר אלי תבוא כי שכר שכרתוך
 בדודאי בני וישכב עמה בלילה הוא : יז וישמע אלהים
 אל לאה ותהר ותלד ליעקב בן חמישי : יח ותאמר לאה
 נתן אלהים שכרי אשר נתתי שפחתי לאישי ותקרא שמו
 יששכר : יט ותהר עוד לאה ותלד בן ששי ליעקב : כ ותאמר
 לאה זכרני אלהים אתי וזכר טוב הפעם וזבלני אישי כי
 ירדתי לו ששה בנים ותקרא את שמו זבלון : כא ואחר
 ילדה בת ותקרא את שמה דינה : כב ויזכר אלהים את
 רחל וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה : כג ותהר
 ותלד בן ותאמר אסף אלהים את חרפתי : כד ותקרא את
 שמו

בעל הטורים לכן ושכב וכו' וע"כ לא נקברה עמו במערה. לכן ג' מדה במדה : כי ילדתי .
 כליו כמיו כי ילדתי לו ג' וזבלוני כמיו כי ילדתי לו ששה כשילדה ג' אמרה
 הרי ילדתי לו ג' ששה חלקי וכשילדה עוד ג' אמרה הרי ילדתי ב' חלקים :

לכניה חטים ושעורים אלא דבר הספקר שאין אדם מקפיד בו : דוראים . שיגלי עשב
 הוא ובלשון ישמעאל יסמיון : טז ולקחת גם את דודאי בני . בתמיה ולעשות עוד
 זאת ליקח גם את דודאי בני ותרגומו ולמיסב : לכן ישכב עמך הלילה . שלי היתה
 סביבת לילה (ז) וז' ואני נותנה לך תחת דודאי בנגד ולפי שזולה במשכב הנדיק
 לא זכתה (ק) ליקבר עמו : טז שכר שכרתוך . נתתי לרחל שכרה : בלילה הוא .
 הקב"ה סויעו (ר) שיצא משם יששכר : יז וישמע אלהים אל לאה . שהיתה מתאווה
 ומזוהרת (ש) להרבות שבטים : כ זכר טוב . כתרגומו : יובלני . לשון בית זבול
 הירבירי' ויריא

נחמד : (צ) דאל"כ מאי תחת דודאי בנגד דקאמר דתשמע חליטין גמורים שזה כותן שלו וזה כותן
 שלו : (ק) ואע"פ שאמרו כדו סקא לעזרה לבניה כשגלה כנזר אדן כמו שפירש"י לקמן בס' ויחי
 וי"ל דאלו לא זולה היתה לאה נקברת במקומה ויהיה היא לעזרה לבניה ומפני שזולה לא זכתה
 ליקבר עמו וק"ל : (ר) ר"ל דהוא היוכו הקב"ה דאל"כ ההוא מבני ליה והיאך סויעו י"ל שיעקב
 נא מן הסדה ורוכב על החמור והיה רוכב לרכוב באלה רחל והקב"ה נתן דעה בחמור והיה כוער
 כדי שתשמע לאה ותצא לקראתו כדי שילך באלה לאה וכן היה הילך שם באלה לאה ובאותו לילה
 יצא מכיניוה יששכר והיו מה שאמר וששכר חמור גרם ר"ל היאך נא שנוולד וששכר חמור גרם
 שהחמור

מיביריחי דברוך : טו ואמרת לה הער דרברת ות בעלי ולמסב אף
 ות יביריחי דברי ואמרת רחל בכן ישכוב עמך בליליך חלף
 יביריחי דברוך : טז ואמא יעקב מן חקלא ברמשא ונפקת לאה
 לקדמותיה ואמרת לותי תיעול ארי מינר אגרתוך ביביריחי דברי
 ושכוב עמה בליליא הוא : יז ונקביל יי צלותה דלאה ועדיצת
 וילידת ליעקב בר חמישאי : יח ואמרת לאה יחב יי אגרי
 דיהביית אמתי לבעלי וקרת שמייה יששכר : יט ועדיצת עוד לאה
 וילידת בר שתייתאי ליעקב : כ ואמרת לאה יחב יי יתי ליי
 חולק טב הדא ומנא יהי מדוריה דבעלי לותי ארי וילידת ליה
 שיתא בנין וקרת ית שמייה זבלון : כא ובתר בן ילדת ברתא וקרת
 ית שמה דינה : כב ועא דוכרנא דרחל קדם יי ונקביל צלותה יי ויחב
 לה עירוי : כג ועדיצת וילידת בר ואמרת בנש יי ית חיסורי : כד וקרת
 ית

הירבירי' ויריא בלעז בית (ת) מדור מעתה לא תהא עיקר דירתו אלא עמי (א) שיש לי
 בנים כנגד כל נשוי : כא רינה . פירשו רבותינו שדנה לאה דין בעלמה אם זה זכר
 לא תהא רחל אחותי כאחת השפחות והתפללה עליו ונהפכה לנקבה : כב ויזכור
 אלהים את רחל . זכר לה שמסרה (ב) סימניה לאחותה (ג) ושהיתה מזירה שמה
 תעלה בגורלו של עשו שמה יגרסנה יעקב לפי שאין לה בנים ואף עשו הרשע כך עלה
 בלבו כששמע שאין לה בנים . הוא שפירש ה' (ד) האדמון כבש שלא חלה לבה
 לקחתה לו ונכחלה : כג אסף וגו' . הכניסה במקום שלא תראה (ה) וכן אסוף
 חרפתנו . ולא יאסף הביתה . אספו נהסס . וירחך לא יאסף . לא יטמן : חרפתי .
 שהייתי לחרפה על שאני עקרה והיו אומרים עלי שאעלה לחלקו של עשו הרשע .
 ואגדה כל זמן שאין לאשה בן אין לה בניו לתלות (ו) סרחונה משיש לה בן תולה
 בו מי שבר כליו זה בנגד מי אכל תלמים אלו בנגד : כד יוסף ה' לי בן אחר . יודעת
 היתה בכנראה שאין יעקב עתיד להעמיד אלא שנים עשר שבטים אמרה יהי רצון
 שאותו

שהחמור היה הגורם כדפי' : (ש) ר"ל דאין לשון וישמע אלא בני שמתפלל והבא לא מניכו
 שהתפללה על הבנים לכן פ' וכו' וכיון שהיה מתאווה ומחזקת להרבות שבטים נחשב לה כאילו
 התפללה ונתן לה הקב"ה רכובה : (ת) פירש שנית זבולו יהיה עמי וכבו וזבלני הוא במקום עמי
 לא שפירש שיקח אותי לבית זבולו : (א) כקב הרמ"ם ולא ידעתי למה אמר בל' שזולה לא תהא וכו'
 ולא אמר מעתה תהא עוקר דירתו וכו' ע"ש : (ב) דאל"כ מה זכר לה דככל מקום זמירה כופל על
 מעשה שעשה כמו ויזכור אלהים את נח וגו' כמו שפירש"י שלא שמשו בקובה וכמו זמירה דגני לוי
 שלא הגיד שסרה אשפו של אברהם וכו' : (ג) (ג"א) שהוא מדה כנגד מדה היא עשתה שלא תהא אחותה
 בחרפה מבעלה לכך אין ראויים שלא תלד ותצא בחרפה מבעלה : (ד) האדמון עשו כבש כשהטו
 שלא חלה התפלל יעקב בעדה . כנה חשק לקחתה לו לאשה ונכחלה היא : (ה) לא סקנך אותה
 במקום אחד כי זה הוא לדעתה שלא תראה חרפתה וקת' : (ו) ופי' חרפתי סרחוני וחטאתי על
 שגרת

שמו יוסף לאמר יסף יהוה לי בן אחר : כה ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף ויאמר יעקב אל לבן שלחני ואלכה אל מקומי ולארצי : כו תנה את נשי ואת ילדי אשר עבדתי אתך בהן ואלכה כי אתה ידעת את עבדתי אשר עבדתיך : כז ויאמר אליו רבן אסנא מצאתי חן בעיניך נחשתי ויברכני יהוה בגלגלך : **חמישי** כח ויאמר נקבה שכרך עלי ואתנה : כט ויאמר אליו אתה ידעת את אשר עבדתיך ואת אשר היה מקנך אתי : ל כי מעט אשר היה לך לפני ויפרץ לרב ויברך יהוה אתך לרגלי ועתה מתי אעשה גם אנכי לביתי : לא ויאמר מה אתן לך ויאמר יעקב לאתתן לי מאומה אם תעשה לי הדבר הזה אשובה ארעה צאנך אשמר : לב אעבר בכל צאנך היום הסר משם כל ישה ו נקד וטלוא וכל שהחום בבשבים וטלוא ונקד בעינים והיה שברי

בעל הטורים ככל שמות הסגנון אין ספק אלא ביוסף רמז שהוא שטנו של עשו ובכלל אין עין אלא בשמיעון ע"ש ועין כואף שמרה כסף מסוס מעשה דומרי :

רש"י

שאותו שהוא עתיד להעמיד יהא ממני לכך לא נתפללה אלא על בן אחר : כה כאשר ילדה רחל את יוסף . משולד שטנו של עשו שכאמר והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקס . אש בלא להבה אינו שולט למרחוק משולד יוסף בטח יעקב בהקדוש ב"ה ורצה לשוב : כו תנה את נשי . אינו רוצה ללאת כי אש ברשות : כז נחשתי . מנחש היה נסיתי בכחש שלי שעל ידך באה לי ברכה כשבאת בבאן לא היו לי בנים שכאמר והנס רחל בתו באה עם הגלן אפשר יש לו בנים והוא שולח בתו (ז) אלא היועים עכשיו היו לו בנים שכאמר את דברי בני לבן : כח נקבה . כתרנומו פרש אנך : כט ואת אשר היה מקנך אתי . את חשבון מעוט מקנך (ח) שבה לידי מתחלה כמה היו : ל לרגלי . עם רגלי בשביל בואת רגלי באת אלכך הברכה כמו העם אשר ברגליך . לעם אשר ברגלי הכאים עמו : גם אנכי לביתי .

לנורך

שפתי חכמים

שכורת כלי בית בעלי : (ז) וא"ת דילמא היו לו בנים קטנים וי"ל דמ"מ לא היה לו לשלוח רחל בקו מאשתי כשואה אלא או זלפה מפולגט בשלמא או לא היה בנים א"ש שלח רחל לפי שאין לו בנים א"ש הוא בק יורשת ובודאי הוא תסמור יסא אכל או היה לו בנים . א"כ הוא לא תירש ומכסויו כלום דלעולם הבנים קודמין לבנות ובנות מאשתי כשואה קודמין לבנות . מפולגט א"כ בן לא היה לו לשלוח רחל אלא ודאי לא היה לו בנים כלל מהר"י : (ח) פי' שאין הכוונה שידע שהיה מקנה אפי

ית שמיה יוסף למימר יוסף יי לי בן אחרון : כה והנה פר זליבת רחל ית יוסף ויאמר יעקב ללבן שלחני ואיך לאתרי ולארעי : כו הכ ית נשי וית בני די פלחית יתך בהן ואיוול ארי את ידעת ית פולחני די פלחתיך : כז ויאמר ליה לבן אם בען אשכחית רחמין בעיך נסיתי וברכני יי בדיך : כח ויאמר פריש אנך עלי ואתי : כט ויאמר ליה את ידעת ית די פלחתיך וית די הורה בעיך עמי : ל ארי ועיר די הנה לך קדמי ותקוף לסני וברוך יי יתך בדיורי וכען אימתי אעביר אף אנא לביתי : לא ויאמר מה אתן לך ויאמר יעקב לא תתן לי מדעם אם תעביר לי פתגמא הדין אתוב ארעי ענך אשר : לב אעבר בכל ענך יומא הדין העדי מתמן כל אימר נמור ורקוע וכל אימר שחום באמריא ורקוע ונמור בעניא ויהי אנרי

רש"י

לנורך ביתי (ט) עכשיו אין עושין לזרכי אלא בני (י) ונריך אני להיות עושה גם אני עמם וסומכן וזהו גם : לב נקור . מנומר כחכרבורות דקות כמו נקודה פונטור"א בלעז . טלוא . לשון טלאים כחכרבורות רחבות : הום . שחוס (ב) דומה לאדום רות" בלעז לשון משכה שחמתית ומנאלת לבנה לענין התבואה : והיה שברי . אותן שילדו מכאן ולהבא נקודים וטלואים בעזים ושחומים ככבשים יהיו שלי ואותן שישכן עכשיו הפרש מהם והפקידם ביד בניך (ל) שלא תאמר על הנולדים מעתה אלו היו שם מתחלה ועוד שלא תאמר לי על ידי הזכרים (מ) שהן נקודים וטלואים תלדנה

שפתי חכמים

אתו רק מיעוט כמותו וכו' : (ט) ר"ל דאי כמשמעו שיעקב אמר לביתו אלך אל בית אבי ואעשה גם שברי כקבו אחריו ויאמר מה אתן לך וגו' אשובה ארעי וגו' משמע שלא היה נדעקו לילך מעמו אלא לשמור מאנו אלא לביתי פי' לנורך בתי : (י) רע"ל גם אנכי משמע דקודם לבן היה אחר טעם לנורך בתי ל"ם עכשיו וכו' : (כ) ר"ל התרגום מתרגם על חוס מחוס דהוא ל' אדום : (ל) הקסה הרא"ש א"כ הכי' היה בעזים נקוד וטלוא ולא כבשים והכמוב אמר הסר מסס כל סה נקוד וטלוא ומתקן דהס דאמר קרא הוא תיש מדמכוי סה ככנים וסה עזים ס"מ עז כמי קרוי סה : (מ) פי' הרא"ש טקסה לפי טעם ראשון ימנו אותם כמה סה עכשיו ומיולא ידעוכן מה שיהיו ויתר שולדו א"כ ועל זה אמר רש"י שלא תאמר וכו' (מהר"ל) וקסה לי על דברי הרא"ש שאמר שסה הוא תיש והכיו ראוים משה ככנים וגו' אדרבה מדכוזרכס הקורה למרס צו עזים ס"מ כל מקום שכאמר סה סקס סה הוא ולא . תיש וע"ק לפי דבריו היה לו למקנט חמד כללל ולא כל"ל אלא נקוד וטלוא בעזים וע"ק למה התחול הכמוב בתיס וסייס כסה וע"ק פעס קרא סה ושעס קרא תיש שכאמר ויסר בייס ההוא את התויסוס וגו' לבן כ"ל כסה הוא סה ממש ולא תייס והסימן היה נקוד וטלוא בעזים וחוס כככנים ומה שכאמר הסר מסס כל סה נקוד וטלוא כך אמר יעקב על כל פנים סקור נקוד וטלוא בעזים וחוס כככנים ואפי' נקוד וטלוא כככנים שראויס להיוט שלי גם אותם סמיר סלל יהיו לי עכשיו לא עזים נקוד וטלוא ולא כככנים נקוד ועקוד וטלוא רק אותן שילדו מכאן ואילך נקוד וטלוא בעזים וחוס כככנים יהיו שלי ומה שלא אמר להסר חוס ש"ה כ 20

שכרי : לג וענתהבי צדקתי ביום מחר כיתבוא על שכרי
לפניך כל אשר איננו נקד וטלוא בעינים וחום בכשבים
גנוב הוא אתי : לד ויאמר לבן הן לו יהי כדברך : לה ויסר
ביום ההוא את התישים העקדים והטלאים ואת כל העינים
הנקדות והטלאות כל אשר לבן בו וכל חום בכשבים ויתן
בירבניו : לו וישם דרך שלשת ימים בינו ובין יעקב ויעקב
רעה את צאן לבן הנותרת : לו ויקחלו יעקב מקל לבנה
לח ולוו וערמוין ויפצל בהן פצלות לבנות מחשף הלבן
אשר על המקלות : לה ויצג את המקלות אשר פצל
ברהטים בשקתות המים אשר תבאן הצאן לשתות לנכח
הצאן ויחמנה בבאן לשתות : טל ויחמו הצאן אלה המקלות
ותלדן הצאן עקדים נקדים וטלאים : מ והכשבים הפריד
יעקב ויתן פני הצאן ארבעקד וכל חום בצאן לבן וישת

לו

בעל הטורים ביום מחר ב' במס' סבא . ואורך אל תהלל ביום מחר אמר הקב"ה ליעקב וכו'
האך יודע מה יהיה ביום אל תהלל ביום מחר . למחר במק' דביה יובאת ממך :

רש"י

תלדנה הנקבות דוגמתן מכאן ואילך : לג וענתה בי . אם תחשדני שאני נוטל
משלך כלום תענה בי נדקתי כי תבא נדקתי (ג) ותעיד על שכרי לפניך שלא
תנאף בעדתי כי אם נקודים וטלואים וכל שתמאץ בהן שאינו נקוד או טלוא או חום
בידוע שנכבתי לך ובגניבה הוא (ס) שריו אללי : לד הן . לשון (ע) הן קבלת
דברים : לו יהי כדברך . הלואי (פ) שתחסון בכך : לה ויסר . לבן ביום ההוא
וגו' תישים . עינים זכרים : כל אשר לבן בו . כל אשר היתה בו חכוכות לבנה :
ויתן . (צ) לבן ביד בניו : לו הנותרות . הרעועות שבהן החולות והעקרות שאינן
אלא שירים אותן מסר לו : לו מקל לבנה . עץ הוא ושמו לבנה (ק) כמה דתימא

תחת

שפתי חכמים

בעינים מפני שאינם נמאס ומעקה הותרו כל הקוסיות כל' : (ג) והק"ו תבא לנקבה כסמרת אל
הנוכח והוכחתי מנדקתי לפניך ר"ל הצדקה כאלו אמר כי תבא לפניך נדקתי וענתה בי על שכרי :
(ד) הוצרך לפרש גנוב הוא אהו שלא נחשב ספירושו אני בהיקר קניתי וכמא' שהיה גנוב ואני
לא ידעתי לכ"ס וכו' לא טע' בידו בהיקר ואח"כ כמא' שהוא גנוב ביד המוכר אותו לי : (ע) לא
כמו הן לו לא נתן זרע ספירושו לשון הכס : (פ) פירוט אף על פי שאמרו בפיו חשב לבן אולי
לא אמרו בלבו או יחמרט : (צ) לא יעקב שכרו קניו אחריו ויתן טרד כניו וחסן דרך ג' ימים כינו
ובין יעקב : (ק) דאל"כ היה לו לנקוד בקמ"ן תחת הכי"ת והכו"ן (רא"ס) דאי הפך היה לבן למת

כריך

אגרי : לג ותסחיר בי זכותי ביומא דמחר ארי תיעול על אגרי
קדמך כל דליתיהי נמור ורקוע בעניא ושחום באמריא גנובא
הוא עמי : לד ואמר לבן ברם לוי יהי כפתנמך : לה ואערי
ביומא ההוא יר תשיא רגוליא ורקועיא ונת כל עניא נמורתא
ורקועתא כל די חיר ביה וכל דשחום באמריא ויהב ביד בנותי :
לו ושוי מהלך תלתא וימין בינוהי ובין יעקב ויעקב רעי יר ענא
דלכין דאשפתארא : לו ונסיב ליה יעקב חוטרין דלכין כשיבין
ודלוו ודלוב וקליף בהן קלפין חוטרין קירוף חיר די על
חוטרין : לה ודעיץ ית חוטרין די קליף ברהטיא אתר
בית שקיא דמנא אתר דאתין ענא למשתי לקבליהן דענא
ומתיחמן במיתרין למשתי : טל ואתיחמא ענא בחוטרין
וילידן ענא רגולין נמורין ורקועין : מ ואמריא אפריש יעקב
ויהב בריש ענא בר רגול וכל דשחום בענא דלכין ושוי
ליה

רש"י

תחת אלון ולבנה ואומר אני הוא שקורין טרי"ככלא שהוא לבן : לה . כשהוא
רטוב : לו . ועוד לקח (ר) מקל לזו עץ שגדלן בו הגוים דקיס קולדרי' בלעז :
וערמוין . קשטני"ף בלעז : פצלות . קילופים קילופי' שהיה עושהו מנומר : מחשף
הלבן . גלוי לובן של מקל כשהיה קולפן היה נראה ונגלה לובן שלו במקום הקילוף :
לח ויצג . תרגומו ודעיץ לשון תחיבה וכעיסה הוא בלשון ארמי והרבה יג כגמרא
לזא ושלפס דן ביה מויד דלח כמו דעסה אלא שמקור את לשונו : ברהטים .
במרורות המים (ש) בכריכות העשויות בדרך להשקות סם הלאן : אשר תבאנה
וגו' . ברהטים אשר תבאנה הלאן לשתות סם הציג המקלות (ת) לנכח הלאן :
ויהמנה . הכהנה רואה את המקלות והיא כרתעת לאחוריה (א) והזכר רובעה
ויולדת כיוצא בו . רבי הושעיא אומר המים נעשין זרע במעיהן ולא היו כריכות
לזכר וזה ויחמנה : טל אל המקלות . אל מראות (ב) המקלות : עקודים . משונים .
במקום עקודתם הם קרסולי ידיהם ורגליהם : ג והכשבים הפריד יעקב .
הנולדים עקודים נקודים הכדיל והפריש לעגמס ועשה אותן עדר עדר לבדו והוליד
אותו העדר העקוד לפני הלאן לפני הלאן והילכות אחרים זופות אליהם וזהו

שחמר

שפתי חכמים

כריך יעקב לטבלה כדי שיהיה לבן בלבו הכי כמו היו לבן : (ר) דק"ל אם לבנה הוא לאו לזו היא לבן
פי' ועוד וכו' והרא"ס פירש דמלת לח מפסיק בין לבנה ולזו מ"כ ולזו היה כמו ענין אחר :
(ש) דתרגום וירץ ורסט : (ת) דאשר תבאן הלאן דכוכ הוא לשקתות המים כדי שיהא כוכב הלאן
שב אל ויבט המקלות כלומר שהציג המקלות נראה המים כדו שיהא כוכב הלאן בשעת
שמים ויחמנה : (א) דאל"כ מאי ויחמנה דאין דרך המים לחמם הבהמות ולדעת רב אושעיא החמם
הוא העיבור : (ב) כי לא המקלות הם ספה שילדו הלאן עקודים נקודים וטלואים כי אם מראיהן והוא

מחסף

לו עדרים לבדו ולא שתם על צאן לבן : מא ויהי בכל יחם
 הצאן המקשרות ושם יעקב את המקלות לעני הצאן
 ברהטים ליחמנה במקלות : מב ובהעטיף הצאן לא ישים
 והיה העטפים ללבן והקשרים ליעקב : מג ויפרץ האיש מאד
 מאד ויהי לו צאן רבות ושפחות ועבדים וגמלים וחמרים :
לא * וישמע את דברי בני לבן לאמר לקח יעקב את
 כל אשר לאבינו ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה :
 ב וירא יעקב את פני לבן והנה איננו עמו בתמול שלשום :
 ג ויאמר יהוה אלי יעקב שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך
 ואהיה עמך : ד וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה
 אל צאנו : ה ויאמר להן ראה אנכי את פני אביכן כי איננו
 אלי בתמול שלשם ואלהי אבי היה עמדי : ו ואתנה ידעתי
 כי בכל יחיו עבדתי את אביכן : ז ואביכן התל בי והחלף
 את משפחתי עשרת מנים ולא נתנו אלהים להרע עמדי :
 ח אם כי יאמר נקדים יהיה שכרך וילדו כל הצאן נקדים

בעל הטורים המם בצירו ועיין במ"ש
 העטפים ב' כנס הכא . ויודך העטפים ברעב מ' סתן לו הכחשים סתמו
 ברעב : א"כ בסביל שעה יעקב דבר שראה כראות גרם לכנוי סתעטטו
 ברעב :

רש"י

שאלו ויתן פני האון אל עקוד שהיו פני האון אל העקודים ואל כל חוס שמאל
 (ג) בלאן לבן : וישת לו עדרים . כמו שפירשתי : מא המקשרות . כתרגומו
 הכבירות ואין לי עד במקרא . ומנחם חכרו עם אחיתופל בקושרים ויהי הקשר
 ארץ-אותם המתקשרות יחד למהר עיבורן : מב ובהעטיף . לשון איחור כתרגומו
 בלקישות . ומנחם חכירו עם המחללות והמעטפות לשון עטיפת כסות כלומר
 מתעטפות בעורן ולמרוץ ואינן מתאוות להתיחס על ידי הזכרים : מג צאן רבות .
 פרות רבות (ד) משאר לאן : ושפחות ועבדים . מוכר זאבו בדמים וקרים (ה) ולוקח
 לו

שפתי חכמים

משחף הלכן וא"כ הואך עשה יעקב רמאות כזה במקלות ורבו בו הדיעות ול"כ אותן שולדו מאון
 יעקב אף שלא היו להם סימונים הי"ל מן הדון של יעקב כיון שולדו מהאון שלו ולכן רצה ליקח
 ממנו אף הסולדים מאכנו אמר יעקב אעשה מקלות כדי שיוולדו האון שלו כולם עקודים נקוד
 וטלוא כדי שארווח את מה שהוא שלי . מהרש"ל : (ג) מ' לאן שנכאן הס עזוס כי כל חוס בכסנים
 הסריר לבן כמו שכתוב לעיל אל חוס בעזוס לא הסיר לבן מפני שלא היו סכרו כמו שלא הסיר
 העקודים

ליה עדרין בלהורוהי ולא ערבינון עם ענא דלבן : מא ותווי בכל
 עיבו דמתחמין ענא מבכירינא ושוי יעקב ית חוטרין ל עני
 ענא ברהטיא ליחמותהו בחוטרין : מב ובלקישות ענא לא
 משוי והואה לקשיא ללבן ובכירינא ליעקב : מג ותקוף גברא
 לתרא לתרא ותווי ליה עאן סניאן ואמהו געברין וגמלין וחמרין :
 * ושמע ית פתגמי בני לבן דאמרין נסיב יעקב ית כל די
 לאבינא ומדי לאבינא קנת ית כל נכסיה האליו : ב ותוא יעקב
 ית סבר אפי לבן והא ליבתנין עמיה כמאתמלי ומדקדמוריה :
 ג ויאמר יי ליעקב טוב לארע אבהך ולידוהך ויהי ממדי
 בסעך : ד וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה לחקלא לות
 עניה : ה ויאמר להן חוי אנא ית סבר אפי אביכו ארי ליתנין
 עמי כמאתמלי ומדקדמוריה ואלהיה דאבא הורה כסעדי :
 ו ואמין ידעתין ארי בכל חילי פלחית ית אביכו : ז ואביכו
 שקר בי ואשני ית אנרי עשר ומנין ולא שבקיה יי לאבאשא
 עמי : ח אם ברין הוה אמר גמורין יהי אנךך וילדן בר ענא
 גמורין

רש"י

לו כל אלה : א עשה . כנס כמו ויעש חיל ויד את עמלק : ג שוב אל ארץ אבותיך .
 ושם אהיה עמך (ו) אלכל בעודך מחובר לטמא אי אפשר להשרות (ז) שכינתי עליך :
 ד ויקרא לרחל וללאה . לרחל תחלה ואחר כך ללאה שהיא היתה עקרת הבית
 שבשילה נזדווג יעקב עם לבן ואף כניה של לאה מודים בדבר שהרי בועז ובית דינו
 משבט יהודה אומרים כרחל וכלאה אשר בנו שתיכן וגו' הקדומו רחל ללאה :
 ז עשרת מונים . אין מונים פחות (ח) מעשרה : מונים . לשון סכום כל החשבון
 וכן

שפתי חכמים

העקודים והטלואים מן הכסבים רק מן העזים כמו שכתבתי לעיל מפני שלא היו סכרו ודוק עיין
 בהר"ם שהסריך כאן ועוד כתב ויקמן סמלת הסולדים אלל עקודים נקודים משונבת דגברי הרב
 אס לא תפרס הסולדים כבר קודם ההסרה כאילו אמר הרב העקודים נקודים סכרו כולדו בלאן
 לבן שלא הסירם לבן מפני שאינם סכר : (ד) דאין לפרס כממשעו שהיו לאן הרבה הלא כבר כתוב
 ויפרץ האיש מאד מאד ויודאוי הוא דקאוי על האון דכתיב לעיל מניס אלל שהיו פרות וכו'
 רא"ם : (ה) דאל"כ קאי בלאן ומזכיר שחוק ועבדים (ממ"ס) דאל"כ היה מהראוי להקדים אדם
 לכהמה וכו דאל"כ חור והזכיר בהמה גמלים וכו' ל"ס שמכר וכו' ר"ל לכך הקדים האון שהיו לו
 מתחלה ואח"כ נקט מה שקנה בדמיון וסדרן בסדר אדם קודם בהמה ולכ"ס סתן בסדר אל"כ
 כמו בלאן שמכר ג"כ עבדים ושפחות ולוקח מהן גמלים וחמורים וז"ש רש"י ולוקח לו כל אלה
 ר"ל מדמיו האון : (ו) לא שהיא תכאוי שחם תשוב אהיה עמך ואם לאו לא אהיה עמך : (ז) אבל
 אין לפרס ואהיה עמך לשמך בדרך כי כבר הוכיח על זה והנה אכני עמך ושמתוך וכו' אלל ר"ל
 שם אהיה שפוקי עליך ויחויב מזה שיוכחם שלא יהיה בדרך ויקורן בזה מה שפירש' בפרשת
 וישלח

(כ)

ואס'כה יאמר עקדים יהיה שכרך וילדו כל-הצאן עקדים:
ט ויצל אלהים את-מקנה אביכם ויתן-לי: ויהי בעת יחם
הצאן ואשא עיני וארא בחלום והנה העתדים העלים על-
הצאן עקדים נקדים וברדים: יא ויאמר אלי מלאך האלהים
בחלום יעקב ואמר הנני: יב ויאמר שאנא עינך וראה
כל-העתדים העלים על-הצאן עקדים נקדים וברדים כי
ראיתי את-כל-אשר לבן עשה לך: יג אנכי האל בית-אל
אשר משחת שם מצבה אשר נדרת לי שם נדר עתה קום
צא מן-הארץ הזאת ושוב אל-ארץ מולדתך: יד ותען
רחל ולאח ותאמרנה לו העוד לנו חלק ונחלה בבית
אבינו: טו הלוא נבריות נחשבנו לו כי מכרנו ויאכל גם-
אכול את-כספנו: טז כי כל-העשר אשר הצייל אלהים
מאבינו לנו הוא ולבנינו ועתה כל אשר אמר אלהים
אליה עשה: טז ששי יי ויקם יעקב וישא את-בניו ואת-
נשיו על-הגמלים: יז וינהג את-כר-מקנהו ואת-כל-רכשו
אשר רכש מקנה קנינו אשר רכש בפרן ארם לבוא אל-
יצחק אביו ארצה כנען: יח ולבן הלך לגזו את-צאנו ותגנב

קדש קמין בו"ק

רחל

רש"י

וכן עשירות למדנו שהחליף תכא"ו (ט) מאה פעמים: יוד והנה העתורים. אעפ"י
שהבדילם לבן כלם שלא יתעברו הלאו דוגמתן. היו המלאכים מביאין אותן מעדר
המסור ביד בני לבן (י) לעדר שביד יעקב: וברורים. כתרגומו ופליחין פיישו"ד
בלעז חוט של לבן מקיף את גופו סביב חבכבורת שלו פתוחה ומפולשת מן אל זן
(כ) ואין לי להביא עד מן המקרא: יג האל בית אל. כמו אל בית אל ה"א יתירה
ודרך מקראות לדבר כן כמו כי אתם באים אל הארץ כנען: משחת שם-לשון ריבוי
וגדולה

שפתי חכמים

וישאל שתי הנשמות וכו' שראש משם שהיה עמך האמור פה ר"ל למרחק נדרך: (ה) דמונים
הוא לשון מניין דהוא עשרה וכתיב עשרת מונים משמע עשרה פעמים ו' ד דיינון ק' אבל מונים
אין פירושו פעמים: (ט) הא דנקט רש"י תכא"ו ולא נקט משכרתו משום דאין הפסד דהא
מחליף משכרתו כגון אם היה חייב ליתן לו מעות ונתן לו מטלטלין אין הפסד דהא לך נקט תכא"ו
עיקר התכא"ו היה מחליף בדפירש"י בסמוך היה מחליף תכא"ו שניכחו מנקוד לטולא וכו': (י) כלומר
מה שנקוב וכו' העקודים העולים על הצאן נקודים וברודים ודאי לא קאי על אותן שכולדו לו
ליעקב

נמורין ואם כדון הנה אמר רגולין יהי אנרך וילדן כל ענא
רגולין: ט ואפרש יי מן בעירא ראבובן וירב לי: י והנה
בעבדו דאתחמא ענא ונקפיר עיני נחורת בחלמא והא תישא
דסלקין על ענא רגולין נמורין ופציחין: יא ואמר לי מלאכא
דיי בחלמא יעקב ואמרית הא אנא: יב ואמר זקוף בען עינך
נחור כל תישא דסלקין על ענא רגולין נמורין ופציחין ארי
גלי קדמי ית כל די לכו עביר לך: יג אנא אלהא דאתגליתי
עלך בבית אל די משחתא תמן קמא ודי קיימתא קדמי תמן קנים
בען קום פוק מן ארעא הקא ותוב לארע גלדותך: יד ואתיבת
רחל ולאח ואמרת ליה העוד לנא חולק ואחסנא בבית אבונא:
טו הלא נוכראן אתחשבנא ליה ארי ובננא ואכל אף מיכל ית
כספנא: טז ארי כל עותרא דאפריש יי מאבונא דילנא הוא
ודבננא ובען כל דאמר יי לך עביר: יז וקם יעקב ונטל ית
בגוהי וית נשוחי על גמלא: יח ודבר ית כל גיתוהי וית כל
קניניה דקנא גיתוהי וקניניה דקנא בפרן ארם למיתי לית
יצחק אביה לארעא דקנען: יט ולבן אזל למינו ית עניה ונסיבת
רחל

רש"י

וגדולה כשנמשח למלכות כך ויצק שמן על ראשה להיות משוחה למוצח: אשר
נדרת לי. ונריך אתה לשלמו שאמרת יהיה בית אלהים שתקריב סם קרבנות:
יד העוד לנו. למה נתעבכ על ידיך מלשוב כלום אנו מישלות לירש מכספי אבינו
כלום בין הוכרים: טז הלא נבריות וגו'. אפילו בשעה שדרך בני אדם לתת כדוכיא
לכנותיו בשעת נישואין כהג עמנו כנכריות כי מכרנו לך בשכר הפעולה: את
כספנו. שעכב דמי שכר (ל) פעולתך: טז כי כל העושר. כי זה משמש בלשון
אלא כלומר משל אבינו אין לנו כלום אלא מה שהגיל הקב"ה מאבינו שלנו קור:
הציל. לשון הפרים וכן כל לשון הללה שבמקרא לשון הפרשה שהפרישו מן הרעה
ומן האויב: יז את בניו ואת נשיו. הקדים וזכרו לנקבות ועשו הקדים נקבות
לזכרים (מ) שנאמר ויקח עשו את נשיו ואת בניו וגו': יח מקנה קנינו. מה
שקנה מאלו (נ) עבדים ושפחות וגמלים וחמורים: יט לגזו את צאנו. שנתן

כ"ד

שפתי חכמים

ליעקב דא"כ מה אתא לאשמועינן אלא מוכרת אתה לומר שבאן לבן היו וסיאך באו לכאן ועל זה פי'
אע"פ וכו': (ב) ר"ל משמש בו בוד באותו חוט הלכן כמנא שאין שחור מעכבו ופיקוחה סביב כל
גופו אותו חוט של לבן: (ל) כי' של אותן שם סניס שבנדת אותו בשכר: (מ) מפני שהיה שטוף
בוזמה וכו' שויו עיקר רא"ס: (נ) פי' המקנה של קנינו שקלאו על ידי מכירת אצנו ופי' ויכבד
א"ת

רחל את התרפים אשר לאביה : כ ויגנב יעקב את לב לבן הארמי על בלי הגיד לו כי ברח הוא : כא ויברח הוא וכל אשר לו ויקם ועבר את הנהר וישם את פניו הר הגלעד : כב ויגד ללבן ביום השלישי כי ברח יעקב : כג ויקח את אחיו עמו וירדף אחריו דרך שבעת ימים וידבק אתו בהר הגלעד : כד ויבא אלהים אלי לבן הארמי בחלום הלילה ויאמר לו השמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב ערדע : כה וישג לבן את יעקב ויעקב תקע את אהלו בהר ולבן תקע את אחיו בהר הגלעד : כו ויאמר לבן ליעקב מה עשית ותגנב את לבבי ותנהג אתי כשביזת חרב : כז למה נחבאת לברח ותגנב אתי ולא הנדת לי ואשלחך בשמחה ובשרים בתף ובכנור : כח ולא נטשתני לנשק רבני ולכנתי עתה הסבלת עשו : כט ישילאל ידי לעשות עמכם רע ואלהי אביכם אמש אמר אלי לאמר השמר לך מדבר עם יעקב מטוב ערדע : ל ועתה הלקי הליכת בני נכסף נכספתה לבית אביך למה גנבת את אלהי : לא וישן יעקב ויאמר ללבן כי יראתי כי אמרת פן תגזל אתי ובנותיך מעמי : לב עם אשר תמצא את אלהיך לא יהיה נגד אחינו

חול קדש הכר

בעל הטורים כי ברח ב' נמס' סכא • ואודך כי ברח העם אותך במדרש כי עמלק הגיד ללבן על ברוח יעקב וגם למרעה על ברוח ישראל כי ברח גימ' מלך : עשו ד' נמס' סכא למען עשה כיום הזה • עשה סטוס סכא • עשה נדקס • הכא אוירו בהמחוקי של לבן ובן ביוסף חשדו אחיו מרמאות דכתיב והאם חשבת עלי רעה • וכן עשה סטוס סכא • אותם סטוסים רמות כלכן וכיוצא בו עשה נדקס זה עשה נדקס עם אחיו שהם חשבו לרעה והוא חשבה לטובה :

רש"י

כיד בניו דרך שלשת ימים (ס) בוגו ובין יעקב : ותגנב רחל את התרפים • להפרש את רביה (ע) מע"ז כתובה : כב ביום השלישי • שהרי דרך שלשת ימים

שפתי חכמים

את כל מקנה המקנה שולד לו נשכרו : (ס) אמר זה השם קרא של אחיו סכקוב כיום השלישי

רחל ית צלמנא די לאביהא : כ ובסי יעקב מן לבן ארמאא על דלא חוי היה ארי אול הוא : כא ואול הוא וכל דיליה וקם ועבר ית פרת ושוי ית אפוהי לטורא דגלעד : כב ואתחנה ללבן ביומא תליתאה ארי אול יעקב : כג ודבר ית אחיה עמיה ורדף בתרוהי מהלך שבועא יומין וארביק יהיה בטורא דגלעד : כד ואתא מימר מן קדם יי לית לבן ארמאא בחלמא דליליא ויאמר ליה אסתמר לך דלמא תמליך עם יעקב מטוב עד ביש : כה וארביק לבן ית יעקב ויעקב פרס ית משכניה בטורא ולבן אשרי ית אחיהו בטורא דגלעד : כו ואמר לבן ליעקב מה עבדת ובסימא מיני ודברת ית בנתי בשבית חרבא : כז למה אסתמרתא דמיול ובסימא מיני ולא חויתא לי ושלחתך פון בחרוא ובתישבחן בתיפין ובחננין : כח ולא שבקתני לנשקא רבני ולבנתי כען אסבלתא דמעבר : כט אית חילא בידי למעבר עמכון ביש וארמא דאבוכון ברמשא אמר לי למימר אסתמר לך מלמראא עם יעקב מטוב עד ביש : ל וכען מיול אולת ארי חמרא חמרתא לבית אביך למה נסבתא ית דחלתי : לא ואתיב יעקב ואמר ללבן ארי דחלית ארי אמרית דלמא תנוס ית בנתך מיני : לב עם די תשבח ית דחלתך לא יתקיים קדם אהנא

אשתמודע

רש"י

ימים כיניס : כג את אחיו • קרוביו • ררך שבעת ימים • כל אותן שלשה ימים שהלך המגיד להגיד ללבן יעקב לדרכו נמלא יעקב רחוק מלבן ששה ימים וכשבעה השיגו לבן למדנו שכל מה שהלך יעקב בשבעה ימים (א) הלך לבן ביום אחד : כד מטוב ועד רע • כל טובתן (ז) של רשעים רעה היא אלל הדיוקים : כו כשביזת חרב • כל חיל הכא למלחמה קרוי (ק) חרב : כז ותגנב אותי • נכבה את דעתי : כט יש לאל ידי • יש כח בידי לעשות עמכם רע וכל אל שהוא קדש על שם עיוון ורוב אוונים הוא : ל נכספת • חמדת והרבה יש במקרה נכספה וגם כלתה נכפשי • למעשה ידך תכסוף : לא כי יראתי וגו' • השיבו על ראשון ראשון שאמר לו ותגנב את בנותי וגו' : לב לא יהיה • ומאותה קללה מתה רחל בדרך : מה עמרי • משלך : לג באהל

שפתי חכמים

וגו' למה לא מודע עד יום השלישי אלא וכו' : (ע) ר"ל מדכתיב אשר לאכזה דהוא מיותר תרפיו מנעו ליה אלא וכו' : (פ) כלומר אלו היום אכל מקום כאן לבן היה ז' ימים : (ז) וכו' דה"ק שאל חדר עמו מה שהוא טוב בעיניך כלומר שסוב עמך לחרן והוא רעה אצלו כי כל זמן שהיה מחובר עם רשע אין הסכינה שורה עליו וכו' : (ק) דהא לא כופל לשון סטוס גמי חרב אלא הל' כסכות חיל

הפרלה מה עמדי וקח לך וקח לך יעקב כי רחל נגבתם :
 לו ויצא לבן באהר יעקב ו באהר לאה ובאהר שתי
 האמהות ולא מצא ויצא מאהל לאה ויצא באהל רחל :
 לו ורחל לקחה את התרפים ותשמש בכר הנמל ותשב
 עליהם וימשש לבן את כל האהל ולא מצא : לה ותאמר
 אל אביה אל יחר בעיני אדני כי לוא אוכל לקום מפניך
 כי דרך נשים לי ויחפש ולא מצא את התרפים : לו ויחר
 ליעקב וירב בלבן וישן יעקב ויאמר ללבן מה פשעי מה
 חטאתי כי דלקת אחרי : לו כי משששת את כל כלי מה
 מצאת מכל כלי ביתך שים כה נגד אחי ואחיה ויוביחו בין
 שנינו : לה זה עשרים שנה אנכי עמך רחלי ועויה לא
 שבלו ואילי צאנך לא אכלתי : לה טרפה לא הבאתי אליך
 אנכי אחטנה מידי תבקשנה נגבתי יום ונגבתי לילה :
 מ הייתי ביום אכלני חרב וקרח בלילה ותדר שנתי מעיני :
 מא זה לי עשרים שנה בביתך עבדתך ארבע עשרה שנה

ת בפתח

בשתי

בעל הטורים מאהל ד' נמש' סכא . מאהל מועד לאמר . ואהיה מחלף מאהל לאהל . יתקד
 לכח יתקד ויתקד מאהל . פי' בשעה שהוקם המשכן באשרו הכמות והיינו
 ויקרא אליו מאהל מועד דוקא . לאחר שעברו הירדן והקרו הכמות עד שבאו לזולה והיינו ויצא
 מאהל לאה דהיינו המשכן שעשהו כאלה שיבא מאהל רחל זה שילה שחלק יוסף ואז ואהיה
 מחלף מאהל לאהל מילה לניב מנוב לנגבון ומשם לבית עולמים ואז באשרו הכמות והיינו יתקד
 לכח יוסף מאהל שלא היה שום היתר א"ל הרה"ש ז"ל :

רש"י

לג באהל יעקב . הוא אהל רחל שהיה יעקב תדיר האלה (ר) וכן הוא חומר בני
 רחל אשת יעקב ובכולן לא כאמר אשת יעקב : ויצא באהל רחל . כשיבא מאהל
 לאה חזר לו לאהל רחל (ש) קודם שיחפש באהל האמהות וכל כך למה לפי שהיה
 מכיר בה שהיא משמשנית : לר' בבר הגמל . לשון כרים וכסתות כתרנומו
 בעביטא דגמלא והיא מרדעת העשויה כמין כר ובעירובין שנינו הקיפוס בעביטין

שפתי חכמים

יהו

חול : (ר) רצונו לתקן להם כאמר אהל יעקב וכי היה חסוד בעיניו לעבוד עבודת אלילים ובפרט
 בשבוע אל בית אביו שגם הוא עבדו אמר כי נכסף נכספת לבית אביו למה נגבת את אלילי ואלה
 גבית אביו לאו עובדי אלילים הם לכן פירש הוא אהל רחל וכו' : (ש) ר"ל הוא אהל יעקב הוא
 אהל

קד

אשתמודע לך מה דעמי וסב לך ולא ידע יעקב ארי רחל
 נסכתנינו : לה ועאל לבן במשכנא דיעקב ובמשכנא דלאה
 ובמשכנא דתרמינ לחינתא ולא אשכח ונפק ממשכנא דלאה
 ועאל במשכנא דרחל : לו ורחל נסיבת ית צלמניא ושותנינו
 בעביטא דגמלא ויתבת עליהון ומשש לבן ית כל משכנא ולא
 אשכח : לה ואמרתי לאבוהא לא יתקוף בעיני רבוני ארי לא
 איכול למיקם מן קדמך ארי אורח נשיו לי ובלש ולא אשכח
 ית צלמניא : לו ויתקף ליעקב ונצא עם לבן ואתיב יעקב
 ואמר ללבן מה חובי מה סודתני ארי דרפתא בתרי : לו ארי
 משששתא ית כל מעי מרה אשכחמא מכל מגי ביתך שני חכא
 קדם אחי ואחד ויובחינו בין תרונא : לה רגן עסרין שנינו אנא
 עמך רחלך ועויה לא אתכילו ודכרו ענך לא אכלית :
 לה תכירא לא איתיתי לותך בר תוה שניא ממנינא מן ידי את
 בעי לה נטרית ביממא ונטרית בליליא : מ הויתי ביממא
 אכלני שרבא וגידקא תוה נחית עלי בליליא ונרת שנתתי מעיני :
 מא רגן לי עסרין שנינו בביתך פלחיתך ארבע עשרי שנינו
 בתרתין

רש"י

והן עביטו גמלוס בשט"ו בלעו : לו רלקת . רדפת כמו על הסרים דלקונו וכמו
 מדלוק אחרי פלשתים : לו ויוביחו . ויבררו (ת) עם מי הדין אפרובי"ר בלעו :
 לך לא שבלו . לא הפילו עיבורם כמו רחם משכיל תפלט פרתו ולא תשכל : ואילי
 צאנך . מכאן אמרו חיל בין יומו (א) קרוי חיל שאם לא כן מה שבחו חילוס לא
 הכל חבל כבשים הכל חס כן גולן הוא : טל טרפה . על ידי ארי וואב :
 אנכי אחטנה . לשון קולע אל השערה ולא יחטוא . חני ובני שלמה חטאים חסרים .
 אנכי אחסרנה חס חסרה (ב) חסירה לי שמדיי תבקשנה : אנכי אחטנה . תרגומו
 דהות שגיא מומינינא שהיתה נפרדת ומחוסרת כמו ולא נפקד ממנו איש תרגומו
 לא שגא : נגובתי יום ונגובתי לילה . נגובת יום או נגובת לילה הכל שלמתי
 נגובתי . כמו רבתי בגוים שרתי במדינות מלאתי משפט ארסבתי לדוש : מ אנכלני
 חרב . לשון (ג) אש אוכלה : וקרה . כמו משליך קרחו תרגומו גלדא : שנתי .
 לשון

שפתי חכמים

אהל רחל כדפירש"ו וא"כ למה ליה למכתב ויצא באהל רחל הא כבר חספ בו וע"ק למה כתוב ויצא
 מאהל לאה ויצא באהל רחל היה לו לכתיב ויצא מאהל שני אמהות ויצא באהל רחל דהא כבר יצא
 מאהל לאה ויצא באהל שני אמהות לכן פירש כשיבא וכו' : (ת) חין פי' כמו הוכיח אהרנס את אהימלך
 דא"כ ויוביחו אהימלך וכו' : (א) וקשה וזה כפי' שלח לך פירש' יתקוף שנתו קרוי כש וכו' חדשים
 קרוי חיל ועיון נכוספת כ"ק דף ס' : (ב) הוסף מלת חס חסרה שלא תאמר כיון שאמר עויה לא
 שכלו

בשתי בנותיך ושש שנים בצאנך ותחלף את משכרתי
 עשרת מנים : מב לולי אלהי אבי אלהי אברהם ופחד יצחק
 היה לי כי עתה ריקם שלחתי את עניי ואת יגיע כפי
 ראה אלהים וזכח אמש : שביעי מב ויען לבן ואמר
 אר יעקב הבנות בנותי והבנים בני והצאן צאני וכל אשר
 אתה ראה ליי הוא ולבנותי מה אעשה לאלה היום או
 לבניהן אשר ילדו : מד ועתה לכה נכרתה ברית אני ואתה
 והיה לעד ביני ובינך : מה ויקח יעקב אבן וירימה מצבה
 מה ויאמר יעקב לאחיו לקטו אבנים ויקחו אבנים ויעשו
 גל ויאכלו שם על הגל : מז ויקרא לו לבן יגר שהדותא
 ויעקב קרא לו גלעד : מה ויאמר לבן הגל הזה עד ביני
 ובינך היום על כן קרא שמו גלעד : טו והמצפה אשר אמר
 יצף יהיה ביני ובינך כי נסתר איש מרעהו : נ אסתענה
 את בנותי ואסתקח נשים על בנותי אין איש עמנו ראה
 אלהים עד ביני ובינך : נא ויאמר לבן ליעקב הנה הגל
 הזה והנה המצבה אשר יריתי ביני ובינך : נב עד הגל הזה
 ועדה המצבה אם אני לא אעבור אליה את הגל הזה ואם
 אתה לא תעבר אלי את הגל הזה ואת המצבה הזאת
 רדעה : נג אלהי אברהם ואלהי נחור ישפטו בינינו ואלהי
 אביהם

קדש קדש קדש חול חול

רש"י

לשון שיכה : מא ותחלף את משכרתי . היית משנה תנאי שבינינו מנקוד לטוב
 ומנקודים לברודים : מב ופחד יצחק . לא רצה לומר אלהי יצחק שאין הקב"ה
 מיוחד שמו על הדיוקים בחייהם ואף על פי שאמר לו-בכחתי מבאר שבע אבי ה'
 אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק בשביל שכהו עיניו והרי הוא כמת . יעקב כתיירא
 לומר (ד) אלהי ואמר ופחד יצחק . ויוכח . לשון תוכחה הוא ולא לשון הוכחה :
 בג מה אעשה לאלהי אביך יעלה על לבי (ה) להרע לכן : מד והיה לעד . (ו) הקב"ה :
 מד לאחיו

שפתי חכמים

טבלו וכו' א"כ מאו זה דמיון אכזבי אחטנה ל"פ אם תחטר כלומר אם קרה מקרה נשום פעם שחטרה
 שום נכמה אכזבי אחטנה פירש עלי להטלים חטונה : (ג) שהוא לשון כליות : (ד) וקשה ואל כפ'
 ושלח

בתרמון בנתך ושית שניו בענך ואשניתה ית אנרי עשר ומנין :
 מב אילולא פון אלהא דאבא אלהא דאברהם ודדחיל ליה יצחק
 הוה בסערי ארי בען ריקן שלחתי ית עמלי ית ליאות ית
 גלי קדם יי ואוכח ברמשיה : מג ואתיב לבן ואמר ליעקב
 בנתא בנותי ובנייא בני וענא עני וכל דאת חוי די לי הוא ולבנותי
 מה אעביד לאלין יומא דין או לבניהן דילידא : מד וכען איתא
 נגור קרים אנא ואת ויהי לסהיר ביני ובינך : מה ונסיב יעקב
 אבנא ויקחה קמא : מז ואמר יעקב לאחוריו לקטו אבנין
 ויקטבו אבנין ועברו דגורא ואכלו תמן על הגורא : מז וקרא
 ליה לבן יגר שהדותא ויעקב קרא ליה גלעד : מה ואמר לבן
 הגורא תדון סהיר ביני ובינך יומא דין על כן קרא שמה גלעד :
 מט וסבותא די אמר וסך ממרא דיי ביני ובינך ארי נתבסי
 גבר מתבריה : נ אס תעני ית בנותי ואס תיסב נשין על
 בנותי לית אנש עמנא חוי ממרא דיי סהיר ביני ובינך :
 נא ואמר לבן ליעקב הא דגורא דדין ודיא קמתא די אקמית
 ביני ובינך : נב סהיר דגורא דדין וסחרא קמתא אס אנא
 לא אעביד לנדך ית דגורא דדין ואס את לא
 תעביד ליתי ית דגורא דדין ית קמתא דדין לבישו :
 נג אלהיה דאברהם ואלהיה דנחור דינינו בינינו אלהי
 דאבוהון

רש"י

מד לאחיו . הס בניו שהיו לו אחים נכסים לזרה ולמלחמה עליו : מז יגר שרדווא
 תרגומו של גל עד : גלעד . גל עד : מט והמצפה אשר אמר וכו' . (ז) והמלצה
 אשר בהר הגלעד כמו שכתוב ויעבור את מצפה גלעד ולמה נקראת שמה מצפה
 לפי שאמר כל אחד מהם לחברו יאף ה' ביני וביניך אם תעבור את הסדרות : כי
 נסתר . ולא נראה איש את רעהו : נב בנותי בנותי שני פעמים אף בלשה וזלפה בנותיו
 היו מפלגש : אם תענה את בנותי . למנוע מהן עונת תשמיש : נא ירייתי . כמו
 ירה בים כזה שהוא יורה חן : נב אם אני . הרי אם משמש בלשון אשר (ח) כמו
 טז

שפתי חכמים

וישלח כמוב אלו יצחק וי"ל דה"פ שיעקב אמר איך סהק"ה אמר אלו יצחק : (ח) לא סמאל ליעקב
 מה תרצה טאעסה לכן סוז לא ביקש מוזניו : (ו) הואיל וכתוב סקמא ודאי קאי אדלמעלה אלו אבי
 ועי"ל דאי קאי על הסדרות וסיהס מנעי ליה : (ז) דהא מנינו סהר הנלעד נקרא מצפה
 כמו סגנון רש"י הספוק דקנט מצפה ולמה נקרא כן ומפרש הספוק בעצמו בשביל זה כמו נקרא
 מצפה לפי שאמר אשר יאף ה' וכו' : (ח) דהא משמע לשון ספק וכאן א"ל לפרשו כן ל"פ אם
 טז

באנו אל-אחיך אל-עשו וגם הלך לקראתך וארבע-מאות איש עמו: ה וירא יעקב מאד ויצר לו ויחץ את-העם אשר-אלו ואת-הצאן ואת-הבקר והגמלים לשני מחנות: ט ואמר אם-יבוא עשו אל-המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפליטה: (י) ויאמר יעקב אל-אבי אברהם ואלהי אבי יצחק יהוה האמר אלי שוב לארצה ולמולדתך ואיטיבה עמך: יא קטנתי מכל החסדים ומכל-האמת אשר עשית את-עבדך כי במקלי עברתי את-הירדן והוה ועתה הייתי

רש"י

(ה) שאני בא אלך: למצוא חן בעיניך. שאני שלם עמך ומבקש הסבתך: ז באנו אל אחיך אל עשו. שהיית אומר אחי הוא אבל הוא כוהם עמך כעשו (ו) הרשע עודנו בשנאתו: ח וירא ויצר. וירא שמה (ז) ירהר. ויצר לו אם יסרוג הוא את (ח) אחרים: ט המחנה האחת והכהו. מחנה משמש לשון זכר ולשון נקבה. אם מחנה עלי מחנה הרי נקבה. המחנה הזו לשון זכר וכן יש שאר דברים משמשים לשון זכר ולשון נקבה השמש יא על הארץ מקצה השמים מולאו הרי זכר. השמש זרחה על המים הרי לשון נקבה. וכן רוח והנה רוח גדולה באה הרי נקבה-ויגע בארבע פנות הבית הרי זכר. ורוח גדולה וחזק מפרק הרים הרי זכר ונקבה. וכן אם ואם יאלה מלפני ה' לשון נקבה-אש לוהט לשון זכר: והיה המחנה הנשאר לפליטה-על

שפתי חכמים

ולא נקבלו טר ברבתי אבי שהו משמני הארץ ולכן אין אבי ירא מתך וק"ל: (ה) דאם הוה טולח לו בשביל זה להגיד לו עם לבן גתו ויהי לו שור וגו' א"כ למצוא חן בעיניו כמו קאי על זה וזה אי אפשר דהא אין הסגדה הזאת טובה למצוא חן אלא טלח ויסמכו לכן מפרש להודיע שאני בא אלך ולהסתעבד לך ובוה אמא נ"כ חן בעיניך. ומרש"ל כתב דק"ל והלא אמר למעלה כה תאמרין מהו א"כ דתקוב להגיד וכו' אלא לומר שאני בא וכו' ובוה יהיה לי מצוא חן לפי שדרך בני אדם כשנולחים לשום און נאים בעצמם אבל אני נ"כ בעצמי בא וכל זה בעבור שאני שלם עמך: (ו) דאל כ עשו ל"ל והלא אין לו אלא אח אחד אלא עשו המפורסם בתכלית הרשעה ר"ש ועי' דק"ל ה"ל באנו אל עשו אחיך ולא אל אחיך אל עשו כמו דתקוב בתחלת הפרשה אל עשו אחיך וכו' וק"ל. ומרש"ל פי' אל אל ל"ל וא"ל למה אמר לאדוני לעשו י"ל הוא צוה להם לעשות תואר ללשון אבל כשהשיבו לו תשובה מה להם לתאר השלשון לכן מדרקת וכו' עכ"ל: (ז) וא"ל והלא כבר הניחוחו הקב"ה בגאחו מניח אביו והשיבותיך אל האדמה הזאת כבר תרשו בגמרא (ברכות ד' וספדרין ז"ח) שמה יגרום הטטא ועי' דהנחתה לא היתה אלא והשיבותיך אל האדמה הזאת כלומר להביאו אל א"י אבל לא הניחוחו טובא אל בית אביו (ועיין בהר"ם ובר"ן ז' א' וע' : (ח) י"ל דיעקב הוה ירא שמה יסרוג את עשו ויחנק ויטער ביותר לפי שהיה אויב לעשו כי בחזקת כשרות הוה עשו בעיני יצחק ויקלל את יעקב תנחומא. א"כ י"ל דיעקב ודאי לא היה ירא שמה יסרוג את עשו דק"ל הלא להרגך הסכס להרגו ומה שיעקב הוה מקיורא שמה יסרוג הוא אנשים של עשו שהם לא נאים להרוג את יעקב לא אנשים של יעקב אבל עשו בא להרוג את יעקב ואע"פ

שאנשו

קבנ

אתינא לנת אחוך לנת עשו ואף אתי לקדמותך וארבע מאה בברין עמיה: ה ודחיל יעקב לחדא ועקת ליה ופליג ית עמא דעמיה ונת ענא ונת תורי וגמלא לתרתי משדון: ט ואמר אם יהי עשו למשרייתא חדא וימחינה ויהי משריתא דאשתארא לשיבא: י ואמר יעקב אל-היה דאבא אברהם ואלהיה דאבא יצחק יי די אמר לי טוב לארעך ולמולדתך ואיטיב עמך: יא ועידן ובנותי מכל חסדין ומכל טבתי די עבדת עם עבדך ארי יחדי עברית ית ירדנא הדין ובען הוית

רש"י

על כרחו כי אלחם עמו (ט) התקין עמנו לשלשה דברים (י) לדורון ולתפלה ולמלחמה. לדורון. ותעבור המנחה על פניו. לתפלה. אלהי אבי אברהם. למלחמה. והיה המנחה הנשאר לפליטה: יוד ואלהי אבי יצחק. ולסלן הוא אומר ופחד יצחק ועוד מהו שחזר והזכיר שם המיוחד הוה לו לכתוב האומר אלי שוב לארצך וגו'. אלא כך אמר יעקב לפני הקב"ה שתי הבטחות הבטחתי אחת באלהי מובית אבי שאמרת לי אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק וסא אמרת לי ושמתוך בכל אשר תלך. ובבית לבן אמרת לי שוב אל ארץ אבותיך והיה עמד (ב) ושם נגלית אלי בשם המיוחד לבדו שנאמר ויאמר ה' אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך וגו' בשתי הבטחות אלו אבי בא לפניך: יא קטנתי מכל החסדים. כתועטו זכותי על ידי החסדים והאמת (ל) שעשית עמי לכך אני ירא שמה משהבטחתי נתקלקלתי בחטא (מ) ויגרום לי

שפתי חכמים

שאנשו של עשו הוה רודסין אחר אנשו של יעקב וכל אדם ניתן להציל את הברדך כנפשו של רודף מ"מ אם יכול להציל בא מאבדו והרגו והרג עליו ויעקב הוה ירא שמה יסרוג אמתן מכה כלכל התלחמה אע"פ שהיה יכול להציל באחד מאבדו. יש מקום למה ירא יעקב שמה יסרוג והא עשו אחר יקרבו ימי אבל וגו' ויחנק הוה עודנו חי ועוד י"ל הוה שלח עשו את אליפז סירדוף אחר יעקב ויסרגו. לכן כראש שמה שאמר עשו יקרבו ימי אבל וגו' אבל כל זמן שהיה אביו חי לא יסרגו היינו כשיהיה אצל יצחק אבל כשיהיה במקום אחר יסרגו (עיין במ"י): (ט) ר"ל כי אלחם עמו אזי בודאי יהיה פנאי למחנה שניו למלוט. ומרש"ל כתב כראש דמדקדק מדלא כתיב אזי וכתיב ויהי משמע דע"כ וכל זה מדרקת כדי לקיים הדרש שהתקין עמנו לב' דברים: (כ) דא"ל לפרש אזי ר"ל ויתר הוה מסתבא לקבץ הכל למחנה א' ולבית עמו אולי יתגבר עליו ברוב עם בשלמא אם התחנה הנכשר בעל כרחו תהיה לפליטה שמר עבד שחלק לשני מחנות כי מועד לתפוס את ודאי הסבל למחנה הנשאר אע"פ שהתחנה האחת תהיה יותר כסכה מלכונם כספק סכנה לכולם ולספק הכלל לכלם: (י) ומפרש שלשתן מן התקראות ומלחמה מפ"ן התחנה הנכשר לפליטה א"כ ש"מ דקאי על מלחמה להכי מפרש אלחם עמו: (ב) וכך אמר לו כיון שהבטחתי להיות עמו כשאבא אל ארץ אבותי א"כ כשאמות בדרך כמכא טלח נתקיימה כי הבטחתי: (ל) ר"ל מכל החסדים היינו בשביל החסדים ואת עבדך היינו שעשית עמו ומפרש דאת פירוש עם: (מ) דאי הוה טעם עשכול מועטו זכותי לחוד בשביל זה לא הוה צריך לירא דק"ל אין זיקה בלא חטא ואין יסרוג בלא עין לכך יסרג לפרש כמו העטעם של שמה יגרום הטטא ואי היה טעם של שמה יגרום הטטא לחוד

(ל"ג)

הייתי לשני מחנות : יב הצילני נא מיד אחי מיד עשויכי
ירא אנכי אתו פריבוא והפני אם על-בנים : יג ואתה אמרת
היטב איטיב עמך ושמתני את-זרעך כחול הים אשר לא-
יספר מרב : ° (שני יד וילן שם בלילה ההוא ויקח מן-
הבא בידו מנחה לעשו אחיו : טו עוים מאתים ותישים
עשרים רחלים מאתים ואילים עשרים : טז גמלים מיניקות
ובניהם שלשים פרות ארבעים ופריים עשרה אתנת עשרים
וערם עשרה : יז ויתן ביד-עבדיו עדר עדר לבדו ויאמר
אל-עבדיו עברו לפני ורוח תשימו בין עדר ובין עדר :

ע שבא נח

ויצו

בעל הטורים הכולנו נא מיד ר"ת המן רמז להמן שיבא להכות את על כמים כדכתיב טף
וכסים : והכניו ב' נמש' הכא' ואידך אס יופל להלחם בי והכניו בני גלית
לומר מה יעקב כתיורא אף דוד כתיורא מה יעקב כרדף אף דוד כרדף וכסס טיעקב כוכל מעשו כן
דוד כוכל מגלות וזכות יעקב עמד לדוד : מן הכל בידו ששלח לו אכנים טובות מנחה ג' אכנים :
ורוח - ב' נמש' הכא' ואידך רוח וסללה ועמוד ליהודים רמז לדורות הנאים שתקנו שחד לשרהם :

רש"י

לי להמטר ביד עשו : ומכל האמת - אמתת דברך (ג) ששמרת לי כל ההבטחות
שהבטחתני : בי במקלי - לא היה עמי לא כסף ולא זהב ולא מקנה אלא מקלי לבדו -
ומדרש אגדה נתן מקלו בירדן (ס) וכקע הירדן : יב מיר אחי מיר עשו - מיד אחי
שאין כוונת עמי כאח (ע) אלא כעשו הרשע : יג היטב איטיב - היטב בזכותך איטיב
(פ) בזכות אבותיך : ושמתני את זרעך בחול הים - והיכן אמר לו כן והלא לא אמר
לו אלא והים ורעך כעפר הרץ-אלא שאמר לו כי לא אעזבך עד אשר אס עשיתי את
אשר דברתי לך ולאברהם (צ) אמר הרבה ארבע את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר
על שפת הים : יד הבא בידו - (ק) ברשותו - וכן ויקח את כל ארצו מידו - ומדרש

שפתי חכמים

ה"א דמטוס זה כמו לא היה לו לירא דזכותו והיו מכריעין לו על חובותיו לכך הוצרך כמו לפרש
הטעם של מיעוט זכותו וא"כ בשביל שתי טעמים הללו היה ירא : (ג) קשה כמו לרש"י וכי בשביל
שהק"ה אמת ותמעטו זכותו כדפירש"י לעול בני זכותו וכו' וגם מה שפי' שמרת לי במקום ועשית
משום דברדבור איו כופל ל' עשיה אלא ל' שמירה ושמירתו הוא עשיתו : (ס) ולפ' ז' עשה לי שתי
טובות אחד שנקבע לי הירדן והשניו ב' מחכות משא' כ' לפשוטו אין כאן אלא חסד אחד : (ע) ה"כ
מדקדק מדקדב תרו ומני מיד מיד שאין סוף לומר תואר הלבון - כשמדבר עם הקב"ה - מהרש"ל :
(פ) ואע"ז דאמרויך דברה תורה בלשון בני אדם הכא מוכח דלדרשה נא והל' היטב איטיב לזכר
כמו שבנכתבנו וכו' ודלא כהר"ם ספירש הוכח דאיכא למדרש דרשין וא"ת והא לעול פירש"י
שיעקב היה אומר כמעטו זכותי - וי"ל דכאן ודאי לא היה מתפלל בשביל זכות אבותיו לכך מפרש
כמו אוטיב בזכות אבותיך וק"ל : (צ) מכאן כמו משמע דאת דברתי לך קאו על אברהם כדפי'
בשרשק ויפא דאל' כ' היה קשה והלא לא אמר ליעקב כן : (ק) וקשה א"כ למה אמר בידו לכך הניח
וג' ח

הייתי לתרין משריון : יב שיובני בען מידא דאחי מידא דעשו
ארי דחיל אנא מיניה דקמא ייתי וימחיניני אמא על בנאי :
יג ואת אמרת איטיב אוטיב עמך ואשני ית בנך סגיאין כחל'א
דמא דלא יתמנון מסגי : יד ובת תמן בליקיא ההוא ונטיב מן
דאיני בידיה תקרובתא לעשו אחוהי : טו עזי מאתן ותישא
עסרין רחלי מאתן ורברי עסרין : טז גמלי מינקתא ויבניהון
תרתין הורתא ארבעין ותורין עסרא אתנן עסרין ועל' עסרא :
יז ויהב בידא דעברוהי עדרא עדרא בלחודוהי ויאמר לעבדוהי
עברו קדמי ורוחא תשיון בין עדרא ובין עדרא :

רש"י

ופקיד

אגדה מן הבא בידו אכנים טובות ומרגלויות שאלם לר ברור וטופאם בידו - ד"ה מן
הבא בידו מן החולין שנטל מעשר כמה דאת אמר עשר אעשרנו לך והדר לקח מנחה :
טו עוים מאתים ותישים עשרים - מאתים עוים לריבות עשרים תייסוס וכן כלס
הזכרים כדי לורך הנקבות - ובבראשית רבה דורש מכאן לעונה האמורה בתורה
הטיילוס בכל יום הפועלים שתיים בשבת החמורים אחת בשבת הגמלים אחת לשלמים
יום הספנים אחת לששה חדשים ואינו יודע לכיוון המדרש הזה בכיוון אך נראה בעיני
שלמדנו מכאן שאין הטובה שזה - בכל אדם אלא לפי טורח המוטל עליו שמאינו כאן
שמשר לכל תיש עשר עוים וכן לכל אול לפי שהם פנויים ממלאכה דרכן להרבות
תשמיש לעבר עשר נקבות ובהמה משנתעברה (ר) אינה מקבלת זכר ופירס טעוסקין
במלאכה לא מסר לזכר אלא הרבעה נקבות ולחמור שהולך בדרך רחוקה שתי נקבות
לזכר ולגמלים שהולכים דרך יותר רחוקה נקבה אחת לזכר : טז גמלים מיניקות
שלשים - וכניהם עתה ומדרש אגדה וכניהם (ש) בכאיהם זכר כנגד נקבה (ת) ולפי
שלנוע בתשמיש לא פרסמו הכתוב : ועירי - חמורים זכרים : יז עדר עדר לברו -

כל

שפתי חכמים

ומ"א אכנים טובות וקשה ואמר כל אחד בשמו לכך אמר ד"ה מן החולין ונטעם זה לנד כמו לא
יתקן דא"כ לא הל' מן הבא בידו דחולין ככר הס בידו ל"כ לכל הפירושים מהרש"ל : (ר) (כח"י)
כוונת הרב דרדך הטבע לכל בעל חי להרבות בתשמיש לפי הנאתו ולפי הפנאי שלו לכך הקים ואיל
יש להם פנאי כל היום תקן להם עשר נקבות או למלאות תאוותן או להרבות וולדות לבעליהם וכן
לכלם לפי הפנאי שלהם וא"כ הוקשה להרב והלא הקים ואיל אף שיש להם פנאי כל היום מ"מ לאו
צר דעת הוא שיבין שיש לבעלים רוח כשמישם עם הדגה נקבות ואולי יומלא תאוותו עם נקבה אחת
וישמש עמה אף פעמים ועי"ז תורץ ובהמה וכו' ומוכרח לפרוש ממה וילך אל הנקבה ולשלושת
וכו' והר"ם דרך אחרת לו וכו' והאדם רואה לבעלים ויחזר בין דבריו לדבריו ועיין בנקבות דף
ס"ב בדפנאי קלוא מילתא : (ש) ר"ל גם בנייהם היו שלמים דאל' כ' הרי נא להגדיל הדורין ולמה
כוללן כמספר יחד עם הבנים ואין הבנים נחשבים אצל אמותיהן אלא כשרם המקרא כאילו בני גמלים
מיניקות שלמים וכו' : (ת) א"כ אפי' שפיר דכתיב ל' אחר בנייהם לבורות שבין הכל היו ל' והא דלא
הזכיר מנין הזכרים כפי' ומספר הנקבות כפי' משום שגזעיהם בתשמיש וכו' - (מהרש"ל) ובניהם
עומס ר"ל גם בנייהם ל' וקשה א"כ היה לו למיומר גם בנייהם ג"כ שלמים כמו בני גמלים ע"כ
הכי

יה ויצו אתה ראשון לאמר כי יפגשך עשו אחי ושאלך
לאמר למי אתה ואנה תלך ולמי אלה לפניך : יט ואמרת
לעבדך ליעקב מנחה הוא שלוחה לאדני לעשו והנה גם
הוא אחרינו : כ ויצו גם את השני גם את השלישי גם את
כל ההלכים אחרי העדרים לאמר בדבר הזה תדברון אל-
עשו במצאכם אתו : כא ואמרתם גם הנה עבדך יעקב
אחרינו כי אמר אנפרה פניו במנחה ההלכת לפני ואחרי-
כן אראה פניו אולי ישא פני : כב ותעבר המנחה על פניו
והוא לן בלילה ההוא במנחה : כג ויקם בלילה הוא ויקח
את שתי נשיו ואת שתי שפחתיו ואת אחד עשר ילדיו
ויעבר את מעבר יבק : כד ויקחם ויעבירם את הנחל ויעבר
את אשר ליו : כה ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד

עלות

קמץ בו"ק ויעבורם כ' במס' סכא . ואידך בקע יס ויעבורם מלמד סכקע לו מעבר יבק
ועבר ניבסא : ויאבק גימט' סכא סככוד (ע"ה) מלמד סהעלו האבק עד סכא
סככוד : איש עמו גי' עשו אדום :

רש"י

כל מין ומין לעצמו : עברו לפני . דרך יוס או פחות (א) ואני אבא (ב) אחרים :
וריה תשימו . עדר לפני חברו (ג) מלא עין כדי להשביע עינו של אותו רשע ולתווהו
על רבוי הדורון : די למי אתה . של מי אתה מי שולחך ותרנומו דמאן את : ולמי אלה
לפניך ואלה שלפניך למי הם למי המנחה הזאת (ד) שלוחה למ' ד משמש בראש התיבה
במקום של כמו וכל אשר אתה רואה לי הוא שלי הוא . לה' הארץ ומלוואה של ה' :
יט ואמרת לעבדך ליעקב . על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון ששאלת למי אתה
לעבדך ליעקב אני ותרנומו דעבדך ליעקב . וששאלת ולמי אלה לפניך מנחה היא
שלוחה וגו' : והנה גם הוא . (ה) יעקב : כא אנפרה פניו . הכטל רגונו וכן וכופר
בריתכם

שפתי חכמים

הביא ומ' סכלס היו שטסים וא"ל א"כ למא לא מפרס לן כמה היו הנקבות וכמה היו הזכרים ל"ם
ולפי וכו' וס' ט"ז זכרים וס' נקבות : (א) לא לפניו ממש מדקבין בסמוך ותעבור וכו' והוא לן
ואי לא היה מועקב אלא דרך מועט אז היו לבין בולגן במלון אחת וזה בניו איבו שהיה יותר מדרך
יוס דהא בו ביום היה יעקב כותן לעשו את המנחה כמו שמוכח מן המקראות הנאלם אחרי כן :
(ב) מדועקב כזה למה לאמר והנה גם הוא אחרינו א"כ ודאי גם לס אמר כן עברו לפני ואני אבא
אחרים : (ג) ר"ל עדר אחר עדר באורך דאלו ברוחב מאו ראשון שבו ושלישי שיוך ביום כל כולם
ראשונים נקראו : (ד) ר"ל למי השני כשטבו כמ"ס רש"י ואמרת לעבדך ליעקב על ראשון ראשון
ובי ואי היה הראשון ג"כ כשטבו היה לו לומר לאדני לעשו שהוא היה תשובה על שאלתו :

יה ופקיד ית קדמא ל'מימר ארי יערענד עשו אחי וישאלניך
ל'מימר דמן את ולאן את אול ולמאן אילין די קדמך : יט ותימר
דעבדך דיעקב תקרובתא היא דמשלחא לרבויי לעשו והא אף
הוא אחי בתרנא : כ ופקיד אף ית תנינא אף ית תליתא אף
ית קל דאילין ברת ערניא ל'מימר קפתנמא הרין תמליון
עם עשו בר תשכחון יתיה : כא ותמרין אף הו עבדך
ועקב אחי בתרנא ארי אמר אנחינייה ל'רונייה בתקרובתא
דמהלקא קדמי ובתר בן אחי אפוחי מאים יסב אפי :
כב ועברת תקרובתא על אפוחי והוא בת בליליא ההוא
במשרתא : כג וקם בליליא הוא ודבר ית תרתיין גשוריי
וית תרתיין לחינייה וית חר עסר בנוהו ועבר ית מעבר יובקא :
כד ודברינין ואעברינין ית נחלא ויאעבר ית דיליה :
כה ואשתאר יעקב בלחודוהי ואשתדל גברא עמיה עד דסליק

צפרא

רש"י

בריתכם את מות-לא תוכלי כפרה . וגראה בעיניי שכל כפרה שאכל עון וחטא ואכל
פנים כלן לשון קטוח והעברה הן ולשון ארמי הוא והרבה בגמרא וכפר ידיה בעי
לכפורי ידיה כהסור גברא וגם בלשון המקרא נקראים המזוקים של קדש כפורי זהב
על סם שהכהן מקנח ידיו בהן כשפת המזרק : כב על פניו . כמו לפניו וכן חמם
ושרד ושמעו בה על פני תמיד וכן המכעיסים אותי על פני ומדרש אגדה על פניו אף
הוא שריו בכעס (א) שהיה צריך לכל זה : כג ואת אחר עשר ילדיו . ודינה היכן
היתה (ז) נתנה בתיבה ונעל בפינה שלא יתן בה עשו עיניו (ח) ולכך נעש עקב
שמנעה מאחיו (ט) שמה תחזירנו למוטב ונפלה ביד שכם : יבק . סם הנהר : כד את
אשר לו-הבהמה והמטלטלים עשה עצמו כנשר (י) נוטל מכאן ומניח כאן : כה ויותר
יעקב

שפתי חכמים

(ח) מדקבין וגו' גם את כל הסולבים אחריו א"כ האחרון ג"כ אמר כך והלא אחריו לא היו כלום
אלא ע"כ ג"כ דקאי על יעקב וכלומר ממנו על כולם והא דקאמר בקרא אחר כן ואמרתם גם הכה
עבדך יעקב אחריו למה ליה וזה כבר אמרו זה כל העבדים וי"ל דה"ק להו יעקב מה שאני מזה
אמרתם שתאמרו לו וכנס גם הוא אחריו אל תאמרו זה סקם בסקר שמי אלא כך תאמרו לו צפירוס
גם הכה עבדך יעקב וגומר כלומר שזכירו לו העבדות : (א) ג"כ (א) מדקבין על פניו שהוא כמו על
אפו ולא כתיב לפניו : (ז) וא ת מכל' לרש"י דילמא דינה היתה מאחד עשר ילדיו ואחד משכטבו
היה חסר וי"ל מדקבין לקמן בפרשת מקץ אלוים יחנך בני פי' יוסף אמר כך לבנימין וסירש' שם
דנשאר י"א שנטים שמענו לשון חכמים דקבין אשר חנן אלהים וגו' ובנימין עדיין לא היה נולד
לכך נרבו יוסף בחכמה א"כ ש"י נבדוא ד"א ילדים קאי א"ל שנטים חוק מדינה דאל"כ הדרא
קושיא לדוכא : (ח) כלומר לכך אנו צריכין לפרש שדינה היתה חסרה ושם אותה בחינה מפני
עשו דאל"כ למה נעשע יעקב בדינה אלא ודאי מפני זה נעשע שהיה תמורה מפני עשו וזה אותה
בחינה וק"ל גזוה יתרון קושיא דלעיל : (ט) וא ת ואל לקמן כתיב קום עליה בית אל וסירש' שם

עלות השחר: כו וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו ותקע
בפירך יעקב בהאבקו עמו: כו ויאמר שלחני כי עליה
השחר ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני: כח ויאמר אליו
מה שמך ויאמר יעקב: כט ויאמר לא יעקב יאמר עוד
שמך כי אם ישראל כי שרית עם אלהים ועם אנשים
ותוכל: ל וישאל יעקב ויאמר הגידה נא שמך ויאמר למה
זה תשאל לשמי ויברך אתו שם: לא ויקרא יעקב שם
המקום פניאל כי ראתי את אלהים פנים ארפנים ותנצל
נפשי: ° שלישי לב ויזרחו השמש כאשר עבר את
פנואל והוא צלע על ירכו: לג על כן לא יאכלו בני ישראל
את גיד הנשה אשר על כף הירך עד היום הזה כי נגע
בכף ירך יעקב בגיד הנשה: ° לג * וישא יעקב עניו
וירא והנה עשו בא ועמו ארבע מאות איש ויחץ את
הילדים על לאה ועל רחל ועל שתי השפחות: כ וישם

קדש ועבד'ש חול
בעל הטורים ברכמי (עם האומיות) גי' הודה לי ברכמו שטרו טל עשו הוה:

רש"י

יעקב. שכן פכים קטנים (כ) וחזר עליהם: ויאבק איש. מכחם פירש ויתעפר איש
בלשון אבק שהיו מעלים עפר ברגליהם על ידי כענועם. ולי נראה שהוא לשון
ויתקשר ולשון ארמי הוא בטר דאביו ביה ואביו ליה מובק לשון ענינה שכן דרך
שנים שמתעממים להפיל איש את רעהו שחובקו ואחוקו בזרועותיו. ופירשו רבותינו
ז"ל שהוא (ל) שרו של עשו: כו ויגע בכף ירכו. קולית הירך התקועה בקלבוסי
קרוי כף על שם שהבשר שעליה כמין כף של קדירה: ותקע. נתקעקעה ממקומה
מחברתה ודומה לו פן תקע נפשי ממך לשון הסרה ובמשנה לקעקע ביאתו לשרש
שרסיון: כו כי עליה השחר. ויריך אני לומר שירה: ברכתני. הודה לי על הכרכות
שכרכני

שפתי חכמים

לפי שאחרת בדרך כענשת וכו' וי' דוה וזה גרמו וק' (י) דאל"כ הוה ליה לכתוב עוד פעם א'
ויעבור שחור אצל נשיו. ע' דרש'י דיוק מדקביו ויחם ויעזרם דלא הל' אלא ויעזרם אלא
ודאי עשה עמו כגשר וכו': (ב) קב"מ' לפי שכל הכלים חסונים כר העבור דקביו ויעבר את
כל אשר לו ולאו דוקא פנים אלא כלים חסונים כקראים פנים וכבר באמרו בזה דברים רבים
ובג"א ובהר"ן אצל רש"י פירש כן בג"ק דף ס"ו: (ל) כדאוכח רש"י לחמן גבי אס נא מנאמי חן
כענין וכו'. וכתב מהרש"ל ואם תקשה לומר למה בריך רש"י לדחוק ולפרש שהוא מלשון ארמי
ולא פי' כפי מנחם ז"ל לפי שפי' רז"ל שהוא שרו של עשו לסיכך פי' פי' אחר מסוס שאין שייך לומר
שהעלו

צפרא: כו וחזר ארי לא יכול ליה וקריב בפרתי ורכיה ווע
פתי ירכא דועקב באשתדלותיה עמיה: כו ואמר שלחני ארי
פליק צפרא ואמר לא אשלחניך אלהו ברכת לי: כח ואמר
ליה מה שמך ואמר יעקב: כט ואמר לי יעקב ואמר
עוד שמך אלהו ישראל ארי רב את קדם יי ועם גובריא
ויבלתא: ל וישאל יעקב ואמר חיי בען שמך ואמר למה דגן את
שאיל לשמי וברוך יהיה שמך: לא וקרא יעקב שמא דאתרא
פניאל ארי חויתי מלאכא דיו אפין באפין ואשתויבת נפשי: לב ודנח
ליה שמשא כד עבר ית פנואל והוא מטלע על רכיה: לג על כן
לא אכלין בני ישראל ית גידא דנשיא רי על פתי ירכא עד יומא
הדיו ארי קריב בפתו ירכא דועקב בגידא דנשיא: * ויקף
יעקב עינוהו וחזר והא עשו אתי ועמיה ארבע מאה גברא
ופלוג ית פניא על לאה ועל רחל ועל פרתין להינתא: כ וישוי

רש"י

(מ) שכרכני אבי שעשו מערער עליהן: כט לא יעקב. לא יאמר עוד שהכרכות
כחו לך בעקבה ורמיה כי אם בשררה וגלוי פנים וסופך שהקב"ה נגלה עליך בבית
אל ומחליף שמך (נ) ושם הוא מברך ואתי שם אהיה ואודה לך עליון וזה שכתוב
וישר אל מלאך ויוכל ככה ויתחנן לו ככה המלאך ומה נתחנן לו בית אל ומאכלו
ושם ידבר עמו המתן לי עד שידבר עמו שם ולא רצה יעקב ועל כרחו הודה לו
עליון וזה ויברך אותו שם שהיה מתחנן להמתין לו ולא רצה: ועם אנשים. עשו
ולבן: ותוכל. להם: ל למה זה תשאל. אין לנו שם קבוע משתנים (ס) שמותינו
לפי מלות עבודת השליחות שאנו משתלחים: לב ויורה לו. לזכרו לרפאת את
כלעתו כמה דתימא שמש לזקה ומרפא בכנפיה וחותן שעות שמייהרה לסקוע בשבילו
(ע) כשיזא מברך שבע מיהרה לזרוח בשבילו: והוא צולע. היה (פ) צולע כשזרחה
השמש: ויורה לו השמש. לשון בני אדם הוא כשהגענו למקום פלוני האיר לנו
השחר וזה פשוטו: לג גיד הנשה. ולמה נקרא שמו גיד הנשה שנסה ממקומו ועלה
והוא לשון קפיפה וכן נשתה גבורתם וכן כי נשתי אלהים את כל עמלי: ב ואת
לאה

שפתי חכמים

שהעלו עפר עד כסא כבוד כיון שהיו שרו של עשו. עכ"ל: (מ) וא"ל דילמא בקש ממנו שכרכני
ממש. וי"ל מדסוב לו המלאך לא יעקב וגו' והואך באה תשובה זו לזה אלא ודאי ה"ל כדמפרש
רש"י לא יאמרו עליך וכו' א"כ ש"מ שיעקב היה מנתק ממנו דבר זה שיודה לו על הכרכות והוא
היה משיבו פניו רחם: (נ) ר"ל לא שהחליף המלאך כאן שמו אלא היה אומר לו שהקב"ה עתיד
להחליף את שמך ואמר לו שאמרו חובקי שהקב"ה יחליף אתי מברש אותו עליך על הכרכות וכו':
(ס) לא שכעם כששאלו זה ממנו סברי גם הוא שאל כוה מועקב: (ע) דק"ל אשיוו אס זרחה
כשגילו מ"מ זה לו וכו' לכו זרחה וכו': (פ) ר"ל כשהקפילה השמש לזרוח היה צולע אצל
מייך

את השפחות ואת ילדיהן ראשנה ואת לאה וילדיה
 אחרנים ואת רחל ואת יוסף אחרנים : ג והוא עבר לפניהם
 וישתחו ארצה שבע פעמים עד גשתו עד אחיו : ד וירץ
 עשו לקראתו ויחבקוהו ויפל על צוארו וישקוהו ויבכו :
 ה וישא את עינו וירא את הנשים ואת הילדים ויאמר מי
 אלה לך ויאמר הילדים אשר חנן אלהים את עבדך :
 ו רביעי ויתגשן השפחות הגה וילדיהן ותשתחוין : ז ותגש
 גם לאה וילדיה וישתחו ויבכו ויאמר רחל וישתחו :
 ח ויאמר מי לך בר המחנה הזה אשר פגשתי ויאמר למצא
 חן בעיני אדני : ט ויאמר עשו ישלי רב אחי יהי לך אשר
 לך : י ויאמר יעקב ארנא אסנא מצאתי חן בעיני ולקחת
 מנחתי מידי כי על כן ראיתי פניך בראת פני אלהים
 צוארו ק' נקוד על וישקוהו חול ותרצני

בעל הטורים שבע פעמים על שם שבע יקול כדוק וקס ולהעביר שבע תועבות מלכו :
 ויסקו - נקוד למעלה סביון לכוסכו - וישקו גומט' לכוסכו דור מרבות
 סביון סביון ג' עשו : מי לך ג' במסרה הכא - מי לך פה וכו' כי הנכח לך פה קבר - עוד מי לך פה
 חתן ובניך וכו' שם מדרש סביון כמות של מ"ש פוגעים בעשו ובאכשו ומכוס בהם וזוהו מו' לך כל
 המחנה סביון מכוס בהם עד סביון חוכמים להם קברים לקבור המתים וכשפגע בו וראה לו כמים וזכות
 אמר מי לך בניס וזכות לא כך אמרת כשהיכתי בנתי אמינו מריבנו על ב' עולמות שאקם היות נותר
 בע"כ שאין בו פרים ורבים א"כ מי לך אלו הכנים :

רש"י

לאה וילדיה אחרונים - אחרון אחרון חביב : ג עבר לפניהם - אמר אם יבא אותו רשע
 להלחם ולחם בי תחלה : ד ויחבקוהו - נתללגלו רחמינו כשראהו - משתחוה כל
 השתחויות הללו : וישקוהו - נקוד עליו ויש חולקין בדבר הזה בכריתות דספרי יש
 שדרשו נקודה (ז) זו לומר שלא נשקו בכל לבו - אמר רבי שמעון בן יוחאי הלכה
 היא בידוע שעשו שוכא ליעקב אלא שכמרו רחמינו בחוהה שעה ושקו בכל לבו :
 מי אלה לך - מי אלה (ק) להיות שלך : ז נגש יוסף ורחל - בכלן האמהות נגשות
 לפני הכנים הכל ברחל יוסף נגש לפניו אמר אמי יפת תואר שמה יתלה בה עיניו
 אותו רשע העמוד כנגדה ובעבדנו מלהסתכל בה מכאן וכה יוסף לברכת עלי עין :
 ח מי לך כל המחנה - מי כל המחנה אשר פגשתי (ר) שהוא שלך כלומר למה הוא לך
 פשוטו

שפתי חכמים

מיד אח"כ נקרא : (ז) ר"ל מלת וישקו נקוד לכד השי"ן שבו אויב נקודה והו' כאלו קביו ויק"סו
 לשון קסה את סיניו סהים דעתו לנשכו : (ק) רל"ת דמי אלה משמע שלא יודע של מי היו ואח"כ
 אמר

ית לחינתא וית בניהן קדמיתא וית לאה ובנתא בתראין וית רחל
 וית יוסף בתראין : ג והוא עבר קדמיהון וסגיד על ארעא שבע
 זמנין עד מקרביה עד אחויה : ד וירט עשו לקדמיותיה ונפפיה
 ונפל על צואריה ונשקיה ויבכו : ה ויקף ית עיניה ויחוי ויחוי ית
 נשיא וית בנאי ויאמר מן אלון לך ויאמר בנאי די חן יי ית עבדך :
 ו וקריבן לחינתא אינון ויבניהן וסגידא : ז וקריבת אף לאה
 ובנתא וסגידו ויבתר בן קריב יוסף ורחל וסגידו : ח ויאמר מאן
 לך כל משריתא קדמא די ארעית ויאמר לא שבחא רחמיין בעיני
 רבוני : ט ויאמר עשו אית לי סגי אחי אצלה קדילך : י ויאמר
 יעקב בבעי אס גען אשבחית רחמיין בעיניך ויתקבל תקרובתי
 מן ידי אדני על בן חוירינין לאפקך כחיווי אפי רב רבניא
 ואתרעיתא

רש"י

פשוטו של מקרא על מוליכי המנחה - ומדרשו כמות של מלאכים פגע (ש) שהיו
 דומסין אותו ואת אכשו ואומרים להם של מי אתם וחס אומרים להם של עשו והן
 אומרים הכו הכו ואלו אומרים הניחו בנו של יעקב הוא ולא היו משגיחים עליו כן
 בנו של אברהם ולא היו משגיחין עליו אחיו של יעקב הוא - אומרים להם אם כן
 משלכו אתם : ט והו' לך אשר לך - כאן הודה לו (ת) על הברכות : יוד אל נא -
 אל כה (א) תאמר לי כן אם כה מלאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי : כי על כן
 ראיתי פניך וכו' - כי כלאי והגון לך שתקבל מנחתי על אשר ראיתי פניך (ב) והן
 חסויין

שפתי חכמים

אמר לך לכן פירש שלך כלומר מי הם הם בניך או עבדיך או סוכך : (ר) ואין לפרש כמו
 גבי מי אלה לך כלומר עבדים או בניך דהכא א"ל לפרש כן דהא הוה יודע עשו שהם מוליכי
 המנחה ויודאי עבדיו הם ועוד מה הסיב למזוא חן בעיניך אלא וכו' כלומר למה טרחת לכל זה :
 ומפרש"ל בקב כי בודאי פי' של מי לך פירושו של מי הם ואל"כ מה הסיב לו למנח חן בעיניך ה"ל
 להסיב תחלה שהם שלי חן זה קושיא כי כך שאל אותו עשו מי לך כל המחנה כלומר למה הם כל
 המחנה שפגשתי שמי נרדך לומר למה הוא לך לכן הסיב לו יעקב למזוא חן בעיניך כי עיקר
 שאלתו היה על למה הוא לך וכו' עכ"ל : (ש) דאל"כ מאי כל המחנה דהא מוליכי המנחה לא היו
 כי אם חמשה ומה שהסיב ויאמר למנח חן בעיני אדוני וכו' כשכולו סבכו אותו המלאכים ימנח חן
 בעיניו - וי"ל דכיון שחמרו אחיו של יעקב הוא היו משגיחין א"כ ראה שיעקב היה חסיד בעיניו
 של מלאכים לכך ימנח חן בעיניו כלומר להודיע שיש לו הרבה אויבים ושגם אתה תהיה מאויביו :
 (ת) ר"ל רש"י דייק מכפל לשון וכו' לך אשר לך גי' יו רב בני : (א) שמלת אל תמיד לעולם
 דבק עם אוהבה לכן אמר אל תאמר לי כן שפירושן בעקשה (מהרש"ל) שלא תאמר אל נא קחי על
 הודאתי שהיה לו על הברכות וזה לא יתכן אלא על האמירה שא"ל יש לי רב ואינו רובם לקבלה
 לחוד קחי : (ב) הוצרך לתוספת הוה מפני שפי' על כן הוא על אשר כן א"כ היה די בחד מהם או
 שיכתוב על אשר ראיתי פניך וגומר או כי ראיתי פניך לסיפך הוצרך להוסיף תוספת זה כדי שתהיה
 מלת כי טעם על ולקחת מנחתי מידי שלמעלה היתנו בלאו אמר ולקחת את מנחתי מידי כי כדאי
 ויהיו

ותרצני : יא קחנא את ברכתי אשר הבאת לך כיהנני
אלהים וכי ישליכל ויפצרו ויקח : יב ויאמר נסעה ונלכה
ואלכה נגדה : יג ויאמר אליו אדני ידע כיהירדים רפס
והצאן והבקר עלות עלי ודפקום יום אחד ומתו כל הצאן :
יד ועברנא אדני לפני עבדו ואני אתנהלה לאשי ררגל
המלאכה אשר לפני ורגל הילדים עד אשר אבא אל
אדני שעירה : טו ויאמר עשו אציגהנא עמך מן העם אשר
אתי ויאמר למה זה אמצאחן בעיני אדני : טז וישב ביום
ההוא עשו לדרך שעירה : יז ויעקב נסע סבתה ויבן לו

בית

בעל הטורים שפירס ג' במס' הכא וישב ביום ההוא עשו לדרך שעירה . מן הכר החלק
העולה שעירה שפאר ועלו מושיעים כהר ציון וגו' וזהו עד אשר אבוא אל
אדניו שעירה ס' ת אלה אבא עולה ד' רמז אחר ד' גלויות ואל אלה לפנינו בוא יום ס' הגדול והסגור
ואז ועלו מושיעים כהר ציון לספוט את הר עשו :

רש"י

חשובין לי כראיית פני המלאך שראיתי (ג) שר שלך ועוד על שנתרצית לי לחמול
סורחני . ולמה הזכיר לו ראיית המלאך כדי שיתירא הימנו ויאמר ראה מלאכים
וניצול איני יכול לו מעתה : ותרצני . כתפייסת לי . (ד) וכן כל רצון שבמקרה לשון
פיוס אפייני מנטו בלעז כי לא לרצון יהיה לכס הקרבנות באת לפייס ולרצות
וכן שפתי דיק ידעון רצון יודעים לפייס ולרצות : יא ברכתי . מנחתי מנחה זו
הבאה על ראיית פנים ולפרקים אינה באה אלא לשאלת שלום וכל ברכה שהיא
לראיית פנים כגון ויברך יעקב את פרעה עשו אתי ברכה דסנחריב וכן לשאלו לו
לשלום ולברכו דתועי מלך חמת כלס לשון ברכת שלום הן שקורין בלעז שלו דאר
אף זו ברכתי מין שלו ד : אשר הובאת לך . לא טרחת בה ואני יגעתי (ה) להגיע
עד שבאת לידך : הנני . כון ראשונה מודגשת לפי שהיא משמשת במקום שני טועין
שהיה לו לומר טחנני שאין חקן בלא שני כוכי וזהו לשימוש כמו עשני זכרני : יש לי
כל . כל ספוקי ועשו דבר בלשון גאווה יש לי רב יותר ויותר מכדי רכבי : יב נסעה .
כמו שמעה סלחה . שהוא כמו שמע סלח אף כהן נסעה כמו נסע והל' יסוד
בתיבה (ו) ותרגום של אקלום טול ונהך עשו אמר ליעקב (ז) נסע מכהן וכלך :

שפתי חכמים

והגון לך שתקבלו ומלת על כן דקח עס ראיתי סניך וכו' : (ג) לא סבראות כ"ף הסוואה כלומר
ראיתי סניך כמו שראיתי ג' פני אלהים שאין השואת הראיה סבה לכתוב הסוואה ל' פ' סמוכים וכו' :
(ד) הדוענו כוז סהוי' סל ותרצני הוא במקום ועוד סיבה טיבה לקבלת המנחה דל' ב' אף כופל
ותרצנו על ראות פני אלהים : (ה) פי' מאחר שלא טרחת בה כמותי ראוי שתקבלנה . ופי' עד
שאת לידך עד הזמן הזה סכר נא לידך : (ו) כמו שמעה סלחה שהי' הוא מן היסוד וזהו ה'
היא

ואתרעיתא לי : יא קביל בעני נת תקרובתי דאיתומיאת לך ארי
רחם עלי קדם יי וארי אית לי כללא ואתקוף ביה וקביר :
יב ואמר טול ונהך ואיך לקבלך : יג ואמר ליה רבוני ידע
ארי ונקיא רביכין וענא ותורי מניקתא עלי ואם אדחוקינן וימא חד
וימותון כל ענא : יד יעיבר בעני רבוני קדם עבריה ואנא אדבר
בניח להגל עוברתא די קדמי ורגל ונקיא עד דאיתי לות
רבוני לשעיר : טו ואמר עשו אשבוק בעני עמך מן עמא דעמי
ואמר למה רגז אשבח רחמין בעיני רבוני : טז ותב פיומא
ההוא עשו לאורחיה לשעיר : יז ויעקב נטל לסכורת ובנא ליה

רש"י

ביתא

ואלכה לנגדך . כסוה לך טובה זו אעשה לך שאחריך ימי מהלכתי ללכת לאט כאשר
אתה חריך וזהו לנגדך כסוה לך : יג עלות עלי . האזן והבקר שהן עלות מוטלות
עלי לכהן לאט : עלות . מנדלות עוליהן לשון עולל ויונק עול ימים ושתי פרות
עלות ובלעז אנפטיי'ס : ודפקום יום אחר . ליעס דרך במרובה ומתו כל האזן :
ודפקום . כמו קול דודי דופק נוקס בלתי : יד ועבר נא אדני . אל כא תאריך ימי
הליכתך עבור (ח) כפי דרכך ואף אם תתרחק : אתנהלה . אתנהל ה' היתורה כמו
הרדה השמעה : לאטי . לאט שלי לשון נחת הסולכים לאט לאט לי לבער : לאטי .
הלמ' מן היסוד ואינה משמשת אתנהל . נחת שלי : לרגל המלאכה . לפי צורך
הליכת רגלי המלאכה המוטלת (ט) עלי להוליך : ורגל הילדים . לפי רגליהם שהן
יכולין לילך : עד אשר אבוא אל אדוני שעירה . הרחיב לו הדרך שלא היה דעתו
ללכת אלא עד סוכות אמר אם דעתו לעשות לי רעה ימתין עד בואי אליו והוא
לא הלך ואימתי ילך בימי המשיח שכאמר ועלו מושיעים כהר ציון לספוט את הר
עשו . ומדרשי אנדה יש לפרשה זו רבים : שו ויאמר למה זה . תעשה לי טובה זו
(י) שאיני חריך לה : אמצא חן בעיני אדוני ולא תשלם לי עתה שום נמול : טז וישב
ביום ההוא עשו לדרך . עשו לבדו ותרבע מאות איש שהלכו עמו כשמוט מאכלו
אחד אחד (כ) והיכן פרע להם הקב"ה בימי דוד שכאמר כי אם תרבע מאות איש
נער

שפתי חכמים

היא כוספת אף כאן הנו' ז' היא מהיסוד והס' כוסף והוא מכנין הקל ולא מכנין כפעל ולא כו' ז'
האות' ז' דאי הוה כו' האות' ז' הוה ליה למימר ב' כוסי' ז' חד כו' ז' מן היסוד וחד כו' ז' מן השמוש
והיה ראוי לכתוב כנספה . רא'ס : (ז) ה' דהקרגום כמו מוכיח כן שמתרגם על כנספה טול
משמע שהוה סס דבר כיון שלא מתרגם טול אבל כלס קאו גס על עשו לכך תרגומו וכך יק' :
(ח) כלומר לא שילך הוא לפניו והוא אחריו וק' : (ט) ולמ' ד לרגל הוא במקום כפי רגל ועתה
ר' כפי כח הולכת הרגלי לא כפי צורך הרגל להיות רגל : (י) דק' דפסוק ויאמר למה זה
אמצא חן בשמע טלח רכס למצא חן והוא טלח לו מנחה גדולה כדי למצוא חן בעיניו ועל זה מרש
תעשה לו וכו' ואמצא חן בעיניך מאחר שכני עמנו הוא : (כ) וא' ואלא א' ע' דקטוב עשו לחוד
נקרא אנשיו כמו במשמע כדקטוב בסמוך ויעקב נסע סכותה ה' כמו כשיו וכיוו אלא סקט העוקר
ה' ה' כ' . ו' לפני שאתר עשו אציגהנא נא וגימור ונסעה לומר ששאתרו גבי יעקב מאס סבי היה

בית ולמקנהו עשה סבת על-כן קרא שסהמקום
 סבות: ס חמישי יי ויבא יעקב שלם עיר שלכם
 אשר בארץ כנען בבאו מפרן ארם ויחן את-פני העיר:
 יט ויין את-חלקת השדה אשר נטה-שם אהלו מיד בני-
 חמור אבי שלכם במאה קשיטה: כ ויצב-שם מזבח ויקרא-
 לו אל אלהי ישראל: ס לד « ותצא דינה בת-
 לאה אשר ילדה ליעקב לראות בבנות הארץ: כ וירא
 אתה שלכם בן-חמור החני נשיא הארץ ויקח אתה וישכב
 אתה ויענה: ג ותדבק נפשו בדינה בתי-יעקב ויאהב את-
 הנער* וידבר ע-לב הנער: ד ויאמר שלכם אל-חמור אביו
 לאמר קח-לי את-הילדה הזאת לאשה: ה ויעקב שמע כי
 טמא את-דינה בתו ובניו היו את-מקנהו בשדה והחרש
 יעקב ע-באם: ו ויצא חמור אבי-שלכם אל-יעקב לדבר
 אתו: ז ובני יעקב באו מן-השדה בשמעם ויתעצבו
 האנשים ויחר להם מאד כי נבלה עשה בישראל לישכב
 את-בת-יעקב וכן לא יעשה: ח וידבר חמור אתם לאמר
 שלכם בני השקה נפשו בבתכם תנו נא אתה לו לאשה:

קדש קדש הנערה ק' הנערה ק' -

והתחתנו

רש"י

נער אשר רכבו על הגמלים: יז ויבן לו בית. סהה שם שמנה עשר חדש (ל) קין
 וחרף וקין. סכות קין. בית חורף. סכות קין: חי שלם. שלם בגופו (מ) שנתרפה
 מללעתו-שלם בממונו שלא חסר כלום מכל אותו דורון. שלם בתורתו שלא שכח
 תלמודו בבית לבן: עיר שלכם. כמו לעיר וכמוהו עד בואנה בית לחם: בבאו
 מפרן

שפתי חכמים

לו לכבוד כהנא שהלכו עמו רח"ס: ועוד יש לומר כיון שכתוב מתחלה וירא והנה עשו בא
 וארכע מאות איש עמו אם כן הוא טפל אכלס כיון שהזכירם אם כן גבי וישב עשו וגומר היה לו גם
 כן להזכירם עמו מטעם זה משא"כ ביעקב וק"ל: (ל) והקשה הר"ס ולא ידעתי למה הביא רש"י
 ז"ל זה המדרש וכלא היות והסכות טעיהם היו בזמן אחד היות לעמנו והסכות לבהמתו כדכתיב
 בקרא ורש"י כפי' כתב ואני לא באתי לפרשו אלא לפי פשוטו ע"כ ומהרש"ל פי' לפי שכתוב בקרא
 כ' פעמים סכות ופעם אחת בוק ר"ל סכות קין בית חורף וכו'. (ק"מ) הביא זה המדרש כדי לכוון
 חסרם הכ"כ טעם שלא קיים כבוד אי ואם כפי' שם ב' וישב על פסוק ויקחכל על כבו: (מ) מהרש"ל
 מדכתיב

ביתא ולבעוריה עבד משלן על כן קרא שמא דאתרא סבות:
 יח ואתא יעקב שלים לקרמא דשכם די בארעא דכנען במיתותי
 מפרן ארם ושרא לקביל אפי' קרמא: יט ויבן ית אחסנת חקלא די
 פרסיה תמן למשכניה מידא דבני חמור אבוהי דשכם במאה
 חורפן: כ ואקים תמן מדבחא ופלח עלוהי קדם אל אלהא
 דישראל: « ונפקת דינה בת לאה די ילדת ליעקב למתוי
 בכנת ארעא: כ וחוא ירהו שלכם בר חמור חינואר רבא
 דארעא ודבר יתה וישכיב יתה ויענה: ג ואתרעצת נפשיה
 בדינה בת יעקב ורחים ית עולמתא ומליל על לבא
 דעולמתא: ד ואמר שלכם לחמור אבוהי למימר סב לי ית
 עולמתא קדא לאנתו: ה ויעקב שמע ארי סאיב ית דינה ברתיה
 ובגוהי הוו עם גיתוהי בחקלא ושתיק יעקב עד מיתוהו: ו ונפק
 חמור אבוהי דשכם לוח יעקב למללא עמיה: ז ובני יעקב
 עאלו מן חקלא בר שמעו ואתנסו גובריא ותיקף להוין לחרא
 ארי קדנא עבד בישראל למשכב עם בת יעקב וכן לא
 כשר לאתעברא: ח ומליל חמור עמהו למימר שלכם ברי
 אתרעצת נפשיה בכרתוכוון הבו כען יתה ריה לאנתו:

ואתחתנו

רש"י

מפרן ארם. כהדס האומר לחבירו ילא פלוני מבין שיני חריות ובה שלם. אף כאן
 ויבא שלם מפרן ארם מלבן ומעשו שמדווגו לו בדרך: יט קשיטה. מעס. א"ר
 עקיבא כשהלכתי לכרכי היס היו קורין למעס קשיטה: כ ויקרא לו אל אלהי
 ישראל. לא שהמוצא קרוי אלהי ישראל אלא על שם שהיה הקב"ה עמו והגילו קרא
 שם המוצא על שם הכס להיות שבו של מוקם נוכר בקריאת השם כלומר מי שהוא
 אל שהוא הקב"ה לאלהים לי שמי ישראל. וכן מצינו במשה ויקרא שמו ה' נסי לא
 שהמוצא קרוי ה' אלא על שם הכס קרא שם המוצא להזכיר שבו של הקב"ה ה'
 נסי. ורבותינו דרשו שהקדוש ברוך הוא קראו (ג) ליעקב אל. ודברי תורה כפטיש
 ישוץ סלע מתחלקים לכמה טעמים. ואני לישב פשוטו של מקרא באתי: א בת
 לאה. ולא בת יעקב אלא על שם יציאתה נקראת בת לאה שאף היא יוצאת היתה
 שנאמר ותצא לאה לקראתו: ב וישכב אותה. כדרכה: ויענה. שלא כדרכה: ג על
 לב הנערה. דברים המתישבים על הלב. ראי אביך בחלקת שדה קטנה כמה ממון
 בזבז אני השייך ותקנה העיר וכל שדותיה: ז וכן לא יעשה. לעבול את הבתולות
 שפתי חכמים

שפתי חכמים

מדכתיב שלם סתם משמע בכל שלימותו ומה כתיב בענין זה למעלה שהיה לו מקום ולמטה ויקן
 את חלקת הסדה משמע שהיה לו ממון ושלא בקורתו מדכתיב בקרא כנאו מפרן ארם ל' אלל לומר
 לך שאשילי בא מפרן ארם סכולס עמי הארץ אפי' לא סכח תלמודו: (ג) כאלו אמר ויקרא אלהי
 ישראל

(כב)

והתחתנו אתנו בנתיכם תתנו לנו ואת בנתינו תקחו לכם : ואתנו תשבו והארץ תהיה לפניכם שבו וסחרוה והאחוזה בה : ויאמר שכם אל אחיה ואלי אחיה אמצא חן בעיניכם ואשר תאמרו אלי אתן : יב הרבו עלי מאד מהר ומתן ואתנה כאשר תאמרו אלי ותנולו את הנער לאשה : יג ויענו בני יעקב את שכם ואת חמור אביו במרמה וידברו אשר טמא את דינה אחתם : יד ויאמרו אליהם לא נוכל לעשות הדבר הזה לתת את אחתנו לאיש אשר לו ערלה כי חרפה היא לנו : טו אך בזאת נאות לכם אם תהיו כמנו להמל לכם כל יוכר : טז ונתנו את בנתינו לכם ואת בנתיכם נקח לנו וישבנו אתכם והיינו לעם אחד : יז ואם לא תשמעו אלינו להמול ולקחנו את בתנו והלכנו : יח וישבו דבריהם בעיני חמור ובעיני שכם בן חמור : יט ולא אחר הנער לעשות הדבר כי חפץ בבת יעקב והוא נכבד מכל בית אביו : כ ויבא חמור ושכם בנו אל שער עירם וידברו אל אנשי עירם לאמר : כא האנשים האלה שרמים הם אתנו וישבו בארץ ויסחרו אתה והארץ הנה רחבת ידים לפניכם אתיבנתם נקח לנו לנשים ואת בנותינו

הנערה ק

בעל הטורים הרבו ב' במסרה הבא . ואורך הנלול הרבו לפסוע אפ"י שהרבה נמחר כמה שהרבו הנלול דהיינו בע"ז הרבו גם אלו לפסוע שהקבו עמם שלא לעמוד ע"ז :

רש"י

שהאומות נדרו עלמן מן העריות (ס) על ידי המבול : ח השקה . חפסה : יב מחר . כתובה : יג במרמה . כחמה : אשר טמא . הכתוב אומר שלא היתה רמיה שהרי טמא את דינה אחותם : יד הרפה היא . שפץ פסול הוא אללנו הבא לחרף חברו הוא אומר לו ערל אתה או בן ערל . חרפה בכל מקום נדוף : טז נאות לכם . נתתה לכם

שפתי חכמים

ישראל ליעקב אל יב"ש והקב"ה אל בעליונים ויעקב אל נחמיונים ר"ל כיון שהסכימה טרויה בטבילו על הארץ אם בן הוא דומה כאלו הוא בעצמו אל : (ס) ובעבור יבא נדון במוקף קד קבלו עליוס אף שלא מן הדון כדפי' לעיל כשרסת חיו טרה וכן דייק הלשון היו נודרון וכו' עשו הנדר לא שהא

ט ואתחתנו בנא בנתיכון תתנו לנו וית בנתנא תסבון לבון : י ועמנא תתכון וארעא תהי קרמיכון תיכו ועיבדו בה סחרתא ואחסינו בה : יא ואמר שכם לאבוקה ולאחאה אשכח רחמין בעיניכון ודי תימרין לי אתן : יב אסנו עזי לתדא מותרין ומתנן ואתן כמא דתימרין לי וקבו לי ית עולמתא לאנתו : יג ואתיכו בני יעקב ית שכם וית חמור אבוקה בחוכמתא ומלילו די סאיב ית דינה אסתהון : יד ואמרו להון לא ניכיל למעבר פתנמא דרין למיתן ית אסתנא לנבר די ליה עורלא ארי חסודא הוא לנא : טו ברם ברם נשפס לבון אם תהון בנתנא למגור לבון כל דבורא : טז ונתן ית בנתנא לבון וית בנתיכון נסב לנא וניתב עמכון ונהי לעמא חד : יז ואם לא תקבלון מננא למגור ונברר ית ברתנא וניזיל : יח ושפרו פתנמיהון בעיני חמור ובעיני שכם בר חמור : יט ולא איחר עולימא למעבר פתנמא ארי אתרעי בבת יעקב והוא יקיר מכל בית אבוקה : כ ואתא חמור ושכם בדיה לתבע קרתהון ומלילו עם אנשי קרתהון למימר : כא גובריא האלון שלמין אינון עמנא ויתכון בארעא ויעבדון בה סחרתא וארעא הא פתיות ירין קרמיהון ית בנתהון נסב לנא לנשין וית בנתנא

רש"י

(ע) לכם לשון ויהוה : להמול . להיות כמול (ב) אינו לשון לפעול אלה להפעל : טז ונתנו . נו"ן שניה מודגשת לפי שהיא משמשת במקום שתי נוני"ן ונתננו : ואת בנותיכם נקח לנו . אתה מולא בתנאי שאמר חמור ליעקב ובתשובת בני יעקב לחמור שתלו החשיבות בבני יעקב ליקח בנות שכם את שיבחרו להם ובנותיהם יתנו להם לפי דעתם דכתיב ונתנו את בנותינו לפי דעתנו ואת בנותיכם נקח לנו ככל אשר נחפון . וכשדברו חמור ושכם בנו אל יושבי עירם הפכו הדברים את בנותם נקח לנו לנשים ואת בנותינו נתן להם כדי לרעותם שיאותו להמול : כא שלמים . בשלום ובלב שלם : והארץ הנה רחבת ידים . כאדם שידו רחבה וותרנית כלומר אל תפסידו כלום

שפתי חכמים

ציווי מפי הסס ודו"ק : ואת הא פכוייה מוקרת לכני כח . י"ל כיון שגזל אותה וגם עליה היו כמו ערוס ותיב עליה הרינה רא"ס : (בא"ז) הקסה על זה הקורץ ואמר דהסכוייה לא באסרה לכני כח רק ע"ז נדר וסיוג ומה שנתחייב שכם מיתה היוכו משום גזל אלויגא דהרמ"ן או משום שאר מעשיו הרעס אלויגא דהרמ"ס וסא דהרב לא הזכיר א' מאלו הכ' טעמים לפי שהרב לא ביקש לתנא טעם לחיוב מיתתו אלא לפ' לשכח את בת יעקב וכן לא ועשה אכילו בכפוי' ויסקס לו קוסיית הרמ"ס וע"ז תורץ שהאומות נדרו וכו' וע"ס בארבות : (ע) ר"ל אל מפרשנו מלשון טו או כו ויריה דל"ב אך באת ויאותו לבו מנעיה ליה סטוא לשון כו : (ב) פי' מנכין כפעל ואינו לשון לפעול שפראו מול

בנתנו נתן להם : כב אך בזאת יאתו לנו האנשים לשבת
אתנו להיות לעם אחד בהמול לנו כל-זכר כאשר הם
נמלים : כג מקנהם וקנינם וכל-בהמתם הלא לנו הם אך
נאותה להם וישבו אתנו : כד וישמעו אל-חמור ואל-שכם
בנו כל-יצאי שער עירו ומלו כל-זכר כל-יצאי שער עירו :
כה ויהי ביום השלישי בהיותם באבים ויקחו שני-בני-יעקב
שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו ויבאו על-העיר בטח
ויהרגו כל-זכר : כו ואת-חמור ואת-שכם בנו הרגו לפי-
חרב ויקחו את-דינה מבית שכם ויצאו : כז בני יעקב באו
על-החללים ויבזו העיר אשר טמאו אחותם : כח את-צאנם
ואת-בקרם ואת-חמריהם ואת אשר-בעיר ואת אשר בשדה
לקחו : כט ואת-כל-חילם ואת-כל-טפם ואת-נשיהם שבו
ויבזו ואת כל-אשר בבית : לו ויאמר יעקב אל-שמעון ואל-
לוי עברתם אתי להבאישני בישב הארץ בכנעני ובפרזי
ואני מתי מספר ונאספו עלי והכונני ונשמדתי אני וביתי :
לא ויאמרו הכזונה יעשה את-אחותנו :

לה « ויאמר אלהים אלי-יעקב קום עלה בית-אל ושב-
שם ועשה-שם מזבח לאל הנראה אליך בברכה מפני עשו
כצ"ל ועכמ"ש מלרע ו אינה רבתי קדש

בעל הטורים טמאו ג' במסרה סכא' טמאו את מקדשי' טמאו את היכל קדשך כלם למדים
מוה טמאו מקדשי לעשות מעשה שסכ וכן טמאו את היכל קדשך כדמקוב נשים
בזיון ענו' טמאו אחוסם וסמך לים את סכס לומר לך שעשו מעשה כסמס :

רש"י

כלום-פרקמטיא הרבה בזה לכאן ואין לה קונים : כב בהמול . בהיות כמול :
כג אך נאותה להם . לדבר זה ועל ידי כן (צ) ישבו אתנו : כד שני בני יעקב .
בניו היו וזע"פ כן נהגו עמנו שמעון ולוי כשאר אנשים (ק) שאינם בניו של נטלו
עלה הימנו : אחי דינה . לפי שמסרו עמנו עליה (ר) נקראו אחים : בטה . סטיו
כואבים

שפתי חכמים

מול דא"כ הוה ראוי להיות סלמ"ד נקמ"ן ומ"ס במלא סוס ואס שרשו נמל לממול מעשה לוי :
(צ) ראונו לתך דבחרתא שמע שני יעקב היו מנאקים להם להניחם ליטב חסם וזה אוסבא הוה :

בנתנא נתן להון : כב ברם ברא יפססון לנא גובריא למיתב
עמנא למחוי לעמא חר במעור לנא כל דכורא כמא דאינון
גזירין : כג גיתיהון וקניניהון וכל בעיריהון תלא דילנא אינון ברם
נטפס להון ונתבון עמנא : כד ונקילו מן חמור ומן שכם בריה כל
נפקי תרע קרמיה ונדרו כל דכורא כל נפקי תרע קרמיה :
כה והוה ביומא תליתאה בד תקיפו עליהון כיביהון ונסיבו תרין
בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה גבר חרביה ועאלו על קרמא
דיתבא לרוחצין וקטרו כל דכורא : כו וית חמור וית שכם בריה
קטלו דפתגם דחרב ודברו ית דינה מבית שכם ונפקו : כז בני
יעקב עארו לחלצא קטיליא וכזו קרמא דסאיבו אחתהון : כח ית
ענהון וית תוריהון וית חמריהון וית די בקרמא וית די בחקלא
דברו : כט וית כל נכסיהון וית כל טפליהון וית נשיהון שבו
ובזו וית כל די בביתא : לו ויאמר יעקב לשמעון וללוי עברתון
יתי למיתן דכבו בינא ובין יתבי ארעא בבנענארה ובפרזארה
ואנא עם דמנין ויתכנשוני עלי וימחונני ואשתיצי אנא ואנש
ביתי : לא ויאמרו חכנפקת ברא ויתעביר ית אחתנא :
« ויאמר יי ליעקב קום סק לבית אר ותיב תמן ועביר תמן
מדכחא לארדה דארנהלרי עלך במיערקך מן קדם עשו

אחור

רש"י

כואבים . ומדרש אגדה בטוחים היו על כחו (ש) של זקן : בז על החללים . לפסט
החללים : בט חולם . ממונס וכן עשה לי את החיל הזה וישראל עושה חיל . ועזבו
לאחרים חילם : שבו . לשון שבייה לפיכך (ת) טעמו מלרע : ד עברתם . לשון מים
עכורים אין דעתי ללולה עכשו . ואגדה ללולה היתה החבית ועברתם אותה-מסורת
היתה ביד כנענים שיפלו ביד בני יעקב אלא שהיו אומרים עד אשר תפרה (א) ונחלת
את הארץ לפיכך היו (ב) שותקין : מתי מספר . אנשים מועטים : לא הביונה .
(ג) הסקר : את אחותנו . ית (ד) אחתנא : א קום עלה . לפי שאחרת בדרך נעשית
ובאה

שפתי חכמים

(ק) הכ"ב שמעון ולוי שני בני יעקב ל' אלא וכו' מהרש"ל : (ר) דאל"כ אחי דינה ל' אלא לומר
משכר האחיה עשו זה ולא מנח שהיו אכשו דמוס : (ש) ר' ל' יעקב א"כ על תפלתו של אברהם שהתפלל
עליהם כדמפורש בפרשת לך לך . מהרש"ל : (ת) ושרשו שנה אבל אם הוה טעמו מלעיל על משקל
קחו שבו הוה שרשו שוב והוה מלשון סינא : (א) פסוק הוה נפ' משפטיו ר"ל לאחר ספרה ורבה
ונחלת : (ב) אבל עכשו והיו סבורין דבזמן עמק ובזמן עליונו : (ג) דק"ל דלא נקראת וזכא אלא
מי שמפקרת עמתי לזכות לכל אדם וא"כ למה כתיב הכוזב יעשה הלאך ויכול הוה לעשותה וזכא כיון
שהוה אינא מפקרת עמתי לכך מפרש הסקר ר"ל טעשה כאלו הוה הסקר : (ד) דק"ל דילתא ה"ס
הכוזב

אחיה : ב ויאמר יעקב אל ביתו ואל כל אשר עמו הסרו את אלהי הנכר אשר בתככם והטהרו והחליפו שמלותיכם : ונקומה ונעלה בית אל ואעשה שם מזבח לאל הענה אתי ביום צרתי ויהי עמדי בדרך אשר הלכתי : ר ויהנו ארבעה את כל אלהי הנכר אשר בידם ואת הנזמים אשר באזניהם ויטמן אתם יעקב תחת האלה אשר עס שכם : ה ויסעו והיו חתת אלהים עליהם אשר סביבותיהם ולא רדפו אחרי בני יעקב : ויבא יעקב לזוה אשר בארץ כנען הוא בית אל הוא וכל העם אשר עמו : ז ויבן שם מזבח ויקרא למקום אל בית אל כי שם נגלו אליו האלהים בברחו מפני אחיו : ח ותמת דברה מיןקת רבקה ותקבר מתחת לבית אל תחת האלון ויקרא שמו אלון בכות :

פ

ט וירא אלהים אל יעקב עוד בבואו מפדן ארס ויברך אותו :

קדש קרש לחומרא

ויאמר

בעל הטורים והחליפו שמלותיכם ונקומה ונעלה בית אל רמו להא דאיתא בפרק דשפת רמי פוזמקי ומכלי : ונקומה ג' נמסרה סכא - שלחה הכער אחי ונקומה - ונקומה עליה למלחמה שאמר יסודה נזכות ונקומה ונעלה בית אל שלחה הכער ונקומה וכן באותו זכות ונקומה עליה למלחמה : ויסעו ב' נמס' חד ר"ס וחס"ס דין ואורך אלה מסעי בני ישראל ויסעו מלמד שהיו הדגלים נוסעים כעין מטות של יעקב לומר מה כאן חתת אלהים על הערים אף להלן היו כל האומות ויראוים מהם :

רש"י

(ה) ובאה לך זאת מפתך : ב הנכר - שיש בידכם משלל של שכם : והטהרו - מע"א : והחליפו שמלותיכם - שמה יש בידכם כסות של ע"א : ד האלה - מין הילן (ו) סרק : עם שכם - אלל שכם : ה החת - פחד : ז אל בית אל - הקב"ה בבית אל (ז) גילוי שכניתו בבית א - יש תיבה חסרה ב"ת השמשת בראשה כמו הנה הוא בית מוכר

כ

שפתי חכמים

הכוונה שחטר נ"ה והיו כאלו נקב הכבוזים ועשה את אחויכו ואת מי' עם ויה' של הפסוק הכמו שעושין עם הווכה ועשה עם אחויכו והיו פירוש וזכה ממש לכך מניח הפרגוס שמתרגס ית ש"מ שלא מי' עם ועל כן מי' הכוונה הפקר : (ח) דאל"כ למה הוצרך לזכותו קום עלה הלא כבר נדר יעקב על זה אלא ה"ק ליה מהר ועלה ואל תקאחר עוד וכו' אכל על אסורו בבית לכן לא נכנס לפי שלא חל הכדר עליו אלא משיבא לשוב כדקבצי ושבתי בשלום וכו' : (ו) ר"ל שאינו עושה פירות סרק מי ריק מן הפירות : (ז) יעקב לא רצה לעבד שיולוך אותם לים המלח כי רצה למחר לקיים נדרו

אחוד : ב ויאמר יעקב לאנש ביתו ולכל דעמיה אערו ות טענת עממיה די בניכוין וארכו ושנו כסותכוין : ג ונקום ונפק לבית אל ואעביר תמן מדבחה לאלהא דקביל צלותי ביימא דעקתי והות ממריה בסערי באורחא דאולית : ד ויהבו ליעקב ית כל טענת עממיה די ביהוהו וית קדשיא די באורגיהוין ושמר יתהוין יעקב תחות בוטמא דעס שכם : ה ונטלו והות דחלא מן קדם יי על עממיה די בקרוי סתרגיהוין ולא רדפו בתר בני יעקב : ו ואתא יעקב ללוו די בארעא דכנען היא בית אל הוא וכל עמא די עמיה : ז ויבנא תמן מדבחה וקרא לאתרא אל בית אל אר' תמן אתגליאו ליה מלאכוא דיי במיערקיה מן קדם אחרוי : ח ומיתת דבורה מנקמא דרבקה ואתקברת מדרע לבית אל בשיפולי משרא וקרא שמה מישר בכותא : ט ואתגלי יי ליעקב עוד במיתוהויה מפדן ארס ויברך ירמיה :

ואמר

רש"י

כן עמיאל כמו בבית - בית אביך כמו בבית אביך : נגלו אליו האלהים - במקומות הרבה יש שם אלהות ואדנות בלשון רבים כמו אדוני יוסף הם בעליו עמו ולא נאמר בעלו וכן אלהות שהוא לשון שופט ומרות נזכר בלשון רבים אכל אחד מכל שאר השמות לא תמצא בלשון רבים : ח ותמת דבורה - מה ענין דבורה בבית יעקב לא לפי שאמרה רבקה ליעקב ושלחתי ולקחתיו משם שלחה דבורה אלא לפדן חרס לזאת משם ומתה בדרך - מדבריו ר' משה הדרשן למדתיה : מתחת לבית אל - העיר יושבת בהר ונקברה בדגלי ההר : תחת האלון - בשיפולי משרא שהיא מישור מלמעלה בשפוע ההר והקבורה מלמטה ומישור של בית אל היו קורין לו (ה) אלון - והאדה כתבשר שם באכל שני שהוגד לו על אמו (ט) שמתה - ואלון בלשון יוני אחר - ולפיכך העלימו את יום מותה שלא יקללו הבריות (י) כרם שיבא ממנו עשו אף הכתוב לא פרסמה : ט עור - פעם שני במקום הזה אחד בלכתו ואחד בשובו : ויברך אותו - ברכת

שפתי חכמים

נדרו ע"כ נקחם בטומאה בעפר וכדי שלא ירגישו איהו אדם לאחר זמן שיש כאן חפירה לסיכך טומאה חת אלון סרק : (ז) כי אל אוכה מלה מקושרת כיון שהוא נקוד נביר' ויגס הטעם שתחת אל שהוא טפחא מורה שהוא מוכרח : (ח) ר"ל דאלון אין מי' מישור אלא אלון שמו של מישור כדכ' רש"י בפ' שלח איל פארן וע"ס : (ט) דכיון דקודם לכן לא מתה סהרי שלחה דבורה אכלו ש"מ שעדיין לא מתה וכשבא יעקב אל בית אביו לא נקביו אלא ויבא יעקב אל יחזק אביו ולא נקביו אל רבקה אמו סהרי על ידי שלחה לו דבורה בא אלא ש"מ שמתה וכיון שעכשיו נקבשר לו על האבילות שבי דכתיב אלון נכות ר"ל אבילות אחר א"כ ודאי הוגד לו על אמו שמתה : (י) ויחזק הוה כלוא נביתו כיון שלא וכול לראות ויעקב הוה כפדן ארס ולא הוה עדיין אכלה אלא עשו לכך העלימו את יום מותה כדי שלא יעסוק עשו נקבורתה כי על ידו זה יקללו את הכרם שיבא ממנה : יש מקשים למה

ויאמר לו אלהים שמך יעקב לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך ויקרא את שמו ישראל ויאמר לו אלהים אני אל שדי פרה ורבה נוי וקהל גוים יהיה ממך ומלכים מחלציה יצאו ששי יב ואת הארץ אשר נתתי לאברהם וליצחק לה אתננה ולזרעך אחריך אתן את הארץ יג ועל מעליו אלהים במקום אשר דבר אתו יד ויצב יעקב מצבה במקום אשר דבר אתו מצבת אבן ויסף עליה נסך ויצק עליה שמן טו ויקרא יעקב את שם המקום אשר דבר אתו שם אלהים בית אל טז ויסעו מבית אל ויהי עוד כברת הארץ כבוא אפרתה ותלד רחל ותקש בלדתה יז ויהי בהקשתה בלדתה ותאמר לה המילדת אתיראי כי נסוזה לך בן יח ויהי בצאת נפשה כי מתה ותיקרא שמו בן אוני ואביו קרא לו בנימין יט ותמת רחל ותקבר בדרך אפרתה הוא בית לחם כ ויצב יעקב מצבה על קברתה הוא מצבת קברת רחל עדה יום

הצ' רפה

ויסע

בעל הטורים ניו וקבל גוים יסו ממך ע"ס גית ורבעס ויהוא

רש"י

ברכת אבליס יוד לא יקרא שמך עוד יעקב לשון אדם הבא במארכ (ב) ועקבה אלא לשון שר ונגיד יא אני אל שדי שאתי כדאי לברך (ל) שהברכות שלי פרה ורבה על שם שעדיין לא נולד בנימין ואף על פי שכבר נתעברה ממנו נוי בנימין גוים מנשה ואפרים (מ) שעתידים לזאת מיוסף והם בנימין השבטים ומלכים שאלו ואוס בשת שהיו משבט (ג) בנימין שעדיין לא נולדו יג במקום אשר דבר אתו אינו יודע (ס) מה נולדנו טז כברת ארץ מנחס פירש לשון כביר

שפתי חכמים

למה יקללו אותם לאחר מותם יותר מבחיים וי"ל כי קודם מיתתם לא ראו אותם כי הים סם אצל חמיו בארץ שעיר שהיו יעקב שלח לשם המנחה אבל עכשיו שיבא לקברה ולא יהיה שם אלא הוא מ"ה יקללו אותם והשר"ל פירש דמ"ה העליונו מותקם כדו טיהו סבורים שהיו עורב חיה ואין רשאו לקבל אותם משום לא תקבל חרס וזה דוקא מחיים (ב) לשון ורבה לו וקם עליו (ל) דק"ל למה באמר אני ועוד למה באמר שם אל שדי ולא אחד משאר שמות (מ) כקב הרא"ס בריך לגרוס וקבל גוים מנשה ואפרים דררשו ניו חד וקבל חד כי הוסיף דלא קשוי אמאי דפי' נש' וחי שברבו שעתידים לזאת ממנו עוד קבל ועמיתו או בריך לגרוס הקם קבל עמיתו בלא וי"ה והכא גרסי' גוים מנשה

ויאמר ליה יי שמך יעקב לא יתקרי עוד שמך יעקב אלא ישראל יהי שמך וקרא ית שמיה ישראל יא ויאמר ליה יי אנא אל שדי פוש וסני עם וקנשת שבטין יהון מינד ומלכין דשלטון בעממא מינד ופקון יב וית ארעא די יתבית לאברהם וליצחק לך אתנינה ולבנך בתרך אתן ית ארעא יג ואסתלק מעלויי יקרא דני בארתא די מליל עמיה יד ואקיס יעקב קמתא בארתא די מליל עמיה קמתא דאבנא ונסף עליה נסכין ואריק עליה משחא טו וקרא יעקב ית שמא דארתא די מליל עמיה תמן יי בית אל טו ונטלו מבית אל והורה עוד ברוב ארעא למיעל לאפרת ויליבת רחל וקשיצת במילדה יז והנה בקשיורתה במילדה נאמרת לה חייאתא לא תדמלין ארי אף דיון ליד בר יח והנה במיפק נפשה ארי מיתת וקרת שמיה בר דניו ואבירי קרא ליה בנימין יט ומיתת רחל ואתקברת בארץ אפרת היא בית לחם כ ואקס יעקב קמתא על קבורתה היא קמת קבורתה דרחל עד יומא דיון ונטל

רש"י

כביר רבוי מהלך רב ואלנה בזמן שהארץ חלולה ומנוקבת ככברה שהגיר מזוי הסתיו עבר והשרב עדיין לא בא (ע) ואין זה פשוטו של מקרא שהרי כנעמן מזינו (ב) וילך מאתו כברת ארץ ואומר אני שהוא סם מדת קרקע כמו מהלך פרסה או יותר כמו שאתה אומר למד כרס חלקת שדה (ז) כך במהלך אדם נותן סם מדת כברת ארץ יז כי גם זה נוסף לך על יוסף ורבותינו דרשו עם כל שבט נולדה תאומה ועם בנימין נולדה תאומה יתירה ח"י בן אוני בן לערי בנימין נראה בעיני לפי שהוא לבדו נולד בארץ כנען שהיא כנען כשאלהם בא מארס נהרים כמו שנאמר כנען בארץ כנען הלוך וכסוע הנגבה בנימין בן ימין לשון כפון וימין אתה

שפתי חכמים

מנשה ואפרים ועדיין נב"ה מרשת וחי משמחה הגירסא (ב) פי' דכתיב מחלציה יצאו משמע שעדיין הם נתקן חלבו דאין זה אלא משבט בנימין שעדיין לא נולד (ס) (נח"י) אע"ג דכ"ר למדו מזה הספוק האבות הן הן המרכבה והרכ ס"ל להאי דרוש דהא הביאו סוף פ' לך מ"ה ס"ל דאלו הקינות נמקום אשר דבר אתו מיוקרת דהא גבי אברהם כתוב ויעל מעליו אלהים ולא מסוים במקום אשר דבר אתו (ע) שאע"פ שזמן יוסף היה לא היה לו לשאת אותה לאשרת אע"כ לא עשה כדמורס"י בפ' וחי ו אע"פ שפי' סם דעת הגר"ד היה משמע שבאמצע הקיץ היה א"כ וי"ל דלכך מנע להוליסם ליוקרת בא"י כיון שהיה החוס גדול וי"ל דמה שפי' סם עת הגר"ד היה שהארץ חלולה וכו' לא היה באמצע הקיץ אלא בתחלת הקיץ והארץ היתה חלולה ע"י ברזל של החרושה שהגיר היה מזוי (ב) ר"ל והתם מאו רבוקי הוא אם הוא ככברה והסתיו עבר והשרב עדיין לא בא למאי כקא מניס אלא ודאי מהלך מועט היה ומיד רדף אחריו נחוי (צ) ר"ל ש"ה כג 23

כשאלהם

כא ויסע ישראל ונט אהלה מהלאה למגדל-עדר : כב ויהי בשכן ישראל בארץ ההוא וירך ראובן וישכב את בלהה פילגש אביו וישמע ישראל פ

ויהיו בני-יעקב שנים עשר : כג בני לאה בכור יעקב ראובן ושמעון ולוי ויהודה ויששכר ובלחן : כד בני רחל יוסף ובנימין : כה ובני בלהה שפחת רחל דן ונפתלי : כו ובני זלפה שפחת לאה גד ואשר אלה בני יעקב אשר ילדו בפרדן ארם : כז ובא יעקב אר-יצחק אביו ממרא קרית הארבע הוא חברון אשר-גרשם אברהם ויצחק : כח ויהיו ימי יצחק מאת שנה ושמונים שנה : כט ויגוע יצחק וימת ויאסף אל-עמיו זקן ושבע ימים ויקברו אתו עשו ויעקב בניו :

פ

לן « ואלה תלדות עשו הוא אדום : כ עשו לקח את גשיו מבנות כנען את-עדה בת-אילון החתי ואת-אהליבמה

פסקא באמצע פסוק ועבמ"ש לענין הטעמים

בת

בעל הטורים ושבע ג' בתם' סכא - וימת אובן זקן ושבע ימים : אדם ילוד אשה קצר ימים ושבע רוגז ביוצא אויב סהיו דקיקים נאמר כן לשבח וברשעים לנכאי :

רש"י

אתה בראתם לפיכך הוא מלא : כב בשכן ישראל בארץ החויא - עד שלא בא לחברון (ק) אלא יצחק ארעוהו כל' אלה : וישכב - מתוך שבלבל משכבו מעלה עליו הכתוב כאלו שכבה ולמה בלבל וחלל יצועיו שכשמתה רחל נטל יעקב מטתו שהיתה נתונה תדיר באהל רחל ולא בשאר האהלים ונתנה באהל בלהה בא ראובן ותבע (ר) עלבון אמו אמר אם אחות אמי היתה כרה לאמי שפחת אחות אמי תהא כרה לאמי לכך בלבל : ויהיו בני יעקב שנים עשר - מתחיל מענין ראשון משנולד בכימת נשלמה המטת ומענתה הרויים למנות ומנחן - ורבותנו דרשו ללמדנו בא שכלן שוין וכוון דקיקים שלא חטא ראובן : כג בכור יעקב - אפי' בשעת הקלקלה קראו בכור : בכור יעקב - בכור לכחלה בכור לעבודה (ש) בכור למנין (ת) ולא נתנה בכורה ליוסף אלא לענין השנטים

שפתי חכמים

כשארם מוכר לחבירו כרם אומר לו אני מוכר לך כמד כרם ומשמוכר לו הסדה אומר לו חלקת הסדה כלומר סהא מדה יהודיע להם : (ק) ר"ל לפי שאומר בואתו מלכא אכל ויצחק אביו לכך אירע לו כל זאת : (ר) לפי שהיתה שפחת רחל - מהרש"ל - וא"ת מ"ט דיעקב ולמה לא נתן באהל לאה ר"ל לפי שיעקב היה סבור שלאה אינה קרבה ליוסף שאל נתן מטתו בחיי רחל באהל ג"כ עכ"ל

כא ונטל ישראל ופרסיה למשכניה מהלאה למגדל-עדר : כב והיה כד שרא ישראל בארעא החויא ואול ראובן וישכב עם בלהה לחונתא דאבוהי ושמע ישראל והיו בני יעקב תרי עשר : כג בני לאה בוקריה דיעקב ראובן ושמעון ולוי ויהודה ויששכר ובלחן : כד בני רחל יוסף ובנימין : כה ובני בלהה אמתא דרחל דן ונפתלי : כו ובני זלפה אמתא דלאה גד ואשר אליו בני יעקב דאתילידו ליה בפרדן ארם : כז ובאתא יעקב לות יצחק אבוהי לממרא קרית ארבע היא חברון די בדר תמן אברהם ויצחק : כח והיו יומי יצחק מאת ותמנין שנין : כט ובאתנניד יצחק ומית ובאתנניש לעמיה סיב ושבע יומין וקברו ותייה עשו ויעקב בנוהי : « ואלין תולדת עשו הוא אדום : כ עשו נסיב וית גשוהי מבנות כנען ית עדה בת אילון חמאה וית אהליבמה

בת

רש"י

השנטים שנעשה לשני שבטים : כז ממרא - שם (א) המישור : קרית הארבע - שם העיר ממרא (ב) קרית הארבע אל מישור של קרית ארבע-ואם תאמר היה לו לכתוב ממרא הקרית ארבע כן דרך המקרא בכל דבר ששמו כפול כגון זה וכגון בית לחם אזי עור בית אל אם הוירך להטיל בו ה"א ונתנה בראש התיבה השנייה בית הלחמי בעפרת אבי העזרי בנה חיל בית האלי : כט ויגוע יצחק - אין מוקדם ומאוחר בתורה מזכרתו של יוסף קדמה למיתתו של יצחק שנים עשר שנה שהרי כשנולד יעקב היה יצחק בן ששים שנה ויצחק מת בשנת מאה ועשרים ליעקב שנאמר ויצחק בן ס' שנה אם תוליד ששים ממאה ושמונים שנה נשאר מאה ועשרים ויוסף נמכר בן שבע עשרה שנה ואותה שנה שנת מאה ושמונה ליעקב כיוד בן ס' נתרך ארבע עשרה שנה נטמן בבית עבר הרי שבעים ושבע וארבע עשרה עבד באשה בסוף ארבע עשרה נולד יוסף שאל ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו' הרי תשעים ואחת וי"ז עד שלא נמכר יוסף הרי מאה ושמונה : ב ערה בת אילון - היא בשמת בת אילון וקראת בשמת על שם שהיתה מקטרת בשמים לע"א : אהליבמה - היא יהודית

שפתי חכמים

עכשיו אינה קרבה ליוסף אכל ראובן שהיה רגיל אכל אמו ויודע שקח מ"ה הלך ובלבל - עכ"ל : (ש) ר"ל כשעשה ס"ג עבודה היה מלובש בחשן ובגפוד והיו שמות השבטים בחשן ועל כתפות האסוד ראובן היה הראשון : (ת) כשנמנו שמות השבטים הוא כונה חלה - מאמאי : (א) והא דקייב לעול כפרסק לך וישב באלוני ממרא אשר בחברון ויפרש"י שם אדם ו"ל דהקס כתיב באלוני ממרא ואלון סם המישור - וא"ל דשמה שני שמות יש לו אלון וממרא וקראן בשני שמותיו דהיינו אלון וממרא א"כ ה"ל באלוני ממרא להורות ששני שמות יש למישור אלא ע"כ מרלל כתיב הכי ס"מ סם האוס הוא - והר"ם פי' לא סם האדם מדכתיב אחריו קרית הארבע : (ב) פי' שמה של עיר היא קרית הארבע ולא קרית של ארבע שהוא סם אדם מדכתיב ומת שרה בקרית ארבע ע"מ שקרית ארבע הוא סם המקום - וה"ל שנמלת הארבע דקייב הכא היא במקום של כלומר איל מישור

בת ענה בת צבעון החוי : ג ואת בשמת בת ישמעאל אחות נביות : ד ותלד עדה לעשו את אליפו ובשמת ירדה את רעואל : ה ואהליבמה ירדה את יעיש ואת יעלם ואת קרח אלה בני עשו אשר ילדו לו בארץ כנען : ו ויקח עשו את נשיו ואת בניו ואת בנותיו ואת כל נפשות ביתו ואת מקנהו ואת כר בהמתו ואת כל קנינו אשר רכש בארץ כנען וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו : ז ביהיה רכושם רב משבת יחדו ולא יכלה ארץ מגוריהם לשאת אתם מפני מקניהם : ח וישב עשו בהר שעיר עשו הוא ארום : ט ואלה תולדות עשו אבי ארום בהר שעיר : י שביעי אלה שמות בני עשו אליפו בן עדה אשת עשו רעואל בן בשמת אשת עשו : יא ויהיו בני אליפו תימן אומר צפו וגעתם וקניו : יב ותמנעו היתה פילגש לאליפו בן עשו ותלד לאליפו את עמלק אלה בני עדה אשת עשו : יג ואלה בני רעואל

יעשק

בעל הטורים ותלד עדה בכני ועקב כסמיחס אומר בני למה בני רחל וכן ככלם לפי שהם בניו של עולם ולכן נקראו בכים אבל בני עשו לא נאמר בהם בני אלה ותלד כמו ולד נהאם : ולא וכלם : ב' נחם הכא . ואידך ולא וכלם עוד הכפוי . לפי שיעקב שרקם עליו שכינה ומזרים עבדו ע' ו' ולא היה יכול לשתול :

רש"י

יהודית והוא כינה שמה יהודית לומר שהיא כופרת בע"א כדי להטעות (ג) את אביו : בת ענה בת צבעון . אם בת ענה לא בת צבעון ענה בנו של צבעון שנאמר ואלה בני צבעון ואיה וענה מלמד שבא צבעון על כלתו אשת ענה ויאלת אהליבמה מבין שניהם והודיע הכתוב שכלן בני ממורות היו : ג בשמת בת ישמעאל . ולהלן קורא לה מחלת מאלתי בהגדה מדרש ספר שמואל שלשה מוחלין להן עונותיהן גר שנתגייר והעולה לגדולה והנשוא אשה ולמד הטעם מכאן לכך נקראת מחלת שנחמלו

שפתי חכמים

מוסור של קרית ארבע וכמו שפירש רש"י בעצמו אחר זה וק"ל : (ג) וקסה ולבשמת למה לא כונה לה עם טוב כדי לרמאות את אביו והיה לו לעיל בפרשת תולדות להזכיר אותו עם כינוי אם היה לו וי"ל ששם קרא לה עם אחר שאינה של עבודת אלילים אלא הכתוב קראה כך בשם עבודת אלילים לפי שכתוב לעיל אח"כ וקסתיך עיניו מראות ופירש"י בעשן של אלו ואם היה משכב שמה היה קסה היכן מניחו שהיו מקטרות לכך קראה לעיל בשם זה כדי להראות את זה שלכך נקראת בשמת ע"ש וכו' ופירש"י . ואלה שפתי חכמים ואלהיבמה היא בת ענה אשת החוי וי"ל הוא

ענה

קלה

בת ענה בת צבעון חויה : ג וית בשמת בת ישמעאל אחותיה הנביות : ד וילדת עדה לעשו את אליפו ובשמת ירדה את רעואל : ה ואהליבמה ירדה את יעיש ואת יעלם וית קרח אליו בני עשו דאחילדו ליה בארעא דכנען : ו ודבר עשו ית נשוי וית בנותיו וית בנותיה וית כל נפשת ביתיה וית ביתיהו וית כל בעיריה וית כל קניניה די קנא בארעא דכנען ואזל לארעא איתרי מן קדם יעקב אחיו : ז ארי היה קנינהו סני מלמתי בחרא וזא יבילת ארע תולכותיהו לסוכרא יתהו מן קדם יתיהו : ח ויתבי עשו בטורא דשעיר עשו הוא ארום : ט ואלין תולדת עשו אבוהו דאדומאי בטורא דשעיר : י אלין שמת בני עשו אליפו בר עדה אשת עשו רעואל בר בשמת אשת עשו : יא ותיו בני אליפו תימן אומר צפו וגעתם וקניו : יב ותמנעו הוית לחינתא לאליפו בר עשו וילידת לאליפו ית עמלק אליו בני עדה אשת עשו : יג ואלין בני רעואל

נחת

רש"י

שנחמלו עונותיהם : אחות נביות . על שם שהיא הטיאה לו משמת ישמעאל נקראת על שמו : ד ואהליבמה ירדה וגו' . קרח זה ממור היה וכן אליפו היה (ה) שבא על אשת אביו אל אהליבמה אשת עשו שהיה מנוי עם אלופי אלופי בסוף הענין : ז וילך אל ארץ . לנור (ה) באשר ימנע : ז ולא יכלה ארץ מגוריהם . להספיק מרעה לבהמות שלהם . ומדרש הגדה מפני יעקב אחיו מפני שטר חוב של גזר' כי גר יהיה זרעך המוטל על זרעו של יצחק אמר אך לי מכאן אין לי חלק במתנה שנתנה לו הארץ הזאת ולא בפרעון השטר ומפני (ז) הכוונה שמכר בכורתו : ט ואלה . התולדות שהולידו בניו משהלך לשעיר : יב ותמנעו היתה פילגש להודיע גדולתו של אברהם כמה היו תאבוס לידבק בזרעו ומתנעו זו בת אלופים היתה שנא' ואחות לוטן תמנע ולוטן מאלופי יושבי שעיר היה מן החורים שישבו בה לפנים . אמרה איני זוכה להשאך כך (ז) הלואי ואהיה פילגש

שפתי חכמים

ענה הוא נבארי דב' שמות היו לו והא דמיימי אוקו פעם למשפחות החוי ופעם למשפחות החתי א' דאביו היה ממשפחות החתי ואמו היתה ממשפחות החוי לכך מיתסו פעם א' למשפחות החתי ופעם לחוי . וא"ת מנ"ל לרש"י דיהודית היא אהליבמה דלמא יהודית מתה ואהליבמה אשה אחרת היתה קוראן הלא ס' מודכתיב את נשיו ולא כתיב נשים ש"מ הן הן נשים האמורות למעלה : (ד) כתב ה"ר א"ת מנ"ל דלמא קרוי קרח היו וי"ל כיון דלא חשיב אותו בכינוי אלא בכינוי של אהליבמה ואחר כך חשיב אותו באלופים של אליפז שמענין מניס ממור היה : (ה) דאם לו כן למה אביו מפרש לאיזו ארץ הלך : (ו) כלומר יעוד טעם אחר : (ז) (מ"ט) דאל"כ ל"ל ותמנע היתה פילגש וגו' ה"ל גס עמלק מנכי אלופים למה נסתם מזכיר שם אמו טפי מנכי אלופים האחרים גם מאי כ"מ שהיתה פילגש או אשתו ל"ל להודיע וכו' עד הלואי ואהיה פילגש וכו' לכן פירש"י בסמוך

(ג)

דמ"ט

נחת זרחה שמה ומוזה אלה היו בני בשמת אשת עשו :
 י ואלה היו בני אהליבמה בת-ענה בת-צבעון אשת עשו
 ותלד לעשו את-יעיש ואת-יעלם ואת-קרחה : טו אלה אלופי
 בני-עשו בני אליפו בכור עשו אלוף תימן אלוף אומר אלוף
 צפו אלוף קנז : טז אלוף קרח אלוף געתם אלוף עמלק
 אלה אלופי אליפו בארץ אדום אלה בני עדה : יז ואלה
 בני רעואל בן-עשו אלוף נחת אלוף זרח אלוף שמה אלוף
 מוזה אלה אלופי רעואל בארץ אדום אלה בני בשמת אשת
 עשו : יח ואלה בני אהליבמה אשת עשו אלוף יעיש אלוף
 יעלם אלוף קרח אלה אלופי אהליבמה בת-ענה אשת
 עשו : יט אלה בני-עשו ואלה האלופיהם הוא
 אדום : כ אלה בני-שעיר החרי ישבי הארץ
 לוטן ושובל וצבעון וענה : כא ורשון ואצר ודישן אלה
 אלופי החרי בני שעיר בארץ אדום : כב ויהיו בני-לוטן חרי
 והימם ואחות לוטן תמנע : כג ואלה בני שובל עלון
 ומנחת ועיבל שפו ואונם : כד ואלה בני-ענה ואיה וענה
 הוא ענה אשר מצא את-הימם במדבר ברעתו את-

החמורים

יעוש ק' בעל הטורים ושני (מלא) הארץ (ע"ה) גי' היו מיוחסים הארץ :

רש"י

פילגש - וכדברי הימים מונה אותה בכניו של אליפו (ח) מלמד שבה על אשתו של שעיר
 וילכת תמנע מביניהם וכשגדלה כעשית פלגשו וזה ואחות לוטן תמנע ולא מנחה עם
 בני שעיר שהיתה אחותו מן האם ולא מן האב : טז אלה אלופי בני עשו - ראשי
 משפחות

שפתי חכמים

דמ"ה הוזקק לכתוב משפחות החורי וק"ל : (ח) כתב הרא"ם ור"מ מ"ל דיש עם ממונת דילמא
 לאחר שנת שעיר החורי נשא אליפו אשת שעיר והוליד ממנה תמנע - ומתהר"ל קורח דמ"ה הוא שייך
 לומר שהיתה בתו פלגשו כפרהסוף בשלמה נשא אליפו אל אשת שעיר באיסור לא היו יודעין
 היולם שקמנע היתה בתו של אליפו - וכל דמ"ה היתה בתו של אליפו למה כתב הקרא ואחות לוטן
 תמנע התוכח אי לאו בתו של אליפו היתה לא מנח ממונת נשא אליפו על אשת שעיר בעוד שהיה חי
 והיו העולם סבורין שהיתה בתו של שעיר ואחות לוטן מן האב מן האם - נא לאשתמטין גדולתו של
 אברהם אבל אי היה תמנע בתו של אליפו בהיות ור"מ נראה אליפו פילגש כי בן כח מותר בבתו
 למכ"מ

נחת זרחה שמה ומוזה אלה היו בני בשמת אמת עשו : יד ואלין
 היו בני אהליבמה בת-ענה בת צבעון אמת עשו וילדת לעשו ית
 יעיש וית יעלם וית קרח : טו אלין בכרבי בני עשו בני אליפו
 בוכרא רעשו רבא תימן רבא אומר רבא צפו רבא קנז : טז רבא
 קרח רבא געתם רבא עמלק אלין בכרבי אליפו בארעא דאדום
 אלין בני עדה : יז ואלין בני רעואל בר עשו רבא נחת
 רבא זרח רבא שמה רבא מוזה אלין בכרבי רעואל בארעא
 דאדום אלין בני בשמת אמת עשו : יח ואלין בני אהליבמה
 אמת עשו רבא יעיש רבא יעלם רבא קרח אלין בכרבי
 אהליבמה בת-ענה אמת עשו : יט אלין בני עשו ואלין בכרביהון
 הוא אדום : כ אלין בני שעיר חוראי יתבי ארעא לוטן ושובל
 וצבעון וענה : כא ורשון ואצר ודישן אלין בכרבי חוראי בני שעיר
 בארעא דאדום : כב והיו בני לוטן חורי והימם ואחותיה דלוטן תמנע
 כג ואלין בני שובל עלון ומנחת ועיבל שפו ואונם : כד ואלין בני
 צבעון ואית-וענה הוא ענה דאשבת ית גבריא במדברא בר תוה רעי

ית

רש"י

(ט) משפחות : ב ושבי הארץ - שהיו יושבי קודם שבה עשו לשם - ורכותינו דרשו
 שהיו בקראין בשיבה של ארץ מלא קנה זה לזתים מלא קנה זה לגפנים שהיו טובעין
 העפר ויודעין אי זו נטיעה ראויים לו : כד ואיה וענה - וי"ו יתירה והוא כמו איה
 וענה והרבה יש במקרא תת וקדש ולבא מרמס-נדרס ורכב וסוס : הוא ענה - האמור
 למעלה שהוא אחיו של צבעון וכאן הוא קורא אותו בנו מלמד שבה צבעון על (א) אמו
 והוליד את ענה : את הימים - פרדים הרביע חמור על סוס נקבה וילדה פרד - הוא
 היה ממוז והביא פסולין לעולם ולמה נקרא שם ימים שאימתן מוטלת על הכריות
 דאמר

שפתי חכמים

למכ"מ נא הכתוב להודיע שהוא אחות לוטן אי להודיע גדולתו של אברהם וכו' והוא היה הוקם מורשו
 של אברהם בעיניו כל שהיה בהיות נשא אליפו אשת שעיר והוליד ממנה תמנע ודו"ק ל"ל והרא"ם
 קי' משום דכל המשפחות הללו לא נכתבו כאן אלא להודיע קלוסם ופסולתם משום הכי כל יוכח
 דאיכא למיתלא בהו לקולא תלוינן : (ט) כלומר היו נשיאים וראשים כל אחד מהם על משפחה
 אחת לא שמהם כולדו המשפחות : (י) ור"מ מ"ל דצבעון נא על אמו דהיא אשתו של שעיר דלמא
 שעיר אביו של צבעון נא על אשתו של צבעון והוליד את ענה והעולם היו סבורין דכנו של צבעון
 היה אבל נחמת בנו של שעיר היה אחיו של צבעון וי"ל דסברא הוא דתלוינן קלקלם במקולקל
 ולעיל נמי מוכיז דצבעון היה המקולקל דנא על בלתו אשתו של ענה ואין סברא לומר דשני
 מקולקלין היו ור"מ לעיל גופיה מ"ל דצבעון היה המקולקל ונא על בלתו דלמא ענה היה
 המקולקל ונא על אמו אשתו של צבעון וי"ל א"כ הו"ו נמי שני מקולקלין ענה ושעיר וכיון סיכולין
 לתלות הכל בצבעון תלוינן הרא"ם - והקט"ה מהר"ל לעה נעשה ב' נשים ומקולקלין אשת ענה בלתי
 של

החמרים לצבעון אביו: כה ואלה בני-ענה דישן ואהליבמה
בת-ענה: כו ואלה בני דישן חמדן ואשבן ויתרו וכרן: כז אלה
בני-אצר בלהן וועון ועקן: כח אלה בני-דישן עין וארון:
כט אלה אלופי החרי אלוף לוטן אלוף שובל אלוף צבעון
אלוף ענה: ל אלוף דישן אלוף אצר אלוף דישן אלה
אלופי החרי לאלפיהם בארץ שעיר: פ

לא ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך-מלך
לבני ישראל: לב ומלך באדום בלע בן-בעור ושם עירו
דנהבה: לג ומת בלע ומלך תחתיו יובב בן-זרח מבצרה:
לד ומת יובב ומלך תחתיו חשם מארץ התימני: לה ומת
חשם ומלך תחתיו הדר בן-דרד המכה את-מדון בשדה
מואב ושם עירו עוית: לו ומת הדר ומלך תחתיו שמלה
ממשרקת: לי ומת שמלה ומלך תחתיו שאול מרחבות
הנהר: לח ומת שאול ומלך תחתיו בעל חנן בן-עכבור:
לט ומת בעל חנן בן-עכבור ומלך תחתיו הדר ושם עירו
פעו ושם אשתו מהיטבאל בת-מטרד בת מי זהב: (X)
מפטיר מ ואלה שמות אלופי עשו למשפחתם למקמתם
בשמתם

בעל הטורים ואלה המלכים בסבול שאמר ועקב לעשו ח' פעמים אדוני מלכו ח' מלכים קודם
ישראל וכנגדם מלכו ח' מלכים עד יהורם ובימינו פשע אדום: בעל חנן
בכל אלו המלכים מזכיר שמות מקומותיהם חוץ מזה לפי שלא היה לו מקום ידוע שהיו לו אזורים
רבים ויהיה מתחבא היום כאן ולמחר כאן ולא היה במקום ידוע: ושם אשקו מזכיר שמה מלמד שמלך
פל ידע שהיה בן גדולים ועשירים:

רש"י

דאמר רבי חנינא מויתי לא שאלני אדם (ב) על מכת פרדה לבנה וחיה. ולא הוסיף
לכתוב לנו משפחות החורי אלא מפני תמנע ולהודיע גדולת אברהם כמו שפירשתי
למעלה: לא ואלה המלכים וגו'. שמנה היו. וכנגדם העמוד יעקב ובטל מלכות
עשו

שפתי חכמים

של צבעון ואשת שער אמו של צבעון ו'ל' שהנשים אינן נקראות מקולקלן שהן אינן עושין מעשה
ככל אכל האיש שעושה מעשה נקרא מקולקל. ח"כ הנשים יכולים לומר אכוסים היינו אבל האיש
אינו יכול לפטור עצמו בטענה זו לפי שאין קשוי אלא לדעת: (ב) ר"ל דרבי חנינא היה רופא
ואמר

נת תמריא לצבעון אבוחי: כה ואלו בני ענה דישן ואהליבמה
בת ענה: כו וארין בני דישן חמדן ואשבן ויתרו וכרן: כז אלון
בני אצר בלהן וועון ועקן: כח אלון בני דישן עין וארון: כט אלון
בברבי חוראי רבא לוטן רבא שובל רבא צבעון רבא ענה:
ל רבא דישן רבא אצר רבא דישן אלון בברבי חוראי לרברבניהון
בארעא דשעיר: לא ואלו מלכיא דמלכו בארעא דאדום קדם
דימלוד מלכא לבני ישראל: לב ומלך באדום בלע בר בעור
וישום קרתיה דנהבה: לג ומית בלע ומלך תחותיה יובב בר
זרח מבצרה: לד ומית יובב ומלך תחותיה חשם מארע דרומא:
לה ומית חשם ומלך תחותיה הדר בר בדר דקפל נת מדינאי
בחקלי מואב ושום קרתיה עוית: לו ומית הדר ומלך תחותיה
שמלה ממשרקת: לי ומית שמלה ומלך תחותיה שאול מרחובות
דעל פרת: לח ומית שאול ומלך תחותיה בעל חנן בר עכבור:
לט ומית בעל חנן בר עכבור ומלך תחותיה הדר ושום קרתיה
פעו ושום אתתיה מהיטבאל בת מטרד בת מצרף דהבא:
מ ואלו שמות רברבי עשו לרעיהון לאתרניהון
בשמהתהון

רש"י

עשו בימיהם (ל) ואלו הן שאול ואיס בשת דוד שלמה דחבעס אביה אסא יהושפט.
ובימי יורם (מ) בנו כתוב בימיו פשע אדום מתחת יד יהודה וימליכו עליהם מלך
ובימי שאול כתוב אין מלך באדום כנג מלך: לג יובב בן זרח מבצרה. בזרה מערי
מואב היא שחומר ועל קריות ועל בזרה וגו' ולפי שהעמידה מלך לאדום עתידה
ללקות (ג) עמהם שחומר כי זכר לה' בזרה: לה המכה את מדין בשדה מואב.
שכחו מדיון על מואב למלחמה והלך מלך אדום לעזור את מואב ומכאן אנו למדים
שהיו מדיון ומואב מריבים זה עם זה ובימי בלעס עשו שלום להתקשר על ישראל:
טל בת מי זהב. מהו זהב עשיר היה ואין זהב חשוב בעיניו לבלום: מ ואלה
שמות אלופי עשו. שנקראו על שם מדינותיהם (ס) לאחר שמת הדר ופסקה מהם
מלכות

שפתי חכמים

ואמר מימי לא שאלני אדם על רפואת מכת פרידה ונקתי לו רפואה: (ל) ר"ל כיון דכתיב ולאום
מלאים ואמן משמע דלא יסו בנדולה לכן כסהמליכו מלכו ישראל: בטל המלכות של עשו כל חותו
זמן שמלכו כדמפרש ואולי: (מ) דהוא היה אחרון ומוד בימיו התחיל מלכות של עשו וכן בימי שאול
סויה המלך ראשון מוד בטלה מלכות של עשו: (ג) (מ מענדל) דק"ל ל' ל' ליוחסו אחר אנו כיון
שיחסו ע"ש מקומו כמו שמהל ממשרקה וכו' ומרין שלא היה ידוע וזכר ע"ש מקומו ולא ייחסו
ע"ש מקומו אלא להודיע שעתידה ללקות וכו': (ס) (תמ ש) ר"ל ז' ש' הכתוב למקומוקם בסמוקם
פי' שנקראו שמות ע"ש מקומוקם וז' ש' ח' וכראשונים וכו' הם השמות תולדותם של תקשי הא
כבר

בשמתם אלוק תמנע אלוק ערוה אלוק יתת : מא אלוק
אהליבמה אלוק אלה אלוק פינן : מכ אלוק קנו אלוק תימן
אלוק מבצר : מג אלוק מגדיאל אלוק עירם אלה אלופי
אדום למשבתם בארץ אחזתם הוא עשו אבי אדום : פ פ
לז * וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען : כ אלה
הלדות יעקב יוסף בן שבוע עשרה שנה היה רעה את

אחיו

בעל הטורים אלוק מוכה כאן ח' מלכוס וי"א אלופים . וכנגדו באמרו בישראל י'א שופטים
מיושע עד שמואל וח' מלכוס עד יסורס וזהו ואלכס לנגדך : וישב יעקב
בארץ מגורי אביו (ע"ת) ג' וישב לקיום מצות כבוד אמו כבוד זכר עשו לכל הכבוד הזה :
מגורי אביו גימטראו זה כהרון :

רש"י

מלכות והראשונים הזכורים למעלה הם שמות תולדותם וכן מפורש בדברי הימים
וימת הדד ויהיו אלופי אדום אלוק תמנע וגו' : מג מדיאל . היא רומי :

פרשת וישב

א וישב יעקב . אחר שכתב לך יישובי עשו ותולדותיו בדרך קצרה (א) שלא
היו ספופים וחשובים לפרש היאך נתישבו וסדר מלחמותיהם איך
הורישו את החיי פירש לך יישובי יעקב ותולדותיו בדרך ארוכה כל גלגולי סבתם
לפי שהם חשובים לפני המקום להאריך בהם . וכן אתה מואל בעשרה דורות שמהלך
ועד נח פלוגי הוליד פלוגי וכשבא לנח האריך בו . וכן בעשרה דורות שמנח ועד
אברהם קצר בהם ומשהגיע אלל אברהם האריך בו . משל למרגלית שנפלה בין
החול אדם ממשנע בחול וכוכרו בכברה עד שמהל את המרגלית והשמאל הוא
משליך

שפתי חכמים

כבר מנה לעיל אלופי בני עשו דגם שם מנה אחרים . והא ראיה שאלו בקראים ע"ס מדינותיהם דהא
מגדיאל היא רומי כדאיתא במ"ר שנראה לו בחלום היום מלך מגדיאל אבל באחרים כגון אלוק קנו
וכו' אשכח שהן בקראים ע"ס תולדותיהם מאחר שזכורים למעלה בשמות או ג"כ וכן אלוק אהליבמה
אלוק תמנע וי"ל שמות תולדותם טפיו מאחר דמיינו לעיל שהם שמות אדם ואיך ג"כ אין הכרח שהם
שמות מדינה לכן מניא ראיה ממגדיאל שהוא שם מקום ולכן י"ל שכולם בקראים ע"ס מדינותיהם שאל
זה וגינה על זה :

פרשת וישב

(א) פירש רא"ס דקשה לרש"י דהיה לו לכתוב מקודם ואלה תולדות יעקב ואחר כך היה לו
לכתוב וישב יעקב כמו שמיינו לעיל בני עשו דקאיב מקודם תולדותיו ואח"ך
היכן נתישבו . ומתקן אחר שכתב וכו' כלומר שלא בא הכתוב למנות תולדותיו של יעקב אלא בא
לפרש ישובו וישבו תולדותיו הואך נתישבו סברי גם כפרשתו של עשו מפרש ישובו וישבו תולדותיו
סברי כתיב וישב עשו כפר שיער הרי ישובו ואח"כ מפרש תולדותיו כדכתיב ואלה תולדות עשו וגו'
ותולדות

בשמתם אלוין רבא תמנע רבא עלוה רבא יתת : מא רבא
אהליבמה רבא אלה רבא פינן : מכ רבא קנו רבא תימן רבא
מבצר : מג רבא מגדיאל רבא עירם אלון רבא רבא אדום
למזבתניהון בארע אחסנתהון הוא עשו אבירון דארומאי :
א ויתב יעקב בארע תותבות אבוהו בארעא רבנען : ב אלון
הולדת יעקב יוסף בר שבוע עשרי שנין היה רעי עם
אחיו

רש"י

משליך הטרות מידו ונטל המרגלית : ב אלה תולדות יעקב . ואלה של תולדות
(ב) יעקב אלה ישוביהם וגלגוליהם (ג) עד שאלו לכלל ישוב . סבה ראשונה יוסף
בן שבע עשרה וגו' ע"ז כתגלגלו וירדו למצרים זהו אחר ישוב פשוטו של מקרה
להיות דבר דבור על אפניו ומדרש אגדה דורש תלה הכתוב תולדות יעקב ביוסף
(ד) מפני כמה דברים אחת שכל עממו של יעקב לא עבד אלל לבן אלה כדמל
(ה) ושהיה זיו איוקיון (ו) של יוסף דומה לו וכל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף .
זה נשטס וזה נשטס זה אחיו נבקש להרגו וזה אחיו מבקשים להרגו . (ז) וכן הרבה
בבראשית

שפתי חכמים

ותולדות נסו ואח"כ מפרש ישובי בניו כדכתיב ואלה שמות אלופי עשו למשפחותם למקומותם וגו'
אלה אלופי אדום למשפחותם . וזהו שנקט אחר שכתב לך יישובי עשו ר"ל שגם כפרשתו מפרש ישובי
תולדותיו ואח"כ כאן גבי יעקב ג"כ מפרש ישובו וישבו תולדותיו ויישובו הא דכתיב וישב יעקב הרי ישובו
ואח"כ כתיב ואלה תולדות יעקב ר"ל ואלה ישובי של תולדות יעקב גם הם כמו תולדות עשו והתחיל
לפרש המקרים שקרו להם עד כואם הם ותחילת המקרים יוסף בן שבע עשרה שנה נמכר למצרים
ונשקענדו שם ויכאוו וכך וכך אירע להם עד כואם לארץ כושבת : (ב) זה הפי קאי אדלעיל וה"ס
ק"ל כיון שפירש לעיל דהפסוק בא לפרש ישובו של יעקב וישבו תולדותיו א"כ הואך מיינו שפירש
יישובי תולדותיו והא כתיב אלה תולדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה וגו' ועל זה פירש ואלה של
תולדות יעקב כלומר ואלה גלגולי וסיבת תולדותיו של יעקב דהיינו השבטים יוסף בן י"ז שנה
וגו' וע"י יוסף באו למצרים ואח"כ יצאו משם ובאו לארץ ישראל וע"ס שכתבו כיוצא בזה באלה
תולדות יעקב שהתחיל הכתוב באלה תולדות יעקב והתחיל במקרים שקרו לו קודם לידתם ולא
הוקדם זה לרש"י י"ל דעיקר קויות רש"י הכא דהתחיל ביישובי יעקב ואח"ך כתב אלה תולדות יעקב
וגו' היה לו להפוך : (ג) והרא"ס פירש משני שאין ישוב של תולדותיו נזכרים בתורה רק של ב'
שבטים וחצי לכך נקט רש"י ויגלגוליהם : (ד) ר"ל שלא בא לפרש אלה תולדות של יעקב ולא ישובי
תולדותיו . ומ"ס אלה תולדות יעקב יוסף לומר שכל תולדותיו נקראו על שם יוסף שהרי מפני חמתו
של רחל שובידי בן מרחל עבד שבע שבטים הראשונים ואח"כ רימה אותו ונתן לו את לאה והוליד
ממנה בניו ואח"כ נקמה לו רחל בלהה שפתה לאשה כיון שראתה שאין לה בניו והוליד גם מבלהה
בניו ואח"כ נקמה לו לאה גם זלפה שפתה לאשה וגם הוליד ממנה בניו ואח"כ ילדה רחל את יוסף
ומיד כשנולד יוסף אמר יעקב ללכן לחזור אל מקום אבותיו וא"כ נמצא שכל תולדותיו לא היו לא
בשנת יוסף הנולד מרחל : (ה) וא"ת והא בנימין כמי בא מרחל ולמה נקט יוסף וי"ל מ"מ עיקר
עבודתו לא היה אלא בשביל יוסף כמו שנאמר לעיל ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף ויאמר יעקב
שלחני וגו' כדפירשתי לעיל : (ו) והא דלא נקט רש"י קלסתר פנים כמו שנקט לעיל כפרשת ואלה
תולדות בני יעקב משום דרש"י דייק שהיה דומה לו מדכתיב וקוים כדפירש רש"י בסמוך לכך
נקט זיו איוקיון דקוים כדפירש רש"י איוקיון וק"ל : (ז) כאלו אמר התולדות שהכל מעידים
עליהם

אָחִיו בְּצֵאֵן וְהוּא זָעַר אֶת־בְּנֵי בְלָחָה וְאֶת־בְּנֵי זִלְפָּה נָשִׁי
אָבִיו וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־דְּבַרְתֶּם רַעָה אֶל־אֲבִיהֶם : ג וַיִּשְׂרָאֵל יָת
אֱהָב אֶת־יוֹסֵף מִכָּל־בְּנָיו כִּי־בָרְזָקָנִים הוּא לוֹ וַעֲשֵׂה לוֹ
כְּתַנְתַּת פָּסִים : (ד) וַיֵּרְאוּ אָחִיו כִּי־אֵתוֹ אֱהָב אֲבִיהֶם מִכָּל־

בעל הטורים דקתס גי' מות מלמד טלה ר' הורג טלטה : דקתס רעה גי' (ע) טסה אכלו
אכר מן החי :

רש"י

בבראשית רבה . ועוד נדרש בו וישב (ח) בקס יעקב לישב בשלוה קפץ עליו רגזו
של יוסף (ט) לדיקים מבקשים לישב בשלוה חמר הקדוש ברוך הוא לא דיין לדיקים
מה שמתוקן להם לעולם הבא אלא שמובקשים לישב בשלוה בעולם הזה : והוא נער .
טהיה עושה מעשה נערוות (י) מתקן בשערו ממשמש בעיניו כדי טיהיה נראה יפה :
את בני בלחה . כלמו ורגיל אכל בני בלחה (ב) לפי טהיו אחיו מבזין אותן והוא מקרבן :
את רבתם רעה . כל רעה טהיה רואה (ל) באחיו בני לאה (מ) היה מגיד לאביו טהיו
אוכלין אכר מן החי ומוולגין בבני השפחות לקרותן עבדים . וחטודים על הערוות
(נ) ובשלתן לקה וישחטו שעיר עוים בזמירותו ולא (ס) אכלוהו חי . ועל דכה

סספר

שפתי חכמים

עליוס טסס של יעקב הוא יוסף כמו שפירש רש"י לעול בני ואלה תולדות יצחק בן אברהם או
מאוס טסוא נלדו ארעו לו מה שאירע ליעקב ומפני זה ודעו הכל טסוא בני : (ח) דקסה לו למה
לא כתוב ויסי יעקב פארץ וגו' : (ט) (כח"י) אע"ג דנכל מקום שפירש הרב כן הוא מטוס סקניב
חסר כמו והוא יסב פתח האהל או ולוט יסב וכו' משא"כ כהא שאין מקום לדרוש ביקש י"ל דמדקתיב
אחר כך לא תולדות יוסף שאין לו קשר עם וישב יעקב או ה"ל לא תולדות יעקב ראובן וכו' ע"כ
לפרש טאלה תולדות יעקב יוסף גרמו טלא נקיימה טהטטה של וישב וכו' ומ"ס קפץ עליו רוגזו
פירש טהחלוקת וריב טלו כמו אל תרגזו טקרגזו אל תקננון : (י) דאל"כ והוא נער ל"ל :
(ב) (כח"י) דא"ל לפרש טסוא ענין אחד טהיה עושה מעשה נערוות אכל בני בלחה וכו' חן להס
לא היה עושה אלה וכו' : (ל) ורש"י דייק מדלא כתוב ויוצא יוסף דקתס כמו סקניב בני מרגלים
ויוציאו דבת פארץ אלא ודאי אמת היה לכך כתיב כאן ויבא יוסף את דקתס ר"ל שמוציא את הדברים
כהווייתן בפני אביו כאשר טעם וראה ולא היה אומר דבר מה טלא ראה אכל בני מרגלים כתיב
ויוציאו ר"ל טהיו מוציאו דברים שקרוס מלבן : (מ) אע"ס דנקרא טסס כתיב את אחיו וי"ל דכיון
שיוסף היה מקרב את בני השפחות ואס היו רשעים בעיניו איך מקרבן ועוד טסוא היה אויב טלסן
בודאי לא היה הדנה עליהן : (נ) וקסה דאיך יתכן לומר שכני יעקב יהיו חטודין על זאת ואי היו
חטודין למה נענש יוסף על זה . וי"ל דודאי לא היו חטודין ע"ז אלא שיוסף היה טועה בדבר לכך
נענש טהיה לו לעיין דבבר על מה שחשדן על אכר מן החי טהיה רואה אותן טאלכו מנמסה טטטטה
ועדיין מפרססה דמוקר לאללה דכיון טטטטה טחיטס מתורב או טהיה רואה אוכלין בן קפועה
טמותר טחיטס אמו ואפילו טסוא טור גדול אין צריך טחיטס מן הדיון אלא מפני מראות עין והוא
היה טבור טלבר מן החי הוא כיון דצריך טחיטס מטוס מראות עין ועל מה טלולו בבני השפחות
ה"ס מפני טהיו קוראין לבני בלחה וזלטה בני השפחות וזה אמת הוא טהיו בני השפחות טטרו גס
הכתוב קראס כן אכל הוא היה טבור מדקרו להו בני השפחות א"כ בנייה של שפחות טייבו עבדים
כטניוים והיה טועה בזה טלא היו עבדים כטניוים דהא בלחה וזלטה משותרים היו אלא טהיו

משחררים

אָחִיו בְּעֵנָא וְהוּא רַבִּי עִם בְּנֵי בְלָחָה וְעִם בְּנֵי זִלְפָּה נָשִׁי אָבוּתָו
וְאֵיתִי יוֹסֵף יָת דְּבָהוּן בִּישָׂא לְאָבוּהוּן : ג וַיִּשְׂרָאֵל רַחִים יָת
יוֹסֵף מִכָּל בְּנוֹהֵי אָרִי בְר חַכִּים הוּא לִיה וְעֵבֶר לִיה בִּיתוּנָה
דְּפִסִי : ד וַחֲזוּ אָחוּתִי אָרִי יָתִיה רַחִים אָבוּהוּן מִכָּל אָחוּרֵי
וּסְנֹ

רש"י

סספר עליוסס שקורין לאחיהס עבדים לעבד נמכר יוסף . ועל הערוות סספר עליוסס
ותשא אשת אדוניו וגו' : רבתם . כל לשון דכה פלריו"ך בלעז כל מה טהיה יכול לדכר
כהס רעה היה מספר : רבה . לשון דוכב שפתי ישנים : ג כן וקונים . טנולד לו לעת
זקנתו (ע) ואנקלוס תרגס בר חכים הוא ליה (פ) כל מה טלמוד מטס ועבר מסר לו .
ד"א טהיה זיו איקונין טלו דומה לו : פסים . לשון כלי מילת כמו כרסס ותכלת וכמו
כתונת

שפתי חכמים

משועבדים לרחל ולאה ומה טהיה חוסדן על הערוות הכו פירושו דק"ל אין מסתמין בלשה ר"ל
טאדס אחר אסור להטמס בלשה איה ויוסף היה רואה טהיו מסתמין בלשה איה או בעסקי טסא
ומתן לכך חוסדן על הערוות אכל טעמו היה נידו דהא דלמריכין אין מסתמין בלשה טייבו דוקא
דברים של חיבה כיון רחוקת פניו ודיו ורגליו והטפת הטטה אכל שאר דברים טאיין של חיבה או
לישא וליתן טמסה מותר : וז"ת מכל"ל לרש"י טהיה חוסדן על כל ג' דברים . וי"ל דרש"י טעמו
מתרן קושיא זו כיון טמנינו דנטלשתן לקס . ועוד י"ל דליסיין רעה רעה לב"ט-טקניב הלא דקתס
רעה ונתיב לקמן היה רעה אכלתכו מה טלסן אכר מן החי דחיה דורסת ואוכלת כטסוא חי אף כאן
אמ"ה . ועבדים ולסיין מדקתיב לקמן בפרשת ואלס הטטטוס אס רעה בעיניו אדויהס מה רעה
דלסן קאי על עבדות אף כאן עבדות וערוות ולסיין מדקתיב לקמן גני ויוסף איך אעשה הרעה
הגדולה זואת מה רעה דלסן קאי על הערוות אף כאן קאי על הערוות : (ס) כלומר דלא היה ליה
למכת כלל וישחטו דהא לא היו אוכלין אותה אלא לומר כך אע"ס טלא היו רוצין לאוכלו אפ"ה
היו שחטין אותה : (ע) וז"ת וסא בנימין כולד לו ויקר לעת זקנתו מיוסף . וי"ל מטוס דכל בניו
יעקב כולד לו מיד זה אחר זה דהא טטטה טניס כולדו כולץ חון מבנימין טהטטס בו זמן פארץ והיו
העולם טנורין טלא וילד ממנה עוד בן והיו קורין ליוסף בן זקונים ואפילו אחר טנולד בנימין
קראו אותן בן זקונים מתוך טסורגלו בו : (פ) דלפי' ראשון קסה מאי כ"מ אס כולד לעת זקנתו או
בניו ילדומו לכך אחר ואנקלוס תרגס וכו' ועדיין קסה טל"ל בן זקונים מאי זקונים אלא נא לומר
טהיה

גר צדק

והוא נער . והוא רבי . והרמב"ן כתב וי"ל ואנקלוס תרגס והוא מריע בני בלחה ואמר
כי מיום טיימו נער הוא עמסה סס גדלוהו ככב וסס יטרקוהו : את דבתם . כספר טלפנינו
ית דכסו וי"ג ית טייבוין וכן בתרגום הטכוסס ליונתן וכן ומוציאו דכה ומפיק טניבא וכן ודנתך לא
טטבו וטיבין לא הפיך : כי בן זקונים . כקב הרמב"ן ואנקלוס טאמר בר חכים ירעה לומר טהיה
בן דעת וחכס בעיני אביו וטעמו כטעם הזקנים וקרגס בילד זקונים בר טנתין כי לא אמר הכתוב
כי בן זקונים היה אכל הוא לו טסוא כן בעיניו וזאת כוכסס באמרה כל מה טלמד מטס ועבר מסר
לו לומר טסמר לו חכמות וסקריו תורה ומכאז מטכיל . ובעל סוד באלו היה זקן ורב ימוס עכ"ל .
וכתב הגאון ישעיה מנרלין דוק ותסכת בטכיל דסו"ל לכתוב כי בן זקונים היה ומדקתב הוא לו
דריס אנקלוס זקונים ע"ד זקן זה טקנה חכמה עיין קדושין דל"ב :

ולא

אחיו וישנאו אתו ולא יכלו דברו לשלם: ה ויחלם יוסף חלום ויגד לאחיו ויוסיפו עוד שנא אתו: ו ויאמר אליהם שמעו-נא החלום הזה אשר חלמתי: ז והנה אנחנו מאלמים אלמים בתוך השדה והנה קמה אלמתי וגם-נצבה והנה תסבינה אלמתיכם ותשתחוין לאלמתי: (ח ויאמרו לו אחיו המלך תמלך עלינו אס-משול תמשל בנו ויוסיפו עוד שנא אתו ער-חלמתי ועל-דבריו: ט ויחלם עוד חלום אחר ויספר אתו לאחיו ויאמר הנה חלמתי חלום עוד והנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחוים לי: י ויספר אל-אביו ואל-אחיו ויגער-בו אביו ויאמר לו מה החלום הזה אשר חלמת הבוא נבוא אני ואמך ואחיקך

להשתחות

בעל הטורים לשלם חסר ועולה ק' סגרה להסלים ת' של שבעוד ד' א קרי ביה לשלם ששלמו לו גמולו: ככסה ב' במסרה הכא ואידך ביה כקובות ככסה לו' שעי' ז הטיב בוקס סל ישראל שכלכלם שבני רעבון: ויגער ב' במסרה הכא ואידך ביה סוף מה הכא אוירו בעקב אף הקס כזכות ועקב כקער סיס וכו' סדרשו וירא ישראל ישראל סכא:

כתונת הפסים דתמר והמנון. ומ' א ע' צ' כרותיו (ז) שנמכר לפוטפר ולסוחרים ולישמעאלים ולמדנים: ד' ולא יכלו דברו לשלום. מתוך גנותם למדנו ששאלם שלא דברו אחת כפה ואחת בלב: דברו. לדבר עמו: ז מאלמים אלומים. כתרגמומו מאסריון אוסרין עומרין וכן נושא אלומותיו וכמוהו בלשון משנה והאלומות כוטל ומכריו: קמה אלומתי. כזקפה וגם ככסה לעמוד על עמדה (ק) בזקופה: ח ועל דבריו. על דבתם רעה שהיה מביא לאביהם: יוד ויספר אל אביו ואל אחיו. לאחר שספר אותם לאחיו חזר וספרו (ה) לאביו בפניהם: ויגער בו. לפי שהיה מטיל

שכחה

שפתי חכמים

שהיה זיו אוקיוין וכו' מהרש"ל: (ז) דלפי' ראשון קשה למכ' מ' אמר קרא שפעה לו כקונת סוס או מסוס לסורוק שאל ויכח אדם לכן בין הכנים שהיו בשביל סני סלעים שהיה כקונת יוסף ויתר סוס היו מתקבאים בו אחיו דאין זה משמעות הקרא דכא לא כקוב ויראו אחיו כי עשה לו כקונת סוס חלא ודמי בשביל חלומותיו ודבריו היו מתקבאים בו לכן מביא מדרש אנדה וכו'. (מהרש"ל) ה' סוס כוטריוקין 'בוטיפר' סוחרים 'ישמעאלים' מדינים וכו' לפי זאת האגדה שחסר וי' ממלת סוחרים כנספוק ויעברו אנשים מדינים סוחרים שטרך להיות וסוחרים ואף שבעלם בקרא מטרק ויוסף לסוחרים דכא בעלם כמי מטרקו למדינים דאל' סוחרים ל': (ק) (מ"ט) כוונתו לשפר חילוק בין קמה לככסה הוא כפול שהוא ענין אחד ל' קמה ר' ל' כזקפה משני-כקפה לפי שעה וגם ככסה לעמוד תמיד כן על עמדה בזקופה וק' ל': (ר) וקשה למה בחלום הראשון לא ספר אותם לבניו וי' ל' שיוסף היה יודע כי רוב החלומות הולכים אחר הבה וכוין סאחיו ספרו אותם

לטובם

וסנו יתיה ולא צבן למללא עמיה שלם: ה וחלם יוסף חלמא וחי לאחוריו ואוסיפו עוד סנאו יתיה: ו ויאמר להין שמעו בעו חלמא חרין דחלמית: ז והא אנחנא מאסרין אסרין בנו חקלא והא קמת אפרתי ואף אודקיפת והא מסתחרן אסרתכון וסגדן לאיסרתי: ח ויאמרו ליה אחוריו חמלכו את מדמי לממלך עלנא או שולטן את סביר למשלט בנא ואוסיפו עוד סנו יתיה על חלמוהי ועל פתגמוהי: ט וחלם עוד חלמא אוחרנא ואשתעי יתיה לאחוריו ויאמר והא חלמית חלמא עוד והא שמשא וסיתרא וחר עשר כוכביא סגדן לי: י ואשתעי לאביו ו לאחוריו ונף ביה אבוריו ויאמר ליה מה חלמא חרין די חלמתא הויתא גיהי בנא ואמך ואמך

למסגד

(ש) שכחה עליו: הכוא נבוא. והלא אמך כבר מתה והוא לא היה יודע שהדברים מגיעין לכלה (ת) שגדלתו כאמו. ורבותינו למדו מכאן (א) שאין חלום בלא דברים בטלים

שפתי חכמים

לטובה מ"ה לא רצה לספר אוקו לבניו אבל בחלום השני שלא ספרו לו אחיו כלו' שלא רצו לפתור אוקו לטובה כי גם הם הרגישו הדבר דמ' אומר להם חלומותיו כדו סיפקרו לו לטובה הוצרך לספר אותו לבניו כדו לפתור לו וכן עשה ויער בו כדו שלא יטילו אחיו שכחה עליו מהרש"ל: (ש) ר"ל יוסף היה מטול שכחה על עמנו לכך גער בו ולא משום שפעה בעיניו אם החלום יהיה אחת שהיו אחריו כתיב ואביו סמר את הדבר: (ת) וא' ת מנ' ל דלמא לעולם היה יודע והא דקא מתמה היונו טעמא כדמירר רש"י לעול סכר שלא יטילו קבא עליו. ומהרש"ל תירך דא' כ דהיה יעקב יודע שהדברים מגיעים אל כל בלשה בודאו גם כנו היו יודעים מפני שזה תלוי בסברא וא' כ מה הוסיף מלבס כמה שאמר הנוא נבוא וגומר ומ' אחר כך ואביו סמר את הדבר ר"ל שהיה קבלה בידו שאין חלום בלא דברים בטלים וזה היה קבלה בידו וכו' לא ידעו הקבלה: (א) ראונו לפרש למה קא מתמה יעקב

גר צדק

ולא יכלו דברו. ולא צבן: תרגם אנקלוס כאלו כתוב ואינוס רובים כי גם אהננס גם שכחה כובעת מנחירקס החפשיה ומרובים הספוט: המלוך תמלוך וגו'. כקב הרמב"ן וז' פי' ר"א אהננו כשומך מלך עלינו או אהה תמשול בנו בחזקה ויותר ככון לפרש דעת אנקלוס שהיה מלך עלינו או בלשון מושל בנו לא תהיה עלינו לעולם לא מלך ולא מושל עכ"ל. והגאון מברלין כתב ע' ז אמנם לכאורה הוזקק ר"א לפרש כך מפני דאוכא למידק הסנדל בין לשון עלינו ובין לשון בנו לכך פי' עלינו שאמרו היונו מרובנו הטוב כמליכך עלינו בתמיסה או בנו תמשול בעל קרחנו ולפי שחלוקה ראשונה תלויה בדעת אחרים לכך כתיב הנלוך בה' א התמיסה אכן בחלוקה שניה דהיינו שרובנו למשול נע"כ והוא בדעתו החלטיי גמור לכך כתיב אס משול תמשל ועד' ז שטארוס למאד דברי אנקלוס שכתב המלכו את מדמו וכו' או שלטן את סניר כלומר סניר כהחלוט גמור כיו כל מר סניר דמי' בכל ש"ס וכו' נכון הא דיישינה שאמר מדמו ואח' אחר סניר אבל לפירוש הרמב"ן יש לדקוק בזה קצת:

להשתחות לך ארצה: י' ויקנאו-בו אחיו ואביו שמר את-
הדבר: °) שני יב וילכו אחיו לרעות את-צאן אביהם
בשכם: י' ויאמר ישראל אל-יוסף הלא אחיך רעים בשכם
לכה ואשלחך אליהם ויאמר לו הנני: י' ויאמר לו לך נא
ראה את-שלוש אחיך ואת-שלוש הצאן והשבני דבר
וישלחהו מעמק חברון ויבא שבמה: טו וימצאהו איש והנה
תעה בשרה וישאלהו האיש לאמר מה-הבקש: טו ויאמר
את-אחי אנכי מבקש הגידה נא לי איפה הם רעים:
י' ויאמר האיש נסעו מזה כי שמעתי אמרים נלכה דתינה
וילך יוסף אחר אחיו וימצאם בדותן: י' ויראו אתו מרחק

נקוד על את ובטרם

בעל הטורים לך בא ראש לו שלא יבא אלך כפי טוב בטעם שיוכל לראות: והסבני דבר
כנכסה בו רה"ק ססופו לחזור אליו: עמק גומ' רד"ו סעי' ז' נסקענדו רד"ו
שנים: תועה ג' במסרה הכא: תועה מדרך הסכל לומר לך סקעס ויבא מאס מדרך וכנס בסדות
לבקש: או חמורו קטע ואמרוין דכ"ס אבדת גופו: שאס רהא חנירו סקועס בדרך סכריך להשיבו
ואחיו לא חסו לאבדת גופו ע"כ קעו מדרך הסכל: וישאלסו האיש גומטרויא מלאך גבראל סאלו:
בדקן ושס למד עליו יסודס זכות ע"כ וסס שמלכו מורעו סכיס כמכין דקן מדוד ועד כדקיסו:

רש"י

בטלים - ויעקב נתכוון להוציא הדבר מלב (ב) בניו שלא יקניאוהו לכך אמר לו
הבוא כבוא וגו' כשם שאי אפשר באמך כך השאר בטל: י' שמר את הרבר -
היה ממתין ומנפס מתי יבא וכן שומר אמונים וכן לא תשמור על חטאתי לא
תמתין: י' ר' לרעות את צאן - נקוד על את שלא הלכו (ג) הלא לרעות עצמן:
י' הנני - לשון ענוה ורריות (ד) נודרו למנות אביו ואף על פי שהיה יודע באחיו
ששוכנין

שפתי חכמים

ועקב ואמר הנא כנא וגו' וכל ידע זה שאין חלוס בלא דברים בטלים הלא להוציא וגו' - והוא"ס
קבא אבל יש לתמוה למה בני הדברים מגיעים לבלס אמרו שיעקב לא היה יודע זה שאלו היה
יודע זה לא היה אומר והלא אמך מקס בו היה לו לחוש שמה רגישו בניו ואלו אין חלוס
בלא דברים בטלים לא פחד שמה ידעו גם בניו שאין חלוס בלא דברים בטלים ויאמרו שאין דברי
יעקב הלא דרך החבולה בעלמא ודו"ק: (ב) סהס סוכרים שפירוש אמך אונו טוסל הלא על אמו
ממס הלא שאין חלוס וכו': (ג) פ' דלוי לא היה נקוד על את היה את דבוק לכאן והיו פירושו
לרעות את הנאן אבל עכשו נקודו על את א"כ היו כאלו איכו נכקב לגמרו את וי"כ לא היו
לרעות דבוק לקיסם שלאחריו והיו פירושו הכי הלכו לרעות היינו את עצמן ולאן אביהם בשסס
מלקא נפסיס הוא ואלו לא היו כקבב לגמרו מלק את לא היו מוכיח מוכיס מידו דודאי וכולין
למימר לרעות את עצמן אבל מ"מ ויקר סכרא הוא לומר דבוקו הוא להסדי דכולס חדא מילקא
הוא אע"פ שלא קביו את הוס אמרוין דמקרא קר' הוא אבל סקקא דקביו את ונקוד עליו כאלו הוא

ממחק

למסגד לך על ארצה: י' וקניאו ביה אחוהו ואבוריו נטר ית
פתגמא: י' ונאזלו אחוהי למרעו ית ענא דאבוחון בשכם: י' ויאמר
ישראל ליוסף הלא אחיך רען בשכם איתא ואשלחנך לותהון
ואמר ליה הא אנא: י' ויאמר ליה אזול בען חויו ית שלם אחך
וית שלם ענא ואתבני פתגמא ושלחיה ממישר חברון ואתא
לשכם: טו ואשכחיה גברא והא תעי בכקלא ושאליה גברא
למימר מה את בעי: י' ויאמר ית אחי אנא בעי חויו בען לי איכא
אינון רען: י' ויאמר גברא נטלו מכא ארי שמעית דאמרין גיזיל
ברותן ונאזר יוסף בטר אחוהי ואשכחנינון בדותן: י' ויתו יתיה

מרחיק

רש"י

ששוכנין אותו: י' מעמק חברון - והלא חברון (ה) בהר שנאמר ויעלו כנגב ויבא עד
חברון הלא מעמק עמוקה של אותו לדיק הקבור בחברון לקיים מה שנאמר להברהס
בין הכתרים כי גר יהיה זרעך: ויבא שבמה - מקום מוכן לטורענות (ו) שם קלקלו
השכטים שם עבו את דיכה שם נחלקה מלכות בית דוד שנא' וילך רחבעם שכמה:
טו וימצאהו איש - זה (ז) גבראל: י' נסעו מיה - הסיעו עצמן (ח) מן האחוה:
נלכה דתינה - לבקש לך נכלי דתות (ט) שימיתוך בהס ולפי פשוטו שם מקום הוא
ואין

שפתי חכמים

ממחק לומר לך הלא דניקות הוא הלא שני דברים הם דאל כ' למה נקוד עליו: (ד) וא"ת ולמה לא
פ' כן לעיל דכמה פעמים קביו בני אברהם ויחא יעקב הכני - וי"ל דכאן חוץ סייך לומר הכני בלשון
ענייה - דכא כבר דבר עמו כדכתיב ויאמר אל יוסף הלא וגומר: (ה) קבב ר"ס כ"ל שאין
זו ראויים שחברון היתה בהר ששם משני סקבב בה לשון עלויה ויעלו כנגב ויבא עד חברון דלמא
בה דקבב בה לשון עלויה מפני שא' ג' גבוה מכל הארצות כדפירס' בפסוק אסרו ועלו אל בני סארץ
וישראל גבוה מכל הארצות וכו': וי"ל דראויים הוא כיון שהקבוא לבית הקברות ואין מקבין לבית
הקברות הלא מקום טרסין כמו שאמרו בשילבי כקובות ומקום טרסין אונו לא בהר עכ"ל א"כ מדכתיב
ויעלו ויקורו את הארץ וגו' וכתיב בקריס ויעלו כנגב ויבא עד חברון למה כפל הקרא וכתיב ויעלו
קרי זמני הים לו לכקבו ויעלו כנגב ויקורו את הארץ ממדבר בין עד רחוב לכא חמת ויבאו עד
חברון וגומר - הלא להכי כתיב עוד ויעלו כנגב ויבאו עד חברון דהאי ויעלו קאי על חברון שהיתה
וושנת בהר ודו"ק כ"ל: (ו) דאל"כ ויבא שמה מנבוא ליה סהרי כתר קביו רועיס בשכם הלא שסס
סודוע - (מסה"ל) דלא ה"ל הלא ושלחיה מעמק חברון וימצאהו הלא וכו': (ז) חדלל אמר יוסף
לאיש בידעת את אחי איכס סס רועיס רק אמר הגידה נא לי ס"מ ססיס מלאך ומדכתיב אוס ס"מ
סהא גבראל ולא אחר - (ג"ה) דאל"כ סהיס מלאך ל"ל כ"ל ססיסר סהיס תועס בדרך מה לי אס
הלך נחחילס הליסס בלא תעוס בדרך או לא הלא סהיס מלאך והקב"ה סלחו להגיע אל אחיו כדי
לקיים גזירתו דאל"כ היה חוזר משכם כיון שלא מצא אותם: (ח) דקסס לרש"י מה עינין ססוסס זו
על סאלקו דהא יוסף לא בוקס הלא סגיגד לו איכס סס והמלאך סהיכו לו כסעו מוס ועידו סא יוסף
כמו היה יודע שסכסו מוס כיון שלא מצאן סס לכך פ' ססיסועו עצמן מן סאחוה ס' רורוכן להסגד ואל
תלך לסס וזכ"ל לרש"י לפרס כן י"ל זה בניו י"ל ס"ס כסעו מוי"ל אוכס רועיס ססיסו י"ל רורוכן
להסגד ולא יסיו הלא י"ל דהיכיו כסעו מוס א"כ סוכת רש"י אמלת מוס כלומר כסעו מוס סתס
אמר אל אחי אכסי מנקבא אבל סס כסעו מן סאחוה: (ט) דק"ל כיון שא"ל המלאך כסעו מוס כלומר

(כד)

כסעו

וּבְטָרִם יִקְרַב אֲלֵיהֶם וַיִּתְנַבְּלוּ אֹתוֹ לְהַמִּיתוֹ : יֵשׁ וַיֹּאמְרוּ אִישׁ
אֶל-אָחִיו הִנֵּה בָעַל הַחַלְמוֹת הַלֵּזָה בָּא : כּ וְעַתָּה רִכְבוּ
וְנִהַרְגֵהוּ וְנִשְׁלִיכֵהוּ בְּאֶחָד הַבְּרוֹת וְאִמְרָנוּ חֵיהָ רַעֲהָ
אֲכַלְתָּהּ וְנִרְאָה מִה־יְהוּי חַלְמָתוֹ : כֹּא וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיִּצְלַחַו
מִידָם וַיֹּאמֶר לֹא נִבְנֶנּוּ נַפְשׁ : כֶּב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים רְאוּבֵן אֶל-
תְּשַׁכְּרֵדֶם הַשְּׁלִיכוּ אֹתוֹ אֶל-הַבּוֹר הַזֶּה אֲשֶׁר בְּמִדְבַּר וַיֵּר
אֶל-הַשְּׁלַחֲוֵיכֶם לְמַעַן הִצִּיל אֹתוֹ מִידָם לְהִשִּׁיבוֹ אֶרְצוֹתָיו :
שְׁלִישִׁי כֹּה וַיְהִי בְּאֶשְׁרֵי-בֵּא יוֹסֵף אֶל-אָחָיו וַיִּפְשִׁטוּ אֶת-יוֹסֵף
אֶת-כִּתְנֵתוֹ אֶת-כִּתְנֵת הַפַּסִּים אֲשֶׁר עָלָיו : כֹּד וַיִּקְחָהוּ
וַיִּשְׁלְכוּ אֹתוֹ הַבְּרָה וְהַבּוֹר רַק אֵין בּוֹ מַיִם : כֶּה וַיִּשְׁבוּ לֹאכְל-
לֶחֶם וַיִּשְׂאוּ עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה אֲרַחַת יִשְׁמַעְאֵלִים בְּאֶרֶץ

מלרע

מגלרע

בעל השורים כתנתו כ' במסרה ככא . ואודך קרוע כתנתו בני סאול לומר שגם כנאן קרע
כתנתו מעליו למהר הדבר : ויחפשו חסר ויו שלל לקחו אלא א' והוא שמעון
וע"כ ויחפ מאתם את שמעון :

רש"י

ואין מקרא יולא מירדי פשוטו : חי ויתנבלו . נתמלאו ככלים וערמומיות : אתו .
כמו אתו עמו כלומר (י) אליו : כ ונראה מה יהיו חלמתיו . אמר רבי יצחק מקרא
זה אומר דרשני רוח הקדש אומרת כן . הם אומרים נהרגו והכתוב מסיים וכראה
מה יהיו חלמתיו נראה דבר מי יקום או שלכס או שלי ואי אפשר שיאמרו הם וכראה
מה יהיו חלמתיו שמכיון שיהרגוהו בטלו חלמתיו : בא לא נבנו נפש . מכת נפש
(ב) זו היא מיתתו : כב למען הציל אתו . רוח הקדש מעידה על ראובן (ל) שלא
אמר

שפתי חכמים

כשבו מן החוזה מאוי כי שמעתי אומרו וכו' והוא כל כי נקבות טעם איכה הוא והכא מאי נקבות טעם
איכה ולפיכך פי' ככלי דקות אוך ירהבך : (י) דק' דאין הלשון של אותו בחול'ם טיפל על ויתנבלו
שהוא ל' מתפעל שעיניו נתמלאו ככלים ואינו דבק למלת אותו בשלמא או היה כתיב ויככלו היה
שפיר לשון אקו אבל על הלשון של ויתנבלו אין טיפל הלשון של אקו אלא אליו ועל זה פי' אותו כמו
אקו בחיר'ק ר"ל אם הולכין אחר מסורת א"כ אז היה קרובין אתו נחיר'ק דהא כתיב חסר וי' א"כ
סיון שמצינו ויתנו שהוא כמו אקו א"כ אותו כמו אקו . ואקו היינו עמו ועמו כלומר אליו
פי' הקבוצה של אליו עמו כדפירש'ו בפרשת חיי שרש א"כ הוי כאלו נאמר אליו ר"ש : ומפרש'ל
פירש כמו אקו לפי שקשה ליה למה אמר ויתנבלו אותו להמיתו ולא היה ליה לומר אלא ויתנבלו
להמיתו אלא ר"ל כמו אתו פי' עמו שגם יוסף היה נדעקו שיהרגוהו ועדיין בא לך להורות דל"ת
שהוא והם היה דעקס להרוג את אדם אחר לכך אמר כלומר אליו ליוסף שהוא והם היה דעקס להרוג
את יוסף . עכ"ל : ויש עוד גרסא אחרת : (ב) (מסר'ם) דאל"כ קשה מלת נכסו נחולס מוסב
על יוסף לם'ז אין חימר כלל למלת כסס שלאחריו ל"ם דה"ל כאלו כקכב מכת כסס וק"ל :

דקס

מִדְחִיק וְעַד לֹא קָרִיב לְנִתְהוֹן וַחֲשִׁיבוּ עֲדוּהוּי לְמַקְטִילָהּ :
יֵשׁ וַאֲמָרוּ נִבְר לְאַחֵיהֶם הֵא מְרִי חַלְמָא דִּיכִי אָתִי : כ וְכַעַן אִיתוּ
וְנַקְטִילֵיהּ וְנִגְמִינֵיהּ בְּתַר מִן גּוּבְיָא וְנִימַר חֵיהָ בְּשִׁתָּא
אֲכַלְתִּיהּ וְנִתְהוּי מַה יְהִי בְּסוּף חַלְמוֹתָי : כֹּא וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיִּשְׁוִיבֵהּ
מִיַּדְהוֹן וַאֲמָר לֹא נַקְטִילֵיהּ נַפְשׁ : כֶּב וַאֲמָר לְהוֹן רְאוּבֵן לֹא
תִישְׁרוּן דְּמָא רְמוּ יִתִּיהּ לְגוּבְיָא הַדִּין הִי בְּמִדְבְּרָא וַיִּדְמָ לֹא
הוֹשִׁטוּן בֵּיהּ בְּדִיל לְשִׁזְבָּא יִתִּיהּ מִיַּדְהוֹן לְאַתְבּוּתִיהּ לְנִת
אֲבוּהִי : כֶּג וַתְּהוּ בַר אָתָא יוֹסֵף לְנִת אַחֵיהֶם וַאֲשַׁלְחוּ יֵת יוֹסֵף
יֵת בִּיתוּגִיָּה יֵת בִּיתוּגָא דְּפִסִּי דִּי עֲלוּהִי : כֹּד וְנַקְטוּהוּ וְרְמוּ
יִתִּיהּ לְגוּבְיָא וְנִגְבָּא דִּיקָן לִית בֵּיהּ מַיָּא : כֶּה וַאֲסַחְרוּ לְמִיבֵל
לְחַמָּא וְנַקְפוּ עֵינֵיהוֹן וַחֲמוּ וְהָא שְׁוִירַת עֲרַבְיָא אֲתִיָּא

מגלרע

רש"י

אמר זאת אלא להציל אותו שיבא הוא ויעלנו משם אמר אני בכור (ב) וגדול שבכולן
לא יתלה הסרחון אלא בי : כג את כתנתו . זה חלוק : את כתנת הפסים . היא
שהוסוף לו ראינו (ג) יותר על אחיו : כד והביר רק אין בו מים . ממשמע שכלומר
והביר

שפתי חכמים

(ל) דקסא לרש"י הו"ך ויכן לומר שראובן עצמו אמר שטלבו אותו בכור כדי שהוא ישיב אותו
אל אחיו דאם היו יודעין לא היו מניחים את ראובן להצילו . ועוד ו"ל דמי קאי על ראובן היה לו
לקבול למען הציל ולמה כתב למען הציל : כתב הר"ם לא שמעתי למה הוצרך לקבול כי ידוע הוא
מעצמו שאין זה מדברי ראובן וכו' : (ב) וקשה מנ"ל לרש"י שטלבו כך היה רוצה להציל אותו
דילמא חסיד גדול היה ולא היה רוצה להכות כסו וי"ל דכתיב לקמן בפרשת ויחי נברכות כשצריך
יעקב את בניו בירך את יהודה שאמר מה נבע ולמה לא בירך את ראובן שהיה רוצה להצילו מכל
וכל יהיה נדעקו להשיבו אל אחיו ואדרבה יסודה היה כותב עשה למכור אותו אלא ודאי ראובן לא
היה כוונתו לשם שמים כי אם שלא יתלו הסרחון בו כלומר אתה בכור וכו' . מהרש"ל : (ג) כתב
מהרש"ל פירש הר"ם שהכל אחד הוא שלא היה עליו אלא כתובת אחד של פסים וכך אמר הכתוב
את כתנתו ואי זה זה כתובת הפסים שעליו דאין לומר שהיו לו שני כתבות זה על גב זה דאין נקרא
כתובת אלא זה שעל גבי צדו . אבל לא נראה לי אלא שהיו לו שני כתבות זה על גב זה וא"ת ל"ל
שנים אחד על ג' צדו משום הויעט שלא וקלקל את כתבות הפסי' והם הפשיטו שביהם כאחד שהיו
אוחזין בכתבותם והיו מפשיטום שביהם כאחד ולכך אמר אשר עליו ר"ל הכתבות הפסום אשר על
האחר והטעם שהיו אוחזין בכתבותם כדי להראות לו שלא על מה שהוסוף לו אחיו הכתבות הפסום
עשו

גר צדק

ונראה מה יהיו הלוכותיו . ת"ל בסוף חלמתי וביאר בענין יוסף כדי שלא יקשה מה שכתב
רש"י שמכיון שיהרגוהו בטלו חלומותיו ודעת אנקלוס שכתב אמרו כאלעגונס עליו כלומר כיון
שנהרגוהו נהכרתו שיתבטלו חלומותיו : וישבו לאכל לחם . ת"ל ואסחרו כאלו כתבו וסויבו כס'
ותרגם ובענין ולא הלשון כי כשישעו הרכה בני אדם לאלוה על שלחן אחד הם סובכים אותו :

וסכסו

מגלעד וגמליהם נשאים נכאת וצרי ולט הולכים להוריד מצרימה : כו ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרג את אחינו וכפינו את דמו : כו לכו ונמכרנו לישמעאלים וידנו אל תהייבו כי אחינו בשרנו הוא וישמעו אחיו : כח ועברו אנשים מדינים סחרים ומשכו ויעלו את יוסף מן הבור וימכרו את יוסף לישמעאלים בעשרים כסף ויביאו את יוסף מצרימה : כט וישב ראובן אל הבור והנה איין יוסף בבור

בעל הטורים בעשרים כסף . שהוסף לו אביו משקל ב' סלעים מולת ומכרוהו ב' סלעים שהגיע לכל א' ב' סלעים ד"א דמי עבד הס' סלעים והם שמכרוהו בכסף הוצרכו לזולת בו שלים . ד"א סכן ערך מכן ה' עד בן עשרים עשרים סלעים :

רש"י

והבור רק אינו יודע שאין בו מים מה ת' ל' אין בו מים . מים אין בו אבל (ס) נחשים ועקרבים יש בו : כה ארחת . כתרנומו שירת על סם הולכי ארחת : וגמליהם נושאים וגו' . למה פרסם הכתוב את משאם להודיע מתן שכרן של לדיקים שאין דרכן של ערביים לשתת אלא נפט ועטרן שריחן רע ולזה נזמנו בשמים שלא יויק מריח רע : נכאת . כל כנוסי בשמים הרבה קרוי נכאת וכן ויראם את כל בית ככותה מרקחת בשמיו והנקלוס תרגם לשון שעוה : וצרי . שרף הנוטף מעלי הקטף והוא כסף הנמנה עם שמני הקטרת : ולט . לוטיתא שמו בלשון משכה . ורבותיו פירשו שרש עשב ושמו אשטוראל וז"ל במסכת נדה : בו מה בצע מיה מונון (ע) כתרנומו : וכפינו את רמו . ובעלים את (פ) מותתו : כו וישמעו . וקבילו מיניה וכל שמועה שהיא קבלת דברים כגון זה וכגון וישמע יעקב אל אביו נעשה וגשמע מתרגם נקבל ועל שהיא שמיעת האוזן כגון וישמע את קול ה' אלהים מתהלך בגן ורבה שומעת וישמע ישראל שמעתי את תלוות כלן מתרגם ושמעו ושמעת ושמע שמייע קדמי : כח ויעברו אנשים מדינים . זו היא שיירה אחרת והודיעך הכתוב שנמכר פעמים הרבה

שפתי חכמים

עשו זאת אלא בשביל דבתו רעה ובשביל חלומותיו : עכ"ל : (ס) דרש"י דיוק מדקביו הבור רק וזו היא בו דבר בגון עבים ואכזוס אין זה נקרא רק בשלמה אז היו בו נחשים ועקרבים אחי שפיר דקביו רק דנחשים ועקרבים דרכן לזכנם בחורין ובסקרון והיה כאלו רק אבל מ"ה היו בו . וילפינן ב"ש כקוב הכא אין בו מים ולהלן בפרשת עקב כמו כקוב נחש שרף ועקרב וכמאון אשר אין מים מה אין מים דנאמר להלן מיורי טוס בו נחשים ועקרבים אף שאין בו מים אף הכא מיורי טוס בו נחשים ועקרבים : (תמ"ט) ול"כ דאין בו מים ל"ל לדווקא דעבים ואכזוס היו בו דמנ"מ בזה לא בא להורות הא שר דברים מניקים היו בו ואש"ה השלוטתו בו וק"ל ואין להקשות כיון דנחשים ועקרבים יש בו אם כן הלא ראובן אינה הכלה שמימותו הנחשים ועקרבים ו"ל סהם לא ידעו מזה אלא שהיו סבורים שאין בה אשלוט נחשים ועקרבים דאם לא כן איך ראו למכור אותו כיון שראוי הכס טעמם לו הק"ה שלא הזיקו ולא חיימו אותו רא"ה : (ע) כתרנומו אבל לא תפרטנו לשון גזולה : (פ) רצונו לתקן

מגלעד וגמליהוון טעינין שעף וקטף ולטום אזלין לאחתה למצרים : כו ואמר יהודה לא אחויה מה ממון נתתני לנא ארי נקטור ית אחונא ונכפי ית דמיה : כו איתו וגנבניניה לערבאי וידנא לא תהי ביה ארי אחונא בסדנא הוא וקבילו מניה אחויהי : כח ועברו נכרי מדינאי תגרי ונגידו ואסיקו ית יוסף מן גובא ונבינו ית יוסף לערבאי בעסרין כסף ואיתאי ית יוסף למצרים : כט ותב ראובן לגובא והא לית יוסף בגובא

רש"י

הרבה : וימשכו . בני יעקב את יוסף מן הבור וימכרוהו (צ) לישמעאלים והישמעאלים למדנים והמדנים למצרים : כט וישב ראובן . ובמכירתו לא היה שם שהגיע יומו לילך ולשמש (ק) את אביו . ד"א עסוק היה בשקו (ר) ובתעניתו על כלכל יצועי אביו

שפתי חכמים

לתקן הא לאו חיה ועוף היה ועוד הא השליכו אל הבור ואין כאן דם שצריך לכסותו : (צ) וא"ת מנ"ל כל זה לרש"י ו"ל דרש"י דיוק מדקביו וימשכו ויעלו את יוסף מן הבור וימכרו ואי היו המדנים הו"ל רשאין למכרו והא עדיין לא היה טלסה ועוד דמי המדנים משכו אותו מן הבור בלא ידיעת האחים ומכרו אותו א"כ מה זה דקביו אני יוסף אשר מכרתם אותי הכה והא לא מכרו אותו ועוד ל"ל לתכבד לכו ובמכרו לישמעאלים והא לא מכרו אותו אלא וימשכו קאז על בני יעקב והם מכרוהו לישמעאלים וישמעאלים למדנים ואין להקשות מנ"ל לרש"י דיסתעאלים מכרו אותו למדנים דלמא מכרו אותו למדנים שהיו אומה אחרת כדכתיב ואת מדן ואת מדון דלמ"כ למא"כ מ הזכיר הכתוב ויעברו אנשים מדינים סחרים אלא ע"כ לנענוץ מכירת יוסף הזכיר הכתוב שישמעאלים מכרו אותו למדנים ומדיונים למדנים ומדנים למוטופרע וק"ל ב"ל : כגז הרה"ם אבל קשה מפיסוק ויפקדו פוטופר מיד הישמעאלים ויש לפרש אע"פ שנמכר פעמים רבות אבל עדיין לא נתכו לישמעאלים מחר כספם שנתנו בעדו ומכח זה היה עוד ניד הישמעאלים רק הרווח יוקר על כספם לא היה של וישמעאלים אלא של מדיונים ומכח זה נשאר עדיין ביד וישמעאלים וק"ל ב"ל : (ק) הא דדחיק רש"י לפרשן וכן לפי ד"א עסוק היה בשקו וכו' דלמא הלך לו לעסקיו ו"ל דמי הלך לדבר רשות הו"ל רשאי לו לילך הא ידע שחיוו מפקדים להמית את יוסף ולמה לא ירא כשילך לו שמויתו אותו אלא ב"ל לדבר מכוב הלך שהגיע יומו לילך וכו' וקשה א"כ מהו וישב הל' ויבא ל"ס ד"א לשון תשובה וטעם אחרון לבד לא יתכן דא"כ היה לו להמתין עד יום אחר כשבילו יוסף ל"ס שהגיע יומו וכו' ולא היה יכול להמתין 'מהרש"ל : (ר) דיוק מדקביו הכא וישב ראובן אל הבור ובאמר להלן גבי מרדכי וישב מרדכי אל שער המלך כלבוט שק מה להלן כשק ובתעניתו ה"כ כאן . וכו' דהא דעשה תשובה היונו בנכנס עשה מ"ה לא היה בשעת מכירה דל"כ יהיו דברי רש"י סוקרות אסדדי דהא גם וזאת הכרעה פירש וזאת ליהודה כיון כסודה יהודה על מעשה תמר הורה כמו ראובן על מעשה

גז צדק

ובסינו את דמו . הגורמא שלפנינו וכספי ית דמיה ויש גורסין על דמיה וזהו לשון הרמב"ן וכספיו את דמו ובעלים את מותקו לשון רש"י וכן אמר אנקלוס וכספי על דמיה :

בבור ויקרע את בגדיו : ל וישב אל אחיו ויאמר הילך
איננו ואני אנה אני בא : לא ויקחו את כתנת יוסף וישחטו
שעיר עזים ויטבלו את הכתנת בדם : לב וישלחו את כתנת
הפסים וביאו אל אביהם ויאמרו זאת מצאנו הכרנא
הכתנת בנה הוא אסלא : לד ויכירה ויאמר כתנת בני היה
רעה אכלתהו טרף טרף יוסף : לה ויקרע יעקב שמלתיו
וישם שק במתניו ויתאבל על בנו ימים רבים : לה ויקמו
כל בניו וכל בנותיו לנחמו וימאן להתנחם ויאמר כי ארד
אל בני אכל שאלה ויבך אתו אביו : לו והמדנים מכרו אתו

אל מלעיל

בעל הטורים ואני אנה אני בא . שאמר לא יתלה הסרחון אלא כי לאמר קנאתי לכזרה
שנתנה לו : הכר כל כ'תם' הכא . ואידך הכר כל למי החוקמת בלשון שרמה
יורה את אביו באותו לשון ככרע ממנו :

רש"י

אביו : ל אנה אני בא . אנה הכרח (ש) מצערו של אבא : לא שעיר עזים . דמו
דומה לשל אדם : לב הכתנת . זה שמה וכסהיה דבוקה לתיבה אחרת כגון כתנת
יוסף כתנת פסים כתנת בד נקוד כתנת : לג ויאמר כתנת בני . היא (ת) זו :
היה רעה אכלתהו . כנגלה בו רוח הקדש סופו שתתגרה בו אשת פוטיפר (א) ולמה
לא נלה לו הקב"ה לפי שהרמיו וקללו את כל מי שיגלה ושתפו להקב"ה (ב) עתה
אבל יחקק הים יודע שהוא חי אמר הילך אגלה והקב"ה אינו רוצה לגלות לו :
לד ימים

שפתי חכמים

מעשה בלחה ועשה תשובה אלא מתחלה עשה כנגדו ואח"כ עשה כפרהו : (ש) דאל"כ ואנה אני
בא מצעור לי' ש"ל לבקשו ועוד וכו' מפני שחולד איכנו כפסק לו המקום ולא כשאר לו מקום לברוח
שם אלא ה"ק מאחר שחולד איכנו אנו בריך לברוח מפני כער אבא ואנה אברח : (ת) והרי הוא
מקרא קצר כי נוולת הוא יואין לו מונח : (א) דאל"כ לא היה לו למכתב אלא טרף טורף יוסף .
וע"ק מנא ידע יעקב שחיה רעה טרפתהו דלמא לטטוס באו עליו : (ב) נודאי לא היה מוכרח לכך
אלא מעצמו היה מנסים עתה מפני כמה דברים חדא כדו שתיקיים כי גר יהיה זרעך דאי היה
יודע יעקב לא הורד למצרים כי היה סודהו יוסף בכל ממון שבעולם . ועוד דאי היה יודע יעקב
היה מקבל חוקם למחות את שם ואלו וכלה זרעו של ישראל ויסק"ה רעה שיעורו וירבו ולכך כי
בסמוך והקב"ה אינו רוצה לגלות לו משמע שלא היה מוכרח לכך ואם רצה היה מנלה אלא שהקב"ה
הסכים עתה כדו שתיקיים הגזירה של ועבדום וענו אותם . ועוד י"ל כדפירש' בסמוך ימים
רבים כ"כ שנה וכו' . וקשה מאי כ"מ אם כ"כ שנה אז יוטר הוא אלא ודאי דקשה לרש"י למה לא
הניד לו הקב"ה ליעקב ולמה היה מצערו כ"כ שנה אלא מטום זה היה עושה כנגד כ"כ שנים שלא
קיים כבוד אב ואם שאם הניד לו הקב"ה היה יעקב עושה תשובה והיה מבטל מה שגזר עליו
שיהיה כזער כ"כ שנה ויסק"ה רצה לשלם לו על שניטל כבוד א' ואלו הסכים עתה כרם כדו
שלא יהיו רשיון גלות דחרם הוא כמו שבועה וכשהקב"ה נשבע אין התשובה מבטלת כדפירש' .
בפרשת

בנובא ובנע ית לבושוהי : ל ותב לנת אחותי ואמר עולימא
ליתוהי ואנא לאן אנא אחי : לא ונסכו ירת בתונא דיוסף
ונכיסו צפיקא בר עזו וטבלו ית בתונא בדמא : לב ושלחו
ית בתונא דפסי ואיתאו לנת אבוהון ואמרו דא אשכחנא
אשתמודע בען הבתונא דברך היא אם לא : לד ואשתמודעה
ואמר בתונא דברי חיתא בשתא אכלתיה מקטל קטיל יוסף :
לה ובנע יעקב לבושוהי ואמר שקא פחרציה ואתאבל על בריה
יומין סניאין : לה וקמו כל בנוהי וכל בנותיה לנחמוהיה
וסריב לקבלא מנחומין ואמר ארי אחות על ברי בר
אביקא לשאול ובכא יתיה אבוהי : לו ומרגנאי ובינו יתיה
למצרים

רש"י

לד ימים רבים . כ"כ שנה (ג) משפירש ממון עד שירד יעקב למצרים שנאמר יוסף
בן שבע שרש שנה וגו' . ובן שלשים שנה היה בעמדו לפני פרעה ו' שני השבע
וסנתים הרעב כשכא יעקב למצרים הרי כ"כ שנה כנגד כ"כ שנה שלא קיים יעקב
(ד) כבוד אב ואם . עשרים שנה שהיה בבית לבן ושתי שנים בדרך בשבוע מבית
לבן . שנה וחמי' בסוכות ושנה חדשים בבית אל וזה שאמר ללבן זה לי עשרים שנה
בביתך לי הן עלי וסופי ללקות כנגדן : לה וכל בנותיו . ר' יהודה אומר אחיות
תאומות נולדו עם כל שבט ושבט (ה) וכשאו . רבי נחמיה אומר כעניות היו
אלף מה וכל בנותיו כלותיו שאין אדם נמנע מלקרוא לחתנו בנו ולכלתו בתו : וימאן
להתנחם . אין אדם מקבל תנחומין על החי וסבור שמת (ו) שעל המת נגזרה גזרה
שיסתכח מן הלב ולא על החי : ארר אל בני . כמו (ז) על בני והרבה אל משמשין
בלשון על . אל שאול ואל בית הדמים . אל הלך ארון האלהים . ואל מות חמיה
ואישה : אבל שאולה . כשטו לשון קבר הוא באבלי הקבר ולא התנחם כל ימי
ובמדשו

שפתי חכמים

בפרשת חקק לכן לא תבוא בשבועה נשבע בקפוצה כדי שלא ירצה תפלה על כך ה"כ החרם הוא
כמו שבועה לכך הסכים עתה : (ג) נח"י' כקב מהר"ק טורם ל"ו הוצרך הרב להביא זה אע"פ
שאינו קרוב לפשוטו כדי ליתן טעם למה הסכים הקב"ה עם החרם ולא גילה ליעקב לפי שגזר על
יעקב להצטער כ"כ שנה ע"כ : (ד) וא"ת למה נענש על כך והא יחזק ורנבך בזויו לו לילך לשם
וליקח אשה קב"ה ותיזן רבינו בחיי בפ' תולדות ש"ל כי דעתם היה שיקח לאו ויחזור מיד אבל
הוא נתן ענינו ברחל מחמת יופיה ואמר אענך שבע שנים ברחל וא"כ כל הזמן ששטה היה בראונו :
(ה) ר"ל כל' א' נשא התאומה שכולה עם אחיו וביקת אחותו מן האב ולא מן האם דלכתי כח אחותו
מן האב לא היו ערום : (ו) שמעתי להקשות וכו' יעקב לא היה יודע שאין מקבלין תנחומין על החי
וסבור שהוא מת וא"כ למה היה מתאבל על יוסף הא היה יודע שהוא חי . וי"ל דהא שאמרו חז"ל
שאין מקבלין תנחומין על החי וסבור שהוא מת דבר זה לא למדו אלא מיעקב כיון דגזירה היא
שהמת נשכח מן הלב ומקבלין תנחומין עליו ויעקב לא קבל ש"מ דאין מקבלין תנחומין על החי וכו'
ואין ה"כ דיעקב לא ידע זה : ומהר"ם ל' תורף כשאדם נכער את עצמו אינו יודע שהוא נכער עכמו
יקר מדאי שהוא סבור שכל העער הזה אינו נכער לכלום : (ז) סי' בעגור בני שלא ידקק לפרשו
לכ

אל-מצרים לפוטיפר סרים פרעה שר הטבחים : פ
 רביעי לח א ויהי בעת ההוא וירד יהודה מאת אחיו ויש
 עד-איש עדלמי ושמו חירה : ב וירא-שם יהודה בת-איש
 כנעני ושמו שוע ויקחה ויבא אליה : ג ותהר ותלד בן
 ויקרא את-שמו ער : ד ותהר עוד ותלד בן ותקרא את-
 שמו אוגן : ה ותסף עוד ותלד בן ותקרא את-שמו שלה והיה
 בכזיב בלדתה אתו : ו ויקח יהודה אשה לער בכורו ושמה
 תמר : ז ויהי ער בכור יהודה רע בעיני יהודה וימתהו
 יהוה : ח ויאמר יהודה לאוגן בא אל-אשת אחיך ויבם
 אתה והקם זרע לאחיך : ט וידע אוגן כי לא לו יהיה הזרע
 והיה אבי-בא אל-אשת אחיו ושחת ארצה לבלתי נתחזרע
 לאחיו : י וירע בעיני יהוה אשר עשה וימת גס-ארתו :
 יא ויאמר יהודה לתמר בלתי שבי אלמנה בית-אביך עד-
 יגדל שלה בני כי אמר פני-ימות גס-הוא כאחיו ותלך תמר

ל ברנש ותשב

רש"י

(ח) ובמדרשו גיהנם סימן זה היה מסור בידי מפי הנבורה אם לא ימות אחד מבני
 בחיי מוכטח חני (ט) שאינו רואה גיהנם : ויבך אותו אביו . כלפי יחזק בוכה היה
 מפני זרתו של יעקב אבל לא היה מתאבל (י) שהיה יודע שהוא חי : לו הטבחים .
 שוחטי בהמות (ב) המלך : א ויהי בעת ההיא . למה נסמכה פרשה זו לכאן והפסיק
 בפרשתו של יוסף ללמד שהורידו אחיו מגדולתו כשראו בזרת אביהם אמרו
 אתה חמרת למכרו אילו חמרת להשיבו היינו שומעים לך : יוש . מאת אחיו : ער
 איש ערולמו . נשתתף עמו : ב כנעני . (ל) תגרא : ה והיה בכזיב . שם המקום
 ויאמר

שפתי חכמים

אבל אז לו כמו ואבימלך הלך אליו מגרר וכמו ויאמר אליו חני ס' : (ח) פירש שאכלו זאת
 תקיפו כי עד שאקבר ולא שאביה אבל נקבר כי אין סם לא אבולו ולא שמחה : (ט) כי שאלה
 הוא א' מז' שמות שים לביהם : (כ"א) הטעם הוא כי דין האדם בביהם י"ב חדש ואם כל בניו
 קיימים שהם כנגד י"ב חדשי הסכה שהוא דין האדם בביהם אז אין בביהם שולט בו : (י) דק"ל
 דלא היה לו לכתוב אלא ויבך אותו כמו שב' לעיל כל בניו וכל בנותיו לכתמו וע"ק למה נאמר
 ויבך ולא נאמר ויקאבל כמו שנאמר לעיל ויקאבל על בנו וע"ז פי' זה יבחק וגבי יבחק איך יתכן
 לכתוב ויקאבל דהוא לא היה מתאבל דיודע היה שיוסף חי . וא' ל' מכא ידע זה ושמואל י"ל שהבן ס'
 גילה לו שלא יבטער את עצמו לפי שלא החרימו רק שלא לגלות ליעקב : (ב) ג"א' דאי הזמין לו
 נוסאי כריולוט שלא יזוק מריח רע על זקם וכו' כ"ש שלא יביא אותו לידו הורג כשפות שהוא מאוס
 ויקר

למצרים לפוטיפר רבא דפרעה רב קטוליא : א ותהו בעידנא
 דהיא נחת יהודה מלכות אחוהי וספא עד נברא עדלמאה ושמה
 חירה : ב ותהו תמן יהודה בת גבר תגרא ושמה שוע ונסבה
 ועאל לותה : ג ועדיאת וילידת בר וקרא ית שמה ער :
 ד ועדיאת עוד וילידת בר וקרת ית שמה אוגן : ה ואוספית עוד
 וילידת בר וקרת ית שמה שלה ותהו בכזיב בר וילידת יתיה :
 ו ונסיב יהודה אתמא לער בוכריה ושמה תמר : ז ותהו ער
 בוכריה דירודרה ביש קדם יי ואמיתיה יי : ח ואמר
 יהודה לאוגן עול לית אפת אחיך ויבם יתה ואקים זרעא לאחויך :
 ט וידע אוגן ארי לא על שמה מתקרי זרעא ותהו בר עליל לית
 אפת אחוהי ומחבל אורחיה על ארעא בריל דלא לקיימא זרעא
 לאחוהי : י וכאיש קדם יי דעבר ואמית אף יתיה : יא ואמר
 יהודה לתמר בלתי חבי ארמלא בית אכויך עד דירבי שלה
 כרי ארי אמר דלמא ימות אף הוא באחוהי ואזלת תמר

ויתיבת

רש"י

והאומר חני על שם שפסקה מלדת נקרא כזיב לשון הוי תהיה כמו חכז . אשר לא
 יכזבו מימיו ואם לא כן מה בא להודיענו וכו' ר' ראיתי ותקרא שמו שלה וגו' פסקת :
 ז רע בעיני ה' . כרעתו של אוגן משחית זרעו (ב) שנאמר בזונו וימת גס אותו
 כמיתתו של ער מיתתו של אוגן ולמה היה ער משחית זרעו כדי שלא תתעבר ותכחיש
 יופיה : ח והקם זרע . הכן יקרא (ג) על שם המת : ט ושחת ארצה . דש מבפנים
 וזורה

שפתי חכמים

ווקר והתרגום ס"ל אע"פ דהוב ממוכס על הסורגים מחויבי מוקס הוא עצמו לא הורגס : (ל) וא"ת
 מכ"ל לרש"י דלמא כנעני ממש . וי"ל דזה אוכו דהא מניכו שאברהם לא היה רוצה לישא ליבחק
 כנענית וכן יבחק היה מצוה ליעקב שיהא נזהר בהם לא יהיו בניו נזרין וא"ת והא לעיל פירש"י
 רבי נחמיה אומר כנעניות היו ס"מ שהיו נוסאין כנעניות . וי"ל דלעיל מייירו כגון אומה אחרת
 שנאה על כנעניות דאותם בת חוכה כנעניות דהולכין אחר האב אבל כאן א"ל לש' כן דהא כתוב איש
 כנעני משמע שהאיש היה כנעני וק"ל : (ב) בשלמא מה שהיה אוגן משחית כמו שמפרש הפסוק
 הטעם דהבן נקרא על שם אחיו המת וזה לא היה רוצה לעשות : (ג) (כ"י) האריך שם לפתור דברי
 הרמב"ן והרא"ם ע"ש ופ' הכן יבא נקרא ע"ש המת כאלו המת הוא אוכו וי"ש הקם זרע לאחיק
 ולא

גד צדק

שר הטבחים' . כקד רמב"ן ויוקר קרוב דעת אנקלוס שתרגם רב קטוליא בעבור היות בית הסוהר
 בניות ומכזיב טביחה לברינת אנשים מכזיב לכזיב מטבח טבח ולא חמלת וראויה לדבר הכתוב בדכ"א
 לארויך רב טבחוי דו מלכא וכו' עכ"ל : בת איש כנעני . בספר שלכזיבו וכפי נסחת רש"י
 ורמב"ן תגרא וי"ס גורסין כנענאי וחקר אחד כמחזיק גי' זו כקד על גי' שלמי וסווא כראש לי דרך
 ש"ח כה 25

ותשב בית אביה : יב וירבו הימים ותמת בת שבע אשת
יהודה וינחם יהודה ויעל על גזו צאנו הוא וחירה רעהו
העדלמי תמנתה : יג ויגד לתמר לאמר הנה חמיון עלה
תמנתה וגו צאנו : יד ותסר בגדי אלמנותה מעליה ותכס
בצעיף ותתעלף ותשב בפתח עינים אשר ערדרך תמנתה
כי ראתה כי גדל שלה והוא לא נתנה לו לאשה : טו ויראה
יהודה וירשבה לזונה כי כסתה פניה : טז ויש אליה אל
הדרך ויאמר הבה נא אבוא אליך כי לא ידע כי בלתו הוא
ותאמר מהיתתן לי כי תבוא אלי : יז ויאמר אנכי אשלח

מלעיל

גדי

בעל הטורים בפסוק עובד אשר ס' ת רמ"ח כמנין אברהם שאתה ויהי רצון שאוקף ברע
אברהם : כי גדל ג' כנס' הכא עד כי גדל מאד . כי גדל הכא מאד כשכיל
שראקה כי גדל שלה גדל הכא מאד וזכות זה ויא ממנה מלכות בית דוד שהיה הולך וגדל עד כי
גדל מאד : לזונה ב' כנס' . הכא . ואורך אובס הוקם לזונה מה קמר כנווין ולכסוף ככבוד אף
ורשלים סופה ככבוד כדכתיב ולכבוד אסיה כבוסה וזהו זאת קומתך דמה לקמר :

רש"י

וורה ומחוק : יא כי אמר וגו' . כלומר דוחה היה אותה בקש (ס) שלא היה בדעתו
להשיאה לו : כי אמר פן ימות . מחוקת היה זו שימותו אנשים : יב ויעל על גזו
צאנו . ויעל תמנתה לעמוד על גזו לצנו : יג עולה תמנתה . וכשמשון הוא אומר
וירד שמשון תמנתה (ס) בשפוע ההר היתה יושבת עולין לה מכאן ויורדין לה מכאן :
יד ותתעלף . כסתה פניה (ע) שלא יכיר בה : ותשב בפתח עינים . בפתיחת עינים
בפרשת דרכים (פ) שעל דרך תמנתה ורבותינו דרשו בפתחו של אברהם אבינו
(צ) שכל עינים מנפות לראותו : כי ראתה כי גדל שלה וגו' . לפיכך הפקירה עלמה
אל

שפתי חכמים

ולא שם לאחיד ולא שמה גרם ע"ס : (ס) דק"ל דהפסוק סוקר עצמו להרדי דמחלה קבוי עד
יגדל שלה בני משמע שהיה בדעתו ליתנה לשלה ואחר כך קבוי כי אמר פן ימות וגומר משמע שלא
רצה ליתנה ועוד האי כי מאי קבויק טעם הוא אשלמעה שמהאר שמוחוקת לקטלנות אוך אבסר
שימנכה לו אחר שיגדל וע"ז פירש דוחה היה אותה בקש ר"ל מה שאמר עד יגדל שלה בני דוחה
היה אותה שלא היה בדעתו להשיאו לה ומה שאמר כי אמר פן ימות הוא קבויק טעם על זה למה
לא היה בדעתו וכו' ומשם כי אמר פן ימות וכו' : (ס) ואף על גב דלעיל קבוי ויעל ופירש רש"י
דויעל דבוק עם מחתה ואם כן למה פירש זה לעיל ולומר דלמא ויעל קאי על גזו צאנו כלומר
עלה להר מקום שהיו הירועים לעמוד על גזו צאנו . וקל להבין : (ע) מדכתיב בסמוך כי כסתה
פניה דמשמע שכבר הוחר זה למעלה : (פ) לשי ששני דרכים מתפסות זה לכאן וזה לכאן וברוך
לפתח עינים ולהכניסן באוה דרך ילך דהיינו פתח עינים פתיחת עינים : (צ) פירש בקבוי של
אברהם אבינו והפסלה שידרמן לה איש : ורע אברהם כדי להעמיד נשים מאנו והוא מאמר רז"ל

בפרק

והתיבת בית אבוהא : יב וסגיא יומיא ומיתת בת שבע אמת
יהודה ואתנחם יהודה וסליק על גזו עניה הוא וחירה רחמיה
עדלמאח לתמנת : יג ואתחנאה לתמר למימר היא חמיון
סליק לתמנת למיני עניה : יד ואעדאית לכוישי ארמלותה
מינה ואתכפאית בעיפא ואתקנת ותיבת בפרשות עינין די על
אורח תמנת ארי חנת ארי רבא שלה והיא לא אתיהבת ליה
לאנתו : טו ותחנאה יהודה וחשבה בנפקת ברה ארי
כפאית אפאה : טז וסגיא לותה לאורחא ואמר הכי
בען איעול לותיק ארי לא ידע ארי בלתייה היא ואמרת
מה תקן לי ארי תיעול לותי : יז ואמר אנא אשלח

גדיא

רש"י

אלל יהודה שהיתה מתאווה (ק) להעמיד ממנו בנים : טז ויהשבה לזונה . לפי שיושבת
(ר) בפרשת דרכים : כי כסתה פניה . ולא יוכל לראותה ולהכירה ומדרש רבותינו כי
כסתה פניה כשהיתה בבית חמיה היתה לנועה (ש) לפיכך לא חשדה : טז ויש אליה
אל הדרך . מדרך שהיה בה כסה אל הדרך אשר היא בה ובלשון לעז דשטרני"ר :
הבה נא . הכינוי עצמך ודעתך לכך כל לשון הכה לשון הזמנה חוץ ממקום שיש לתרגם
בלשון נתינה ורף אותן של הזמנה קרובים ללשון נתינה הם : יז ערבון . משכון :
יה החותמן

שפתי חכמים

בפרק קמא דטוטס : (ק) סהרי אחר כך חזרה ולגסה בגדי אלמנותה ואם כשכיל זכות היתה עושה
לא היתה חוזרת ולובסת בגדי אלמנותה : מהרס"ל : (ר) דק"ל מה קבויק טעם זה לזה וכי כשכיל
שכסתה פניה קהיה זונה אדרבה כנועה היא כיון שכסתה את פניה ל"פ לפי שיושבת וכו' ואח"כ
אמר כי כסתה פניה ומכאן זה לא הכיר שאלו הכירה לא היה חושפה לזונה א"ת יהודה אוך בא על
הזונה הא האבות ונכסים קיימו וקבלו עליהם המורה וא"כ היאך עבר על לאו דלא קהיה קדשה
והרא"ס תירץ אפסר שקדשה בכסף או בשטר והגדו הוא לפיוס בעלמא אי נמי דקידש אותה בבואה
ולסם קידושין בא עליה והא דאחר בגמרא חתוף עלי מאן דמקדש בבואה היינו בעדים אבל בניו לבונה
לא והכא לאו עדים היו אלא רעבו שהוא כנפשו או שלא בפניו היה זה שאמר בהקוב הנה בא
ויבירש"י הכינוי עצמך ודעתך כלומר להקדש לי בבואה : אי נמי סבירא ליה דלאו לא קהיה קדשה
בשיראל ושראליה כאחר דגויה אינה אכורה אלא מדרבנן : (ש) דכ"ט דלכ"ס הוה ליה להכירה
בשעת הדיבור ובשעת הקשמוש כי ודאי לאחר כך גלקה פניה לכך אמר ומ"ר וכו' :
(ת) דק

גר צדק

דרש ואנכי לא ידעתו מהו הדרש כי פסוק מלא הוא אשר סוחרים שרים כנענים ככנדי
ארץ ולא יהיה כנעני עוד וגו' ואין זה דרך דרש אלא פסג גמור לפי דעת אנקלוס
ע"ס ורמב"ן כתב על זה וז"ל ודעת אנקלוס לומר כי בני יעקב ישמרו מלישא כנעניות
כאשר צוה אביהם וכתב ע"ס שהאריך :

ופקולך

גדי עוים מזהצאן ותאמר אסתתן ערבון עד שלחך :
יה ויאמר מה הערבון אשר אתך לך ותאמר התמך ופתילך
ומטף אשר בידך ויתן ליה ויבא אליה ותהר לו : יש ותקם
ותלך ותסר צעיפה מעליה ותלבש בגדי אלמנותה :
כ וישלח יהודה את גדי העוים ביד רעהו הערלמי לקחת
הערבון מיד האשה ולא מצאה : כא וישאל את אנשי
מקמה לאמר איה הקדשה הוא בעינים ער הדרה ויאמרו
לא היתה בזה קדשה : כב וישב ארי יהודה ויאמר לא
מצאתיה וגם אנשי המקום אמרו לא היתה בזה קדשה :
כג ויאמר יהודה תקח לה פן נהיה לבנו הנה שלחתי הגדי
הזה ואתה לא מצאתה : כד והיה כמשלש חדשים ויגד
ליהודה לאמר זנתה תמר בלתיך וגם הנה הרה לזנונים

ויהאמר

בעל הטורים ופולקד ופולקד הפולין הקטלון : ומטף ב' במסרה הכא ואורך ומטף אשר
סכות זו אף היאור מלמד סוה המטס שמתן בידה הוא המטס שהוכס זו היאר
ונעטו בו כל הניסים : מצאה ב' במסרה הכא : ואורך כי נסדה מצאה לומר נסבול שבסדה מצאה
אחילה ועקס חורה לכיתה מ"ה לא מצאה : לבזו ב' במסרה הכא : ואורך ונעוה לב יהיה לבזו נסבול
שעוים לב אביו לומר הכר כא הכתובת נכך היא היה לבזו שא"ל הכר כא למי החוקתת :

רש"י

ח' חותמך ופתילך - עוקתך ושופך טבעת שאתה חותם בה ושמתך (ת) שאתה
מתכסה בה : ותהר לו - גבורים כיוולא בו (א) לדיקים כיוולא בו : כא הקדשה -
מקודשת ומוזמנת לזנות : כג תקח לה - יהיה שלה (ב) מה שבידה : פן נהיה
לבזו - אס תבקענה עוד (ג) יתפרסם הדבר ויהיה הגנאי כי מה עלי לעשות עוד
(ד) לאמת דברי : הנה שלחתי הגדי הזה - ולפי שרמה יהודה את אביו בגדי עוים
שהטביל כתונת יוסף בדמו רמזוהו גם הוא בגדי עוים : כד כמשלש חדשים - רובו
של

שפתי חכמים

(ת) דק' לרש"י למה מתרג' התרגום על חותמך עוקתך דהיינו הטבעת והא חותם כקוב וע' פ' טבעת
שאתה חותם בה ומה שמתרגם כמו על פולקד ששופך דהיינו שמתלך והא פולקד קבוב ועל זה פי'
ושמתלך שאתה מתכסה וכו' - ר"ל גבי פולקד דקבוב גבי זנות קבוב ביה אשר תכסה וא"כ ה"כ
כסוקך שאתה מתכסה וכו' : (א) פי' דק' ל' למה קבוב ותהר לו היה לו לבקוב מתכו כמו דקס מתכו
ופירש' מתכו כקעברה אלא דומה לו דקאמר שדומה לו כמדותיו וכו' ואין להקשות מנין דגבורים
וכדיקים י"ל דהי מניינים מפקית : (ב) דקסה לרש"י דהא כבר נקן לה ולמה קבוב תקח לה ועל זה
פי' יהיה שלה : (ג) ולא נסבול סיכוח לה הערבון והא זה בזיון להס : (ד) רזובו לפרש מה
שכתבו הכה שלחתי זה טעם אשלמעלה ומפרש דה"ק א"ת שריו מוכרת אני לך שריו אחרתי
שאלחא

גדיא בר עיוי מן ענא ואמרת אם תתן משבונא עד דתשלח :
יה ואמר מה משבונא דאתן לך ואמרת עוקתך ושופך
וחטךך די בידך ויהיב לה ושאל לנתה ועדיאת ליה : יש וקמת
ואזלת ואעדיאת עיפה מינה ולבישת לבנשי ארמלותה :
כ וישדר יהודה ית גדיא בר עיוי ביד רתמיה עד ולמאה
דמיסב משבונא מידא דאתתא ולא אשכחה : כא וישאל ית
אנשי אתרה למימר אן מקדשתא דהיא בעינין על אורחא
ואמרו לית הקא מקדשתא : כב ותב לות יהודה ויאמר לא
אשכחיתה ואף אנשי אתרה אמרו לית הקא מקדשתא :
כג ואמר יהודה תסב לה דלמא נהי לחוך הא שדרית גדיא
הדון ואת לא אשכחתי : כד והורה בתלתות ירחיא ואתתורה
ליהודה למימר וגיאת תמר בלתיך ואף הא מעדיא מזונתא
ואמר

רש"י

של ראשון ורובו של אחרון (ה) ואמלעי שלם (ו) ולשון כמשלש חדשים כהשתלש
החדשים כמו ומשלוח מנות משלוח ידס וכן תרגם אונקלוס כתלתות ירחיא : הרה
לזנונים - שם דבר מעוברת (ז) כמו אשה הרה וכמו ברה כחמה : ותשרף - אמר
אפרים מקסאה משום רבי מאיר בתו של שם היתה (ח) שהוא כהן לפיכך דבזו
בשריפה

שפתי חכמים

שאלח לה גדי עוים כי מה עלי וכו' הנה שלחתי וגו' - והוכרח להוסיף כי מה עלי לפנות קודם
הנה שלחתי מפני שזולת זה אין טעם הדניקות מאמר תקח לה למאמר הכה שלחתי וק' ל'
(ה) אע"פ שהולד אינו נוכר אלא עד ג' חדשים דהוא שליט של ימיו עיבורה ה"ה הוכח דילדה
לט' אבל תמר ילדה לז' חדשים מדקבוב ויהי בעת לדהא ולא קבוב וימלאו ימיה כמו גבי רבקה
וכדפירש' בפרשת ואלה תולדות לך היה הולד נוכר קודם ג' חדשים : (ו) וא"ת מ"ל לרש"י דלמא
אפכה הראשון והסני שלם והאחרון לא היה שלם או הראשון לא היה שלם והסני וכו' היו שלמים
וי"ל דא"כ לא יהיה רק ב' חדשים ועשרה ימים שריו מחודש אחד לא יהיה רק י' ימים שהוא שליט
של חדש זה אינו נקרא חדש כיון שהוא מיעוט של חדש וקרא קאמר כמשלש חדשים כלומר ג' חדשים
שלמים : והרא"ש פירש דאפשר שאין העובר נוכר בשליט מן עיבור רק שרוב ראשון ואמלעי שלם
ורוב שליטי ג' חדשים שלמים דרובו ככלו משום דחדשים גורמים : (ז) ר"ל לפי שמנאבו הרה לשון
עמיד כמו הכך הרה ויולדת בן והכא לא שייך לומר הכי שהוא לשון עמיד דמי ויאמר להס שהיא
עמידה להיות הרה ל"פ שהוא שם דבר : (ח) לאו דוקא בקו דהא שם כבר מת כשהיה ועקב כן
חמשים

גר צדק

ופתילך - תרגם אונקלוס ושופך כבז הרמז'ן והוא סודר קטן אשר יעטוף בו קפת הראש לפעמים
ויקרא פתיל בעבור שהוא קצר כפגיו והוא שתרגם אונקלוס שופיאה ולא תמצא לאונקלוס בכל שמלה
שנקראה שיתרגם אותה שופיאה אבל לשון כסות ומלבוש תרגם בכלן מלבד ופרשו השומע שאומר
ויפרשו ששופיאה לפי שהוא סודר הידוע בתלמוד שידעו בו הפגולים ע"כ - וכתב ר"י מברלין
כוכז

ויאמר יהודה הוציאנה ותשרף: כה הוא מוצאת והיא
שלחה אל-חמיה לאמר לאיש אשר-אלה לו אנכי הרה
ותאמר הכר נא למי החתמת והפתילים והמטה האלה:
כי ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני כי-על כן לא-נתתיה
לשלה בני ולא-יסקף עוד לדעתה: כי ויהי בעת לדתה והנה
האומים בבטנה: כה ויהי בלדתה ויתן-יד ותקח המילדת
ותקשר על-ידו שני לאמר זה יצא ראשונה: כש ויהי וכמשיב
ידו והנה יצא אחיו ותאמר מה-פרצת עליך פרוץ ויקרא
שמו פרוץ: ל ואחר יצא אחיו אשר על-ידו השני ויקרא

מלרע

בעל הטורים יסודה הוציאנה וקשרף הוא ר"ת סס כן ד' אוקיות מלמד שהק"ם זימן לה
הסמיכין שבאבדו ממנה: היא מוכתת כתיב חסר אלף (עיון בת"ס) לומר לך
שאמר אבי' אם יצתו נה האם לא תודע: הכר נא למי החתמת"ם תירא את ה' ותודע: מרפת
רמו שממך כורץ גדר לעסוק לו דרך ואין ממחין בידו: פרץ נא"ת כ"ס עולה י"ד והוא בני' דוד:

רש"י

(ט) בשריפה: כה היא מוצאת. לישרף: והיא שלחה אל חמיה. לא רתתה להלכין
פניו ולומר מחד אני מעוברת אלא לאיש אשר אלה לו אמרה אם יודע יודע מעלמו
ואם לאו ישרפני והל אלבין פניו. כמאן אמרו נוח לו לאדם (י) שיפלוהו לכבשן
האש והל ילבין פני חבירו ברבים: הכר נא-אין נא אלא לשון קשה הכר נא בוראך
והל תאבד (ב) שלש נפשות: כו צרקה. (ל) בדבריה: בטנני. היא מעוברת
ורבותינו ז"ל דרשו שיפתה בת קול ואמרה ממני ומאתי יצאו הדברים לפי שהיה
לנפשה בבית חמיה גורתי שיצאו ממנה מלכים ומשכתי יהודה גורתי להעמיד מלכים
בישראל

שפתי חכמים

חמשים שנה ועמה הוא יוקר מן ק"י שנה אלא מתפשטתו: (ט) וא"ת ולמה מחייבה בשריפה הא
לא נשואה היא וגם לא מאורסה היתה ונתן כהן אונה בשריפה אלא כשהיא נשואה או ארוסה ומה
שהיה זקוק לנישואים לאו נת מיתה היתה אלא לאו שלא תהיה אשת המת החייה: ו"ל דלכך דבנה
במיתה כדי לאיים על הנשות שלא יפרכו הדור ויקלקלו וכיון דדבנה במיתה דבנה בשריפה דהא
מצינו בשאר מקומות דנת כהן דבנה בשריפה וזהו גם כן דעת רש"י שפרט לכוין דבנה בשריפה
וכמו שפרט הרא"ם ומיהר"ם ל"כ קצת וקשה והלא כבוייה היתה ויש לומר דשומרת יבם היתה:
(י) וא"ת מ"ל דלמא מה שתמר לא היתה מודית משום דעדיין לא הפלוה להש ולא היה אש בושר
אלא אם היה האש בושר היתה מודה ו' דפי' ר"ח בקוספות פרוץ הוכיח מדמקוב הוא מוכת חסר א'
שהוא מלשון ונתן אש כשיוון א"כ ש"מ שהאש היה בושר ואפילו הכי לא היתה מודה לכך מאכץ
אמרו וכו': (ב) הוא לא היתה יודעת שנ' נפשות היו אלא רש"י נקט זה לפי האמת שהיו ג' אבל
הוא לא אמרה רק שתי נפשות ומיהר"ם ל' פירש דהוכחת רש"י הוא מדמקוב הכר נא וגומר ולמה
כתיב נא באמנע ה"ל למכתב או בקחילה או בסוף לכן מדקדק רש"י מקחילה אמרה הכר נא שכן הרה
מחד ועוד אמרה כה לומר ועוד נקשה אחרת שלא תאבד הנפש היתה כלומר שלא תאבד שלשה

נפשות

ואמר יהודה אפקוה ותתוקר: כה היא מתפקא והיא שלחת
לות חמוהא למימר לגבר דאלין דיליה מיניה אנא מעדיא ואמרת
אשתמודע כען דמן עוקתא ושושיפא וחוטרא האלון: כי ואשתמודע
יהודה ואמר וכאן מיני מעדיא ארי על כן לא יתביתיה לשלה כרי
ולא אוסיף עוד למידעה: כי ויהו בעידן מלדה והא תיזמין
במענהא: כה ויהו במלדה ויתב ירא וגסיבת חייא וקטרת
על ידיה והוריתא למימר הין נפק קרמא: כש ויהו כר אתיב
ידיה והא נפק אחיה ואמרת מה תקוף סגי עלך למתקף וקרא
שמה פרוץ: ל וכתר כן נפק אחותי די על ידיה והוריתא וקרא
שמה

רש"י

בישראל: כי על כן לא נתתיה. כי בדיון עשתה על אשר לא (מ) נתתיה לשלה בני:
ולא יסף עוד. יש אומרים לא הוסיף ויש אומרים לא (ג) פסק: כו בעת לרתה.
ובדקה הוא אומר וימלאו ימיה ללדת להלן למלאים וכאן לחסרים: והנה חאומים.
מלא ולהלן חסר לפי שה' רשע אבל אלו שניהם דקיים: כח ויתן יד.
הוציא האחד ידו לחון ולאחר שקשרה (ס) על ידו השני החזירה: פרצת-חוקת עליך
חוק: ל אשר על ידו השני. ארבעה ידות כתובות כאן כנגד ארבעה חרמים
(ע) שמעל עכן שיצא ממנו ויש אומרים כנגד ארבעה דברים שלקח. אדרת שנער
ושני

שפתי חכמים

נפשות עכ"ל: (ל) דקשה לרש"י בדקה ממני משמע שהיה הוסף ויתר ממנו ומא"כ כ"ו בזה
כאן אי היא יוקר בדקת או לא. (כח"י) נדקה בדבריה ולא נדקה במעשה הזכות דהא קרא אמר
ולא ידע כי בלתי הוא משמע הא אם ידע לא היה נא עליו ומאחר שהיה ידעם אוך הקורא עבמה
לו ואשכחי דחיקי לא סמיכין מ"מ נדקה בדבריה שאני מכיר שהסמיכנים הם שלו ומסקמא ממני
היא מעוברת כמו שאמרו לא היתה בזה קדשה וגם החשבון כמשלש חדשים מוכיח מאי אמרת שמה
גם אחרים נצו עליה וכתבברה מכה זה הוא ספק והסמיכנים הם ודאי: (מ) דכי ועל כן למה לי
בחד סני: (ג) ה"פ מ"ד לא הוסיף סנר דעמו של יהודה לא היה סינא חליה אלא כדי להקום ורע
על סם המת כיון שקיים לא נא עליה עוד. ומ"ד לא ספק סנר כיון שראש יהודה שתחלות להוליד
בנים ממנו ויהיה כוונתה ל"ש לכך לא פסק מלדעתה: (ס) שמתל ויתן יד משמע שהעובר כיון
למת לה יד לכך אמר הוציא וממני שלא פי' המקרא מן כהן יד ולא אמר המוציא או הנותן לכ"ה הא'
שמירטו האחד משניהם וממני שלא יתכן לומר כמשיב ידו אלא א"כ שבחזירה לכן אמר והוסיף
ולאחר שקשרה וכו': (ע) כנגד ארבע דברים שלקח וכו' ר"ל ארבע דברים שלקח עכן ומה הן
אדרת

גדר צדק

כונתו אהא דאיפת בכחנות לדעת ראב"י דברים ככתבן אבל רבנן פליגי עליה ומפרש שדוריון את
הדבר כשחלה חדשה והכח הנקלוב יראה שפסק כראב"י אבל רש"י כתב הרי זה משל מחוריון את
הדבר כשחלה כראש סהוא כתב אלוהא דרבנן והכח הרמזן כתב סם דהלכה כראב"י וכן פסק הרמב"ם
פי"ג מה' נערה דין ו' שמשכת ראב"י קב ונקי וע"ס כסף משנה ואין כאן מקום להאריך: צדקה
במבני. הוסיף הנקלוב מלת מעדיא ועיון רש"י עכן פי':

איכנז

שמו זרח : * ס חמישי טל * ויוסף הורד מצרימה ויקנהו פוטיפר סרים פרעה שר הטבחים איש מצרי מיר הישמעאלים אשר הורידהו שמה : ב ויהי יהוה את יוסף ויהי איש מצליח ויהי בבית אדניו המצרי : ג וירא אדניו כי יהוה אתו וכל אשר הוא עשה יהוה מצליח בידו : ד וימצא יוסף חן בעיניו וישרת אתו ויפקדהו על ביתו וכל ישרו נתן בידו : ה ויהי מאז הפקיד אתו בביתו ועל כל אשר יש לו ויברך יהוה את בית המצרי בגלל יוסף ויהי ברכת יהוה בכר אשר ישרו בבית ובשדה : ו ויעזב כל אשר לו ביד יוסף ולא ידע אתו מאומה כי אם הלחם אשר הוא אוכל ויהי יוסף יפה תאר ויפה מראה : ז ששי : ו ויהי אחר הדברים האלה ותשא אשת אדניו את עיניה אל יוסף ותאמר שכבה עמי : ח וימאן ויאמר אל אשת אדניו הן אדני לא ידע אתי מה בבית וכל אשר ישי ויפקדהו ס"א

בעל הטורים הורד : ב במסרה הכא ואודך הורד טאול לומר שסקול הגלות כנגד נביסה : סורודוס : ב במס' הכא ואודך סורודוסו אלי בנימין שבכול שגרה יודיה סורודוסו שמה למסרו סורד גס הוא לסורוד בנימין שמה : וכל יש לו נתן בידו ס"א לסורו מלמד טא גבראל ולמדו שבעים לסון ולכך הגלות בידו : כי אם הלחם אשר הוא אוכל גימ' הוא אסקו (ע"ה) :

רש"י

ושני חתיכות כסף של מאתיים שקלים ולשון זהב בראשית רבה : ויקרא שמו זרח . על סם זריחת (פ) מראית השני : א ויוסף הורד . חוזר לענין ראשון אלף שהפסיק בו כדי (צ) לסמוך ויודתו של יהודה למכירתו של יוסף לומר שבשכילו סורודוסו מגדולתו . ועוד כדי לסמוך מעשה אשתו של פוטיפר למעשה תמר (ק) לומר לך מה

שפתי חכמים

ארכת טבער אחד וכ' חתיכות כסף של ארבע שקלים הו' ג' ולשון זהב הרי ד' . (כח"י) הרא"ם הקשה דכנסהדרין דף מ"ג אוכא מ"ד טמעל בג' חרמוס ואוכא מ"ד טמעל בע' ד' גימו משה וא' גימו יהושע אלמא בין למ"ד ובין למ"ד אינן ד' ותיורן סאי דכ"ר לא קמייירי אלף באתין ד' סהיו גימו משה ע"כ ולא כסירא דהא בכ"ר קחסיב הד' חרמוס חרמו של עמלק וחרמו של סיחון וצוגו וחרמו של ירוחו וחרמו של מדין ע"כ וא"כ קחסיב ג' גימו משה וא' גימו יהושע וע"ס התורין באריות . ובעל חידושי אגדות סגו סס בגמרא רבי ווחנן אמר ד' חרמות וכו' : (פ) דומיא דסס סרן סהיו ממוס מעשה : (צ) (כ"א) דאס לא כן הרי סכר סקוב והמדנים סכרו אותי אלף שהפסיק

שמויה זרח : * ויוסף איתתת למצרים וזכניה פוטיפר רבא דפרעה רב קטוליא גברא מצרעא מיר דערבאי די אחתיהו תמן : ב ותנה ממרא דיו בסעדיה דיוסף ותנה גבר מצלח ותנה בבית רבוגיה מצרעא : ג ותנא רבוגיה ארי ממרא דיו בסעדיה וכל דהוא עבד יי מצלח בידיה : ד ואשכח יוסף רחמין בעיניהו ושמש יתיה ומניה על ביתיה וכל דאית ליה מסר בידיה : ה ותנה מעידן דמני יתיה בביתיה ועל כל דאית ליה ובריד יי ית בית מצרעא בריל יוסף ותנה ברכתא דיו בכל דאית ליה בביתא ובחקלא : ו ושבק כל דיגליה בידא דיוסף ולא ידע עמיה מדעס אלחן לחמא די הוא אביל ותנה יוסף שפיר ברנא ויא' בתנא : ז ותנה פתר פתגמא האלין ונקפת אפת רבוגיה ית עינאה לנר יוסף ואמר שכוב עמי : ח וסריב ואמר לאתת רבוגיה קא רבוגי לא ידע עמי מה בביתא וכל דאית ליה

רש"י

מה זו לשם שמים אף זו לשם שמים שראתה באלטרולוגין שלה שעתידה להעמוד בנים ממנו ואינה יודעת אם מומנה אם מבתה : ג כי ה' אתו . סס שמים שגור בפיו : ד וכל יש לו . הרי לשון קצר חסר אשר : ו ולא ידע אתו מאומה . לא היה נותן לבו לכלום : כי אם הלחם . היא אשתו (ר) אלף שדבר בלשון נקיים : ויהי יוסף יפה תואר . כיון שראה עצמו (ש) מושל התחיל אוכל ושותה ומסלסל בשערו . אמר הקב"ה אביך מתאבל ואתה מסלסל בשערך אני מגרה בך את (ת) הדוב מיד : ז ותשא אשת ארנוני וגומר . כל מוקס שנאמר אחר סמוך : ט וחשאתי

שפתי חכמים

וכי : (ק) וא"ת למה לא פי' זה הטעם לעול כמו בחמילת הפרסה למה הסמך בפרשו של יהודה ולא פי' סס אלף סורודוסו מגדולתו ולא פי' ועוד כדי לסמוך וכו' ויש לומר דלעול ס"א מלא ליה דקמר סיהא כיונתה לס"ס אבל עכשו הוכיח רש"י מן הספסוק דדקה ממני סכונקס סיהא לסס שמים לכך משרס סה הטעם : (ק"מ) אבל כאן קסה דאי מטעס א' לחוד לא ס' לספסוק אלף עד וירבו סיומס סזבו מעשה אחר וסס סיה לספסוק ענינו סל יוסף ותיורן כדי לסמוך מעשה אשמו ואי מטעס זה לחוד סיה לו לסתחול וירבו סיומס וקמט אשת יהודה וכו' ולמה סתחול בורד יהודה אלף סורודוסו לכך סס סלא נא ליתן טעס על סמיכת וירד למכירה כתב סהוא טעמא לחוד אבל כאן נא ליתן טעס על הספסוקת כולן לכ"כ ב' הטעמים : (ר) וא"ת דלמא לחס ממש סווא וי' דרס' דיוק מרכביב דכריוו של יוסף ולא חשך ממני מאומה כ"א אותך משמע דכל דבר ספקוד בידו חוק מאשקו לכך ס"ל דלחס סיה אשתו : (ש) דא"כ מאי ענין זה לכאן : (כח"י) ק"ל דככל מקוס סירוסו סתסוס עכשוו ולא קודס לכן ויוסף משעת לידתו סיה יספ תואר ומסקמא גס יסס מראה וע"ז תירן כיון שראה עצמו מושל ולא עשה זה קודס לכן : (ת) מדכתיב לעול סיה רעס אכלתסו וסיוני דקאי על אשקו סל פוטיפרע כדפירש' י לעול לכך קרו לה בלשון חוסי : ומס סכוסס אותס עסס דוב כי מה סדוב סוס חין לו מנוחס כי תמיד מנענע א"ע כך אשק פוטיפרע לא סיה

לו נתן בידיו : ט איננו גדול בבית הוה ממני ולא חשך ממני
 מאומה כי אם אותך באשר את אשתו ואיך אעשה הרעה
 הגדלה הזאת וחטאתי לאלהים : י ויהי כדברה אל יוסף
 יום ו יום ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה :
 יא ויהי כהיום הוה ויבא הביתה לעשות מלאכתו ואין איש
 מאנשי הבית שם בבית : יב ותתפשהו בגדו לאמר שכבה
 עמי ויעוב בגדו בידה וינס ויצא החוצה : יג ויהי כראותה
 ביעוב בגדו בידה וינס החוצה : יד ותקרא לאנשי ביתה
 ותאמר להם לאמר ראו הביא לנו איש עברי לצחק בנו
 בא אלי לשכב עמי ואקרא בקול גדול : טו ויהי כשמעו
 כיהרימתי קולי ואקרא ויעוב בגדו אצלי וינס ויצא החוצה :
 טז ותנח בגדו אצלה עד בוא אדניו ארבייתו : יז ותדבר
 אליו בדברים האלה לאמר בא אלי העבד העברי אשר
 הבאת לנו לצחק בי : יח ויהי כהרימתי קולי ואקרא ויעוב
 בגדו אצלי וינס החוצה : יט ויהי כשמעו אדניו את דברי
 אשתו אשר דברה אליו לאמר בדברים האלה עשה לי
 עבדך ויחר אפו : כ ויקח אדני יוסף אתו ויתנהו ארביית

הסחר

בעל הטורים להיות עמה ג' לקוד גיטס (ע"ת) :

רש"י

ט והטאתי לאלהים - בני נח כלטוו על העריות : יוד לשכב אצלה - הפילו
 (א) בלא תשמים : להיות עמה - לעולם הבא : יא ויהי כהיום היה - כלומר והי
 כאשר הגיע יום מיוחד יום לחוק יום אוד שלהם שהלכו כלם לבית ע"ן - אמרה
 אין לי יום הגון ליוקק ליוסף כהיום הזה אמרה להם חולה אני ואינו יכולה לילך :
 לעשות מלאכתו - רב ושמואל חד אמר מלאכתו ממש וח"ל לעשות זרכיו עמה אלא
 (ב) שגראית לו דמות דיוקנו (ג) של הביו וכו כדאיתא במסכת סוטה : יד ראו

הביא

שפתי חכמים

לה מנוחה כי הוקם מחורק אחר יוסף להנצל לו : (א) דאל"כ לא היה לה כתיב לשכב עמה כמאמר
 שכני עמי : (ב) וקשה דאם ישכב אצלה הפילו בלא תשמים מאי זה דקאמר להיות עמה לע"ה
 על מה יעבש ואפשר דה"ק ולא שמע אליה לשכב אצלה הפילו בלא תשמים סהים מקורא שוא ותגבר
 וצרו עליו לשמט עמה וירד כניהס : (ב) תירצו סס תוספות מדקתיב ויבא הביתה סהוא מל' ביתה
 דהל"ל

ליה מסר בידיו : ט ליתוהי רב בביתא תרין מיני ולא מנע מיני
 מדעם אלהו יתיך בדיל דאת אתתיה ואכרין אעבד בשתא
 רבתיא הדא ואיחוב קדם יי : י ותוה בר מלילת עם יוסף יום יום
 ולא קביל מינה למשכב לותה למחוי עמה : יא ותוה כיומא
 תרין ועאל לביתא למכדק בכתיב חושבניה ולית אנש מאנשי
 ביתא תמן בביתא : יב ואחדתיה בלבושיה למימר שכוב עמי
 ושקיה ללבושיה בידה וערק ונפק לשוקא : יג ותוה בר חות ארי
 שקיה ללבושיה בידה וערק לשוקא : יד וקרת לאנשי ביתה
 ואמרת להון למימר חו איתי לנא נכרא עברארה לחיבא בנא
 עאל לותי למשכב עמי וקרת בקלא רמא : טו ותוה בר שמע
 ארי ארמית קלי וקרת ושקיה ללבושיה לותי וערק ונפק לשוקא :
 טז ואחתתיה ללבושיה לותה עד דעא רבוגיה לביתיה : יז ומלילת
 עמיה כפתגמיה האלון למימר עא לותי עברא עברארה די איתתא
 לנא לחיבא בי : יח ותוה בר ארמית קלי וקרת ושקיה ללבושיה
 לותי וערק לשוקא : יט ותוה בר שמע רבוגיה ית פתגמי אתתיה
 דמלילת עמיה למימר כפתגמיה האלון עבר לי עבדך ותקוף
 רבוגיה : כ ודבר רבוגיה דיוסף יתיה וייהביה בבית

אסירי

רש"י

הביא לנו - הרי זה לשון קצרה הביא לנו ולא פירש מי הביאו ועל בעלה אומרת כן :
 עברי - מעבר הנהר (ר) מנכי עבר : טז ארניו - של יוסף : יז בא אלי - לחק
 כי

שפתי חכמים

דהל"ל ויהי כהיום ואין איש וגו' : (ג) תוספות גסס רני משה הדרשן מדקתיב ואין איש מאנשי
 הבית סס בנות משמע דאיש מאנשי הבית לא היו בנות אבל איש אחר היה בבית - וע כ"ל דיעקב
 היה כדמשמע בס' ויחי בספר"י וק"ל : (ד) (ג"א) אע"ג דלעיל כפרסת לך לך בספוק ויגד לאהרם
 העברי פירש"י שגא מעבר הנהר לכד ולא פי' מנכי כנוי של עבר ו"ל כיון שאהרם עממו גא ממש
 די לו במה שגא מעבר הנהר אבל כדערו לא די זה סהם לא גאו מעבר הנהר וזכרכו סהים וכן
 במס

גר צדק

איננו גדול בבית הוה - בס' שלנו ליקושי רב וגם קדמונים לית רב ואפשר שהוה קקון סתקון
 אנקלוס שלא יאמר יוסף סאון ארכיו גדול ממנו אלא סאון בבית כלומר בן עבדי הבית מי שגדול
 ממנו והאחרונים רבו להשוות התרגום אל העברי ואמרו ליתויה רב : לעשות מלאכתו - למכדק
 כקביו חושבניה מחלוקת בס' ותפס אנקלוס כדעת זה לכדויו של יוסף ורס"י הביא המחלוקת ולא
 הכריע : ויצא החוצה - בגאון מרלוין כפי' של אנקלוס רמו רמו ממש מהר"י מוכירו כמלת
 וי"א וירא צורת אביו עיין רש"י ודפס"ת :

הסֹהַר מְקוֹם אֲשֶׁר-אֶסְרֶי הַמֶּלֶךְ אֲסוּרִים וַיְהִי-שָׁם בְּבֵית
הַסֹהַר: כֹּא וַיְהִי יְהוָה אֶת-יוֹסֵף וַיֵּט אֵלָיו חֶסֶד וַיִּתֵּן חֲזוֹן בְּעֵינָיו
שֶׁר בֵּית-הַסֹהַר: כִּי וַיִּתֵּן שֶׁר בֵּית-הַסֹהַר בִּידֵי-יוֹסֵף אֶת כָּל-
הָאֲסוּרִים אֲשֶׁר בְּבֵית הַסֹהַר וְאֵת כָּל-אֲשֶׁר עֹשִׂים שָׁם הוּא
הָיָה עֹשֶׂה: כִּי אֵין שֶׁר בֵּית-הַסֹהַר רָאָה אֶת-כָּל-מְאוּמָה
בְּיָדוֹ בְּאֲשֶׁר יְהוָה אִתּוֹ וְאֲשֶׁר-הוּא עֹשֶׂה יְהוָה מִצְלִיחַ: פ
שְׁבִיעִי מ' וַיְהִי אַחֵר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה חֲטָאוּ מִשְׁקָה מֶלֶךְ
מִצְרַיִם וְהָאֵפֶה לְאֲדֹנָיָם לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם: ג וַיִּקְצֹף פְּרַעֲהַ
עַל שְׁנֵי סָרְסוּי עַל שֶׁר הַמִּשְׁקִים וְעַל שֶׁר הָאוֹפִים: ג וַיִּתֵּן
אֹתָם בְּמִשְׁמֶר בֵּית שֶׁר הַטְּבָחִים אֶל-בֵּית הַסֹהַר מְקוֹם אֲשֶׁר
יוֹסֵף אֶסֶר שָׁם: ד וַיִּפְקֹד שֶׁר הַטְּבָחִים אֶת-יוֹסֵף אֹתָם
וַיִּשְׂרַת אֹתָם וַיְהִי יָמִים בְּמִשְׁמֶר: ה וַיַּחְלְמוּ חֲלוֹם שְׁנֵיהֶם
אִישׁ חֲלֹמוֹ בַּלַּיְלָה אַחֵר אִישׁ בְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ הַמִּשְׁקָה
וְהָאֵפֶה אֲשֶׁר דְּמָקָה מִצְרַיִם אֲשֶׁר אֲסוּרִים בְּבֵית הַסֹהַר:

אסירי ק' אלף שווא פתח

ויבא

בעל הטורים אסורי המלך אסורי מקיב ואסירי קרי מלמד שעשר שנים היה אסור על סדווא
דכה על אחיו ועוד ב' שנים על שאמר לשר המשקים כי אם זכרתי:
אסורים ב' נחם הכא ואורך ה' מקור אסורים וז' חז' שאמרה לו אסקו של פוטופר הריני
חונקך בנות האסורים אמר לה ה' מקור אסורים: ה' מלכות ולא מקיב מלכות בידו כמו למעלה
לפי שבאן היה בנות האסורים ולא היה לו עסק בידו כמו למעלה שהיה בנות אדוכיו ומתעסק בשל
אדוכיו: לאהביה ב' נחם הכא ואורך האומרים לאדוכיהם הניחה ונשתה מה להלן על עסקו
שהיה אף באן על עסקו שהיה כמו שדר' ל' שנמא זכוב ככום שלו:

רש"י

כי העבד העבדו (ה) אשר הבאת לנו: יט ויהי בשמוע ארניו בשעת תשמיש אמרה
לו כן וזהו שאמרה כדברים האלה עשה לי עבדך בעיני תשמיש כאלה: כא ויש אליו
חסר. שהיה מקובל לכל רואיו לשון כלה נאה וחסודה שבמשנה: כב הוא היה
עושה. כתרנומו בנימיה (ו) הוה מתעבד: כג באשר ה' אתו. כשכיל (ז) שה'
שה'

שפתי חכמים

כ"ה שם מצני עבר לא ר' דלמה וקיוחסו לעבר לא לשם: (ה) ר"ל רש"י מהסך הססוק דכתיב
בא אל העבד אשר הבאת לנו לזכך כי דלח כדכתיב איכו מיושב דהוא לא הבוא אוקו כדי
לזכך כה: (ו) ר"ל שהיה לו עבדים תקחו והוא היה אומר להם שיעשו והיו בנימיהם הוה
מתעבד לא שהיה עושה מה שהיו הם כרוכים לעשות דה"כ היה משרת שלהם ומאו ויתן חכו בעיני
טר ביק הסוהר: (ז) שלא יקכן לפרש הכי' כמשמעו כי אחריו נאמר והוא עושה ה' מלכות

בידו

אֲסוּרֵי אֶתְרָא דְאֲסוּרֵי דְמֶלְכָא אֲסוּרִין וְהוּרָה תַּמָּן בְּבֵית אֲסוּרֵי:
כֹּא וַהוּה מְמַרָא בְּיָדוֹ בְּסַעֲרֵיהּ דְּיוֹסֵף וְנַעַר לִיהּ חֶסְדָא וַיְהִיבָהּ לְרַחֲמִין
בְּעֵינָיו רַב בֵּית אֲסוּרֵי: כִּי וַיְהִי רַב בֵּית אֲסוּרֵי בְּיָדוֹ
דְּיוֹסֵף וַיֵּט כָּל אֲסוּרֵי דֵי בְּבֵית אֲסוּרֵי וַיִּתֵּן כָּל דְּעַבְדֵּין תַּמָּן
בְּמִמְרֵיהּ הוּרָה מִתְעַבֵּד: כִּי לִיֵּת רַב בֵּית אֲסוּרֵי חוּי וַיֵּת כָּל
סוּרְחָן בִּידֵיהּ בְּדִמְרָא בְּיָדוֹ בְּסַעֲרֵיהּ וְדֵי הוּא עֵבֵד וַיִּי מִצְלַח:
א וְהוּרָה בְּתֵר פִּתְגָמָא הָאֵלִין סְרַחוּ שְׁקָא דְמֶלְכָא דְמִצְרַיִם
וְנַחְתוּמָא לְרַבּוּנֵיהוֹן לְמֶלְכָא דְמִצְרַיִם: ג וְדִגְוֵי פְרַעֲהַ עַל
תְּרִין רַבְרַבְנֵיהוֹן עַל רַב שְׁקִי וְעַל רַב נַחְתוּמֵי: ג וַיְהִי וַיִּתְּחוּן
בְּמִשְׁרַת בֵּית רַב קְטוּלֵיָא בְּבֵית אֲסוּרֵי אֶתְרָא דֵי יוֹסֵף אֲסוּר
תַּמָּן: ד וַיִּמְנֵי רַב קְטוּלֵיָא וַיֵּת יוֹסֵף עֲמֵהוֹן וַשְׁמִשׁ יִתְּרוֹן
וַיְהוּ יוֹמִין בְּמִשְׁרָא: ה וַיַּחְלְמוּ חֲלֹמָא תְּרֵוּוּהוֹן גְּבַר חֲלָמִיָה
בְּדִלְרָא חֵר גְּבַר כְּפוּשְׁרֵן חֲלָמִיָה שְׁקָא וְנַחְתוּמָא דֵי
לְמֶלְכָא דְמִצְרַיִם דְּאֲסוּרִין בְּבֵית אֲסוּרֵי:

רש"י

ואתא

אתו: א אחר הרבדים האלה. לפי שהרגילה אותה הרורה את הדיוק בפי כלם
לדבר בו הבוא להם הקב"ה סורחנס של אלו שיפנו אליהם ולא אליו ועוד שתבוא
הרורחה לדיוק על ידיהם: הטאו. זה נמלא זכוב בעיני פוטופין (ח) שלו זה נמלא
לרור (ט) כגלוסקין שלו: אופה. את פת המלך ואין לשון הפייה אלא כפת ובלעז
פיטור: ד ויפקד שר הטבחים את יוסף. להיות (י) אתם: ויהיו ימים במשמר.
(כ) שנים עשר חדש: ה ויחלמו חלום שניהם. ויחלמו שניהם חלום (ל) זהו פשוטו
ומדרשו

שפתי חכמים

בידו שפירשו וכל אשר הוא עושה ה' מלכות לא שום מהן שה' אתו ויש מהם שאין האתו: (ח) פיילי
כום בלשון תרגום וא"כ פי' מלך פיילי בלשון יון כום פוטופין: (ט) וא"כ דלמא איכבא היה וי"ל
דע"כ ב' ל' דכך הוה סמעה דאי איכבא הוה סמעה א"כ הוה קשה למה נקלה זה זה אונו נקלה
בשלמא אי נמא לשר המשקים זכוב אתי שפיר דלא נקלה דאכום הוה דאיכו יכול לשומר את עבדו
מזכוב שכל לכום פקאום אבל לאופס שנמא כרור כגלוסקין שלו מוסע הוה דהיה לו לכבד הקטור
יבס שלא ישאר בו כרור: (י) ר"ל דקרא משמע ויפקוד שר הטבחים את יוסף אקס שהיה ממנה
אוקן ג"כ על דבר ואי הוה מקיב בנחילה שהיה ממנה שר המשקה ושר האופס על דבר היה נוסף
עליו ויפקד שר הטבחים את יוסף אקס אבל הסקא שאינו כן מאי אקס לכן פירש להיות אתם וגו':
(כ) דיוק מתכזב לקמן בש' כהר ימים תהיה גאולתו ימים ימים לג"ש. ואין לומר דלמא שני ימים
ממש

גר צדק

את כל באומה: ת"א ות כל סורחן הנין הוא ז"ל שלא מאכ בו סוס עול וסורחן מל' סרח
סידוע כגלמוד לסורות הסועל המנוסה ואפס שדרוש מאומה מומה מלשון מוס כדרך שדר' ל' וא
קעש לו מאומה וכעת אין בידו לכרר אס יש נדברי חז"ל עיקר לתרגום אנקלוס כנסקו זה:

ו יבא אליהם יוסף בבקר וירא אתם והנם זעפים: ו יישאל את סריסי פרעה אשר אתו במשמר בית ארניו לאמר מדוע פניכם רעים היום: ה ויאמרו אליו חלום חלמנו ופתר אין אתו ויאמר אלהם יוסף הלא לאלהים פתרנים ספרונוא לי: ט ויספר שרה משקים את חלמו ליוסף ויאמר לו בחלומי והנה גפן לפני: י ובגפן שלשה שריגם והוא כפרחת עלתה נצה הבשילו אשכלתיה ענבים: יא וכוס פרעה בידי ואקח את הענבים ואשחט אתם אל כוס פרעה ואתן את הכוס על כף פרעה: יב ויאמר לו יוסף זה פתרנו שלשת השרגים שלשת ימים הם: יג בעוד שלשת ימים ישא פרעה את ראשו והשיבך על כנף ונתת כוס פרעה בידו כמשפט הראשון אשר היית משקחו: יד כי אם זכרתני אתך באשר ייטב לך ועשית נא עמדי חסד והזכרתני

בעל הטורים זעפים ב' נאסרה הכא ואידך למה ראה פניכם זעפים מה הם על עסקי אבילה בשביל שלא רצו לחבול יהיו פניהם זעפים אף כאן נזעפו פניהם על עסקי אבילה כנאם וכו': ספרו ג' במס' הכא ואידך ספרו בגוים את כבודו חד נקבלים וחד כד' ה' טעל הספור ספרו ספרו בגוים כבוד יוסף ששנחובו לפני פרעה: שריגם כקוב חסד (ע"מ) ג' אבות העולם דאובא מ"ד אלו האבות:

רש"י

והדרשו כל אחד חלום חלום שניהם (ב) שחלם את חלומו ופתרון חברו והוה שכאמר וירא שר האופים כי טוב פתר: איש בפתרון חלומו. כל אחד חלם חלום הדומה לפתרון העתיד לכה עליהם: ו זעפים. ענבים כמו סר וזעף. זעף ה' אש: יוד שריגים. ונורות ארוכות שקורין וידיו"ן: והיא כפורחת. דומה לפורחת והיא בפורחת (ג) כדמה לי בחלומי כחלום היא פורחת (ד) ואחר הפרח עלתה כלה (ע) נעשו סמדר

שפתי חכמים

מהם היו במשמר ובכלו שני חלמו החלום א"כ למה ליה לומר ליוסף כי בעוד ג' ימים לא יהיה לו לומר רק אחר ג' ימים: (ד) פי שכל א' משניהם ראה חלום ולא שכל א' ראה חלום של שניהם דהיינו חלומו וחלום חבירו: (ב) חלום של שניהם אך במקום שהיה להם לומר שחלם חלום חבירו אמרו פתרון חלומי ואין להקשות מאי לכו דקאי אפתרון חלומי דילמא כמשמעו לכל אחד חלם חלום שלו ושל חבירו ו' מדרקוב נקרום אוש חלומי. כלומר א' ולעיל כקוב חלום שניהם ששני חלומות חלמו להם א"כ סקרו קראו אהדי אלא ע"כ ל' חלום שלו ופתרון חבירו וזה נקבוב אוש חלומי כפתרון חלום חבירו פורש חלום הדומה לדבר העקוד לכה עליהם ולא כפי המובן שגם הפתרון ראה בחלום חס

ו ואתא לתתרון יוסף בצפרא ותוא יתרון והוא אינון גססין: ו ושאל ית בכרבי פרעה דעמיה במטרת בית רבוגיה למימר מה דין אפיוכו בישין יומא דין: ה ואמרו ליה חלמא חלמנא ופשר לית ליה ואמר להון יוסף חלא מן קדם יי פושרן אשתעי כען לי: ט ואשתעי רב שקי ית חלמיה ליוסף ואמר ליה בחלמי והא גופנא קרמי: י ובגופנא תלתא שבשין והוא בד אפרחת אפיקת דכלבין ואניצת גין בשילוי אתכלהא הו עינבין: יא ובסא דפרעה בידי ונסיבית ית עינבאי ועצדית יתרון לבסא דפרעה ויהבית ית כסא על ידא דפרעה: יב ואמר ליה יוסף דין פושרניה תלתא שבשין תלתא יומין אינון: יג בסוף תלתא יומין ידברניך פרעה ותיבינך על שמושך ותתן כסא דפרעה בידיה כחלכתא קרמיתא דתויתא משקי ליה: יד אלרון הדברניני עמך כד ייטב לך ותעביד כען עמי טיבו ותדבר עלי

רש"י

סמדר אשפניו בלע"ז ואחר כך הכשילו והיא כד הפרחת הפיקת לכלבין ע"כ תרגום של פורחת. כן גדול מפרח כדכתיב ובוסר גומל יהיה כלה וכתיב ויולא פרח והדר וילץ לין: יא ואשחט. כתרגומו ועלרית והרבה יש בלשון משנה: יב שלשת ימים הם. סימן הס לך (ב) לשלשת ימים ויש מדרשי אגדה הרבה: יג ישא פרעה את ראשו. לשון חשבון כשיפקוד שר עבדיו לשרת בסעודה ימנה אותך עמהם: כנך. כסיס שלך ומוטבך: יד אם זכרתני אתך. אשר חס זכרתני אתך (ז) מאחר שייטב

שפתי חכמים

אם כן מה פקר יוסף: (ג) פירש כ"ף של כפורחת הוא כ"ף הדמיון לא כ"ף כאשר כי לא תמנא כ"ף כזאת כ"א על המקור ולא על הפעל כפי' ויהי כמשויכו ידו כדמות משויכו ידו ופי' שלא היה לו כוונה בזה רק מפני שהזיאו ידו וא"כ קשרה בחוט השני הכניסה מיד ובראה כאלו היה זה כבוונה כינה הוצאת יד בשם נתיב והכנסתה בשם השנת והתרגום שתרנס כד אפרחת תרנס הענין ולא המלות והרמיה שתרנס פורחת שהוא כוונתי אפרחת שהוא לשון פועל עבר ע"כ הר"ם: (ד) כלומה שבראה לו בחלומי שהיה פורחת ממש כפורחת הגפן בלי שום שינוי ודמיון: (ע) כלומר ולא שראה הכל בחד כמוכן מן הכתוב דאין מראין לו לאדם פול דקאי אקובא דמחטא: (פ) לא שהם עצמם שלשת ימים כמוכן מן הקרא: (צ) ר"ל שפרעה יסא את ראשך ותהיה כ"כ חשבוני עד אשר חס זכרתני תוכל

גר צדק

והנם זעפים. תרגום ותעצבו האנשים וכסויו נגריא סר וזעף כסוי דדוי: שלשה שריגים. ת"א שבשין וכן ביואל הלבושו שריגיה חוורו שנסהא ובלשון חז"ל מאי טעמא לא יהיב מר משיבא לארסיה אכסר שהוא מזה הענין. ונאויב אם וכתב ועוד יחליף ת' וישכנס ככסל בניו"ת: כפורחת. כד אפרחת אפיקת לכלבין כל זה לדעת רש"י ו' הוא תרגום של פורחת ודעת רמב"ן אינו

והזכרתי אל פרעה והוצאתני מן־הבית הזה : טו כי־גנב
 גנבתי מארץ העברים וגם־פה לא־עשיתי מאומה כי־שמו
 אתי בבור : טו וירא שר־האפים כי טוב פתך ויאמר אל־
 יוסף אף־אני בחלומי והנה שלשה סלי חרי על־ראשי :
 יו ובסל העליון מכל מאכל פרעה מעשה אפה והעוף אבל
 אתם מן־הסל מעל ראשי : יח ויען יוסף ויאמר זה פתרונו
 שלשת הסלים שלשת ימים הם : יט בעוד שלשת ימים
 ישא פרעה את־ראשו מעליך ותלה אותך על־עץ ואכל
 העוף את־בשרך מעליך : (מפטיר כ ויהי ביום השלישי
 יום הולדת את־פרעה ויעש משתה לכל־עבדיו וישא את־
 ראש שר המשקים ואת־ראש שר האפים בתוך עבדיו :
 כא וישב את־שר המשקים על־משקהו ויהן הכוס על־בֶּךָ
 פרעה : כב ואת שר האפים תלה כאשר פתך להם יוסף :
 כג ולא־זכר שר־המשקים את־יוסף וישכחהו : פ פ פ
מא * ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חלם והנה עמד
 מלרע כצ"ל ועמ"ש

בעל הטורים ולא זכר ג' נמס' הכא ולא זכר יואש . ולא זכר הדוס רגליו חסר המשקום היה
 כפוי טובה ולא זכר הטובה שעשה לו יוסף וכן היה יואש כפוי טובה ולא זכר
 הטובה שעשה לו יהודע הכהן והרג לזכריו ככו וע"ז חסרו כהם כפשות מישראל שהיה דמו קוסם
 עד שנחרב הבית וזכו ולא זכר הדוס רגליו כיום אשו : ויהי מקץ . כאשר כאן מקץ ולאמר באברהם
 מקץ עשר שנים מה להלן לסוף עשר שנים אף כאן לסוף עשר שנים ופי' ויהי מקץ דהיינו לסוף עשר
 שנים ועוד שנקיים :

רש"י

שייטב לך : ועשית נא עמרי חסר . אין נא אלא בקשה : גזו סלי חורי . סלים של
 נכרים קלופים חורין ובמקומינו יש הרבה ודרך מוכרי פת כיסבין שקורין אובלי"ש
 לתתם באתם סלים : כ יום הולדת את פרעה . יום לידתו וקורין לו יום גינוסוף
 (ק) ולשון הולדת לפי שאין הולד כולד אלא על ידי אחרים שהחיה מולדת את האשה
 ועל כן היא נקראת מולדת וכן ומולדותיך ביום הולדת אותך וכן אחרי הוכבס את
 הנגע

שפתי חכמים

תוכל אהם לטובאבו ויהיה מלת כו במקום כאשר משום דכו משמש נד' לשונות והא' מהם אם והיא אשר
 והוסף הרב מאחר שייטב לך מפני שאין מדרך המוסר שיוזכרוהו מיד בעת שייטב לו רק וים אח"כ
 בעת שעומד ומסרת שיוזכרוהו לכן פורס הרב כאשר יוטב לך : (ק) פי' יום הולדת כלשון יין :
 (ק"מ)

עלי קדם פרעה ותפקניני מן בית אסירי הדון : טו ארי מנגב
 נגנבא מארע עבראי ואף הכא לא עברית מדעם ארי מניאו יתי
 בבית אסירי : טו וחוא רב נחתומי ארי יאות פשר ואמר ליוסף
 אף אנא בחלמי והא תלתא סלין דחירו על רישו : יו ובסלא
 עלאה מכל מכלא דפרעה עובר נחתום ועופא אכיל תהון מן
 סלא מעלוי רישו : יח ואתיב יוסף ואמר דין פוישרגיה תלתא
 סלין תלתא יומין אינון : יט בסוף תלתא יומין יעדי פרעה ית
 רישך מינך ויצדוב יתך ער צליבא ויזכור עופא ית בשךך
 מינך : כ ותורה ביומא תליתאה יום בית וקרא דפרעה ועבר
 משתא לכל עבדוהו ואדבר ית ריש רב שקי וית ריש רב
 נחתומי בנו עבדוהו : כא ואתיב ית רב שקי על שקויתיה ויהב
 כסא על ידא דפרעה : כב וית רב נחתומי צלב כמא דפשר
 להון יוסף : כג ולא אדבר רב שקי ית יוסף ואנשיה :

* ותורה מסוף פרתין שנין ופרעה חלם והא קאים
 על

רש"י

הנגע שכיבוסו על ידי אחרים : וישא את ראשו וכו' . מנאס עם שאר עבדיו שהיה
 מוכה המשרתים שישרתו לו כסעודתו וזכר את אלו בתוכס כמו שאר את ראש לשון
 מנין : כג ולא זכר שר המשקים . בו ביום : וישכחהו . לאחר מכלן מפני שתלה בו
 יוסף לזכרו וזוקק (ר) להיות חסור שתי שנים שבאמר אשרי הגבר אשר חס' מנבטחו
 ולא פנה אל רהבים ולא בטח על מלרים הקרואים רהב :

פרשת מקץ

א ויהי מקץ . כתרגומו מסוף וכל לשון (א) קץ סוף הוא : על היאור .
 כל

שפתי חכמים

(ר) (ק"מ) דאל"כ מנ"מ דמקוב ולא זכר אס נא לומר שלא עשה עמו חסד זה כנכס ככר ויהי
 מקץ שנקיים חלא לומר סכסס היתא מאת הסי' שלא הזכירו עד אחר שתי שנים מפני שתלה בטחוו
 בסר המשקים : (נח') מנזאר הוא כס"ר פ"ז אהם מוצא שלא היה יוסף ראוי לטיות בבית האסורים
 חלא' י' שנים מפני שהיוא דבה על עשרה אחיו וע"י שאמר לשר המשקים וכו' :

פרשת מקץ

א דבר . שפוט דלשון קץ כתרגומו מסוף הוא אבל קשה ימים דמקוב נקראלמה לי כשלמה חי
 לשון

גר צדק

אזינו כן אלא שמלות חלו אשיקת לכלבין הוא תרגום של עלתה . וכן במלת כפורחת יש מחלוקת
 שלרש"י הכ"ף היא כ' דמיונית ולרמב"ן מורה על זמן כמו ויהי כנול אחרם מצריותם ודברי אבן־עזרא
 (כו)
 אשחר

על־היאר : ב והנה מן־היאר עלת שבע פרות יפות מראה
ובריאת בשר ותעינה באחו : ג והנה שבע פרות אחרות
עלות אחריהן מן־היאר רעות מראה ודקות בשר ותעמדנה
אצל הפרות ער־שפת היאר : ד ותאכלנה הפרות רעות
המראה ודקות הבשר את שבע הפרות יפת המראה
והבריאת ויקץ פרעה : (ה) וישן ויחלם שנית והנה שבע
שבלים עלות בקנה אחד בריאות וטבות : ו והנה שבע
שבלים

בעל השורים - בקנה אחד ב' נמס' הכ' . ואודך נבי מבורה שהסוגע הוא אור לעולם ולבך
ראה טובות בקנה א' ובסודפות לא ראה בקנה אחד :

רש"י

כל שאר נהרות אינם קרויין יאורים (ב) חוץ מנילוס מפני שכל הארץ עשויה יאורים
יאורים בידי אדם (ג) ונילוס עולה בתוכה ומשקה אותם לפי שאין גשמים יורדין
במצרים תדיר כשאר הארצות : ב יפות מראה - סימן הוא לימי טובע (ד) שהנהרות
נראות

שפתי חכמים

לשון מקץ לאו לשון סוף הוא אלא לשון מקצת כמו מקצה אחיו מסוס הכי צריך הקרא
למקצת ימים לומר שתי שנים שלמים היו מיום ליום ולא מקצת שתי שנים אבל כיון דמקץ לשון
סוף הוא א"כ ימים דמקצת בקרא למה לו ומתקן דה"א מקץ לשון מקצת הוא וכו' אבל לשון קץ כמו
לשון מקצת הוא אלא הויכא שהוא מוכח מן הקרא שהוא לשון סוף להכי כתב הקרא הכא ימים ללמוד
שהוא לשון סוף ולא מקצת ומעמק כל לשון קץ סוף וזה שכתב רש"י וכן כל לשון קץ סוף הוא
כלומר כיון דמוכח הכא דמקץ לשון סוף אבו למידון מהכא דכל לשון קץ סוף הוא דקן קץ לב"ש
ודו"ק ב"ל ודלא כהר"ם שכתב דמ"ה קט כל לשון קץ סוף משא"כ מלת קצה שפעמים מתפרש סוף
כמו מקצה ג' שנים ופעם קצה כמו כרוב אחד מקצה ופעם קצה כמו ומקצה אחיו ואף שכתב כמה
פעמים קודם זה כמה מקומות אין זה קושיא כי כמוהו רבים עכ"ל וכתב הר"ם וליכא לאקשווי
מקרא דמקץ טעם שנים שמיטה שפירושו מתחילת השנה השנויעות כדכתוב והשנויעות קשמיטה
קרא דמקץ טעם שנים שמיטה בהשמת כספים מיורי והשמת כספים אינה משמטת אלא
בטובו רח"ם . וק"ל : (ב) ה"ב דק"ל למה כתוב על היאור בה"א הידוע אלא ודאי ה"ב היאור
הידוע הנזכר לעיל וקאי על הד' נהרות שכתובים בהרשת בראשית וא"כ למה לא כתוב בסוף נהר
כמו שכתוב לעיל אלא ודאי אי הוה כתוב נהר לא הויתו יודע על אזהר נהר קאי עד' נהרות כתובים
לעיל לכך כתוב יאור כלומר הננה טעמו ויאורים דכל שאר נהרות אינן קרויין ויאורין חוץ מנילוס
כמו שפרש ואולי ונילוס היינו פשוט הנזכר לעיל בה' בראשית כדפי' רש"י שם וכל שאר נהרות
דנקט רש"י קאי אשאר שלש נהרות הכתובים בהרשת : (ג) דקשה לו כיון דקאי אאחד מד' נהרות
הנזכרים בהרשת למה לא הזכיר אותו בשמו המיוחד אלא לפי ששמו יאורים ויאורים ע"י בני אדם
לכן קראי נהר יאור וכל שאר נהרות אינם עשויים כן : (ד) דק"ל למה לא פתח ויסק את זה למה
היו הפרות יפות מראה דלקמן כתוב בהדיא בקרא שפרה בריאות נהר ולא מנינו שפרה זה ומתקן
כיון שהנינו שפרה דטעם פרות הטובות הם פירש לשבע ימי הטובע אם כן ה"ב נהר הפתרון כמו
פתח ויסק דיונת מראה סימן הוא לימי הטובע והפתרון קאי כמו על זה דנימו הטובע נראות
הנהרות

על נהרא : ב והא מן נהרא סלקן שבע תורין שפירין למחוי
ופשימין בשר ודעין באחוי : ג והא שבע תורין אוחרנין סלקן
בתריהן מן נהרא בישן למחוי ובסירן בשר וקמא לקבליהון
דתיבתא על כיה נהרא : ד ואכלא תורתא דבישן למחוי
ובסירן בשר ית שבע תורתא שפירין למחוי ופשימרתא
ואתער פרעה : ה ודמוך ויחלם הננינות והא שבע
שבלין סלקן בקנה חד פשימין וטבין : ו והא שבע
שבלין

רש"י

נראות יפות זו לזו שאין עין בריה טרה בהכרתה : באחוי - באגס מריש"ק כמו ישנא
אחו : ג ודקות בשר - טיוב"ש בלעז לשון (ה) דק : ד ותאכלנה - סימן שתהא כל
שמת הטבע נשכחת (ו) בימי הרעב : ה בקנה אחד - טודי"ל (ז) בלעז : בריאות -
טיוב"ש

שפתי חכמים

הנהרות יפות אלו לאלו דהיינו יפות מראה כלומר שמתקבל זה את זה בסדר פנים ופוח וכותן לו
דמו מחסורו אשר יחסר לו : (ה) דקשה לרש"י דהיאך שייך לומר דק אנהמה והנשר דכתיב הוה
למכתב כחוש נשר ועל זה פירש טיוב"ש בלעז"ו כלומר דהא בלשון לע"ז קורין לנהמה כחושה
טיוב"ש ואף על פי שטיוב"ש הוא ל' דק אפ"ס קורין לנהמה כחושה טיוב"ש א"כ בל' עברי נמי
קורין לנהמה כחושה דקות נשר - ול' דק דנקט רש"י קאי אטיוב"ש בלעז"ו : (ז) דקשה לרש"י
דיתאכלנה הפרות יש לפרש בשתי פירושים : האחד שתהא כל שמת הטובע נשכחת בימי הרעב
והשני שהוא סימן שיהא לנהרות האכל בימי הרעב וזה סו' טוב הוא ואזינו יודע אזהר מקץ ועל זה
פירש הוא סימן שתהא וכו' וזה הפירוש אמת דהא מנינו לקמן בהדיא שיוסף פתח אותו כן
ומהר"ש"ל פירש דקשה לרש"י למה אמר ותאכלנה ה"ל ותבלענה כי אין לשון אכילה שייך לומר
על ג"ח זה את זה לכך מפרש סימן וכו' עכ"ל : (ד) ר"ל כמו בלשון לע"ז קורין לקט של שבלים
טוד"ל

גר צדק

אפשר ליישנם בין לדברי רש"י בין לדברי רמב"ן ולרש"י יהיה כד אפרחת כאלו אומר כמו פורחת
ולרמב"ן כד לשון זמן כשיא פורחת :

פ' מקץ

על היאור - עיין פירש"י וכתב רמב"ן ז"ל אבל אנקלוס תרגם יאור נהרא רק
תרגם על ויאורים על אריתוכון כי הוצרך שם להגדיל צניטה מפני שהזכיר על
ההרשק ועל ויאורים והנה כלם יקראו לדעתו ויאורים הגדולים נקראים נהרות ויאורים ואלו
העשויים חפירות בידי אדם גם הם יקראו ויאורים וכו' ולדעתו כדברי אנקלוס כן הוא כי יאור ונהר
לשון אחד ושניהם לשון אורה וכן הגשם נקרא אור וכו' ואולי בעצור שהגשמים נכנסת המאורות
והנהרות יעשו מהם יתחשו אל האורות עכ"ל - ואלו ידע רבינו משה שכתבני ויבוס הקדמונים
מנינו שנילוס בלשון מצרים קדמון היו קוראים לו יאור הוה מודה לדברי רש"י ז"ל ואל תמהם על
הפתח שיהיו בל' המקודשת מלות ממונא נכרית שהיו מלבד מ"ש על טוטפות וכיונא אמרו במדרש
על פסוק אנכי ה' אלהיך משל לכן מלך שכתב לבין הלסטים הלך אביו ופדאו החול לספר עמו
בלשונם של הלסטים כך אנכי לשון מצרי וכו' ע"ש דבר נפלא ואמת"ל :

שְׁבָלִים דְּקוֹת וְשְׂדוּפֹת קָדִים צְמַחוֹת אַחֲרֵיהֶן : וְתַבְלַעְנָה
הַשְּׁבָלִים הַדְּקוֹת אֶת שְׁבַע הַשְּׁבָלִים הַבְּרִיאוֹת וְהַמְלֵאוֹת
וַיִּקְצֵץ פְּרֻעָה וְהִנֵּה חֲלוּם : (ה וְהִי בִבְקָר וּתְפַעֵם רוּחוֹ וַיִּשְׁלַח
וַיִּקְרָא אֶת־כָּל־חֲרַטְמֵי מִצְרַיִם וְאֶת־כָּל־חֲכַמְיָהּ וַיִּסְפֵּר פְּרֻעָה
לָהֶם אֶת־חֲלָמוֹ וְאִין־פּוֹתֵר אוֹתָם לַפְּרֻעָה : ט וַיְדַבֵּר שֵׁר
הַמִּשְׁקִים אֶת־פְּרֻעָה לֵאמֹר אֶת־חֲטָאֵי אֲנִי מִזְכִּיר הַיּוֹם :
י פְּרֻעָה קָצַף עַל־עַבְדָּיו וַיִּתֵּן אֹתִי בַמִּשְׁמֵר בֵּית שֵׁר
הַטְּבָחִים אֹתִי וְאֵת שֵׁר הָאֵפִים : יא וַנְּחַלְמָה חֲלוּם בְּלִילָה
אַחַד אֲנִי וְהוּא אִישׁ כְּפַתְרוֹן חֲלָמוֹ חֲלָמְנוּ : יב וְשֵׁם אֲתָנּוּ
נָעַר עַבְדִּי עֵבֶד לִשְׁר הַטְּבָחִים וַנִּסְפָּר־לּוֹ וַיַּפְתֵּר־לָנוּ אֶת־
חֲלָמְתֵינוּ אִישׁ כְּחֲלָמוֹ פִּתֵּר : יג וְהִי כִּי־אֲשֶׁר פִּתֵּר־לָנוּ כֵּן הִיָּה

בעל השורים כאשר פתר ג' שחלמות הולכים אחר הפה (ע"ה) :

רש"י

שייכ"ש (ח) בלעז : ו שרופות . הלי"ש בלעז שקיסן (ט) קידום חבוטות לשון משקיף
החבוט תמיד ע"י הדלת המכה עליו : קרים . רוח מזרחית שקורין (י) בישא :
ו הבריאות . שייכ"ש בלעז : והנה חלום . והנה נשלים חלום לפניו (כ) והוצרך
לפותרים : ח ותפעם רוחו . ומטרפה רוחיה מקשקשת בתוכו כפעמון (ל) ובכוכבכדכר
אומר

שפתי חכמים

טודו"ל שהיא כמו סס קנס של עץ וא"כ בלשון טברי כמו כן הוא : (ח) דק"ל דמין סייך לומר
בראות אשכולים אלא דוקא אכעלו חיים כגון לעיל גבי פרות ומתקן דהא בלע"ז שקורין לשבליס
טובות שייכ"ש שהיא בל"א כרי"ש ח"כ ה"ה בל' עברו סייך לשון בריות גבי טיטוס : (ט) רכ"ל
דסודסון היינו חולי של שודפון ולא סייך אלא גבי אדם אבל לא גבי תבואה . ומתקן דבל' לע"ז קורין
לו היולי"ש אע"פ שהיא חולי אדם א"כ ה"ה בלשון עברי אכל אונקלוס לא תרגם שדושות הוא
לשון שודפון אלא שקיסן שהוא ל' חנטה כך פי' הרא"ש וכתב עליו מהרש"ל ואין כ"ל דהא לקמן
בכ"י תנא פירש' כסודו' על שדפון שהיא מכת תבואה וי"ל שיש חילוק בין שדפון ובין שדושות
סהוי רש"י מביא שקי לשונות של לע"ז שהכא פירש בענין אחר ממה שפי' הקס וא"ל שהכא פירש
על הרוח דהא הקס פירש פי' אחר על הרוח : (י) דק"ל דקאן משמע שהרוח מרחיק רע ונתקן
אחר אמרינן דרוח מרחיק הוא טוב יותר מכל הרוחות וסיתן ברכה הוא לעולם ל"כ וכו' ר"ל דלרוח
מזרחית וג' רוחות ואותו רוח שקורין בוש"א הוא רע : (כ) כי כפעם הראשון חשק לישן עוד דילמא
יחלוט עוד כאשר אירע נאמת אבל נהקין השני שהיה קרוב לנוקר . שלא יסן עוד או נשלים החלום
והוצרך לפתור : (כח"י) מפני שמלת והנה מורה על הזמן לומר שעכשיו הוא כך ולא קודם לכן
והכא לוכא לפרש והנה חלום נגמר לאחר היקושה דהא גם קודם היקושה נגמר החלום כשראה
השבליס בלעז האחרים וכו' ל"כ לפרש שנחלוס הראשון אע"פ שלדעת פרעה אפשר שהיה נגמר
מ"מ לפי האמת אינו נגמר כמ"ש ועל הסנות החלום כעמים כי כןן הדגר וגו' ע"ש : (ל) פי'
ותפעם

שִׁבְדֵינוּ לַרְגָנוּ וְשָׁקִיפֵן קָדִים צְמַחוֹת פִּתְרֵיהֶן : ז וּבְלַעַא שְׁבָלֵיא
לְקוֹתָא ית שְׁבַע שְׁבָלֵיא פְּשִׁימְתָא וּמְלִירְתָא וְאֲתַעַר פְּרֻעָה וְהִיא
חֲלָמָא : ח וְהוּהוּ בַצְפָּרָא וּמִשְׁרָפָא רִחְמִיה וּשְׁלַח וּקְרָא ית
כָּל חֲרָשֵׁי מִצְרַיִם וְיַת כָּל חֲכַמְיָהּ וְאֲשַׁתְּעֵי פְּרֻעָה לְהוֹן ית
חֲלָמְיָהּ וְלִית דְּפִשֵׁר יתְהוֹן לַפְּרֻעָה : ט וּמְלִיל רַב שָׁקִי עִם
פְּרֻעָה לְמִימֵר ית סוּרְחֵנִי אֲנָא מְדַבֵּר יוֹמָא דִּין : י פְּרֻעָה רָגַו
עַל עַבְדוֹתָי וַיִּתֵּב יתִי בַמִּטְרָת בֵּית רַב קְטוּלֵיָא יתִי יִתֵּר רַב
נְחֻמִּי : יא וַנְּחַלְמָנָא חֲלָמָא בְּלִילָיא חָד אֲנָא וְהוּא גְבַר
כְּפוּשְׁבֵן חֲלָמְיָה חֲלָמְנָא : יב וְתַמָּן עֲמַנָּא עוֹלָם עַבְרָצָה
עַבְדָּא לְרַב קְטוּלֵיָא וְאֲשַׁתְּעִנָּא לִיהּ וּפִשֵׁר לָנָא ית חֲלָמְנָא
גְבַר כְּחֲלָמְיָה פִּשֵׁר : יג וְהוּהוּ בְּמָא דִּי פִּשֵׁר לָנָא כֵּן הוּהוּ
ית

רש"י

אומר ותתפעם רוחו לפי שהיו סס שתי פעימות . שכחת החלום והעלמת פתרונו :
הרטובי . הנחרים בטוימו מתים ששאלין בעלמות טוימי הן עלמות בלשון ארמי
(מ) ובמשנה בית שהוא מלא טוימא מלא עלמות : ואין פותר אוחס לפרעה . פותרים
היו אותם אבל לא לפרעה שלא היה קולן כנגם באזניו ולא היה לו קורת רוח
(ג) בפתרוכס שהיו אומרים שבע ככות אתה מוליד שבע ככות אתה קובר : יא איש
כפתרון חלומו . חלום הראוי לפתרון שנפתר לנו ודומה לו : יב נער עברי עבר .
ארורים הרשעים שאין טובתם שלימה מוכירו בלשון ביוון . נער שוטה (ס) ואין
ראוי לנדולה . עברי אפילו לשוכנו (ע) אינו מכיר . עבד וכתוב בנימוסי מנרים שאין
עבד מולך (פ) ולא לזכס בגדי שרים : איש כחלומו . לפי החלום וקרוב לענינו :
יג השיב

שפתי חכמים

ותפעם הוא מלשון פעמון שהיה מקשקש כפעמון כלומר כמו העבדל המקשקש בתוך הזוג : (כ) י"ל
דלכך צריך לפרש מתחילה בלשון ארמי משום שר"ל חרטומי הס' ב' קיבות חר מלשון נחרים טוימי
מלשון טוימי ויש לפרשו בלשון נחרים של אף שהיו כותכים העבס של מת כנחרים של אף והיה
מדבר וגם יס לפרשו שהוא לשון חוס מלשון והעלמות יחרו שהיו כותמין העלמות תחת בית השחי
ומחממין אותו והיה מדבר על ידו מכסף : (ג) אבל כשלאמר לו יוסף טיטוס רעב בארץ היה לו קורת
רוח לפי שאמר שלכך הראה לו הקב"ה כדי לעשות תקנה למדינה שלא ימותו ברעב . מהרש"ל :
(עקודה) שחלומות המלכים אינם דברים פרטיים רק דברים כוללים כל מלכותו או כל העולם
כחלומותיו של נבוכדנצר לכך לא היה לו קורת רוח : (ד) ר"ל נער בגי' שוטה : (ע) (כח"י)
וכ"ש שאר לשונות וקובי בנימוסי מנרים שצריך שהמושל יבא מכיר כענין לשון עיון כשבוטה דף
ל' ז' : (פ) דעבד כמו מיותר דכיון שאמר וסס אקבו נער עברי ונדולאוי שלא היה כנות הסויה שום
נער

גד צדק

את חטאי . ת"א ית סורחני לשון יחיד ואולי תקן אבקלוס דרך כבוד כי עזות פנים הוא לומר
לפני המלך כנר חטאתי לסניך חטאים הרבה :

כנמוס

אתי השיב עלי בני ואתו תלה : יי וישלח פרעה ויקרא
את יוסף וירצהו מן הבור ויגלה ויחלף שמלתיו ויבא אל
פרעה : טו ויאמר פרעה אל יוסף חלום חלמתי ופתר אין
אתו ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום לפתר אתו :
טז ויען יוסף את פרעה לאמר בלעדי אלהים יענה את
שלום פרעה : *) שני יי וידבר פרעה אל יוסף בחלמי
הנני עמד על שפת היאר : יי והנה מן היאר עלת שבע
פרות בריאות בשר ויפת תאר ותרענה באחו : יט והנה
שבע פרות אחרות עלות אחריהן דלות ורעות תאר מאד
ורקות בשר לאיראתי כהנה בכל ארץ מצרים לרע :
כ ותאכלנה הפרות הרקות והרעות את שבע הפרות
הראשונות הבריות : כא ותבאנה אל קרבנה ולא נודע כי
באו אל קרבנה ומראיהן רע כאשר בתחלה ואיקץ :
כב וארא בחלמי והנה שבע שבלים עלות בקנה אחד
מלאת וטבות : כג והנה שבע שבלים צנמות דקות שרפות
קדים

בעל הטורים כהנה - ב' נמש' - הכא' - ואורך ואם מעט ואוסוסה לך כהנה שאמר הכתוב
ומזא אנו מר משות את האשה וזהו ואוסוסה לך כהנה שאם היתה רעה לא
ראיתי כהנה לרוע :

רש"י

יג השיב על בני - פרעה הנזכר למעלה כמו שאמר פרעה קץ על עבדיו הרי מקרה
קצר לשון ולא פירש מי השיב לפי שאין צריך לפרש מי השיב מי שבידו להשיב והוא
פרעה וכן דרך כל מקראות קדמים על מי שעליו לעשות הם סותמים את הדבר :
יד מן הבור - מן בית הסוסר (צ) שהוא עשוי כמין גומא (ק) וכן כל בור שמקרה ל'
גומא הוא וקף אם אין בו מים (ר) קרוי בור פוש' בלעז : ויגלה - מפני (ש) כבוד
המלכות

שפתי חכמים

בער עבדיו כי אם יוסף וא"כ לאמי כמקא מוביה קאמר שהוא עבד לשר הטבחים אלא ודאי לדרשא :
(צ) הכא צריך לה' כן דלא תימא אחר שיכא טר המשקום מביה הסוסר שמו את יוסף בבור לכן
פירש שהוא בית הסוסר ואין לומר מכל' לרש"י דילמא בור ממש מדכתיב וירכזו מן הבור ונכרו
אין שייך לשון ריבה כ"א משוכה כדכתיב וימשכו את יוסף מן הבור שמוחו בבור בראשונה ואח"כ
בבית הסוסר : (ק) פי' לפי שמעלה כתוב ששמו את יוסף בבית הסוסר וכאן כתוב וירכזו מן הבור
לכך מפרש שהוא עשוי וכו' מהרש"ל : (ר) (נח"י) דאל"כ היו נגדיו לחוס ופסוטה שהוא צריך
להחליטם

ותי אתיב על שמושי יתיה צלב : יי וישלח פרעה ויקרא ית יוסף
וארחטוהי מן בית אסירי וספר ושני בסותיה ועאר לות פרעה :
טו ואמר פרעה ליוסף חלמא חלימית ופשר לית ליה ואנא שמעית
עלך למימר דאת שמע חלמא ומפשר יתיה : טז ואתיב יוסף
ית פרעה למימר לא מן חוכמתי אלהן מן קדם יי יתתב ית
שלמא דפרעה : יי ומליל פרעה עם יוסף בחלמי הא אנא קאים
על ביה גתרא : יי והא מן גתרא סלקן שבע תירן פשימן בשר
ושפירן למחוי ורענן באחוא : יט והא שבע תירן איחורגין
סליקן בתיריהן חסיכון וביישן למחוי לחרא וחסירון בשר לא חויתי
דבנותיהן בכל ארעא דמצרים לבישו : כ ואכלא תורתא
חסיבתא וכישתא ית שבע תורתא קרמיתא פשימתא : כא ועלא
למעיהון ודא אתידע ארי עאלו למעיהון ומחוייהון ביש בר
בקרמיתא ואתערית : כב ותוות בחלמי והא שבע שבלין סלקן
בקניא חד מלגן וטבן : כג והא שבע שבלין גצו לקנין שקיפן
קדום

רש"י

המלכות : טו תשמע חלום לפתור אותו - תאזין ותבין חלום לפתור אותו - תשמע
לשון הכנה והאזנה כמו שומע יוסף - אשר לא תשמע לשוני הנטיבדר"א בלעז :
טז בלערי - אין החכמה משלי (ת) אלא אלהים יענה יתן ענייה בפי לשלום פרעה :
טז רלות - (א) כמושות כמו מדוע אתה ככה דל דאמנון - ורקות בשר - כל לשון
רקות שמקרה חסרי (ב) בשר ובלעז בלוש"ש : כג צנומות - צומא בלשון ארמי
סלע הרי הן כעץ בלי לחלוח ויבשות כסלע ותרגומו נגן לקיין (ג) נגן אין בהן אלא
הקן

שפתי חכמים

להחליטם גם בלא כבוד המלכות ולפי שהצריך לומר ויחלף שמלתיו ל"פ בור הוא בית הסוסר א"כ לא
היה בו מים ולמה החליף שמלתיו אלא משום כבוד מלכות : (ש) דאי משום שמחה הא לא ידע
דעלדי אחר אכלו הסערים שהם פירושו חוץ מה שאכלו אבל כאן אין שייך לפרשו כן דהיאך
שייך לומר חוץ מחלבים וגם אין לומר שפירושו אלא אלהים שהרי דעתו של יוסף לפתור לו חלומי'
אלא הכי פירושו בלעדי הם שתי חוכות בלי עדי ועדי פירושו משלי כמו שמפרש ואזיל : (א) ולא
מלשון עובי : (ב) פי' משום דאחריון כל אכין ורקין מעוטין הן ורקות דהכא נמי מיעוט הוא
ומאן ממעט בשר אבל אין פי' כמו ר' נצוריו ומעלומי העיף : (ג) וקסה למה מביא
התרגום והלא הביא התרגום של יבש כסלע' וז"ל דק"ל שפרעה אמר ליוסף מהשכלים צנומות
ויוסף

גר צדק

צנומות רקות - ת"א נגן לקיין עיין פירש' ופרמנ"ן האריך לפרשו בע"א ועיין רש"י ברכות
דל"ט פת הצנומה כקערה יבשה שנקבה כקערה לרות וכן צנומות דקות :
וממרה

קדים צמחות אחריהם : כר ותבלען השבלים הדקת את שבע השבלים הטבות ואמר אל החרטמים ואין מגיד לי : כה ויאמר יוסף אל פרעה חלום פרעה אחד הוא את אשר האלהים עשה הגיד לפרעה : כי שבע פרת הטבת שבע שנים הנה ושבע השבלים הטבת שבע שנים הנה חלום אחד הוא : כי ושבע הפרות הרקות והרעת העלת אחריהן שבע שנים הנה ושבע השבלים הרקות שדפות הקדים יהיו שבע שני רעב : כה הוא הדבר אשר דברתי אל פרעה אשר האלהים עשה הראה את פרעה : כה הנה שבע שנים באות שבע גדול בכל ארץ מצרים : ל וקמו שבע שני רעב אחריהן ונשכח כל השבע בארץ מצרים וכלה הרעב את הארץ : לא ולא יודע השבע בארץ מפני הרעב ההוא אחרי כן כי כבד הוא מאד : לב ועל השנות החלום אל פרעה פעמים כי נכון הדבר מעם האלהים וממהר האלהים לעשתו : לג ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם וישיתוהו על ארץ מצרים : לד יעשה פרעה ויפקד פקדים עליה ארץ וחמש את ארץ מצרים בשבע שני השבע : לה ויקבצו את

כל

מלרע

בעל הטורים טבע ב' במס' הכא - ואידך וימלאו אסמך טבע לומר שכל כך יהיה הטובע שתמלאו כל האזכרות : ויפקד ב' במס' הכא - ואידך ויפקד המלך פקידים אחרושים סקיד פקידים לקבץ לו כסו ע"כ כפרוש כמו שדרשו חז"ל ויש המלך אחרש מס טבעש רש והיונו דבקוב אל תקן לכסו חולך אבל יוסף הסקיד פקידים לשכר בר ע"כ בעשיר ולקט כל הסקף : ויקבצו ב' במס' הכא - ואידך ויקבצו את כל נערה ז' ס הכקוב דגן וקורשו יונבב בקולות :

רש"י

הנך לפי שנתרוקנו מן הזרע : כו שבע שנים ושבע שנים - כלן אינן אלא שבע - ואשר נשנה החלום פעמים לפי שהדבר מוזמן כמו שפירש לו בסוף ועל השנות החלום

שפתי חכמים

ויוסף לא פירש על זה כלום אלא על רעות ודקות וגם בחלומו לעיל לא אמר כחלום אלא ע"כ כריך אהה לומר שפרשע היה רוכס לבדוק את יוסף אם הוא אמת ויפתור לו ולא אמר ליה דבר שלא ראה מעולם ואמר אם הוא יבין את זה ויבין החלום לפתור ויוסף הבין את הדבר ולא פתור לו כלום על זה כן כריך אתה לפי שפוטו טל קרא וק' לרש"י על זה מהיכן ידע יוסף את זה וכי כניא היה לכך הניא התרגום הראשון טל כחלום שהוא יבש כסלע ויוסף היה מנין זה מהכ סכרא שזה הדבר

לא

קדום צמחן בתריהן : כו ובלעא שבלאי לקיתא ות שבע שבלאי טבתא ואמרית לתרשיא ולית דמחוי לי : כה ואמר יוסף לפרעה הקמא דפרעה חר הויה ית דיי עתיד למעבר חיי לפרעה : כו שבע תורתא טבתא שבע שניא אינון ושבע שבלאי טבתא שבע שניא אינון חלמא חר הוא : כו ושבע תורתא חסיבתא ובישתא דסליקא בתריהן שבע שניא אינון ושבע שבלאי לקיתא דשקיפן קדום יהוין שבע שני בפנא : כה הוא פתגמא די מלילית עם פרעה דיי עתיד למעבר אחוי לפרעה : כט הא שבע שניא אהין שבעא רבא בכל ארעא דמצרים : ל ויקומון שבע שני בפנא בתריהן ויתנשי כל שבעא בארעא דמצרים וישיצו בפנא ית עמא דארעא : לא ולא יתידע שבעא בארעא מן קדם בפנא החווא דיהי בתר בן ארי מקיף הוא לחדא : לב ועל דאתגני חלמא לפרעה תרמין ומנין ארי תקין פתגמא מן קדם יי ומחוי יי למעבריה : לג וכען יחוי פרעה גבר סובלתן וחכים וימניניה על ארעא דמצרים : לד יעביד פרעה וימני מהמנין על ארעא ויחוי ית ארעא דמצרים בשבע שני שבעא : לה ויכנשוין ית

כל

רש"י

(ה) החלום וגו' : ל ונשכח כל השבע - הוא פתרון הכליפה : לא ולא יודע השבע - הוא פתרון ולא נודע (ה) כי באו אל קרבנה : לב נכון - (ו) מוזמן - בשבע שנים הטובות נחמר הגיד לפרעה לפי שהיה סמוך - ובשבע שני רעב נחמר הראה לו פרעה לפי שהיה הדבר מופלג ורחוק נופל בו לשון מראה : לד והמש - כתרנומו ויורו וכן

שפתי חכמים

לא היה בחלמו כי אם היה זכ לא היה קיום לעולם סיהיה קללה כ"כ סיהיה לו יבש כסלע ז' סיהיה לו לא לחלוות מעט ועדיין קסה מכלל סכומות הוא ל' סלע דילמא הוא לשון נכך לקיין ז' ס' טבוח התרגום ג' כ' משמע שאין בו לחלוות כי נכך הוא ל' שאין בו לא כן - מהרס : (ד) דק' ל' למה פתור יוסף שחלום א' הוא כיון שחלם אותו כ' ס' נפרות ובשכלים ודאי כ' לחלוות הם וע' א' פי ועל וכו' : (ה) וא' ולמה לא פי' על ובסכת השבע היא פתרון האכולה הפרות הטובות ולמה מפרש הכליפה דהיינו כלועט שכלים - י' א' מאוס דלשון ולא כודע ול' יודע תריווייהו הם מלסון הודעה מ' ס' על מלת ולא יודע הוא פתרון ולא כודע מה שאין כן מלת ובסכת שאין פירושו לשון הודעה מסוס הכי פירש על פתרון הכליפה וק"ל : (ו) ולא כמו אמת נכון הדבר שמירושו מכיון :

(ז) לא

גר צדק

ובמהר האלהים - ומוחי כן כל חז"ל הרבה לשון מירות : וחמש את ארץ מצרים - י' ויורוין ויחזור אל הסקידים ובעברו הפעולה מתחסק אל המלך והוא דרך מליכה :

ויתכר

לו ויקראו לפניו אברך ונתן אתו על כל ארץ מצרים :
 מר ואמר פרעה אל יוסף אני פרעה ובלעדך לא ירים איש
 את ידו ואת רגלו בכל ארץ מצרים : מה ויקרא פרעה שם
 יוסף צפנת פענח ויתן לו את אסנת בת פוטי פרע כהן אן
 לאשה ויצא יוסף על ארץ מצרים : מו ויוסף בן שלשים
 שנה בעמדו לפני פרעה מלך מצרים ויצא יוסף מלפני
 פרעה ויעבר בכל ארץ מצרים : מז ותעש הארץ בשבע שני
 השבע לקמצים : מה ויקבץ את כל אכלו שבע שנים אשר
 היו בארץ מצרים ויתאכר בערים אכל שדה העיר אשר
 סביבתיה נתן בתוכה : מט ויעבר יוסף בר כחול הם הרבה
 מאד עד ביחרל לספר בראין מספר : נ וליוסף ילד שני
 העין בלגלג הלמר בקמץ ועמ"ש

בנים

בעל הטורים כפנת פענח גימט' מגלה כספרים : כפנת פענח כוטריון קדוק פטפט כפס
 קאוס פוטיפר עכב כפשו חכס' ד"א יוספ פודס כניא תופך סיתר עכו כנין
 חווס : וליוסף נ' כפס' ככא' . ואורך וליוסף אחר מבורכת ה' ארפי כדאמרין כל הסתף פעמו
 עם הכבוד כפרתס זוכה ורואה כחמקס :

רש"י

שעורה (פ) וסוף רפסה : מזג במרכבת חמושה . השניה למרכבתו המהלכת אלל
 שלו : אברך . כתרנומו דין אבא למלכא (צ) דך בלשון ארמי מלך כהשואתיו לא ריבא
 ולא בר ריבא . ובדפ"ח אנדה דרש רבי יהודה אברך זה יוסף שהוא אב בחכמה ורך
 בשנים אמר לו בן דורמסקית עד מתי אתה מעוית עלינו את הכתובים (ק) אין
 אברך אלל לשון כרכים שהכל היו נכנסין ויוצאין תחת ידו (ר) כענין שנאמר ונתון
 אותו וגו' : מר אני פרעה . שיש יכולת בידי לגזור גזרות על מלכותי ואני גזור שלא
 ירים איש ידו : ובלעדך . שלא ברושך . דבר אחר אני פרעה אני יהיה מלך
 ובלעדך וגו' וזהו דוגמת רק הכסף : את ירו ואת רגלו . כתרנומו : מזה צפנת
 פענח . מפרש השפונות ואין לפענח דמיון במקרא : פוטי פרע . הוא פוטיפר וקרא
 פוטיפרע (ש) על שנסתרו מאליו (ת) לפי שחמד את (א) יוסף : מז ותעש
 הארץ

שפתי חכמים

רק נגדו שש חשיבות הוא כחכמים : וגם כתרנומו פירש שש פסקן וכאן לא פירש שהוא פסקן רק שהוא
 דבר חשוב : (ב) רובע לומר דרך אחר שש על הרובד והוא רכס : (צ) זה חבר למלך : (ק) פירש
 לדודך כרדך אהה לחלק את התיבות לשתי תיבות וזה דוחק . ואם קאמר למה לא פירך כמי אלעזל
 שתרנס דין אבא למלכא כרדך כמי לפרש א' דסיבוי אבא ורך סיבוי מלך כדפירש רש"י לעזל . ויש
 לומר לעזל לא כרדך לחבר אליו תיבה אחרת אבל לפי' זה כרדך לחבר אל אב בחכמה ואל רך כרדך
 לחבר אליו בשנים וזה דוחק : (ר) וה"פ של אברך דככל היו באין אליו ואומרים לו אברך לך :
 (ש) דרש"י

למה ואבריו קדמוהי דין אבא למרבא ומני ותייה על כל ארעא
 דמצרים : מר ואמר פרעה ליוסף אנא פרעה ובר מממרך לא
 ידים גבר נת ידיה למימר זין נית רגליה למרפב על סוסיא בגל
 ארעא דמצרים : מה וקרא פרעה שום יוסף גברא דמשמרון גלן
 ליה ויהב ליה נת אסנת בת פוטי פרע רבא ראון לאנתו ונפק
 יוסף שליט עד ארעא דמצרים : מו ויוסף בר תלתין שנין בר קס
 קדם פרעה מלכא דמצרים ונפק יוסף מן קדם פרעה ויעבר שליט
 בכל ארעא דמצרים : מז וכנשו היידי ארעא בשבע שני שבועא
 עבירא לאוצרין : מה וכנש ית כל עבוד שבע שניא די הוואה
 בארעא דמצרים ויהב עבירא בקרניא עבוד תקל קרמא די
 כסתרנהא ויהב גננה : מט וכנש יוסף עבירא כחלא דיקא סני
 לחרא עד די פסק מלממני ארי לית מניין : נ וליוסף את ילדיו תרין
 בנין

רש"י

הארץ . כתרנומו ואין לשון נעקר (ב) מלשון עשייה : לקמצים . קומץ על קומץ יד על
 יד היו אורכים : מוז אבל שדה העיר אשר סביבותיה נתן בתוכה . שכל ארץ וארץ
 מעמדת פירותיה (ג) וכותנין בתבואה מעפר המקום (ד) ומעמיד את התבואה
 מלירקב : מט עד כי הרל לספור . עד כי חדל לו הסופר (ה) לספור והרי זה מקרא
 קצר : כי אין מספר . לפי שאין מספר והרי כי משמש (ו) בלשון דהא : נ בשרם תבא
 שנת

שפתי חכמים

(ש) דרש"י דיוק מדמכוי ויקרא פרעה שס יוסף וגו' . ויתן לו את אסני וגו' רובע לומר פרעה
 נתן ליוסף את אסנת ומאי כפא מוכה ביה . ואם כן ע"כ כרדך לומר דפיוספרע הוא פוטיפר ויש
 כפוקתא גדולה בזה שפרעה היה רובע ליתן גדולה ליוסף וללבושו נגדו מלוכה ופרעה ואל כיון
 דעבד הוא לא יכחו לו גדולה זו ועוד כתיובסי מררים כתיב אין עבד מולך ולא לוכס נגדי שריס
 לכך רבא פרעה ליתן ליוסף נת אדוניו של יוסף דאם האדון נתן לעבדו אשה הוא משחרר וכל שכן
 אם נתן לו נתן שהוא משחרר א"כ ש"מ דפיוספרע הוא פוטיפר וק"ל : (ת) וספורים בלמד מלשון
 פרע ולא מלשון פוטיפר כנ"ל : (א) ואם קאמר הא לעזל כתיב כדברים האלה עשה לי עבדך
 ופירש רש"י שם בשעת תשמיש אמרה לו כן וזה היה אחר שקבא את יוסף . ויש לומר דלא היה
 משמש עמה ממש אלא היה מנפק ומנכס ומשום הכי נקט כמי רש"י עניניו קשמים כאלה רובע לומר
 אומרת פוסיפר היה רובע גם כן לעשות לה כמו שאת עושה לי עניניו קשמים כאלה ולא קשמים ממש
 וע"ל שהיה שריס כתיב ולא גיד כמו שפי' הרד"ק : (ב) פירש ותעש הארץ שעסקה אחרות ומי'
 הארץ אנשי הארץ כמו ארץ כי תחטא : (ג) ר"ל דכפסוק משמע שכל האוכל הגדל סביב העיר היה
 נתון בתוך אותה העיר ולא בעיר אחרת וטעמא מאי ועל זה פי' שכל ארץ וארץ וכו' : (ד) ו"א ב'
 אחר וה"פ כל האוכל היו מוליכין אותו למכרים במקום שהיה יוסף והא דכתיב בקרא אוכל שדה העיר
 ונומר נתן בתוכה ה"פ כרדך ליתן מעפר שגדלה שם בתוכה אבל אחר כך היו מוליכין אותה
 למכרים וק"ל : (ה) אבל כי חדל לספור משמע לשון אשר כדפירש"י עד אשר חדל לו הסופר
 לספור : (ו) משמע שמעממו חדל ולמה לא ספר ויקר כי אין מספר כלומר שהוא יודע שבואי לא
 יהיה

(כז)

בנים בטרם תבוא שנת הרעב אשר ילדהו אסנת בת פוטי פרע כהן און : נא ויקרא יוסף את שם הבכור מנשה כי נשני אלהים את פרעמלי ואת כל בית אבי : נב ואת שם השני קרא אפרים כי הפרני אלהים בארץ עניי : רביעי נב ותכלינה שבע שני השבע אשר היה בארץ מצרים : נד ותחלינה שבע שני הרעב לבוא כאשר אמר יוסף ויהי רעב בכל הארצות ובכל ארץ מצרים היה לחם : נה ותרעב כל ארץ מצרים ויצעק העם אל פרעה ללחם ויאמר פרעה לכל מצרים לכו אל יוסף אשר יאמר לכם תעשו : נו והרעב היה על כל פני הארץ ויפתח יוסף את כל אשר בהם וישבר למצרים ויחזק הרעב בארץ מצרים : וכל הארץ באו מצרימה לשבר אל יוסף כי חזק הרעב בכל הארץ : מ וירא יעקב כי יש שבר במצרים ויאמר יעקב לבניו למה תתראו : נ ויאמר הנה שמעתי כי יש שבר במצרים רדו שמה ושבדו לנו משם ונחיה ולא

נמות

בעל הטורים לכס קעשו ג' המולה קעשו טעויה אותם למול :

רש"י

שנת הרעב - ומאן שד"ס אסור לשמש מטתו (ז) בשני רעבון : גה ותרעב כל ארץ מצרים - שרקובה תבואתם שאלרו חוץ משל יוסף : אשר יאמר לכם תעשו - לפי שהיה יוסף אומר להם שימולו (ח) וכשאלו אלל פרעה ואומרים כך הוא אומר לנו אמר להם ולמה לא גברתם בר והלא הכריו לכם ששני הרעב באים אמרו לו אספנו הדבס והרקובה אמר להם אם כן כל אשר יאמר לכם תעשו הרי גזר על תבואה והרקובה מה אם יגזור עלינו ונמות : נו על כל פני הארץ - מי הם פני הארץ אלו (ט) העשירים : את כל אשר בהם - כתרגומו די כהן עיבורא : וישבור למצרים -

שבר

שפתי חכמים

ויסה לו מספר שכל כך הרבה ויהי וחדל מחילה הסופר לספור - מהר"ל : (ז) ואע"ג דבקיב ויהי רעב בכל הארצות ובכל ארץ מצרים היה לחם כרדך לפרס ויהי רעב בכל הארצות אשילו בארצות אכל כל ארץ מצרים היה לחם בארצות והא דיוחא שימש מטתו בשנת רעבון ע"כ תולדות פירשתי - כתב רמ"ס ור"מ והא לוי היה משמש מטתו בשנת רעבון דהא יוכבד כולדה לו בין החימות כדפירש"י בדפטרס ויגש ואוקו זמן רעב היה - וי"ל דחשוכו ביום מוקר לשמש מטתו אשילו בשנת רעבון : (ח) דרש"י דיוק מדקבוי אשר יאמר לכם קעשו למה קבוי בל' אמורה ולא קבוי אשר יהיה חלל

בניו עד לא עאלת שתא דכפנא דירידת ליה אסנת בת פוטי פרע רבא דאון : נא ויקרא יוסף ית שום בוכרא מנשה ארי אנשני יי ית בר עמלי וית כל בית אבא : נב וית שום תנינא קרא אפרים ארי אפשני יי בארע שעבודי : נג ושלימא שבע שני שבעא די הואה בארעא דמצרים : נד ושריאת שבע שני כפנא למיחי כמא די אמר יוסף והנה כפנא בכל ארעא ובכל ארעא דמצרים הנה לחמא : נה וכפנינה כל ארעא דמצרים ויצח עמא קדם פרעה על לחמא ואמר פרעה לכל מצראי איזילו לית יוסף די יימר לכין תעבדון : נו וכפנא הנה על כל אפי ארעא ופתח יוסף ית כל אוצריא די ברוין עבירא ונבין למצראי ורחיקא כפנא בארעא דמצרים : נז וכל דיירי ארעא אתו למצרים למיזבן עבירא מן יוסף ארי תקיף כפנא בכל ארעא : א ונחוא יעקב ארי אית עבור מודבן במצרים ואמר יעקב לבניו למה תתהוון : ב ואמר הנה שמעתי ארי אית עבירא מודבן במצרים חורתי לתמן ויבנינו לנא מתמן ונחיה ולא

נמות

רש"י

שבר לשון מכר ולשון קטן הוא כאן משמש לשון מכר - שברו לנו מעט אוכל לשון קטין - ואל תאמר אינו כי אם בתבואה שאף ביין וחלב מנינו (י) ולכו שברו בלא כסף וגו' : נו וכל הארץ באו מצרימה - אל יוסף לשכור - ואם תדרשהו כסדרו היה לרדך לכתוב לשכור מן יוסף : א וירא יעקב כי יש שבר במצרים - ומהיכן ראה והלא לא ראה אלא שמוע שנאמר הנה שמעתי וגו' - מהו וירא ראה באספקלריא של קדש שעדיין יש לו שבר במצרים ולא היתה גבואה ממש להודיעו בפירוש שזה יוסף : למה תתראו - למה תדארו עצמכם בפני בני ישמעאל ובני עשו (ב) כאלו אתם שבעים - באותה שעה עדיין היה להם תבואה - ומפי אחרים שמעתי שהוא לשון כחישה למה תהיו כחושים ברעב - ודומה לו ומרוה (ל) גם הוא יורה : ב רדו שמה - ולא אמר לכו רמו למאמס (מ) ועשר

שפתי חכמים

ודא אמורה היונו מולה כדקבוי בני דוד שם אכיו על אמרתי והמפרשים הרבו בזה ועיין סס : (ט) אבל העבדים כבדו את פניהם לארץ ואין כוסאין פניהם : (י) ר"ל שלא תאמר אע"ג שהוא לשון מכר מ"מ הוא כמי לשון דיגון כיון שכתב בלשון שבר וא"כ דווקא בני תבואה שייך לכתוב לשון שבר בני קטין כיון דלשון מכר ולשון דיגון שייך בתבואה אבל בני יין או סאר משקין לא שייך לכתוב לשון שבר כיון דלשון דיגון שייך בתבואה אבל בני יין או סאר משקין לא שייך לכתוב בשפיהם שאמס שבעים ויש לכס תבואה כיון שהם קרובים שלנו אזי יבאו אלינו לבקש ליתן להם אוכל לכך לכו וקבו אוכל כדי שיסבירו שאין לכם אוכל אבל באמת בזמן הזה היה להם אוכל וכו' - ולפי זה תקראו הוא לשון שניעס : (ל) ויתחלף האל"ף במלת תפראו לוי' שבערם רום וכמוהו רבים וסי' הקרא כן הוא ונדרים תלמודו בע"ג גם הוא יורה לע"כ וא"ת מאי ראויה יש לפרס אחרון טעיהם

נמות : ג וירדו אחיי יוסף עשרה לשבר בר מצרים :
 ה ואת בנימין אחי יוסף לא שלח יעקב את אחיו כי אמר
 פן יקר לנו אסון : ה ויבאו בני ישראל לשבר בתוך הבאים
 כי היה הרעב בארץ כנען : ויוסף הוא השליט על הארץ
 הוא המשביר לכל עם הארץ ויבאו אחי יוסף וישתחוו
 לו אפים ארצה : ז וירא יוסף את אחיו ויכרם ויתנבר אליהם
 וידבר אתם קשות ויאמר אליהם מאין באתם ויאמרו מארץ
 כנען לשבר אכל : ח ויבר יוסף את אחיו והם לא הפרהו :
 ט ויזכר יוסף את החלמות אשר חלם להם ויאמר אליהם
 מרגלים אתם לראות את ערות הארץ באתם : י ויאמרו
 אריו לא ארני ועבדיך באו לשבר אכל : יא כלנו בני איש

אחד

בעל הטורים וישקחו לו ג' כפאן במקוים החלוס : ויכרם ויקם לקבל כספר סכום וסוף
 ונא המלאך שמאלו קועם וזכירו מיד ויקבר אליהם ולכך כתוב אח"כ ויכר
 לשון יחוד : ויקבר ג' על ידי האוס גברואל : הכירו ב' כמס' הכא . ואידך בני איוב ויראו
 אדמו מרחוק ולא הכירו מה הם לא הכירו בשביל שסמכה מחמת היסורין אף כאן לא הכירו
 בשביל סויה ענד ונעשה סר ונדולכל הארץ . ומיהו הם לא הכירו מרחוק אבל כשקרבו אליו
 הכירוהו אבל הכא לא הכירוהו כלל שלא עלו על דעת שיגיע יוסף למעלה כזו :

רש"י

(ב) ועשר שנים שנשתעבדו למצרים כמנין רדו : ג וירדו אחי יוסף . ולא כתב בני
 יעקב ומלמד שהיו מתחרטים במכירתו ונתנו לבם להתנהג עמו באהור ולפדותו
 בכל ממון שיפסקו עליהם : עשרה . מה תלמוד לומר והלא כתוב ואת בנימין אחי
 יוסף לא שלח הלא לענין האהור היו חלוקין לעשרה שלא היתה האהבת כלם ושגאת
 כלם

שפתי חכמים

שהוא לשון כחוסה אדרבה הא מייקו ראויים שהוא לשון שנועם וי"ל דאקרווינו מייקו ראויים דלפרוש
 ראשון הוה שפיר ראויים כפשוטו ולפרוש אחרון גם כן ראויים ויהיה תהא כמו תהרון ויהי מלשון
 בלא שנועם כמו הולך ערירי ומפרש רש"י בלא כניס אף על פי שפירושו וירשום היינו יש לו כניס וכן
 ודענו את המזבח דקבוע בפרשת שמירתו שפירושו דשן וא"כ מפרש רש"י ויטלו את הדשן וא"כ ה"כ
 כן הוא ויהי כאלו כתוב תהרון דאל"ף מתחל"ף בוי"ו דאוקיות אה"ו מתחלפים זה עם זה ואפשר
 דמרוה גם הוא ג"כ יש לפ' מלשון בלא שנועם ויהיה דומה ממש לתהרון ויהיה פירש הפסוק ומרוה
 כלומר מי שהוא בלא שנועם בעה"ז גם יהיה שבע לכה"כ וק"ל : (ב) אבל ל"ג ולא אמר לכו דמדוד
 לא שמעונו מידו דכרדך לכתוב רדו כיון שא"י נצוה מכל הארצות ויהיה מל"ף למצרים שייך לכתוב
 רדו . וכמו שכתב הר"א וכן כתב בכל הפרשה כלם לשון ירודה אלא ל"ג ליה וכו' קשה לרש"י למה
 כרדך למכתב קמה דהא אה"כ כקוב ממש וא"כ ה"ל רדו ושדו לכו ממש וגומר אלא לכך כתב
 מהם רד"ו שנים יהיו שמה אבל בלא מלת שמה לא מצינו למדרש מידו . ועי' ב' דגריסין ולא אמר

נמות : ג ונחתו אחי יוסף עשרה למזבן עבדא ממצרים :
 ה ונת בנימין אחוהו דיוסף לא שלח יעקב עם אחוהו ארי אמר
 דלמא יערענינה מותא : ה ואתו בני ישראל למזבן עבדא בנו
 עלוא ארי הוה בפנא בארעא דכנען : ו ויוסף הוא השליט
 על ארעא הוא מזבין עבדא לכל עמא דארעא ואתו אחי יוסף
 וסגידו ליה על אפיהון על ארעא : ז ויחא יוסף נת אחוהו
 וישתחוו עניו ויחשב מה דמליל עמרוו ומליל עמרוו קשין
 ויאמר להון מנן אתתון ואמרו מארעא דכנען למזבן עבדא :
 ח ואשתמודע יוסף נת אחוהו ויאנון ליה אשתמודעוהי :
 ט ואדבר יוסף נת חלמא דתורה חלים להון ויאמר להון
 אלילי אתון רמחו ית בדקא דארעא אתתון : י ויאמרו ליה
 לא רבנו ועבדיך אתו למזבן עבדא : יא כולנא בני גברא

רש"י

כלם שוה לו אבל לענין לשבור בר כלם לב אחד להם . בנראשית רבה : ד פן יקר לנו
 אסון . וכבית לא יקראנו אמר רבי אליעזר בן יעקב מכאן שהשטן מקטרר בשעת
 הסכנה : ה בחוך הבאים . מטמינין עמון שלא יכירו לפי שגוה להם אביהם שלא
 יסראו כלם בפתח א' אלא שוכנס כ"א בפתחו כדי שלא תשלוט בהם עין הרע שכולם
 נאים וכולם גבורים : ז וישתחוו לו אפים . נשתטחו לו על פניהם וכן כל השתחואה
 פשוט ידים ורגלים הוא : ז ויתנבר אליהם . נעשה להם ככבודו (ג) בדברים לדבר
 קשות : ח ויבר יוסף ג' . לפי שהניחם חתומי זקן : והם לא הכירוהו . שיכל מהללם
 בלא חתימת זקן . ועכשיו בא בחתימת זקן . ומדרש אגדה ויבר יוסף את אחיו
 כשנמסרו בידו הכיר שהם אחיו ורחם עליהם והם לא הכירוהו . כשנפל בידם
 לנהוג בו אחוה : ט אשר חלם להם . עליהם וידע שנתקיימו שהרי השתחוו לו :
 ערות הארץ . גילוי הארץ מהיכן היא נוחה ליכבש . כמו את מקורה הערה וכמו
 ערום ועריה . וכן כל ערוה שבמקרא לשון גלוי . ות"א בדקא דארעא כמו בדק
 הבית (ס) רעוע הבית אבל לא דקדק לפרשו אחר לשון המקרא : יוד לא אדוני . לא
 תאמר כן (ע) שהרי עבדיך באו (פ) לשבור אוכל : יא כלנו בני איש אחר נחנו . נכנעה
 בהם

שפתי חכמים

לכו והכי פירושו דק"ל למה כתוב רדו שהוא לשון ירודה הוה לו לומר לשון מעליא לכו אפ"ש א"י
 נבוה מכל הארצות אפ"ש לא הוה לו לומר לשון ירודה אלא וכו' : (ג) ופירש ויתנבר הראש עמנו
 נכרי : (ס) מי סדק של קור : (ע) ר"ל למה לא כקוב אל אדוני כיון שספק עליהם סמס מרגלים
 לא תפול על זה כי אם מלת אל כמו שמצינו בני חנה שחשב אותה עליו לשכורה וישיבה לו אל תקן
 את אמקד לפני נע בלועל וגו' : (פ) ואין זה הוכחה שיוסף אמר לא כי חלא לרגל הארץ נאמס אלא
 הכי
 גר צדק ויתנבר אליהם . ת"א וחשב מה דמלול וכו' וי"ג דימלל לשון עמיד ויש מי שכתב
 כי אנקלוס תרגם פה כוכה רחוקה מאד ויתנבר כמו ויתנבר ע"כ ואחרים כתבו שאין
 הדבר

אחד נחננו בנימ אנהנו לא יהיו עבדיך מרגלים : יב ויאמר
אלהם לא כיערות הארץ באתם לראות : יג ויאמרו שנים
עשר עבדיך אחים אנחנו בני איש אחד בארץ נענו והנה
הקטן את אבינו היום והאחד איננו : יד ויאמר אלהם יוסף
הוא אשר דברתי אלכם לאמר מרגלים אתם : טו בזאת
הבחנה חי פרעה אסתצאו מזה כי אם תבוא אחיכם הקטן
הנה : טז שלחו מבס אחד ויקח את אחיכם ואתם האסרו
ויבחנו דבריכם האמת אתכם ואם לא חי פרעה כי מרגלים
אתם : יז ויאסף אתם אל משמר שלשת ימים : יח ויאמר

אלהם

בעל השורים והאחד איכנו וסמוך ליה ויאמר אליהם יוסף שהם מכה נבדע ואומר חנו מנחם
שטמו יוסף : כבוא גי' י'א שלא תבאו מזה עד שיבאו י'א אחים : מרגלים אתם
פי' ולא חנו שיהסע שיבא ממנו לא היה בעצת מרגלים וחס אמרו לא היו עבדיך מרגלים פי' יהודה
שהסביו כי הוא היה ראש המדברים גם ממנו יבא כלב שלא היה בעצת המרגלים לא היו גימ' כלב :
אל משמר ג' ימים כנגד ג' דברים שעשו לו ויפסוטו ויחליבו וימכרו :

רש"י

בהם רוח הקדש וכללוהו עמהם שאף הוא בן אביהם : כנים . אמתיים . כמו כן
דברת . כן כבוד ללפחד דוברות . ועברתו לא כן כדיו : יב כי ערות הארץ באתם
לראות . שהיה נכנסתם בעשרה שערי העיר (צ) למה לא נכנסתם בעשר אחד :
יג ויאמרו שנים עשר עבדיך וגו' . ובשביל אותו אחד שאיכנו נתפורנו בעיר לבקשו :
יד הוא אשר דברתי . הדבר אשר דברתי שאתם מרגלים (ק) הוא האמת והנכון והו'
לפי

שפתי חכמים

הכו פירושו שלא תאמר כן אלא הרי עבדיך וכו' והוא כמו אבל עבדיך וכו' : (צ) שיוסף היה
יודע שחיו באין לשבר אוכל והיה מצוה לשומרי השער שכל מי שיבא לעיר וכתוב שמו ושם
אביו ויבאו ויראו לו ועשרה שומרי שער באו ובכל מקום היה מוצא כזה ראוהו בן יעקב וכו' שמעון
בן יעקב וכו' היה יודע שבו' שערים ככסו . וז'א' למה לא פירש' זה לעיל בני שאמר ערות
הארץ וגו' . וי'ל' בדכאן מוכח שפיר מדכתוב אח' ויאמרו שנים עשר עבדיך וגו' ומה עבין תקונו
זו על מה שאמר להם מרגלים אתם אלא ע"כ צ"ל שיוסף מתקילה אמר להם ככנסתם בני'
שערי העיר וחס הסביו לו לא כי אלא כלבו בני איש אחד וגומר והאחד איכנו ובשביל אותו אחד
נתפורנו : (ק) דק' הוא אשר דברתי משמע דהם כמו אמרו שמרגלים הם ולכך קאמר יוסף הוא
אשר דברתי ואין זה אמת כי הם אמרו לאו מרגלים אמתו ומתקן דהוא היה ראוי לכתוב בסוף
כלומר אשר דברתי וכו' מרגלים אתם הוא אמת : יש מקטין כמה תפס אותם יוסף שהם מרגלים
עד שאמר להם הוא הדבר וגו' וע"ק במאי ותאמת זה שאם יבואו את בנימין שאיכנו מרגלים ובראה
לפירש דה"מ מתקלה אמר להם מרגלים אתם שהרי נכנסתם בעשרה שערי עיר כדפירש' וחסביו
לו בני איש אחד אמתו ואין איש שולח כל כנו כאחד לרגל שמה יתפסו ויהרגו כלם אמר להם א"כ
כ"ש שמרגלים אתם כי אך ישלח אדם את כל בניו ממנו ולא יאמר אחד או שנים לשמשו אלא ודאי
מרגלים

חד נחנא בנימ אנהנא לא יהיו עבדיך אלילי : יב ויאמר דהוין לא
אלהין בדקא דארעא אמתיון למחוי : יג ויאמרו תרי עשר עבדיך
אחיו אנהנא בני נבדיא חד בארעא דנענו וקיא זעירא עם
אבונא יומא הוין וחד ליתוהי : יד ויאמר להוין יוסף הויה
דמללית עמכוין למימר אלילי אתון : טו ברא תתבחרון חי
פרעה אם תפקון מכא אלהין במיתוי אחוכון זעירא חקא :
טז שלחו מנכוין חד וידבר רת אחוכון ואתון תתאפרון ויבחנו
תתמכוין דקשוט אתון אמרין ואם לא חי פרעה ארי אלילי
אתון : יז ויבש תהוין לבית מטרא תלתא יומין : יח ויאמר
להוין

רש"י

לפי פשוטו . ומדרשו אמר להם ואילו מנחתם אותו ויפסקו עליכם ממון הרבה
תפדוהו . אמרו לו הן . אמר להם ואם יאמרו לכם שלא יחזירוהו בשום ממון מה
תעשו . אמרו לכך בלנו להרוג או ליהרג . אמר להם הוא אשר דברתי אליכם להרוג
בני העיר באתם מנחם אני נבדע עלי שנים מכם החריבו כרך גדול של שכם :
טז חי פרעה . אם יחיה (ר) פרעה . כשהיה נבדע לשקר היה נשבע בחי פרעה :
אם תצאו מזה . מן המקום הזה : טז האמת אתכם . אם אמת (ש) אתכם . לפיכך
ה'א' נקוד פתח סהוא כמו בלשון תימה : ואם לא . תבואוהו חי פרעה (ת) כי מרגלים
אתם

שפתי חכמים

מרגלים אתם ואיכנס שלח אתכם לרגל את הארץ ומכא יראה שמה יתפסו לא ראיכם להכניס נספק
עד ס' זכוכס הוכרח לשלוח את כלכם וגם כדי שתקחו עמה מעשרה כי תעשה ברוב ויען ועל זה
הסביו שנים עשר עבדיך וגומר והנה אחד נשאר אבל איכנו לשמשו ואמתו עשרה הלכנו לחקור
ולדרוש אחר איכנו שכאנך ואין מי שיעשה זה באמונה כאחיו ולסוס נפשנו ככסנו ולהבוא אותו אל
אביו ומפני זה נכנסנו בני' שערים והסב להם מאחר שאם אימורים שאלנו אחיכם זה כמה שנים
ולא חקרתם אחריו הלא עבשיו בודאי שקר אתם דוברים אין זו כ"א לרגל את הארץ באתם וגם זה
שקר שמתקם כששאר אחד מכם אבל איכנו לשמשו לכן בואת תבחנו אם יבא אחיכם עמכם אז יש
להסתפק אם מרגלים אתם אבל אם לא יבא בודאי מרגלים אתם בלי ספק מכל הטענות שיש לטעון
כאשר הזכרתי וכו' ותישבו כל הקויות ודו"ק וקצת כעין זה מנחתיו בשם מהרש"ל : (ר) פירש
לפי פשוטו של קרא חוין לו הנכה בלא מלת אם חי מ"ה הוסף מלת אם ויהיה עמו אם חי פרעה
לא תבאו מזה ויהיה אם נתקום לא כמו אם לודד אבוב שר' ל' לא אבוב ויהיווי מזה שמה תבאו לא יהיה
ובאמת יבאו אלא כשהיה נשבע לשקר וכו' : (ש) דק' דמלת האמת מורה שהוא הודה להם שהאמת
אתם והוא סוקר למאמר תבחנו דקויו שמורה שהוא מסופק מהם לסיכך הוכרך לומר שזה הוא ה'א'
הקויה שהוא כמו האם כן הוא : (ת) ש'א' לומר ואם לא תבחנו חי פרעה וכו' שאף אם לא יבחנו
לא

גר צדק

הדבר כן אלא חקלקום תקן הלשון דרך כבוד ליוסף שכל התנכרותו אליהם לא היה אלא ששקל
דבריו בחאזנים ודבר אליהם בחכמה וכו' עשה עמו ככברי שאם היה רוצה לעשות עמו כאח לא
פיר מדבר עמהם בחכמה רק כאשר ידבר איש אל אחיו אבל ההתנכלות היא כונס להזיק ולא לכך
נקטין

אלהם יוסף ביום השלישי זאת עשו וחיו אתהאלהים
אני ירא: * חמישי יש אסכנים אתם אחיכם אחד יאמר
בבית משמרכם ואתם לכו הביאו שבר רעבון בתיכם:
כ ואת-אחיכם הקטן תביאו אלי ויאמנו דבריכם ולא
תמותו ועשו-כן: כא ויאמרו איש אל-אחיו אבל אשמים
אנחנו על-אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו
ולא שמענו על-כן באה אלינו הצרה הזאת: כב ויען ראובן
אתם לאמר הלא אמרתי אליכם: לאמר אל-תחטאו
בילד ולא שמעתם ונסדמו הנה נדרש: כג והם לא ידעו
כי שמע יוסף כי המליץ בינתם: כד ויסב מעליהם ויבך
וישב אל-הם וידבר אל-הם ויקח מאתם את-שמעון ויאמר
אתו לעיניהם: כה ויצו יוסף וימלאו את-כליהם בר ולהשיב
בספיהם איש אל-שקו ולתת להם צדה לדרך ויעש להם
כן: כו וישאו את-שברם ערי-חמריהם וילכו משם: כז ויפתח
האחד את-שקו לתת מספוא לחמרו במלון וירא את כספו
והנה הוא בפי אמתחתו: כח ויאמר אל-אחיו הושב בספי

מלעיל האלף בש"ם ועמ"ש וגם

רש"י

אתם: י"ז משמר. בית (א) האסורים: י"ט בבית משמרכם. שאתם אסורים בו
(ב) עכשיו: ואתם לכו הביאו. לבית רביכם: שבר רעבון בתיכם. מה שקניתם
לרעבון (ג) אנשי בתיכם: כ ויאמנו רביכם. ותאמתו ויתקיימו כמו אמר אמר
(ד) וכמו יאמן כל דברך: כא אבל. כתרנומו בקוסטא. וראיתי בד"ר לישנא דרומאה
הוא אכל ברם: באה אלינו. טעמו בבית לפי שהוא בלשון עבר שכבר באה ותרנומו
אתת ללא: כב וגם רמו. אתין וגמין רבוין-דמו וגם דס הוקן: כג והם לא ידעו
כי שומע יוסף. מבין לשונם ובפניו היו מדברים כן: כי המליץ בינתם. כי כשהיו
מדברים

שפתי חכמים

לא יחיוויהם מהם מרגלים: (א) פי' ולא שסס שומרים עליהם דהא כתוב אחריו ואמר בבית משמרכם
והא דלא פירש"י זה לעיל בפרשת וישב ששומר בית האסורים משום דלעיל כתוב בהדיא שהוא בית
הסוהר דכתוב ויתן אותו במשמר וגומר: (ב) שלא כחשוב שבינו מורה שמחילה כעשה בשבועה:
(ג) ומלת שבר מורה על קניוים לא מבר ומפני שהרעבון אינו לבקשים הוצרך להוסיף אנשי בתיכם:
(ד) איך ויאמנו מלשון אמונה אלא כמו ואמרה האשה אמר וכו' פי' אמת שאמר הבהן יתן וכו'.
ועליו כתוב ואמרה האשה אמר ולא יכול בו לשון אמונה רק אמת ויהי זה שקמים ורבה כוונת וכו':

ר"ה

להון יוסף ביומא תריתאה דא עבירו ואתקיימו מן קרם יי אנא
דחיל: יש אם כינני אתון אחובין חד ותאסר בבית משרתכון
ואתון איזירו אוכליו עבדא רחסיר בבתיכון: כ גרת אחובין
ועדא תיתון לותי ויתחמנו פתגמיכון וקא תמותון ועברו בן:
כא ויאמרו גבר לאחוריי בקושטא חייבין אנחנא על אחונא די
חינא בעקרת נפשיה בר הורה מתחנן לנא ולא קבלנא מיניה
על בן אתת לנא עקתא הדיא: כב ואתיב ראובן יתרוון
למימר הלא אמרית לכו למימר לא תחובין בעולמיא ולא
קבלתין ואף דמיה הא מתבעי: כג ואינון לא ידעין ארי שומע
יוסף ארי מתורגמן הנה ביניהון: כד ואסתמר מלונתהון ובקא
ותב לותהון ומליד עמהון ודבר מלונתהון ית שמעון ואמר ויתיה
לעיניהון: כה ופקיד יוסף ומלו ית מגירון עבדא ולא תבא
בספיהון גבר לסקיה ולמתן להון וזרין לאורחא ועבר להון בן
כו ונטרו ית עבדוהון על חמריהון ואזלו מתמן: כז ופתח
חד ית ספיה למתן בסתא לחמריה בבית מבתא וחוא ית בספיה
והא הוא בפום טועניה: כח ויאמר לאחוריי אתותב בספי

ואף

רש"י

מדברים עמו היה המליץ ביניהם (ה) היודע לשון עברי ולשון מצרי והיה מליץ
דבריהם ליוסף ודברי יוסף להם לכך היו סבורים שאין יוסף מכיר בלשון עברי:
המליץ. זה מנשה: כד ויסוב מעליהם. נתרחק מעליהם שלא יראוהו בוכה: ויבך.
לפי שמע שהיו (ו) מתחרטין: את שמעון. הוא השליכו לבור הוא שאמר ללוי
(ז) הנה בעל החלומות הלזה בא. ד"א נתכוון יוסף להפרידו מלוי שמה יתיעב
שניהם להרוג אותם: ויאסור אותם לעיניהם. לא אסרו אלא לעיניהם (ח) וכיון
שיצאו הוציאו והאכלו והסקהו: כז ויפתח האחר. הוא לוי שנשאר יחיד (ט) משמעו
בן

שפתי חכמים

(ה) ר"ל דכל פעם כשדברו עמו קודם לכן היה מליץ ביניהם ועתה לא היה המליץ ביניהם והיו
סבורין שיוסף אינו מנין לשון הקודש: (ו) דקשה לרש"י למה ככה היה לו לרגו עליהם כששמע
שהם עכשם מקודים אך שלא טוב עשו לכך פירש מ"ה ככה משום שמע שהיו מתחרטים מהרש"ל:
(ז) דרש"י דיוק מדקתוב לעיל בפרשת וישב ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלומות וגו' וכתיב
שמעון ולוי אחים רא"ם: והא דכתיב לעיל ויחטאו דמשמע רבים. י"ל ויחטאו חסר וי' האמצעית
כתיב וקרינן ויחטאו כתיב"י תחת החי"ת שהוא לשון יחיד: (ח) דאל"כ לעיניהם ל"ל: (ט) דאל"כ
מאי

גד צדק

נתקון יוסף ע"כ: בפי אמתחתו. ת"א טועניה הנראה מדעתו שהיה לכל אחד שק גדול ושקיים
קטנים להשוות משאם וכלל המשא והרא אמתת. רמב"ן:

ויהי

וגם הנה באמתחתי ויצא לבם ויחרדו איש אל אחיו לאמר
מה זאת עשה אלהים לנו : כט ויבאו אל יעקב אביהם
ארצה כנען ויגידו לו את כל הקרת אתם לאמר : לדבר
האיש אדני הארץ אתנו קשות ויתן אתנו כמרגלים את
הארץ : לא ונאמר אליו בני אנוחנו לא היינו מרגלים :
לב שנים עשר אנחנו אחים בני אבינו האחד איננו והקטן
היום את אבינו בארץ כנען : לג ויאמר אלינו האיש אדני
הארץ בזאת אדע כי כנים אתם אחיכם האחד הניחו אתי
ואת רעבון בתיכם קחו ולכו : לו והביאו את אחיכם הקטן
אלי ואדעה כי לא מרגלים אתם כי כנים אתם את אחיכם
אתן לכם ואת הארץ תסחרו : לה ויהי הם מריקים שקיהם
והנה איש צורר כספו בשקן ויראו את צרות כספיהם
המה ואביהם וייראו : לו ויאמר אלהם יעקב אביהם אתי
שכלתם יוסף איננו ושמעון איננו ואת בנימין תקחו עלי היו
כלנה : לו ויאמר ראובן אל אביו לאמר את שני בני תמית
אסר לא אביאנו אליך תנה אתו ער ידי ואני אשיבנו אליך :
לה ויאמר לא יירד בני עמכם כי אחיו מת והוא לבדו נשאר

וקראהו

בעל הטורים ולכו ב' במס' . הכא . גס באכנס וגו' ולכו ואור לבס ולכו . מלמד שהרשה
אוקס לסולדך כאן ובקר ואף על פי שאין יוצאים ממכרים וזהו גס באכנס וגו'
ולכו ואמר להם שלא אלף כתי טוב וזהו ואור לבס ולכו : כללם ב' במס' . הכא . ואידך ואת
עליה על כללם לו' שבערו על בנימין עלה על כל הצער שבעטער יותר משמעון ויוסף לפי שהוחזק
בו ב' פעמים ואמרו כן יוכיח אעפ' שאין כחש יש סימן : תמית ב' במס' . הכא . ואידך ופקה תמית
קבאה דורש אותו בדרש בעדק קרח דכתיב כהו קבאה ויקבאו למשם במחנה אלו דתן ואבירם ששבו
שאמר את שני בני תמית נקיים כו' כיון וזה דתן ואבירם את שני ג' הם דתן ואבירם (ע"פ) :

רש"י

בן זוגו : במלון . במקום שלכו (י) כלילה : אמתחתי . הוא (ב) שק : כח וגם רנה
באמתחתי . גס הכסף בו עס התבואה : מה זאת עשה אלהים לנו . להביאנו
לדי

שפתי חכמים

מאי האחד כה"א : (י) ולא תפרש במלון במקום המיוחד למלון לכל העיברים ושנים כיון דכתיב במלון
כפ"ח דאם לא כן היה לו לכמו ויבואו למלון ואחר כך ויפתח וגומר במלון : (ב) והא דנקט
רש"י

ואף הא כטעני ונפק מדע לברון ותירו גבר לאחיה למימר
מה דא עבר יי לנא : כט ואתו לות יעקב אביוהו לארעא דכנען
ותיאו ליה ית בר הערע ותרוהו למימר : ל מליל נברא רבונא
דארעא עמנא קשין ויהב יתנא כמאללי ית ארעא : לא ונאמרנא
לוה כיוני אנונא לא תונא אלילי : לב תרי עטר אנונא אחין
בני אבונא חר ליתוהי ויערא יומא דין עם אבונא בארעא
דכנען : לג ונאמר לנא נברא רבונא דארעא נברא אידע ארי
כיוני אתון אחוכון חר שבוקו לותי וית עבדא דחסיר בבחיכון
סבו ואיילוי : לו ואיתיאו ית אחוכון וערא לתתי ואדע ארי
לא אלילי אתון ארי כיוני אתון ית אחוכון אתן לכוני וית ארעא
תעבדון בה סחורתא : לה ונתו אינן מריקין סקיהו והא גבר
צבר כספיה כסקיה נתו ית צדרי כספיהו אינן ואביוהו ודחילו :
לו ונאמר להו יעקב אביוהו יתי אתכלתון יוסף ליתוהי ושמעון
ליתוהי וית בנימן תדברון עלי הנאה כולתן : לו ונאמר ראובן
לאביוהו למימר ית תרין בני תמית אס לא איתיניה לך רוב
יתיה על ידי ונא איתביניה לך : לה ונאמר לא יחור
ברי עמכון ארי אחוהי מית והוא בלחודורו אשתאד
ויערעניה

רש"י

לדי עלילה זו (ל) שלא הושב הלא להתעולל עלינו : לר ואת הארץ תסחרו .
(ב) תסוכבו : וכל לשון סוכרים וסחורה על שם סחורים וסוכבים אחר הפרקמטיא :
לה צרור כספו . קשר כספו : לר אותי שכלהם . מלמד שחשדן שמה הרגוהו או
מכרוהו (ג) כיוסף : שכלתם . כל מי שנכני חכודים קרוי שכול : לח לא ירד בני
עמכם

שפתי חכמים

רש"י הוא שק ולא כקט שק משום דקשה לרש"י דכראש הספוק כתיב ויפתח האחד את שקו ואחר כך
כתיב והכס הוא כפי אמתחתו משמע דלא היה שק ועל זה פירש הוא שק ר"ל אמתחתו דכבא היינו
שק דלעיל : (ל) ופירש מה זאת מה רעה היתה זאת ולא טובה דל"כ מאי ויחרדו : (מ) ואת
והיבן מכונו שאמר להם יוסף כן . וי"ל דכיון שיוסף אמר להם סהם מרגלים לא היה מביחן לילך
בעיר שלא ירגלו לכך אם יבואו את בנימין ולא יהיו חסודין בעיניו כמרגלים אז יהיו רשאים לילך
ולסבב בעיר וזהו ויאמרו דכריכס ותסחרו מלשון סיבוב ולא מלשון סחורה דל"כ מה ענין לכאן :
(ג) רש"י (ק) תומא דכבא משמע שיעקב אביכו כודע לו עכשו שהיו מבקשים שירד בנימין עמהם
שמכרו את יוסף וז"ל אך אמר להם אח"כ אתם ידעתם וגו' ויבא האחד מאתו וגו' . (ד) הקשיא
משוקרא לוקא כי לא מכונו שיעקב אמר לכבו אתם ידעתם וגומר רק יסודם אמר ליוסף שם אביו
ואפשר לו' סחורה כדה זאת מלכו כדי שוכתרו רחמי יוסף עליו כשם שאמר ואחיו מת ופירש"י מסכי
היראה היה מוכר דבר שקר מוכו ה"כ באמרו אך טרוף טרוף יוסף ולא ראתיו וגו' סתרי יעקב
אמר

וקראו אסון בדרך אשר תלכו בה והורדתם את-שיבתי
 ביגון שאולה : * מג * והרעב כבר בארץ : כויהי כאשר
 בלו לאכל את-השבר אשר הביאו ממצרים ואמר אליהם
 אביהם שבו שברו לנו מעט-אכל : ג ואמר אליו יהודה
 לאמר העד העד בנו האיש לאמר לא-תראו פני בלתי
 אחיכם אתכם : ד אסי-שך משלח את-אחינו אתנו נרדה
 ונשברה לך אכל : ה ואס-אינה משלח לא נרד ביה-איש
 אמר אלינו לא-תראו פני בלתי אחיכם אתכם : ו ואמר
 ישראל למה הרעתם לי להגיד לאיש העוד לכם אח :
 ז ואמרו שאול שאל-האיש לנו ולמודדתנו לאמר העוד
 אביכם חי היש לכם אח ונגד-לו ערפי הדברים האלה
 הידוע נדע כי יאמר הורידו את-אחיכם : ח ואמר יהודה
 אל-ישראל אביו שלחה הנער אתי ונקומה ונלכה ונחיה

מלרע מלעיל

ולא

בעל הטורים על פי ב' נאס' . הכא * ואידך על פי טנים עדום סהורכו להגיד לו על פי
 הדברים האלה כאלו היו עדום נדבר :

רש"י

עמכם . לא קבל דבריו (ע) של רחובן . אמר בכור שוטה הוא זה הוא אומר להמית
 בניו וכי בניו הם ולא בני : ב כאשר בלו לאכול . יהודה אמר להם (פ) המתינו לזמן
 עד שתכלה פת מן הבית : כאשר בלו . כד שזאו והמתרגם כד ספיקו טועה
 כאשר בלו הגמלים לשתות מתרגם כד ספיקו כששתו די ספוקס הוא גמר שתייתם .
 אבל זה כאשר בלו לאכל כאשר תם האוכל הוא ומתרגמין כד שזאו : ג הער העיר .
 לשון התראה שסתם התראה מתרה בו בפני עדים . וכן העידותי בכס : ד העד
 בעס : לא תראו פני בלתי אחיכם אתכם . לא תראוני בלא אחיכם (צ) אתכם .
 ואנקלוס

שפתי חכמים

אמר עכשיו לא ירד בני עמכם כי אחיו מת ולא אמר טורף ככ"ל : (ע) לא מסוס טמא וקראוהו אסון
 בדרך לא רצה שילך כנומין עמהם כמו שפירש בקרא דא"כ כשאמר יהודה אביו אערכנו ונומר להם
 לא טען הסחד של וקראוהו אסון אלא ודאי טענת וקראוהו אסון אינו אלא דחיים בעלמא הוא שלא
 רצה לבנישו מה שאינו מקבל דבריו ופירש שלא קיבל דבריו של רחובן שירא סיקח אוקי אדובי
 הארץ במאסה כמו שלקח את שמעון ואין מידו מניל אבל כשלקח אותו יהודה על ידו נתן אותו
 לנזק כי ידע יעקב כיון שהודה מנכסיו ימסור את עמנו עליו עד שיכלו אותו מידו : (פ) דאל"כ
 למה ענה יהודה לנדו על שבו שברו . וזה נאמר לכולם אלא וכו' : (צ) דק"ל דכל בלתי שבמקרא
 סורשו אלא וא"כ היה ליה למכתב נמי בלתי כאשר אחיכם אתכם לך כ"ל דבלתי דאין סורשו בלא
 (מהרש"ל)

ויערעניה מותא באורחא די תהכין בה ותתרון ית שיבת
 בדוונא לשאל : א וכפנא מקיף בארעא : ב ותורה בר שצואו
 למיבר ית עבדא דאיתאיו ממצרים ואמר להון אבוהון תיבו
 זבוננו לנא ועיר עבדא : ג ואמר ליה יהודה למימר אסתרא
 אסתיר בנא גברא למימר לא תחון אפי אלהון בר אחיכון
 עמכון : ד אם איתך משלח ית אחונא עמנא גיחות ונבן לך
 עבדא : ה ואם ליתך משלח לא גיחות ארי גברא אמר לנא
 לא תחון אפי אלהון בר אחיכון עמכון : ו ואמר ישראל למא
 אבאשתיו לי להנארה לנבדא העד לבון אחא : ז ואמרו שאלא
 שאל גברא לנא וליגדרו-נא למימר העד בען אבוכון
 קניס האית לבון אחא ותוינא ליה ער מימר פתנמנא האלון
 המיבע רוינא ידעין ארי יימר אחיתו ית אחוכון : ח ואמר
 יהודה לישראל אבוי שלח עולימא עמי ונקים ונגזר ונחי

ולא

רש"י

ואנקלוס תרגם אלהין כד אחוכון עמכון ישב הדבר על אופניו ולא דקדק לתרגם
 (ק) אחר לשון המקרא : ז לנו ולמודרתנו . למשפחותינו . ומדרשו אפילו עזי
 עריותינו (ר) גלה לנו : ונגד לו . שיש לנו (ש) אב ואח : על פי הרברים האלה .
 על פי שזאתיו אשר שאל הווקקנו להגיד : כי יאמר . אשר יאמר כי שמשם בלשון אס .
 ואס משמש בל אשר הרי זה שמשם אחד מד' לשונותיו שמשמש כי והוא אי שדרי בו
 זה כמו אס כמו עד אס דברתי דברי : ח ונחיה . כלכלה בו ר"הק (ת) על ידי הליכה
 זו תחי רוחך שכאמר ותחי רוח יעקב אביהם : ולא נמות . ברעב . בנימין ספק
 יתפס ספק לא יתפס ואנו כלנו עתים (א) ברעב אס לא ללך . מוטב שתניח את
 הספק

שפתי חכמים

(מהרש"ל) שלא תאמר ספק פירש שלא תראו בלתי אחיכם לך יראוני לך פירש שאינו כן רק
 שלא תראו בלתי אחיכם אתכם : (ק) ר"ל שקירגם האי בלתי אלא שמניס מלת כד הוא כאשר
 היינו מוכני שלא דקדק אחר ל' המקרא דדיוק הוא להניס מינה כפסוק : (ר) ר"ל אשילו הולדים
 קטנים הסוככים בעריסה מדקדקו ולמודרתנו שפי הערסות שהולדים מוכחים בהם : (ש) שע"פ
 הדברים האס ר"ל ע"פ שאלותיו וא"כ ונגד לו כך וכך לפי שאלותיו . שאלו היה פי' ונגד לו הדברים
 האלה שאל הים לכס אב וכו' ונגד לו את הדברים האלה מנביא ליה : (ת) דמדאמר ולא נמות
 פשיטא דנחיה ור"ל אלא וכו' : (א) דק"ל מה מהדר ליה ולא נמות דהא מ"ה שולח אותם לקנות
 קבואה

גר צדק

ויהי כאשר בלו . כספר שלפנינו שזאו ונס"ח כד ספיקו ורש"י הניס כד שזאו ולני' ספיקו
 יש מי שכתב הטעם שקרגס ספיקו כי ככל עיניו אכילה וסקיה ושאר כרכי הגוף כספקו כל ספוק
 כמו תרגום ידע למך ספק בדרך וכן מקום שמכניסין בו חמץ כמספק ורעיס כחוסו :
 (כח) ויאמרו

ולא נמות אף אנתא אף את אף טפלנא : ט אנא מערבנא ביה
מן ודי תבעיניה אם לא אורתיניה לך ואקימיניה קדמך ואיתי
חטי לך כל יומיא : י ארי אלו לא פון ברא אתעבכנא ארי קען
תבנא דגן תרתין ומנין : יא נאמר להון ישראל אבוהון אם בן הוא
רא עיבדו סבו מדמשבח בארעא במניכון ואחיתו לגברא תקרובתא
ועיר קטף וועיר דבש שעף ולטוס בוטנין ושגדין : יב וכספא על
חד תרין סבו בידכון וית כספא דאתותב בפוס טועניכון תתיבו
בידכון דקמא שלו הוא : יג וית אחוכון דברו וקומו תובו לות
גברא : יד ואל שדי ותן לבון בתמין קדם גברא ויפטר לבון ות
אחוכון אחרון וית בנימין נאנא כמא דאתכולית תכולית : טו ונסיבו
גוברא ית תקרובתא דרא ועל חד תרין כספא נסיבו ביריהון
ודברו ית בנימין וקמו ונחתו למצרים וקמו קדם יוסף : יז ונחא יוסף
עמהון ית בנימין נאמר דקמנא על ביתיה אעיל ית גוברא
לביתא וכוס נכסתא ואתקין ארי עמי ובלון גוברא בשרותא :

ויעש

בעל השורים לך כל הימים ג' בעולם הזה ולבא : כי עתה שכנו זה ס' ט סן ארבע לו'
שהסס מלוה לדוקים : מעט כרי וגו' ו' מניס הביאו לו מנחה כנגד ו' בני
הנבירות כל א' מין א' ומשכה ב' נמס' . הכא ואידך ומשכה שברון לומר לך ק'ו מה הכא ששנגנה
בא הכסף ליד אחי יוסף בלא לשלמו כפלים כ' ט שעתידין האומות שלטם כל הכסף שלוקחים מישראל
כפלי כפלים :

רש"י

הספק ותתפוש את הודאי : ט והצנתיו לפניך . שלא הביאנו אליך מת כי אם חי :
וחטאתי לך כל הימים . לעולם הבא : יוד לולא התמהמהנו . על ידך כבר היינו
שבים עם שמעון ולא נכטערת (ב) כל הימים הללו : יא אפוא . לשון יתר הוא
לתקן מלה בלשון עברי אם כן אודקק לעשות שאשלחנו עמכם כריך אני לחזור ולבקש
איה פה תקנה ועל להשיאכם ואומר אני זאת עשו : מומרת הארץ . מדמשבח
בארעא שהכל מומרים עליו כשהוא בא לעולם : נכאת . שעות ב'ר' : בטנים . לא
ידעתי מה הם . ובפרושי א' ב' של רבי מכיר ראיתי פישטנ"א ודומה לי שהם

פרסקין

שפתי חכמים

תבואה ועל זה פי' בנימין ספק וכו' לכן אמר ולא נמות . מהרש"ל : (ב) דאל"כ מאי נפקא מינה
אם היו שנים פעמים אלא על כרחך עם שמעון היונו שנים והיינו מרווח הסער שנכטערת עד הנה :
(ג) אכל

ולא נמות אף אנתא אף את אף טפלנא : ט אנא מערבנא ביה
מן ודי תבעיניה אם לא אורתיניה לך ואקימיניה קדמך ואיתי
חטי לך כל יומיא : י ארי אלו לא פון ברא אתעבכנא ארי קען
תבנא דגן תרתין ומנין : יא נאמר להון ישראל אבוהון אם בן הוא
רא עיבדו סבו מדמשבח בארעא במניכון ואחיתו לגברא תקרובתא
ועיר קטף וועיר דבש שעף ולטוס בוטנין ושגדין : יב וכספא על
חד תרין סבו בידכון וית כספא דאתותב בפוס טועניכון תתיבו
בידכון דקמא שלו הוא : יג וית אחוכון דברו וקומו תובו לות
גברא : יד ואל שדי ותן לבון בתמין קדם גברא ויפטר לבון ות
אחוכון אחרון וית בנימין נאנא כמא דאתכולית תכולית : טו ונסיבו
גוברא ית תקרובתא דרא ועל חד תרין כספא נסיבו ביריהון
ודברו ית בנימין וקמו ונחתו למצרים וקמו קדם יוסף : יז ונחא יוסף
עמהון ית בנימין נאמר דקמנא על ביתיה אעיל ית גוברא
לביתא וכוס נכסתא ואתקין ארי עמי ובלון גוברא בשרותא :

ועבר

רש"י

פרסקין : יב וכסף משנה . פי שנים כראשון : קחו בירכם . לשבור הכל שמה
(ג) הוקר השער : אולי משנה הוא . שמה הממונה על הבית שכחו שונג : יג ואל
שרי . מעתה אינכם חסרים כלום אלא תפלה (ד) הרינו מתפלל עליכם : אל שרי .
שדי בנתינת רחמיו וכדי היכולת בידו ליתן . יתן לכם רחמים זהו פשוט . ומדרשו
מי שאמר לעולם די יאמר די לזרותי שלא שקטתי מנעורי זרת לבן זרת עשו זרת רחל
זרת דוכה זרת יוסף זרת שמעון זרת בנימין : ושלה לכם . ויפטר לבון כתרנומו
יפטרנו מהסרויו לשון לחפשי ישלחנו ואינו נופל בתרגום לשון וישלח שהרי לשם
הס הולכים אללו . את אחיכם . זה שמעון : אחר . רוח הקדש נורקה בו לרבות
יוסף : ואני . עד שזכר אהיה (ה) שכול מספק : כאשר שבלתי . מיוסף ומשמעון :
שבלתי . מבנימין : טו ואת בנימין . מתרגמינן ודברו ית בנימין לפי שאין לקיחת
הכסף ולקיחת האדם שיה בלשון ארמי בדבר הנקח מיד מתרגמינן ונסיב ודבר הנקח
בהנהגת דברים מתרגמינן ודבר : טז וטבוה טבח והבן . כמו ולטבוה טבח ולהבן
ואין וטבוה לשון כווי שהיה לו לומר (ז) וטבח : בצהרים . זה מתורגם בשירותא
שהוא לשון סעודה ראשונה (ז) בלשון ארמי ובלעז דיוג"ר . ויש הרבה בנמרא סדא
לכלבא

שפתי חכמים

(ג) אכל לא תפרס כסף המסנה חוץ כסף המוסב א"כ ואת הכסף וגומר מלת ואת ל"ב וק"ב :
(ד) פי' כך אמר ועבד לבניו אם הוא מעצמו מרגז עליכם להביר אקבס א"כ הוא תכד הטבע
תפייסוהו בשירות הללו שס מומרת ואם לא תפייסוהו בזה בוודאי סיבה הוא מאת הסס ואז אין חסד
אלא תפלה ואקפלל ואל שדי המסדר וכו' מהרש"ל : (ה) לא שחי שכול מעקה דא"כ מאי ואל שדי
יתן לכם רחמים וגומר : (ו) על מסקל שלח לך . שלח העז שהוא ציווי : (ז) פי' ששירות הכל לא
סירושו

וַיַּעַשׂ הָאִישׁ כַּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף וַיָּבֵא הָאִישׁ אֶת־הָאֲנָשִׁים
 בֵּיתָהּ יוֹסֵף: יח וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים כִּי הוּבְאוּ בֵּית יוֹסֵף וַיֹּאמְרוּ
 עַל־דָּבָר הַכֶּסֶף הַשֶּׁבַע בְּאֲמַתְחַתֵּינוּ בַּתְּחִלָּה אֲנַחְנוּ מוֹבְאִים
 לַהַתְּגַלֵּל עֲלֵינוּ וְלַהַתְּנַפֵּל עֲלֵינוּ וְלִקְחַת אֶתְנוּ לַעֲבָדִים
 וְאֶת־חַמְרֵינוּ: יט וַיִּגִּשׁוּ אֶל־הָאִישׁ אֲשֶׁר עַל־בֵּית יוֹסֵף וַיְדַבְּרוּ
 אֵלָיו פָּתַח הַבַּיִת: כ וַיֹּאמְרוּ בִּי אֲדֹנָי יִרְדְּנוּ בַּתְּחִלָּה
 לְשִׁבְר־אֶכֶל: כא וַיְהִי כִּי־בָאוּ אֶל־הַמְּלוֹךְ וּנְפַתְחָה אֶת־
 אֲמַתְחַתֵּינוּ וְהָיָה כֶּסֶף־אִישׁ בְּפִי אֲמַתְחַתוֹ כֶּסֶפְנוּ בְּמִשְׁקָלוֹ
 וְנִשְׁבַּ אֶתוֹ בִּידֵינוּ: כב וְכֶסֶף אַחַר הוֹרְדֵנוּ בִּידֵנוּ לְשִׁבְר־אֶכֶל
 לֹא יִדְעֵנוּ מִי־שֵׁם כֶּסֶפְנוּ בְּאֲמַתְחַתֵּנוּ: כג וַיֹּאמֶר שְׁלוֹם לָכֶם
 אֲדֹנָי־תִּירָאוּ אֱלֹהֵיכֶם וְאֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נָתַן לָכֶם מַטְמוֹן
 בְּאֲמַתְחַתֵּיכֶם כֶּסֶפְכֶם בָּא אֵלַי וַיּוֹצֵא אֱלֹהִים אֶת־שִׁמְעוֹן:
 כד וַיָּבֵא הָאִישׁ אֶת־הָאֲנָשִׁים בֵּיתָהּ יוֹסֵף וַיְתַן־מִמֶּם וַיִּרְחַצוּ
 רִגְלֵיהֶם וַיְתַן מַסְפּוֹא לַחְמֵיהֶם: כה וַיְכִינוּ אֶת־הַמִּנְחָה עַד־
 בּוֹא יוֹסֵף בְּצִהְרִים כִּי־שָׁמְעוּ כִּי־שֵׁם יֹאכְלוּ לֶחֶם: כו וַיָּבֵא
 יוֹסֵף הַבַּיִתָּה וַיְבִיאוּ לוֹ אֶת־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר־בִּידָם הַבַּיִתָּה
 וַיִּשְׁתַּחֲוֶי־לוֹ אַרְצָה: כז וַיִּשְׁאַל לָהֶם לְשִׁלּוֹם וַיֹּאמְרוּ הַשְּׁלוֹם
 אֲבִיבֶם הַזֶּקֶן אֲשֶׁר אָמַרְתֶּם הַעוֹדְנֵנוּ חַי: כח וַיֹּאמְרוּ שְׁלוֹם

לעבדך

א רגושה

רש"י

לכלבא שירותיה כעא אכולא שירותיה. הכל כל תרגום של זהרים טוהרא:
 ד"י וייראו האנשים. כתוב הוא בשני ויד"ן ותרגומו ודחילו: כי הובאו בית יוסף.
 ואין דרך שאר הבאים לשבור בר לגון בבית יוסף כי אם בפונדקאות שבעיר:
 וייראו. שאין זה אלא לאספס אל משמר: אנהנו מובאים. אל תוך הבית הזה:
 להתגולל. להיות מתגלגלת עלינו עלילת הכסף ולהיותה נופלת עלינו ואנקלום
 שתרנס ולאסתקפא (ח) עלנא הוא לשון להתעולל כדמתרגמונין עלילות דברים
 תסקופי מלין. ולא תרגמו אחר לשון המקרא ולהתגולל שתרנס להתרברבא
 (ט) הוא לשון גלת הוסב והאב גלתה העלמה שהוא לשון מלכות: כ ב בי ארונא.
 לשון.

שפתי חכמים

פירושו כשאר זהרים שנקרא מסו דרך העולם לאכול ברגע שעות על היום ואילו ת"ח דרכם
 לאכול נחלת שעה שעות כדאמרונין כג"ל בשבת: (ח) ר"ל על ולהתקבל תירגס כן: (ט) להתרברבא

יז ועבד נבדא כמא דאמר יוסף ואעיל נבדא ית גובריא לבית
 יוסף: יח ודחילו גובריא ארי אתעילו לבית יוסף ואמרו על עסק
 כספא דאתתב בטוענא בקדמיתא אנהנא מהעליון לאתברבא
 עלנא ולאסתקפא עלנא ולימני יתנא לעברין ולמדבר ית
 חמרנא: יט וקריבו לנת נבדא די ממנא על בית יוסף ומלידו
 עמיה בתרע ביתא: כ וואמרו בכעו רבוני מיחת נחתנא בקדמיתא
 למיזבן עבדא: כא ותהו בר אתנא לבית מבתא ופתנא ית
 טוענא ותא כסף נבר בפום טועניה כספנא במתקריה
 ואתנא יתיה בידנא: כב וכספא אוחרנא אחתנא בידנא
 למיזבן עבדא לא ידענא מן שוי כספנא בטוענא: כג ואמר
 שלם לבון לא תדחלוין אלהכון ואלהא דאבוכון יתב לבון סימן
 בטועניכון כספכון אתא לורתי ואפיק לנתהון ית שמעון:
 כד ואעיל נבדא ית גובריא לבית יוסף ויהב מנא ואסחו רגליהון
 ויהב כספא לחמריהון: כה ואתקינו ית תקרובתא עד דעאל
 יוסף בשירותא ארי שמעו ארי תמן אקליו לחמא: כו ועאל
 יוסף לביתא ואעילו ליה ית תקרובתא די בידיהון לביתא
 וסגידו ליה על ארעא: כז ושאל להון לשלם ואמר השלם
 אבוכון סבא די אמרתין הער בען קיים: כח ואמרו שלם

לעבדך

רש"י

לשון בעיא ותמנונים הוא כלשון ארמי בייה בייה: ירור יררנו. ירודס (י) הוא
 לנו. רגילים היינו לפרנס אחרים עכשיו אנו לריכס לך: כג אלהיכם. בזכותכם
 ואם אין זכותכם כדאי אסי אביכם בזכות אביכם נתן לכם מטמון: כד ויבא האיש.
 הכנה אחר הכנה לפי שהיו בן דחפין אותו חוץ עד שדברו אליו פתח הבית ומשאמר
 להם שלום לכם נמשכו וכו' אחריו: כה ויבאו. הזמינו עטרוהו בכלים נאים:
 כו הביתה. מפרודור לטרקליון: כז ויקרו וישתחוו. על שאלת שלום. קידה כפיפת
 קדקד

שפתי חכמים

מ' לשון חכמות וקסא וכלא זכ נגד פירושו ועוד למה תרגם לאסתקפא שאינו אחר לשון המקרא
 וי"ל שתקלה מ' על להתגולל להתרברבא שהוא אחר לשון המקרא גלת זכב ואל לא כופל עליו
 לשון להתקבל א"ל שפירשני לאסתקפא עלנא פירוש להתעולל בשלמא אי הוה מ' של התגולל לשון
 גלילות דבר כפשוטו אז הוה כופל לשון התקבל שפיר אבל עכשיו שתגולל הוא לשון להתרברבא
 צריך לומר להתקבל לשון עלילת דברים מהרס"ל: (י) דיוק מדקתוב כפל לשון אבל לא דיוק מדקתוב
 לשון

גד צדק

ויאמרו כי ארונא. ת"א כעכו רבוכי כעג הרמכ"ן ואמקלוס שקרגס כעכו רבוכי
 לא שהווא חלת כי מן כעו אבל דרך העכוני שהוא לא כ"מ כעכוני כקסא:
 וחפס

לעבדך לאבינו עורנו חי ויקרו וישתחו: כט וישא עניו וירא את בנימין אחיו בן אמו ויאמר הזה אחיכם הקטן אשר אמרתם אלי ויאמר אלהים יחנך בני: שביעי לו וימהר יוסף כי נכמרו רחמיו אר אחיו ויבקש לבכות ויבא החדרה ויבך שמה: לא וירחץ פניו ויצא ויתאפק ויאמר שימו לחם: לב וישומו לו לבדו ולהם לבדם ולמצרים האכלים אתו לבדם כי לא יוכלון המצרים לאכל את העברים לחם כי תועבה הוא למצרים: לג וישבו לפניו הבכר בכברתו והצעיר בצערתו ויתמהו האנשים איש אל רעהו: לד וישא משאת מאת פניו אלהם ותרב משאת בנימן ממשאת כלם חמש ידות וישתו וישכרו עמו: מד * ויצא את אשר על ביתו לאמר מלא את אמתחת האנשים אכל כאשר יוכלון שאת ושים כסף איש בכף אמתחתו: כ ואת גביעי גביע הכסף תשים בכף אמתחת הקטן ואת כסף שברו ויעש כדבר יוסף אשר דבר: ג הבקר אור והאנשים שלחו המה וחמריהם: ד הם יצאו את העיר לא הרחיקו ויוסף

אמר

בעל הטורים יתכן ב' כנס' - הכא - ואידך חנון יתכן לקול ועקב וכו' שיש בחדש שאל כמה כנים יש לך ומה שנים או' שלכלם קרא שנות ע"ש הברות שארעו לאחיו וזה לקול ועקב שא"ל סהים מטעם על אחיו ככמרו רחמיו או' ל' אהים יתכן בני: ויתאפק ב' כנס' - הכא - ואידך ויתאפק המן מה הכא תחלה צער וסופו שמחה כשהודיעם שהוא יוסף אף כסף תחלה צער וסופו שמחה וסופו ליהודים: והצעיר ב' כנס' הכא - ואידך והצעיר לגו עמו כנימין סהים צעיר עשהו גדול מכל כדכתיב וקרב משאת בנימין משאת כלם: משאת - ב' כנס' הכא ואידך משאת סוף ומדושים כדאיתא בחדש סהים כסף בנימין ואומר פלוני ופלוני מאס אחת ישבו יחד ואני אין לי אח מאמי ובנימין אין לו אח מאמי כשב ביחד וזה היה משאת סוף:

דש"י

קדקד (ב) השתחאה משתטח לארץ: כט אלהים יחנך בני - בשאר שבטים שמענו חניכה אשר חנן אלהים את עבדך ובנימין עדיין לא נולד לכך ברכו יוסף בחניכה: ל כי נכמרו רחמיו - שאלו יש לך אח מאס אמר לו אח היה לי ואינו יודע היכן הוא - יש לך בנימין אמר לו יש לי עשרה אמר לו ומה שמס אמר לו בלע ובכר וגו' אמר לו מה טיבן של שמות הללו אמר לו כלם על סם אחי והזרות אשר מצאוהו - בלע שנבלע בין האומות - בכר שהיה בכור לאמו - אשבל ששבאו אל - גרה - שנתגייה באכסניא - ונעמן - שהיה נעום ביותר - אחי וראש - אחי היה וראשי היה - מופים - נספי

לעבדך לאבינו עד בעו קנים וכרעו וסגדו: כט ויקף עינוהי ויחא ית בנימין אחיהו בראמיה ואמר הרין אחיכו ויערא די אמרתון לי ואמר מן קדם יי יתרחס עלך ברי: ל ואחיו יוסף ארי אתגוללו רחמיהו על אחיהו ובעא למכבי ועאל לאדרון בית משבבא ובבא תמן: לא ואסחי אפוהי ונפק ואתחפס ואמר שווי לחמא: לב וישוואו ליה בלחודרהו ולהון בלחודריהון ולמצראי דאכלין עמיה בלחודריהון ארי לא יבלין מצראי למיכל עם עבראי לחמא ארי בעירא דמצראי בחלין ליה עבראי אכלין: לג ואסחרו קדמיהו רבא ברביותיה ויערא בנעירותיה ותמרהו גובריא גבר לחבריה: לד ונטל חילקין מן קדמיהו לקדמיהון וסגי חולקא דבנימין מחולקי רבוליהון תמשא חולקין ושתיאנו ורואו עמיה: * ופקיד ות די ממנא על ביתיה למימר מליית טועני גובריא עבודא כמא די יבלין למטען ושו כסף גבר בפום טועניה: כ ונת בלידו בלידא דכספא תשוני בפום טוענא דועירא ונת כסף ובינוהי ועבר בפתגמא דיוסף די מליל: ג צפרא נחר וגובריא אתפטריו אינון וחמריהון: ד אינון נפקו מן קריתא לא ארחיקו ויוסף אמר

דש"י

מפי אבי למד - וחופים - שלא ראה חופתי ולא רחיתי אני חופתי - וארד - שירד לבין האומות כדאיתא במסכת סוטה מיד ככמרו רחמיו: נכמרו - נתחממו ובלשון משנה על הכומר של זמים ובלשון ארמי משום מכמר בשרא ובמקרא עורכו כתנור ככמרו נתחממו ונקמטו קמטים קמטים מפני זלעפות רעב - כן דרך כל עור כשמתחממו אותנו נקמט וככוון: לא ויתאפק - נתאמץ - והוא לשון אפיקו מגינים חווק וכן מניוח אפיקוס רפה: לב כי תועבה היא - דבר שנאוי הוא למצרים לאכול את העברים והאקלום נתן טעם לדבר: לג הבכור בכבורתו - מכה בגביע וקורא ראונו שמעון לוי יהודה ישכר וזבולון בני אס אחת הסבו כסדר הזה שהוא סדר תולדותיכם וכן כלם - כיון שהגיע לבנימין אמר זה אין לו אס ואני אין לי אס ישב אללי: לד משאות - מנות: חמש ידות - חלקו עם אחיו ומשאת יוסף והסנת ומנשה ואפרים: וישכרו עמו - ומינס שמכרוהו לא שתו יין ולא הוא שתה יין ואתו היום שתו: ב גביעי - כוס ארוך (ל) וקורין לו מידר"נו: ז הלילה

שפתי חכמים

לשון יהודה ולא כתיב לשון הלוכה כדכ"ו על רדו שמה ע"ש וע"ג דדברה תורה כלשון בני אדם הויכא דלויכא למדרש דרשונן ר"ל: (ב) מדכתיב ללעו ויסתחוו אשים ארבה: (ג) דיוק מדכתיב נבועי נבוע ב' ש משמע דכוס ארוך הוא ואין להקשות דהיאך לא היה מקוורא שיאמרו שלכו הוא וי' ל כיון

אמר לאשר על ביתו קום רדף אחרי האנשים והשגתם
 ואמרת אלהם למה שלמתם רעה תחת טובה ה ה' הלא זה
 אשר ישתה אלני בו והוא נחש ינחש בו הרעתם אשר
 עשיתם : ו וישגם וידבר אלהם את הדברים האלה :
 ו ויאמרו אליו למה ידבר אלני בדברים האלה הלילה
 לעבדיך מעשות כדבר הזה : ה הן כסף אשר מצאנו בפי
 אמתחתינו השיבנו אליך מארץ כנען ואיך נגנב מבית
 אדניך כסף או זהב : ט אשר ימצא אתו מעבדיך ומת וגם
 אנחנו נהיה לאדני לעבדים : י ויאמר גם עתה כדברכם
 כן הוא אשר ימצא אתו יהיה לי עבד ואתם תהיו נקים :
 יא וימהרו וירירו איש את אמתחתו ארצה ויפתחו איש
 אמתחתו : יב ויחפש בגדול החל ובקטן כלה וימצא הנביע
 באמתחת בנימין : יג ויקרעו שמלתם ויעמם איש על חמרו
 וישבו העירה : יד ויבא יהודה ואחיו ביתה יוסף והוא
 עודנו שם ויפלו לפניו ארצה : () מפטיר טו ויאמר להם
 יוסף מה המעשה הזה אשר עשיתם הלא ידעתם כי
 נחש ינחש איש אשר כמני : טו ויאמר יהודה מה נאמר
 לאדני מה נדבר ומה נצטרק האלהים מצא את עון עבדיך

מקץ כו"ק

הננו

רש"י

ז הלילה לעבדיך - חולין הוא לנו לשון גנאי ותרנומו חס לעבדיך חס מאת הקב"ה
 יהא עלינו (ב) מעשות זאת והרבה יש בגמרא חס ושלום : ח הן כסף אשר מצאנו
 זה אחד מעשרה קל וחומר האמורים בתורה - וכלן מכוין ככ"ר : יוד גם עתה -
 אף זו מן הדיו (ג) כדברכם כן הוא שכלכם חייבים בדבר-עשרה שנמלאת גבסה ביד
 אחד מהם כלם נתפסים - אבל אני אעשה לכם לפנים משורת הדיו אשר ימלא אתו
 יהיה לי עבד : יב בגדול החל - שלא ריגשו שהיה יודע היכן הוא : יג ויעמום
 איש

שפתי חכמים

כיון דמנחשים בו ודאי של יוסף הוא כי לא נחש נבית יעקב וק"ל ב' : (ב) כיון שלא עשיתו דבר
 זה - הקסה הרא"ם דלעיל בפרשת וירא כפסוק הלילה לך מעשות כדבר הזה תרגם אותו קוסטא
 וזקוק מפני שלא יכול אכל הסם לשון חס כי אויבו נוסף בו שורחמו עליו ע"ד דברי הרא"ם :
 (ג) פירש וימחר בדברכם כן הוא אויבו שב על אשר ימלא מעבדיך ומת כי י' שנמלאת נביטה אכל
 אחד

אמר לדמנא על ביתיה קום רדף בטר נבדא ותדבקינו ותימר
 להון למא שלמתון בשמא חלף שבמא : ה תלא דין דשתי רבוני
 ביה והוא בדקא מבדק ביה אכאשתון די עבדתון : ו ויאדבקינו
 ומליל עמהון ית פתגמא האלון : ז ואמרו ליה למא ומליל
 רבוני כפתגמא האלון חס לעבדך מלמעבר כפתגמא הדיון :
 ח הא כסף די אשבתנא בפום טועננא אתכנא לך מארעא
 דכנען ואכדיון נגנב מבית רבונך מנין דכסף או מנין דדקב :
 ט די ישתכח עמיה מעבדך יתקטיל ואף אנחנא גיהי לרבוני
 לעבדיו : י ויאמר אף כען כפתגמיכון בן הוא די ישתכח עמיה
 וחי לי עבדא ואתון תהון זכאין : יא ואחיואן ואחיתו גבר ית
 טועניה לארעא ופתחו גבר טועניה : יב וכלש ברבא שרי
 ובוערא שיצי ואשתכח כלידא בטוענא דבנימין : יג ובוענו
 לבישיריון ורמו גבר על חמריו ותבו לקרמא : יד ועאל יהודה
 ואחיו לבית יוסף והוא עד כען תמן ונפלו קרמוריו על ארעא :
 טו ואמר להון יוסף מה עובדא תרא די עבדתון תלא ודעתון
 אדי בדקא מבדק נבדא די כתי : טו ואמר יהודה מה גימר
 לרבוני מה נמליל ומה נזכי מן קדם יי אשתכח ית חובא דעבדך

רש"י

הא

איש על חמרו - בעלי זרוע היו ולא הולכו לסייע זה את זה לטעון : וישבו
 העירה - מטרופולין היתה וזוהי אומר העירה העיר כל שהיא חלא שלא היתה חסובה
 בעיניהם חלא כעיר בינונית של עשרה בני אדם לענין המלחמה : יד עורגו שם -
 שהיה ממתין להם : טו הלא ידעתם כי נחש ינחש וכו' - הלא ידעתם כי איש חשוב
 כמוני יודע לנחש ולדעת מדעת ונמסכרל ובינה (ס) כי אתם נגבתם הנביע :
 טו האלהים

שפתי חכמים

אחד מהם כלם טוים בעונם ויהיה מה שיהיה ולכן אמר הרב שכלם חייבים ומה שאמרו הם אשר ימלא
 אותו מעבדיך ומת היה ע"ד גזומא מרוב מרוותן ומפני שיוון שאשר ימלא אתו מעבדיך ומת הוא
 ביאור כדבריהם כן הוא גזומר ואין הדבר כן שהיה הם לא אמרו כן לסיכך הוצרך הרב לסייף אבל
 אני אעשה לכם לפנים משורת הדיו אותו לבדו יהיה לי לעבד וכו' שאינו מן הדיו רק לפנים משורת
 הדיו : (ס) כלומר אף על פי שנגבתם הכוס שאינו נמנחש בו ואם כן מהיכן יש לי לדע שאתם
 נגבתם אש"ם מסכרל היה לכם לידע זה כי איש כמוני וכו' וק"ל : ס ויגש

גד צדק

ויחפש - ק"א ובלשון חז"ל כלשט שכנסה לעיר ע"ש פירש"י : האלהים מוצא - ק"א מן
 קדם ה' וכו' והנה הענין תקון שתקן אנקלוס שלא יהיו נראים כמודים שבגבו רק אמרו שהלא רכס
 להעניוסם על חטא אחר שחטאו וכן גת' אשתכח חובא על עבדך :

הֲנַנּוּ עֲבָדִים לְאֲדֹנָי גַם־אֲנַחְנוּ גַם אֲשֶׁר־נִמְצָא הַגְּבִיעַ בְּיָדוֹ :
 וַיֹּאמֶר חֲלִילָה לִי מַעֲשֵׂוֹת זֹאת הָאִישׁ אֲשֶׁר נִמְצָא הַגְּבִיעַ
 בְּיָדוֹ הוּא יְהִי־לִי עֶבֶד וְאַתֶּם עָלוּ לְשָׁלוֹם אֶל־
 אֲבִיכֶם : ס ס ס יח וַיֵּשׁ אֵלָיו יְהוָה וַיֹּאמֶר
 כִּי אֲדֹנָי יִדְבַר־נָא עִבְדְּךָ דָּבָר בְּאָזְנֵי אֲדֹנָי וְאֶל־יָחַד אֶפְרָיִם
 בְּעִבְרָתְךָ כִּי כְמוֹךָ כִּפְרַעְתָּ : יט אֲדֹנָי שְׁאַל אֶת־עֲבָדָיו לֵאמֹר
 הֵי־שְׁלֹכֶם אֵב אֶרְאֶה : כ וַנֹּאמֶר אֶל־אֲדֹנָי יִשְׁלַחְנוּ אֵב זָקֵן
 וְיִלְד זָקֵנִים קָטָן וְאֲחִיו מֵת וְיִתֵּר הוּא לְבָדוֹ לְאִמּוֹ וְאָבִיו
 אֲהָבּוֹ

בעל הטורים ויגש אליו ויסודו ס"ת סוה ט"ל אלו סוה לך שכמו שאתה מלך גם אני מלך
 וע' דורש במדרש כי הכה המלכים כועדו : כי אדוני פי' כי עשה מה שתרצה
 והטעם יעל עם אחיו : וילד כ' במסרה : הכא . ואידך כי אים הרגתי לכפני וילד לחינתי שלם
 כסוף לכנימיו כאן הרי כאלו הרגתי אים דהיינו ועקב כפצתי וילד לחנתי דהיינו כנימיו כי א"ל
 להם לחיות זה כלא זה :

גזו האלהים מצא . יודעים אנו שלא סרחנו אלא מאת המקום היתה להביא לנו
 זאת מלא בעל חוב מקום לגבות שטר חובו : ומה נצטרק . לשון דקד וכן כל תיבה
 שתחלת יסודה כד"י והיא באה לדבר בלשון מתפעל או כתפעל נותן טו"ת במקום
 תי"ו ואינו נותנה לפני אות ראשונה של יסוד התיבה אלא באמצע אותיות העיקר
 כגון כנטק מגזרת דקד ויטבע מגזרת קבע ויטטירו מגזרת זיר האמונים הטטירו
 מגזרת זירא לדרך ותיבה שתחילתה סמך כשהיא מתפעלת תי"ו ומפרדת את אותיות
 העיקר כגון ויסתכל החגב . מסתכל היות בקרניא . ויסתמר חקות עמרי מגזרת
 שמר . וסר מרע משתולל מגזרת מוליד יועזים שולל . משתולל בעמי מגזרת דרך
 לא סלולה :

יח ויגש אליו . רבר באוני ארוני . וכנסו דברי (א) בלוזיך : ואל יחר אפך .
 מכאן אתה למד שדבר אליו (ב) קשות : כי כמוך כפרעה . חשוב
 אתה בעיני כמלך (ג) וזו פשוטו . ומדרשו (ד) סוסך ללקות עליו כזרעת כמו שלקה
 פרעה

שפתי חכמים פרשת ויגש

א דהא לא היו מדברים עם יוסף אלא ע"י מלך כדמכזב לעול כפרסת מקץ דהא לא היו
 יודעין שמנין לשון עברי וא"כ אידך ויכל לדבר עם יוסף בעצמו וק"ל . ע"ל דמין
 כבוד למלך שאלם שכל ילחוש לו באזון . רה"ס : (ב) ולא בלשון רך ובשפה רפה המדברים
 עם המלך דאל"כ למה יכעוס : (ג) כרוך לפרס דכי כמוך כפרעה כתיב טעם הוא אמה שאמר
 לו כי אדוני שסורכתי לחלות פניך ולבקש בלשון בקשה ותחובוס ויוסף לא היה מלך לכך כרוך
 לאמר לו כי כמוך כפרעה חשוב אתה בעיני כמלך . אבל אין לומר שהוא כתיב טעם למאמר
 561

הוא אנהא עברין לרבוני אף אנהא אף דאשחכח בלידא בידיה :
 ואמר חס לי מלמעבר דא נכרא דמשחכח בלידא בידיה הוא יהו
 לי עבדא ואתון סקו לשלם לית אבוכון :
 יח וקריב לותיה יהודיה ואמר בבקעו רבוני ומליל בעו עבדך
 פתנמא קדם רבוני ולא יתקף רויגך בעבדך ארי
 כפרעה בן את : יט רבוני שאיל ית עבדוהי למימר האית לכוין אבא
 או אהא : כ ונאמרנא לרבוני אירת לנא אבא סבא וכד סבתין
 ועיר ונחודי מירת ואשתאר הוא בלחודוהי לאמיה ואבותי
 רחים

פרעה (ה) על ידי זקנתי שרה על לילה אחת שעבדה . דבר אחר מה פרעה (ו) גזר
 ואינו מקיים מצטיח ואינו עושה אף אתה כן . וכי זו היא שימת עין שאמרת לשום
 עיניך עליו . דבר אחר כי כמוך כפרעה אס תקניטוי אהרוג אותך (ז) ואת אדוניך :
 יט ארוני שאל את עבריו . מתחלה בעלילה באת עלינו (ח) למה היה לך לשאול
 כל אלה בתך היינו מבקשים או אחותנו אתה (ט) מבקש ואע"פ כן וכאמר אל אדוני
 לא

שפתי חכמים

ואל יחר הסמוך לו משום דאדרבה הוא הנוקבת סביון שהוא חשוב כמלך לא היה לו לדבר אליו
 קשות : (ד) פי' המדרש לא רצה לפרס סביו מדבר עמו דברים רבים רק סביו מדבר אהו קשות
 מ"ה פי' ד"ל סוסך וכי' ולמדרש אגדה קשה דה"ל כי אתה סביו כפרעה לכן פי' ד"ל מה פרעה
 וכי' כלומר שעל בעת הזאת דומה אהם לפרעה ולפי' זה קשה אהם כפרעה ה"ל לכן כרוך שני
 הפירושים ולכל הפירושים קשה היה לו לומר כפרעה כמוך כיון שהוא מדמה ויוסף לפרעה ל"פ
 ד"ל אס תקניטוי וכי' סביו מדמה לענין הרגה פרעה ליוסף . וטעם זה לכדו א"ל דא"ל אידך אהר
 אל יחר אבו כי אידך לא יחר אבו שהוא אומר שיהרגו לכן כרוך גם לטעמים דלעיל . מהרש"ל :
 (ה) ולפי פי' זה כרוך לומר דכי כמוך כפרעה קאי אמה שאמר לו ידבר נא עבדך דבר באוני ארוני
 ומהו הדבר שאדבר לו כי כמוך כפרעה כלומר סוסך ללקות וכי' : (ו) פירש שהרי כתב בנבקהו
 שאין עבד מלך ולא לובש בגדי משי ולא קיים שהרי המלך אוקף שאתה היות עבד ומצטיח ואינו
 עושה כלומר ומה הגזירה שגזר שאין בה חסרון כוס אפ"ה לא קיים מכל שכן הכניסה שיש בה
 חסרון כוס שאינו מקיים אף אתה כן שמצטיח ואינו עושה וכי' וכו' אבל אינו קאי אגזר ואינו
 מקיים כי לא מציוו סיוסף גזר סוס דבר ולא קיים וכן לא מציוו שפרעה הצטיח בשום דבר ולא
 קיים בהצטחו וקשה מה היה לו עם פרעה ומפני מה זולזל הוא את המלך וי"ו סכך אמר יסודה
 ליוסף על מה אהם בוטח על פרעה אהם תולה בטחון סלך שהרי פרעה עצמו גזר ואינו מקיים
 שהרי כתוב בנימוסי המרים שלא יחא עבד מלך ולא קיים . מהרש"ל : (ז) וי"ל לפי פי' זה קאי כי
 כמוך אואל יחר אפך שס אמר יחר אפך אהרוג אותך ואת אדוניך : (ח) דקשה לרש"י למה אמר לו
 יחאך דיבר לו יוסף וכי' ולא ידע ויוסף מה שיבדך ומתקן דלכך חזר הדברים ואמר לו מתחלה וכי' :
 (ט) משום דמין דרך לשאול על הכניס ועל הכנות ועל האבות ועל האמות אלא במתקן . ור"ת
 ולמה נקט רש"י גבי יוסף ביקר וגבי אחיו אחותינו ולא נקט איפכא דהא הם היו זקנים יותר מיוסף
 משום

גד צדק וילד זקונים . ת"א ובר כמתין ולא כן תרגם בן זקונים הוא לו והטעם עיין בזה
 ספי' עליו הרמב"ן ס' יוסב :

אָהבו :) כּא וְתֹאמַר אֶל-עַבְדֶּיךָ הוֹרְדוּהוּ אֵלַי וְאִשְׁמִיחַ עֵינַי
עָלָיו : כּכ וְנֹאמַר אֶל-אֲדֹנָי לֹא-יִזְכַּל הַנְּעַר לַעֲזֹב אֶת-אָבִיו
וְעֹזֵב אֶת-אָבִיו וּמֵת : כּג וְתֹאמַר אֶרְעֵבְדֶּיךָ אִם-לֹא יִרְדַּ
אֲחִיכֶם הַקָּטָן אֲתֶכֶם לֹא תִסְפֹּן לִרְאוֹת פָּנָי : כּד וַיְהִי כִי
עָלִינוּ אֶל-עַבְדְּךָ אָבִי וַנְּגַדְלֵהוּ אֶת דְּבַרִּי אֲדֹנָי :) כּה וַיֹּאמֶר
אָבִינוּ שָׁבוּ שְׁבוּ-לָנוּ מֵעַט-אֲכַל : כּו וְנֹאמַר לֹא נוּכַל לִרְדֹת
אִם-יֵשׁ אֲחִינוּ הַקָּטָן אֲתָנוּ וַיִּרְדְּנוּ כִי-לֹא נוּכַל לִרְאוֹת פָּנָי
הָאִישׁ וְאֲחִינוּ הַקָּטָן אֵינְנוּ אֲתָנוּ : כּז וַיֹּאמֶר עַבְדְּךָ אָבִי
אֵלֵינוּ אַתֶּם יִדְעֶתֶם כִּי שָׁנִים יִלְדֶה-לִּי אִשְׁתִּי : כּח וַיֵּצֵא הָאֶחָד
מֵאֵתֵי וַאֲמַר אֶךְ טָרַף טָרַף וְלֹא רִאִיתִי עַד-הַנְּהָ : כּט וּלְקַחְתֶּם
גַּם-אֶת-זֶה מֵעַם פָּנָי וּקְרָהוּ אִסּוֹן וְהוֹרְדֶתֶם אֶת-שִׁיבְתֵי בְרַעַה
שְׂאֵלָה : ל וַעֲתָה כִּבְאִי אֶל-עַבְדְּךָ אָבִי וְהַנְּעַר אֵינְנוּ אֲתָנוּ
וְנִפְשׁוּ קִשּׁוּרָה בְּנַפְשׁוֹ : °) שְׁנֵי לֹא וְהָיָה כִּרְאוֹתוֹ כִּי-אֵין
הַנְּעַר וּמֵת וְהוֹרִידוּ עַבְדֶּיךָ אֶת-שִׁיבַת עַבְדְּךָ אָבִינוּ בִּיגּוֹן

שאלה

בעל הטורים וסורדקס ב' גמס' הכא - ואידך וסורדקס את אביו מסל לפרה שאינה רוצה
לפסעם לשחוטת הכניסו את ולדה והיא כנכנסה כך ועקב לא רצה לירד למאכרם
וכששמע שיוסף טס כנכנס מיד : קשורה ג' קורה שלמד מפיו קורה : קשורה ב' גמס' הכא - ואידך
אולת קשורה בלב נער שהיא כער ואף אס לקח הנביע מפני אולתו שקשורה ב' ר' ל' א"כ מפני
שולתו קשורה בו כריך שקבא נפשו קשורה נכפשו של אביו למכרו :

רש"י

(י) לא כחדנו מנך דבר : ב ואחיו גות - מפני היראה היה מוֹאִיֵּא דבר שקר מפיו אמר
אס אומר לו שהוא קיים (ב) יאמר הביאיוהו אללי : לברו לאביו - מראתה האס (ד) אין
לו עוד אח : כב ועזב את אביו ומת - אס יעזוב את אביו דואגים אנו שמא ימות
בדרך

שפתי חכמים

משום דיוסף היה חשוב בעיניהם כמלך לכך היו אומרים בך היונו מנקשים בדרך של חקן לנסוג
כבוד בחמיו - וכן אחוקונו אקס וברוכים אנו לנסוג בו כבוד כדי שיתביע לאחוקינו - אבל
אוסבא היה גנאי ליוסף דאז היה יוסף כבוד בים וזה יהיה גנאי למלך : (י) רכזו
לפרס שלא תאמר הואיל ויודע היה והוא שביקש עלולה למה הסיבו ים לבו אכ זקן וגומר ומתקן
דרכי קאמר אטפ' כוכו' : (ב) ואת אדרבה בזה היה מחכים את עצמו דשא לעיל בפרשת מקן כתוב
כסנאו אל יוסף אמרו לו שעדיין חי אלל כמכר סנאמר והאחד איננו וי"ל בדרידה ראשונה אמרו
האחד איננו אבל בדרידה שנייה היו אומרים לו שמת וזה מייירו בדרידה שנייה - ואף שלא כתב
בדיוא ששאל לו על אחיו סנאכד מה היה בו מ' יוכלנו לומר ששאל לו דכלאו הכי אנו מוכרחים
לומר

דחיים ליה : כּא וְאִמְרַת לְעַבְדְּךָ אֶתְתוּהוּ לְתִי וְאִשְׁוִי עֵינַי עָלָיו :
כּכ וַאֲמַרְנָא רַבּוּנֵי לֹא יִזְכַּר עוֹלָמָא לְמִשְׁבַּק יַר אָבוּהוּ וְאִם
יִשְׁבּוּק יַר אָבוּהִי יָמוּת : כּג וַאֲמַרְתָּ לְעַבְדְּךָ אִם לֹא יָחַת אַחֻבוּן
וְעֵרָא עִמָּכֹן לֹא תוֹסִיפוּן לְמַחֲוֵי אָפִי : כּד וַהֲנִה בַר סְלִיקְנָא לֹת
עַבְדְּךָ אָפָא וְחוּיָנָא לִיה יַר פְּתַנְמֵי רַבּוּנֵי : כּה וַאֲמַר אָבוּנָא
תּוּבוּ וְכוּנּוּ לָנִיא וְעֵיר עֲבוּרָא : כּו וַאֲמַרְנָא לֹא נִיכּוּל לְמִיחַת
אִם אֵית אַחוּנָא וְעֵרָא עִמָּנָא וְנַחַת אָרִי לֹא נִיכּוּל לְמַחֲוֵי אָפִי
נְבָרָא וְאַחוּנָא וְעֵרָא לִיתוּהִי עִמָּנָא : כּז וַאֲמַר עַבְדְּךָ אָפָא לָנֹא
אַתּוֹן יִבְעֶתוּן אָרִי הַרְיִן וְיִבִּית לִי אַתְתִּי : כּח וַנִּפֵּק חַד מְלוּתִי
וַאֲמַרְתִּי בְרַם מְקַטֵּל קְטִיר וְלֹא חוּיְתִיה עַד בְּעֵן : כּט וּמְדַבְּרוּן
אָף יַר הַרְיִן מִן קְדָמֵי וַיַּעֲרַעֲנִיגְיָה מוּתָא וְתַחְתּוּן יַר שְׁבַתִּי בְּבִשְׁתָּא
לְשִׂאוּל : ל וְכַעַן בְּמִיתִי לֹת עַבְדְּךָ אָפָא וְעוֹלָמָא לִיתוּהִי עִמָּנָא
וְנִפְשִׂיהָ חֲבִיבָא לִיה בְּנַפְשִׂיהָ : לֹא וַיְהִי בַר יַחוּי אָרִי לִית
עוֹלָמָא וְיָמוּת וְנַחְתּוּן עַבְדְּךָ יַר שִׁיבַת עַבְדְּךָ אָבוּנָא בְּדוּוּנָא
לְשִׂאוּל

רש"י

בדרך שהיו אמו (ב) בדרך מתה : כט וקררו אסון - שהסטן מקטרנ בשעת הסכנה :
והורדתם את שיבתי וג' - עכשיו כשהוא אללי הני מתנחם (ג) בו על אמו (ס) ועל
אחיו ואס ימות זה דומה עלי ששלשתן (ע) מתו בזים אחד : לא והיה כראותו כי
אין

שפתי חכמים

לומר כן דשא כתוב הכא אך שיוסף אמר לםס הורידוהו אלי ואשימה עיני עליו ולעול לא מצינו
שיוסף היה אומר לםס כן אלל ע"כ כריך לומר דהיה אומר לםס כן אצ"פ שלא כתב לעיל מידי
א"כ ה"כ כריכין אנו לפרס כן בדרידה שניה כששאל על אביהם שאל נמי על אחיהם סנאכד ואז
הסיבו לי שמת מפני היראה כיון שראו שניה לםס להביא את בנימין שמא יגויה לםס שחששו אוקו
סנאכד ויביאו לו ומשום הכי הסיבו לו סנאכד לםס שהמועב אחר החופוש שהוא מתוק ל' : (ל) רוצה
לומר דהוא לאמו פירוש מאמו שלא יתכן לומר לאמו אלל בסיוט אמו קיימת אבל לאחר מיתתה
כריך אהה לומר שסנאכד הוא מאמו : (מ) (נח"י) קשה לי דא"כ למה תלה בעובדת אביו שהרי גם
אס אביו ירד עמו לא יבא מפני טרחת בדרך שהרי רחל מתה על פני ועקב - וע"כ למה הזכיר
יהודה עזיבת אביו ועקב אמר פן יקראנו אסון : (ג) דקשה לרש"י דכאן כתוב בסביל בנימין
והורדתם את שיבתי ברעם שאלו ולעיל בפרשת וישב כתב כן בסביל יוסף דכתוב כי ארד אל בני
אבל שאלו - ומתקן דודאו כבר בסביל יוסף הורידו שיבתי ברעם שאלו לא עכשיו כשהוא וכו' א"כ
דק"ל למה היה מצטער על בנימין יותר מרחל או יוסף או שמעון : (ס) הואיל וכתוב בקרא שנים
ילדה לי אשתי וכו' ו"ל מדכתוב וסורדקס את שיבתי ברעם שאלו - וכפ' וישב כתוב בניגון שאלו -
י"ל דהכי קאמר סכרן שיוקו מתנחם על אמו ועתה לא יהיה לי נוחמון על אמו וארד ברעם שאלו
כמו שאר"ל השרוי בלא אשה שרוי בלא טובה וממילא הוא סורר ברעם - מהרש"ל : (ע) ואת' מנ"ל
לרש"י שקאי ג"כ רחל וסא רחל לא נזכרה בקרא - וי"ל מדכתוב לעיל שנים ילדה לי אשתי ה"ס
שנים ילדה לי והוא אשתי ר"ל המיוחדת לי לפי שעיור דירקו היה אלל רחל משמע שהיה מתאבל
על

שאלה: לב כי עברך ערב את הנער מעם אבי לאמר אם לא אביאנו אליך וחטאתי לאבי בלהימים: ג ועתה ישב נא עברך תחת הנער עבד לאדני והנער ישל עם אחיו: ד כי איך אעלה אל אבי והנער איננו אתי פן אראה ברע אשר ימצא את אבי: מה ואלא יכל יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו ויקרא הוציאו כל איש מעלי ולא עמד איש אתו בהתודע יוסף אל אחיו: ב ויתן את קלו בבכי וישמעו מצרים וישמע בית פרעה: ג ויאמר יוסף אל אחיו אני יוסף העוד אבי חי וראו יכלו אחיו רענות אתו כי נבחרו מפניו: ד ויאמר יוסף אל אחיו גשו נא אלי ויגשו ויאמר אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אתי מצרים: ה ועתה אל תעצבו ואר יחר בעיניכם כי מכרתם אתי הנדה כי למחיה שלחני אלהים לפניכם: ו כי זה שנתים הרעב בקרב הארץ ועוד חמש שנים אשר איך חריש וקציר: ז וישלחני

אלהים

בעל הטורים וקצור ב' במס' . כאל' ואורך עוד כל ימי הארץ זרע וקציר ודלי לא נא יוסף לנצל גזרת המוקד זרע וקציר לא יסבוקו ע"כ אמר אשר אין חרוש וקציר כי ודלי לא יסבוקו זרע וקציר וכסודו וקצרו וכאן לא ראו לזרוע שאמרו מוטב שנאלץ מה סבוכו מה שמוע סכורע אוקו ואולי לא נחיה עד שנקצור ע"כ אמר חרוש וקציר ולא אמר זרע וקציר:

רש"י

אין הנער ומת . אביו מכתרו: לב כי עברך ערב את הנער . ואם תאמר למה חני נכנס לתגר יותר משאר אחי הס כלם מבחון ואני נתקשרתי בקשר חוק להיות מנודה (ב) בשני עולמות: לג ישב נא עברך וגו' . לכל דבר חני מעולה ממנו לנבורה (ג) ולמלחמה ולשמש: א להתאפק לכל הנצבים . לא היה יכול לסבול שהיו מצרים

שפתי חכמים

על רחל וע"י יוסף היה מתנחם וכשת יוסף וכאשר בנימין ביימי מתנחם בו על אמו ועל אחיו ואם ימות זה דומה עליו כאלו שלטון מקו ביום אחד: (פ) ואל' והא פירש' לעול וחטאתי לך כל המיום בעולם הנא והכא פי' בב' עולמות וכו' דהא יסודם נבאן היה מספר הדברים שדבר עם יעקב וא"כ כך היה לו למקט בקרא מעם אבי לאמר אם לא אביאנו אליך וחטאתי לך כל הימים אלא ע"כ ג"ל וחטאתי לאני הוא בעולם הזה כהיות חני קיים וגם בעולם שבאו יום דייטיו בעולם הבא ואין לומר ולמה צריך יהודה עקב להסתכל את עצמו איך סתקשר את עצמו כבודו שני עולמות וכו' א"ל משום דסבר שאל יוסף חני מאמין בעולם ע"כ מ"ה הוטרך לומר גם עולם עולם הזה משא"כ בני יעקב שהאמין בעולם עולם הבא וק"ל: (צ) קשה ממ"כ מהו גבורה אם הוא גבור למלחמה הרי

קציר

לשאול: לב ארי עברך מערב בעולימא מן אבא למימר אם לא איתנייה לותך ואהי חטי לאבא כל יומיא: ג ובען ותב בען עברך חקף עולימא עבדא לרבנני ועולימא יפק עם אחוריו: ד ארי אבדון אפק לנת אבא ועולימא ליתוהי עמי דלמא אחוי בבשתא די תשבח ית אבא: ו וקא זכיר יוסף לאתחפנא לבל דקנימין עזוהי וקרא אפיקו כל אנש מעילוי ולא קם אנש עמיה בר אתידע יוסף לאחוריו: ב ויתב ית קליה בבקיתא וישמעו מצראי וישמעו אנש בית פרעה: ג ויאמר יוסף לאחוריו אנא יוסף העד בען אבא קיים ולא נבילו אחוהי לאתבא ותוה פתגם ארי ארבהילו מן קדמוהי: ד ויאמר יוסף לאחוריו קדבו בען לותי וקריבו ויאמר אנא יוסף אחוכון דזבנתון יתי למצרים: ה ובען לא תתנפסון ולא יתקף בעיניכון ארי ובנתון יתי חלקא ארי לקנימא שלחני וי לקדמיכון: ו ארי דנן סרתון שנין בפנא בנו ארעא ועוד חמש שנין דלירת זרעא ונצדא: ז וישלחני

רש"י

מצריים נכבדים עליו ושומעין שאליו מתביישין (ק) בהודעו להם: ב וישמע בית פרעה . ביתו של פרעה כלומר עבדיו ובני ביתו . ואין זה לשון בית ממש (ר) אלא כמו בית ישראל בית יהודה מושכד"א בלעז: ג כי נבחרו . מפני הבושה: ד גשו נא אלי . ראה אותם נסוגים לאחור אמר עכשו אחי ככלמים קרא להם בלשון רכה ותחנונים וסרה להם (ש) שהוא מהול: ה לבויה . להיות לכס למחיה: ו כי

שפתי חכמים

כתוב אה"כ למלחמה אם הוא לשומם הרי ג"כ כתוב לשומם ל"ל למכתב גבורה אלא ו"ל למלחמה לשומם הוא פירש של גבורה כלומר למה אני גבור למלחמה ולשומם: (ק) ובני משמע הפסוק ולא יכול יוסף לסבול שהיו אחיו מתביישין לכל הפעם הנכבדים עליו . ר"ל נגד כל הפעם למוכך שזה להובימא דאל' כ' למה הובימא: (ר) דאל' כ' לא היה לו לנקוד . וישמע נטו"ה תחת הסי' א"ל בלל בקמ"ן היה לנקוד תחת הסי' א"ל מהרס"ל: (ש) ואל' ת' מנ"ל לרש"י משום דהראש להס המילה היה אומר

גר צדק

ולא יכול יוסף להתאפק . ת"א לאתחפנא ולהתחוק . וכן כל לשון התאפקות בכ"מ חזק וסבוכן בעיני שהיו סם מנות פרעה ומן המצריים אכסוס רבים יחלו סבוי לחול לבנימין כי כנארו רחמיהם על התכוכו יהודה ולא יכול יוסף לסתחוק לכלם וכו' עכ"ל רמב"ן וכתב עליו הגאון מברלין אבנס לא ידעתי מה טעם לא פי' רמב"ן לעול ס' מקן סימן מ"ג ס' ל"א וירחך וגו' ויתאפק ות"א נתאחסן ושם אז אבשר לפרש ע"ד שני' באל' ואם סם ככון נלחו הוי טעמא כמו בכל לשון התאפקות א"כ מן הכרוחו ליתן טעם בקרא דהכא ויש ליוסב: ו וישמע בית פרעה . גם שלפניו ושמעו אכס בית פרעה וי' ושתמעו אלכס בית פרעה . והוא נכון כי אחר ששמעו המצרים שהיו סם בסמוך נתקשטה

נתקשטה

אחי יוסף ויטב בעיני פרעה ובעיני עבדיו : י' ויאמר פרעה אל-יוסף אמר אל-אחיה זאת עשו טענו את-בעירכם ולכו- באו ארצה כנען : י"ה וקחו את-אביכם ואת-בתיכם ובאו אלי ואתנה לכם את-טוב ארץ מצרים ואכרו את-חלב הארץ : י"ז רביעי יש ואתה צויתה זאת עשו קחולכם מארץ מצרים עגלות לטפכם ולנשיכם ונשאתם את- אביכם ובאתם : כ' ועינכם אריתחם ער-כליכם כפיטוב כל- ארץ מצרים לכם הוא : כא' ויעשו-כן בני ישראל ויתן להם יוסף עגלות על-פי פרעה ויתן להם צדה לדרך : כב' לכלם נתן לאיש חלפות שמלת ולבנימן נתן שלש מאות כסף וחמש חלפת שמלת : כג' ולאביו שלח כזאת עשרה חמרים נשאים מטוב מצרים ועשר אתנת נשאת בר ולחם ומזון לאביו לדרך : כד' וישלח את-אחיו וילכו ויאמר אלהם אל- תרגזו בדרך : כה' ויעלו ממצרים ובאו ארץ כנען ארבע-עשר אביהם : כו' ויגדו לו לאמר עוד יוסף חי וקיהוא משל בכל-

ארץ

בעל הטורים ומזון ב' נמס' - הכא' ואידך ומזון לכלא ביה א"ע סאמר ומזון לנביו ומזון לכלא ביה ששלח מזון לפרנס כלם : אל תרגזו י"מ אל תסמכו עלי לומר אחיכו גדול הארץ לעשות עול לטום אדם אלא אל תרגזו לטום אדם בדרך לולך על סדה זרועת-ד' א' אמר להם א' תתעסקו בדבר הלכה : ויגדו חסר וי"ד שלח הגידו לו עד שתמרו החרס שהחרימו בו :

רש"י

נשמע ביה פרעה - כמו בבית פרעה וזהו לשון בית (ה) ממש : י' טענו את בעירכם - (ה) תבואה : ה' את טוב ארץ מצרים - ארץ גושן - יבוא ואיכו וידע מה יבוא סופס לעשותה כמבולה (ו) שאין בה דגים : חלב הארץ - כל חלב לשון מייטב הוא : יט' ואתה צויתה - מפי (ז) לומר להם : זאת עשו - כך אמור להם שברשותי הוא : כג' שלח

שפתי חכמים

לדרשא קאמי לרמוז על ב"ם סנקרא בואר כנ"ל ומה שדרשו נבו כזומין שני מקדשות ונבי יוסף א' לפי שהאמת היה כך ולא מלשון רבים ויחיד דרשו כן : (ה) וא"ת מ"ש לעיל נבו ושמע בית פרעה שפירש סס שאינו בית ממש אלא אביו ביקס (ממ"ס) ולק"מ דלעיל א"ה לפרש בוק ממש מדתקוב ושמע בית פרעה הסי"ן כשו"א ל' ויסעל דמשמע בני' שמע וזה א"ה דה"ל ושמע הסי"ן כקמ"ן דמשמע שפיר ששמע בבית פרעה כמו הכא דתקוב וקול כשמע בית פרעה לשון כמעל : (ה) והוא כועל יוצא לשלישי כלומר שיטעבו בהמה כקנאה לאסוקי שלח פתש שיטעבו את בעירכם כלומר שיאכילו

אחי יוסף וישפר בעיני פרעה ובעיני עבדיו : י' ויאמר פרעה ליוסף אמר לאתך דא עיבדו טענו נת בעירכו וואילו אוכלו לארעא רבנעו : י"ה ודברו נת אבוכון נת אנש בתיכון ואיתו לנתי ואמן לבון נת טוב ארעא דמצרים ותיכלון נת טובא דארעא : י"ז ואת מפקר דא עיבדו סבו לבון מארעא דמצרים עגלן לטפלכון ולנשיכון ותלון נת אבוכון ותיתון : כ' ועינכון לא תחוס על מניכון ארי טוב כל ארעא דמצרים די לבון הוא : כא' ועבדו כן בני ישראל ויתב להון יוסף עגלן עד ממרא דפרעה ויחב להון וודין לאורחא : כב' לכולהון יחב לגבר אצטלון דלבושין ולבנימן יחב תלת מאה סלעין דכסף ותמשא אצטלון דלבושין : כג' ולאביו שלח כדא עסקא חמרון טענין מטוב מצרים ועשר אתנן טענין עביר ולחם וודין לאכוריו לאורחא : כד' ושלח נת אחיה ואילו ויאמר להון לא תתנעון באורחא : כה' וסליקו ממצרים ואתו לארעא רבנעו לנת ועקב אביוהון : כו' ומיאו רייה למימר עד קען יוסף קנים נארי הויא שליט בכל-

ארעא

רש"י

כג' שלח בואת - כחשכון הוס - ומשו החשכון עשרה חמורים וגו' : מטוב מצרים - מליכו כגמרא ששלח לו יין ישן שדעת זקנים (ה) כוחה סימוני - ומדרש אגדה גרוסין של פול : בר ולחם - כתרנמוני : ומזון - לפתן : כד' אל תרגזו בדרך - אל תתעסקו בדבר הלכה (ט) שלח תרגזו עליכם בדרך - דבר אחר אל תתעסקו פסיעה נסה (י) והכנסו בחמה לעיר - ולפי פשוטו של מקרא יש לומר לפי שהיו ככלמים היה דואג שמא

שפתי חכמים

שיאכילו את כהמתם דא"כ מאו כפקא ליה מיכס - רא"ס : (ד) פירוש דכמים עמוקים אין דגים בעומקו אלא למעלה הולכים : (ז) דק"ל למה לא כתיב מי צוה לו כן וע"ק למה כתיב אחריו זאת עשו בלשון רבים ה"ל זאת עשה סברי נס לעיל נאמר בלשון יחיד ואתה צויתה לכ"ס מפי וכו' : (ח) כתב מהר"ל מדלא כתיב בקרא מהו הטוב ששלח לו שמע מיכס שהוא דבר שאינו חשוב ולמה שלח לו לפי שלעקב היה טוב לבן מירש שהוא יין ישן שזה אינו דבר חשוב כל כך ולעקב היה דבר חשוב לפי שדעת זקנים כוחה היתנו וכו' עכ"ל : (ט) פירוש אם אתם עוסקים בדבר הלכה כרובים אתם לעינינו ויותר ואין דעתיכם על הדרך ומתוך כך טועה אתכם בדרך כלומר תקעו - רש"י פ"ק דתעניות - ודוקא לעינין ולעסוק צוה להם אכל שלח למגדל לא צוה להם דהא אמרו רבותינו ז"ל כסויהו מהלכין בדרך ואין צויהו דברי תורה וכו' גמרא פ"ק דתעניות : (י) כתב מהר"ל הפירוש הראשון הוא אלוכל דחד מ"ד נגמ' ושוב פירש'י דבר אחר אלוכל דברייתא ופירש גם כן שתכנסו בחמה לעיר וצני פירושו פירש'ה דברייתא לפי שהדרייתא ס"ל שפירש אל תרגזו הוא

גד צדק חליפת שמלת - ק"ה אצטלון דלבושין ביומא אצטלית לכן והוא לבוש עשוי כמין חלוק

ארץ מצרים ויפג לבו כי לא האמין להם: כי וידברו אליו את כל דברי יוסף אשר דבר אלם וירא את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אתו ותחי רוח יעקב אביהם: המישי כה ויאמר ישראל רב עוד יוסף בני חי אלכה ואראנו בטרם אמות: מז ויסע ישראל וכל אשר לו ויבא בארה שבע ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק: ב ויאמר אלהים לישראל במראת הלילה ויאמר יעקב ויאמר הנני: ג ויאמר אנכי האל אלהי אביך אלהיך מרדה מצרימה כילגוי גדול אשימך שם: ד אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלה גם עלה ויוסף ישית ידו על עיניך:

ויקם

בעל הטורים עלה כתיב כה"א רמז לאחר ה' דורות יעקב לוי קסת עמרם משה: ויסת ידו על עיניך ועמוס עיניך כשתמות הכתיבו שלל ימות כחיו:

רש"י

שם וירבו בדרך על דבר מכירתו להתוכח זה עם זה ולומר על ידיך נמכר אתה ספרת לשון הרע עליו וגרמת לנו לשכחתו: כו וכי הוא מושל. ואשר הוא (ב) מושל: ויפג לבו. נחלק לבו והלך מלהאמין לא היה לבו פונה אל הדברים (ל) לשון מפעיל טעמו בלשון משנה. וכמו מאין הסוגות. וריחו לא נמר מתרגמנו וריחיה לא פג: כז את כל רברי יוסף. סימן מסר להם במה היה עוסק (מ) כשפירש מומו בפרשת עגלה ערופה וזה שכאמר וירא את העגלות אשר שלח יוסף ולא נחמר אשר שלח פרעה: ותחי רוח יעקב. שרתה עליו שכונתו (ג) שפירשה מוננו: כח רב. רב לי שמוחה

שפתי חכמים

הוא לשון התנבחות הליכה ולא ידעה הנריווקא אם הוא הליכה שדמס פוסע פסועה גסה או כשארם מהלך זמן ארוך כלומר עד הליכה ל"א אלו שני פירושים אחד של פסועה אחד טכנסו נחמה לעיר ר"ל שדמס רובו פוסע פסועות גסות ואמר מר פסועה גסה נוטלת אחד חמשה מאות ממאור עיניו של אדם: (ב) לפי שפ"ל כי הוא אס ואס הוא אשר. מהרש"ל: (ל) כח"י דהקשה לו למה לא האמין שהוא חי והלא הוא עצמו היה חושדן שמה מכרובו ופל זה תירץ מכיון שאמר שהוא מושל וזה אין הדעת סובלת להאמין שאם נכרו ימשול וכו' במכרם שאין עבד מולך מדה ליתא הא כמו יוסף. לכן לא היה פונה אל הדברים ודו"ק: (מ) דקשה לרש"י דכתיב וידברו אליו דברי יוסף אחר כי לא האמין להם דמשתע שבאו לדבר אליו ולסובלו כי שיאמרו דבריהם ומה היה הוכחה שהוכחו אלא סימן מסר להם בפרשת עגלה ערופה ששק רובם לומר העגלות דכתיב בקרא קרינן עגלות כסגו ל' חתק העי"ן ושב"א חתק הגימ"ל. ויש לומר כשיוסף פירש מיעקב היה יעקב מלוח אמו עד עמק חצרון כדפירש רש"י לעול בפרשת וישב בפסוק וישלחו מעמק חצרון ויוסף אמר לו חזור כך ואמר לו יעקב אינו רשאי לחזור שתיב אדם ללות חמירו כדכתיב בפרשת עגלה ערופה בפסוק ידוני לא פסקה ומכרתינו בלא לויס כדפירש"י עס ומתוך כך למדו אותם פ"ל על עגלה ערופה ויסיח

אדעא דמצרים ויהו מליא פיינן על לביה ארי ליה הימין להון: כו ומלילו עמיה ית כד פתגמי יוסף די מליל עמהון וחוא ית עגלתא דשלח יוסף למישל ורתיה וישבת רוח קודשא על יעקב אבוהון: כח ויאמר ישראל סגי לי הרוא עד כען יוסף בדי קיים אייל ואחיוניה עד לא אמות: א ונטל ישראל וכל די ליה ואתא דבאר שבע ודבח דבחין לאהא דאבוהו יצחק: ב ויאמר יי לישראל בחווא דליליא ויאמר יעקב יעקב ואמר הא אנא: ג ויאמר אנא אל אלהא דאבוך לא תדחל מלמיחת למצרים ארי לעם סגי אשוינד תקן: ד אנא אחיות עמך למצרים ונאנא חסקינד אהא אסקיא ויוסף ישוי ידוהו על עינד:

וקם

רש"י

שמוחה וחדוה הואיל ועוד יוסף בני חי: א בארה שבע. כמו לבאר שבע ה"א בסוף תיבה במקום למ"ד בתחלתה: לאלהי אביו יצחק. חייב אדם בכבוד אביו יותר מבכבוד זקנו (ס) לפיכך תלה ביצחק ולא באברהם: ב יעקב יעקב. לשון חנה: ג אל תירא מרדה מצרימה. לפי שהיה מטר על שנוקק לנאת לחונה לארץ: ד ואנכי אעלה

שפתי חכמים

והיה מ' וירא את העגלות לשון הכנה שהגידו לו פרשת עגלה ערופה או הפסוק שמת הוא: (ג) רובם לומר דרוח היינו כנראה כדכתיב ורוח לבשה את עממי: (ד) דק"ל דה"ל לאלהי אבותיו או הו"ל לאלהי אברהם דהא הוא היה העיקר בפרסום אלוהות ולא כן יצחק שקבל מאברהם: (ע) דייק

גר צדק

חלוק לכן וי"מ חגורה: ויפג לבו. ת"א והו מליא וכו' הסב הענין אל דברי הנביא ולא אל לב חזקן כפסת הכבוד לפי שאם לא האמין למה יחלש ויפוג לבו. וגם לפרש כדברי רש"י הלך לו מלהאמין וכו' לא רצה כי הוא רחוק מפשט הכתוב שסרו כבר הוא אומר כי לא האמין וכו' ומה טעם לכפול הדברים ללא כורך ופי' אקבלו כי היו דברי השנטיס חלושים וקלושים בעיני אביהם כאלו אין בהם טעם וריחו לא נמר תרגומו וריחיה לא פג ואפשר עוד שהוא מלשון חכמה פניה חכמה פנה שדעוין לא נתגשלו כל הבורך וקשים לאוכלם כן דברים אלו היה קשה לו להאמינם: ותחי רוח יעקב אביהם. ת"א ושרת רוח קודשא על יעקב וז"ל הרמב"ן ואקבלו תרגם רוח כנראה בעצור ספקר אמת כוסיף זה ודרש כן במלת רוח שלא אמר ויחי יעקב אביהם ועשאו מענין רוח ה' אלהים דבר אליו וכו' ע"ש. ויש להוסיף כופך ממה שאמר יעקב אלכה ואראנו בטרם אמות החליט הדבר הזה ולא היה מקיירא אולי ימות קודם שיראה אותו. לכן תרגם דעפ' הכנראה אמר זה ועל פי האמת שהכתיבו הקב"ה ויוסף יסית ידו על עיניך: אנכי ארד עמך. ת"א אלה אחיות עמך. הרמב"ם נמורה נבוכים קמה על דעת אקבלו כי אקבלו עס כל מאורו להרחיק הגשמות ככל סיפור אשר נתורה וכל אשר ימצא מאלו השמות המורום על מין ממנו התקבע ישום ענין התקבע לכבוד כנראה לו לשכונת. ומתרגם וירד ה' ואקבלי. ארדה לא אקבלי כען וא"כ למה תרגם כן אלה אחיות עמך. והנה פירושו של המורה נבוכים בזה וכיוצא בזה תמצא שהאריך אלן הרמב"ן וסותר פירושו ונכונה פירושו גדול וכורא דלמה יכרח אקבלו מן התקבע ורחיק השמיעה גם כן מיראנו

ה ויקם יעקב מבאר שבע וישאו בני ישראל את יעקב
 אביהם ואת טפם ואת נשיהם בעגלות אשר שלח פרעה
 לשאת אתו : ויקחו את מקניהם ואת רכושם אשר רכשו
 בארץ כנען ויבאו מצרימה יעקב וכל זרעו אתו : ובניו
 ובני בניו אתו בנות בניו וכל זרעו הביא אתו
 מצרימה : ה ואלה שמות בני ישראל הבאים
 מצרימה יעקב ובניו בבר יעקב ראובן : ט ובני ראובן חנוך
 ופלוא וחצרן וברמי : י ובני שמעון ימואל ואהר ויבן
 וצחר ושאל בן הפנענית : יא ובני לוי גרשון קהת ומררי :
 יב ובני יהודה ער ואונן ושלה ופרץ וזרח וימת ער ואונן
 בארץ כנען ויהיו בני פרץ חצרן וחמול : יג ובני יששכר
 תולע ופוח ויוב ושמרון : יד ובני זבולון סרד ואלון ויחלאל :
 טו אלה בני לאה אשר ירדה ליעקב בפרץ ארם ואת דינה
 בתו כל נפש בניו ובנותיו שלישים ושלש : טז ובני גד צפיון
 וחנו שוני ואצבן ערי וארודי ואראלי : יז ובני אשר ימנה

וישוע

רש"י

אע"ל - הכתימו להיות (ע) נקבר בארץ : ו אשר רכשו בארץ כנען - הכל מה שרכש
 בפדן ארס נתן הכל לעשו כשכיל חלקו במערת המכפלה אמר נכסי חוזה לארץ אינן
 כדאי לי וחוזה אשר כריתי לי העמיד לו כבורין של וזה וכסף כמין כרי ואמר לו טול
 את אלו : ז ובנות בניו - סרח בת אשר ויוכבד (ב) בת לוי : ח הבאים מצרימה - על
 שם השעה קורא להם (צ) הכתוב באים ואין לתמוה על אשר לא כתב אשר באי :
 יוד בן הכנענית - בן דינה שכנעלה (ק) לכנעני כשהרגו את שכם לא היתה דינה
 רוחה

שפתי חכמים

(ע) דיוק מדקדק אע"ל משמע שארץ ישראל היא סה"א גבוהה מכל הארצות וק"ל : (פ) וא"ת והרי
 גם כבוד וכבודו לטון רבים והרי לא היתה לו רק דינה ואין לומר כרזי יכודם דאמר אחיות תאמנת
 כולדי עם כל שנט ובשאוה דהא לפני ירודתן מקו כדשירש"י בסמוך וגם אין לומר כרזי חכמים
 דאמר כנעניות היו אלא מהו כבודו כלוקו שאין אדם כחכם מלקרות לחתנו בנו ולכלתו כמו ולעיל
 כפרסת וישב הביא רש"י הסלוגנתא כפסוק ויקומו כל בניו וכל כבודו לנחתו ואם כן כבודו הינו
 כלוקו זה אינו דהא יושא ירכו חסידי : (ח"י) ול"ל לויש סדרך הכתוב כשדבר ביוחסין הרבים
 ואמר ביוחד לטון רבים ובניו וכו' חסידים וכיו"ל אלא וכו' אע"ג דכבודו קאי אדינה לחוד אש"ס
 הו"ל דא"כ לרבויו מרבויו ולא סמכוין אשכחין דחוק ולכן פירש סרח ויוכבד וכן משמע בב"ב דף
 קמ"ג - ואין להסתקף אופסא כפסוק ויקומו לנחתו מכ"ל לר"י לומר תאמנת ולרבי חכמים כלוקו
 דילמא

ה זקם יעקב מבאר שבע ונטלו בני ישראל את יעקב אביהו
 ואת שפלהו ואת נשיהו בעגלותא די שלח פרעה למישל
 אתיה : ו ידברו ית גיתיהו וית קנגניהו די קנו בארעא דכנען
 ואתו למצרים יעקב וכל בניהו עמיה : ז בניהו ובני בניהו עמיה
 בנתיה ובנת בניהו וכל זרעיה אתי עמיה למצרים : ח ואלון
 שמחה בני ישראל דעארו למצרים יעקב ובניהו בוכריה דיעקב
 ראובן : ט ובני ראובן חנוך ופלוא וחצרן וברמי : י ובני שמעון
 ימואל וימין ואהר ויבן וצחר ושאל בר כנעניתא : יא ובני לוי
 גרשון קהת ומררי : יב ובני יהודה ער ואונן ושלה ופרץ וזרח
 ומית ער ואונן בארעא דכנען והיו בני פרץ חצרן וחמול : יג ובני
 יששכר תולע ופוח ויוב ושמרון : יד ובני זבולון סרד ואלון
 ויחלאל : טו אלון בני לאה דיליבת ליעקב בפרץ ארם וית דינה
 בתיה כל נפש בניהו ובנותיה תלתין ותלרת : טז ובני גד צפיון
 וחנו שוני ואצבון ערי וארודי ואראלי : יז ובני אשר ימנה
 וישוע

רש"י

רוצה לזאת עד שכנע לה שמעון שיסאנה - בראשית רבה : טז אלה בני לאה ואת
 דינה בתו - הזכרים תלה בלאה והנקבה תלה ביעקב ללמדך אשה מורעת תחלה
 יולדת וזכר איש מורע תחלה יולדת נקבה : שלישים ושלש - וכפרטן אי אתה מולא
 אלא שלשים ושנים אלא זו יוכבד שנולדה בין החמות ככניסתן לעיר שנאמר אשר
 ילדה

שפתי חכמים

דילמא דינה לנדע היתה כמו כהן דשאינו תסס דתקוין וכל כבודו - א"ל שחני כהן דאיכא יחוסין
 דרבים ככ"ל : (צ) דק"ל הא משה רבינו כקב לנו את הקורה ובימיו כבר באו א"כ ה"ל נאו ועל
 זה פירש וכו' : (ק) דקסא דרש"י ה"ל ככילין בני כנעניות למ"ד דכנעניות היו ולמה כתוב בני
 שאול כנעניות יותר מכלולן וכין למ"ד טעם כל אחד כולדה תאמה עמו ואתן אחיות היו נוסחין
 אם כן לא ה"ל כנעניות כלל ולעיל גפ' וישב הביא רש"י הסלוגנתא ומתן בן דינה וכו' והסתא
 מתוך

גר צדק

מוראתו שורה על גשמות ולא יברח מן האמורה והדבור ולא מן הקרואה בשום מקום אלא בכלם
 וקרגס ואמר ה' ומלוה ה' וקרא ה' למטה והוא גם היא תורה על גשמות והיה לו לקרגס ויתקתר
 מן קדם ה' או ואמר וקרא דה' או ויקרעו ה' כפי הראוי בענין - וכן האריך במלת שכונתו ובמלת
 מומרא ובמלת מומרי ובמלת וקרא ויבני כבוד הסס הסקר דבר לא ריקני להעמיק כל דבריו של
 גדול הרמב"ן - ומתוה על המהדרין להדר לעיין סמה והסתמה קטוח בלב בנין - וסוים דבריו
 כז"ל אלא מה שמאר כאן אלא איות עמד רכס לרמוז בו מה שמאר גלו למכרים שכונה עמהם
 שנאמר חכמי ארד עמך מפרומה גלו לפילס שכונה עמהם שנאמר ושמתי כסאי בעולם ע"ש -
 חונס כגמרא שפסוקינו מגילת דף ס"ט אוקא בא וראה כהנה חניבין ישראל לפני הקב"ה שכלל מקום
 סגלו

וישנה וישוי ובריעה ושרח אהתם ובני בריעה חבר ומלביאל : י' אלה בני זלפה אשר נתן לבן ללאה בתו ותלד את אלה ליעקב שש עשרה נפש : י' בני רחל אשת יעקב יוסף ובנימן : כ' ויולד ליוסף בארץ מצרים אשר ילדה לו אסנת בת פוטי פרע בתן אן את מנשה ואת אפרים : כא ובני בנימן בלע ובכר ואשבל גרא ונעמן אחי וראש מפים וחפים וארד : כב אלה בני רחל אשר ילד ליעקב כל נפש ארבעה עשר : כג ובני דן חשים : כד ובני נפתלי יחצאל וגוני ויצר ושלם : כה אלה בני בלהה אשר נתן לבן לרחל בתו ותלד את אלה ליעקב כל נפש שבעה : כו כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה יצאי ירכו מרכב נשי בני יעקב כל נפש יששים וישש : כז ובני יוסף אשר ילדו למצרים נפש שנים כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים : * ס ששי כה ואת יהודה שלח לפניו אריוסף להורת לפניו גשנה ויבאו ארצה גשן : כט ויאסר יוסף מרכבתו ועל לקראת ישראל אביו גשנה וירא אליו ויפל

כצ"ל ועבמו"ש מלרע מלעיל אלה בשוא לבר

בעל הטורים וראש ב' במס' הכ"א ואורך זכר עבוי ומרודי לעכס וראש כדאימא במדרש שקרא בנימין לכל בניו על סם המרוק שרעו ליוסף וזו ע"ש וראש אזכור עבוי ומרודי לעכס וראש : חשים ב' במס' הכ"א ואורך ואנחנו בחלץ חשים דאמרונון פ' מי שמת סהיו בני דן כחוסים של קנה פי' מלמטה הוא אחד ולמעלה מתפצל לכמה קנים שמנון א' סהים לו יבאו רבים וכן נמו בחלץ חשים סדרך הכלחמים להדבק אלו עם אלו שלא יפרדו אוקס האויבים :

רש"י

ילדה אותה ללוי במצרים לידתה במצרים ואין הורתה במצרים : י"ט בני רחל אשת יעקב - ובכלן לא נאמר כן אלא שהיתה עוקרו של בית : כו כל הנפש הבאה ליעקב - שיבאו מארץ כנען לבא למצרים ואין הבאה זו לשון עבר אלא לשון הווה כמו בערב היא באה וכו' והנה רחל בתו באה עם הארץ לפיכך טעמו למטה בחלץ לפי שכשילאו לבא מארץ כנען לא היו אלא ששים ושש והסני כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים הוא לשון עבר לפיכך טעמו למעלה בבית לפי שמשבאו שם היו שבעים שמלאו שם יוסף ושני בניו ונתוספה להם יוכבד בין החומות - ולדברי האומר תאוונתו נולדו עם השבטים גריכוס אנו לומר שמתו (ד) לפני ירידתן למצרים שהרי לא נמנו כאן - מלאתי בויקרא רבא עשו שש נפשות (ש) היו לו והכתוב קורא אותן נפשות

וישנה וישוי ובריעה ושרח אהתהון ובני בריעה חבר ומלביאל : י' אליו בני זלפה ויהי לבן ללאה ברתיה וילידת בת אליו ליעקב שיבא עשר נפשו : י' בני רחל אמת יעקב יוסף ובנימן : כ' וארילוריו ליוסף בארעא דמצרים דילידת ליה אסנת בת פוטי פרע רבא דאון ית מנשה וית אפרים : כא ובני בנימן בלע ובכר ואשבל גרא ונעמן אחי וראש מפים וחפים וארד : כב אליו בני רחל דאתילידו ליעקב כל נפש ארבעת עשר : כג ובני דן חשים : כד ובני נפתלי יחצאל וגוני ויצר ושלם : כה אליו בני בלהה דיהב לבן לרחל ברתיה וילידת ית אליו ליעקב כל נפש ארבע שבע : כו כל נפש ארבעה ליעקב למצרים נפקו ורכיה פר מנשי בני יעקב כל נפש ארבע שתי וישית : כז ובני יוסף דאתילידו ליה במצרים נפש ארבע תרתין כל נפש ארבעה לבית יעקב דעלא למצרים שבעין : כח וית יהודה שבה קדמוהי לנת יוסף לפנא קדמוהי לגשן ואתו לארעא דגשן : כט ויסקים יוסף דרתיכוהו וסקיק לקדמות ישראל אבוהי לגשן ואתוהו ליה ונפל

רש"י

נפשות ביתו לשון רבים לפי שהיו עובדין ללאת הרבה - יעקב שבעים היו לו והכתוב קורא אותן נפש לפי שהיו עובדים לאל אחד : כ"א להורות לפניו - כתרנומו לפנות לו מקום ולהורות היאך יתישב בה : לפניו - קודם שיגיע לשם - ומדרש אגדה להורות לפניו לתקן לו בית תלמוד (ת) שמסמ תלא הוראה : כ"ט ויאסר יוסף מרכבתו - הוא עצמו אסר את הסוסים למרכבה (א) להודרו לכבוד אביו : וירא אליו - יוסף נראה (ב) אל אביו : ויבך על צואריו עוד - לשון הרבות בכיה וכן כי לא על איש ישים עוד לשון

שפתי חכמים

מקורן לתריוויטו : (ד) מהרש"ל דאם לא כן למה לא היה חושב אותן נחשנות שאר בניו ולכך אמר מלמד כשי וכו' כמות שמקו ואלו נשים נכריות הם ואינן בכלל יוצאי ירך יעקב והכתוב מפרש בעצמו הטעם : (ש) כדכתיב לעיל בפרשת וישלח ויקח עמו את כשיו וגומר זאת כל נפשות ביות כ"ל דטעות יש ברש"י דהא נפשות עשו לא היו אלא חמשה והמדרש מביא שם וכו' : (ת) ר"ל מדכתיב להורות חסר וי' שני יס' זו אומיות לקורה : (א) דאל"כ וירכב במרכבתו מנעו ליה : (ב) מהרש"ל - דאין טייך לומר שיעקב נראה ליוסף סהרי יעקב לא הלך להראות לו אלא לראות הלך יעוד שהלך לארץ מצרים

גד צדק

שגלו סכינה עמהם גלו למצרים סכינה עמהם שבאמר הכלה נבליתי לבית אביך כהיוסם במצרים וכו' גלו לכל סכינה עמהם שבאמר למענכס שלחתי בכלה ואף כסין עתידין להגאל וכו' ואמנם נוסחת המכ"ן לא מבאית אף טילקוט ועיין שבת דף ס"ט אמרת לו אנכי ארד עמך מצרים ולא נקם עליכו רחמים :

(ל)

ס' ויחי

על צואריו ויבך על צואריו עוד : ל ויאמר ישראל אלי יוסף
אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך כי עודך חי : לא ויאמר
יוסף אל אחיו ואל בית אביו אעלה ואנידה לפרעה ואמרה
אליו אחי ובית אביו אשר בארץ כנען באו אלי : לב והאנשים
רעי צאן כי אנשי מקנה היו וצאנם ובקרם וכל אשר להם
הביאו : לד והיה כי יקרא להם פרעה ואמר מה מעשיכם :
לד ואמרתם אנשי מקנה היו עבדיך מעורינו ועד עתה
גם אנחנו גם אבותינו בעבור תשבו בארץ גשן כיתועבת
מצרים כל רעה צאן : * מז * ויבא יוסף ויגד לפרעה
ויאמר אליו ואחי וצאנם ובקרם וכל אשר להם באו מארץ
כנען והנם בארץ גשן : ב ומקצה אחיו לקח חמשה אנשים
ויצגם לפני פרעה : ג ויאמר פרעה אל אחיו מה מעשיכם
ויאמרו אל פרעה רעה צאן עבדיך גם אנחנו גם אבותינו :
ד ויאמרו אל פרעה לגור בארץ באנו כי אין מרעה לצאן
אשר לעבדיך כי כבד הרעב בארץ כנען ועתה ישבונוא

עבדיך

בעל הטורים ומקום אחיו לקח (ע"ה) ג' ז' זה החלום :

רש"י

לשון ריבוי הוא אינו שם עליו עולות נוספות על חטאיו (ב) אף כאן הרבה ויחסיף
כבדו יותר על הרגיל אבל יעקב לא כפל על צואריו יוסף ולא נקשו ואמרו רבותינו
שהיה קורא (ד) את שמו : ל אמותה הפעם . פשוטו כתרוממו (ה) ומדרשו סבור
הייתי למות שתי מיתות בעולם הזה ולעולם הבא שנסתלק ממני שכינה והייתי
אומר

שפתי חכמים

מכרים לגור עם אבן יוסף הלך לקראתו להראות לו לאביו : (ג) ר"ל פי' הוא על הספק שהיו בו
לא על אום יוסף עוד דפסוק זה קאי כשהקב"ה נפרע מן הרשעים אינו נפרע מהם יותר ממה
שחטאו דהיינו אינו שם עליו וכו' : (ד) מקשים העולם דילמא היה עומד ומתפלל וכו' ר"ל דהא אמרו
רבותינו ז"ל אסור לעבוד לפני המתפלל כדי שלא ינטל כוחו וכ"ס יוסף אף כפל על צוארו שמה
ינטל כוחו יעקב וכו' אבל ק"ס עיקר הכוונה הוא בספק ראשון דהוא עיקר קבלת עול מלכות שמים
והוא כפל עליו לאחר שקרא פסוק ראשון . ואל"ת ולמה יוסף לא קרא ג"כ את שמו וי"ל דיוסף היה
עוסק במכוס סוכר אינו ועוסק במכוס סטור מן החמרים : ועי' דיוסף היה פוסט עשמו כפסוק ראשון
מכני שהיה טרוד בדאמרונין שמו ישראל וגומר זה היה ק"ס של רבו יהודה הסטור מפני שהיה
טרוד בנורסא עם התלמידים : (ה) כלומר לא שניקס למות מאחר שראה שזכה לראות בנו כפי

המובן

על צואריו ובכא על צואריו עוד : ל ויאמר ישראל ליוסף אילו
אנא מאית זמנא הוהא מנחם אנא בחר דחיותינון לאפך אחי
עד כען קנייס את : לא ויאמר יוסף לאחוריו ולבית אביו יוסף
ואחיו לפרעה ויאמר ליה אחי ובית אבא די בארעא דכנען אתו
לותי : לב ונוכריא רעי ענא ארי גברי מרי גיהי הווי וענהו
ותורהו וכל די להוון איתיו : לג ויהי ארי יקרי לבון פרעה וימר
מה עובדיכון : לד ותמרון גברי מרי גיהי הווי עבדך מועירנא ועד
כען אף אנחנא אף אבהתנא בדיל דתתכון בארעא דגשן ארי
מרבחון מצראי כל רעי ענא : * נאחא יוסף וחיו לפרעה ויאמר
אבא ואחי וענהו ותורהו וכל די להוון אתו מארעא דכנען והא
אינון בארעא דגשן : ב ומקצה אחוריו דבר תמישא נוכרון
נאקמינון קדם פרעה : ג ויאמר פרעה לאחוריו מה עובדיכון ויאמרו
לפרעה רעי ענא עבדך אף אנחנא אף אבהתנא : ד ויאמרו
לפרעה לאיתותבא בארעא איתנא ארי לית רעיא לענא די
לעבדך אחי תקיף כפנא בארעא דכנען ובען וירבון בען

עבדך

רש"י

אומר שיתבעני הקב"ה מיתתך עכשיו שעודך חי לא אמות הלא פעם אחת :
לא ואמרה אליו אחי וגו' ועוד אומר לו (ו) והאנשים רועי לאן וגו' : לד בעבור
תשבו בארץ גשן . והיא ריובה לכם שהיא ארץ מרעה וכסתאמרו לו שאין אתם
בקיאים במלאכה אחרת ירחיקכם מעליו ויושיבכם שם : כי תועבת מצרים כל רעה
צאן . לפי שהם להם (ז) הלוהות : ב ומקצה אחיו . מן הפחותים שבהם לגבורה
שארין נראים גבורים שאם יראה אותם גבורים יעשה אותם אנשי מלחמתו . והלו
הם נראים שמתון לוי ישכר ובנימין . אותן שלא כפל משה שמותן כשברכן אבל
שמות הגבורים כפל . וזאת ליהודה שמה ה' קול יהודה ולגד אמר ברוך מרחיב גד
ולנפתלי אמר נפתלי ולדן אמר דן וכן לזבולון וכן לאשר זהו לשון בראשית רבה שהיא
אנדת ארץ ישראל . אבל בגמרא בבבלי שכלו מצינו שאותן שכפל משה שמותם הם
החלשים והיון הביא לפני פרעה ויהודה שהכפל שמו לא הוכפל משום חלשות
אלא

שפתי חכמים

המובן ממנו דאדרבה מאחר שזכה לראות בנו ראו להתפלל שיהיה כדי לשמוח עם בנו כימי
עבויו : (א) דעתי של רש"י שלא תאמר הואיל ובקבו ובאנשים רועי לאן וגו' שדבר באכזבי נפשו
הוא ולאחיו אמר כן ובאנשים וגו' ר"ל אנשים אחרים אבל לא לפרעה לכן פי' ואמרה אליו דבר
זה ובאנשים וגו' : (ב) לפי שהם יודעין שהרועים רועי לאן יודעין ביותן לפי שהן תמיד אכלין
הלכך יודעין שאין בה ממש הלכך סונאין כל רועי לאן אי כמו לשון מוענה שמתקרא הוא לשון ע"א
כלומר שהתכרים כוונתן כבוד גדול ברועי לאן ויס' בחסידים בעיניהם כעבודת אלילים עכ"ה מ"ה

המובן

עבדיך בארץ גושן : ה ויאמר פרעה אל-יוסף לאמר אביך
ואחיד באו אליך : ו ארץ מצרים לפניך הוא במיטב הארץ
הישב את-אביך ואת-אחיד ישבו בארץ גושן ואסידעת
וישכם אנשי חיל ושמתם שרי מקנה על-אשר-לי : ו יבא
יוסף את-יעקב אביו ויעמדהו לפני פרעה ויברך יעקב את-
פרעה : ה ויאמר פרעה אל-יעקב כמה ימי שני חייך :
ט ויאמר יעקב אל-פרעה ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה
מעט ורעים היו ימי שני חיי ולא השיגו את-ימי שני חיי
אבותי בימי מגוריהם : י ויברך יעקב את-פרעה ויצא מלפני
פרעה : * שביעי יי וישב יוסף את-אביו ואת-אחיו ויתן
להם אחזה בארץ מצרים במיטב הארץ בארץ רעמסס
כאשר צוה פרעה : יב ויכלכל יוסף את-אביו ואת-אחיו
ואת כר-בית אביו לחם לפי הטף : יג ולחם אין בכל-הארץ
כי-כבד הרעב מאד ותלה ארץ מצרים וארץ כנען מפני
הרעב : יד וילקט יוסף את-כר-הכסף הנמצא בארץ-
מצרים ובארץ כנען בשבר אשר-הם שברים ויבא יוסף
את-הכסף ביתה פרעה : טו ויתם הכסף מארץ מצרים

מלרע

ומארץ

בעל הטורים במיטב הארץ גושן : נטן : ושמתם ב' כנס' הכא - ואיך ושמתם בארץ מלמד
סחיו ממוכס ושמים על ראשי החיילים כפוזנס ומוכחים בארץ המלך וזהו
ושמתם בארץ : ויעמדהו לפני פרעה ויעמדהו לפני אלעזר הכהן וסניחם חסרים לפי שיעקב
היה זקן והיו כריכים לסמכו כדי שיוכל לעמוד גם יהושע היה מקביוס שנעשה מכהיו לפני משה
וכיה וזה ממשם שמה ועניסהו והיו כריכים לסמכו ולכך חסרים שלא היתה עמידתן שלמה :
ביתם פרעה ב' כנס - הכא' ואיך ערוב כנען בוקה פרעה נכסול שלא זכר הטובות שנעשה לו יוסף
והטוב כל הכסף לביקו ע"ו בא הערוב מחילה ביקה פרעה - ד"א לומר כמו שמכניסין הכסף חדר
בחדר ביקה פרעהו מלגיו כך בא הערוב בחדר פרעה שהיה לפנים חדר בחדר :

רש"י

אלא טעם יש בדבר (ח) כדאיתא בבבא קמא - ובברייתא דספרי שנינו בה בואת
הברכה כמו גמרא שלנו : ו אנשי חיל - בקיאים באומנות (ט) לרעות לאן : על
אשר לי - על לאן (י) שלי : ז ויברך יעקב - היא שאלת שלום כדרך כל הנראים לפני
המלכים לפרקים שלודי'ר בלעז : ט שני מגורי - בימי גרותי כל ימי הייתי גר
בארץ : ולא השיגו - בטובה : יוד ויברך יעקב - כדרך כל הנפטרים מלפני שמים
מזכרים

עבדיך בארעא דגושן : ה ויאמר פרעה ליוסף למימר אביך ואחיד
איתי לותך : ו ארעא דמצרים קרמך היא כדשפיר בארעא
אותיב ית אבוקד וית אחר יתכון בארעא דגושן ואם ידעת ואית
בהון גוברין דחילא ותמנינון רבני גיתי על די לי : ו ואיתי יוסף
ית יעקב אבותי ואקמיניה קדם פרעה וברוך יעקב ית פרעה :
ה ויאמר פרעה ליעקב כמה יומי שני חייך : ט ויאמר יעקב
לפרעה יומי שני תותכותי מאה ותלתין שנין ועירין ובישין הוו
יומי שני חיי ולא אדביקו ית יומי שני חיי אבתי ביומי
תותכותהון : י וברוך יעקב ית פרעה ונפק מן קדם פרעה :
יא ואותיב יוסף ית אבותי וית אחוהי ויתב להון אחסנא בארעא
דמצרים כדשפיר בארעא בארע רעמסס כמא דפקיד פרעה :
יב וין יוסף ית אבותי וית אחוהי וית כל בית אבותי לחמא
לפוס טפלא : יג ולחמא לית בכל ארעא ארי תקיף בפנא לחמא
ואשתלחי עמא דארעא דמצרים ועמא דארעא דכנען מן
קדם בפנא : יד וילקט יוסף ית כל כסף דאשתכח בארעא
דמצרים ובארעא דכנען בעבורא די אינון ובנין ואיתי יוסף
ית כסף לבית פרעה : טו וישלים כסף מארעא דמצרים

ומארעא

רש"י

מזכרים אותם ונוטלים רשות ומה ברכה ברכו (ב) שיעלה כילום לרגליו לפי שאין
מזכרים אותה מי נשמים אלא כילום עולה ומשקה ומברכתו של יעקב ואילך היה
פרעה בא על כילום והוא עולה לקראתו ומשקה את הארץ תחומא : יא רעמסס -
מארץ גושן היא : יב לפי הטף - לפי הכריך (ל) לכל בני ביתם : יג ולהם אין בכל
הארץ - חוזר לענין הראשון (ט) לתחלת שני הרעב : ותלה - כמו ותלחא לשון
עיופות כתרנומו ודומה לו כמתלהל (ג) היורה זקיס : יד בשבר אשר הם שוברים -
נותנין

שפתי חכמים

הושב אוקס במיטב הארץ : (ח) כל אוקס ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר היו בעמותו של יהודה
מתגלגלין בארון וכו' והביאו רש"י בואת הברכה : (ט) ר"ל אוקס מיל זה לשון חסודות או לשון
ממון : (י) מדמקוב והכשיוס רועי כאן עבדיך וכיון שלא אמרו לפרעה אלא ששה רועי כאן ודאי
מקשה דקתיב בקרא גם כן קאז על כאן : (ב) זה הוא ממדרש תנחומא ויברך הוא ברכה ממש כמו
שמסין בסוף דלפי' ראשון לאו ברכה ממש אלא כדפירש כל הנפטרים נוטלים רשות ומה' סריך
ומה ברכה ברכו א"כ דפי' ראשון ג"כ סגורא ליה דברכה ממש הוא דדרך כל הנפטרים מלשבו השמים
מזכרין אוקס ר"ל ברכה ממש ועל זה קאז ומה ברכה ברכו : (ל) כלומר דרך הטף הוא לפרר הלחם
שלא לבורך ואמר טאף לפי הבורך הטף שדרכן לפרר הלחם שהוא יותר מדי כרכן כלכל אוקס כ"ס
שכלכל לפי הבורך לכני ביקם : (מ) דהיינו שנה ראשונה דהא משנא יעקב למזכרים כלה הרעב
כדפירש רש"י בסמוך ומתוך דחומר אחילת שני הרעב שהיה קודם שנא יעקב למזכרים : (ג) שהיה א'
הוא

ומארץ פנען ויבאו כל מצרים אלי יוסף לאמר הבה לנו לחם ולמה נמות נגדה כי אפס בסף : טו ויאמר יוסף הבו מקניכם ואתנה לכם במקניכם אם אפס בסף : יז ויביאו את מקניהם אלי יוסף ויתן להם יוסף לחם בסוסים ובמקנה הצאן ובמקנה הבקר ובחמרים וינהלם בלחם בכל מקניהם בשנה ההוא : יח ותתם השנה ההוא ויבאו אליו בשנה השנית ויאמרו לו לא נכחד מאדני כי אסתם הפסף ומקנה הבהמה אל אדני לא נשאר לפני אדני בלתי אם גותנו ואדמתנו : יט למה נמות לעיניך גם אנחנו גם אדמתנו קנה אתנו ואת אדמתנו בלחם ונהיה אנחנו ואדמתנו עבדים לפרעה ותן זרע ונחיה ולא נמות והאדמה לא תשם : כ ויקן יוסף את כל אדמת מצרים לפרעה כי מכרו מצרים איש שדהו כיוחזק עליהם הרעב ותהי הארץ לפרעה : כא ואת העם העביר אתו לערים מקצה גבול מצרים ועד קצהו : כב רק אדמת הכהנים לא קנה כי חק לכהנים מאת פרעה ואכלו את חקם אשר נתן להם פרעה על כן לא מכרו את אדמתם : כג ויאמר יוסף אל העם הן

קניתי

רש"י

נותנין לו (ס) את הכסף : טו אפס . כתרגומו שלים : יז וינהלם . כמו וינהגם ודומה לו חין מנהל לה . על מי מנוחות וינהלני : חי בשנה השנית . לשני הרעב : כי אם תם הכסף . כי אשר תם הכסף והמקנה (ע) ובה הכל אל יד אדוני : בלתי אם בויתנו . כמו אם לא (פ) גותנו : יט ותן זרע . לזרוע האדמה (צ) ואף על פי שאמר יוסף ועוד ה' שנים אשר חין חרשו וקליד מכיון שכל יעקב למצרים בזה ברכה לרגליו

שפתי חכמים

הוא תמורת האלף כי אופיות אסו' ומתלפוס : (ס) ר"ל שלא תאמר דבבר הוא לשון מכירה דאז לשון מכירה הוא הוה לו לכתוב דבבר אשר הוא שובר ואז היה קאי על יוסף שמכר להם אבל עכשיו דבבוי דבבר אשר הם שוברים קאי על העם שקיבוס הקבואה מיוסף : (ע) הוסיף מלת אשר במקום אם מפני שמלת אם מורה על תנאי ואין ענין תנאי בופל כהן והוה כראיה משפוטו שם הכסף מיוסף לכן הוסיף מלת ובה מאתנו ליד אדוני כלומר כי כל הכסף שהיה לנו לא הוצאנו אותם לטוב דבר בו הכל כל ליד אדונינו : (פ) דבלתי זה א"ל לפרש לשון אלף וגם לשון לא שיהי לא נתקשר עמו מלת אל' ש' דלעולם לשון לא הוא ומקרא מסורס הוא אם לא גויקנו וזהו סנקט רש"י אם לא גויקנו

היובו

ומאדעא דבנען ואתו כל מצראי לות יוסף למימר תב לנא לחמא ולמא נמות לקבלך ארי שלים בספא : טו ויאמר יוסף הבו גיתיכון ואיתן לכון בגיתיכון אם שלים בספא : יז ואיתיאו ית גיתיהון לות יוסף ויהב להון יוסף לחמא בסוסותא ובגיתי עניא ובגיתי תורי ובחמריא וינגנון בלחמא בכל גיתיהון בשתא ההוא : יח ושלמת שתא ההוא ואתו לותיה בשתא תגיתא ויאמרו ליה לנא נכסי מן רבוני אלהין שלים בספא וגיתי בעירא לות רבוני לא אשתאר קדם רבוני אלהין גותנא וארענא : יט למא נמות לעינד אף אנחנא אף ארענא קני ותנא וית ארענא בלחמא ונתי אנחנא וארענא עבדין לפרעה ויהב בר זרע ונחיה ונא נמות וארעא לא תבור : כ וקנא יוסף ית כל ארעא דמצרים לפרעה ארי ובינו מצראי גבר חקליה ארי מקיף עליהון כפנא ונות ארעא לפרעה : כא וית עמא אעבר יתיה מקרוי לקרוי מסוף תחום מצרים ועד סופיה : כב לחוד ארעא דכומריא לא קנא ארי חולקא דכומריא מן קדם פרעה ואקלון ית חולקהון דיהב להון פרעה על כן לא ובינו ית ארעהון : כג ויאמר יוסף לעמא הא קניתי

רש"י

לרגליו . והתחילו לזרוע וכלה הרעב (ק) וכן שנינו בתוספתא דסוטה : לא תשם . לא תהא שוממה לא תבור לשון שדה בור שאינו חרוש : כ ותהי הארץ לפרעה . קנייה (ר) לו : כא ואת העם העביר . יוסף מעיר לעיר (ש) לזכרון שאין להם עוד חלק בארץ והושיב של עיר זו בחברתה . ולא הוצרך הכתוב לכתוב זאת אלא להודיע שבחו של יוסף שנתכוון להסיר חרפה מעל אחיו שלא יהו קורים אותם גולים : מקצה גבול מצרים וגו' . כן עשה לכל הערים אשר במלכות מצרים (ת) מקצה גבולה ועד קצה גבולה : כב הכהנים . הכומרים כל לשון כהן משרת לאלהות הוא (א) חזן מאותן שהם לשון גדולה כגון כהן מדין כהן און : חק לכהנים . חק כך וכך לחם ליום : כג הא

שפתי חכמים

היובו בלתי ופירושו אלף גויקונו : (צ) דאל' כ ותן לחם או דר מצעיא ליה : (ק) וא"ת א"כ ויאמרו שיוסף בדאי הוא שיהי בוא פמר ז' שנים ויהי רעב וי"ל דלא כלה הרעב רק במצרים אבל לא בארץ מצרים ובווא פמר בארץ מצרים : (ר) פירש ולא תחת ממטלקו שגם קודם זה כן היה : (ש) שלא תאמר פרעה הסמוך לו כי הויבס והמעיזר והכוזן זרע הכל יוסף : (ת) פירש שלא תאמר דוקא מקצה זה היה מחליף לקטת האחרת אבל באמצע המדינה לא היה מחליף לכך אמר כל הערים וכו' : (א) (כח') דב"מ טבאמר כהן פתס ולא פי' לאויה דבר הוא כהן מסתמא הוא כהן לאלהות הרכה וכ"ש כשהוא פירש כהן להסס או כהן לפכו' ס אבל כהן מדין כהן און שמזכיר שם המדינה או שם העיר ש"מ שר ונשיא שלהם ולכן ת"א ככאן כומריא ואלו כהן און וכסן מדין תרגם רבא דאון רבא דמדון

דמדון

קניתי אתכם היום ואת אדמתכם לפרעה האל לכם זרע
 וזרעתם את האדמה: כד והיה בתבואת ונתתם חמישית
 לפרעה וארבע הית יהיה לכם לזרע השדה ולאכלכם
 ולאשר בבתיכם ולאכל לטפכם: (מפטיר כה ויאמרו
 החיתנו נמצא חן בעיני אדני והיינו עבדים לפרעה: כי יושם
 אתה יוסף לחק עדי היום הזה על אדמת מצרים לפרעה
 לחמש רק אדמת הכהנים לבדם לא היתה לפרעה: כי יושב
 ישראל בארץ מצרים בארץ גשן ויאחזו בה ויפרו וירבו
 מאד: כה ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ויהי
 ימי יעקב שני חיי שבע שנים וארבעים ומאת שנה:
 כט ויקרבו ימי ישראל למות ויקרא לבנו ליוסף ויאמר לו
 אסינא מצאתי חן בעיניך שיםנא ידך תחת ירכי ועשית

בעל הטורים הא ג' נמש' הכא' ע"ס ונקמס חמוסות לפרעה וא' בחוקאל הא דררך בראש
 נקמ' ע"ס אל תחמלו על זקן חמור ובקולה וטף וכסוס הרי חמסה וא' בדיאל
 הא כדו פרזל נחשא חספא בספא ודסהא הרי חמסה בדריס: וירבו מאד ויחי יעקב ג' ראש' ס'
 רבוא וזכו סבא' בראותו ולידו בראותו אוקיות רבואות ולידו עולם ס' לומ' סראס ס' רבוא מילדיו:
 ויקרבו ימי כ' נמש' הא ויאודך בני דוד במדרש אמר הקב"ה תזכר כמותו מה הוא ובנו מלכו ביחד
 אף אהרן ומלך שלמה כרך בחיך: כא ידך ג' מילס:

כג הא • כמו הנה: כד לזרע השדה • שכלל (ב) שנה: ולאשר בבתיכם • ולאכול
 העבדים והשפחות (ג) אשר בבתיכם: טפכם • בניס קטנים: כה נמצא חן •
 לעשות לנו זאת (ד) כמו שאמרת: והיינו עבדים לפרעה • להעלות לו הנמס הזה
 בכל שנה (ה) לחק שלא יעבור: כז וישב ישראל בארץ מצרים • והיכן בארץ גושן
 (ו) שהיא מארץ מצרים: ויאחזו בה • לשון אחוזה: פ' ויחי

דמיון: (ב) לא בטכר ראשונה לבדה וזה דלא מירש זה לעול בני והיה בתבואות הארץ שכלל שנה
 שאו היה שב לכל הבתים שאחריו כמו שהקשה רא"ס: (כח"י) י"ל דכאן מוכח שמיר דעל שנה זו
 כבר אמר הא לבס זרע וכו' וא"כ לזרע השדה ל"ל אלא ה"ס דאם ד' דלא עשה חוק זה אלא לשנה
 ראשונה בלבד ובשאר השנים לא ונטרכו ליתן החומש א"כ מה איכפת לו אם זרעו או לא אלא שהחוק
 היה לכל שנה וא"כ הוה כד' להזכיר שזרעו כדו שלא יגרע החומש: (ג) משום דכתיב א"כ כדוד
 לטפכם דהיינו בניס קטנים: (ד) רבנו לפרש דפטורו של מקרא משמע שכל אמרו נמלא חן בעיני
 אדניו לפי שנטרכו להיות עבדים לפרעה הא כבר היו לו לעבדים: (ה) לא שהיו עבדים קבויים לו
 קיזן הניף דהא כתיב לעול ויזן יוסף את כל אדמת מצרים לפרעה וכו': (ו) שלא תאמר
 שישנו נשקי ארבות נמכרים וכגוון:

קניתי בתכונ יומא דיו ונת ארעכון לפרעה הא לכין בר זרע ותודעין
 ית ארעא: כד ויחי באעולי עללתא ותתנון חר מן חמשה
 לפרעה וארבע חולקין יהון לחון לבר זרע תקלא ולמכלכין
 ולאגש כתיכין ולמיכל לטפלכין: כה ויאמרו קימתנא נשבח
 בחמין בעיני רבויני ונתי עבדין לפרעה: כו וישוי זרחה יוסף
 לגודא עד יומא דרין על ארעא דמצרים דירוון יתכין חר מן
 חמשה לפרעה לחוד ארעא דכומריא בלחודיהון לא הות לפרעה:
 כז ויחיב ישראל בארעא דמצרים בארעא דגשן ואחסינו בה
 ונפישו וסגיאוי לתרא:

כה ותיא יעקב בארעא דמצרים שבע עשרי שנין והיו יומי
 יעקב שני חיותי מאה וארבעין ושבע שנין: כט וקרבו
 יומי ישראל למות ויקרא לבניה ליוסף ואמר ליה אם בען
 אשכחית בחמין בעינך שו בען ידך תחורת ירכי ותעביד
 עמי

כח ויחי יעקב • למה פרשה זו סתומה (א) לפי שכוין שנפטר יעקב אבינו
 נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מנרת השעבוד (ב) שהתחילו לשעבד •
 דבר אחר שבקש לנלות את הקן (ג) לבניו ונסתם ממנו בראשית רבה: כט ויקרבו
 יומי ישראל למות • כל מי שנאמרה בו קריבה (ד) למות לא הגיע לימי אבותיו •
 ויקרא לבנו ליוסף • למו שהיה יכולת בידו לעשות: שים נא ידך (ה) והשבע:
 חסד ואמת • חסד שעושין עם המתים הוא חסד של אמת שאינו מנפה (ו) לתשלום
 גמול

(א) כלומר קבלה הוא נידונו מעורא ע"ה פסרת ויחי הוא תחלת פסקא ולא חדא פרסה
 היא עס וישב ישראל וכו' ודרך פרסה סתומה טעורה ט' אוקיות • והכא כולה
 סתומה ואין בה ריוח כלל: (ב) ר"ל שלא היה להם שעבוד ממש אלא צרות השעבוד שהיה מנאס
 מהם טענדרו לו כדאמרין במסכת סוטה בפרך כסה רך שהיו מעבידים אותם מתחלה כסה רך
 כדפירשנו: (ג) וא"ל לפי שירש ראשון היה לו לסמוק לקמן כפסוק שכתבנו בו שמת יעקב ולפי ד"א
 היה לו לסמוק בפסוק האספו ואגודה לבס וי"ל דבאמצע הסדרה אינו יוכר אם נסתמה סדרתו
 להיות נסמק ולא הייקי יודע הדראשות הללו וכאן הוא מונה כל סבותיו והיו מקום מיתתו וכן לענין
 גלות הקן דמסתמא לא היה מנלה לבס הקן אלא סמוך למיתתו וכאן הוא מקום מיתתו כדפירש' לכך
 מוכיח שפיר מנייה ומתירס' ל' כמד דלפי טעם ראשון קשה היה לו לסמוק פ' שמת שהרי בפרשה זו
 לא הזכיר השעבוד לכן פירש דבר אחר וכו' ולפי דבר אחר קשה היה לו לסמוק הפרשה של ויקרא
 באמר ימי דמשמע דקרינה קאי אימים ס"ל ויקרב ישראל למות ומתרא דאמת הוא דקרינה קאי
 אימים: (ה) דעת רש"י שלא תאמר דשמת יד הוא הסובע והוכתחו מדכתיב בני אברהם לעול
 בפרשת חיי טרה שים נא ידך תחת ירכי וכתיב אחריו ואשניעך בני' וגומר וכיון שאברהם היה עובד
 כך היה הוא ג"כ עובד כך (רא"ס): (ו) דלאו דווקא כקט רש"י חסד שעושין עם המתים הוא חסד
 טל

עמרי חסד ואמת אלנא תקברני במצרים : ל ושכבתי עם
אבתי ונשאתני ממצרים וקברתני בקברתם ויאמר אנכי
אעשה כדברך : לא ויאמר השבעה לי וישבע לו וישתחו
ישראל על ראש המטה :) פ

מח * ויהי אחרי הדברים האלה ויאמר ליוסף הנה אביך
חלה ויקח אתי שני בניו עמו את מנשה ואת אפרים :
ב ויגד ליעקב ויאמר הנה בנך יוסף בא אליך ויתחוק ישראל
ע' שבא נח ועמ"ש

בעל הטורים חסד ואמת . פי' רש"י חסד טעושים עם המתים וזהו חמ"ת כוטרקון ארון
מטה תכריכין : וישתחו גימטריא מרדוס על כסורה טובה (ע"ה) :

רש"י

גמול : אל נא תקברני במצרים . סופה להיות עפרה כנים ושחין מתי חולה לארץ
חיים אלא בעצור בלגול מחילות ושלא יעשוני (ז) מצרים ע"ה : ל ושכבתי עם
אבותי . וי' ו' זו מחוברת למעלה לתחלת המקרא (ח) שים כא ירך תחת ירכי והשבע
לי ואני סופי לשכב עם אבותי ואתה תשאני ממצרים ואין לומר ושכבתי עם אבותי
השכיבני עם אבותי במערה (ט) שהרי כתיב אחריו וכשאתני ממצרים וקברתני
בקברתם (ו) ועוד מנינו בכל מקום לשון שכביה עם אבותיו היא הגויה ולא
הקבורה כמו וישכב דוד עם אבותיו ואחר כך ויקבר בעיר (ב) דוד : לא וישתחו
ישראל . תעלה בעיניו (ל) סגיד ליה : על ראש המטה . הפך עצמו לגד השכינה
מחן

שפתי חכמים

של אמת אלא ר"ל כל היבא דאיתו משה לקבלו גמול אע"ג שהוא חי שייך ביה חסד ואמת והנה
אליעזר אמר להם שיתנו לו רכבה בחנם ואל תצפו לשום קטלום גמול לא אמנו שיתן להם מתנות
כסף וזהב וכ"ס שאברהם לא יתן להם מתנות כיון שהוא רחוק מהם וא"ת למה לא פירש"י זה לעיל
גבי אליעזר שהוא חסד של אמת . וי"ל שהרי מנינו ספירש"י לקמן . לכן פירש"י כאן לומר עם כל
לא"ת שאמר לו ואני נתתי לך שכס אחד וגומר וכמו שפירש"י לקמן . לכן פירש"י כאן לומר עם כל
זה בשעה שביקש יעקב מיוסף שיקבור אותו בא"י ולא הצטוו ליתן לו כלום וגם לא היה בדעתו ליתן
לו שכס ומש"ה נאמר כאן חסד ואמת : (ז) (מהר"ל) וי"ל דכרך לב' טעמים הללו דלא משום כנים
לחוד היה לו לזנות לטעות ארון מברזל לכך פי' בלגול מחילות ואי משום הכי ב' טעמים לחוד חמ"ס
עדיין למה וטרוח אותו להעלות לא"י מיד ויהיה להם שיעלו עצמותיו עמהם כשכחו מרחץ מצרים
קמה למה בזה להעלותו לא"י היה לו לזנות להשליכו אל כולום לכך כרך לטעם בלגול מחילות ואין
להקשות דילמא הכי קרוי טעמים לחוד חמ"ס היה לו להשכיבו אותו כמו שהשכיבו יוסף לחיותו לכן כרך
לשטעם עפרה כנים : (ח) משום דרש"י פי' בסמוך ושכבתי היא הגויה היה לו לומר שימות ואח"כ
היה לו לומר לא תקברני וגו' לכו"מ וי"ל זו וכו' : (ט) שהוא לשון קבורה ממש ומשני ששכבתי
מורה ע"י עצמו וקבורתו הוא ע"י אחרים הוכרח לפרש ושכבתי כמו השכיבתי לכך מפרש נמי מלת
במערה כיון ששכבתי עם אבותי הוא לשון קבורה ממש שפירש"י ששכבתי עם אבותי שח"כ השכיבתי עם
אבותי במערה : (י) ר"ל דשני סקירות סת חסד דהיה לו לזכות בקהילה וכשאתני ממצרים ואח"כ

ושכבתי

עמי טיבו וקשוט לא בען תקברני במצרים : ל ואשכוב עם
אבתי והטלני ממצרים וקברתני בקבורתהון ויאמר אנא
אעבד כפתגמך : לא ויאמר קיים לי וקיים ליה וסגיד ישראל על
ריש ערסא : * ונחה פתר פתגמיא האלין ויאמר ליוסף הא אבך
שכיב מרע ודבר רת תרין בנויה עמיה ית מנשה וית אפרים :
ב ומוי ליעקב ויאמר הא ברך יוסף אחי לותך ואתקף ישראל
ויתב

רש"י

מכאן אמרו שהשכינה (ט) למעלה מראשותיו של (ג) חולה . דבר אחר על ראש המטה
על שהיתה מטתו שלמה ולא היה בה רעע (ד) שהרי יוסף מלך הוא ועוד שכנסה
לבין הגוים והרי הוא עומד בלדקו : א ויאמר ליוסף . אחד מן המגידים (ע) והרי
זה מקרא קצר ויש אומרים אפרים היה רגיל לפני יעקב בתלמוד (פ) וכשחלה יעקב
בארץ גשן הלך אפרים אל אביו למצרים להגיד לו : ויקח את שני בניו עמו . כדי
שיברכס (צ) יעקב לפני (ק) מותו : ב ויגד . המגיד ליעקב ולא פירש מי והרבה
מקראות (ר) קצרי לשון : ויתחוק ישראל . אמר אעפ"י שהוא בני מלך הוא אחלק
לו כבוד מכאן שחולקין כבוד למלכות (ש) וכן משה חלק כבוד למלכות וירדו כל
עבדיך

שפתי חכמים

ושכנסה דהא מתחילה כרך לישא ואחר כך קיבורן איתו ועוד דכפל לשון הוא דהא כתיב אחריו
וקברתני בקבורתם : (ב) ע"פ סביבה דגני דוד הוא מיקם דאי שכינה הוא קבורה ח"כ משמע דקברו
אותו אל אביו דהיינו כנית לחם שסיב דר סס אביו של דוד ואח"כ כקוב ויקבר בעיר דוד משמע
בזיון סביב עיר דוד אלא ע"כ ב' דכבינה היא גויעה דהיינו מיקם : (ל) (ק"מ) מלאתי בספר
שים חדש שהסועל הוא מלך על החיות חדש אהז ועל אותו חדש אמר תעלה בעיניו : (מ) וא"ת
ובה בסמוך פי' תעלה בעיניו סגיד ליה משמע שהשכינה ליוסף וי"ל דאי לא השתחוי אלא בשביל
יוסף למה דוקא על ראש המטה ואי לא השתחוי אלא בשביל סביבה היה לו לכתוב וישתחו ישראל אל
ה' או אל אלהים אלא דנשכיל שכינה ובשביל יוסף היה מתחיים : (ג) אע"פ שלא היה חולה מ"מ
קשם כתיב והיה כחולה דא"כ למה בקש מיוסף קבורתו : (ד) (מהר"ל) וא"ל דלמד השכינה לחוד
א"כ היה לו לומר לראש המטה אלא היה משתחוי גם ליוסף רק שהוא דוחק לפרש הקרא שהשתחוי
ליוסף לכך דלמד השכינה לכן פי' ד"ה על שהיה וכו' וזה לכד לא תתן א"כ למה ליה למימר על
ראש לכן כרך לטעם ראשון : (ע) שפירש ויאמר ליוסף הוא כמו ויגד ליוסף כי על החדשות נוסב
לשון הגדה ולא לשון אמורה כי מה שהיה יעקב חולה קודם מותה היה חידוש בעולם כי עד שלא בא
יעקב לא היה חולש' בעולם והא דלא כתיב ויגד כי אכל המגיד לא היה כל כך חידוש כי המגיד
היה אפרים והוא רגיל אצל יעקב וראה בחלו : (פ) וא"ל ומנ"כ שאפרים היה רגיל וי"ל מדכתיב
לקמן וישלח ישראל את ימיו שכל את ידיו היה לו לומר הפך את ידיו אלא רמז לו בזה משום
שאפרים היה בעל תורה והסביל ויקר ממנשה מ"ה שכיביל גם את ידיו ומינן ודע יעקב ז"ל אלא
משום שאפרים היה רגיל לבניו יעקב בתלמוד . וק"ל : (צ) דמ"כ מה שזכר לזכור זה : (ק) דהיה
יודע שקם כתיב של יעקב ועכשיו הגידו לו שהוא חולה אמר יוסף בלבו בודאי הגיע יום מותו ולכן
לקח בניו עמו : (ר) אכל הכא לא מצי רש"י לפרש דאפרים היה כדפי' לעיל דהא ויקח את שני בניו
עמו משמע והיה אצל יוסף והלך עמו אל יעקב : (ש) שהרי יוסף היה כרך ליעקב : ואף על
פי כן השתחוי לו אכל לעיל פירש"י תעלה בעיניו וכו' לפי שיעקב היה כרך ליוסף :
(ת) ובתמך

וישב על המטה : ג ויאמר יעקב אל יוסף אל שדי נראה
אלי בלוי בארץ כנען ויברך אתי : ד ויאמר אלי הנני
מפרך והרביתך ונתתיך לקהל עמים ונתתי את הארץ
הזאת לזרעך אחריך אחוזת עלם : ה ועתה שני בניך
הנולדים לך בארץ מצרים עד באי אליך מצרימה ליהם
אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהוילי : ו ומולדתך אשר
הולדת אחריהם לך יהיו על שם אחיהם יקראו בנחלתם :
ז ואני בבאי מפרך מתה עלי רחל בארץ כנען בדרך בעוד
בברת ארץ לבא אפרתה ואקברה שם בדרך אפרת הוא
בית לחם : ח וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מיאלה :

ויאמר

בעל הטורים על המטה כ' נחם' הכא' ואורך והמן כופל על המטה שהנדיקוס הכי' כססה
חלטים מתחוקים שבאמר ויתחזק ישראל ויבט על המטה והרשעים אשילו
בתוקפן הם כופלים שבאמר והמן כופל על המטה : אחרים ומנסה גימט' ראובן ושמעון (ע"ה) :

רש"י

עבדיך אלה אלי (ת) וכן אליהו וישנם ומתנו וגו' : ד ונתתך לקהל עמים - בשרני
שעתידים לזאת ממני עוד קהל ועמים ואעפ"י שאמר לי גוי וקהל גויים גוי אמה לי
על בנימן קהל גויים הרי שנים לבד מבנימין ושוב לא נולד לי בן למדני שעתיד אחד
משבטי ליחלק (א) ועתה אותה מתנה אני נותן לך : ה הנולדים לך עד בואי אליך -
לפני בואי אליך (ב) כלומר שנולדו מפרשת ממני עד שבאתי אלכך : לי הם -
בחסנון שאר בני הם ליטול חלק בארץ איש כנגדו : ו ומולדתך - אם תוליד עוד
(ג) לא יהיו בנימין בני אלה בתוך שבטי אפרים ומנשה יהיו נכללים ולא יהא להם שם
בשבטים לענין הנחלה ואעפ"י שנחלקה הארץ למנין גולגולתם כדכתיב לרב תרבו
נחלתו וכל איש ואיש נטל בשוה חוץ מן הבכורות מכל מקום לא נקראו (ה) שבטים
אלא אלו : ז ואני בבאי מפרך וגו' - ואף על פי שאני מטריח עליך להוליכני ליקבר
בארץ כנען ולא כך עשיתי לאמך שהרי מתה סמוך לבית לחם : כבדת ארץ - מדת
הרץ

שפתי חכמים

(ת) ובאמת משה ידע שגם פרעה ירד כמו שארע בסוף לא מסוס כבוד מלכות אמר כן : (א) כלומר
וחילוק לשנים נחשב כשני בניו אחרים : (ב) דעד בואי ממע לאחר שבא אליו היו בולדים ולעיל
בפרשת מקח ליוסף וולד שני בניו נטרם תבא שנת הרעב וכשבא יעקב ליוסף היו כבר שני בניו
של רעב עובדים כדכתיב לעיל בפרשת ויגש על זה פי' לפני בואי וכו' : (ג) דמלשון אשר משמע
דודאי הוא שיוולד לכן פירש אם תוליד דאשר הוא אם דהואיל ומצונו דאם הוא אשר דמירש'י כפ'
חיי טרה גם אשר הוא אם : (ד) דאוקה נחלה שורשו השבטים ביתה נקראת על שם כמו נחלת
ראובן או נחלת שמעון וכן כולם וכן נחלת מנשה ואפרים יקראו הנחלה על שם נחלת מנשה
נחלת אפרים כלומר כל אחד ואחד תחום לעצמו כמו שיטול כל אחד מן השבטים אבל לא על נחלת
יוסף

ויתב על ערסא : ג ויאמר יעקב ליוסף אל שדי אתגלי לי
בלוי בארעה דבנען וברך אתי : ד ויאמר לי הא אנא מפשינך
ואסנינך ואתנינך לבגשת שבטין ואתן ית ארעא תדא לבנך
בדרך אחסנת עלם : ה וכען תרין בנך דאתגלידו לך בארעא
דמצרים עד מיתי לנתך למצרים דילי אינון אפרים ומנשה
כראובן ושמעון יהוין קרמי : ו ובנין דתוליד בתריהון דילך
יהוין על שום אחוריהון יתקרון באחסנתהון : ז ואנא במיתי
מפרך מיתת עלי רחל בארעא דכנען באורחא בעוד כרוב
ארעא למיעל לאפרת וקברתה תמן באורח אפרת היא
בית לחם : ח וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מן אלון :

ואמר

רש"י

ארץ וסס אלפים אמה כמדת תחום שבת כדברי רבי משה הדרשן ולא תאמר שעכבו
עלי נשמים מלהוליכה ולקברה בחכרון עת הגרוד היה שהארץ חלולה ומנוקבת
(ח) ככברה : ואקברה שם ולא הולכתיה הפילו לבית לחם להכניסה לארץ (ו) וידעתי
שיש בלבך עלי אבל דע לך שעל פי הדבור קברתיה שם שמהא לעזרה (ז) לכניה כשהגלה
אותם בכוראדן והיו עובדים דרך שם ואת רחל על קברה וכוה ומבקשת עליהם
דחמיו שבאמר קול ברמה נשמע וגו' והקב"ה משיבה יש סכר לפעולתך כלם ה' ושבו
בנים לגבולם - ואונקלוס תרגם כרוב ארעה כדי שיעור חרישת יום וחומר חני שהיה
להם קצב שהיו קורין אותו כדי מחריש' אחת קוריהו"ה כלעו כדאמרין כרוב ותני
(ח) כמה דמסוק תעלא מני כרבה : ח וירא ישראל את בני יוסף - (ט) בקש לברכם
וכסתלקה

שפתי חכמים

יוסף וזהו שנקט רש"י לעיל ולא יהיה להם שם בשבטים ר"ל ולא יקרא הנחלה על שם :
(ה) ואע"כ סב' בברת מל' מדה מ"מ מדאפקת בלשון כבדת ש"מ תרתי : (ו) וא"ת והא נבסוק נדידו
כתיב סקברה כל' דכתיב מקם עלי רחל בארץ כנען וכנען הוא א"י וי"ל דהיא ודאי מקברה כל'
אלא לארץ פירושו לעיר שכני אדם ויוסבוס כמו ארץ נוסבת : (ז) וקשה והא לעיל כפ' וישב פירש
רש"י בשביל שזלזלה כחשבון הנדיק לא זכתה לקבר עמו וי"ל שאוקה דבר הים גורם לה שלא נקברה
עמו במערת המכפלה אבל עדיין קשה להם לא זכתה לילך ולקבור בעיר ולא בשדה אלא כדי שמהא
לעזרה וכו' וא"ל שזה הטעם לבד גורם ולא משום שזלזלה דא"כ למה רחל לא נקברה עם יעקב
ויקר משאר אמהות אלא ודאי מפני שזלזלה כמי הוא אף יש להקשות למה אמר יעקב עכשו ליוסף
שעל פי הדבור היה שקברה שם : (ח) מירש חורש וסוטה : (ט) דקשה לרש"י דמה זה דקטוב מי אלה
וכי

גר צדק

ומולדתך אשר הולדת - ת"א ובנין דתוליד בתריהון וכו' : כפ' הרמב"ן ע"פ ויברך את יוסף
הטעם כי לצדך את יוסף באשכחן איתו כדך את בניו ויגיד כי לא היה ליוסף זרע אחר והיה קם כל
ברכתו בנחלת אלה הנערים או שיקראו שאר בניו על שם אחיהם ומכרפתם ויבכרו גם הם והוא הנכון
נענינו כי הנבואה אמר ומולדתך אשר הולדת ודברו לא יהיה להיבן אבל הוליד אחרי כן בניו כדכתיב
(ל"א)

אנללים

ט ואמר יוסף אל-אביו בני הם אשר-נתת לי אלהים בזה
ויאמר קח-סנא אלי ואברכם: שני ועני ישראל כברו
מוקן לא יוכל לראות ויגש אתם אליו וישק להם ויחבק
להם: ואמר ישראל אל-יוסף ראה פניך לא פללתי
והנה הראה אתי אלהים גם את-זרעך: יב ויצא יוסף אתם
מעם ברכיו וישתחו לאפיו ארצה: ויקח יוסף את-שניהם
את-אפרים בימינו משמאל ישראל ואת-מנשה בשמאלו
מימין ישראל ויגש אליו: יד וישלח ישראל את-ימינו וישת
על-ראש אפרים והוא הצעיר ואת-שמאלו על-ראש מנשה
שכל את-ידיו כי מנשה הבכור: טו ויברך את-יוסף ויאמר
האלהים אשר התהלכו אבתי לפניו אברהם ויצחק
האלהים הרעה אתי מעודי עד-היום הזה: טז המלאך
הגאד אתי מפרדע יברך את-הנערים ויקרא בהם שמי
ושם אבתי אברהם ויצחק וידגו לרב בקרב הארץ:

וירא

בעל הטורים מוקן כתיב חסר ע"ס ויהי כי זקן יצחק וקשהו עיניו מראות כסס שרמה
יעקב לאביו בברכתו כסכה עוביו כך עשו לו כביו בברכתו אותם שהחליף לו יוסף
מנשה באפרים: וסוף הכתוב ג' הוא הקטין עמנו (ע"ס) לכך זכר ויגש אתם ויגשע שהיא מלא
חכמה: ויקרא ב' במסרה - סכא' ואודך ויקרא שמו בנשראל לו' סכל שבטו ישראל וקראו ע"ס יוסף
בדכתיב נאלת מרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה:

רש"י

ונסתלקה שכינה ממנו לפי שעמידו ירבעם ואחזב ללאת מאפרים ויהא ובניו
ממנשה: ויאמר בני אלה - מהיכן ילאו אלו שאינן ראויין לברכה: ט בזה - הראה לו
סטר אירוסין ושטר כתובה (י) ובקש יוסף רחמים על הדבר ונחה עליו רוח הקדש:
ויאמר קח נא אלי ואברכם - זהו שאמר הכתוב ולכני תרגלתי לאפרים קחם על
זרועותיו ותרגלתי רומי ביעקב בשביל אפרים עד שלקחם על זרועותיו: יא לא
פללתי

שפתי חכמים

וכי יעקב לא היה ממירן שם מנשה ואפרים. א"כ דקשה לרש"י וירא ישראל וזה בסמוך כתיב ועוביו
ישראל כבדו מוקן לא יוכל לראות ועל זה פי' בקש לברכם וכו' וע"כ הרי וירא ברוח הקדש קאמר
כמו וירא יעקב כי יש סדר בנצרכים: (י) וקשה למה הראה לו סטר אירוסין ואח"כ ביקש רחמים
ולמה לא עשה להסך י"ל שמתחילה היה סבור דמ"ס אינו רוצה לברך אותן משום שאינן בני
קידושין והם ממזרים ולכך הראה לו סטר וכו' שאינן ממזרים וכיון שראה שעדיין לא בירך אותם
קאמר בודאי נסתלקה עמנו רוח הקדש ובקש רחמים מהר"ל: (ב) דקשה לרש"י פסיטא כיון שסבר
שטרף

ט ואמר יוסף לאביו בני ימינו די רב רי די רבא ויאמר
קריבנין בעו לרתי ואברכינני: י ועני ישראל יקדן מסיבו
לא יכיל למחוי וקריב נתהון לותיה ונשיק להון ונפיה להון:
י ואמר ישראל ליוסף מחוי אפך לא סברית והא אחוי יתי יי
אף ית בנדך: יב ואפיק יוסף יתהון מן קדמוהי וסגיד על
אפוהי על ארעא: יג ודבר יוסף ית תרניהון ית אפרים
בימיניה משמאלא דישראל וית מנשה בשמאליה מימינא
דישראל וקריב לותיה: יד ואוישט ישראל ית ימיניה ושוי על
רישא דאפרים והוא ועירא וית שמאליה על רישא דמנשה
אחבמינון לידוהי ארי מנשה בוכרא: טו וברך ית יוסף
ויאמר אלהא די פלחו אבתי קדמוהי אברהם ויצחק יי הון
יתי מדאייתי עד יומא הרין: טז מלאכא די פרק ירתי מקל
בישא וברך ית עולימיא ויתקרי בהון שמי ושום אבתי
אברהם ויצחק ובגוני ימא יסגון בנו בני אנשא על ארעא:

והוא

רש"י

פלתי - לא מלאני לבני לחשוב מחסבה (ב) שראיה פניך עוד: פללתי - לשון מחסבה
כמו הביא ענה עשי פליה: יב ויוצא יוסף אותם - לאחר שנקס הוילאס יוסף מעם
ברכיו כדי לביסם זה לימיו וזה לשמאל לסמוך ידיו עליהם ולברכם: וישתחו ישראל -
כשחזר לאחריו (ד) מלפני אביו: יג את אפרים מימינו משמאל ישראל - הבא לקראת
חברו ימינו כנגד שמש חברו וכיון שיהא הבכור מומוך לברכה: יד שכל את ידיו -
כתרגומו אחכמינון בהשכל וחכמה השביל את ידיו לכך ומדעת כי יודע היה כי מנשה
הבכור ואעפ"כ (מ) לא שת ימינו עליו: טז המלאך הגואל אותי - מלאך הרגיל
להשתלח

שפתי חכמים

שטרף טורף אך יחשוב מחסבה לראות אותו ועל זה פירש לא מלאני לבו כלומר לא עלתה על דעתי
מחסבה אחרת ולומר שמה לא נטרף ואראה אותך חי: (ד) (כח"י) כ"ל דמיל לטעמיה ספי' בפרשת
מקן כל השתחואה שבמקרא הוא פסוטי ידים ורגלים ממילא בעודו עומד לפני אביו לא היה יכול
להשקטם אלא ודאי שחזר וכו': (ב) דק"ל דכל כי שבמקרא הוא נתינת הטעם למעלה ולפירוש
הקרגוס דמפרש סכל ל' חכמה אין זה נתינת טעם ועל זה פירש אע"פ כלומר אע"פ שביד יודע
כי מנשה הבכור וכו' ויהיו חכמה כמו שמפרש השסוק בסמוך כי יודע וכו' וכתב מהר"ל רבי
פירוש

גר צדק

אנקלוס שאמר ובניו דמוליד נתריסון ויהיה אשר הולדת עבר נמוקס עמיד כמו אשר לקחתי מיד
האמורי ורבים מלכדו כי על דרך הפשט יראה שכבר היו לו בנים שסוליד אחרי בואו ליו מצרימה
ממה שהוצרך להאריך ולומר עד בואי אלך וגו' וזה טעם מה שאמר וליוסף יולד שני בנים בטרם
תבוא שנת הרעב כי אחרי הרעב נולדו לו בנים אחרים והכתוב לא יזכיר אותם כי אין בהם טורף:
נחרתי

שרישי יו וירא יוסף כי ישיבת אביו דימינו על ראש אפרים
וירע בעניו ויתמך יד אביו להסיר אתה מעל ראש אפרים
על ראש מנשה: יי ואמר יוסף אל אביו לא יכן אבי כי זה
הבכר שים מינה על ראשו: יי ומאן אביו ואמר ידעתי בני
ידעתי נס הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל ואולם אחיו הקטן
יגדל ממנו וזרעו יהיה מלא הגוים: כ ויברכס ביום ההוא
לאמור בך יברך ישראל לאמר ישמך אלהים באפרים
וכמנשה וישם את אפרים לפני מנשה: כא ויאמר ישראל
אל יוסף הנה אנכי מת והיה אלהים עמכם והשיב אתכם
אל ארץ אבותיכם: כב ואני נתתי לך שבס אחד על אחיך
אשר לקחתי מיד האמרי בחרבי ובקשתי: * פ

ויקרא

מלא ו

בעל הטורים ידעתי ג' חמשה מלכוס (ע"ה) שחמשה מלכוס וסאו ממכסה: וזרעו יהיה
מלא (ע"ה) ג' יוסטע: אפרים לפני ג' גדלים נכסויס (ע"ה): טסס אחד
ג' חלק בכורס:

רש"י

להשתלח (ג) אלי בזרמי כענין שנאמר ויאמר אלי מלאך האלים בחלוס יעקב וגו' אנכי
האל בית אל: יברך את הנערים - מנשה (ס) ואפרים: וירגו לרוב - כדגים הללו שפרים
ורבים ואין עין הרע שולטת בהם: יי ויתמוך יד אביו - הרימה מעל ראש בנו
(ע) ותמכה בידו: יי ידעתי בני ידעתי - שהוא (פ) הבכור: גם הוא יהיה לעם -
ויגדל שעתיד גדעון ללכת ממנו שהקב"ה עושה נס ע"י: ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו -
שעתיד יהושע ללכת ממנו שיכחיל את הארץ וילמד תורה לישראל: וזרעו יהיה מלא

הגוים

שפתי חכמים

פירשו כי מו אע"פ אבל אין כ"ל אלא כך הוא החיבור שכל את ידיו ונתן טעם למה שכל ולמה לא
אמר לו שיהפוך שיעמיד אפרים מוימינו ומנשה משמאלו כי מנשה הכבוד ר"ל בשביל שהיה מנשה
הבכור לא היה רוצה לבניו אולם עכ"ל: (ג) שלא יש למלאך כח לגאול סוס אדם בלא רשות הקדוש
ברוך הוא: (ס) דלוי לא היה מפרס רש"י נדידה היותי אומר דעל כרחק ז"ל דלוי מנשה ואפרים
הוא דהא כתוב בסמוך בנדידה אולם ומה צריך לו לברך פעם אחת וס"א דבערים הם בני
קטנים של יוסף לכן צריך רש"י לפרש דמנשה ואפרים הוא דהא לא היו לו בניו אפרים - והא דצריך
אותם שני פעמים י"ל דהכא כתוב ויברך את יוסף וכלל אותם בזרמנו של יוסף אבל לא בירך אותם
כפני עמנו ולקמן תרין בברכה כפני עמנו: (ק"מ) ולענ"ד כראש לו מפני שכתוב הנערים בה"א
היריעה הנכבדים לעיל ולא נזכרו כ"א מנשה ואפרים גם לא נודע ליוסף שאר נערים דהא שרש
לעיל אשר שולטת את תלד: (ע) הוצרך לפרש כן מפני שהרמה בכל מקום מורה על הסרה ומלת
ויתמוך מורה על הסמכה: (ב) הוצרך לפרש שלא תאמר ידעתי בני ידעתי טעם הוא יהיה לעם
וכוהו משמע שגם יוסף היה יודע שחמשה יהיה לעם רק שיוסף חשב שיעקב אינו יודע ומ"ה

קאמר

יו וחזא יוסף את אביו וימינה על ראש אפרים ובאיש
בעניו ויטען ידא דאבוהי לאעראה יתה מעל ראש אפרים
לאנחותה על ראש מנשה: יי ואמר יוסף לאבוהי לא כן
אבא אבי דין בוכרתי שו מינה על ראשו: יי וסריב אבוהי
ואמר ידענא ברי ידענא אף הוא יחי לעמא ואף הוא יסגי וברס
אחוהי זעירא יסגי מינה ובגוהי ירוון שליטין בעממא:
כ וברכינן ביומא הרוא למימר בך יברך ישראל למימר
ישונך יי באפרים וכמנשה ושני ית אפרים קדם מנשה: כא ואמר
ישראל ליוסף הא אנא מאיר ויהי מקרא דיי בסערכון ויתיב
יתכון לארעא דאבהתכון: כב ואנא יהבית לך חילק חד יתיר
על אחר דו נסיבית מידא דאמוקרא בצילותי ובכעותי:

וקרא

רש"י

הניס - כל העולם יתמלא בלאת (צ) שמעו ושמו כשיעמיד חמה בנגעון וירח בעמק
אילון: כ בך יברך ישראל - הבא לברך את בניו יברכס בזרמנו ויאמר איש לבנו
(ק) ישונך אלהים באפרים וכמנשה: וישם את אפרים - בזרמנו לפני מנשה
(ר) להקדימו בגלגוס ובחנכת הנשאים: כב ואני נתתי לך - אתה טורח להתעסק
(ש) בקבורתי וגם אני נתתי לך נחלה שתקבר בה ואי זו זו שכם שאל ואת עצמות
יוסף אשר העלו ממרים קברו בשכם: שבס אחר על אחיך - שכם ממש היא תהיה
לך (א) חלק אחד יתירה על אחיך: בחרבי ובקשתי - כשהרגו שמעון ולוי את אנשי
שכם כתכנסו כל סביבותיהם להזדווג להם וחגר יעקב כלי מלחמה כנגדן - ד"ה שכם
אחד היא הבכורה שיטלו בניו שני חלקים ושכם לשון חלק הוא והרבה יש לו דומים
במקרא

שפתי חכמים

קאמר לו יעקב שגם הוא יודע כמוהו שיגדל וגם יהיה לעם - וזה לא מפורש בקרא כי יוסף לא
קאמר אלא כי מנשה הוא הבכור לזה פי' ידעתי בני ידעתי כמוקד כי הוא הבכור ועוד יודע אפי
מה שאין אהי יודע שגם הוא יהיה לעם וגם זאת אביו יודע שיגדל וכו': (צ) דקסה לרש"י וזרעו
יהיה מלא הניס משמע שזרעו יהיו נפויים בכל העולם ואדרבה זה קללה הוא ועו"פ שמתנו וכו' ר"ל
סס שלו כללו אמר וסס רעו יהיה בכל העולם דהיינו ע"י ירח וחמה שגראין בכל העולם: (ק) כי
מאמר ישראל הוא כלל ישראל וסוא ל' רבים ואיך אמר יוסף שהוא ל' יחיד לכן הוסיף ויאמר איש
לבנו וכו': (ר) שהשימה הוא אינה ממשית שלא לקח את אפרים ושם אותו לפני מנשה אלא השימה
הואת הוא שימת מעלה שהוא קודם במעלה לדגלוס וכו': (ש) הוצרך לומר אתה טורח וכו' מפני
שאין לו סוס קיסור למעלה: (ת) פי' נתתי לך כבר לפי שנאותן ברכות שברכו אחר כך יהיו הכל
שוין בו לכן אמר ליה נזו נתתי רצה לומר נתתי לך ולא יהיו בכלל אותן ברכות (מהרש"ל):
(א) (מהרש"ל) פי' דק"ט שכם הוא שכם ממש העיר ולמה כתבו אחד לשון זכר אלא ע"כ אחד לאו
העיר

גר צדק

בחרבי ובקשתי - בכל הספרים כללוקי וכנעוטי וכדפוס א' קדמון נחרבי ובקשתי
כמו בעברו:

רביעי מט * ויקרא יעקב ארבענו ויאמר האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים : ב הקבצו ושמעו בני יעקב ושמעו אל ישראל אביכם : ג ראובן בכרי אתה כחי וראשית אוני יתר שאת ויתר עו : ד פחו במים אל-תוותר כי עתית משכבי אביך אז חללת יצועי עלה : פ ה שמעון ולוי אחים בלי חמס מכרתיהם : ו בסדרם אל-

תבא

בעל הטורים ושמעון אומות שמעון ו' סאמר להם שמע ישראל שם כו' ו' תיבות ושמעון אל ישראל (ע"ת) ג' וזו קבו של מלך המשיח : ראובן גימ' לא כבוד : יוסף נמולאו גי' כבודה :

רש"י

במקרא חללקה שכס תשימתו שכס תשית שונאי לפני (ב) חלקים . דרך ירחשו שכמה איש חלקו לעבדו שכס אחד : אשר לקחתי מיר האמורי . מיד עשו שעושה מעשה (ג) אמורי . ד"א שהיה גד אביו באמרי פיו : בהרבי ובקשתי . היא חכמתו (ד) ותפלתו : א ואגידה לכם . בקש לגלות את הקץ (ה) ונסתלקה ממנו שכונה והתחיל אומר דברים אחרים : ג ראשית אוני . היא טפה ראשונה שלו שלא ראה קרי מימיו : אוני . כחי (ו) כמו מלאתי און לי . מרוב אוכיס . ולאין אוכיס : יתר שאת . ראוי היית להיות יתר על אחיך בכבודה ל' נשיאות כפים : ויתר עו . במלכות כמו ויתן עו למלכו ומי גרם לך להפסיד כל אלה : ד פחו במים . הפחו והבהלה אשר מהרת להראות כעסך כמים הללו הממהרים למרוצתם לכך אל תוותר . אל תרבה ליטול כל היתרות הללו שהיו ראויות לך ומחו הפחו אשר פחות כי עלית משכבי אביך אז חללת . איתו שם (ז) שעלה על יצועי שהשכינה דרכה להיות עולה על יצועי : פחו . שם דבר הוא לפיכך טעמו למעלה וכולו נקוד פתח ואלו היה לשון עבר היה נקוד חזיו קמץ וחזיו פתח וטעמו למטה : יצועי . ל' משכב ע"ם שמגיעים איתו ע"י לבדיו וסדיכין והרכה דומה לו אם אעלה על ערש יצועי אם זכרתיך על יצועי : ה שמעון ולוי אחים . בעלה אחת על שכס ועל יוסף ויאמרו איש אל אחיו ועתה לכו ונהרסהו מי הם ה' את ראובן או יהודה הרי

שפתי חכמים

אשעיר קאי אלה ה"ם העיר שכס יהיה לך חלק אחד : (ב) ר"ל פי' הוא על כו תשימתו שכס : (ג) חבל קשה לפי טעם זה למה דגהו דוקא לאמורי לב"ם ד"א ולפירוש אחרון קשה היה לו לומר אמורי ולא אמורי לכך נרדף לטבי טעמים (מהר"ם) : (ד) ר"ל בהרבי היינו חכמה כמו שחרב מבל את בעלה כך החכמה מבלה את בעלה כענין שנאמר החכמה תחיה נעלים ובקשתי היא לשון בקשה ותפלה : (ה) הואיל ובקבו האספו והקבצו שקי לטובות רמו לכן דכמו ובטובות יהודה יקבן וכמו וסנדרה יקבן שסוף רמו גלגות אחרון . ועי"ל מדכמיו באחרית הימים ל' אלא רמו לכן הימים שהיה באחרית הימים : (ז) דמלת אוני יתר הוא שחרי כבר כתוב כחי ואוני היינו בני כח כדפירש"י ואע"פ דאין אהם מתעברת מבלה ראשונה אפשר דלאה מוכת עץ היתה . והר"ם תירץ שמעשה באבבע ויש עוד תירוטים אחרים ע"ס : (ח) ואילו דכריות הייתי מפרש שלא כמעשה מטיסם ראשונה אלא סכל הטיסות של יעקב היו לו לראובן שלא ראה קרו חממת הרהור ע"ס מה שאמר : (ז) דחלל קאי על השם דסייד לומר חולל על הקב"ה כמו חלל השם חבל לא סייך לשון חולל על המטה

* וקרא יעקב לבנותיו ויאמר אתבנשו ואחיו לכוני ית די יערע יתכוני בסוף יומי : ב אתבנשו וישמעו בני יעקב וקבילו אולפן מן ישראל אבובין : ג ראובן בכרי את חילי וריש תוקפי לך הוה חזי למסב תלתא חילקין בכירותא בהונתא ומלכותא : ד על דאולתא לקביל אפך היא כמפא ברם לא אהגיתא חילק יתיר לא תיסב ארי סלקתא בית משכבי אבוך בכנ אהלתא לשוויי ברי סלקתא : ה שמעון ולוי אחין גברין גברין בארע תובנותיהון למחך עברו גבורא : ו ברוהוון לא תורת נפשי באתבנשויהון למחך

לא

רש"י

הרי לא הסכימו בהרנתו ה"ת בני השפחות הרי לא היתה שנאתן שלמה (ח) שנאמר והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה וישכר וזבולון לא היו מדברים בפני אחיס הגדולים מהם (ט) על כרחך שמעון ולוי הם שקראם אביהם אחיס : בלי חמס . אומנות זו של ראיסה חמס הוא בידויסם מזכרת עשו היא זו אומנות שלו היא ואתם חמסתם אותה הימנו : מכרותיהם . לשון כלי זיון הסייף בלשון יוני מכ"ר . תגחומא . ד"א מכרותיהם בארץ (י) מנורתם נהגו עמנו בכלי חמס כמו מכרותיך ומולדותיך וזהו תרגום של אונקלוס : ו בפרסם אל חבא נפשי . זה מעשה זמרי כשנתקבלו שכסו של שמעון להכריח את המדינות לפני משה ואמר לו זו אסורה או מותרת אם תאמר אסורה בת יתרו מי התירה לך (ב) אל יזכר שמי בדבר זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני ולא כתב בן יעקב : בקהלים . כשיקוהל קרח שהוא משבטו של לוי את כל העדה על משה ועל אהרן : אל תחר כבודי . שם אל . יתיחד עמם שמי שנאמר ויקח קרח בן יזאה בן קסת בן לוי ולא נאמר בן יעקב אבל בד"ה כשנתיחסו בני קרח על הדוכן (ל) נאמר בן קרח בן יזאה בן קסת בן לוי בן ישראל : אל תחר כבודי . כבוד לשון

שפתי חכמים

המטה והמפרשו כך טועה : (ח) ואין להקשות למה לא אמר הטעם משום שלא היו מדברים לפני אחיס הגדולים מהם . וי"ל שכיון שאמר לאביהם שהיו קורין לבני השפחות עבדים א"כ הוא הוביא סם רע עליהם ובהם להם פתחון פה סהרו יוסף קרא אותן עבדים לכך נתן טעם ברור וכו' . מהר"ם : (ט) וא"ל וסייד היו מדברים שמעון ולוי בפני ראובן תירץ מהר"ם ל' שלא היה ראובן באותו פעם סם סהרו הלך לשמש את אביו : (ז) לפי שה"פ נתלת מכרותיהם בחלפת בגימ' ל' סהם מאותיות ניק"ו : (ב) וא"ת ולמה היה זה באמת מותר למטה מדינית וי"ל דכפורה גזירת הוי"ה עי"ל דמטה נשאה קודם מתן תורה : (ל) וי"ל דלכך הניאו רש"י דאל תקשה מנ"ל לפרש כן דלא מה שלא מנה יעקב

גר צדק

אז חללת יצועי עלה . ת"ל לשוויי ברי סליקת וישב המלך על מושבו תרגם יונתן על שוויים מרכדים נרדתי ערשי בתשווייתא שוויית ערשי כתב המתורגמן נראה שהוא מלשון מצע שהוא הדבר האוה : שמועון ולוי אחים . כתב הרמב"ן כסודם אל תבוא כספו הנכסל שלא היה כסודם כעבודתם צמרים ובקולם לא נתיחד כשבאו על העיר והרגום ולכן וקלל אהם ועברקם וכן ת"ל כרוזיון לא היה נפשי באתבנשויהון למחך וכו' ויאמר אונקלוס כי טעם 'שור' כמו 'שור' כשורק מין בנות צעדה עליו

תבא נפשי בקהלם אל-תחד כבדי כי באפס הרגו איש
וברצנם עקרו-שור : ארור אפס כי עז ועברתם כי קשתה
אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל :

ח יהודה אתה יורוך אחיך ידך בערף איביך ישמחו לך
בני אביך : ט גור אריה יהודה מטרף בני עליית פרע רבין
באריה וכלביא מי יקימנו : י לא-יסור שבט מיהודה ומחלק

מבין

בראש עמוד ב"ה שמו סימן

בעל הטורים כי באפס הרגו איש זה סמך בן חמור : אחיך ידך בערף איביך ר"ת בני
דוד דכתיב כיה ואויבו תהא לי עורף : גור אריה ויסודה ר"ת בני דוד :

רש"י

לשון זכר (מ) הוא ועל כרחך אתה לריך לפרש כמדבר אל הכבוד ואומר אתה כבודי
אל תתיחד עמם כמו לא תחד אתם בקבורה : כי באפס הרגו איש - אלו חמור ואנשי
שכס ואינן חשובין כלם אלא כאיש אחד וכן הוא אומר בגדעון והכית את מדין כאיש
אחד - וכן במצרים סוס ורוכבו רמה בים - זהו מדרשו - ופשוטו הרבה אנשים קורא
איש כל אחד לעצמו באפס הרגו כל איש שפעטו עליו וכן וילמד לטרף טורף אדם
אכל : וברצונם עקרו שור - רצו לעקור את יוסף (ג) שנקרה שור שגא' בכור שורו הדר
לו - עקרו אשרי טורף כלעז לשון את סוסיסה תעקר : א ארור אפס כי עז - אפילו בשעת
תוכחה לא קלל אלא אפס וזהו שאמר(ם) בלעם מה אקוב לא קנה אל : אחלקם ביעקב -
אשרידם זה מזה שלא יהא לוי במנין השבטים והרי הם חלוקים - ד"ה אין לך עניים
(ע) סופרים ומלמדי תנוקות אלא משמעון כדי שיסיו נפוצים ושכטו של לוי עשאו
מחור על הגרנות לתרומות ולמעשרות נתן לו תפוזתו (פ) דרך כבוד : ח יהודה אתה
יורוך אחיך : לפי שהוכיח את הראשונים בקנטורים התחיל יהודה נסוג לאחוריו
וקראו

שפתי חכמים

יעקב כמעט וזמרי ונקרה דאין דרך של קרא לייחס אלא עד השבטים לכך כיון זה דהא מצינו
שייחס עד אחר יעקב וא"כ למה לא ייחסו בני קרא אלא עד לוי וקסא קראו אהדדי אלא ע"כ ל'
דיעקב בקט על זה שלא לייחסו ס' וזוה נראה שיתורן קוסיית הרא"ס שהקטא אדרבה קטא כד'
למה הזכר סס שמו של יעקב שלא כמכנה ועוד כתב הרא"ס אך קטא א"כ גזי זמרי בן שלום שלא
מצינו שזכר שמו של יעקב על זמרי כימא שמה שלא נאמר לשמעוני בן יעקב הוא מכני שראשי
המשפחות אינן עולין רק עד השבטים ונראה כיון שמצינו בני קרא שלא יחסו אותו עד יעקב מכני
תפלתו כמו שכתבתי דאל"כ הווי קטו קראו אהדדי א"כ גזי זמרי כמו כימא מפני תפלתו של יעקב הוא
דהא בני הדדי נקטי להו דכתיב כבוד וגימור וק"ל : (ב) כי נכח לזכר הוא נסתר לנקמה כמו הכא
דמלת תחד הוא לשון נסתר לנקמה וגם כן כוכה לזכר וק"ל : (ג) לא שערקוהו שהרי יוסף מלך
אלא מכני שמחשבתו הווי לעקור נקראו עוקרים וכמוהו ארמי אויבד אני : (ס) ר"ל אל הוא יעקב
דכפירם ר"ש סס כפרסת בלג : (ע) דלמירוס ראשון קטא מהו ואפינס בישראל לכן פירש ד"ה ואין
לומר ואם הד"ה פי' של ואפינס הוא א"כ מאי ד"ה הא נפירוס ראשון לא פי' כלום על ואפינס -
וה"ל לפי סד"ה כתי פי' הוא על אחלקם וה"פ אחלקם זה מזה ונמה אחלקם ואפינס כלומר ואפינס
הוא שירוש על ואחלקם - מהרס ל' : (פ) אחלקם ביעקב קאי אשמעון ואפינס כישראל קאי על לוי
לכן

לא נחמת מן יקרי ארי ברוגזיהו קטלו קטול וכרעותהוון תרעו
שור סנאה : ז ליט רוגזיהו ארי תקף ותמיהוון ארי קשיא
איפלגיניו ביעקב ואבדרניו בישראל : ח יהודה את אידיתא ולא
בהתמא בך יורין אחר ידך התקף על בעלי דבכך ותפדרין סנאך
יהוין ממורין קבל קדמך ויהוין מקדמין למשא בשלמך בני אבוך :
ט שלטון יהי בשירויא ובסופא יתרבא מלפא מדבית יהודה ארי מדין
קטלא ברי נפשיך סלקתא ינוח ישרי בתקוף באריא וכליתא ולית
מלכו דתועוניה : י קא יעדי עביר שולטן מדבית יהודה וספרא

מבני

רש"י

וקראו יעקב בדברי ריבוי לא אתה כמותם : ידך בעורף אייביך - בימי דוד (צ) ואויבי
תתה לי עורף : בני אביך - ע"ש שהיו מנסים הרבה לא אחר כדרך שאמר יצחק :
ט גור אריה - על דוד נתגבה בתחלה גור כהיות שאול מלך עלינו אתה המוכיח
והמביא את ישראל ולבסוף אריה כשהמליכיהו עליהם - וזהו שתרנס אונקלוס שלטון
יהא בשריוה בתחלתו : מטריף - ממה שחשדתיך בטרוף טורף יוסף היה רעה אכלתהו
וזהו יהודה שנמשל לאריה : (ק) בני עליית - סלקת את עלמדך ואמרת מה כלעז גור : וכן
בסריגת תמר שהודה לדקה ממני לפיכך כרע שכב גור' בימי שלמה איש תחת גפנו
וגו' : יוד לא יסור שבט מיהודה - מדוד ואילך(ר) אלו ראשי גלויות שבבבל שרודים את
העם בשבט שממונים על פי המלכות : ומוחקק מבין ר-ליו - תלמידים אלו נשיאי
ישראל : עד כי יבא שילה - מלך המשיח (ש) שמלוכה שלו - וכן תרגמו אונקלוס -
ומד"ה (ת) שילה שו לו שגא' ויבילו שי למורא : ולו יקרת עמיס - אסיפת העמים שהיו ד'
עיקר היה ביסוד כמו יפעתך ופעמיס שגופלת ממנו וכמה אותיות משמשות בלשון זה
והס נקראי' עיקר כופל כגון כו"ן של כוגף ושל כושך ואל"ף שבאחותי באזניכס ושבהאכת
חרב ואסוך שגן חף זה יקתת עמיס אסיפת עמיס שאמר אלו גוים ידרשו ודומה לו
עין

שפתי חכמים

לכן כתיב בישראל דהוא ל' חסיונות : (צ) דה"ל ליעקב לכרך אותו שתמשול בגוים או תמולך אתה
ולכן אמר ידך בעורף לרמוז על דוד - מהרס ל' : (ק) ר"ל בני קאי על יהודה ולא על יוסף חדא דהא
יהודה גם הוא בני - ועוד דהא מטריף תמר ל' סלק עבדו וכמו שפירש' ואל"כ סלק עבדו מתיבתא
למה נקט בני על יוסף אלא ודאי בני קאי על יהודה : (ר) דק"ל הא עד שאול לא היה מלך בישראל
וע"ז פי' מדוד ואילך שהוא משבט יהודה : (ש) (כח"י) וקאי אדלעיל לא יסור שבט מוסלים מיהודה
ואפילו בזמן הגלות תהיה להם שררה מועטת וכל זה יתבאר עד כי יבא שילה מי שהשכט שלו והרב
נקט המלוכה תמורת השכט והיה הוא : (ת) ר"ל דהוא בני מפרס שילה קאי אגולא אבל לא מפרס
שהוא

גד צדק

עלי שור ותרנס בו שור סנאה מן וקטב עיני כשורו וטעם שערקו עיר מוקפת חומה את טפס ואף
כסיסה אחרי הרגם את אכטו העיר וכו' ע"ש : אל תחד כבודי - ת"ה לא נחתק מן יקרי כללו
תבוא אל תתפ כתי' לא תחד כבודי : ידך בעורף אייביך - כס' שלטנונו יתבדרון סנאך ובספרים
קדמונים יתבדרון סנאך לשון שדר ויחלוס יהושע תרגומו וקבר - ולגרסא שלטנונו קטא כי אחריו
ש"ח לב 32

מבין רגליו עד כִּי־יבא שילה ולו יקהת עמים : י אסרי לגפן עירה ורשרקה בני אתנו כבס בין לבשו וברם ענבים סותה : י ב חכלילי עינים מיין ולבן שנים מחלב : פ זבולן לחוף ימים ישכון והוא לחוף אֲנִית וירכתו ער צידן :

י י ששכר חמר גרם רבץ בין המשפתים : טו וירא מנחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה ויט שכמו לסבל ויהי למס עירוק סותוק עבד

בעל השורים יבא שילה ג' משה : זידן כתיב חסר לשון נוד שהיה מספק מוון ליססכר : חמר גרם קרו ביה חמור גרם ששמה להם קול כעקק החמור ויבאה לקראת ועקב והביאתו לאהלה : למס עובד ג' כנס : הכא : ולא הורישו את הכנעני וגו' ויהי למס עבד : ויעלם שלמה למס עובד לומר לא די שלמד תורה לכל ישראל אלא שהעלה להם עם ממנו שהיה מספיק לכל מי שיבא ללמוד :

רש"י

עין תלעג (א) לאב ותכו ליקהת אם לקבון קמטים שבפניה מפני זקנתה ובגמרא דיתבי ומקשו אקשהא בשוקי (ב) דכהרדעה במס' יבמות ויכול היה לומר קהיית עמים : י א אסרי לגפן עירה . נתכבד על ארץ יהודה שתהא מושבת יין כמעטין איש יהודה ואסור לגפן עיר א' ויטענו מגפן אחת ומשורק אחד בן אתון אחד : שורקה - זמורה ארוכה קורי ירא בלעז : כבס ביין . כל זה לשון רבויי יין : סותה - לשון מין בגד הוא ואין לו דמיון במקרא : אוסרי . כמו אוסר דוגמת מקימו מעפר דל הישבי בשמים וכן בני אתונו בענין זה - ואנקלוס תרגם במלך (ג) המשיח : גפן . הם ישראל : עירה - זו ירושלים : שורקה . ישראל והאכי נטעתוך שורק : בני אתונו . יבנו היכליה לשון שער האיתון בספר יחזקאל ועוד תרגמו בפנים אחרים : גפן . אלו לדיקים : בני אתונו . עבדי אוריתא באלופן על סם רוכבי אתונות (ד) לחורות : כבס ביין . יאה ארגונו טב שזיבועו דומה ליון ובכעוין הוא בלשון סותה שהאשה לובשתן ומסיתה בהן את הזכר ליתן עיניו בה . ואף רבותינו פירשו בגמ' לשון הסתת שכרות במס' כתובות ועל היין שמה תאמר אינו מרות ל' סותה : י ב חכלילי . לשון אודס כתרגומו וכן למי חכלילות עינים שכן דרך שותי יין עיניהם מתדמיון : מחלב - מרוב חלב שיהא בארצו מרעה טוב לעדרי לץ . וכן פירוש המקרא אדום עינים יאה מרוב יין ולכן שנים יאה מרוב חלב . ולפי תרגומו עינים לשון הרים שמשם נופים למרחוק . ועוד תרגמו בפנים אחרים לשון מעיינות וקילוח היקבים נעוהי יקבים שלו ולשון ארמי הוא במס' ע"א נעוה ארתחו יחורון בקעתיה תרגום שנים לשון שני הסלעים : י ג לחוף ימים . על חוף

שפתי חכמים

שקוף ל' שלו אלא שני תבות הם שי לו פירש מנחה לו : (א) מביא ראיה דיקהת בחד יו' ד' ל' אסיסה : (ב) מקבילים קהילות שניסם הנאים וסומעים דבריהם ע"ס : (ג) והכי משמע קרא אוסרו לגפן עירה ויסנען ישראל עיר ירושלים ולשורקה בני אתונו וישראל יבנו את המקדש : (ד) ר"ל דקאי פסוק

מבני בנוהי עד עלמא עד דייתי משיחא דדיליה היא מלכותא וליה ושתמעון עממא : י א וסחר ישראל לקרמיה עמיה ובנון היכליה יהון צדיקא סחור סחור ליה ועבדי אורייתא באולפן עמיה יהי ארגון טב לכושויה כסותיה מילא מילא צבע זחור וצבעונין : י ב וסמקון טורוהי בכרמוהי וטופון נעוהי בחמר וחוורן בקעתיה בעבור ובעדרי ענא : י ג זבולון על ספר ומיא ושרי והוא וכבש מחויון בספינין וטוב ומיא ויכור ותחומיה יהי מטי על צידן : י ד ויששכר עתיר בנגסין ויחאסנתיה בין החומיא : טו ויחזא חולקא ארי טב וית ארעא ארי מעבדא פירין וכבש מחויו עממא וישצי ית דייריהון וראשתארון בהון יהון ליה פלחין ומסקין מוסיין

רש"י

חוף ימים תהיה ארצו . (ה) חוף כתרגומו ספר מרק"א בלעז והוא יהיה מצוי תדיר ל' חוף אכיות במקום המל שאכיות מביאות שם פרקמטיא שהיה זבולון עוסק בפרקמטיא וממלא מוון לשכר והם עוסקים בתורה הוא שאמר משה זבולון בלאתך ויששכר באהלך זבולון יוצא בפרקמטיא ויששכר עוסק בתורה באהלים : וירכתו על צידן . סוף גבולו יאה סמוך לצידון . ירכתו סופו . כמו ולירכתי המשכן : י ד ויששכר חמור גרם . חמור בעל עצמות טובל על תורה כחמור חוק שמשעיין אותו למשאו כד : רובץ בין הבשפתים . כחמור המהלך ביום ובלילה ואין לו לילה בבית וכשהוא רובץ לנוח רובץ בין התחומין בתחומי העיירות שהולך שם פרקמטיא : טו וירא מנחה כי טוב . ראה לחלקו ארץ מבורכת וטובה להוציא פירות : ויט שכמו לסבול . על תורה ויהי לכל אחיו ישראל למס עובד לספק להם הוראות של תורה וסדרי עבודין שח'

שפתי חכמים

פסוק זה אח' ת' ופחות פ' לבנות ת"ח טלובטיס בגדים לבנים א"כ רוכבים על אפונות לבנות במקום למקום כדי ללמוד תורה : (ה) דכתיב ויכון דמשיב סוכותו על חוף ימים היינו ארצו אבל הוא עצמו לחוף האכיות כלומר במקום המל במקום שהאכיות מביאות סחורה שם יבא מצוי : (ח) דחה כל ז' ואמר שרץ זבולון ויקם בסוף הים מקום המבדול בין א' ויבן ארצות העמים וממילא כל הסמיכות עוברי

גר צדק

כתיב ויהיו מחזרין קדל קדמך מה שאין צריך לומר אם כבר נתפזרו : ער כי יבא שילה . גם' שלפניו עד עלמא עד דייתי וכו' ורגינו בחיי כבד וז' ל' שמלת עד סמוכה להם שלפניו ומס' ת"א עד עלמא ותרנס כי יבוא שילה דייתי משיחא והתרגם עד דייתי משיחא טועה עכ"ל ותרנס מלת שילה מי שהמלכות שלו : ולו יקהת עמים : ת"א וישמעון וכו' אין הכוונה סוף לשון הכנעני וישמעבדות אלא לשון אסיסה כמו וישמע שאל את העם וכן בלשון חז"ל דייתי ומקרי אקשהא בשוק דנכרדעהא כמ' ש רש"י : אסרי לגפן עירה . ת"א ויסחר ישראל לקרמיה וכו' תרגם גפן ישראל שמשלו לגפן ותרנס עירה קרמיה מלשון עיר וכו' עיין רש"י שפי' דכרוי : כסותיה מילא מילא . גם' קדמונים מילת מילת והוא ידוע נתלמוד ובענין הכפל מצוי גם' קדמון שמילת השני הכינו

עבד : ם טו דן ידיו עמו כאחד שבטי ישראל : יי יהי
דן נחש עלי דרך שפיפן עלי ארץ הנשך עקבי סוס ויפל
רכבו אחור : יי לישועתך קויתי יהוה : * ם חמישי יט גד
גדוד יגורנו והוא יגד עקב : ם כ מאשר שמנה
לחמו והוא יתן מעדני מלך : ם כא נפתלי אילה
שלחה הנתן אמרי שפר : ם כב בן פרת יוסף בן
פרת

בעל הטורים אילה שלוחה כמותן (מלאים) אמרי ספר גימ' וקשר דבורה ונרק בן אנוכוס
זיום הכוא : אמרי ספר גימט' שור ושכחה :

רש"י

שנא' ומבני יששכר וודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל ראשיהם מאתים ר' ראשי
סנהדררות העמיד וכל אחיהם על פיהם: ויט שבמו . השפיל שכמו כמו ויט שכמו הטו
אזניכם . והקלום תרגמו בפנים אחרים ויט שכמו לסבול מלחמות ולכבוש מחוזות
שהם יושבים על הספר והיה האויב כבוש תחתיו למם עובד : טז רן יריו עמו .
ויקום נקמת עמו ומפלשים כמו כי ידיו ה' עמו : כאחד שבטי ישראל . כל ישראל
יהיו כאחד עמו (ו) ואת כלם ידיו ועל שמשון נבא נבואה זו ועוד יש לפ' כאחד שבטי
ישראל כמוחד שבטבים הוא דוד שבא מיהודה : יז שפיפון הוא נחש ואומר אני שקרוי
כן על סם שהוא (י) נושא ואתה תשופנו עקב : הנושך עקבי סוס . כך דרכו של נחש
ודמהו לנחש הנושך עקבי סוס : ויפול רוכבו אחור . שלא נע בו . ודוגמתו מנינו
בשמשון וילפת את שני עמודי התוך וגו' ופעל הנג מתו . והקלום תרגם כחיו חורמן
סם מין נחש שאין רפואה לנשיכתו והוא לפעוני וקריו חורמן על סם עשורה הכל חרס
וכפתנא כמו פתן יכמון יארוז : ח"י לישועתך קויתי ה' . נתנבא שינקרו פלשתיים את
עיניו וסופו לומר זכרני וחוקני אך הפעם וגו' : יט גר גדוד יגורנו . כלם לשון גדוד
הם וכך חכרו מנחם . ואם תאמר אין גדוד בלא שני דלתי"ן יש לומר גדוד סם דבר
כריך שני דלתי"ן שכן דרך תיבה בת שתי אותיות לכפול בסופה ואין יסודה אלא שתי
אותיות וכן אמר כלפסור לגוד מגזרת שבעתי כדודים סם נפל סדוד מגזרת יסוד להרים
אף גדוד יגורנו ויגוד מגזרת אחת הם וכשהוא מדבר בלשון יפעל אינו כפול כמו יגוד
יגוד ירום יסוד יסוב וכשהוא מתפעל או מפעיל אחרים הוא כפול כמו יתגודד
יתרומום יתבולל יתעודד . ובלשון מפעיל יתום ולאמנה יעודד לאובב יעקב אליו משובב
נתיבות . יגורנו האמור כאן אין לשון שיפעלוהו אחרים לא כמו יגוד הימנו כמו בני
יאלווי יאלו ממני גר גדוד יגורנו גדודים יגורו הימנו שיעברו הירדן עם אחיהם
למלחמה כל חלוץ עד שנכבסה הארץ : והוא יגוד עקב . כל גדודיו ישובו על עקבם
למלחמתם שלקחו בעבר הירדן ולא יפקד מהם איש : עקב . בדרכן ובמסלותם שהלכו
ישובו

שפתי חכמים

עוברי דרך ארצו ע"ס : (ו) כלו' כאו הוא הפוך ומירושו כל ישראל וחד סכרי שמשון נקם נקמת כל
ישראל וחד היה ואין לפרש וידן ישפוט כי לא מניחו זה בשום מקום : (ז) נושא הוא כמין שריקה וכן
סירס

מיסין : טו מדבית דן יתבחר ויקום נבדא ביומוריו יתפרוק עמיה
ובשגוהו ינחון כחך שבטיא דישאל : יי יהי נבדא דיתבחר
ויקום מדבית דן אמתיה תתרימי על עממיא ומתהיה התקף
בפלשתאי כחוי חורמן ישרי על אורחא וכפתנא יכמון על שבילא
יקטל גברי משרית פלשתאי פרישין עם רגלאין יעקר סוסן ודתיכין
וימגד רוכביהון לאחורא : יי לפורקנד סברית יי : יט מדבית גר
משרית מוניין בר יעברון ית ירדנא קדם אחיהון לקרבא ויבגסין
סגיאין יתובון לארעהון : כ דאשר טבא ארעיה והוא מרכביא
בתפנוקי מרכין : כא נפתלי בארע טבא יתרימי ערביה ואחסנתיה
תהי מעבדא פירין יהון מורין ומרכין עליהון : כב בר' דרסגי
יוסף

רש"י

ישבו כמו עקבותיך לא נודעו וכן בעקבי הארץ בלשון לעו טרזיא"ט : כ מאשר שמנה
לחמו . מאכל הכא מחלקו של אשר יהא שמן סיהיו זתים מרובין בחלקו והוא מושך
שמן כמעין . וכן דרכו (ה) משה וטובל בשמן רגלו . כמו ששנינו במנחות פעם אחת
הוכרכו הנשי לודקי"א לשמן וכו' : כא אילה שלוחה . זו בקעת גינוסר שהיא קלה
לבשל פירותיה כאלה זו שהיא קלה לרין אילה שלוחה . אילה משולמת לרין : הנתן
אמרי שפר . כתרגומו . דבר אחר על מלחמת סיסרא נתנבא ולקחת עמך עשרת אלפים
איש מכני כפתלי וגו' והלכו סם בזריות וכן כאמר סם לשון שלוח בעמק שלח ברגליו :
הנתן אמרי שפר . על יד סם שרו דבורה (ט) וברק שירה . ורבותינו דרשוהו על יוס
קבורת יעקב כשערער עשו על המערה במסכת סוטה . ותרגומו יתרימי ערביה יפול
חבלו"ו והוא יודה על חלקו אמרים נאים ושכח : כב בן פרת . בן חן והוא לשון ארמי
אפריין מנטייה לרבי שמעון בסוף בבא מטיעא : בן פרת עלי עין . חנו נטויו על העין
הרואה אותו : בנות צערה עלי שור . בנות היו נועדות על החומה להסתכל ביופיו
בנות הרבה נעדה כל אחת ואחת (ב) במקום שתוכל לראותו משם : עלי שור . על
ראייתו כמו אשורכו ולא קרוב . ומד"א יש רבים וזה נוטה ליישוב המקרא . פרת תי"ו
שבו הוא תיקון הלאשון (ל) כמו על דברת בני האדם : שור . כמו לשור-ד"ה עלי שור
בשבי

שפתי חכמים

פרש רש"י בפרשת בראשית : (ח) וי' דלכך מנבא על הפסוק זה אחים ממשה רבינו שאל תקשה ליה
מ"ל לפרש דמסכה דכתיב כאן הוא לשון שמן דלמא מאכל שלו ויהי טוב ושמן לכן מנבא אחיה
ממשה רבינו ע"ה זה פסיטא הוא דנעבון זה שנירכן יעקב בירכן מרע' והסם כתוב בדיה וטובל
בשמן רגלו וק"ל : (ט) כתוב אילה שלוחה שטוא ל' נקבה ואח"כ כתוב הנותן שטוא ל' זכר ועל זה
פי' דבורה ונרק : (י) ר"ל הקרננס מתרגם כן על פסוק זה ולפי הקרננס פירושו כן מה שאמר
הנותן אמרי שפר ר"ל על חלקו הוא וידע אמרי שפר ומה שכתב רש"י לעיל הנותן אמרי שפר כתרגומו
כריך לפרש לפי פירושו לעיל שפירש אילה שלוחה על פירות גנוסר או פירוש אמרי שפר לפי
הקרננס שהיו מנרכסו ברסה הראייה לסם ודו"ק : (ב) דק"ל דנכות משמע שהיו הרבה נכות
וצעדה משמע אחת היתה ועל זה פי' בנות וכו' : (ל) כלימר לא קי"א הנקבה כי על הזכר הוא
(לב)

פרת עליעין בנות צערה עלישור : כג וימררהו ורבו וישטמהו בעלי חיים : כד ותשב באיתן קשהו ויפזו ורועי ידיו מידי אביר יעקב משם רעה אבן ישראל : כה מאל אביר ויעורר ואת שדי ויברכך ברכת שמים מעל ברכת תהום רבצת תחת ברכת שדים ורחם : כו ברכת אביר גברו עלי ברכת הורי עדתאות גבעת עולם תהיין לראש יוסף ולקרדק

בעל הטורים מעל ג' נחם . הכא מטל השמים מעל . וקרא אל השמים מעל ואל הארץ לדון עמו וקרא אל השמים למנוע טל ומטר ואל הארץ למנוע מלכת יבולה בדקדוק כי נס ידיו עמוס : ברכות שדים הם השמים שירוקו מטר ורחם הוא הארץ שמולדת כידוע :

רש"י

בשכיל לשור ותרגום של הנקלום בנות עלי שור תרין שבטין ופקון מבניה וכו' וכתב בנות על סס בנות מנשה בנות זלפחד שנטלו חלק בשני עברי הירדן . ברי דוסני יוסף פרת לשון פריה ורביה (ב) ויש מדרשי אגדה המתישבים על הלשון בשעה שבה עשו לקראת יעקב בכלן קדמו האמהות ללכת לפני בניהם להשתחוות וברחל כתוב נגש יוסף ורחל וישתחוו . אמר יוסף רשע זה עיני רעה שמה יתן עיניו באמי יאח לפניה ושרב קומתו לכסותה והוא שברכו אביו בן פרת הגדלת עמך יוסף עלי עין של עשו לפיכך זכית לגדולה : בנות צערה עלי שור . להסתכל כך בלאתך על מזרים . ועוד דרשוהו לענין שלא יטול בורעו עין הרע . ואף כשברך מנשה והפריס ברכס כדגים שאין עין הרע שולטת בהם : כג וימררהו ורבו . וימכרוהו (ג) אחיו . וימררהו פוטיפר ואשתו (ד) לאסרו לשון וימררו את חייהם : ורבו . נעשו לו אחיו אנשי ריב . ואין הלשון הזה לשון פעלו שאם כן היה לו לינקד ורבו כמו המה מי מדיבה אשר רבו וגו' . ואף אם לשון רביית חיים הוא כן היה לו לינקד אינו אלא לשון פועלו כמו שומו שמים שהוא להשמו וכן רמו מעט שהוא לשון הורמו אלא שלשון הורמו והושמו על ידי אחרים ולשון שמו רמו רבו מאלויהם הם משוממים את עצמם כתרוממו מעמם נעשו אנשי ריב . וכן דומו יושבי אי כמו דמו . וכן תרגם הנקלום ונקמהו : בעלי חיים . שלשום כחץ . ותרגומו לשון ותהי המחלה אותן שהיו ראויים לחלק עמו נחלה : כד ותשב באיתן קשתו . נתישבה בחווק : קשתו . חזקו : ויפזו ורועי יריו . זו היא נתיבת טבעת על ידו לשון זהב מופז זאת היתה לו מידי הקב"ה שהוא אביר יעקב ומשם עלה להיות רועה אבן ישראל עקרון של ישראל לשון האבן הראשה לשון מלכות והנקלום אף הוא כך תרגמו : ותבת ברוך נביאותיה החלומות אשר חלם להם . על דקיים ארוייתא בסתרא תוספת הוא (ע) ולא

שפתי חכמים

מדה : (ב) דק"ל מ"ל לתרגום כן ועל זה מירש פורת לשון פריה ורביה : וסורבב פי' וסגדול : (ג) מדקדוק נביסא דקרא בעלי חיים מלשון ותהי המחלה אותן הראויין לחלק עמו נחלה : (ד) דאין לומר דקאי על אחיו לחוד דק"ל ורבו וימררו דאין למרר תחילה ואח"כ לריב אלא ודאי דקאי

יוסף ברי דיתברך בנופן דנציב על עינא דמיא תרין שבטין ופקון מבניהו וקבלון חולקא ואחסנא : כג ואתמררו ויפזו ונקמהו ויאעיקו ליה גברין וגברין בעלי פלגותיה : כד ותבת בהון נביאותיה על דקנים ארוייתא בסתרא ושוי תוקפא רוחצניה בכין ותרמא דהב על דרעויה ואחסין מלכותא ותקיף דא חנות ליה מן קדם אל תקיפא דיעקב די בממריה זן אבהו ובניו ורעא דישראל : כה מימר אלהא דאביר ותי בסעדרך ותי שדי ויקרבינך ברבן דנחתן משרא דשמיא מלעילא ברבן דנגדן ממעמקי ארעא מלרע ברבתיא דאבירך ודאמך : כו ברבתיא דאבירך ותוספן על ברבתיא דילי בריכו אבהתי דתמירי להון רברבתיא דמן עלמא יתיון כל אליון לרישא דיוסף

רש"י

(ע) ולא מלשון עברי שבמקרא . ושוי תוקפא רוחצניה תרגום של באיתן קשתו וכך לשון התרגום על העברי ותשכ נבואתו בשביל שאיתנו של הקב"ה היתה לו לקשת ולמבטח בכין ויתמא דהב על דרעויה וגו' : ויפזו ורועי יריו . לשון פז : אבן ישראל . לשון נוטריקון אב וכן אבהו ובכין (פ) יעקב ובניו : כה מאל אביר . היתה לך זאת והוא יעורר : ואת שדי . ועם הקב"ה היה לךך כשלא שמעת לדברי אדונתך והוא יברך : ברכות שדים ורחם . ברכתא דאבא ודאמא כלומר יתברכו המולידים והיולדות שיהיו הזכרים מזרעיון טיפה הראויה להריון והנקבות לא ישכלו את רחם שלהן להפיל עובריהן : שרים . ירה יורה מתרגומין אישתדלה ישתי אף שדים כאן (צ) על סס שהורע יורה כחץ : כו ברכות אביר גברו וגו' . הברכות שברכני הקב"ה גברו על הברכות שברך את הורי : עד תאות גבעות עולם . לפי שהברכות שלי גברו עד סוף גבולו גבעות עולם שנתן לי ברכה פרוצה בלי מזרים מנעת עד ארבע קנות העולם שנאמר ופרצת ימה וקדמה וגו' מה שלא אמר לאברהם אביו וליצחק . לאברהם אמר לו שא נא עיניך וראה לפונה וגו' כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתנננה ולא הראהו אלא ארץ ישראל בלבד . ליצחק אמר כי לך ולורעד אתן כל הארצות האל והקימותי את השבועה וגו' זהו שאמר ישעיה והאכלתיך נחלת יעקב אבך ולא אמר נחלת אברהם : תאות . אשמו"לך כך תכרו מנחם בן סרוק : הורי . לשון

שפתי חכמים

דקאי גם אסופיפר ואשתו : (ע) ר"ל סהתרגום הוסיף על הקרא : (פ) ר"ל התרגום מהקדם על אבן אב ובכין ומכ"ל לתרגם כן וע"ז פי' לשון נוטריקון אב וכן : (צ) דעמו לפרס היאך הוא מלת שדים לשון

גד צדק

היחיו בלי ניקוד כאלו הוא יקר : בנות צערה עלי שור . תרגם הנקלום תרין שבטין וכו' וקבלון חולקא ואחסנא פירוש שיהו שנים נקבלת הנחלה וטעם חולקא חלק עבור ואחסנא ורועים הסטטס עיין פי' הרמז'ן לעיל פי' מ' פ' ו' סבאריך בוס :

וּלְקַדֵּק נְזִיר אֲחִיו :

שָׁשִׁי כִּי בְנִימִין זָאב יִטְרֹף בְּבִקְרָא יֹאכַל עַד וְלַעֲרֵב יִחְלַק
שָׁרֵל : כֹּה כָל־אֱלֹהֵי שְׁבֹטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנַיִם עֶשֶׂר וְזֹאת אֲשֶׁר־
דָּבַר לָהֶם אֲבִיהֶם וַיְבָרֶךְ אוֹתָם אִישׁ אֲשֶׁר כִּבְרַכְתּוּ בְּרַךְ
אוֹתָם : כִּט וַיֵּצֵא אוֹתָם וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲנִי נֹאסֵף אֶל־עַמִּי קִבְרוּ
אֹתִי אֶל־אֲבֹתַי אֶל־הַמַּעֲרָה אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה עֶפְרוֹן הַחֲתִי :
ל בַּמַּעֲרָה אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר־עַל־פְּנֵי מִמְרָא בְּאֶרֶץ
כְּנַעַן אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם אֶת־הַשְּׂדֵה מֵאֵת עֶפְרוֹן הַחֲתִי
לְאַחֹזַי־קָבֵר : ל א שְׁמָה קִבְרוּ אֶת־אַבְרָהָם וְאֵת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ
שְׁמָה קִבְרוּ אֶת־יִצְחָק וְאֵת רַבְקָה אִשְׁתּוֹ וְשְׁמָה קִבְרַתִּי
אֶת־לֵאלֹהִים : ל ב מִקְנֵה הַשְּׂדֵה וְהַמַּעֲרָה אֲשֶׁר־בּוֹ מֵאֵת בְּנֵי־
חַת : ל ג וַיְכַל יַעֲקֹב לְצִנֹּת אֶת־בְּנָיו וַיֹּאסֵף רַגְלָיו אֶל־הַמַּטֵּה

קטז ב"ק

בעל הטורים ולערב יחלק שלל גי' והס הקרבנות (ע"ת) : וזאת וגו' סיים בזה"כ וכו' בלשון פתח משה וברכס וזאת הברכה וזהו מוקדים אפזוכן :

רש"י

לשון הריון שהורוני במעי אמי (ק) כמו הורה גבר : עד תאות . עד קנות כמו
והתאוותם לכס לנבול קדמה תתאו לבה חמת : תהיון . כלס לראש יוסף : נזיר
אחיו . פרישא רחיו שבבל מאחיו כמו וינזרו מקדשי בני ישראל כזורו אחר .
ורבותינו דרשו ותשב באיתן קשתו על כבישת יצרו באשת אדוניו וקוראו קשת על סס
שהזרע יורה כחץ : ויפיו ורועי יריו . כמו ויפלו (ר) שילא הזרע מבין אלכענות ידיו :
מירי אביר יעקב . שנראתה לו דמות דיוקנו של אביו וכו' כדאיתא בסוטה . ואנקלוס
תרגם תאות עולם לשון תאוה וחמדה (ש) ונבעות עולם לשון מזוקי ארץ שחמדתו
אמו (ת) וזיקתו לקבלס : בו בנימין זאב יטרף . זאב הוא אשר יטרף (א) נכא על
שהיו

שפתי חכמים

לשון אב : (ק) דעתו הפרס היאך שייך מלת הורי לשון אב : (ר) ר"ל דוי' ונר' מתחלפין בכמה
מקומות כמו זעקת סהוא כמו זעקת : (ש) וכן משמע הפסוק עד תאות נבעות עולם פירש ברכות
שכרכני אבא גברו כלומר טובים על הנרכות שנירף את הורי לפי שהנרכות שלי ממדו גדולי עולם
ומפרש רש"י ומי חמדו שחמדתן אמו וכו' ומנאמי : (ת) דק"ל לפי התרגום דמפרש תאות מל' חמדה
א"כ מה שכתוב בתחילה ברכות אנוך גברו וגו' : סהוא פירושו הנרכות שלי שנתן לי הקב"ה גברו
יוקר מנרכות שנירף את אבותי כדמירס י' לעיל א"כ לפי התרגום היאך מיושב מה שכתוב אחריו
עד תאות נבעות עולם על זה פירש שחמדתן אמו וכו' ר"ל לפי התרגום קאי תאות על רבקה שהיא
אמו של יעקב שהיא חמדה לאותן ברכות והזיקה את יעקב לקבלן ולכן הלבישה את יעקב בגדי עשו
שחמדוהו כשניל שיקבל יעקב הנרכות : (א) יטרף איבו דנק עם זאב שכל זאב טורף אלא טורף

טז

דְּיוֹסָף וְלִנְבְרָא פְּרִישָׁא בְּאַחוּהֵי : כִּי בְנִימִין בְּאַרְעֵיהָ תִּשְׁרֵי שְׁכֵנְתָא
בְּאַחְסַנְתִּיהָ וַיִּתְּבֵי מִקְדָּשָׁא בְּצַפְרָא וּבְפִנְיָ יְהוֹן מִקְרָבִין בְּחֵנְיָ
קוֹרְבָנְיָ וּבְעֵבִיד בְּמִשָּׁא יְהוֹן מִפְּלִגִין מוֹתֵר חוֹלְקֵהוּן מִשָּׂאֵר קוֹרְשֵׁיָא :
כֹּה כָל אֱלֹהֵי שְׁבֹטֵיָא דְיִשְׂרָאֵל תְּרוּן עֶסֶר וְדָא דְמִלִּיל לְהוּן אַבּוּהוּן
וּבְרִיד יְתֵהוּן גְּבֵר דִּי בְּכַרְכְּתִיהָ בְּרִיד יְתֵהוּן : כִּט וּפְקִיד יְתֵהוּן וַאֲמַר
לְהוּן אֲנָא מִתְּכַנְיֵשׁ לְעַמִּי קִבְרוּ יְתִי לֹוֹת אֲבֹתַי בַּמַּעֲרָה דִּי
בְּחַקְל עֶפְרוֹן חֲתָאֵר : ל בַּמַּעֲרָתָא דְּבַחְקַל בְּפִלְתָא דִּי עַל אֲפִי
מִמְרָא בְּאַרְעָא דְּכְנַעַן דִּי וְבִן אַבְרָהָם יְתִי חַקְלָא מִן עֶפְרוֹן
חֲתָאֵר לְאַחְסַנְתִּי קְבוּרָא : ל א תְּמָן קִבְרוּ יְתִי אַבְרָהָם וְיְתִי שָׂרָה
אֲחִיתִיהָ תְּמָן קִבְרוּ יְתִי יִצְחָק וְיְתִי רַבְקָה אֲחִיתִיהָ וְתְּמָן קִבְרִית
יְתִי לֵאלֹהִים : ל ב וְבֵי חַקְלָא וּמַעֲרָתָא דִּי בֵיהּ מִן בְּנֵי חֲתָאֵר :
ל ג וְשִׁיזִי יַעֲקֹב לְפַקְדָא יְתִי בְּנֵהוּי וּבְנֵשׁ רַגְלֵהוּי לְעַרְסָא

רש"י

ואתנגיד

שהיו עתידין להיות חטפנין וחטפתם לכס איש אשתו בפלגס בנבעה וככא על שאול
שהיה נזכר באויביו סביב שחמרו ושאול לכד המלוכה ויחלס בחדום ובמואב וגו'
וככל אשר יפנה ורשעי' : בבקר יאכל עד . לשון זבוע ושלל המתורגם עדה . ועוד
יש לו דומה בלשון עברית אז חולק עד שלל ועל שאול הוא חומר שעמד בתחלת בוקרן
וזריחתן של ישראל : ולערב יחלק שלל . חף משתקע שמשן של ישראל ע"י נבוכדנצר
שיגלס לבבל : יחלק שלל . מרדכי ואסתר שהס מבנימין יחלקו את שלל המן שנאמר
הנה בית המן נתתי לאסתר . ואנקלוס תרגם על שלל הנהנים בקדשי המקדש :
כח וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם . והלא יש מהס שלא ברכם אלא קנטרן
אלא כך פירושו וזאת אשר דבר להם אביהם (ב) מה שאמור בענין . יכול שלא ברך
לראובן שמעון ולוי ת"ל ויברך אותם (ג) כלס במשמע : אשר כברכתו . ברכה
העתידה לבא על כל אחד ואחד ברך אותם לא היה לו לומר אלא איש אשר כברכתו
ברך אותו מה ת"ל ברך אותם לפי שנתן ליסודה גבורת ארי ולבנימין חטופתו של זאב
ולנפתלי קלותו של איל יכול שלא כללן כלס בכל הנרכות תלמוד לומר ברך אותם :
כט נאסף אל עמי . על סס שמכניסין הנפשות אל מקום גניזתן שיש חסופות בלשון
עברי

שפתי חכמים

טז אל בנימין . ור"ל בנימין זאב הוא מכני שטורף כמוהו ומס ס"ל פי' דמקרא משמע שבנימין
יטרוף את הזאב ואוך שייך בחדס לשון טרף לכן זאב הוא וכו' : (ב) (מכר'ן) אי לאו קרא וזאת
אשר דבר להם אביהם ה"א דיעקב כיחס על דבריו לגמרי וחזר ממה שקנטרם סכן ויברך אותם כלס
במשמע לכך הוכרך לומר וזאת אשר וגו' להודיע מהם שאמר בענין יא עומד בחזקתו אלא שחזר
וכללס וכו' : (ג) לא מחלפי זה בטוס מדרש וגם תמוס בעיניו הוכן מניחו זה שנירף לראובן שמעון
ולוי

ג' צדק בנימין זאב יטרף . ת"א בארעיס תריו שכוכא וכו' קרגומו מיוסד על מאמר
חז"ל רטועס הוקס וזכא מחלקי של יוסדה לחלקי של בנימין ועליוס מונח בני ויהי

בנימין

וַיִּגַע וַיֹּאסֶף אֶל-עַמּוּי: **נ** וַיִּפֹּל יוֹסֵף עַל-פְּנֵי אָבִיו וַיִּבְכֶּה עָלָיו וַיִּשְׁקְלוּ: **ג** וַיֵּצֵא יוֹסֵף אֶת-עַבְדָּיו אֶת-הַרְפָּאִים לַחֲנֹט אֶת-אָבִיו וַיַּחַנְטוּ הַרְפָּאִים אֶת-יִשְׂרָאֵל: **ד** וַיִּמְלְאוּלוּ אַרְבַּעַם יוֹם כִּי בָן יִמְלֵאוּ יְמֵי הַחֲנֻטִּים וַיִּבְכּוּ אֹתוֹ מִצָּרִים שִׁבְעִים יוֹם: **ה** וַיַּעֲבְרוּ יְמֵי בְכִיתוֹ וַיְדַבֵּר יוֹסֵף אֶל-בֵּית פְּרַעֲהָ לֵאמֹר אֲסִנָּא מִצְאָתִי הֵן בְּעֵינַיְכֶם דְּבַרְוִנָּא בְּאֻזְנֵי פְרַעֲהָ לֵאמֹר: **ו** אָבִי הִשְׁבִּיעַנִי לֵאמֹר הִנֵּה אֲנֹכִי מֵת בְּקִבְרֵי אֲשֶׁר פָּרִיתִי לִי בְּאֶרֶץ כְּנַעַן שָׁמָּה תִקְבְּרֵנִי וְעַתָּה אֶעֱלֶה-נָּא וְאֶקְבְּרָה אֶת-אָבִי וְאִשׁוּבָה: **ז** וַיֹּאמֶר פְּרַעֲהָ עֲלֶה וְקַבֵּר אֶת-אָבִיךָ כַּד-עַבְדִּי פְרַעֲהָ זָקֵנִי בֵּיתוֹ וְכָל זָקֵנֵי אֶרֶץ-מִצְרַיִם: **ח** וְכָל בֵּית יוֹסֵף וְאֲחָיו וּבֵית אָבִיו רַק טַפְּסָם וְצֹאנָם וּבְקָרָם עִזּוֹ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן: **ט** וַיַּעַל עִמּוֹ גַּם-דָּרְכָב גַּם-פָּרָשִׁים וַיְהִי הַמַּחֲנֶה כְּבֹד מְאֹד: **י** וַיָּבֹאוּ עַד-גֵּרֶן הָאֵטֶד אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן

ויספרו

בעל הטורים וימלאו ב' בתם' הכא - ואורך וימלאו ימים ללדת רמז לסוף מ' יום הולד כוזר: אכזי מת ג' בתם' הכא - חד בתמה וחד כיוסף אפי' שאמרו יעקב אבינו לא מת כיון שאמרו טסה אמר אותו גם הוא ובלשון שאמר יעקב אמר גם יוסף: וכל זקני ג' בתם' - הכא וכל זקני ישראל לכלל לחם - וכל זקני העור היום גבי עגלה ערופה וזהו סדרשו דיינו לא טפסה טלא פטרופה בלא מוזן דיינו וכל זקני ישראל לאכול ולא החמיהו בלא לוייה דיינו וכל זקני פרעה טלוו לארזו טל יעקב:

רש"י

עברי שהיא בלשון הכנסה כגון ואין איש מאסף אותי הביתה - ואספתו אל תוך ביתך - באספתם את תבואת הארץ - הכנסתם לבית מפני הגשמים - באספתם את מעשיכם - וכל הסיפה האמורה במיתה אף היא לשון הכנסה: אל אבותי - עם אבותי: **לג** ויאסף רגליו - הכניס רגליו: ויגע ויאסף - ומיתה לא כאמרה בו ואמרו רבותינו יעקב אבינו לא (ד) מת: **ב** להנטו את אביו - ענין מרקחת בשמים היא: **ג** וימלאו לו ימי חניטתו עד (ה) שמלאו לו ארבעים יום: ויבכו אותו

שפתי חכמים

ולוי אי משום שכללם כולם בכרכה אחת הלא זה למדנו מדרך אותם א"כ ויבדק אותם ל"ב: (ד) שם במאמר מוקדם וכלל חנטו אותו הרופאים וכתיב כמי בסמוך ששאוהו בניו ממכרים וקברוהו בארץ ככען ו"ל לא טעם טעם מוקדם היינו טלא היה לו צער מיתה ועוד כאמרו נזה דברים וכו': (ח) רל"ג כי לא תבא לשון מילוי רק על מספר הקבוצ מתחילה כמו את מספר ימך אמלא כלומר ימים

וְאֶרְנָנִיד וְאֶתְכַנְיִשׁ לְעַמִּיה: **א** וַיִּפֹּל יוֹסֵף עַל אָבִיו וַיִּבְכֶּה עָלָיו וַיִּשְׁקָ לֹו: **ב** וַיִּפְקִיד יוֹסֵף יַת עַבְדוֹהִי יַת אֲסֹתָא לְמַחַנְט יַת אָבוּהִי וַיַּחַנְטוּ אֲסֹתָא יַת יִשְׂרָאֵל: **ג** וַיִּשְׁלִימוּ לֹו יַת אַרְבַּעַיִן יוֹמֵי אֲדִי בֶן שְׁלִימוֹ יוֹמֵי חֲנֻטָּא וַיִּבְכּוּ יַתִּיה מִצְרָאִי שִׁבְעִין יוֹמֵי: **ד** וַיַּעֲבְרוּ יוֹמֵי בְכִיתִיה וַיְדַבֵּר יוֹסֵף עִם בֵּית פְּרַעֲהָ לְמִימְרָא **ה** כֵּן אֲשַׁבְּחִית בְּחַמִּין בְּעֵינֵיכוֹן מְלִילוֹ כֵּעֵן קָדָם פְּרַעֲהָ לְמִימְרָא: **ו** אָבִי קָמִים עָלַי לְמִימְרָא הָא אָנָּא מָאִית בְּקִבְרֵי דְאֶרְקִינִית לִי בְּאֶרֶעָא דְכְּנַעַן תַּמָּן תִּקְבְּרִינִי וְכֵּעֵן אִיִּסְקָ כֵּעֵן וְאֶקְבְּרָ יַת אָבִי וְאִתּוֹב: **ז** וַיֹּאמֶר פְּרַעֲהָ סָק וְקַבֵּר יַת אָבִיךָ בְּמָא דְקָמִים עֲלֶיךָ: **ח** וַיִּסְלִק יוֹסֵף לְמִקְבַר יַת אָבוּהִי וַיִּסְלִקוּ עִמִּיה כָּל עַבְדֵי פְּרַעֲהָ סָבִי בֵּיתִיה וְכָל סָבִי אֶרֶעָא דְמִצְרַיִם: **ט** וְכָל בֵּית יוֹסֵף וְאֲחָוֵהִי וּבֵית אָבוּהִי לְחֹוד טַפְּלָהוֹן וְעֵינִיהוֹן וְתוֹרִיהוֹן שְׁבָקוּ בְּאֶרֶעָא דְגֹשֶׁן: **י** וַיַּעַל עִמִּיה אֶפְרַיִם וְלֵוִי מִשְׁרָיִתָא סְנִיָּאָה לְחַרָּא: **י** וַיָּבֹאוּ עַד בֵּית אֶטֶד דִּי בְּעֵבֶרָא דִּירְדֵּנָא

וספרו

רש"י

אותו מצרים שבעים יום - ארבעים לחניטה ושלושים לכזי (ו) לפי שבאה להם ברכה לרגלו (ז) שכלה הרעב והיו מי יולוס מתברכין: **ה** אשר בריתי לי - כפשוטו כמו כי יכרה איש - ומדרשו עוד מתישב על הלשון כמו אשר קניתי - אמר רבי עקיבא כשהלכתי לכרכי הים היו קורין למכירה כירה - ועוד מדרשו לשון כרי דגור (ח) שנטל יעקב כל כסף וזהו שהביא מבית לבן ועשה אותו כרי ואמר לעשו טול זה בשביל חלקך במערה: **ו** כאשר השביעך - ואם לא בשביל השבועה לא הייתי מניחך אבל ירא לומר עבור על השבועה שלא ואמר אם כן אעבור על השבועה ששבעתו לך שלא אגלה על לשון הקדש שאני מכיר עודף על שבעים לשון (ט) ואתה אינך מכיר בו כדאיתא

שפתי חכמים

ימים הקבוצים לו וימלאו ימים ללדת כלומר ימים הקבוצים לוינו לידתה וכן רבים במקרא ובאין לא היה מספר קבוצ מתחילה לכך הוצרך הרב לומר השלימו לוינו חניטתו מפני שימי החניטה הם ימים הקבוצים להם כלומר לחניטת מ' יום וזהו אמרו עד שמלאו מ' יום ואמר השלמה במקום וימלאו להודיע כזה המילוי הוא מעבין השלמה לא מהמילוי שהיא הפך הריקות הרא"ס: (ז) לשמוך משמעות וימלאו לו מ' יום ואח"כ ויבכו עוד שבעים יום: (ח) כרי הוא לשון ארץ לומר משום כבוד יוסף כי הכני אובו פועל רבונן עד שיבכה כשירפה: (ח) כרי הוא לשון עברי ודגור הוא לשון ארמי: (ט) רל"ג יום לתמוה א"כ אף הורסה לדבר עם אחיו בלשון הקדש כדפירש"י גבי

גר צדק

כעומין הדיקו מצטער עליה לבולעה וזה שתרגס ואביטרף כמו שתרגס כי היה רוצה לבלוע אותה רכועה ולטרוף אותה מיהודה:

ויספרו שם מספר גדול וכבוד מאד ויעש לאביו אבל שבעת ימים : י' וירא יושב הארץ הכנעני את-האבל בנחן האטוד ויאמרו אבד-כבוד זה למצרים על-כן קרא שמה אבל מצרים אשר בעבר הירדן : יב ויעשו בניו לו בן כאשר צום : יג וישאו אתו בניו ארצה כנען ויקברו אתו במערת שדה המכפלה אשר קנה אברהם את-השדה לאחות-קבר מאת עפרן החתי על-פני ממרא : יד וישב יוסף מצרימה הוא ואחיו וכל-העלים אתו לקבר את-אביו אחרי קברו את-אביו : טו ויראו אחי-יוסף כי-מת אביהם ויאמרו לו ישטמנו יוסף והשב ישיב לנו את כל-הרעה אשר גמלנו אתו : טז ויצו אל-יוסף לאמר אביך צוה לפני מותו לאמר : יז בהתאמרו ליוסף אנא שאל נא פשע אחיך

והטאתם

מלעיל

בעל הטורים לו יסטמנו יוסף. כשחזרו מלקבור את אביהם עבר יוסף על הכור ססל'כסוהו בו וינרף ברזך טעסס לי נס במקום כוס אמרו עדיין הוא זוכר מה שעשו לו:

רש"י

כדאיתא במסכת סוטה : יוד גרן האשר . מוקף הטדון היה . ורבותינו דרשו על סס המאורע שבהו כל מלכי כנען ונשיאיו ישמעאל למלחמה וכיון שראו כתריו של יוסף תלוי בחרונו של יעקב עמדו כלן ותלו בו כתריוהו והקפידו כתריו כגון המוקף סייג של קוליס : יב כאשר צום . ומיהו אשר צום : יג וישאו אותו בניו . ולא בני בניו שכך צום אל ישאו מטתי לא איש מזרי ולא אחד מנביכס שהם מבנות כנען אלא אתם וקבע להם מקום ג' למורח וכן לארבע רוחות וכסדרן למסע מחנה של דגלים נקבעו כאן . לוי לא ישא שהוא עתיד לשאת את הארון ויוסף לא ישא שהוא מלך . מנשה ואפרים יהיו תחתיהם ויהו איש על דגלו באותות שמסר להם אביהם לישא מטתו : יד הוא ואחיו וכל העולים אתו . בחזרתן כאן הקדים אחיו למזרים העולים אתו ובהליכתן הקדים מזרים לאחיו שנאמר ויעלו אתו כל עבדי פרעה וגו' ואחר כך כל בית יוסף ואחיו אלא לפי שראו כבוד שעשו מלכי כנען שתלו כתריהם בחרונו של יעקב נהגו בהם כבוד : טז ויראו אחי יוסף בי מת אביהם . מיהו ויראו הכירו

שפתי חכמים

פי המדבר אלכס וכו' י"ב שהקנה עמו שלא ידבר עם המצריים דווקא וכמדבר יוסף עם אחיו לא היה סוס אדם אתו נכית ולא יודע הדבר מדבר עמהם : (כח"י) ואי קאי הא קאי והא כל דברי המלך הוא בלשון הקדש וסס היו הכנס מצריים וע"ק מדידות אדידות דכפסוק כי פי המדבר כפצ סהרנה מוצרכים היו יודעים אותו ואם כן מה תועלת כשנועה סיוסף לא ידבר בו וסרנה מהמצריים ידברו

וספרו תמן מספר רב ותקף לתרא ועבר לאבויה אבל שבעא וימין : י' וחוא יתיב ארעא כנענאה ית אבלא בבית אדרי דאטוד ואמרו אבל תקיף דין למצראי על כן קרא שמה אבל מצרים די בעברא דירדנא : יב ועברו בנוהרי ליה בן כמא די פקדינון : יג ונטלו יתיה בנוהי לארעא רכנען וקברו יתיה במערת חקל בפלמא דובן אברהם ית חקלא לאחסנת קבורא מן עפרון התאה על אפי ממרא : יד ותב יוסף למצרים הוא ואחיהו וקד דסליקו עמיה למקבר ית אבוהי בתר די קבר ית אבוהי : טו וחוו אחי יוסף ארי מית אבוהון ואמרו דלמא ייטר קנא רבבו יוסף ואתבא יתיב לנא ית כל בשתא דגמלנא יתיה : טז ופקידו לות יוסף למימר אביך פקיד קדם מותיה למימר : יז בדין חקרון ליוסף בבועי שבוק בען לחובי אבך ולחטאיהון

רש"י

הכירו במיתתו אלל יוסף שהיו רגילים לסעוד על שלחנו של יוסף והיה מקרבן בשביל כבוד אביו ומשמתי יעקב (י) לא קרבן : לו ישטמנו . שמא ישטמנו לו מתחלק לענינים הרבה יש לו משמש בלשון בקשה ולשון הלוואי כגון לו יהי כדברך לו שמעני ולו הואלנו לו מתנו . ויש לו משמש בלשון אס ואולי כגון לו חכמו לו הקשבת למזמתי . ולו הכבי שוקל על כפי . ויש לו משמש בלשון שמא . לו ישטמנו ואין לו עוד דומה במקרא (ב) והוא לשון אולי כמו אולי לא תלך האשה אחרי לשון שמא הוא . ויש אולי לשון בקשה (ל) כגון אולי יראה ה' בעיני . אולי ישיב ה' אותי הרי הוא כמו לו יהי כדברך . ויש אולי לשון אס אולי יש חמישים לדיקים : טז ויצו אל יוסף . כמו ויבוס אל בני ישראל צוה למשה ולאחרן להיות שלוחים אל בני ישראל . חף זה ויבוס אל שלוחם להיות שליח אל יוסף לומר לו כן . ואת מו צו את בני בלסה (ב) שהיו רגילין אללו שאל והוא נער את בני בלסה : אביך צוה . שבו בדבר מפני השלום כי לא צוה יעקב כן שלא נחמד יוסף בעיניו : יז שא נא לפשע עברי אלהי אביך . אס הכיך

שפתי חכמים

ידברו בו וע"ס שהאריך : (י) כנ"ר אמר ר' תנחומא הוא לא נכסוין אלא לנס שמים אמר לשעבר אבא מושיב לי למעלה מיהודים שהוא מלך ולמעלה מראובן שהוא בכור עכסוי אינו בדין ששס למעלה ממה וכו' ע"כ . ולמטה נס כן לא היה רובה לוסב מפני בכור המלכות : (ב) ר"ל אע"פ שאין לו דומה במקרא מ"מ מצוין למימר דלו לשון שמא דהואיל ומזכירו דלו הוא לשון אולי כמו שהביא רש"י לעיל בסוקים ואולי מזכירו כמו שהוא לשון שמא א"כ לו כמו לשון שמא דהא לו ואולי הכל לשון אחד : (ל) ר"ל מהו כמו מוכח דלו ואולי הכל אחד הוא דהא לו בכמה מקומות לשון בקשה ויש אולי כמו לשון בקשה וא"כ מזכירו למימר שבו כמו לשון שמא כמו אולי ויש אולי לשון אס כמו שהביא רש"י לעיל א"כ לו ואולי הכל אחד הוא : (מ) דא"ל שהיה אחר שאינו מן האחים דאז נודעו לא אמיין בדבר כי היה יודע יוסף שלא יחסיד אותו אביו על זה : (נ"א) דאין סברא שהיו

מגלים

והטאתם כירעה גמלוך ועתה שא נא לפשע עבדי אלהי
אכיד ויבך יוסף בדברים אליו : יה וילכו גם אחיו ויפלו
לפניו ויאמרו הננו לך לעבדים : יש ויאמר אלהם יוסף אל-
תיראו כי התחת אלהים אני : כ ואתם חשבתם עלי רעה
אלהים חשבה לטבה למען עשה כיום הזה להחית עם-
רב : שביעי כה ועתה אל-תיראו אנכי אכלכל אתכם
ואת-טפכם וינחם אותם וידבר על-לבם : כב וישב יוסף
במצרים הוא ובית אביו ויהי יוסף מאה ועשר שנים : (X)
מפטיר כה וירא יוסף לאפרים בני שלשים גם בני מכיר בן
מנשה ילדו עלי-ברכי יוסף : כד ויאמר יוסף אל-אחיו
אנכי מת ואלהיםפקד יפקד אתכם והעלה אתכם מן
הארץ הזאת אל-הארץ אשר נשבע לאברהם ליצחק
וליעקב : כה וישבע יוסף את-בני ישראל לאמר פקד
יפקד אלהים אתכם והעלתם את-עצמתי מזה : כו ומת
יוסף בן-מאה ועשר שנים ויחנטו אתו וישם בארון
במצרים :

ס אינה רבתי

חוק

סכום פסוקי דספר בראשית אלף וחמש מאות ושלשים וארבעה א"ך ל"ד
סימן . וחציו ועל חרבך תחיה . ופרשיותיו י"ב זה שמו לעולם סימן .
וסרריו מ"ג ידידיה סימן . ופרקיו נ' ה' הננו לך קוינו סימן . מנון
הפתוחות שלשה וארבעים . והסתומות שמונה וארבעים . הכל
תשעים ואחת פרשיות * צא אתה וכל העם אשר ברגליך סימן :

בעל הטורים אכתי מת ואלהים פקד ופקוד אתכם . פי' אכתי בשר ודם היוס כאן ומחר
בקבר . אבל מלך אל חי וקיים הוא ופקוד אתכם ורמוז כ' פעמים פ"א פ"י
כסע סמלפתי פ' סנים כך ויבא לכם גואל בן פ' סכס . א"כ ופקוד לשון חסרון כמו ולא כפקד
איש ממנו איש רמוז סימנין פק'וד יחסר מת סכס ויחסר רד"ו : וייסס נארוץ . כדי שיהא מבוי
לסע נצאקס מסס :

ולחטאיהון ארי בשתא גמלוך וכען שבוק בען לחובי עבדי אלהא
דאבוך וככא יוסף במללותהון עמיה : יה ואזלו אף אחוהי וגפלו
קדמוהי ואמריו הא אנתנא לך לעבדיו : יש ואמר לחון יוסף לא
תדחלון ארי דחלא ריי אנא : כ ואתון חשבתון עלי בישא
מן קדם יי אתחשבת לטכא בדיל למעבר כיומא הדין לקיימא
עם סני : כא וכען לא תדחלון אנא אזון יתכון בית טפלכון ונחם
יתהון ומליל פנחומין על לבחון : כב ויטיב יוסף במצרים הוא
ובית אכיהי ותיא יוסף מאה ועשר שנין : כג ותוא יוסף לאפרים
בנין חליתאין אף בני מכיר בר מנשה אתילידו וכבי יוסף :
כד ואמר יוסף לאחוריו אנא מאירת ויי מדבר דכיר יתכון ויוסק
יתכון מן ארעא הדא לארעא דקיים לאברהם ליצחק וליעקב :
כה ואומי יוסף ית בני ישראל למימר מדבר דכיר יי יתכון ותסקון
ית גרמי מכא : כו ומית יוסף בר מאה ועשר שנין וחנטו ותייה
ושמוהי בארונא במצרים :

חוק

רש"י

אכיד מת אלוהו קיים והס עבדיו : חי וילכו גם אחיו . מוסף על השליחות : יש כי
החתת אלהים אני . שמה במקומו אני בתמיה חס הייתי רועה להרע לכם כלום אני
יכול והלא אתם כלכם חשבתם עלי רעה והקב"ה חשבה לטובה והיאך אני לבדי יכול
להרע לכם : כא וירבר על לבם . דברים המתקבלים על הלב . עד שלא יודתס
לכאן היו מרננים עלי שאני עבד . על ידיכם נודע שאני בן חורין ואני הורג אתכם
מה הבריות אומרות כת של בחורים ראה ונשתבח בהן ואמר אחי הס ולכסוף הרג
אותם יש לך חס סהורג את אחיו . דבר אחר עשרה נרות לא יכלו לכבות (ג) כד
אחד וכו' : כג על ברכי יוסף . כתרנומו גדלן בין ברכיו :

שפתי חכמים

אנלים סוד וחרפתס לכרי סמכרו אחיסס ויוקר הוה ראוו לסס לדבר עמו בעצמס : (ג) (ג"א) כי
י"ב סנטוס כנגד י"ב סוכוס המאזרוס אה כל העולס ולכן אמר לסס עשרס נרות רוכס לומר אף
סביו חוסנס לסרוג אזו הוה כובל מודס וכ"ז מוכו סוסיס אחד מן הסנטוס דומס למזל נרקוס
אשר ח"א ליאכד כ"ס סהו לא יכול לאגדס וכ"ז אכל ח"ל דאין אחד יכול לסרוג עשרס דזס אין
רשוסי דיוסף הוה מלך וסוה יכול לכזוק על אלף אנסוס לסרוג חוקס :

קודם ההפטרה יברך

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם אשר בחר
בנביאים טובים ורצה בדבריהם הנאמרים באמת: ברוך
אתה יהוה הבוחר בתורה במשה עבדו וב ישראל עמו
ובנביאי האמת והצדק:

הספרדים והאיטאליאני אחר ההפטרה אומרים

גאלנו יהוה צבאות שמו קדוש ישראל:

ואחר קריאתה יברך ארבע ברכות אלו

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם צור כל העולמים
צדיק בכל הדורות האל הנאמן האומר ועושה מדבר
ומקיים כי כל דבריו אמת וצדק נאמן אתה הוא יהוה
אלהינו ונאמנים דבריך ודבר אחר מדבריך אחר לא
ישוב ריקם כי אל מלך נאמן אתה ברוך אתה יהוה
האל הנאמן בכל דבריו:

רחם על ציון כי היא בית חיינו ולעלובת נפש תושביע
במהרה בימינו ברוך אתה יהוה משמח ציון בבניה:

שמחנו יהוה אלהינו באליהו הנביא עבדך ובמלכות
בית דוד משיחך במהרה יבא ויגל לבנו על כסאו לא
ישב זר ולא ינחלו עוד אחרים את כבודו כי בשם קדשך
נשבעת לו שלא יכבה נרו לעולם ועד ברוך אתה יהוה
מן דוד:

על התורה ועל העבודה ועל הנביאים ועל יום
השבת הזה שנתת לנו יהוה אלהינו לקדושה ולמנוחה
לכבוד ולתפארת על הכל יהוה אלהינו אנו מודים לך
ומברכים אותך יתברך שמך בפי כל חי תמיד לעולם
ועד ברוך אתה יהוה מקדש השבת:

הן

קצה

כס"ד

הפטרות כל השנה

כמנהג כל קהלות הקדש

הפטרת בראשית ישעיה סימן מ"ב

הן עבדי אתקדבו בחירי רצתה נפשי נתתי רוחי
עליו משפט לגוים יוציא: לא יצעק ולא ישא ולא
ישמיע בחוץ קולו: קנה רצוץ לא ישבור ופשתה כהה
לא יכבנה לאמת יוציא משפט: לא יכה ולא ירוץ
עד ישים בארץ משפט ולתורתו אים יחלו:

והספרדים והאשכנזים מתחילין מכאן

כה אמר האל יהוה בורא השמים ונוטיהם רקע
הארץ וצאצאיה נתן נשמה לעם עליה ורוח להלכים
בה: אני יהוה קראתיך בצדק ואחזק בידך ואצרף
ואתנה לברית עם לאור גוים: לפקח עינים עורות
להוציא ממסגר אסיר מבית כלא ישבי חשך: אני יהוה
הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן ותהלתי לפסילים:
הראשנות הנה באו וחדשות אני מגיד בטרם תצמחנה
אשמיע אתכם: שירו ליהוה שיר חדש תהלתו מקצה
הארץ יורדי הים ומלאו אים וישביהם: ישאו מדבר
וערו חצרים תשב קדר ירנו ישבי סלע מראש הרים
יצוחו: ישימו ליהוה כבוד ותהלתו באים ויגדו: יהוה
כגבור יצא כאיש מלחמות יעיר קנאה ירע אף יצריח
על איביו יתגבר: החשיתי מעולם אהריש אתאפק
כילדה אפעו אשם ואשאף יחד: אחריב הרים
ונבעות וכל עשבם אוביש ושמתי נהרות לאים ואגמים
אוביש: והולכתי עורים בדרך לא ידעו בנתיבות לא
ידעו אדריכם אשים מחשך לפניהם לאור ומעקשים

למישור

ש"ה לר 34 ח כשכא לבר

למישור אלה הדברים עשיתם ולא עובתים : נסגו אחור
יבשו ב'שת הבטחים בפסל האמרים למסכה אתם
אלהינו : החרשים שמעו והעורים הביטו לראות : מי
עור כי אם עבדי וחרש כמלאכי אשלח מי עור כמשלם
ועור כעבד יהוה : ראית רבות ולא תשמר פקח אזנים
ולא ישמע : יהוה חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר :

והאשכנזים מוספים זה

והוא עסבנוז ושסוי הפח בחורים כלם ובבתי בלאים
החבאו היו לבו ואין מציל משסה ואין אמר השב : מי
בכם יאזין זאת יקשיב וישמע לאחור : מינתן למשוסה
יעקב וישראל לבוזים הלא יהוה זו הטאנו לו ולא אבו
בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו : וישפך עליו חמה אפו
ועזו מלחמה ותלהטהו מסכיב ולא ידע ותבערבו ולא
ישים על לב : ועתה כהאמר יהוה בראך יעקב ויצרך
ישראל אל-תירא כי גאלתיך קראתי בשמך לי-אתה :
כי-תעבר במים אתך אני ובנהרות לא ישטוףך כי-תלך
במראש לא תבוה ולהבה לא תבער-ך : כי אני יהוה
אלהיך קדוש ישראל מושיעך נתתי כפרך מצרים כוש
וסבא תחתיך : מאשר יקרת בעיני נכבדת ואני אהבתיך
ואתן אדם תחתיך ולאמים תחת נפשך : אל-תירא כי-
אתך אני ממזרח אביא זרעך וממערב אקבצך : אמר
לצפון הני ולתימן אל-תכלאי הביאי בני מרחוק ובנותי
מקצה הארץ : כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו
אף-עשיתיו : הוציא עס-עור ועינים יש וחרשים ואזנים
למו : כל-הגוים נקבצו יחדו ויאספו לאמים מי בהם יגיד
זאת וראשנות ישמיענו יתנו עדיהם ויצדקו וישמעו
ויאמרו אמת : אתם עדי נאסיהוה ועבדי אשר בחדתי

ראות ק א כשבא לבר למשיסה ק

למען

למען תדעו ותאמינו לי ותבינו כי-אני הוא לפני לא
נוצר אל ואחרי לא-יהיה :

הפטרות תולדות נח ישעיה סימן נ"ד

רני עקרה לא ילדה פצחי רנה וצחלי לא-חלה כי-
רבים בני-שוממה מבני בעולה אמר יהוה : הרחיבי
מקום אהלך ויריעות משכנותיך יטו אל-תחשכי הארכי
מיתריך ויתלתיך חזקי : כי-ימין ושמאל תפריצי זרעך
גוים יירש וערים נשמות יושיבו : אל-תיראי כי-לא
תבושי ואל-תכלמי כי-לא תחפירי כי ב'שת עלומיך
תשכחי וחרפת אלמנותיך לא תזכיר-עוד : כי בעליך
עשיך יהוה צבאות שמו וגאלך קדוש ישראל אלהי
כל-הארץ יקרא : כי כאשר עובדה ועצובת רוח קראך
יהוה ואשת נעורים כי תמאס אמר אלהיך : ברגע קמן
עובתיך וברחמים גדלים אקבצך : בשצף קצף הסתרתני
פני רגע מפקד ובחסד עולם רחמתיך אמר גאלך יהוה :
כי-מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבר מי-נח עוד על-
הארץ כן נשבעתי מקצף עליך ומגער-ך : כי ההרים
ימושו והגבעות תמוטינה וחסדי מאתך לא-ימוש וברית
שלומי לא תמוט אמר מרחמך יהוה :

עניה סערה לא נחמה הנה אנכי מרביץ בפור
אבניך ויסרתך בספירים : ושמתי פדכך שמשתיך
ושעריך לאבני אקדה וכל-גבולך לאבני-חפץ : וכדי
בניך למורדי יהוה ורב שלום בניך : בצדקה תכונני רחמי
מעשק כי-לא תיראי וממחתה כי לא-תקרב אליך : הן
גור יגור אפס מאותי מי-גר אתך עליך יפור : הן אנכי
בראתי חרש נפה באש פחם ומוציא כלי למעשהו
ואנכי בראתי משחית לחבל : כל-כלי יוצר עריך לא

כ ראשונה גושה ושניה רפוייה הנח ק

יצחק

יצלח וכל-לשון תקום-אתך למשפט תרשיעי זאת נחלת עבדי יהוה וצדקתם מאתי נאסיהוה: הוי כל-צמא לכו למים ואשר אין-לו כסף לכו שברו ואכלו ולכו שברו בלוא-כסף ובלוא מחיר יין וחלב: למה תשקל-רכסך בלוא-לחם ויגיעכם בלוא לשבעה שמעו שמוע אלי ואכלו-טוב ותתענג בדישן נפשכם: הטו אזנכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם ואכרתה לכם ברית עולם חסדי דוד הנאמנים: הן עד לאומים נתתיו נגיד ומצוה לאמים: הן גוי לא-תדע תקרא וגוי לא-ידעך אלקי ירוצו למען יהוה אלהיך ולקרוש ישראל כי פארך:

הפטרת לך לך ישעיה סימן מ

ואל-מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש שאור-מרום עיניכם וראו מי-ברא אלה המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא מרב אזנים ואמין כח איש לא נעדר:

והספרדים והאשכנזים מתחילין מכאן

למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה דרכי מיהוה ומאלהי משפטי יעבור: הלוא ידעת אסילא שמעת אלהי עולם יהוה בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע אין חקר לתבונתו: נתן ריעף כח וראין אזנים עצמה ירבה: ויעפו נערים ויגעו ובחורים בשול יבשלו: וקוי יהוה יחליפו כח יערו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו: החרישו אלי אים ולאמים יחליפו כח יגשו אז ידברו יחדו למשפט נקרבה: מי העיר ממזרח צדק קראתו לרגלו יתן לפניו גוים ומלכים ירד יתן כעפר חרבו בקש נדף קשתו: ירדפם יעבור שלום ארח ברגליו לא יבוא: מי-פעל ועשה קרא הדרות מראש אני יהוה ראשון ואת-אחרנים אני-הוא:

דגש אחר שורק מלרע יצירי

ראו

ראו אים וייראו קצות הארץ יחרדו קרבנו ויאתיו: איש את-ירעהו יעורו ולא-חיו יאמר חוק: ויחוק חדש את-צדף מחליק פטיש את-הולם פעם אמר לדבק טוב הוא ויחוקהו במסמרים לא ימוט: ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך זרע אברהם אהבי: אשר החזקתיך מקצות הארץ ומאציליה קראתיך ואמר לך עבדי-אתה בחרתיך ולא מאסתך: אל-תירא כי-עמך אני אל-תשתע כי-אני אלהיך אמצתיך אף-עזרתיך אף-תמכתיך בימין צדקי: הן יבשו ויבלמו כל הנחרים בך יהיו כאין ויאבדו אנשי ריבך: תבקשם ולא תמצאם אנשי מצתך יהיו כאין וכאפס אנשי מדחמתך: כי אני יהוה אלהיך מחזיק ימינך האמר לך אל-תירא אני עזרתיך: אל-תיראי תולעת יעקב מתי ישראל אני עזרתיך נאסיהוה ונאלך קדוש ישראל: הנה שמתיך למורג חרוץ חדש בעל פיפיות תדוש הרים ותדק וגבעות כמין תשים: תורם ורוח תשאם וסערה תפיץ אותם ואתה תגיל ביהוה בקדוש ישראל תתהלל:

והאיטאליאני מוסיפים פסוק זה

העניים והאביונים מבקשים מים ואין לשונם בצמא נשתה אני יהוה אענם אלהי ישראל לא אעזבם:

הפטרת וירא מלכים ב' סימן ד

ואששה אחת מנשי בני-הנביאים צעקה אר-אלישע לאמר עבדך אישי מת ואתה ידעת כי עבדך היה ירא את-יהוה והנששה בא לקחת את-שני ילדי לו לעבדים: ויאמר אליה אלישע מה אעשה-לך הנדידי לי מה-יש לבי בבית ותאמר אין לשפחתך כל בבית כי אם-אסוף שמן: ויאמר לבי שאלתיך בלים מן-החוץ מאת

הרפויה מלעיל תדגושה לך

(לד)

כל

כר-שכניכי בליים רקים אל-תמעיטי: ובאת וסגרת הדלת
בערך ובעד-בניך ויצקת על כל-הכלים האלה והמלא
תסיעי: ותלך מאתו ותסגר הדלת בעדה ובעד בניה
הם מנישים אליה והיא מיצקת: והיא כמלאת הכלים
ותאמר אל-בנה הגישה אלי עוד כלי ויאמר אליה אין
עוד כלי ויעמד השמן: ותבא ותגד לאיש האלהים
ויאמר לכי מכרי את-השמן ושלמי את-נשיכי ואת
בניכי תחיי בנותר: והיה היום ועבר אלישע אל-שונם
ושם אשה גדולה ותחזקבו לאכל-לחם והיה מדי עברו
יסר שמה לאכל-לחם: ותאמר אל-אשה הנה-נא ידעתי
כי איש אלהים קדוש הוא עבר עלינו תמיד: נעשה
נא עלית-קיר קטנה ונשים לו שם מטה ושלחן וכסא
ומנורה והיה בבאו אלינו יסור שמה: והיה היום ויבא
שמה ויסר אליה-עליה וישכב-שמה: ויאמר אל-גיחזי
נערו קרא לשונמית הזאת ויקרא-לה ותעמד לפניו:
ויאמר לו אמר-נא אליה הנה חרדתו אלינו את-כרד
החרדה הזאת מה לעשות לך היש לדבר-לך אל-
המלך או אל-שר הצבא ותאמר בתוך עמי אנכי ישבת:
ויאמר ומה לעשות לה ויאמר גיחזי אבל בן איז-לה
ואישה זקן: ויאמר קרא-לה ויקרא-לה ותעמד בפתח:
ויאמר למועד הזה כעת חיה אתי חבבת בן ותאמר
אל-אדני איש האלהים אל-תכזב בשפחתך: ותהר
האשה ותלד בן למועד הזה כעת חיה אשר-דבר אליה
אלישע: ויגדל הילד והיה היום ויצא אל-אביו אל-
הקצרים: ויאמר אל-אביו ראשי ראשי ויאמר אל-
הנער שאהו אל-אמו: וישאהו ויביאהו אל-אמו וישב
על-ברכיה עד-הצהרים וימת: ותעל ותשכבהו על-

שכניך ק' מוצקת ק' נשיך ק' ובניך ק' את ק' מטת

מטת איש האלהים ותסגר בערו ותצא: ותקרא אל-
אישה ותאמר שלחה נא לי אחד מן-הנערים ואחת
האתנות וארוצה עד-איש האלהים ואשובה: ויאמר
מדוע אתי הלכתי אליו היום לא-חדש ולא שבת
ותאמר שלום:

והספרדים והאיטאליאני מוסיפין

ותחבש האתון ותאמר אל-נערה נהג ולך אל-
תעצרי לי לרכב כי אם-אמרתי לך: ותלך ותבא אל-
איש האלהים אל-הר הכרמל והיה כראות איש האלהים
אותה מנגד ויאמר אל-גיחזי נערו הנה השונמית הלז:
עתה רויץ-נא לקראתה ואמר-לה השלום לך השלום
לאישך השלום לילד ותאמר שלום: ותבא אל-איש
האלהים אל-ההר ותחזק ברגליו ויגש גיחזי להרפה
ויאמר איש האלהים הרפה-לה כי-נפשה מרה-לה ויהוה
העלים ממני ולא הגיד לי: ותאמר השאלתי בן מאת
אדני הלא אמרתי לא תשלח אתי: ויאמר לגיחזי חגר
מתניך וקח משענתי בידך ולך כי תמצא-איש לא
תברכנו וכי-יברכך איש לא תעננו ושמת משענתי על-
פני הנער: ותאמר אם הנער חי-יהוה וחי-נפשה אם-
אעזוב ויקם וילך אחריה: וגיחזי עבר לפניו וישם
את-המשענת על-פני הנער ואין קול ואין קשב וישב
לקראתו ויגדלו לאמר לא הקיץ הנער: ויבא אלישע
הביתה והנה הנער מת משכב על-מטתו: ויבא ויסגר
הדלת בעד שניהם ויתפלל אל-יהוה: ויעל וישכב על-
הילד וישם פיו על-פיו ועיניו על-עיניו וכפיו על-כפו
ויגהר עליו ויחם בשר הילד: וישב וילך בבית אחת
הנה ואחת הנה ויעל ויגהר עליו ויזורר הנער עד-שבע

את ק' הלכת ק' ע בשוא לבר כפיו ק' פעמים

פעמים ויפקח הנער את עיניו ויקרא אל גיחזי ויאמר קרא אליה שונמית הזאת ויקראה ותבא אליו ויאמר שאי בנה ותפל על רגליו ותשתחו ארצה ותשא את בנה ותצא :

הפטרות חיי שרה מלכים א' סימן א'

והמלך דוד זקן בא בימים ויכסהו בבגדים ולא יחס לו ויאמרו לו עבדיו יבקשו לאדני המלך נערה בתולה ועמדה לפני המלך ותהילו סכנת ושכבה בחיקך וחס לאדני המלך ויבקשו נערה יפה בכל גבול ישראל וימצאו את אבישג השונמית ויבאו אתה למלך והנערה יפה עד מאד ותהי למלך סכנת ותשרתהו והמלך לא ידעה ואדניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלך ויעש לו רכב ופרשים וחמשים איש רצים לפניו ולא יעצבו אביו מימיו לאמר מדוע ככה עשית וגם הוא טובתאר מאד ואתו ילדה אחרי אבשלום ויהיו דבריו עם יואב בן צרויה ועם אביתר הכהן ועורו אחרי אדניה וצדוק הכהן ובניהו בן יהוידע ונתן הנביא ושמעי ורעי והנבורים אשר לדוד לא היו עם אדניהו ויזבח אדניהו צאן ובקר ומריא עם אבן הזחלת אשר אצל עין רגל ויקרא את בר-אחיו בני המלך ולכל אנשי יהודה עבדי המלך ואת נתן הנביא ובניהו ואת הנבורים ואת שלמה אחיו לא קרא ויאמר נתן אל-בת-שבע אם שלמה לאמר הלוא שמעת כי מלך אדניהו בן חגית ואדנינו דוד לא ידע ועתה לכי אי-עצך נא עצה ומלטי את נפשך ואת נפש בנה שלמה לכי ובאי אליהמלך דוד ואמרת אליו הלא אתה אדני המלך נשבעת לאמתך לאמר כי שלמה בנה ימלך אחרי והוא ישב על-כסאי

ומדוע מלך אדניהו : הנה עורך מדברת שם עם המלך ואני אבוא אחריו ומלאתי את דברך : ותבוא בת-שבע אל המלך החררה והמלך זקן מאד ואבישג השונמית משרת את המלך ותקד בת-שבע ותשתחו למלך ויאמר המלך מה-לך : ותאמר לו אדני אתה נשבעת ביהוה אלהיך לאמתך כי שלמה בנה ימלך אחרי והוא ישב על-כסאי : ועתה הנה אדניה מלך ועתה אדני המלך לא ידעת : ויזבח שור ומריא וצאן לרב ויקרא לבר-בני המלך ולאביתר הכהן וליואב שר הצבא ולשלמה עבדך לא קרא : ואתה אדני המלך עיני כל ישראל עליך להגיד להם מי ישב על-כסא אדני המלך אחריו : והיה כשכב אדני המלך עם אבתיו והייתי אני ובני שלמה חטאים : והנה עורנה מדברת עם המלך ונתן הנביא בא : ויגידו למלך לאמר הנה נתן הנביא ויבא לפני המלך וישתחו למלך על-אפיו ארצה : ויאמר נתן אדני המלך אתה אמרת אדניהו ימלך אחרי והוא ישב על-כסאי : כי ירד היום ויזבח שור ומריא וצאן לרב ויקרא לכל-בני המלך ולשרי הצבא ולאביתר הכהן והננס אכלים ושתיים לפניו ויאמרו יחי המלך אדניהו : ולי אני עבדך ולצדק הכהן ולבניהו בן יהוידע ולשלמה עבדך לא קרא : אם מאת אדני המלך נהיה הדבר הזה ולא הודעת את עבדך מי ישב על-כסא אדני המלך אחריו : ויען המלך דוד ויאמר קראו-לי לבת-שבע ותבא לפני המלך ותעמד לפני המלך : וישבע המלך ויאמר חיהוה אשר-פדה את נפשי מכל-צרה : כי כאשר נשבעתי לך ביהוה אלהי ישראל לאמר כי שלמה בנה ימלך אחרי והוא ישב על-כסאי תחתי כי

בן אעשה היום הזה: ותקד בת שבע אפים ארץ ותשתחו למלך ותאמר יהי אדני המלך דוד לעלם:

והאיטאליאני מוסיפים

ויאמר המלך דוד קראו לי לצדוק הכהן ולנתן הנביא ולבניהו בן יהוידע ויבאו לפני המלך: ויאמר המלך להם קחו עמכם את עבדי אדניכם והרכבתם את שלמה בני עליהפרדה אשר לי והורדתם אתו על גיחון: ומשח אתו שם צדוק הכהן ונתן הנביא למלך על ישראל ותקעתם בשופר ואמרתם יהי המלך שלמה:

הפטרות תולדות מלאכי סימן א

משא דברי יהוה אלי ישראל ביד מלאכי: אהבתי אתכם אמר יהוה ואמרתם במה אהבתנו הלווא אה עשו ליעקב נאס יהוה ואהב ארתי עקב: ואת עשו שנאתי ואשים את הריו שממה ואת נחלתו לתנוה מדבר: כיתאמר אדום רששנו ונשוב ונבנה חרבות כה אמר יהוה צבאות המה יבנו ואני אהרום וקראו להם גבול רשעה והעם אשר זעם יהוה עדי עולם: ועיניכם תראינה ואתם תאמרו יגדל יהוה מעל לגבול ישראל: בן יכבד אב ועבד אדניו ואסאב אני איה כבודי ואסאדונים אני איה מוראי אמר יהוה צבאות לכם הבהנים בזוי שמי ואמרתם במה בזינו את שמך: מנישים על מזבחי לחם מגאל ואמרתם במה גאלנוך באמרכם שלחן יהוה נבזה הוא: וכיתגישון עור לזבח אין רע וכי תגישו פסח וחלה אין רע הקריבהו נא לפחתך הירצה או הישא פניך אמר יהוה צבאות: ועתה חלונא פניאל ויחננו מידכם היתה זאת הישא מפם פנים אמר יהוה צבאות: מי נסבכם ויסגר דלתים ולא

תאירו

אל ק

תאירו מזבחי חנם איולי חפץ בכלם אמר יהוה צבאות ומנחה לארצה מידכם: כי ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמי בגוים ובכל מקום מקטר מגש לשמי ומנחה טהורה כי גדול שמי בגוים אמר יהוה צבאות: ואתם מחללים אתו באמרכם שלחן יהוה מגאל הוא וניבו נבזה אכלו: ואמרתם הנה מתלאה והפחתם אותו אמר יהוה צבאות והבאתם גזול ואת הפסח ואת החולה והבאתם את המנחה הארצה אותה מידכם אמר יהוה: וארור נוכר ויש בעדרו זכר ונדר וזבח משחת לאדני כי מלך גדול אני אמר יהוה צבאות ושמי נורא בגוים: ועתה אליכם המצוה הזאת הבהנים: אסלא תשמעו ואסרא תשימו על לב לתת כבוד לשמי אמר יהוה צבאות ושלחתי בכם את המארה וארותי את ברכותיכם וגם ארותיה כי אינכם שמים על לב: הנני גער לכם את הרוע וזריתי פריש על פניכם פריש חניכם ונשא אתכם אליו: וידעתם כי שלחתי אליכם את המצוה הזאת להיות בריתי את לוי אמר יהוה צבאות: בריתי היתה אתו החיים והשלום ואתנסלו מורא ויראני ומפני שמי נחת הוא: תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון: כי שפתי כהן ישמר דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך יהוה צבאות הוא:

הפטרות ויצא הושע סימן י"א

ועמי תלואים למשובתי ואל על יקראו יחד לא ירומם: איך אתנה אפרים אמנה ישראל איך אתנה כאדמה אשימך כצבאים נהפך עלי לבי יחד נכמרו נחומי: לא אעשה חרון אפי לא אשוב לשחת אפרים

כי

בפי המסרה צ"ל בשם ארנות מלעיל והריש כחירק א נחה והחירק תחת חירק

כי אל אנכי ולא איש בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר:
אחרי יהוה ילכו כאריה ישאג כיהוא ישאג ויחרדו
בנים מים: יחרדו כצפור ממצרים וכיונה מארץ אשור
והושבתים על-בתיהם נאם יהוה: סבבני בכחש אפרים
ובמרמה בית ישראל ויהודה עוד רד עם אל ועם-
קדושים נאמן: אפרים רעה רוח ורדף קדים בל-היום
כזב וישר ירבה וברית עם-אשור יכרתו ושמן למצרים יובל:
ורוב ליהוה עם-יהודה ולפקד על-יעקב כדרכיו כמעליו
ישיב לו: כבטן עקב את-אחיו וכאונן שרה את-אלהים:
וישר אל-מלאך ויכל בכה ויתחנן-לו בית-אל ימצאנו
ושם ידבר עמנו: ויהוה אלהי הצבאות יהוה זכרו: ואתה
באלהיך תשוב חסד ומשפט שמר וקנה אל-אלהיך
תמיד: כנען בידו מאזני מרמה לעשק אהב: ויאמר
אפרים אך עשרתי מצאתי און לי כל-יגיעי לא ימצא
לי עון אשר-חטא: ואנכי יהוה אלהיך מארץ מצרים
עד אושיבך באהלים כימי מועד: ודברתי על-הנביאים
ואנכי חזון הרביתי וכיד הנביאים אדמה: אס-גלעד
און אך-שוא היו בגלגל שורים זבחו גם מזבחותם
בגלים על תלמי שדי:

יש קהלות ספרדים שמוסיפין ויברח ער תלאכות

הפטרת וישלח לאשכנזים כחושע סימן י"ב

ויברח יעקב שדה ארם ויעבד ישראל באשה
ובאשה שמר: ובנביא העלה יהוה את-ישראל ממצרים
ובנביא נשמר: הכעים אפרים תמרורים ודמיו עליו יטוש
וחרפתו ישיב לו אדניו: כדבר אפרים רתת נשא הוא
בישראל ואישם בבצל וימת: ועתה יוסיפו לחטא ויעשו
להם מסכה מכספם כתבונם עצבים מעשה חרשים

א בשוא לבר כצ"ל ככף

כלה

כלה להם הם אמרים זכחי אדם עגלים ישקון: לכן
יהיו בענדבקר וכטל משכים הלך כמץ יסער מגון
וכעשן מארבה: ואנכי יהוה אלהיך מארץ מצרים
ואלהים זולתי לא הדע ומושיע אין בלתי: אני ידעתיה
במדבר בארץ תלאכות: כמרעיתם וישבעו שבעו
וירם לבם על-כן שכחוני: ואהי להם כמו-שחל כנמר
על-דרך אשור: אפגישם כדב שפור ואקרע סגור לבם
ואכלם שם כלביא חית השרה תבקעם: שחתך ישראל
כי-בי בעורף: אהי מלכך אפוא ויושיעך בכר-עריך
ושפטיך אשר אמרת תנה-לי מלך ושרים: אתה-לך
מלך באפי ואקח בעברתי: צרור עון אפרים צפונת
חטאתו: חכרי יולדה יבאו לו הוא-כן לא חכם כי-עת
לא-יעמד במשבר בנים: מיד שאול אפרם ממור
אנאלם אהי דבריה מות אהי קטבך שאול נחם יסתר
מעני: כי הוא בין אחים יפריא יבוא קדים רוח יהוה
במדבר עלה ויבוש מקורו ויחרב מעינו הוא ישסה אוצר
כל-כלי חמדה: תאשם שמרון כי מרתה באלהיה בחרב
יפלו עלליהם ירטשו והריותיו יבקעו: שובה ישראל
עד יהוה אלהיך כי כשלת בעונך: קחו עמכם דברים
ושובו אל-יהוה אמרו אליו כל-תשא עון וקח-טוב
ונשלמה פרים שפתינו: אשור לא יושיענו על-סוס לא
נרכב ולא-נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו אשר בך
ירחם יתום: ארפא משוכתם אהבם נדבה כי שב אפי
ממנו: אהיה כטל לישראל יפרח בשושנה ויך שרשיו
כלבנון: ילכו יונקותיו ויהי כזית הודו וריח לו כלבנון:
ישבו ישבי בצלו יחיו דגן ויפרחו כגפן זכרו כזון לבנון:
אפרים מה-לי עוד לעצבים אני ענית ואשוננו אני

כברוש

א קמץ ושין רפויה א בשוא לבר

לה 35

כברוש רענן ממני פריה נמצא: מי חכם ויבן אלה נבון וירעם בי ישרים ררכי יהוה וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם:

הפטרת וישלח לספרדים ולאישאלייאני עובדיה סימן א'

חזון עבדיה כה אמר אדני יהוה לאדום שמועה שמענו מאת יהוה וציר בגוים שלח קומו ונקומה עליה למלחמה: הנה קטן נתתיך בגוים בזוי אתה מאד: זרין לבך השיאך שכני בחגוי סלע מרום שבתו אמר בלבן מי יורדני ארץ: אם תגביה בנשר ואסבין כוכבים שים קנה משם אורידך נאס יהוה: אסגנבים באורלך אס שרדי לילה איך נדמיתה הלוא יגנבו דים אס בצרים באו לך הלוא ישאירו עקרות: איך נחפשו עשו נבעו מצפנו: ערה גבול שלחך כל אנשי בריתך השיאוה יכלו לך אנשי שלמד לחמך ישימו מזור תחתיך אין תבונה בו: הלוא ביום ההוא נאס יהוה והאכדתי חכמים מאדום ותבונה מהר עשו: וחתו גבוריך תימן למען יברתי איש מהר עשו מקטל: מחמס אחיך יעקב תכסף בושה ונכרת לעולם: ביום עמדה מנגד ביום שבות זרים חילו ונכרים באו שערו ועל ירושלם ידו גורל גס אתה כאחד מהם: ואל תרא ביום אחיך ביום נכרו ואל תשמח לבני יהודה ביום אבדם ואל תגדל פיך ביום צרה: אל תבוא בשער עמי ביום אידם אל תרא גס אתה ברעתו ביום אידו ואל תשלחנה בחילו ביום אידו: ואל תעמד על הפרק להכרית את פליטיו ואל תסגר שרידיו ביום צרה: כי קרוב יום יהוה על כל הגוים כאשר עשית יעשה לך גמלה ישוב בראשך: כי כאשר שתיתם על יתר קדשי ישתו כל הגוים תמיד

כשני טעמים שעריו ק'

ושתו ולעו והיו כלוא היו: ובהר ציון תהיה פליטה והיה קדש וירשו בית יעקב את מורשיהם: והיה בית יעקב אש ובית יוסף להכה ובית עשו לקש ודלקו בהם ואכלום ולא יהיה שריד לבית עשו כי יהוה דבר: וירשו הנגב את יתר עשו והשפלה את פלשתים וירשו את שדה אפרים ואת שדה שמרון ובנימן את הגלעד: ונלת החל הזה לבני ישראל אשר פגענים עד צרפת ונלת ירושלם אשר בספרד ירשו את ערי הנגב: ועלו מושיעים בהר ציון לשפט את יתר עשו והיתה ליהוה המלוכה:

הפטרת וישב עמוס סימן ב'

כה אמר יהוה על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו עד מכרם בכסף צדיק ואביין בעבור געלים: השאפים עד עפר ארץ בראש דלים ודרך ענוים יטו ואיש ואביו ילכו אל הנערה למען חלל את שם קדשי: ועל בגדים חבלים יטו אצל כל מזבח ויין ענושים ישתו בית אלהיהם: ואנכי השמדתי את האמרי מפניהם אשר כגבה ארזים גבהו וחסן הוא כאלונים ואשמיד פרוי ממעל ושרשו מתחת: ואנכי העליתי אתכם מארץ מצרים ואולך אתכם במדבר ארבעים שנה לרשת את ארץ האמרי: ואקים מבניכם לנביאים ומבחוריכם לנזירים האף איזוזאת בני ישראל נאס יהוה: ותשקו את הנזירים יין ועל הנביאים צויתם לאמר לא תנבאו: הנה אנכי מעיק תחתיכם כאשר תעיק העגלה המלאה לה עמיר: ואבד מנוס מקל וחזק לא יאמין פחו וגבור לא ימלט נפשו: ותפש הקשת לא יעמד וקל ברגליו לא ימלט ורכב הסוס לא ימלט נפשו: ואמיץ לבו בנזורים

ערום

ושתו

ערום ינום ביום ההוא נאסיהוה : שמעו את הדבר הזה אשר דבר יהוה עליכם בני ישראל על כל המשפחה אשר העליתי מארץ מצרים לאמר : רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה עליכן אפקד עליכם את כל עונתיכם : הילכו שנים יחדו בלתי אסנועדו : הישאג אריה ביער וטרף אין לו היתן כפיר קולו ממענתו בלתי אסלכד : התפול צפור על פח הארץ ומוקש אין לה היעלה פח מן האדמה ולכוד לא יכבוד : אסיתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו אסיתהיה רעה בעיר ויהוה לא עשה : כי לא יעשה אדני יהוה דבר כי אסגלה סודו אל עבדיו הנביאים : אריה שאג מי לא ירא אדני יהוה דבר מי לא ינבא :

הפטרות מקץ מלכים א' סימן ג'

ויקץ שלמה והנה חלוס ויבוא ירושלם ויעמד לפני ארון ברית אדני ויעל עלות ויעש שלמים ויעש משתה לכל עבדיו : אז תבאנה שתיים נשים זנות אל המלך ותעמדנה לפניו : ותאמר האשה האחת כי אדני אני והאשה הזאת ישבת בבית אחד ואלד עמה בבית : ויהי ביום השלישי ללדתי ותלד גם האשה הזאת ואנחנו יחדו איזור אתנו בבית זולתי שתיסאנחנו בבית : וימת בן האשה הזאת לילה אשר שכבה עליו : ותקם בתוך הלילה ותקח ארתי בני מאצלי ואמתך ישנה ותשכיבהו בהיקה ואתבנה המת השכיבה בהיקי : ואקם בבקר להניק את בני והנהימת ואתבונן אליו בבקר והנה לא היה בני אשר ילדתי : ותאמר האשה האחרת לא כי בני החי ובנג המת וזאת אמרת לא כי בנג המת ובני החי ותדברנה לפני המלך : ויאמר

כצ"ל בארנות

המלך

המלך זאת אמרת זה בני החי ובנג המת וזאת אמרת לא כי בנג המת ובני החי : ויאמר המלך קחו לי חרב ויביאו החרב לפני המלך : ויאמר המלך גזרו את הילוד החי לשנים ותנו את החצי לאחת ואת החצי לאחת : ותאמר האשה אשרבנה החי אל המלך כי נכמרו רחמיה על בנה ותאמר : כי אדני תנו לה את הילוד החי והמת אלתמיתהו וזאת אמרת נסלי נסלך לא יהיה גזרו : ויען המלך ויאמר תנו לה את הילוד החי והמת לא תמיתהו היא אמו : וישמעו כל ישראל את המשפט אשר שפט המלך ויראו מפני המלך כי ראו כי חכמת אלהים בקרבנו לעשות משפט : ויהי המלך שלמה מלך על כל ישראל :

הפטרות וישב יחזקאל סימן ל"ז

ויהי דבר יהוה אלי לאמר : ואתה בן אדם קח לך עץ אחד וכתב עליו ליהודה ולבני ישראל חבדו ולקח עץ אחד וכתב עליו ליוסף עץ אפרים וכל בית ישראל חבדו : וקרב אתם אחד אל אחד לך לעץ אחד והיו לאחדים בידך : וכאשר יאמרו אליך בני עמה לאמר הלואיתניד לנו מה אלה לך : דבר אלהם כה אמר אדני יהוה הנה אני לקח את עץ יוסף אשר ביד אפרים ושבטי ישראל חבדו ונתתי אותם עליו את עץ יהודה ועשיתם לעץ אחד והיו אחד בידו : והיו העצים אשר כתבת עליהם בידך לעיניהם : ודבר אליהם כה אמר אדני יהוה הנה אני לקח את בני ישראל מבין הנגים אשר הלכו שם וקבצתי אותם מסביב והבאתי אותם אל אדמתם : ועשיתי אותם לגוי אחד בארץ בהרי ישראל ומלך אחד יהיה לכלם למלך ולא יהיה עוד

ש"ח (לד)

חבריו ק' חבריו ק' יהוי ק'

לשני

לשני גוים ולא יחצו עוד לשתי ממלכות עוד : ולא
יטמאו עוד בגלוליהם ובשקוציהם ובכל פשעיהם
והושעתי אתם מכל מושבתיהם אשר הטאו בהם
וטהרתי אתם והיירלי לעם ואני אהיה להם לאלהים :
ועבדי דוד מלך עליהם ורועה אחר יהיה לכלם וכמשפטי
ילכו וחקתי ישמרו ועשו אותם : וישבו על הארץ אשר
נתתי לעבדי ליעקב אשר ישבו בה אבותיכם וישבו
עליה המה ובניהם ובני בניהם ערעולם ודוד עבדי
נשיא להם לעולם : וכתתי להם ברית שלום ברית עולם
יהיה אותם ונתתים והרביתי אותם ונתתי את מקדשי
בתוכם לעולם : והיה משכני עליהם והייתי להם לאלהים
והמה היירלי לעם : וידעו הגוים כי אני יהוה מקדש
את ישראל בהיות מקדשי בתוכם לעולם :

הפטרת ויחי מלכים א' סימן ב'

ויקרבו ימידוד למות ויצו את שלמה בנו לאמר :
אנכי הלך בדרך כד הארץ וחוקת היית לאיש : ושמרת
את משמרת יהוה אלהיך ללכת בדרכיו לשמר חקתי
מצותיו ומשפטיו ועדותיו ככתוב בתורת משה למען
תשכיל את כל אשר תעשה ואת כל אשר תפנה שם :
למען יקים יהוה את דברו אשר דבר עלי לאמר אם
ישמרו בני את דרכם ללכת לפני באמת בכל לבבם
ובכל נפשם לאמר לא יכרת לך איש מעל כסא ישראל :
וגם אתה ידעת את אשר עשה לי יואב בן צרויה אשר
עשה לשנישרי צבאות ישראל לאבנר בן נר ולעמשא
בן יתיר ויהרגם ושם דמי מלחמה בשלם ויתן דמי
מלחמה בחגרתו אשר במתניו ובנעלו אשר ברגליו :
ועשית כחכמתך ולא תורד שיבתו בשלם שאר : ולבני

מלעיל

ברזלי

ברזלי הגלעדי תעשה הסדר והיו באכלי שדחנך כיבן
קרבו אלי כברחי מפני אבשלום אחיך : והנה עמך
שמעי בנגרא בן הימיני מבחרים והוא קללני קללה
נמרצת ביום לכתי מחנים והוא ירד לקראתי הירדן
ואשבע לו ביהוה לאמר אם אמיתך בחרב : ועתה אל-
תנקו כי איש חכם אתה וידעת את אשר תעשה לו
והורדת את שיבתו בדם שאול : וישכב דוד עם אבתיו
ויקבר בעיר דוד : והימים אשר מלך דוד על ישראל
ארבעים שנה בחברון מלך שבע שנים ובירושלם מלך
שלשים ושלוש שנים : ושלמה ישב על כסא דוד אביו
ותכן מלכותו מאד :

קריאת מפטיר לשבת וראש חדש

וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימים ושני
עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן ונסכו : עלת שבת
בשבתו על עלת התמיד ונסכה : פ

ובראשי חדשיכם תקריבו עליה ליהוה פרים בני-
בקר שנים ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימים :
ושלשה עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן לפר האחד
ושני עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן לאיל האחד :
ועשרן עשרון סלת מנחה בלולה בשמן לכבש האחד
עלה ריח ניחח אשה ליהוה : ונסכיהם חצי ההין יהיה
לפר ושלישת ההין לאיל ורביעת ההין לכבש יין זאת
עלת חדש בחדשו לחדשי השנה : ושעיר עזים אחד
לחטאת ליהוה על עלת התמיד יעשה ונסכו :

הפטרת שבת וראש חדש ישעיה סימן ס"ו

כה אמר יהוה השמים כסאי והארץ הים רגלי איזה
בית אשר תבנו לי ואיזה מקום מנוחתי : ואת כל-

ארה

אלה ידי עשתה ויהיו כר-אלה נאס-יהוה ואלוה אביש
אל-עני ונכה-רוח וחרד על-דברי : שוחט השור מכה-
איש זוכה השה ערף כלב מעלה מנחה דם-חזיר מזכיר
לבנה מברך און גסהמה בחרו בדרכיהם ובשקוציהם
נפשם חפצה : גם-אני אבחר בתעלליהם ומגורתם אביא
להם יען קראתי ואין עונה דברתי ולא שמעו ויעשו הרע
בעיני ובאשר לא-חפצתי בחרו : שמעו דברי-יהוה
החרדים אל-דברו אמרו אחיכם שנאיכם מנדיכם למען
שמי יכבד יהוה ונראה בשמחתכם והם יבשו : קול שאון
מעיר קול מהיכל קול יהוה משלם גמול לאיביו : בטרם
תחיל ילדה בטרם יבוא חבל לה והמליטה זכר : מי-שמע
כזאת מי ראה כאלה היוחל ארץ ביום אחד אס-ולד גוי
פעם אחת כי-חלה גס-ילדה ציון את-בניה : האני אשביר
ולא אוליד יאמר יהוה אס-אני המוליד ועצרתני אמר
אלהיה : שמחו את-ירושלם ונילו בה בלא-הביה שישו
אתה משוש בלא-המתאבלים עליה : למען תינקו ושבעתם
מישד תנחמיה למען תמצו והתענותם מזיו כבודה : כי
כה אמר יהוה הנני נוטה-אליה בנהר שלום וכנחל
שוטף כבוד גוים וינקתם על-צד תנשאו ועל-ברכים
תשעשעו : כאיש אשר אמו תנחמו כן אנכי אנחמכם
ובירושלם תנחמו : וראיתם ושש לבכם ועצמותיכם
בדשא תפרחנה ונודעה יד יהוה את-עבדיו וועם את-
איביו : כי-הנה יהוה באש יבוא וכסופה מרכבתיו להשיב
בחמה אפו ונערתו בלהבי-אש : כי באש יהוה נשפט
ובחרבו את-כל-בשר ורבו חללי יהוה : המתקדשים
והמטטהרים אל-הגנות אחר אחר בתוך אכלי בשר החזיר
והשקץ והעכבר יחדו יספו נאס-יהוה : ואנכי מעשיהם

ב צירי בכ' טעמים בכ טעמים
ס"א הע' כשוא לבר ה צירי בכ' טעמים והל' בצירי אחת ק'

ומחשבתיהם באה לקבץ את-כל-הגוים והלשנות ובאו
וראו את-כבודי : ושמתי בהם אות ושלחתי מהם
פלטים אל-הגוים תרשים פול ולוד משכי קשת תובל
ויון האיים הרחקים אשר לא-שמעו את-שמעי ולא-דאו
את-כבודי והגידו את-כבודי בגוים : והביאו את-כל-
אחיכם מכל-הגוים מנחה יהוה בסוטים וברכב
ובצבים ובפרדים ובכרכרות על הר קדשי ירושלם אמר
יהוה כאשר יביאו בני ישראל את-המנחה בכלי טהור
בית יהוה : וגם-מהם אקח לכהנים ללוים אמר יהוה : כי
כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עשה
עמדים לפני נאס-יהוה כן יעמד זרעכם ושמכם : והיה
מדי-חודש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל-בשר
להשתחות לפני אמר יהוה : ויצאו וראו בפגרי האנשים
הפשעים כי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה
והיו דראון לכל-בשר :

וחזורים זה הפסוק כרי לפיוס ברבר טוב

והיה מדי חודש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא
כל בשר להשתחות לפני אמר יהוה :

ואם הוא ראש חודש גם באחר בשבת אומרים גם כן פסוק ראשון ופסוק

אחרון מהפטרת ויאמר לו יהונתן

הפטרה לשבת ערב ראש חודש שמואל א' סימן ד'

ויאמר-לו יהונתן מחר חודש ונפקדת בי יפקד
מושבע : ושלישת תרד מאד ובאת אל-המקום אשר-
נסתרת שם ביום המעשה וישבת אצל האבן האול : ואני
שלישת החצים צדה אורה לשלחלי למטרה : והנה
אשלח את-הנער לה מצא את-החצים אס-אמר אמר
לנער הנה החצים ממך והנה קחנו ובאה כי-שלום לה

ואין

ואין דבר חייהוה : ואס' כה אמר לעלם הנה החצים ממך
והלואה לך כי שלחך יהוה : והדבר אשר דברנו אני
ואתה הנה יהוה ביני ובינה ער-עולם : ויסתר דוד בשרה
ויהי החדש וישב המלך על-הלחם לאכול : וישב המלך
ער-מושבו כפעם בפעם אל-מושבו הקיר ויקם יהונתן
וישב אבנר מצד שאול ויפקד מקום דוד : ולא דבר שאול
מאומה ביום ההוא כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא
כילא טהור : ויהי ממחרת החדש השני ויפקד מקום דוד
ויאמר שאול אל-יהונתן בנו מדוע לא בא בן-ישי גס'
המול גס-היום אל-הלחם : ויען יהונתן את-שאול נשאל
נשאל דוד מעמדי ער-בית לחם : ויאמר שלחני נא כי
זבח משפחה לנו בעיר והוא צוה-לי אחי ועתה אס'
מצאתי חן בעיניך אמלטה נא ואראה את-אחי על-פני לא-
בא אל-שלחן המלך : ויחר-אף שאול ביהונתן ויאמר לו
בן-נעות המרדות הלוא ידעתי כי יבחר אתה לבן-ישי
לבשתך ולבשת ערות אמה : כי כל-הימים אשר בן-ישי
חי על-האדמה לא תפון אתה ומלכותך ועתה שלח וקח
אתו אלי כי בן-מות הוא : ויען יהונתן את-שאול אביו
ויאמר אליו למה יומת מה עשה : ויטל שאול את-החנית
עליו להכותו וידע יהונתן כי-כלה היא מעם אביו להמית
את-דוד : ויקם יהונתן מעם השלחן בחרי-אף ולא-אכל
ביום-החדש השני לחם כי נעצב אל-דוד כי הכלמו אביו :
ויהי בבקר ויצא יהונתן השדה למועד דוד ונער קטן עמו :
ויאמר לנערו רץ מצא-נא את-החצים אשר אנכי מורה
הנער רץ והוא-ירה החצי להעברו : ויבא הנער ער-מקום
החצי אשר ירה יהונתן ויקרא יהונתן אחרי הנער ויאמר
הלוא החצי ממך והלאה : ויקרא יהונתן אחרי הנער

אל ק' מלעיל

מהרה

מהרה חושה אל-תעמד וילקט נער יהונתן את-החצי
ויבא אל-אדניו : והנער לא-ידע מאומה אך יהונתן ודוד
ידעו את-הדבר : ויהן יהונתן את-כליו אל-הנער אשר-
לו ויאמר לו לך הביא העיר : הנער בא ודוד קם מאצל
הנגב ויפל לאפיו ארצה וישתחו שלש פעמים וישקו
איש את-רעהו ויבכו איש את-רעהו ער-דוד הגדיל :
ויאמר יהונתן לדוד לך לשלום אשר נשבענו שנינו
אנחנו בישם יהוה לאמר יהוה יהיה ביני וביניך ובין
זרעי ובין זרעך ער-עולם :

קריאת מפטיר לשבת ביום א' של הנוכה

וידבר יהוה אל-משה לאמר : דבר אל-אהרן ואל-
בניו לאמר כה תברכו את-בני ישראל אמור להם :
ס יברכה יהוה וישמרך : ס יאר
יהוה פניו אליך ויחנך : ס ישא יהוה פניו אליך
וישם לך שלום : ס וישמו את-שמי על-בני
ישראל ואני אברכם : ס ויהי ביום כלות משה
להקים את-המשכן וימשח אתו ויקדש אתו ואת-כל-
כליו ואת-המזבח ואת-כל-כליו וימשחם ויקדש אתם :
ויקריבו נשיאי ישראל ראשי בית אבתם הם נשיאי
המטת הם העמדים ער-הפקדים : ויביאו את-קרבתם
לפני יהוה שש-עגלות צב ושני עשר בקר עגלה על-
שני הנשאים ושור לאחד ויקריבו אותם לפני המשכן :
ויאמר יהוה אל-משה לאמר : קח מאתם והיו לעבד
את-עבדת אהל מועד ונתתה אותם אל-הלויים איש
כפי עבדתו : ויקח משה את-העגלות ואת-הבקר ויתן
אותם אל-הלויים : את שתי העגלות ואת ארבעת הבקר
נתן לבני גרשון כפי עבדתם : ואת ארבע העגלות ואת

החצים ק'

שמנת

שמנת הבקר נתן לבני מררי כפי עבדתם ביד איתמר
בן אהרן הכהן: ולבני קהת לא נתן כיעבדת הקדש
עלהם בכתף ישאו: ויקריבו הנשאים את חנכת המזבח
ביום המשח אתו ויקריבו הנשאים את קרבנם לפני
המזבח: ויאמר יהוה אל משה נשיא אחד ליום נשיא
אחד ליום יקריבו את קרבנם לחנכת המזבח: ס ויהי
המקריב ביום הראשון את קרבנו נחשון בן עמינדב
למטה יהודה: וקרבנו קערת כסף אחת שלשים ומאה
משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש
שניהם מלאים סלת כלולה בשמן למנחה: כף אחת
עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד
כבש אחד בן שנתו לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת:
ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה
כבשים בני שנה חמשה זה קרבן נחשון בן עמינדב:

קריאת מפטיר ליום ב'

ביום השני הקריב נתנאל בן צוער נשיא יששכר:
הקריב את קרבנו קערת כסף אחת שלשים ומאה
משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש
שניהם מלאים סלת כלולה בשמן למנחה: כף אחת
עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד
כבש אחד בן שנתו לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת:
ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה
כבשים בני שנה חמשה זה קרבן נתנאל בן צוער:

קריאת מפטיר ליום ג'

ביום השלישי נשיא לבני זבולן אליאב בן חלון:
קרבנו קערת כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק
אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם
מלאים

מלאים סלת כלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה
זהב מלאה קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד כבש
אחד בן שנתו לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת:
ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה
כבשים בני שנה חמשה זה קרבן אליאב בן חלון:

קריאת מפטיר ליום ד'

ביום הרביעי נשיא לבני ראובן אליצור בן שדיאור:
קרבנו קערת כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק
אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים
סלת כלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה זהב
מלאה קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד כבש
אחד בן שנתו לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת: ולזבח
השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה
כבשים בני שנה חמשה זה קרבן אליצור בן שדיאור:

קריאת מפטיר ליום ו'

ביום הששי נשיא לבני גר אליסף בן דעואל:
קרבנו קערת כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק
אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם
מלאים סלת כלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה
זהב מלאה קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד כבש
אחד בן שנתו לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת:
ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה
כבשים בני שנה חמשה זה קרבן אליסף בן דעואל:

קריאת מפטיר ליום ז'

ביום השביעי נשיא לבני אפרים אלישמע בן
עמיהוד: קרבנו קערת כסף אחת שלשים ומאה משקלה
מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם
מלאים

מלאים סלת בלולה בשמן למנחה : כף אחת עשרה
זהב מלאה קטרת : פר אחד בן־בקר איל אחד כבש־
אחד בן־שנתו לעלה : שעיר־עזים אחד לחטאת :
ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה
כבשים בני־שנה חמשה זה קרבן אלישמע בן־עמיהוד :

קריאת מפטיר ליום ח

ביום השמיני נשיא לבני מנשה גמליאל בן־פרהצור :
קרבת־כסף אחת שלשים ומאה משקלה
מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדוש שניהם |
מלאים סלת בלולה בשמן למנחה : כף אחת עשרה
זהב מלאה קטרת : פר אחד בן־בקר איל אחד כבש־
אחד בן־שנתו לעלה : שעיר־עזים אחד לחטאת : ולזבח
השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה
כבשים בני־שנה חמשה זה קרבן גמליאל בן־פרהצור :
פ ביום התשיעי נשיא לבני בנימן אבירן בן־
גדעני : קרבנו קערת־כסף אחת שלשים ומאה משקלה
מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדוש שניהם |
מלאים סלת בלולה בשמן למנחה : כף אחת עשרה
זהב מלאה קטרת : פר אחד בן־בקר איל אחד כבש־
אחד בן־שנתו לעלה : שעיר־עזים אחד לחטאת : ולזבח
השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים
בני־שנה חמשה זה קרבן אבירן בן־גדעני : פ

ביום העשירי נשיא לבני דן אחיעזר בן־עמישדי : קרבנו
קערת־כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד
כסף שבעים שקל בשקל הקדוש שניהם | מלאים
סלת בלולה בשמן למנחה : כף אחת עשרה זהב
מלאה קטרת : פר אחד בן־בקר איל אחד כבש־אחד בן־
שנתו

שנתו לעלה : שעיר־עזים אחד לחטאת : ולזבח
השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים
בני־שנה חמשה זה קרבן אחיעזר בן־עמישדי : פ
ביום עשתי עשר יום נשיא לבני אשר פגעאל בן־
עכרן : קרבנו קערת־כסף אחת שלשים ומאה משקלה
מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדוש שניהם |
מלאים סלת בלולה בשמן למנחה : כף אחת עשרה
זהב מלאה קטרת : פר אחד בן־בקר איל אחד כבש־
אחד בן־שנתו לעלה : שעיר־עזים אחד לחטאת : ולזבח
השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה
כבשים בני־שנה חמשה זה קרבן פגעאל בן־עכרן :

פ ביום שנים־עשר יום נשיא לבני נפתלי
אחירע בן־ענין : קרבנו קערת־כסף אחת שלשים ומאה
משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדוש
שניהם | מלאים סלת בלולה בשמן למנחה : כף אחת
עשרה זהב מלאה קטרת : פר אחד בן־בקר איל אחד
כבש־אחד בן־שנתו לעלה : שעיר־עזים אחד לחטאת :
ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה
כבשים בני־שנה חמשה זה קרבן אחירע בן־ענין : פ
זאת חנכת המזבח ביום המשח אתו מאת נשיאי
ישראל קערת כסף שתים עשרה מזרקי כסף שנים
עשר כפות זהב שתים עשרה : שלשים ומאה הקערה
האחת כסף ושבעים המזרק האחד כל כסף הכלים
אלפים וארבע־מאות בשקל הקדוש : כפות זהב שתים־
עשרה מלאת קטרת עשרה עשרה הכף בשקל הקדוש
כל־זהב הכפות עשרים ומאה : כל־הבקר לעלה שנים
עשר פרים אילם שנים־עשר כבשים בני־שנה שנים

עשר

הקוף כשוו לבר

עשר ומנחתם ושעירי עזים שנים עשר לחטאת : וכל בקר זבח השלמים עשרים וארבעה פרים אילם ששים עתדים ששים כבשים בני שנה ששים ואת חנכת המזבח אחרי המשח אתו : ובכא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת אשר על ארץ העדת מבין שני הכרבים וידבר אליו : פ וידבר יהוה אל משה לאמר : דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלתך את הנרות אל מול פני המנורה ואירו שבעת הנרות : ויעש בן אהרן אל מול פני המנורה העלה נרתיה כאשר צוה יהוה את משה : וזה מעשה המנורה מקשה זהב עדי רכה עדי פרחה מקשה הוא כמראה אשר הראה יהוה את משה בן עשה את המנורה :

הפטרת לשבת א' של חנוכה זכריה סימן ב'

רני ושמחי בת ציון כי הנני בא ושכנתי בתוכך נאסיהוה : ונלוו גוים רבים אלי יהוה ביום ההוא והיו לי לעם ושכנתי בתוכך וידעת כי יהוה צבאות שלחני אליך : ונחל יהוה את יהודה חלקו על ארמת הקדש ובחר עור בירושלם : הם כל בשר מפני יהוה כי נעור ממעון קדשו : וראני את יהושע הכהן הגדול עמד לפני מלאך יהוה והשטן עמד על ימינו לשטנו : ויאמר יהוה אל השטן יגער יהוה בך השטן ויגער יהוה בך הבחר בירושלם הלוא זה אוד מצל מאש : ויהושע היה לבוש בגדים צואים ועמד לפני המלאך : ויען ויאמר אל העמדים לפניו לאמר הסירו הבגדים הצאים מעליו ויאמר אליו ראה העברתי מעליך עונה והלבש אתך מחלצות : ואמר ישימו צניף טהור על ראשו

וישימו

וישימו הצניף הטהור על ראשו וילבשוהו בגדים ומלאך יהוה עמד : ויער מלאך יהוה ביהושע לאמר : כה אמר יהוה צבאות אס בדרכי תלך ואם את משמרת תשמר וגם אתה תדן את ביתי וגם תשמר את חצרי ונתתי לך מהלכים בין העמדים האלה : שמענא יהושע הכהן הגדול אתה ורעה השכים לפניך כי אנשי מופת המה כי הנני מביא את עבדי צמח : כי הנה האבן אשר נתתי לפני יהושע על אבן אחת שבעה עינים הנני מפתח פתחה נאם יהוה צבאות ומשתי את עין הארץ והיא ביום אחד : ביום ההוא נאם יהוה צבאות תקראו איש לרעהו אל תחת גפן ואל תחת תאנה : וישב המלאך הדבר בי ויעירני כאיש אשר יעור משנתו : ויאמר אלי מה אתה ראה ויאמר ראיתי והנה מנורת זהב כלה ונלה על ראשה ושבעה נרתיה עליה שבעה ושבעה מוצקות לנרות אשר על ראשה : ושנים זיתים עליה אחד מימין הנלה ואחד על שמאלה : ואען ואמר אל המלאך הדבר בי לאמר מה אלה אדני : ויען המלאך הדבר בי ויאמר אלי הלוא ידעת מה המה אלה ואמר לא אדני : ויען ויאמר אלי לאמר זה דבר יהוה אל זרובבל לאמר לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר יהוה צבאות : מי אתה הר הגדול לפני זרובבל למישור והוציא את האבן הראשה תשאות חן חן לה :

הפטרת לשבת ב' של חנוכה מלכים א' סימן ד'

ויעש חירום את הכירות ואת העים ואת המזרקות ויכל חירום לעשות את כל המלאכה אשר עשה למלך שלמה בית יהוה : עמדים שנים ונלת הכתרת אשר על

ראש

כצ"ל ואמר ק'

ראש העמודים שתים והשבכות שתים לכסות את־שתי
גלות הכתרת אשר על־ראש העמודים : ואת־הרמנים
ארבע מאות לשתי השבכות שני־טורים רמנים לשבכה
האחת לכסות את־שתי גלות הכתרת אשר על־פני
העמודים : ואת־המכנות עשר ואת־הכירות עשרה על־
המכנות : ואת־הים האחד ואת־הבקר שנים־עשר תחת
הים : ואת־הסירות ואת־היעים ואת־המזרקות ואת־כל־
הכלים האהל אשר עשה חירם למלך שלמה בית יהוה
נחשת ממרט : בכפר הירדן יצקם המלך במעבה הארמה
בין סבות ובין צרתן : וינח שלמה את־כל־הכלים מרב
מאד מאד לא נחקר משקל הנחשת : ויעש שלמה את
כל־הכלים אשר בית יהוה את מזבח הזהב ואת־השלחן
אשר עליו לחם הפנים זהב : ואת־המנרות חמש מימין
וחמש משמאלו לפני הדביר זהב סגור והפרח והנרת
והמלקחים זהב : והספות והמזמרות והמזרקות והכפות
והמחתות זהב סגור והפתות לדלתות הבית הפנימי
לקדש הקדשים לדלתי הבית להיכל זהב :

קריאת הפטור ליום א' וב' של ראש השנה

ובחדש השביעי באחד לחודש מקרא־קדש יהיה
לכם כל־מלאכת עבודה לא תעשו יום תרועה יהיה
לכם : ועשיתם עליה לריח ניחח ליהוה פר בין־בקר
אחד איל אחד כבשים בני־שנה שבעה תמימים :
ומנחתם סלת בלולה בשמן שלשה עשרונים לפר שני
עשרונים לאיל : ועשרון אחד לכבש האחד לשבעת
הכבשים : ושעיר־עזים אחד חטאת לכפר עליכם :
מלבד עלת החדש ומנחתה ועלת התמיד ומנחתה
ונסכיהם כמשפטם לריח ניחח אשה ליהוה :

הפטרת יום א' של ראש השנה שמואל א' סימן א'

ויהי איש אחד מן־הרמתיים צופים מהר אפרים
ושמו אלקנה בן־ירחם בן־אליהוא בן־תחו בן־צוף
אפרתי : ולו שתי נשים שם אחת חנה ושם השנית
פננה ויהי לפננה ילדים ולחנה אין ילדים : ועלה האישה
ההוא מעירו מימים ימימה להשתחות ולזבח ליהוה
צבאות בשלה ושם שני בני־עלי חפני ופנחס כהנים
ליהוה : ויהי היום ויזבח אלקנה ונתן לפננה אשתו
ולכל־בניה ובנותיה מנות : ולחנה יתן מנה אחת אפים
כי את־חנה אהב ויהוה סגר רחמה : וכעסתה צרתה
גם־פעם בעבור הרעמה כי־סגר יהוה בעד רחמה : וכן
יעשה שנה בשנה מדוי עלתה בבית יהוה כן תכעיסנה
ותבכה ולא תאכל : ויאמר לה אלקנה אישה חנה
למה תבכי ולמה לא תאכלי ולמה ירע לבבך הלוא
אנכי טוב לך מעשרה בנים : ותקם חנה אחרי אכלה
בשלה ואחרי שתה ועלי הפהן ישב על־הכסא על־
מוזות היכל יהוה : והיא מרת נפש ותתפלל על־יהוה
ובכה תבכה : ותדר נדר ותאמר יהוה צבאות אס־ראה
תראה בעיני אמתך וזכרתני ולא־תשכח את־אמתך
ונתתה לאמתך זרע אנשים ונתתיו ליהוה כלימי חיו
ומורה לא־יעלה על־ראשו : והיה כי הרבתה להתפלל
לפני יהוה ועלי שמר את־פיה : וחנה היא מדברת על־
לבה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע ויחשבה עלי
לשכרה : ויאמר אליה עליו עדי־מתי תשתכרין הסירי
את־יינך מעליך : ותען חנה ותאמר לא אדני אשה קשת־
רוח אנכי ויין ושכר לא שתיתי ואשפך את־נפשי לפני
יהוה : אלתתן את־אמתך לפני בת־בל על כי־מרב

שיחי וכעמי דברתי עדינה : ויען עלי ואמר לכו לשלום
ואלהי ישראל יתן את שלתך אשר שאלת מעמו : ותאמר
תמצא שפחתה הן בעיניך ותלך האשה לדרכה ותאכל
ופניה לא יהיולה עוד : וישכימו בבקר וישתחוו לפני
יהוה וישבו ויבאו ארבייתם הרמתה וידע אלקנה את
חנה אשתו ויזכרה יהוה : ויהי לתקפות הימים ותהר
חנה ותלד בן ותקרא את שמו שמואל כי מיהוה
שאלתיו : ויעל האיש אלקנה וכל ביתו לזבח ליהוה
את זבח הימים ואת נדרו : וחנה לא עלתה כי אמרה
לאישה עדי גמל הנער והביאתיו ונראה את פני יהוה
וישב שם עד עולם : ויאמר לה אלקנה אישה עשי
הטוב בעיניך שבי עדי גמלך אתו אך יקם יהוה את
דברו ותשב האשה ותניק את בנה עד גמלה אתו :
ותעלהו עמה כאשר גמלתו בפרים שלשה ואיפה אחת
קמח ונבל יין ותבאחו בית יהוה שלו והנער נער :
וישחטו את הנער ויבאו את הנער אל עלי : ותאמר בי
אדני חי נפשי אדני אני האשה הנצבת עמכה בזה
להתפלל אדני יהוה : אל הנער הזה התפללתי ויתן יהוה
לי את שאלתי אשר שאלתי מעמו : וגם אנכי השאלתיהו
ליהוה כד הימים אשר היה הוא שאול ליהוה וישתחו
שם ליהוה : ותתפלל חנה ותאמר עלן לבי ביהוה רמה
קרני ביהוה רחב פי על אויבי כי שמחתי בישועתך :
אין קדוש ביהוה כי אין בלתך ואין צור כאלהינו : אל
תרבו תדברו גבהה גבהה יצא עתק מפיהם כי אל
העות יהוה ולא נתבנו עלילות : קשת גברים חתים
ונכשלים אזור חיל : שבעים בלחם נשכרו ורעבים
חרלו עד עקרה ילדה שבעה ורבת בנים אמללה :

ולק' ל' דגושה

יהוה

יה ממות ומחיה מוריד שאול ויעל : יהוה מוריש
מעשיר משפיר אף מרומם : מקים מעפר דל מאשפת
ידים אביון להושיב עס נדיבים וכסא כבוד ינחלם כי
ליהוה מצוקי ארץ וישת עליהם תבל : רגלי חסידו
ישמר ורשעים בחשך ידמו כי לא בכה יגבר איש :
יהוה יחתו מריבו עלו בשמים ירעם יהוה ידן אפסי
ארץ ויתן עו למלכו וירם קרן משיחו :

הפטרות יום שני של ראש השנה ירמיה סימן ל"א

כה אמר יהוה מצא חן במדבר עם שרירי הרב
הלוך להרגיעו ישראל : מרחוק יהוה נראה לי ואהבת
עולם אהבתיך ער כן משכתיך חסד : עוד אבנה ונבנית
בתולת ישראל עוד תעדי תפיד ויצאת במחול משחקים :
עוד תטעי כרמים בהרי שמרון נטעו נטעים וחללו :
כי ישוים קראו נצרים בהר אפרים קומו ונעלה ציון
אל יהוה אלהינו : כי כה אמר יהוה רנו ליעקב שמחה
וצהלו בראש הגוים השמיעו הללו ואמרו הושע יהוה
את עמך את שארית ישראל : הנני מביא אותם מארץ
צפון וקבצתיים מירכתי ארץ במ עור ופסח חרה וילדת
יחדו קהל גדול ישובו חנה : בבכי יבאו ובתחנונים
אובלים אוליכם אל נחלי מים בדרך ישר לא יכשלו
בה כיהייתי לישראל לאב ואפרים בכרי הוא : שמעו
דברי יהוה גוים והגידו באיים ממרחק ואמרו מזרה
ישראל יקבצנו ושמרו כרעה עדרו : כי פדה יהוה את
יעקב וגאלו מיד חוק ממנו : ובאו ורגנו במרום ציון
ונהרו אל טוב יהוה על דגן ועלתירש ועל יצהר ועל
בני צאן ובקר והיתה נפשם כגן רוה ולא יוספו לדאבה
עוד : אז תשמח בתולה במחול ובחרים וקנים יחדו

ש"ח (ל) חסידיו ק' מריבו ק' עליו ק' מלרע מלעיל והפכתי

הפטרת יום ב' של ראש השנה

והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיום
וריתי נפש הכהנים דשן ועמי את טובי ישבעו נא
יהוה: כה אמר יהוה קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים
רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי איננו:
כה אמר יהוה מנעי קולך מבכי ועניך מדמעה כי
יש שכר לפעלתך נאסי יהוה ושבו מארץ אויב: ויש
תקוה לאחרייתך נאסי יהוה ושבו בנים לגבולם: שמוע
שמעתי אפרים מתנודד יסרתני ואוסר בעגל לא למד
השיבני ואשובה כי אתה יהוה אלהי: כי אחרי שובי
נחמתי ואחרי הודעי ספקתי על ירך בשתי וגסנכלמתי
כי נשאתי חרפת געורי: הבן ימיר לי אפרים אם ירד
שעשועים כי מדוי דברי בו זכר אזכרנו עוד על כן המו
מעו לו רחם ארחמנו נאסי יהוה:

ומכרך אחריה ער מנן דוד שהוא קודם הפטרות ואח"כ על התורה

לראש השנה

על התורה ועל העבודה ועל הנביאים ועל יום
(השבת הזה) ועל יום הזכרון הזה ועל יום טוב מקרא
קדש הזה שנתת לנו יהוה אלהינו (לקדושה ולמנוחה)
לכבוד ולתפארת על הכל יהוה אלהינו אנו מודים
לך ומברכים אותך יתברך שמך בפי כל חי תמיד לעולם
ועד ודברך מלכנו אמת וקיים לעד ברוך אתה
יהוה מלך על כל הארץ מקדש (השבת ו) ישראל
ויום הזכרון:

תם ונישלם ספר בראשית •
תהלה ליוצר בראשית:

678
321

~~8999~~

משה
משה

ועד
יתום מלך
יום הזכרון

תם ו
תחל

